

Empiezo con un hecho innegable: En un momento dado de la historia, España se hace presente en Filipinas. Esta presencia va a durar trescientos setenta y siete años. Después, ambas se dicen adiós. Filipinas quiere vivir sola y España no tiene ya alientos para insistir en quedarse. Noventa años más tarde, me pregunto: ¿Fue realmente un adiós lo que se dijeron España y Filipinas? ¿No habría sido la despedida, más bien labrar un hueco hecho de ausencia? Y la ausencia, ¿no es, acaso, una forma de permanecer? Yo creo que mientras se está ausente, es que todavía se está presente. Lo contrario será sencillamente un no dejar rastro alguno (Molina 1989: 383).¹

Uvod u predmet

1. Uvodne napomene

Španija je jedna od prvih zemalja kojoj pripadaju zasluge otkrića novih teritorija i uspostavljanja kontakta između Evrope i zemalja azijskog Pacifika. Vođena idejom o osnivanju baze u blizini Molučkih ostrva (Ostrva začina) i željom da dođe do bogatstva Indije i Kine i proširi svoj uticaj na Dalekom istoku, španska kruna je tokom XVI veka organizovala više pomorskih ekspedicija kako bi istražila pacifičke obale.²

Prve vesti o postojanju brojnih arhipelaga u Pacifiku Španci duguju portugalskom moreplovcu Ferdinandu Magelanu (Ferdinand Magellan) koji je 1521. godine doplovio do ostrva Sebu (Cebú) i u ime španske kraljevine zauzeo arhipelag. Ipak, pravo osvajanje Filipina, koji su kao produžetak Indija stavljeni pod upravu

¹ Počinjem sa jednom nepobitnom činjenicom: u datom istorijskom trenutku, Španije postaje prisutna na Filipinima. Ovo prisustvo će trajati trista sedamdeset i sedam godina. Nakon toga, obe zemlje su rekle zbogom. Filipini žele samostalnost, a Španija nema više snage da insistira na ostanku. Devedeset godina kasnije, pitam se: da li je zaista ono što su Španija i Filipini rekli bilo zbogom? Nije li oproštaj pre bio evociranje praznine nastale odsustvom? I nije li, možda, odustvo način da se ostane? Ja smatram da dok ste odsutni, u stvari ste još uvek prisutni. Suprotno bi značilo prosto ne ostaviti nikakav trag. (Prevod autora).

² Prvi Evropljani koji su otkrili i istražili Filipinski arhipelag, Mikroneziju i različita ostrva Melanezije i Polinezije, bili su upravo španski i strani moreplovci u službi španskog kraljevstva.

vicekraljevstva Nove Španije (Meksika), započeto je tek 1565. godine od strane Migela de Legaspija (Miguel de Legazpi).

Legaspi je 1571. godine osvojio ostrvo Luzon (Luzón) i zvanično osnovao Manilu kao glavni grad Filipina, a ubrzo se konsolidovala i pomorska ruta Galeona iz Manile (*Galeón de Manila*). Na osnovu ove rute Španija je preko Sevilje i meksičke luke Akapulko (Acapulco) ostvarila viševjekovnu kontrolu nad zonom transpaciifičke trgovine, dok je Manila, zahvaljujući veoma razvijenim komercijalnim i ekonomskim aktivnostima sa Kinom, Japanom i Jugoistočnom Azijom, postala središte prve globalne trgovinske mreže i bastion španske kolonizacije Mikronezije i širenja katoličanstva na području Orijenta.

Osim toga, Filipini su bila jedna od najosobenijih enklava španske krune i po svom kulturološkom profilu. Naime, kako su se na ostrvima arhipelaga tokom vekova razvijale brojne tradicije i običaji raznih naroda koji su još pre dolaska Španaca naselili ostrva, Filipinski arhipelag je bio pravi mozaik kulturne konvergencije različitih etničkih grupa i zajednica. Istovremeno, osim različitih kulturoloških uticaja naroda koji su naseljavali ostrva, zahvaljujući razvijenoj trgovini na prehispankim Filipinima bio je osetan uticaj Kine, Japana i malajskih naroda, ali i Indije i muslimanske zajednice. Razvoj muslimanske kulturološke matrice bio je posebno izražen na jugu arhipelaga i svakako predstavlja neizostavni deo filipinske istorije. Međutim, kako je španski uticaj bio najjači u oblasti Luzona i Visaja, u ovom radu će pažnja prvenstveno biti usmerena na narode ovih teritorija kao presudnih za evolucionu proces celokune filipinske zajednice.

U periodu od XVI do XIX veka Španija i Meksiko izvršili su jak kulturološki uticaj na formiranje kulturnog, jezičkog i verskog identiteta Filipina. Ogromna udaljenost Filipinskog arhipelaga, kao i geografska razućenost i etnička raznolikost ostrva, doprineli su pacifističkom osvajanju i specifičnom razvoju sinkretizma filipinske tradicionalne kulture i hispanskih kulturnih elemenata.³ Sa druge strane, azijski uticaj je doprineo specifičnom ekonomskom razvoju i stvorio je podlogu za „kulturnu mešavinu“

³ Primer koji to najbolje ilustruje svakako je prisustvo velikog broja crkvenih lica koja su u kontinuitetu naseljavala ostrva, vršila mirnu jevanđelizaciju nad uroćenicima i kontrolisala proces kolonizacije, pretvarajući Filipine u „zemlju misionara i katoličanstva“. O ovome v. dalje u delu Kolonijalni Filipini .

ili „hibridnost“ filipinske zajednice zasnovane na odnosima duboke međuzavisnosti i ambivalentnosti kolonizatora prema kolonizovanima.⁴

Upravo ovako kompleksna kulturološka realnost Filipina u pomenutom periodu, utemeljena na interakciji i sučeljavanju evropskog i azijskog principa i istovremenom prožimanju lokalnih i kolonizatorskih kulturnih praksi, bila je osnovni pokretač prilikom izbora teme ove doktorske disertacije. Takođe, jedan od razloga za upuštanje u ovakvu vrstu istraživanja proistekao je i iz potrebe da se napravi osvrt ne samo na ranu špansku kolonijalnu književnost inspirisanu Filipinima (putopise, izveštaje, hronike i druge istoriografske radove) već i na neka od novijih dela iz oblasti filipinistike. Zapravo, ova potreba povezana je sa željom da se kritički preispita stav po kome se u kontekstu španske istoriografije ne može govoriti o autentičnom prikazu autohtonog načina života na Filipinima jer je većina dela posvećenih kolonijalnom razdoblju prvenstveno usmerena ka proučavanju crkvene i političke istorije i administrativnog uređenja kolonije, bez ulaženja u dublje sociološke i etnološke analize (Sánchez Gómez 1995). Istovremeno, ona ima svoje korene u nastojanju da se kroz prizmu kulturološkog diskursa objektivno sagleda značaj hispanskog razdoblja za razvoj i formiranje filipinskog kulturnog identiteta i ukaže na jedinstvenost filipinskog umetničkog izražavanja obeleženu sinergijom Istoka i Zapada.

Međutim, imajući u vidu širinu tematskog i vremenskog konteksta koji je predmet istraživanja, bitno je imati na umu da je, bez obzira na pomenutu potrebu, fokus ovog rada prvenstveno usmeren ka izučavanju dominantnih društveno-političkih i kulturnih modela nastalih u različitim etapama španskog kolonijalnog perioda, a ne predstavljanju postojeće iscrpne bibliografije vezane za hispanske Filipine. Kako je reč o nedovoljno proučavanim aspektima kulturoloških istraživanja u oblasti hispanistike i orijentalistike, značaj ovog rada ogleda se upravo u nastojanju da se dođe do novih uvida i vidova percepcije koji bi doprineli kvalitetnijoj kulturološkoj debati vezanoj za istorijsko-politički kontekst i razvoj kulturnog sistema Filipina.

⁴ Pojam „kulturene mešavine“ ili „hibridnosti“ sagledan je kroz prizmu Homi Babine (Homi K. Bhabha) postkolonijalne teorije u kojoj kolonijalni diskurs nije samo spoj kolonizatora i kolonizovanog prostora već neminovno i izvor subverzije i izražavanja otpora koji nastaje kada se dva sistema kulture suprotstave (Bhabha 2004).

2. Predmet istraživanja i teorijski okvir

Predmet ovog naučnog istraživanja predstavlja: 1) uvodnu kulturološku analizu predkolonijalnih društvenih, političkih i kulturnih okolnosti koje karakterišu današnje područje Filipina; 2) analizu kulturnog, društvenog i političkog konteksta koji anticipira kolonijalne pretenzije i politiku španske krune u pogledu budućih osvajanja na azijskom prostoru; 3) hronološki pregled najvažnijih istorijskih momenata koji u kulturološkom kontekstu obeležavaju špansko kolonijalno prisustvo na Filipinima; 4) pregled istorijskih izveštaja i hronika španskih/kolonijalnih pisaca o španskom kolonijalnom prisustvu na Filipinima; 5) pregled u prevodu dostupnih tekstova i hronika kako domaćih, filipinskih pisaca, tako i drugih relevantnih azijskih (japanskih, kineskih, itd.) hroničara i interpretatora španskog kolonijalnog prisustva na području Filipina; 6) analitički pristup u identifikaciji onih istorijskih zapisa koji se u svetlu savremenih postkolonijalnih teorija mogu smatrati validnim i objektivnim izvorima za kvalitetnu interpretaciju istorijskog perioda koji je predmet istraživanja; 7) analiza kulturne interakcije do koje je došlo tokom španskog kolonijalnog prisustva; 8) analiza različitih vidova percepcije ovog kulturnog i istorijskog razdoblja u savremenom kulturološkom kontekstu.

Istraživanje je koncipirano tako da u prvom delu pruža presek odgovarajućih kulturnih i sveukupnih okolnosti koje obeležavaju predkolonijalni kontekst španske i filipinske kulturne matrice. Centralni deo rada se zatim fokusira na najznačajnije istorijske podatke koji svedoče o kolonijalnom razdoblju obuhvaćenom istraživanjem (1521–1898). Kako bi se doprinelo što objektivnijem tumačenju, u ovom delu rada se pravi širi osvrt na opšte društvene, istorijske i političke okolnosti španske kolonijalne imperije i kroz zasebna poglavlja analiziraju se različiti aspekti društvenog i ekonomskog razvoja Filipina. Istovremeno, u svetlu relevantnih postkolonijalnih istraživanja, teži se objektivnom sagledavanju interesnih ekonomskih sfera, odnosa moći religije i politike i njihovog uticaja na društvene i duhovne procese filipinskog društva. Takođe, posebna pažnja poklanja se analizi kulturnog međudejstva koje je posledica istorijskog perioda obuhvaćenog istraživanjem. Na taj način, nakon uvodnog dela posvećenog predmetu istraživanja, metodološkim osobenostima i historiografskom

pregledu teme,⁵ rad se deli na tri celine, odnosno delove posvećene različitim istorijskim periodima španske kolonijalne ere.

U prvom delu rada opisuju se Filipini pre dolaska Španaca i iznose se zapažanja vezana za poreklo, izgled, mentalitet i navike autohtonog stanovništva, zatim podaci vezani za jezik i književnost prehispanjskih Filipina, društveno-političko uređenje, rodnu ideologiju i ulogu žene, religijska shatanja i praksu. Nakon ovog dela posvećenog analizi predkolonijalne filipinske kulturološke matrice, sledi drugi deo koji se može smatrati srcem, odnosno centralnim delom disertacije. Fokus ovog dela rada predstavljaju kolonijalni Filipini, odnosno kulturološka analiza Filipina pod španskom upravom i razvoj kolonijalnog aparata, kao i ideološki aspekti kolonizacije. Kroz pet poglavlja prikazuje se širi kontekst u okviru koga je došlo do osvajanja i hispanizacije Filipina; razvoja filipinskog društva kroz uspostavljanje kolonijalnog administrativnog aparata (urbanizacije, javne uprave, finansijske kontrole i pravosuđa); razvoja Manile kao multikulturalnog centra prekookeanske trgovine; razvoja globalne ekonomske mreže putem rute galeona koji su povezivali Istok i Zapad; širenja hrišćanstva i duhovnog pokoravanja Filipina osnivanjem misionarskih naseobina. Osim pomenutih pitanja, posebna pažnja poklanja se pojavi filipinizacije hrišćanstva, tj. verskom sinkretizmu i pojavi tzv. narodnog katolicizma. Nasuprot tome, u završnom delu rada govori se o periodu refomi i restauracije, uzrocima koji su doveli do krize španskog režima, oslobodilačkim borbama Filipina i pitanju filipinskog nacionalnog identiteta. Istovremeno, u kontekstu sveukupne kulturološke analize i interpretacije istorijske građe, razmatraju se mogućnosti kvalitetnog doprinosa savremenoj percepciji kulturnih osobenosti španskog kolonijalnog razdoblja na Filipinima i ukazuje se na nove perspektive u kulturološkoj analizi kompleksne problematike.

3. Osnovne hipoteze i ciljevi

Cilj ovog istraživanja je da pruži doprinos u osvetljavanju istorijskog perioda na koji je rad fokusiran, kao i da multidisciplinarnim pristupom pruži kvalitetnu kulturološku analizu španskog kolonijalnog prisustva na prostoru Filipina. Da bi ovako

⁵ Od ranih španskih izdanja o Filipinima iz XVI veka i aktuelne bibliografske građe do različitih međunarodno referentnih dela u oblasti filipinistike.

određen cilj bio ostvaren, neophodno je sagledati globalni kulturno-istorijski kontekst i razvojni put filipinskog društva u vremenu kolonizacije.

Polazna hipoteza ovog istraživanja je da ovaj period, kako u kontekstu post-kolonijalnih proučavanja tako i u kontekstu sveopštih kulturnih dešavanja i fenomena koji obeležavaju ovo istorijsko razdoblje, predstavlja vredan izvor informacija i inspirativno polazište za tumačenje do danas značajnih multikulturalnih tokova. Objektivna analiza društvenih i duhovnih tendencija koje obeležavaju ovaj period značajna je za ispravno razumevanje čitavog niza kulturnih i multikulturalnih modela koji obeležavaju savremene društvene tokove i određuju kulturni identitet Filipina. Smatrajući da kulturni identitet bilo kog društva prvenstveno biva određen društveno-istorijskim nasleđem i da je za adekvatno razumevanje hispansko-filipinskog perioda neophodna dublja kulturološka analiza, u istraživanju smo tražili odgovore na sledeća opšta pitanja:

1. Kakav etnološki značaj imaju dela rane španske historiografske književnosti nastale na Filipinima?
2. Kakav je uticaj kulturoloških faktora u procesu osvajanja Filipina?
3. Kako je kolonizacija uticala na razvojni put filipinskog kulturnog sistema?
4. Kakav je uticaj autohtone kulture na prirodu i razvoj domorodačke političke elite?
5. Koliki je značaj španskog kulturnog nasleđa u određivanju nacionalnog identiteta Filipina?

4. Metodologija istraživanja

Imajući u vidu važnost metodološkog koncepta u postizanju iznetih ciljeva, u istraživanju smo sa teorijskog aspekta planski primenjivali interdisciplinarnu kritičko-analiitičku metodologiju, služeći se:

- Komparativno-deskriptivnim metodom teorijske analize relevantne i dostupne stručne literature, to jest analizom istorijskih *izvora* svih vrsta koji doprinose objektivnom razumevanju kulturnog perioda koji se istražuje.

- Istorijsko-preglednim metodom kojim smo nastojali da hronološki ukažemo na momente koji su od ključnog značaja za percepciju kulturnih datosti koje su posledica španskog kolonijalnog prisustva na Filipinima.

- Komparativno-kritičkom interpretacijom različitih vidova percepcije ovog kulturnog razdoblja kako u zapadnom, tako i u azijskom kulturnom kompleksu.

- Analitičko-interpretativnim metodom kojim smo iz kulturno-istorijske perspektive formulisali zaključke.

Koristeći komparativno-deskriptivni metod zajedno sa analizom sadržaja, mogli smo da proniknemo u različita tumačenja istorijskih činjenica i socio-kulturnih događaja vezanih za ovo područje. Osim opisivanja različitih perspektiva prisutnih u relevantnoj kolonijalnoj i postkolonijalnoj literaturi, vršena je i njihova klasifikacija, analiza i upoređivanje sa aspekta holističkog poimanja njihovog međudejsva. Istovremeno, uz primenu metode apstrakcije i generalizacije, dati su i predlozi za nove pristupe u rekonstruisanju kulturnog pejzaža hispanskih Filipina i stvaranje jedne šire slike o datoj sociokulturnoj stvarnosti.

U proučavanju istorijskih izvora, istorijsko-pregledni metod nam je omogućio da izvršimo historiografsku analizu i sintezu zaista obimne građe i podataka dobijenih iz različitih primarnih i sekundarnih istorijskih izvora. Zahvaljujući upoznavanju sa tematikom hronologije filipinske istorije španskog kolonijalnog razdoblja, uputili smo se u njihov politički, socijalni i ekonomski kontekst i, na temelju pojedinačnih istorijskih interpretacija i indukcije, izgradili opštu sliku o najrelevantnijim događajima i činjenicama za razumevanje filipinskog kulturološkog profila. Takođe, istorijsko-pregledni metod smo primenili da bi obuhvatili kako istorijske okvire i tumačenja istoričara iz daleke prošlost, tako i interpretacije različitih istorijskih, etnoloških, antropoloških i filoloških studija koje pripadaju savremenom dobu. Na taj način, od opšte prihvaćenih stavova prisutnih u različitim okvirima i kriterijumima relevantnim za razumevanje datog perioda, deduktivnim metodom smo izdvojili pojedine društveno-političke aspekte i kulturne kontekste osobene za područje Filipina.

Sa druge strane, primena komparativno-kritičkog metoda doprinela je stvaranju objektivnije slike o samopoimanju i mentalitetu filipinske zajednice, kao i multiperspektivnosti u domenu tumačenja različitih kulturoloških uticaja i interpretacija svojstvenih istočnjačkim i zapadnjačkim autorima, dok je analitičko-interpretativna

metoda dominirala u svođenju svih rezultata istraživanja u cilju formulisanja zaključaka u oblasti različitih kulturnih praksi Filipina

5. Konsultovani izvori

U kontekstu istorijskih zbivanja vezanih za špansko kolonijalno razdoblje i događaje koji su bili ključni za oblikovanje socio-kulturne stvarnosti Filipina, u radu smo koristili reprodukovani i kompjuterizovan izvorni dokumentarni materijal (pisanu, crtanu, štampanu, fotografisanu, mikrofilmovanu arhivsku građu), kao i različite sekundarne izvore (knjige, članke i studije nastale na osnovu primarnih izvora).

Primarni izvori

Oslanjajući se na podelu Dolores Elisalde (Elizalde 1998), svi izvorni materijali iz ovog perioda mogu se hronološki klasifikovati na one koji pripadaju:

- a) periodu hispanizacije ostrva (od prve polovine XVI do sredine XVIII veka) kada Filipini zahvaljujući trgovini galeona iz Manile postaju most između Azije, Amerike i Evrope;
- b) reformističkom dobu (od sredine XVIII veka do 1834. godine) kada se na Filipinima ustaljuju novi modeli društvenog upravljanja i ekonomskog razvoja;
- c) kraju španske ere (1834–1898) kada španskom uticaju počinju da se suprotstavljaju nacionalističke struje i strane kolonizatorske sile.

U odnosu na poreklo konsultovanih primarnih istorijskih izvora u radu, moguće je izdvojiti:

1) Nekonjižnu građu⁶ i objavljene pisane izvore koji su delimično citirani u istraživanju (memoari, dnevnici, izveštaji, putopisi i sl.) i pohranjeni u sledećim arhivima i bibliotekama:

- Opšti arhiv Indija u Sevilji (Archivo General de Indias, Sevilla: AGI)
- Nacionalni istorijski arhiv u Madridu (Archivo Histórico Nacional, Madrid: AHN)
- Arhiv Simankas u Valjadolidu (Archivo General de Simancas, Valladolid: AGS)

⁶ Kartografska i grafička građa, fotografije, razglednice, mape i sl.

- Ibero-orijentalni arhiv franjevac (El Archivo Franciscano Ibero-Oriental: AFIO)
- Vojni arhiv u Madrid (Archivo General Militar, Madrid: IHCM).
- Iberoamerički arhiv (Archivo Iberoamericano: AI)
- Opšti arhiv nacije u Meksiku (Archivo General de la Nación, México: AGN)
- Internet arhiv Univerziteza Mičigen
- Nacionalni arhivi Filipina (National Archives of the Philippines: NAP)
- Španska nacionalna biblioteka u Madridu (Biblioteca Nacional de España, Madrid: BNE)
- Biblioteka Univerziteta Komplutense u Madridu (Biblioteca de la Universidad Complutense de Madrid: BUC)
- Virtuelna biblioteka Instituta Servantes (Biblioteca Virtual Miguel de Cervantes: BVMC)
- Digitalna hispanska biblioteka (Biblioteca Digital Hispánica: BDH)
- Nacionalna biblioteka Francuske (Bibliothèque Nationale de France: BNF)
- Nacionalna biblioteka Filipina (Biblioteca Nacional de Filipinas: BNF)

Među ovim arhivskim materijalima nalaze se razni statistički podaci filipinskih provincija ili gradova o broju stanovnika, bračnih parova, novorođenih ili preminulih, stočnim fondovima, gazdinstvima i sl., kao i administrativni akti o izboru gradskih zvaničnika i ostalih službenih lica, zbirke kraljevskih dekreta (*cedularios*) i odredbe (*reales ordenes*), tj. odluke o imenovanju ili razrešenju dužnosti izvršitelja, zatim liste i spiskovi o angažovanima na prinudnom radu (*padrones de polistas*) ili kineskoj populaciji na arhipelagu (*padron general de Chinos*) koji zapravo predstavljaju deliće dokaza o lokalnoj istoriji Filipina i neposredna svedočanstva o političkim, pravnim, privrednim, društvenim i kulturnim prilikama.

2) Istorioografska dela nastala u periodu XVI–XVIII od strane kraljevskih podanika ili crkvenih lica, koja sadrže brojna dokumenta o misionarskim aktivnostima i različitim aspektima kolonizacije Filipina. Takva su dela: *Relación de las cosas de las Filipinas* ([1587] 1895) prvog filipinskog biskupa Domiga Salasara (Domingo de Salazar); *Historia Natural y Moral de las Indias* ([1590] 1897; 1894) Hosea de Akoste (José de Acosta); *Sucesos de las Islas Filipinas* ([1609]⁷ 1890⁸; 1909⁹; 1971¹⁰; 1997¹¹;

⁷ Originalno izdanje štampano u Meksiku.

2007¹²) Antonija de Morge (Antonio de Morga); *Relación de las islas Filipinas y de lo que en ellas han trabajado los padres de la Compañía de Jesús* ([1604] 1890) i *Primera Parte de la Historia de la Provincia de Filipinas de la Compañía de Jesús* (2000) Pedra Ćirina (Pedro Chirino); *Historia de la Provincia de Filipinas de la Compañía de Jesús. Segunda Parte, 1616–1716* (1749) jezuite Murilja Velardea (Pedro Murillo Velarde); *Historia de las islas del archipiélago filipino y reinos de la Gran China, Tartaria, Cochinchina, Malaca, Siam, Cambodge y Japón* ([1601] 1947; 1981) Marsela de Ribadeneire (Marcelo de Ribadeneira); *Historia general sacro-profana, política y natural de las islas del Poniente llamadas Filipinas* (1892) Huana Hosea Delgada (Juan José Delgado); *Los Costumbres de los Tagalos*¹³ franciskanskog misionara Huana de la Plasensija (Juan de la Plascencia); *Historia de la Provincia Santísimo Rosario* (1742) dominikanca Visentea Salasara (Vicente de Salazar); *Estadismo de las islas Filipinos* (dva toma, 1893) avgustinaca Hoakina Martinesa de Sunjige (Joaquín Martínez de Zúñiga) itd.¹⁴

3) Rukopise¹⁵ objavljene delimično ili u celini, u novijim komentarisanim izdanjima i dokumentarnim studijama s kraja XIX veka: Retanina (Wenceslao Emilio Retana) studija *Archivo del bibliófilo filipino, recopilación de documentos históricos, científicos, literarios y políticos y estudios bibliográficos* (1895–1905); kritičko izdanje

⁸ Kritičko izdanje Jose Risala (José Rizal) koje, iako nastaje iz nacionalističke perspektive autora koji smatra da su Španci omeli civilizacijski razvoj Filipina, ipak pruža dragocene komentare i uvide vezane za kulturološku reevaluaciju prehispanjskih Filipina. Dalje u tekstu označeno kao (Morga 1890).

⁹ Retanino kritičko izdanje koje omogućava dublje razumevanje Morginog dela i istorijskog konteksta u kome je delo nastalo. Dalje u tekstu označeno kao (Morga 1909).

¹⁰ Izdanje Kuminsa (J. S. Cummins) je drugo englesko izdanje Morginog dela. Njegova najveća vrednost ogleda se u navođenju novih informacija preuzetih iz primarnih izvora konsultovanih tokom Kuminsovog istraživanja arhiva Manile i Sevilje.

¹¹ Faksimil izdanje Patrisia Idalga Nućere (Patricio Hidalgo Nuchera) koje osim što sadrži originalni Morgin tekst sadrži i celovite tekstove komentarisanih izdanja Retane i Risala, kao i kritičko tumačenje istih. Zbog brojnih originalnih Morginih dokumanata i pisama ovo izdanje ima skoro enciklopedijski karakter i vrednost istorijsko-filološke studije. Dalje u tekstu označeno kao (Morga 1997).

¹² „Kritičko i komentarisano“ izdanje Fransiske Peruhio (Perujo 2007: XLVII) u kome je kritički pristup nedovoljno razrađen, ali koje ipak sadrži vredne komentare u uvodnom delu i pruža originalnu interpretaciju jezika i stila Morginog modernizovanog dela. Dalje u tekstu označeno kao (Morga 2007).

¹³ Ovo delo opisuje rad franjevac na području Tagalog regije, ali i predstavlja prvi filipinski građanski zakonik i svedoči o pravosudnom sistemu Filipina, religiji, običajima i jeziku naroda Tagala. V. (Bler, Robertson 1973: VII.).

¹⁴ Osim što svedoče o širenju hrišćanstva, izveštaji misionara prikazuju različite regije i provincije u kojima su pripadnici njihovih redova bili aktivni. Tako npr. Salasar pruža informacije o područjima na kojima su bili dominikanci i opisuje Manilu, Kagajan (Cagayan), Pangasinan i Panaj (Panay), dok Sunjiga predstavlja oblast Ilokosa (Ilocos), Lagune, Pampanga i dr.

¹⁵ Autografi pisani rukom, otkucani na pisačkoj mašini ili odštampani, kao i knjige sa marginalijama autora ili tzv. kvazimanuskripti.

Pabla Pasteljsa (Pastells) ([1904])¹⁶; Kolinovog dela (Colín) *Labor Evangelica de la Compañía de Jesús en las Islas Filipinas* (1663); čuvena kolekcija *The Philippine Islands 1493–1898* ([1903–1909] 1973)¹⁷ Blerove i Robertsona (Emma Helen Blair & James Alexander Robertson); Nučerina (Hidalgo Nuchera) kompilacija hronika i dokumenata *Los primeros de Filipinas: crónicas de la conquista del archipiélago de San Lázaro* (1995) itd.

4) Rečnike: *Diccionario geográfico, estadístico, histórico de las islas Filipinas*, 1850–1851 (2 vols.) u kome Manuel Buseta (Manuel Buzeta) i Felipe Bravo (Felipe Bravo) navode vredne statističke podatke; *Diccionario de la administración de Filipinas*, 1887–1888 (15 vols.) u koji Migel Rodriges Beris (Miguel Rodríguez Bériz) unosi tekstove raznih kraljevskih dekreta itd.¹⁸

Sekundarni izvori

U nastojanju da predmet istraživanja sagledamo iz različitih perspektiva, koristili smo brojne materijale (različite kataloge, bibliografske i istoriografske studije, monografske publikacije, naučno-istraživačke radove i dr.) koji se bave analizom događaja opisanih na osnovu primarnih izvora i, sa stanovišta vremenski udaljenog perioda, odnosno veće distance, pružaju različite interpretacije, pretpostavke i zaključke o temi. Ipak, zbog obimnosti građe, u ovom odeljku dat je samo opšti prikaz sekundarnih izvora i navedeni su samo neki od naslova relevantnih za istraživanje.¹⁹

Tematski, u okviru ovih izvora moguće je izdvojiti:

¹⁶ Pasteljs i Tores (Torres) i Lansas (Lanzas) (1925–1934).

¹⁷ Delo Blerove i Robertsona sastoji se od 55 tomova i sadrži prevod na engleski najranijih lokalnih istorija koje su napisali Antonio Pigafeta (Antonio Pigafetta) i Transilvanus (Transylvanus), predstavljajući oblasti Visaja i Palavana do kojih je stigao Magelan i članovi njegove ekspedicije. Prevod Pigafete dat je u XXXIII i XXXIV tomu, a Transilvanusa u I tomu. Elektronska izdanja dela od Vol. I do Vol. XXV dostupna su na stranici „Projekta Gutenberg“. (www.gutenberg.org), dok su skenirani delovi ostalih tomova dostupni preko digitalne biblioteke Univerziteta Mičigen.

¹⁸ Rečnici španskih misionara čine jedne od najdragocenijih izvora u proučavanju filipinske etnografije. Zbog svog edukativnog karaktera oni sadrže mnogo više informacija nego bilo koja druga vrsta pisanih dokumenata i opisuju najrazličitije segmente filipinskog društva (od načina računanja Mesečevih mena, ribarenja, izrade i upotrebe oruđa za rad, do sprovođenja različitih verski rituala i društvenih ceremonija).

¹⁹ Kompletan prikaz konsultovanih materijala dat je u spisku korišćene literature (referencama) na kraju rada.

1) Dela bibliografske prirode, poput: *Philippines* (1989) Džima Ričardsona (Jim Richardson); *Guía bibliográfica para la historia de las Islas Filipinas, 1565–1898* (2000) Nućere i Muradasa Garsije (Hidalgo Nuchera & Muradás García) itd.

2) Dela opšteg istorijskog karaktera, kao što je *Historia General de Filipinas* (2000) Leonsija Kabrera (Leoncio Cabrero); *Historia de Filipinas* (1984) Antonija Moline (Antonio Molina Memije); *The Philippines: A Past Revisited* (1975) Renata Konstantina (Renato Constantino); *History of the Filipino People* (1977) Teodora Agonsilja (Teodoro Agoncillo) i Milagrosa Gerera (Milagros Guerrero); *History of the Philippines* (1907) Davida Barousa (David Barrows); *Philippine History and Civilization* (1939) i *Philippine political and cultural history* (1957) Gregorija Zaidea (Gregorio Zaide); *The Roots of the Filipino Nation* (O. D. Corpuz); *The Philippine Islands* (1906) Džona Foremana (John Foreman) itd.

3) Dela posvećena različitim aspektima društvene stvarnosti Filipina:

a) Prehispanskom periodu: *Filipino Prehistory: Rediscovering Precolonial Heritage* (2001) Felipea Lande Hokana (Felipe Landa Jocano); *The Philippines since pre-Spanish times* (1949) Gregorija Zaidea; *Pre-History of the Philippines* (1967) Roberta Foksa (Robert B. Fox); *Prehispanic source materials for the study of Philippine history* (1977) Vilijema Henri Skota (William Henry Scott) itd.

b) Kolonijalnom društveno-političkom uređenju i socio-kulturnoj stvarnosti: *Spain in the Philippines, From Conquest to Revolution* (1971) Nikolasa Kušnera (Nicholas Cushner); *The hispanization of the Philippines* (1953) Boksera i Felana (Boxer, Phelan); *Barangay. Sixteenth-Century Philippine Culture and Society* (1994) Vilijama Henri Skota; *The Philippines at the Spanish contact, Some major accounts of early Filipino society and culture* (1975) L. Hokana; *The Hispanization of the Philippines: Spanish Aims and Filipino Responses 1565–1700* (1967) Džona L. Felana (John L. Phelan); *Payson and revolution: Popular-movements in the Philippines, 1840–1910* (1979) Rejnalda Ileta (Reynaldo Ileta); *Contracting Colonialism. Translation and Christian Conversion in Tagalog Society under Early Spanish Rule* (1988) Vinsentea Rafaela (Vincente Rafael); *Repensar Filipinas* (2009) Marije Dolores Elisalde (María Dolores Elizalde); *Filipinas. La gran desconocida (1565–1898)* (2001) Lurdes Dias Trećuelo (Lourdes Díaz-Trechuelo) itd.

- c) Ekonomskoj istoriji i trgovini: *Economía e historia en las Filipinas españolas. Memorias y bibliografías, siglos XVI–XX* (2002) Marije Dolores Elisalde; *Philippine social history: global trade and local transformations* (1982) Alfreda Mekkoja (Alfred W. McCoy); *The Manila Galleon* (1992) Vilijama Šurca (William Lytle Schurz) itd.
- d) Hristijanizaciji: *Historia de iglesia en Filipinas 1565–1900* (1992) Lusija Gutjeres (Lucio Gutiérrez); *History of the Church in the Philippines 1521–1898* (1979) Pabla Fernandesa (Pablo Fernández) itd.
- e) Lingvističkim pitanjima: poput Retaninog dela *La imprenta en Filipinas; adiciones y observaciones a la Imprenta en Manila de D.J.t. Medina* (1899); *Contracting Colonialism. Translation and Christian Conversion in Tagalog Society under Early Spanish Rule* (1988) Vinsenta Rafaela; *Philippine Linguistics and Spanish Missionaries 1565–1700* Džona L. Felana; *Missionary Linguistics II (Linguistica Misionera II) Orthography and Phonology* (2005) Otoa Zvarthesa i Kristine Altman (Otto Zwartjes & Cristina Altman) itd.
- f) Filipinskom folkloru: *La música Popular en Filipinas* (1892) Maneula Vallsa i Merina (Manuel Walls y Merino); *The 16th Century Boxer Codex; A Survey of Philippine folk epics* (1963) Arsenia Manuela (Arsenio Manuel); *The Mithology of the Ifugaos* (1969) Roja Frenklina Bartona Bartona (Roy Franklin Barton) itd.
- g) Drugim stranim uticajima: *La invención de China* (2000) i *La empresa de China* (2002) Manuela Oljea (Manel Ollé); *Hidalgos y samurais. España y Japón en los siglos XVI y XVII* (1991) Huana Hila (Juan Gil) itd.
- h) Regionalnim specifičnostima lokalnih filipinskih zajednica: *Los Indígenas de las Islas Filipinas* (1992) Marija Samore (Mario D. Zamora); *Muslims in the Philippines* (1973) Sesara Abiba Mahula (Cesar Abib Majul) itd.
- i) Kraju španske kolonijalne ere: *Revolutionary Clergy: The Filipino Clergy Movement 1850–1903* Šumahera (Jobo N. Schumacher) itd.

Osim navedenog, svakako bi trebalo spomenuti i brojne specijalizovane časopise u oblasti filipinologije iz kojih su konsultovani razni članci, kritike i prikazi knjiga. Neki od ovih časopisa su: *Philippine Quarterly of Culture and Society*, *Philippine Studies*, *Revista Española del Pacífico*, *Journal of Southeast Asian History*, *Asian Studies Journal* itd.

I DEO: PREHISPANSKI FILIPINI

Malo toga se zna o praistoriji Filipina, odnosno periodu pre dolaska Španaca. Kako ističe Gregorio Saide u delu *Vignettes of ancient Philippines*, većina navedenih podataka o ovom razdoblju temelji se pre na pretpostavkama nego li čvrstim dokazima (Zaide 1933). Među takve podatke spadaju na primer i oni pema kojima su Filipini bili poznati u X veku pre Hrista pod nazivom *Ophir*, tj. kao zemlja koja je snabdevala zlatom izraelskog kralja Solomona, kao i imenovanje Filipina kao *islas Manjolas* u Ptolomejevom geografskom priručniku iz II veka ili pretpostavka da su nekoliko vekova pre dolaska Španaca Filipini plaćali danak malajskim carstvima Sumatre i Jave sve do osnivanja Melaka sultanata.

Budući da su i saznanja o prvobitnoj proto-Tagalog kulturi ograničenog karaktera jer mnogi artefakti i ostaci pronađeni u prehispankim naseobinama i grobnicama samo delimično doprinose rekonstrukciji predkolonijalnog načina života na Filipinima, ovaj period je prikladnije odrediti kao „mitološki“, oslanjajući se dobrim delom na folklor, običaje i tradiciju kao glavne izvore (Paterno 1887). Osim toga, treba imati u vidu da brojna arheološka istraživanja pojedinih regiona Filipina podstiču sučeljavanja različitih teorija vezanih za daleki period kasne filipinske praistorije (od X do sredine XVI veka), zbog čega je teško dati celovite odgovore ne samo na pitanja o poreklu i prirodi prehispanskih filipinskih naroda, već i na ona o njihovom društveno-političkom uređenju (Jocano 1975: 9).

Istovremeno, kako nisu sačuvani pisani istorijski izvori autohtonog stanovništva koji bi poslužili kao autentična svedočanstva o vremenu pre 1521. god., osnovne izvore za istraživanje Filipina u ovom razdoblju predstavljaju uglavnom hronike koje su pisali španski podanici, sveštenici ili misionari od sredine XVI veka, a pojam prehispanski prvenstveno se koristi da bi se opisala socio-kulturna stvarnost Filipina do tog perioda. Budući da su ovakva dela pisana od strane kolonizatora, odnosno iz perspektive drugoga, ona su prožeta najrazličitijim vrednosnim sudovima. Naime, kulturno-civilizacijski okvir hrišćanske katoličke misli svakako je uticao na kulturne predstave španskih autora koji su se, u manjoj ili većoj meri, ideološki ili interesno identifikovali s njegovim implikacijama, a nedovoljna emotivna distanciranost i odsustvo adekvatnog

vremenskog razmaka u preseku različitih kulturnih stvarnosti kolonizatora i kolonizovanih doprineli su različitim interpretacijama istorijskog materijala.

Upravo stoga, kao dragoceni i posebni izvori podataka izdvajaju se autohtoni filipinski i malajski tekstovi. Tako npr., pojedina saznanja o polisima poput Manile, Sulua i Magindanaa u periodu od XIV do XVI veka potiču upravo iz hornika Bornea koje opisuju sklapanje brakova između pripadnika brunejske i filipinske elitne klase, kao i pomorske bitke sa filipinskim gradovima i ulogu koje su filipinske vođe imale u međunarodnoj trgovini (Scott 1989). U ovu grupu takođe spadaju i usmena predanja o čijem postojanju svedoče rani španski spisi (Chirino 1903–1909 [1604]: 242–243; Morga 1903–1909 [1609]: 115–117), zatim rane kineske istorije (Chen 1966; Scott 1984; Wang 1959; Wu 1959), carski trgovinski izveštaji koji obuhvataju period od X do XV veka i opisuju tributarne misije koje su slane sa Filipina u Kinu (Scott 1984; Wang 1959) i putopisi stvarnih svedoka koji su dolazili iz Kine kao učesnici u ovim misijama (Ju-kua 1225; Wang la-yuan 1349 u Zaide 1990: I. 9–13).

Kako bi u svojim istraživanjima prehispankog perioda izbegli teološki i politički pečat španskih hroničara, rani filipinski autori poput Teofila Kastilja i Tusona (Teofilo Castillo y Tauson), Buenaventure S. Medine (Buenaventura S. Medina, 1966) i Asunsiona David-Marambe (Asuncion David-Maramba, 1971) okrenuli su se filipinskom folkloru, jednoglasno dajući prednost bogatom korpusu narodne književnosti negovanoj pre dolaska Španaca. Ono što je tipično za forklorističke izvore jeste činjenica da se u mnogima mogu izdvojiti brojne sličnosti i zajednički elementi između filipinskog folklora i folklora susednih naroda Jugoistočne Azije, mada takođe postoje izvesne paralele i između folklora Filipina i Okeanije (Manuel 1963: 253). Nažalost, tokom španskog režima skoro da nije bilo sistematskog istraživanja filipinskog folklora,²⁰ a autentičnost onih dela koja su postojala veoma je diskutabilna.²¹

²⁰ Kapitalna dela poput *Las Costumbres de los Tagalogs* (1589) Huana de Plasensije, *Relación de las Islas Filipinas* (1604) Pedra Ćirina i *Historia de las Islas en Indios de Biasyas* (1668) Igasija Alsine nažalost nisu zabeležila tradicionalno folklorno stvaralaštvo Filipina. Ipak, tokom XIX veka pojavila su se čisto folkloristička dela španskih autora poput npr. rukopisa *Las Antiguas Leyendas de las Islas de Negros* (1838–1839) Hose Marije de Pavon (José María de Pavón), dela Isabela de los Rejesa (Isabelo de los Reyes) koga je Paterno (Paterno 1887) nazvao „ocem filipinskog folklora“ i dr.

²¹ Takav je rukopis Dijega Lopea Povedana (Diego Lope Povedano) iz 1572. godine koji sadrži do sada najstariju otkrivenu mapu Filipina. Dijego Povedano je bio jedan od konkistadora iz Legaspijeve pratnje i kao nagradu za svoja dela od španske krune je dobio enkomijendu na ostrvu Negros. Povedanov rukopis slučajno je otkriven 1883. god., ali je njegova kopija stigla u Filipinsku nacionalnu biblioteku u Manili tek 1913. god. Bez obzira na sumnjivu autentičnost rukopisa, određeni istraživači poput Džejmisa Robertsona (Robertson 1954) su ga preveli.

Stoga, da bi se stvorila verna slika socijalnog i kulturnog miljea prehispanjskih Filipina, neosporno je da je u kontekstu raznorodnih istorijskih izvora, koji po karakteru često prevazilaze tematske granice matične discipline, neophodno kritički izdvojiti činjenice relevantne za postavljanje krucijalnih teza i celovitu valorizaciju filipinskog kulturno-istorijskog konteksta. U mnogim dnevnicima, pismima, zapisima i memoarima osvajača, društvena stratifikacija i verska uverenja Filipina često su sagledana kroz prizmu zapadnjačkog kulturološkog šovinizma, a kasnije su ovakve pogrešne predstave i pojednostavljena tumačenja bojni historiografi XX veka prihvatili i interpretirali kao istorijske činjenice. U tom smislu, neki od najistaknutijih istoričara su veoma kritički pristupili pitanju filipinske istorije ovog perioda, smatrajući da se ona pre može okarakterisati kao istorija Španije na Filipinima nego kao istorija Filipina u pravom smislu te reči.

Istovremeno, iako su rane kineske hronike bogati izvori informacija o ekonomskoj i političkoj istoriji Filipina tokom II milenijuma nove ere, važno je imati u vidu da je u skladu sa tradicionalnom kineskom kosmologijom kinesko carstvo doživljavano kao centar sveta, a svi stranci kao „varvari“ u podređenom, vazalskom odnosu (Andaya 1992: 346–347). Sa druge strane, sve do XIII veka kineski zvaničnici zapravo nisu organizovali nijednu diplomatsku posetu udaljenim polisima koji su se nalazili u okviru granica kineskog carstva i tako potvrdili svoju političku nadmoć i neopozivo pravo na dobra poput začina, zlata i bisera sa vazalskih prostora (Hall 1985: 196). Stoga, kineski izvori koji se odnose na političko uređenje Filipina moraju da budu analizirani u okviru šireg konteksta političkih konfiguracija Jugoistočne Azije i vremena u kome su nastali. Osim toga, zvanična evidencija o tributarnim obavezama Filipina i kineske hronike o filipinskom društvu i kulturi moraju se tumačiti u kontekstu sporadičnog, ali dugoročnog kontakta između svih razvijenih istočnoazijskih društava tokom poslednjih nekoliko milenijuma, na osnovu čega je došlo do ublažavanja kulturnih raznolikosti. Naime, tokom viševjekovne pomorske trgovine Kinezi su dobro upoznali kulturne prakse²² svojstvene celoj Jugoistočnoj, a možda i Istočnoj Aziji, koje su sigurno bile potpuno strane evropskim autorima (Junker 1998: 296–297).

²² Organizovanje ritualnih gozbi na kojima se konzumiralo svinjsko meso, prinošenje ljudskih žrtava, otimanje robova, primogenitura u nasleđivanju, poligamija, izrazito ceremonijalni karakter suđenja kao moćna forma političke integracije, pokroviteljski odnos elite prema slugama i štićenicima itd.

Ekonomska politika Jugoistočne Azije i usmerenost arhipelaga ka razvoju pomorske trgovine tokom prvog i drugog milenijuma nove ere omogućile su razvoj kontinuiranih i intenzivnih odnosa sa različitim stranim piscima. Istovremeno, zanatlije iz Jugoistočne Azije proizvodile su bronzane, gvozdene, zlatne, keramičke i druge predmete koji su dugo mogli da odole vremenu i vlazi. Sve ovo učinilo je da arheološka baza bude izuzetno bogata i da prilikom antropološkog proučavanja filipinskih društava u predržavnom periodu postoji obilje multikulturalnih tekstova (kineskih, arapskih, autohtonih) na osnovu kojih je moguće pratiti njihov istorijski razvoj tokom više od jednog milenijuma pre dolaska Španaca (Junker 1998: 292–293).

U tom smislu, novija antropološka i arheološka istraživanja svakako su otvorila nove vidike i dovela u pitanje mnoga od pomenutih stavova, a holistički pristup u konvencionalnom tumačenju pomenutih istorijskih dela omogućio je stvaranje jedne autentičnije slike o procesu hispanizacije Filipina. Tako je na primer, Vilijam Henri Skot²³ u analizi raznih španskih hronika i dokumenata sačuvanih u arhivama prvenstveno pošao od kulturološke stvarnosti kolonizovanih,²⁴ doprinevši na taj način ne samo dubljem uvidu u međucivilizacijske interakcije između zatečenog stanovništva i španskih kolonizatora, već i boljem razumevanju kulturnih praksi odgovornih za oblikovanje filipinskog nacionalnog identiteta. U nastojanju da prikupi dokumenta od relevantnog značaja za razumevanje prehispanskog perioda, Skot je pošao od stanovišta da je dostupnost različitih istorijskih izvora i informacija o velikim azijskim kraljevstvima koja su imala razvijene ekonomske i socijalne odnose sa Filipinima u ovom periodu ključna za uvid u razvojni put filipinske kulturne matrice i razne aspekte predkolonijalnog kulturnog sistema neophodne za celovito sagledavanje kulturološkog razvoja Filipina, te su uprkos odeređenim manama, za njega jedini pouzdani autohtoni istorijski izvori zapravo kineske hronike.²⁵

²³ Vilijam Henri Skot (1921–1993) je severnoamerički istoričar i antropolog koji je proveo deo svog života u planinama centralnog Luzona baveći se raznim temama iz oblasti filipinistike. Od brojnih dela koja je napisao posebno se izdvajaju: *The Discovery of the Igorots: Spanish Contacts with the Pagans of Northern Luzon* (1974); *Prehispanic Source Materials for the Study of Philippine History* (1984); *Looking for the Prehispanic Filipino and Other Essays in Philippine History* (1992); *Barangay: Sixteenth-Century Philippine Culture and Society* (1994).

²⁴ Osim na savremene etno-istorijske i arheološke nalaze, Skot se u svojim istraživanjima oslanjao i na istorijsku građu ranih rečnika španskih misionara.

²⁵ Iako su u evropskim prevodima kineskih hronika prevodilačke greške učestala pojava, a sami Kinezi opisuju susede kao „varvare“, korisne onoliko koliko trgovina sa njima donosi dobit, ova dela predstavljaju dragoceni izvor informacija o X veku i kratke opise života, običaja i društvenog uređenja priobalnih filipinskih naroda tokom XIII i XIV veka (Scott 1984).

1. Osnovne fizičko-geografske odlike arhipelaga

Po svojim geografskim obeležjima Filipini predstavljaju ostrvsko područje u Jugoistočnoj Aziji, tj. arhipelag sačinjen od 7.107 ostrva²⁶ koja se u formi trougla prostiru između Tajvana na severu i Indonezije na jugu. Filipini su udaljeni od azijskog kopna oko 800 km, a okruženi su vodama Južnog kineskog mora na severu i zapadu, Pacifičkim okeanom na istoku i Celebeskim morem na jugu.

Najsevernije ostrvo Batan (Batanes) udaljeno je oko 240 km od južnog vrha Tajvana, a najjužnije ostrvo Sulu arhipelaga nalazi se na 450 km severno od ekvatora i 24 km od istočne obale Bornea. Balabak (Balabac) ostrvo u blizini južnog vrha Palavana (Palawan) najzapadnije je ostrvo arhipelaga, a iza najistočnije tačke (Pusan Point) u provinciji Davao Orijental (Davao Oriental) nalaze se Filipinsko more, Marijanska ostrva i ostrva Južnog kineskog mora. Dva ostrvska lanca povezuju Borneo sa Filipinima, treći ih povezuje sa Celebeskim ostrvom, a četvrti sa Tajvanom. Iako je ovakav strateški položaj doprineo tome da Filipini budu meta imperijalističkih osvajanja, istovremeno je i omogućio da tokom hiljada godina budu izloženi direktnom i indirektnom kulturološkom uticaju Kine, Indije i Arabije (Fox 1962).

Od ukupne površine Filipina koja iznosi 300.000 km², 95% zauzima jedanaest ostrva: Luzon,²⁷ Mindanao, Samar (Sámar), Negros, Paragva (Paragua) ili Palavan, Panaj, Mindoro, Lejte (Leyte), Cebu, Bohol i Masbate, dok ostatak čine manja ostrva i poluostrva. Mnoga ostrva arhipelaga geografski se objedinjuju i nazivaju se zajedničkim imenom kao što je naziv Visaji (las Visayas)²⁸ koji se koristi za oblast između ostrva Luzon i Mindanao, zatim Kalamianes (las Calamianes) za oblast između Minodora i Kalavana (Calawan) i naziv Kagajan (Cagayán) za mnogobrojna mala ostrva između Negrosa i Paragve (Abásolo 1986: 159).²⁹

Kako se Filipinska ostrva nalaze u okviru zapadnog oboda Pacifičkog vatrenog pojasa, tj. na mestu sudara dveju velikih tektonskih ploča (okeanske pacifičke ploče koja se podvlači pod filipinsku na istoku i kontinentalne evroazijske na zapadu), ovo

²⁶ Od kojih je svega oko 1000 naseljeno.

²⁷ Najveće i najnaseljenije ostrvo arhipelaga na kome se nalazi i prestonica Manila.

²⁸ Ili od strane Španaca nazvana *los Pintados* zbog tetovaža koje su na telu imali stanovnici ovih ostrva.

²⁹ Ovo je najveći slobodan prostor na arhipelagu, povezan sa okolnim kopnom raznim moreuzima od kojih je u kolonijalno doba najpoznatiji bio San Bernardino jer su tuda prolazile galije koje su plovile iz Manile ka Akapulku.

područje je veoma podložno vulkanskim erupcijama i razornim zemljotresima. Osim toga, oblast Filipina karakteriše tropska monsunaska klima, izrazito obilne sezonske padavine i jaki vetrovi i oluje poput tajfuna i cunamija.

Kopnena masa Filipina predstavlja kombinaciju brdovitih i planinskih predela, razuđenih obala i plodnih ravničarskih terena bogatih rekama, jezerima i bujnom vegetacijom.³⁰ Većina velikih ostrva, kao što su Luzon, Samar, Lejte, Panaj, Palavan i Mindanao, ima nepravilne obalske linije u koje se more bukvalno useca parveći brojne uvale, rtove i zalive. Planine su prekrivene gustim tropskim šumama koje zauzimaju više od trećine površine arhipelaga, te je flora i fauna veoma živopisna i raznolika. Najveći planinski venci potiču od centralnog planinskog masiva Karabaljos (Caraballos) na Luzonu, a po svojoj dužini i visini vrhova ističu se i oni na ostrvu Mindanao, Panaj i Paragva (Govantes 1878: 11–13), mada ne bi trebalo zaboraviti ni veliki planinski venac ostrva Negros, Sebu, Lejte i Samar (Baranera 1880: 12).³¹

Iako je o hidrografskoj mreži na Filipinima u pravom smislu te reči skoro nemoguće govoriti, postoje četiri velike reke na ostrvu Luzon čiji su baseni oivičeni planinskim venicima pomentog masiva Karabaljos i koje protiču u različitim pravcima skoro duž celog ostrva. To su Velika reka Kagajan³² (Río grande de Cagayán), Velika Agno (Agno Grande), reka Abra (Abra) i Velika reka Pampanga (Río grande de la Pampanga). Takođe, značajna je i reka Pasig (Pasig) koja se uliva u Manilski zaliv i koja, osim što navodnjava najlepši i najbogatiji region arhipelaga, kao unutrašnja luka prestonice omogućava direktnu vezu između provincija i trgovinskih centara (Govantes 1878: 14). Osim toga, na arhipelagu postoje brojna jezera i rečice sa vodopadima koje u ravnicama stvaraju široke terasaste doline i omogućavaju razvoj lokalne trgovine.

1.1. Filipini pre dolaska Španaca

Pitanje porekla prvih Filipinaca dugo je bilo predmet rasprava i različitih tumačenja. Naime, još od trenutka kada su kročili na tlo arhipelaga Španci su pokušali

³⁰ Ravničarski predeli koji se prostiru između planinskih lanaca nisu brojni niti zauzimaju velika prostranstva. Među istaknutije ravnice spadaju one na ostrvu Kagajan, centralne ravnice Luzona, Agusana, kao i dolina ostrva Mindanao. Većina ravnica je kultivisana zbog poljoprivrede, a gaje se pirinač, kafa, kakao, ananas, banane, duvan, šećerna trska itd.

³¹ Za detaljniji orografski prikaz v. delo Hordana i Romera (Jordana y Morera 1885: 9–17).

³² Velika reka Kagajan, koju su Španci takođe zvali Tahoe (Tajo), najduža je reka Filipina. Zbog svojih brojnih pritoka ova reka podložna je čestim poplavama.

da opišu različite narode Filipina. Tako je npr. 1582. god. španski hroničar Migel Lopes de Loarka (Miguel López de Loarca) podelio stanovnike arhipelaga na one koji su živeli duž obala i one koji su naseljavali planinske predele. Prema Loarkinim rečima, iako je između ovih naroda često vladalo neprijateljstvo, oni su zavisili jedni od drugih i međusobno su razmenjivali različita dobra (Blair, Robertson 1903: V. 121–125).

Nešto kasnije, španski jezuita Fransisko Kolin je u svojoj hronici *Labor evangélica*³³ zabeležio da su po dolasku na ostrva Španci zatekli tri grupe naroda. Prvu grupu činili su tzv. *Moro Malays of Borney*, tj. malajski muslimani iz Bornea koji su naseljavali najplodnije priobalne delove ostrva i ujedno držali pod svojom vlašću Manilu. Od ovih naroda su potekli Tagali, odnosno starosedeooci Manile, Visaja, Mindanaa i Sulua, što potvrđuje sličnost tagalog jezika sa malajskim, fizički izgled žitelja (boja kože i stas), način odevanja, kao i navike i običaji koji vode poreklo od Malajaca i drugih naroda Indije. Nasuprot ovoj grupi civilizovanih naroda, duboko u šumama i planinama živela je druga grupa naroda koja se hranila biljem i šumskim plodovima i zbog crne puti dobila naziv *negrillosi* ili Crnčići. Ovi urođenici su bili oskudno odeveni i prekrivali su samo intimne delove tela, kiteći se narukvicama raznih boja, cvećem i perjem. Treću grupu činili su narodi koji nisu bili tako civilizovani kao malajski narodi, ali nisu bili ni poput Crnčića. Ovi urođenici živeli su mahom pored izvora reka i stoga su se na različitim ostrvima zvali različitim imenima: *ilayas*, *tingues*, *manguianes*, *zambals* itd. Obično su trgovali sa Tagalima, Visajcima i drugim narodima koji su živeli u priobalnim zonama (Blair, Robertson 1909: XL. 37–38).

Postoje razne kontroverzne hipoteze o vremenu i načinu naseljavanja Filipina. Kako u svom članku *A Brief Philippine Prehistory* ističe Vilhelm Solheim (Wilhelm Solheim), Filipini su pre nekih 40.000 godina (u vreme kasnog Pleistocena) naseljeni migracijom stanovništva koje se prvobitno kretalo od Južne Kine do Tajvana, a zatim u pravcu juga preko kopnenih mostova i uskih vodenih kanala stiglo do severa Luzona. Nasuprot ovoj, prihvaćenija je hipoteza po kojoj je u tom periodu migracioni talas prodro na ostrvo Palavan koje je zbog veoma spuštenog nivoa mora tokom kasnog

³³ Fransisko Kolin (1592–1660) je bio španski misionar, istoričar i prosvetitelj. U poglavlju XIV *Of the appearance, features, clothing, and other ancient customs of the natives of these islands* svog dela *Labor evangélica de la Compañía de Jesús en las Islas Filipinas por el P. Francisco Colín de la misma Compañía, provincial de las islas* (1663) Kolin je dao podroban opis fizičkog izgleda urođenika, njihovih navika, običaja i verovanja.

ledenog doba bilo deo Bornea, odnosno kopna Jugoistočne Azije (Aquino, Alegado 1993: 6).

Da bi se na pravi način razumela praistorija Filipina svakako je neophodno uzeti u obzir geološka zbivanja koja su uticala na promenu uslova i načina života na ostrvima. Kako navodi Samora (Zamora 1995: 31–32), život na Filipinima je začeo u vreme tercijara (pre oko šezdeset miliona godina) kada je arhipelag bio povezan sa Tajvanom.³⁴ Pre oko dvanaest miliona godina počela su da se formiraju manja ostrva i izdvojila su se ostrva Davao, Samar, Lejte i istočni Luzon. Veza sa Tajvanom je nestala, ali je jug ostao povezan sa kontinetom što je omogućilo prodor australijske flore i faune na Mindanao. Kretanje lednika doprinelo je variranju nivoa vodenih površina, što je presudno uticalo na naizmenično spajanje i razdvajanje kopna, tj. formiranje ostrva.³⁵

Prvobitno se smatralo da je prvi čovek naselio Filipine pre oko 300.000 godina, ali je nakon otkrića američkog antropologa Roberta Foksa (Robert Fox) 1962. god. ova granica pomerena. Na osnovu ljudskih fosilnih ostataka koje je Foks pronašao u pećini Tabon na Palavanu (*Tabon Man*) zaključeno je da je prvi čovek boravio na Filipinima pre 22.000 godina. Ipak, otkriće kosti stopala 2007. god. pokazalo je da su ostrva Filipina verovatno bila naseljena pre više od deset milenijuma u odnosu na ostatke koje je pronašao Foks. Naime, tim arheologa koji je predvodio prof. Armand Mihares (Armand Mijares) potvrdio je 2010. godine da je kost stopala pronađena u pećini Kaljao (Callao – *Callao Man*) u provinciji Kagajan stara najmanje 67.000 godina, za razliku od ostataka iz Tabon pećine koji su stari oko 50.000 godina. Ostaci iz Kaljao pećine pokazuju da su još u ovom ranom periodu ljudi bili dobri lovci i da su bili sposobni da preplove okean (Heaney, Piper, Mijares 2011).

Iako su za sada raspoloživi arheološki podaci kontradiktorni i nepotpuni, najverovatnije je da su primitivni stanovnici Filipina bili Crnčici koji su stigli na arhipelag preko kopnenih mostova koji su se prostirali između kontinenta i ostrva,³⁶ a kasnije su usledile invazije Indonežana koji su na Filipine doneli neolitsku civilizaciju. Naime, od II do VIII veka pre nove ere u istočjoj Indiji je formirano kraljevstvo Palava

³⁴ Ili ostrvom Formoza.

³⁵ Tako se npr. od Luzona izdvojilo više manjih ostrva, od Mindanaa je nastalo još pet ostrva, a ostrvo Samar se formiralo spajanjem jedne grupe manjih ostrva. Tokom pleistocena podizanje i spuštanje kopna omogućilo je spajanje Zambala i ostrva Batan sa Luzonom.

³⁶ Aeta narodi nisu bili pomorski narodi i danas se smatra da je do njihove migracije došlo u vreme kada je poluostrvo Melaka još uvek bilo ujedinjeno sa Sumatrom i drugim indonežanskim ostrvima Sonda (Islas de la Sonda) koja su tada verovatno činila jednu celinu sa Filipinima (Díaz-Trechuelo 2001: 27).

(Pallava) koje se proširilo do Šri Lanke, južne Indije, Malajskog poluostrva, Kambodže, Jave, Sumatre i drugih ostrva Malezije. Nakon pada ovog carstva, nastala su nova nezavisna kraljevstva poput Čampe, Kambodže i malajskih carstva Šrividžaje (Sri-Vishaya) i Madžapahita (Majapahit) (Zaide 1939: 37–39).

Kraljevstva Čampa, Šrividžaja i Madžapahit najviše su uticala na kulturološki razvoj predkolonijalnih Filipina, mada nije sigurno da li je indijski uticaj potekao prvenstveno od kraljevstva Čampe³⁷ ili talasokratskog malajskog carstva Šrividžaje. Prema Bejeru (Beyer), prva hinduistička naseobina na Filipinima oformljena je između IX i XII veka pre nove ere na arhipelagu Sulu. Urođenici arhipelaga (*buranuns*) nazvali su indonežanske došljake *Orang Dampuan*, što je u bukvalnom prevodu značilo „ljudi iz Dampa zemlje ili ljudi iz Čampe“ (Beyer 1922: 862).³⁸ Iako su doseljenici izgradili nekoliko gradova i bili prvenstveno orijentisani ka održavanju trgovinskih odnosa, između njih i domorodaca vladala je netrpeljivost i nepoverenje. Vođeni zavišću i ljubomorom zbog bogaćenja *Orang Dampuan* naroda, domoroci su masakrirali neke od pridošlica, zbog čega su doseljenici koji su bili superiorniji u pogledu naoružanja uzvratili još većim masakrom nad domorocima i u znak odmazde pre odlaska spalili su urođenička sela (Ongsotto, Ongsotto, Ongsotto 2005: 39).

Kako navodi Bejer, vek pre dolaska Španaca na Sulu arhipelag godišnje je stizalo oko 400–500 džunki iz Kambodže, Čampe i Kine, a istorijski izvori beleže da je u to vreme ovo bio jedan od najnaseljenijih i najvažnijih trgovinskih centara Filipinskih ostrva. Stoga, najverovatnije je da su doseljenici stigli iz carstva Čampa sa ciljem da osnuju trgovačku koloniju i da su i kasnije, nakon jačanja carstva Šrividžaje, nastavili da učestvuju u trgovini (Beyer 1921: 862).

Kraljevstvo Šrividžaja vladalo je Malezijom od VIII veka do 1377. god., a do 1180. god. kontrolisalo je Sumatru, Šri Lanku, Malajsko poluostrvo, zapadni deo Jave, Molučka ostrva, Sulavesi (Celebes), Borneo (Kelimatan), Filipine i jug Formoze³⁹ (Zaide 1939: 39). Očarani biserima sa Sulua, trgovci iz Čampe i Kine proneli su glas o bogatstvu i lepoti suluanskih dragocenosti sve do južnog Bornea, zbog čega su, osim

³⁷ Hinduističkog kraljevstva u Indokini.

³⁸ Budući da su u mnogim filipinskim dijalektima *d* i *ch* zamenjivi, *Orang Dampuan* je moglo da znači *Men of Dampa-land*, ali i *Men of Champa-land*.

³⁹ Ili Tajvana. Od VIII do XII veka carstvo Šrividžaja je bilo središte širenja budizma po Jugoistočnoj Aziji.

Orang Dampuan doseljenika, sa domorocima Sulu arhipelaga želeli da trguju i narodi kraljevstva Šrividžaja koji su živeli u Bandžarmasinu (Banjarmasin) i Bruneju.

Za razliku od *Orang Dampuan* doseljenika, trgovci Bandžarmasina, koje su domoroci Sulu nazvali *Orang Bandjar*, uspeali su da pobeđu podozrenje urođenika diplomatskim putem. Naime, kako bi osigurali naklonost Suluana, *Orang Bandjar* trgovci su doveli sa sobom princezu izuzetne lepote i ponudili je poglavici. Ovim brakom Sulu je postao vazalska država kraljevstva Šrividžaja i veliki trgovinski centar u koji su pristizali brodovi iz Kine, Kambodže, Sumatre, Jave, Indije i Arabije (Beyer 1921: 863–864).

Prema starim rukopisima, poglavica *Datu Puti* poveo je doseljenike iz Bruneja koji su naselili Panaj, Palavan, Negros, Minodoro i jug Luzona i doneli sa sobom silabičko ili slogovno pismo, razvijen zakonik, merne jedinice za težinu, metaloprerađivačke i druge zanate (Beyer 1921: 865). Od 1293. god. kraljevstvo Šrividžaja počelo je da potiskuje Madžapahit kraljevstvo. Tokom XIV veka, kada je Java još uvek bila saveznik šrividžajanskog carstva, izbio je rat između Šrividžaje i istočnog dela Madžapahita. Do 1377. god. kraljevstvo Šrividžaja je poraženo i sva njegova ostrva, uključujući i donji deo Malajskog poluostrva, priznala su Madžapahit kao vladajuće kraljevstvo (Le May 1956: 108).

Prema Bejerovom mišljenju, do 1365. godine na prostoru od Jave do Filipina u vazalskom odnosu je bilo 18 naseobina na Borneu, šest na ostrvu Sualvesi i Molučkim ostrvima, jedna na Talaut ostrvima južnog Mindanaa i tri na samim Filipinima. Tri filipinska loklita koja su bila pod upravom Madžapahita bila su Sulu, regija jezera Lanao na ostrvu Mindanao i okolina Manilskog zaliva na Luzonu. Kao i pod vlašću Šrividžaje, Borneo je upravljao filipinskim kolonijama preko Bruneja ili Bandžarmasina, dok je kontrola teritorija pripadala vladarima koji su živeli na povoljnim mestima duž obale, imali titulu gospodara mora (*sea-lord*) i pod svojim zapovedništvom vojne trupe i brodove. Najvažniji zadatak ovih vođa bio je izvoz proizvoda i ubiranje poreza koje su često nadgledali bramanski sveštenici ili kaluđeri (Beyer 1921: 866, 892).

Šireći se tokom XII veka sa Melake (Malacca), muslimanska religija je sredinom XIV veka ojačala u odnosu na druge religije Jugoistočne Azije i zahvaljujući nadmoći islamske civilizacije uspela je da potisne bramanizam i proširi se na sve luke sadašnje

Indonezije. Prodorom islamskog uticaja na Javu, početkom XVI veka došlo je do pada Madžapahit kraljevstva. Zahvaljujući Indiji i muslimanskim zajednicama iz arapskih zemalja koje su trgovale sa Indonežanima, islam su počeli postepeno da prihvataju trgovci i vladajuća klasa, a zatim i ostatak Indonezije (Rausa-Gomez 1967: 89).

Međutim, uprkos određenim istorijskim fragmentima na osnovu kojih je moguće pretpostaviti da je postojala veza između Filipina, Jave, Bruneja i Bornea, neki filipinisti smatraju da je nemoguće sa sigurnošću tvrditi da su Brunej i Borneo bili u vazalskom odnosu prema Madžapahitu. Naime, kako su istorijski zapisi o ovom regionu veoma oskudni, naše znanje o ranoj političkoj istoriji Indonezije nepouzđano je i utemeljeno više na mitološkim pričama, no istorijskim činjenicama. U tom smislu, i Bejerova teorija koja je delimično zasnovana na etimološkom tumačenju termina „visajski“ i povezivanju naroda Visajskih ostrva i Sumatre spornog je karaktera, jer svi španski i evropski izvori navedeni od strane Blerove i Robertsona povezuju termin *Visayas* ili *Bisayas* sa ostrvom obojenih, tj. tetoviranih ljudi (*Pintados Islands*). Osim toga, postoji opravdana sumnja u pogledu ekspanzije Madžapahit kraljevstva van granica Indonežanskog arhipelaga, te neki autori smatraju da je pitanje da li je uopšte moguće govoriti o prodoru njegovog uticaja na Filipine (Rausa-Gomez 1967: 81, 90, 93–94).

Sa druge strane, u vreme pomenutih indonežanskih kraljevstava postojali su veoma razvijeni odnosi između Kine i Filipina o čemu svedoče arheološke iskopine koje ukazuju na razvijenu trgovinu sa Filipinima u vreme Sung (960–1279)⁴⁰ i Juan dinastije (1278–1368), kao i dinastički anali koji beleže podatke o direktnoj trgovini sa trgovcima Luzona još od 982. god. pre nove ere ili čak pre VII veka pre nove ere (Craig 1914: 7). Zapravo, prema kineskim izvorima narodi Filipina posećivali su Kinu pre nego što su Kinezi došli na Filipine. Međutim, redovni i intenzivni trgovinski odnosi uspostavljeni su tek u X veku jer se u ranijem periodu trgovina odvijala uglavnom preko Čampe (vijetnamske obale). Trgovci sa ostrva Mindoro koji su u početku išli kroz Vijetnam pre nego što bi stigli do Kine, odlučili su 982. god. da zaobiđu Vijetnam i doplove do Kantona kako bi razvili direktne trgovinske odnose sa Kinom. Da bi to postigli, trgovci su morali da osiguraju naklonost kineskog cara kome su odavali počast poklanjajući mu

⁴⁰ Tada su trgovci podsticani da sopstvenim brodovima trguju van zemlje, brodogradnja je doživela procvat i u upotrebu je ušao kompas. Do 1206. god. po izvozu pamuka bili su poznati Mindoro, Palavan, Basilan i verovatno ostrva između Mindora i Palavana, a do 1225. god. ostrva Babujan (Babuyan), verovatno zaliv Linagajen (Lingayen), Luzon, Lubang i Manila (*Mali-lu*) (Scott 1983: 6).

razne darove poput bisera, tamjana, egzotičnih životinja i sl. Na taj način, trgovci sa Mindora dobili su status uvažениh gostiju i predstavnika feudalnih prinčeva carstva kojima su dodeljeni odgovarajući pečati i prava (Scott 1983: 1–3).⁴¹

Od XII veka poraslo je interesovanje Kine za susedna ostrva i u periodu između 1209. i 1214. god. potomak carske loze i komesar za spoljnu trgovinu Džao Žugua (Zhao Rugua) objavio je geografsko delo u dva toma o Filipinima (*An account of the various barbarians*).⁴² U uvodnom poglavlju ovog dela, za koje se veruje da opisuje Manilu, Džao Žugua govori o naseobini od oko 1000 porodica nastanjenih na rečnim obalama. Po svom dolasku, trgovački brodovi su se usidravali u oblasti u kojoj su živele vođe plemena kojima su kineski trgovci pokazivali bele, svilene suncobrane koji su bili veoma popularni. Vremenom, ova oblast se pretvorila u gradsku pijacu, a Kinezi su počeli tesno da sarađuju sa žiteljima Manile jer su cenili njihovu iskrenost. Trgovina se zasnivala na principu razmene tokom koje su stanovnici Manile nudili vosak, pamuk, bisere, školjke i betel oraščiće⁴³ u zamenu za kineski porcelan, zlato i gvozdene igle.

Osim u Manili, i u brdovitim predelima postojale su velike naseobine od oko 1000 porodica, a u udaljenim dolinama, smešteni u krošnjama drveća, živeli su Negritosi. Pripadnici ovog plemena bili su niskog rasta, imali su okrugle, žućkaste oči, kovrdžavu kosu, istaknute usne i zube, i bili su lukavi i opasni protivnici koji su svojim otrovnim strelama s leđa napadali neoprezne došljake. Upravo stoga, Kinezi nisu imali toliko poverenja u narode koji su živeli u unutrašnjosti ostrva, te su se brodovi usidravali na pučini i nijedan od trgovaca se nije iskrcavao dok urođenici ne bi poslali jednog ili dva taoca koji su ostajali na brodu sve do završetka razmene. Zvuk bubnjeva najavljivao je dolazak brodava koji su donosili uzorke sirovog pamuka, pčelinji vosak,

⁴¹ U duhu prijateljskih odnosa, kineski sud je ove trgovačke ekspedicije okarakterisao kao „vazalske tributarne misije“ putem kojih su susedne manje razvijene države na diplomatski način plaćale danak Kini i priznavale suverenitet njenog cara. Pošto nisu plaćale porez, tj. bile direktan izvor prihoda, tributarne države nisu postojale kao kolonije ili deo kineskog administrativnog aparata, već su prosto bile nezavisne članice koje su se u očima kineskog carstva rangirale na osnovu svoje moći i važnosti.

⁴² U svom geografskom tumačenju Džao Žugua je sjedinio zapadni Luzon i Mindoro u ostrvo severno od Bornea koje je nazvao *Mai*, što je isti naziv kao i onaj koji se pre 200 god. spominje u analima.

⁴³ Betel oraščići (*Areca Catechu*) su bili veoma cenjeni zbog svog lekovitog svojstva i visokog sadržaja alkaloida. Ovi oraščići rasprostranjeni su u celoj Aziji i vrlo korišćeni zbog neznatne količine narkotičkih supstanci – smanjuju glad i žeđ, izazivaju osećaj zadovoljstva. *El betel* ili *la cal de buyo* predstavlja zapravo stimulativnu smesu koja se pravila od betela, mlevenih školjki, lista paprike i još nekih biljaka i koristila u Indiji još oko 200. god. pre Hrista, a u XVI veku na Filipinima joj je kao sastojak dodat i duvan. Oni koji su je žvakali imali su crni osmeh jer bi im od stalnog i dugog korišćenja zubi potamneli.

ručno rađene tkanine i sl.,⁴⁴ a lokalni trgovci su se međusobno utrkiivali ko će pre da stigne do brodova. U slučaju neslaganja oko cene, vođa bi lično dolazio da pregovara i nakon postizanja dogovora na obali su se razmenjivali kineski svileni suncobrani i porcelan za filipinske pletene korpe. Obično su brodovi u svakom mestu boravili od tri do četiri dana, a potom su isplovljavali ka drugoj luci, jer je svaka od naseobina funkcionisala kao nezavisna zajednica (Craig 1914: 7–9).

Drugi kineski rukopis koji je posvećen Filipinima datira iz 1349. god. i nazvan je *A Description of the Barbarians of the Isles (Tao-i-chih-liao)*. Autor ovog rukopisa Vang Dajuen (Wang Dayuan) prikazuje stanovnike Maija (Manile) kao časne i civilizovane. U rukopisu je zabeleženo kako su i muškarci i žene nosili kosu podignutu u punđu i pamučne, plave košulje, a prodor hinduističkog uticaja ogledao se u usvajanju pogrebnog indijskog običaja po kome je žena koja bi ostala udovica brijala glavu i provodila sedam dana gladujući i ležeći kraj pokojnika. Ukoliko bi nakon tog perioda žena ostala živa mogla je da jede, ali nikada više nije imala pravo da se uda, a mnoge udovice su dobrovoljno prihvatale *sati* (*suttee*) ili običaj spaljivanja na pogrebnoj lomači zajedno sa preminulim (Craig 1914: 10–11).

Po dolasku Ming dinastije na vlast 1368. god. poslali su kineski izaslanici kako bi ubedili druge države i plemena da nastave da šalju tributarne misije, što je Borneo prihvatio 1371. god., Okinava 1372., a Luzon 1373. godine (Scott 1983: 7). Do 1405. god. Ming dinastija je uspela da stavi pod svoju kontrolu nekadašnje Madžapahit kolonije, a sa Filipina su u Kinu slani izaslanici koji su kao darove kineskom caru donosili konje, srebro i dr., a zauzvrat dobijali papirni novac i svilu.⁴⁵ U to vreme car Jungle (Yongle) poslao je svog zvaničnika da vlada Luzonom,⁴⁶ a u znak počasti sa Luzona je poslata grupa izaslanika koja je kao darove caru ponela i veću količinu zlata (Craig 1914: 11–12).

Prva tributarna misija sa Sulua poslata je 1417. god. kada su u Kinu stigla tri kraljevska predstavnika u pratnji 340 žena, rođaka, ministara i slugu, donoseći vladaru

⁴⁴ Crni damast i različite vrste svile, zatim ukrasne perle različitih boja, olovo za ribarske mreže i kalaj.

⁴⁵ Podaci o tributarnim misijama koje su tokom XIV i XV veka slane sa Filipina u Kinu zabeleženi su u zvaničnoj istoriji Ming dinastije (*Ming Shih*) i u analima *Ming Shih Lu (Veritable records of the Ming)*. Prema *Ming Shih* analima, Filipini su plaćali danak Kini od 1372. do 1421. godine (Zaide 1939: 41–42).

⁴⁶ Nije navedeno koliko dugo je izaslanik ostao na Luzonu niti kakve prirode su bila njegova ovlašćenja. Ipak, moguće je da je ambiciozni car Jungle imao neku vrstu vlasti nad ovim područjem ili je bar polagao pravo na zaštitu ostrva jer je od trenutka njegovog imenovanja dominirao ekspanzionizam i želja za širenjem, o čemu svedoče ekspedicije ka Indijskom okeanu i Arabijskom zalivu (Laufer 1908: L. 257).

posvetu ugraviranu u zlatu i poklone poput bisera, dragog kamenja i kornjačinog oklopa. Zbog svog bogatstva i vrednosti misije koje su usledile sa Sulu učinile su da Kinezi posmatraju Sulu kao Melaku.⁴⁷ Naime, za razliku od vladara Luzona, Mindora i Pangasinana koji nikada nisu slali kineskom caru poklone sa posvetom ugraviranom u zlatu, poglavari sa ostrva Sulu i Mindanao tretirani su od strane Kineza kao pravi kraljevi (*wang*) i primani su uz odgovarajući ceremonijal. Kako su trgovinske misije za Kineze imale status diplomatskih, dolazak trgovaca iz Butuana u Kinu može se posmatrati početkom zvaničnih odnosa između Filipina i Kine, a dolazak vladara Sulu u Kinu prvom filipinskom diplomatskom misijom. Sa stanovišta Filipina, trgovinske misije iz Butuana i sa Maija i Sulu ne samo da su odražavale nastojanja filipinskih poglavica da zaobiđu Čampu kao trgovačku luku već i želju da utvrde svoje oblasti kao teritorije međunarodne trgovine. Postepeno, stara maršruta Brunej – Mindoro – Luzon preko koje se odvijala trgovina začinima zamenjena je novim trgovinskim centrima, a uz podršku i uvažavanje Kineza Sulu je postao međunarodna tržnica (Scott 1983: 8, 12; Lim 1999: 4).

Oko sredine XIV veka arapski erudita iz Meke, poznat kao Mukdum, stigao je u Melaku i počeo da preobraća narod u islam. Mukdum je stigao na Sulu 1380. god. i zajedno sa drugim muslimanskim misionarima nastavio je da propoveda islam. Islamski princ Radža Baginda (Rajah Baguinda) napao je 1390. god. indonežansko kraljevstvo Minangkabau (Menankabaw) na Sumatri i zaratio sa lokalnim islamskim vladarima. Međutim, Baginada je ubrzo sklopio primirje sa urođenicima i umesto neformalnog muhamedanizma nametnuo je zvaničnu vladavinu islamske dinastije (Zaide 1939: 46–47).

Nakon 1435. god. Ming dinastija je polako počela da se povlači sa Jugoistočne Azije što je doprinelo konsolidaciji islama na Filipinima i u regionu (Beyer 1932: 130). Islamski vođa Abu Bakr iz Johora (Johore) došao je 1450. god. na Sulu i preuzeo titulu sultana. Uskladivši lokalne običaje sa Kuranom, Abu Bakr je preuredio vladu i uspostavio tradicionalni arapski sultanat, a ostrvo Sulu je postalo baza za dalje širenje islama. Islamski misionar Šarif Kabungsaun (Sharif Kabungsuwan) zauzeo je 1475. godine Mindanao i postao prvi sultan ostrva, a do 1478. god. i Madžapahit je poklekao

⁴⁷ Čuven po ogromnim biserima i cenjen zbog pristupa kamforu i svog strateskog položaja, Sulu je nasledio staru trgovinsku rutu Butuan – Čampa koja je zaobišla teritoriju Šrividžaje (Scott 1983: 12–13).

pred islamskom armijom (Zaide 1939: 46–47). Na taj način, stvoreno je muhamedansko-malajsko carstvo Melake koje je kontrolisalo ne samo nekadašnje kineske kolonije Malazije, Bornea, Sulua, Mindanaa, Molučkih ostrva i severnog dela Jave i Sumatre već i trgovinu začina ka Evropi, kao i veći deo trgovine između azijskih zemalja.⁴⁸ Ipak, kraljevstvo Sijama bilo je žestoki konkurent Melaki i pod sve jačim portugalskim uticajem Melakanci su konačno 1511. god. podlegli invaziji Portugalaca (Beyer 1932: 130–131, 139). Tokom XVI veka islamski uticaj se sa juga Filipina postepeno proširio ka severu, dopirući čak do Sebua i Manile (Phelan 1967: 17). Iako je neposredno pred dolazak Španaca islamski uticaj bio osetan i na Visajskim ostrvima i Luzonu, procesom hispanizacije zaustavljeno je njegovo širenje, naročito u predelu plodnih rečnih dolina (Scott 1984).

Druga velika sila koja je bila usmerena ka širenju svog uticaja na Filipinima bila je Japan. Prema hronici *Nijonhi*, kontakti sa Japanom datiraju još od VII veka, a tokom XIII veka znatno su intenzivirani zahvaljujući razvoju filipinsko-japanskih trgovinskih odnosa (Díaz-Trechuelo 2001: 34). Kako ističe Borao (Borao 2005: 25–26), prve japanske naseobine na Filipinima povezane su sa japanskim piratima vako (*wakô*) koji su bili veoma aktivni na kineskim obalama od početka Ming dinastije. Tokom XVI veka piratski napadi proširili su se i na obale Filipinskih ostrva, mada se tada naziv vako odnosio i na kineske gusare.⁴⁹ U to vreme, po naredbi šogunata Tokugava (Tokugawa) Japancima je bilo zabranjeno da napuštaju zemlju. Ipak, japanski trgovac Harada Magoširo (Harada Magoshiro) smatrao je da bi šogun Tojotomi Hidejoši (Toyotomi Hideyoshi) trebalo da krene u osvajачki pohod na Filipine i sugerisao je šogunu da su Filipini pogodno tlo za ekspanziju (Agoncillo 1965: 43–44).

U više navrata sever Luzona je bio izložen napadima Japanca, a 1582. god. japanski pirat Taj Fusa (Tay Fusa)⁵⁰ napao je obale Ilokosa i Kagajana. O učestalosti napada japanskih pirata na Filipine govori i činjenica da je, na molbu Španca, u jednom trenutku i sam šogun Lejasu (Ieyasu) morao da interveniše (Morga 1997: 58–62).⁵¹

⁴⁸ Osim u slučaju ostrva Bali, islamski uticaj koji se širio sa severa Indonezije i Bruneja postepeno je potisnuo elemente hinduističke kulture na jugoistoku Azije.

⁴⁹ Vako se prvi put spominju 1573. god. u izveštaju o trgovinskim odnosima između Japana i Luzona koji je Diego de Artieda poslao kralju. Dve godine kasnije, Huan Paćeko de Maldonado (Juan Pacheco de Maldonado) zabeležio je da su Japanci svake godine dolazili na Luzon da bi menjali srebro za zlato, a glavne destinacije bile su Kagajan, Lingajen (Lingayen) na Pangasinanu i Manila (Borao 2005: 25–26).

⁵⁰ Prema španskim izvorima *Taifuzu* ili *Zaizufu*.

⁵¹ Izdanje Hidalga Nućere, Retanine beleške br. 43, 44, 62, 102.

Ipak, prisustvo Japanaca bilo je manje osetno od prisustva Kineza. Iako je japanski uticaj svakako ostavio kulturološki trag,⁵² nije toliko rezultirao rasnim mešanjem stanovništva na Filipinima (Díaz-Trechuelo 2001: 34).

2. O narodima i poreklu Filinaca

Tokom XIX i XX veka plasirano je više različitih teorija o naseljavanju arhipelaga i uticaju indonežanske, malajske i austronežanske kulture na razvoj Filipinaca.⁵³ Brojne teorije o naseljavanju Filipina zastupale su jedna za drugom različita stanovišta, razlikujući se uglavnom po pitanju utvrđivanja tačnog vremenskog perioda u kome se naseljavanje desilo, kao i načina na koji su prvobitni stanovnici stigli sa različitih ostrva. Ipak, ono u čemu se većina autora složila jeste verovanje da su prvi stanovnici došli na arhipelag sa azijskog kontinenta i da su bili pripadnici iste etničke grupe Pigmeja negroidnog tipa sa poluostrva Melake i zapadnog dela Nove Gvineje. Nakon ovih naroda počeli da pristižu protomalajski narodi iz Indije i Kine, a kasnije i drugih oblasti indonežansko-malajskog regiona koje su bile pod hinduističkim uticajem (Chen 1987). Konačno, poslednji migracioni talas obuhvatao je period od oko 300. god. pre Hrista do XIII veka kada su austronezijski narodi, kao pripadnici razvijenije kulture, potisnuli u brda u unutrašnjosti arhipelaga pripadnike Negrito plemena, odnosno vešte strelace niskog rasta i crne puti (Jocano 1998: 39).

Iako su neki španski autori iz druge polovine XIX veka negirali postojanje bilo kakvog oblika filipinske civilizacije pre dolaska Španca, „otac filipinske antropologije“ Henri Otli Bejer (Henry Otley Beyer) je svojim delom tu tvrdnju opovrgao. Naime, Bejer je razvio jednu od prvih i najpopularnijih teorija o naseljavanju Filipina. Njegova teorija, poznata kao teorija migracionih talasa, zasniva se na uverenju da su Filipini naseljeni tokom više migracionih talasa iz različitih kopnenih mesta. Kako Bejer smatra, prvi talas počeo je doseljavanjem primitivnih naroda (sličnih Java čoveku) pre 250.000 godina; zatim je usledila invazija naroda Austroloid-Sakai, prvog od dve pigmejske grupe koje su došle sa juga preko kopnenih mostova pre 25.000–30.000 godina; nakon

⁵² Npr. u uzgoju pataka, ribe i umetnosti štavljenja kože.

⁵³ V. teoriju *Out-of-Taiwan* (OOT) Pitera Belvuda (Peter Bellwood) *A Hypothesis for Austronesian Origins*, 1985, dostupno na: <http://scholarspace.manoa.hawaii.edu/bitstream/handle/10125/16922/AP-v26n1-107-117.pdf> i teoriju Solhejma (Solheim) *The Nusantara Hypothesis: The Origin and Spread of Austronesian Speakers*, 1981. Dostupno na: <http://hdl.handle.net/10125/16920>.

toga su iz Bornea preko Palavana i Mindora pre 12.000–15.000 god. stigli Proto-malajci; zatim indonežanski narodi koji su na Filipine došli čamcima pre 5.000–6.000 godina, bavili se ribolovom i koristili kamena oruđa (tip A, odnosno današnji visoki i vitki stanovnici severnog Luzona); zatim su takođe čamcima iz Indokine i Južne Kine na Luzon i Formosu oko 1.500 pre Hrista došli Indonežani koji su poznavali veštinu izrade tkanina i odevanja, bili niži, zdepastiji i tamnije puti (tip B); a potom su sa juga stigli Malajci koji su bili mešavina indonežanskih i mongolskih naroda i koji su sa sobom doneli kulturu obrade terasastih pirinčanih polja, grnčarstvo i umetnost kovanja predmeta iz metala (Patanñe 1996).

Ne ulazeći u detaljniju analizu različitih teorija o naseljavanju Filipina, potrebno je spomenuti da u okviru teorija o Negritosima dominiraju dva modela. Prvom modelu pripadaju takozvane „izolacionističke“ teorije prema kojima su prvi stanovnici Filipina bili neka vrsta *Homo sapiens*a pleistocenskog doba koji je evoluirao pre nekih 20.000 godina u današnje Negritose, a čiji izvorni jezici nisu bili austronezijski (Solheim 1981: 25; Bellwood 1985: 74, 113). Ovakvim teorijama svojstveno je uverenje da su Negritosi bili isključivo sakupljači-lovci i da skoro uopšte nisu imali kontakta sa austronezijskim narodima koji su počeli da naseljavaju Filipine oko 3.000 godina pre nove ere.⁵⁴

Tako je na primer, proučavajući Batak negritose na ostrvu Palavan, antropolog Džejms Eder (James Eder) zaključio da su ovi Negritosi zbog izolovanog života u tropskim šumama dugo živeli istim načinom života kao i njihovi preci i nisu se bavili poljoprivredom sve do kraja XIX veka kada je došlo do sporadičnih kontakata sa doseljenicima, razvoja uzgajanja pirinča i trgovine (Eder 1978: 55–58).⁵⁵ Sličan način života bio je tipičan i za Agta negritose istočnog Luzona koji su živeli u malim nomadskim naseobinama duboko u šumama, baveći se uglavnom lovom i sakupljanjem plodova. Kod ovih zajednica zapravo jedini vid zemljoradnje još uvek se zasniva na

⁵⁴ Poslednja arheološka i lingvistička istraživanja potkrepljuju pretpostavku da je prapostojbina proto-austronežana bila Formoza i da su se narodi koji su govorili jezicima sličnim austronezijskim doselili sa Formoze na sever Filipina oko 3.000 god. pre nove ere (Scott 1984: 38–39).

⁵⁵ U tom pravcu kreću se i istraživanja Rejnoldsa i Vorena (Reynolds 1983; Warren 1984) prema kojima je u prehipanskom i ranom španskom periodu između Negritosa i drugih naroda postojala samo ograničena i povremena saradnja i tokom celog perioda španske vladavine, a možda i duže, Negritose je karakterisala pleistocenska ekonomija.

krčenju manjih površina šuma čija se vegetacija seče i pali, a zatim se pepeo koji ostane koristi kako bi se pospešila ponovna sadnja.⁵⁶

Nasuprot tome, drugi model obuhvata teorije relacionističkog karaktera koje se mogu odrediti kao „međuzavisane“ jer polaze od verovanja da je odmah nakon doseljavanja prvih austronezijskih naroda u različitim oblastima Filipina došlo do različitih simbiotskih interakcija između Negritosa i doseljenika. Tom modelu pripadaju teorije Huterera, Hokana i Skota (Huterrer 1974; Landa Jocano 1975; Scott 1983; 1984). Uzevši u obzir različite etno-istorijske, lingvističke i arheološke nalaze, ove teorije potvrdile su da se tokom najmanje poslednjih hiljadu godina u većem delu Jugoistočne Azije odvijala veoma razvijena međunarodna trgovina i razmena proizvoda od drveta, kao i da su pripadnici nomadskih plemena Negritosa iz šumskih oblasti bili lovci-sakupljači i trgovci koji su još od Sung dinastije tesno sarađivali sa Kinezima i nisu živeli kao izolovana i zatvorena društvena zajednica (Headland and Reid 1989).

Prema rečima Vilijama Skota (Scott 1983: 1, 15), ostrvo Mindoro činilo je sastavni deo međunarodne azijske trgovačke rute sve do 972. god. pre nove ere, a do 1270. god. pre nove ere bilo je glavna luka preko koje se vršila razmena lokalnih dobara na relaciji Borneo – Fudžijan. Nedavna arheološka istraživanja u oblasti severnoistočnog Luzona koju naseljavaju Agta negritosi potvrdila su prisustvo drugih naroda i začetke poljoprivrede na ovim prostorima još oko 1.200. god. pre nove ere. Takođe, pronađeni su ostaci keramike koji dokazuju da su se stanovnici ovih prostora bavili izradom keramičkih predmeta još oko 3.000 god. pre nove ere. Drugi arheološki nalazi potvrdili su da su oko 5.000. god. pre nove ere u drugom delu ove oblasti živeli narodi koji su koristili metalna oruđa za žetvu koja pripadaju populaciji Negritosa. Stoga, najverovatnije je da su sve do sredine drugog milenijuma pre Hrista pripadnici lovačko-sakupljačkog plemena Agta zapravo bili u bliskom kontaktu sa austronezijskim plemenima koja su imala razvijenu poljoprivrednu kulturu i živela su na ovom lokalitetu (Headland and Reid 1989).

U tom smislu, ono što prvenstveno treba imati u vidu kada je reč o narodima Filipina, jeste njihova izrazita multikulturalnost, tj. mešanje crnačke austroloidne rase (Negritosa ili Pigmeja iz Okeanije), indonezijsko-protomalajskih naroda i drugih

⁵⁶ Reč je o tzv. *slash and burn* agrikulturi zasnovanoj na sistemu dobijanja obradivog tla postupkom seci, spaljivanja i posadi. Ovaj način obrade zemljišta poznat je još kao *caingin* na Filipinima.

doseljenika. Negritosi su živeli u manjim grupama od pedesetak ljudi koji su bili pod upravom šefa izabranog od strane starijih članova zajednice. Živeli su izolovano od ostalih etničkih grupa, većinom su bili monogamni, a vera im je bila animističkog tipa, uz posebno negovanje kulta mrtvih.⁵⁷ Indonežanski narodi koji su došli na Filipine između III i I milenijuma pre Hrista doneli su sa sobom neolitsku kulturu, oruđa od grubo klesanog kamena, kanue, kulturu uzgoja pirinča i neke domaće životinje, a kuće su izdizali iznad površine zemlje i pokrivali listovima palme. Tkaninu za odeću su pravili od kore drveta i različitih biljnih vlakana, a Španci su ih zvali Igorotima (*igorotes*) ili Igotima (*igolotes*).⁵⁸ Sve grupe Igorota priznavale su postojanje jednog vrhovnog božanstva, praktikovale su animizam i negovale kult mrtvih koje su zvali *anitos* i kojima su prinosili žrtve i razne darove (Díaz-Trechuelo 2001: 28–30).

Po dolasku na Filipine Španci su bili iznenađeni velikim brojem različitih etničkih grupa sa kojima su se susreli. Iako su ove grupe imale zajednički jezik i neke slične običaje, svaki narod je imao svoje kulturološke specifičnosti. Stoga, u opisivanju njihovog načina života i kulture prvenstveno će biti obrađeni najistaknutiji elementi društveno-političkog i religioznog života. Takođe, treba imati na umu da je u literaturi o Filipinima autohtono stanovništvo koje je naseljavalo planinske predele severnog Luzona uglavnom od strane engleskih autora bilo označeno nazivima kao što su *pagans*, *non-Christians*, *headhunters*⁵⁹ ili, u još gore slučaja, kao stanovništvo koje je *savage*, *primitive*, *barbaric*, *uncivilized*⁶⁰ i sl. Sa druge strane, za većinu španskih autora ovi narodi su prosto bili *infieles*,⁶¹ odnosno oni koji nisu mogli da se uklope u podelu stanovništva na *moros*, *negritos* i *indios*⁶² jer nisu tako lako mogli da budu

⁵⁷ Negritosi su zadržali svoj osobeni način života i tokom španskog perioda. Danas oni čine 0,5% filipinskog stanovništva. Naseljavaju ostrvo Luzon, Panaj, Negros i Mindanao i uspešno neguju svoju tradiciju i običaje svojih predaka.

⁵⁸ Ovaj naziv je imao pogrdno značenje i označavao je Indijance koji su bili pagani ili divljaci (*indio montés*, *indio infiel*, *indio pagano* ili *indio salvaje*), dok su oni koji su primili hrišćanstvo bili označeni kao civilizovani Malajci (*indio* ili *indio cristiano*). Inače, reč *igolot* potiče iz arhaičnog visajskog i označavala je „mesto koje obiluje brzacima i vodopadima“, te se otuda počela koristiti kao naziv za stanovnike centralnih Kordiljera (Scott 1987).

⁵⁹ „Pagani, nehrišćani“ (Prev. aut.).

⁶⁰ „Divlje, primitivno, varvarsko, necivilizovano“ itd. (Prev. aut.).

⁶¹ „Nevernici“ (Prev. aut.). Španci su delili autohtono stanovništvo ne prema etničkoj pripadnosti, već prema religiji, razlikujući tako islamsko stanovništvo (*moros*) od onog koje to nije bilo (*gentiles*). Kasnije su, uzimajući u obzir i geografski kriterijum, pravili razliku između Indijanaca (*indios*) koji su živeli u planinskim predelima u unutrašnjosti arhipelaga i onih koji su živeli u priobalnim područjima.

⁶² Muslimane, Crnčiče i Indijance. (Prev. aut.). Zapravo, rani španski hroničari su greškom nazvali Filipine Indijama, odnosno *Indias* ili *Indies* i samim tim su i Filipince pogrešno klasifikovali kao

hispanizovani. Konačno, na osnovu rasnih i kulturoloških karakteristika različite etnografske studije dale su različite klasifikacije ovih naroda. Međutim, pokušaji da se različite varijacije uklape u klasifikovane grupe rezultirali su još većim brojem etnokulturoloških naziva i klasifikacija planinskog stanovništva Luzona dodatno je otežana činjenicom da su nazivi nekih grupa osim etnografskim, obojeni socijalno-političkim, religioznim ili kulturnim značenjem, a često je slučaj i da je jedna ista grupa označena različitim imenima jer su različiti autori u svojoj klasifikaciji sledili različite kriterijume (geografske, lingvističke ili antropološke).⁶³

Iako se kao opšteprihvaćen naziv za sve ove narode ustalio termin Igoroti,⁶⁴ sa kulturološkog aspekta naziv Tagali može se smatrati prikladnijim, budući da je u etnokulturološkom smislu ovo širi pojam. Istovremeno, imajući u vidu da je svaka od pomenutih grupa imala svoj endogeni model kulturnog razvoja, radi njihove lakše klasifikacije u radu je prevashodno korišćen lingvistički kriterijum. U skladu sa ovim kriterijumom, među urođenicima Kordillera posebno su izdvojeni: Ifugaosi (*ifugaos*) koji žive na visokim planinskim vrhovima; nešto severnije Kalinge (*kalinga*) ili Kagajanci (*cagayanes*) koji žive na granici sa provincijom Ilokos Sur (Ilocos Sur); narod Isneg (*isneg*) koji naseljava brada Apajao (*Apayao*); Bontok (*bontoc*) narod u provinciji Montanjosa (*Monatãosa*); Kankanajci (*kankanai*) u Benguetu (*Benguet*); Ibaloi narod (*ibaloí*) u Lepantu (*Lepanto*); Tingianci (*tinguanes*) u Abri (*Abra*).⁶⁵ Na istoku centralnih Kordiljera, na Karabaljo (*Caraballo*) planinama žive Ibang urođenici (*ibang*), Ilongoti (*ilongot*), Gadani (*gaddans*), Kalahani (*kalahan*) i narod Irinai (*irinai*). Osim pomenutih grupa, zapad Luzona i provinciju Batan naseljavali su Zambali (*zambales*),⁶⁶

Indijance (*Indios*). Tek nakon što je arhipelag u čast španskog kralja Filipa II imenovan kao *Filipinas*, narodi ovih ostrva mogli su se zvati Filipincima.

⁶³ U jednom trenutku među ovim grupama naroda bilo je izdvojeno više od dvanaest etničkih grupa.

⁶⁴ Od 1884. do 1992. god. Španska kraljevska akademija (RAE) koristila je termin Igoroti kao zajednički naziv za stanovnike centralnih Kordiljera na severu Luzona, odnosno za narod Ibaloi (*ibaloys*), Kankanaje (*kankanaeys*), Ifugao (*ifugaos*), Kalinga (*kalingas*), Apajao (*apayaos*) i Bontok (*bontocs*).

⁶⁵ Urođenici Kordiljera (planinskog lanca koji se proteže od centra do severa Luzona) bili su pripadnici najvažnijih etničkih grupa koje su zbog nepristupačnog, planinskog staništa uspešno pružale otpor španskim osvajačima. Iako se često ove etničke grupe poistovećuju sa plemenima, trebalo bi imati u vidu da bez obzira na to što su njihovi narodi govorili istim jezikom i imali donekle sličan način života, one nikada nisu poznavale plemensko uređenje niti su bile ujedinjene pod vlašću jednog vođe.

⁶⁶ Zambali su zadržali svoju autonomnost sve do kraja XVII veka kada su ipak hristijanizovani od strane Španaca.

a provinciju Pangasinan Pampange (*pampangos*) i Pangasinanci (*pangasinanes*) (Díaz-Trechuelo 2001: 29–30).⁶⁷

Na Mindoru i Palavanu ističu se urođenici indonežanskog porekla poput Mangijanaca (*buhid-mangyans*)⁶⁸ koji su tokom XV veka trpeli brojne napade muslimana koji su naselili ovu oblast, dok su na ostrvu Mindanao najvažnije grupe malajskih naroda *subanos*,⁶⁹ *mandayas*, *manobos*, *bagobos*, *tirurays* i *tasaday*. Mangijanci su takođe naseljavali istočnu obalu ostrva Mindanao, od severoistoka ostrva Davao do uvale Liangan, dok su okolinu zaliva Butuan (provinciju Surigao i Davao) naseljavale Manobe (Díaz-Trechuelo 2001: 31–32).

Pozivajući se na reči avgustinskog sveštenika Sunjige, Romualdes (Romualdez 1914: 152) ističe da su Filipinci nesumnjivo pripadali jednoj istoj rasi (*negritos*, *aetas*, *agtas* ili *itas*), a da je njihova podela na različite narode bila uslovljena činjenicom da su naselili arhipelag tako što su doplovili do ostrva malim čamcima i potom zauzeli određene delove zemlje koju su obrađivali. Prema mišljenju Kolina, malajski narodi koji su fizički bili slični Filipincima naselili su arhipelag nakon Negritosa, prvobitnih stanovnika ostrva (Colín 1903–1909).⁷⁰ Još je Magelanov saputnik Antonio Pigafeta 1521. god. okarakterisao ceremoniju sklapanja prijateljstva između Magelana i kralja Limasaua (Limasau) kao „malajski ritual“ (Blair, Robertson 1903–1909: I. 19), a Fransisko Ignasio Alsina (Francisco Ignacio Alzina) je 1668. god. ukazao na lingvistička svojstva prema kojima su visajski narodi nesumnjivo potomci malajskih (Alcina, Kobak, Gutiérrez 2002: 73). Takođe, mnogi drugi rani španski hroničari poput Morge, Ćirina, San Agustina (Gaspar de San Agustín) i Sunjige, odavno su ukazali na rasnu sličnost urođenika sa njihovim susedima na jugu i nazvali ih Malajcima (Salazar 1998: 116; Zuñiga, Maver 1966: 15–23). Ideju o malajskom poreklu Filipinaca posebno je popularizovao Dejvid Barouz (David Barrows) koji je u svom delu *History of the Philippines* takođe izrazio uverenje da su Filipinci potomci prvobitnih Negrito

⁶⁷ Pangasinanci i Pampange su bili lako osvojeni i hispanizovani od strane Španaca. Dok su se Pangasinanci uglavnom bavili tradicionalnim poslovima u Manili, Pampange su proizvodile hranu za špansku vojsku.

⁶⁸ Reč *mangyan* u prevodu znači ljudi. Ovaj naziv se odnosi na osam različitih etničkih grupa autohtonog stanovništva ostrva Mindoro, dok reč *buhid* potiče od mangianske reči *sambuhid* koja označava planinsku regiju.

⁶⁹ Reč *subano* ili *subanon* znači reka, te otuda u prev. „rečni narod“ jer ovo stanovništvo naseljava obalu između Misamisa i Zamboange.

⁷⁰ Kolin je verovao da su malajska plemena došla sa Sumatre, Celebeskih ili Molučkih ostrva, a Negritosi iz daleke Indije ili Nove Gvineje (Blair, Robertson 1909: XL).

doseljenika i dve grupe malajskih naroda od kojih su jedni bili „divlji“, a drugi „civilizovani“ (Barrows 1907: 31–36).⁷¹ Osim Barrouza, Seus Salasar (Zeus Salazar) je u svom delu *Malayan Connection: Ang Pilipinas sa Dunia Melayu* takođe izneo stav po kome je malajski kulturni identitet neraskidivo povezan sa filipinskim, baš kao što je i filipinski kulturni identitet neraskidivi deo malajskog (Salazar 1998: 364–370).

Smeštajući korene filipinskog kulturnog identiteta duboko u predkolonijalnu prošlost, Salasar je odbacio uticaj stranih kultura (evropske, arapske, kineske) kao presudnih faktora za razvijanje filipinske kulture. Nasuprot tome, spram kolonijalnog Salasar je stavio „autohtono“, iznoseći uverenje po kome su Filipinci inicijalno bili deo austronezijskog sveta, ali je sa procesom hristijanizacije i hispanizacije tokom XVII veka došlo do udaljavanja od malajske kulturne matrice. Kako Salasar navodi u delu *History; Essence and Breadth* (1974), homonizacija, odnosno pojava „filipinskog Adama“, desila se u skladu sa univerzalnim evolucionim procesom tokom koga je usledila faza kulturne diferencijacije kada su se, u odnosu na druge velike grupe naroda poput indo-evropskih, hamitsko-semitskih i sino-tibetanskih, izdvojili austronezijski narodi. U sledećim razvojnim fazama malajski svet je krenuo različitim stopama u odnosu na svoje rođake Mikronežane, Melanežane i Polinežane i, u kontekstu malajskog kulturološkog okvira i sopstvenih osobenosti, „zameci filipinske nacije“⁷² su konačno oko 200–1565. god. pre Hrista postepeno počeli da dobijaju svoj oblik (Curaming 2011: 253–255).

U svojoj analizi kulturološkog razvoja Filipina, na osnovu arheološkog materijala Hokano (Jocano 1966) je izdvojio pet razvojnih faza filipinske praistorije koje je odredio kao period začetka (*el período germinal*), formativni period (*el período formativo*), početni period (*el período incipiente*), razvojni period (*el período emergente*) i period konkiste (*el período de la conquista*).⁷³

Prema Hokanu, prva razvojna faza ili „period začetka“ desio se otprilike u vreme 250.000–10.000. god. pre Hrista kada je u demografskom smislu reči

⁷¹ Nakon Barrouzovog dela pojavio se niz autora koji su zastupali isto stanovište (Leandro Fernández, Gregorio Zaide, Teodoro Agoncillo, itd.).

⁷² (Prev. aut.)

⁷³ Zasnivajući analizu kulturološkog razvoja Filipina više na arheološkim podacima, nego na teorijskoj interpretaciji, tokom sedamdesetih godina XX veka Solheim je usavršio Hokanovu klasifikaciju, izdvojivši u filipinskoj praistoriji sledeće razvojne faze: a) arhaičnu (*archaic*) – do 5.000. god. pre nove ere; b) početnu (*incipient*) – od 5.000. do 1.000. god. pre nove ere; c) formativnu (*formative*) – od 1000. god. pre nove ere do 500. god. nove ere; uobličnog Filipinca (*established Filipino*) – od 500. god. nove ere do 1521. god. (Solheim 1981: 22).

stanovništvo bilo nerazvijeno, budući da su najbrojnije lokalne zajednice bile sačinjene od tri do četiri člana koji su činili porodicu. Ovi rani stanovnici Filipina bili su lovci i sakupljači i do danas se ne zna sa sigurnošću da li su se bavili izradom oruđa i poznavali upotrebu vatre. Nakon ove faze nastupio je „formativni period“ koji je trajao do 500. god. pre Hrista i doneo nove tehnike u izradi alata i oruđa. Iako su lov i ribolov još uvek bili glavni izvori hrane, u ovoj fazi započet je proces sedentarizacije, tj. formiranje većih društvenih zajednica i razvoj zemljoradnje.⁷⁴ U narednom, „početnom periodu“, od 500. god. pre Hrista do 1.000. god. posle Hrista, došlo je do dramatičnih promena u načinu života Filipinaca. Počela su da se izrađuju i koriste metalna oruđa, kao i sistemi za navodnjavanje terasastih useva, a došlo je i do socio-kulturnog razvoja koji je doprineo izjednačavanju postojećih razlika između lokalnih kultura. Opstanak zajednica počivao je na zemljoradnji kao glavnoj delatnosti i uzgoju pirinča i kukuruza. Takođe su počele da se izrađuju tkanine i predmeti od keramike, a sa juga je preuzeta umetnost kovanja gvožđa, poznata kao *forja malaya*. Sredinom ovog perioda počeo je da se razvija zajednički jezik (*indonesio original*) iz koga su nastali brojni lokalni dijalekti, a zahvaljujući razvoju trgovine sa Arapima i drugim narodima razvila se kulturološka hibridnost. Od X do XV veka naše ere usledio je „razvojni period“ tokom koga je došlo do uobličavanja društvenog uređenja i razvoja institucionalne strukture i filipinskog kulturnog modela. Ubrzani razvoj trgovine uslovio je promene u društvenoj, religioznoj i ekonomskoj sferi života. Tokom X veka na Filipinima je počeo da se širi hinduistički uticaj koji je dostigao svoj vrhunac tokom XII veka, odnosno nakon pada carstva Šrividžaja i osnivanja Madžapahit kraljevstva. Hinduistička kultura ostavila je duboki trag na jezik, umetnost i mitologiju Filipina. Nakon propasti Madžapahit kraljevstva promenili su se trgovinski odnosi između Filipina i drugih zemalja. Iako su arapski trgovci još uvek učestvovali u trgovini, Kinezi su počeli da preuzimaju njihove rute i sredinom XIII veka arapski trgovački brodovi postepeno su istisnuti iz pomorske trgovine u okolini Bornea i obližnjih regiona. Za vreme Sung dinastije kinesko-filipinski odnosi dostigli su kulminaciju zahvaljujući razmeni kineskog porcelana za filipinske oraščiće, drvenu građu, ukrase od koralu, zlato, pamuk, gumu, bisere, smolu i slično. Istovremeno, kineski trgovci ženili su Filipinke, čime je limitiran uticaj drugih stranih

⁷⁴ Krajem ovog perioda razvile su se nove tehnike za izradu oruđa, sečenja i kopanja i u upotrebu su ušli alati poput motike i pijuka napravljeni od prečišćene zemlje i dobro uglaćanog, tvrdog kamena.

trgovaca. Međutim, iako se kineski uticaj odrazio na prehrambene navike autohtonog stanovništva, upotrebu metalnog oruđa i estetiku ukrašavanja, najviše se osećao u domenu ekonomskog razvoja (Zamora 1995: 34–42).

Iako Hokano ne osporava kulturološku povezanost Filipinaca i Malajaca, u svojoj monografiji *Questions and Challenges in Philippine Prehistory* ovaj antropolog kritički pristupa uverenju da su Filipinci malajskog porekla, smatrajući da je pojam malajski prevashodno etnički pojam, kao i da se na osnovu fosilizovanih ostataka može zaključiti da su i Indonežani, i Malajci, i Filipinci, nastali zahvaljujući procesu dugotrajne evolucije i migracionih kretanja naroda. Osim toga, Hokano smatra da je kulturološki pogrešno odrediti filipinsku kulturu kao malajsku jer se filipinsko istorijsko iskustvo i društvena organizacija razlikuju od istorije i društvenog uređenja Malajaca. Prema Hokanovim rečima, sličnost okruženja⁷⁵ uslovlja je sličan način prilagođavanja na životnu sredinu,⁷⁶ što je stvorilo zajedničku kulturološku osnovu iz koje se razvila malajska, indonežanska i filipinska kultura, te ove grupe naroda: “*stand co-equal as ethnic groups, without any one being the dominant group, racially or culturally*” (Jocano 1975: 23).⁷⁷

2.1. Izgled, navike i mentalitet stanovništva

Pedro Ćirino je bio prvi jezuitski hroničar koji je pisao o Filipinima.⁷⁸ Kao i njegov savremenik Hose de Akosta,⁷⁹ Ćirino je u svojim delima sledio humanističku etiku, a njegova teološka misao bila je obojena eklektičkim sholastičkim pristupom. Renesansnim stilom i u duhu hrišćanskog humanizma i katoličke teološke tradicije Ćirino je u svom delu pokušao da opiše prirodni poredak novog sveta – Filipina (dat od

⁷⁵ *Island world* – ostrvski svet. (Prev. autora).

⁷⁶ *Ecological adaptation* – ekološku adaptaciju. (Prev. autora).

⁷⁷ „*Stoje kao ravnopravne etničke grupe, bez dominacije ijedne etničke skupine, rasno ili kulturološki.*“ (Prev. autora).

⁷⁸ Pedro Ćirino (1557–1635) je proveo skoro četrdeset pet godina na Filipinima, baveći se raznim poslovima u okolini Manile i na Visajskim ostrvima. Jedan je od osnivača škole *Colegio de San Ildefonso* iz koje se kasnije razvio Univerzitet u Sebuu, a zahvaljujući njegovom zalaganju Filipini su 1605. god. proglašeni nezavisnom provincijom u odnosu na Meksiko. Ćirinov istoriografski opus obuhvata dva ključna dela za razumevanje istorije Filipina: *Relación de las Islas Filipinas y de lo que en ellas han trabajado los Padres de la Compañía de Jesús* ([1604] 1890) i *Història de la Provincia de Filipines de la Companyia de Jesús, 1581-1606* (2000) koja je zapravo poslužila kao osnova za naredna istoriografska dela (naročito Kolinovo delo *Labor Evangélica*, 1663).

⁷⁹ Hose de Akosta (1540–1600) je bio jezuita koji je svojim delom *Historia Natural y Moral de las Indias* (1590) dao značajan doprinos filipinsitici. Njegovo delo je sinteza renesansnog i jezuitskog humanizma, produhovljenosti i eklektičkog sholasticizma i kao takvo predstavlja preteču modene misionarske misli.

Boga), ali i njegovo moralno ustrojstvo (stvoreno od strane ljudi). Hronološki opisujući kroz pet knjiga jezuitske aktivnosti u Manili, njegovo delo *Historia de la Provincia de Filipinas de la Compañía de Jesús* ostavilo je ne samo autentične opise najrazličitih aspekata života na arhipelagu već i njegovog prirodnog okruženja kao presudnog faktora za razumevanje mentaliteta stanovništva. U svom doživljaju novootkrivenog i egzotičnog sveta Filipina, Ćirino je pokušao da kritičkim, ali i racionalnim pristupom ove daleke prostore i njihovu „čudnu“ kulturu približi modernom evropskom čitaocu i tako omogući bolje razumevanje naroda koji su ove prostore naseljavali. Pišući o prirodi i bogatstvu Filipina Ćirino je istakao Manilu kao: „(...) *la mayor, la más noble, más política, más rica y más fértil, de todo este Archipiélago* (...)”⁸⁰, kao i (...) *la riqueza destas Islas, que goçan de la de todo el oriente y occidente.*” (Chirino 2000: 166 [fol. 220r], 224 [fol. 337v]).⁸¹

Opisujući biljni i životinjski svet arhipelaga, Ignasio Alsina u delu *Historia de las Islas e Indios Bisayas del padre Alzina*,⁸² naglašava plodnost zemlje i ističe raznovrsnost flore i faune. Kad je reč o životinjama donetim iz Evrope, autor prati proces njihovog prilagođavanja u novoj sredini i navodi da konji, kojih prvobitno nije bilo na Filipinima, ne mogu da opstanu na ovim prostorima zbog preterano suve klime i jedne vrste biljke koju u Španiji zovu *saetilla* i koja im narušava zdravlje i vid (Alcina, Yepes 1996 : XLII).

Kada je reč o stanovnicima arhipelaga, iako i Ignasio Alsina i Pedro Ćirino smatraju da je na prvi pogled odlika urođenika varvarstvo, oba autora veruju da zahvaljujući jevanđelizaciji i podučavanju ovi narodi mogu da postanu bolji i kultivisaniji. Ipak, Ćirino ističe da među etničkim grupama ovih prostora postoje velike razlike i dok su npr. Zambali divljaci kod kojih je najbogatiji i najpoštovaniji onaj koji je najbolji ubica, a Negritosi žive poput zveri i nemaju ništa osim luka i strele, Tagali, kao i

⁸⁰ „(...) *najveće, najplemenitije, politički najrazvijenije, najbogatije i najplodnije ostrvo na celom arhipelagu* (...)” (Prev. aut.)

⁸¹ „*Bogatstvo ovih ostrva koja uživaju u bogatstvu celog Istoka i Zapada.*” (Prev. aut.)

⁸² Fransisko Ignasio Alsina (1610–1674) je kao jezuitski misionar proveo na Filipinima ukupno 35 godina. Pomenuto delo napisao je 1668. godine, ali sam rukopis dugo nije bio objavljen, a njegova sadržina sačuvana je zahvaljujući različitim kopijama i pronađenim delovima. Obiman Alsinin rukopis čine dva dela: prvi deo *Historia Natural de las Islas Bisayas* pruža detaljne opise flore, faune i naroda Filipina, dok je drugi deo (*Historia Eclesiástica o Sobrenatural*) sačuvan delimično i posvećen procesu hristijanizacije Filipina. Prvi deo Alsininog rukopisa zabeležen je u četiri kopije. Nažalost, kopije drugog dela Alsininog rukopisa nisu sačuvane, već samo delovi koji pripadaju kolekciji Bautiste Munjosa (Alcina, Yepes 1996: XXXI–XXXIII).

Visajci, kulturniji su i poštuju svoje običaje i tradiciju (Chirino 2000: 168 [fol. 224v], 172 [fol. 231r], 185 [fol. 256v], 169 [fols. 225r-226r]). Baveći se osobenostima različitih filipinskih naroda, Čirino posebno izdvaja Ilokance kao izrazito pedantan i čist narod kod kojeg je čak i okućnica savršeno uredna i sređena (Chirino 2000: 172 [fol. 231v]) i ukazuje na naviku kupanja svih ostrvljana koji od kada se rode:

(...) se crían en el agua: y así varones y hembras, aún muy pequeños, nadan como unos peces, y para pasar los ríos no han menester puente. Báñanse á todas horas sin distinción, por regalo y limpieza (...). En cada casa tienen á la puerta una vasija de agua, y sea de casa, ó de fuera, quién sube á ella, de allí toma el agua, con que se lava los piés, antes de entrar; particularmente en tiempo de lodos. (...) Usan también baños por medicina: para los cuales les ha dado Dios nuestro Señor algunos ojos de agua caliente (Chirino 1890: 35–36).⁸³

Predstavljajući fizički izgled urođenika, u svom delu *Labor Evangélica* (1663) Kolin navodi da su pripadnici malajskih naroda srednje visine i skladne građe. Prema Kolinovim rečima, ovi narodi imaju ten žućkasto-braon boje i male brade. Kagajanci imaju najdužu kosu, a Tagali⁸⁴ do ramena. U odnosu na njih, Ilokanci nose kraću kosu, narodi Visaja još kraću, a Zambali su brijali prednji deo glave, puštajući da im ostatak kose slobodno pada na ramena. Sve žene nose kosu skupljenu u punđu na vrhu glave i podjednako kao i muškarci smatraju da kosa mora da bude crna i doterana, zbog čega koriste razne losione koje prave od kore drveća, ulja, mošusa i parfema. Ipak, najviše pažnje ovi narodi posvećuju zubima koje od detinjstva premazuju crnim mastilom ili smolom, dok imućniji buše rupu u sredini zuba i ukrašavaju osmeh i zlatom. Sve žene, a u nekim krajevima i muškarci, takođe ukrašavaju uši velikim zlatnim alkama, noseći minduše na različitim mestima. Muškarci ne puštaju bradu i brkove, a glavu ukrašavaju turbanima (*potong*). Tkanina turbana svedoči o statusu i delima muškaraca, te crveni *potong* može da nosi jedino onaj koji je počinio bar jedno ubistvo, dok oni koji važe za hrabre puštaju da im pažljivo obrađeni krajevi turbana⁸⁵ padaju preko ramena sve do

⁸³ „Odrastaju u vodi: te i muškarci i žene plivaju kao ribe, a da bi prešli reku nije im potreban most. Kupaju se u bilo koje doba, radi doterivanja i higijene (...) Pored vrata svake kuće imaju čup pun vode, i bio ukućanin ili gost, onaj koji ulazi u kuću odatle uzima vodu kojom pere noge pre ulaska, posebno kada je kišno vreme i ima blata. (...) Takođe koriste kupke radi lečenja, zbog čega im je naš Gospod Bog podario neke izvore tople vode.“ (Prev. aut.).

⁸⁴ Tagali su naseljavali oblast centralnog Luzona, kao i provinciju Batanga, Bulakan (Bulacan), Batan, Kamarines Norte (Camarines Norte), Kavite (Cavite), Laguna, Manila, Tajabas (Tayabas) i deo provincije Nueva Esiha (Nueva Ecija), zatim oblast Infanta, Morong, ostrvo Korehidor (Corregidor) i obalu Mindora (Sawyer 1900: 208).

⁸⁵ Ovakav *potong* ukazivao je na barem sedam počinjenih ubistava.

nogu. Odeću uglavnom čine kraće bluze (kod poglavica skarletno crvene boje) i pantalone jarkih boja, dužine do kolena. Najvažniji ukras i kod poglavica i kod žena je nakit (različite vrste narukvica, prestenje, ogrlice i minduše sa dragim kamenjem). Osim ovog vida ukrašavanja, Visajci, a pogotovu njihove poglavice i ratnici, imaju običaj da se tetoviraju od glave do pete,⁸⁶ kao i, u nešto manjoj meri, pripadnici plemena Ilokano.

Ishrana ovih naroda uglavnom se sastoji od pirinča, ribe, krompira i voća, dok se divljač, svinjetina i govedina, koju vole i kada već počne da ima neprijatan miris, obično jede za vreme proslava. Za vreme venčanja i sahrana po celoj kući se postavljaju mali stolovi i gosti se služe sedeći na zemlji. Salvete i stolnjaci se ne koriste i uobičajeno je da gosti više piju nego što jedu. Ukoliko je povod okupljanja veseo, igra se, peva i slavi celi dan i noć, ali se, i pored velike količine vina, gosti uvek ponašaju trezveno, ljubazno i sa poštovanjem (Blair, Robertson 1909: XL. 37–26).

Analizirajući običaj tetoviranja, Alsina navodi da bi mladići obično počinjali da se tetoviraju u dvadesetoj godini, mada je bilo i onih manje hrabrih koji su odlagali ovaj čin sve do poslednjeg trenutka jer: “(...) *además del dolor que les causaba, hinchándoseles a veces todo el cuerpo y muriendo de ello, pagaban bien al artífice que tenía este oficio; y entre ellos era tenido por cobarde el que no se pintaba, porque decían que mal podrían sufrir las lanzas enemigas el que no tenía ánimo para sufrir los alfileres amigos*” (Alcina, Yepes 1996: 30–31).⁸⁷

Takođe, nasuprot Kolinu koji smatra da pića urođenika nisu toliko jaka, Alsina tvrdi da Visajci imaju više nego bilo koji drugi narod jaka pića koja izazivaju opijenost (alac – alkoholno piće bilo koje vrste; tuba – piće dobijeno od kokosa; *cavmavan* – od meda; *pangasi* – piće dobijeno fermentacijom, od rastopljenog meda i drugih sastojaka; i *intus* – od soka šećerne trske). Osim toga, kao posebnu osobinu urođenika Alsina ističe sposobnost adaptacije jer, za razliku od Španca koji ne podnose dobro neredovnu i oskudnu ishranu, stanovnici ostrva Samar i Lejte kada imaju priliku jedu obilno, ali isto tako mogu i ceo dan da ne jedu, a da se pritom dobro osećaju, rade, plove ili putuju (Ibid., 80).

⁸⁶ Zbog ovoga su ih Španci nazvali oslikani (*pintados*). Muškarci su za svaki podvig dodavali po jednu tetovažu, tetovirajući čak i lice, dok su žene tetovirale jednu ruku u celosti, a drugu samo do pola.

⁸⁷ „(...) *osim što im je prouzrokovalo bol, činilo je da im ponekad celo telo otekne, zbog čega su umirali, plaćali su dobro onome koji je ovaj posao obavljao; a među njima je smatran kukavicom onaj koji se nije tetovirao jer su govorili da je loše mogao da podnese neprijateljska koplja onaj ko nije imao hrabrosti da izdrži igle prijatelja.*“ (Prev. aut.).

U svom delu *Primo viaggio intorno al mondo* Antonio Pigafeta⁸⁸ daje jedan od opširnijih opisa plodova, pića i hrane koja se konzumirala na arhipelagu, prikazujući takođe detaljno proces proizvodnje vina (*palmito*) koje se dobijalo od palminog drveta, kao i načine upotrebe kokosa (*cocho*) od koga se pravila užad za čamce, hleb, osvežavajući napitak, ulje, sirće i mleko. Za razliku od Legaspija koji ističe siromaštvo kao prirodnu sklonost urođenika i posledicu njihove lenjosti (Elliot 1966: 56–57), Martina de Rade (Martín de Rada) i Dijega de Artiede (Diego de Artieda) koji ukazuju na oskudicu hrane na ostrvima (Colín-Pastels 1900–1902: II. 665; Constantino 1975: 30),⁸⁹ Pigafeta opisuje izobilje koje su Španci po svom dolasku zatekli: “*There . . . [were] dogs, cats, swine, fowls, goats, rice, ginger, cocoanuts, figs [bananas], oranges, lemons, millet, panicum, sorgo, wax, and a quantity of gold.*”⁹⁰ Pigafeta takođe ističe gostoprimitstvo urođenika za koje kaže da jedu skoro sirovu i veoma slanu hranu, a obrok im traje između pet i šest sati (Blair, Robertson 1973: XXXIII. 119–151, 173). Poput Pigafete, Migel de Loarka u delu *Relación de las Yslas Filipinas* (1582) spominje iznenađujuće veliku raznovrsnost i količinu hrane koju urođenici proizvode ili prikupljaju, kao i njihovu neobičnu naviku da u ishrani koriste razne vrste trava i korenja (Blair, Robertson 1903: V. 45), dok Alsina navodi da su Filipinska ostrva, ako ne najplodnija, onda svakako među najplodnijim na celom svetu (Alcina, Yepes 1996: 40).

U delu *The Philippine Islands* (1906) koje je Englez Džon Foreman (John Foreman) napisao kao pripadnik Kraljevskog geografskog društva i svedok istorijskih zbivanja na Filipinima krajem XIX veka, među brojnim etnografskim grupama arhipelaga izdvojeni su Negritosi ili Aete, zatim narodi severnog Luzona (Gadani, Igoroti, Tingianci i dr.) i različiti muslimanski narodi na jugu.

⁸⁸ Antonio Pigafeta (1491–1534) je bio italijanski plemić iz Vičence i vitez Malteškog reda. Njegovo delo *Primo viaggio intorno al globo terraqueo* objavljeno je prema rukopisu milanske biblioteke (Biblioteca Ambrosiana) 1522. god. na italijanskom jeziku, a 1525. godine delimično i na francuskom. Ovo delo predstavlja jednu od najvrednijih hronika koja detaljno opisuje Magelanovu ekspediciju i osvajanje Sebuja. Kao svedok i učesnik Pigafeta je takođe opisao Magelanovu pogibiju. V. *The Philippines at the Spanish Contact: Some Major Accounts of Early Filipino Society and Culture* Landa Hokana.

⁸⁹ Ipak, jedan od razloga što su Španci po dolasku na arhipelag oskudevali u hrani bio je povezan sa činjenicom da je većina starosedelaca bila uplašena i da se, noseći hranu sa sobom, povukla u unutrašnjost ostrva (Cushman 1965: 180).

⁹⁰ „*Bilo je pasa, mačaka, svinja, kokošaka, koza, pirinča, đumbira, kokosa, smokvi [banana], pomorandži, limuna, raznih žitarica kao što su proso i sorgo, voska, i puno zlata.*“ (Prim. prev.).

Za razliku od Ćirina, u ovom delu autor u nešto drugačijem svetlu predstavlja ostrvljane. Kritički opisujući Negritose koji imaju izrazito crnu kožu i gustu, kovrdžavu kosu poput astragana, Foreman navodi kako ovi narodi veoma podsećaju na crnačka plemena Papua Nove Gvineje. Njihovi muškarci pokrivaju samo bedra, a žene deo od struka do kolena. Iako ima onih koji su robusne građe, muškarci nisu zgodni, već pre neuhranjeni i slabašni, dok je prosečna žena od preko trideset godina verovatno jedna od najneprivlačnijih na planeti. Izuzetno su neinteligentni i čak ako i odrastu u civilizovanom okruženju njihova sposobnost rasuđivanja ne dostiže nivo kojim bi se ponosili njihovi staratelji, te je svaki pokušaj da se vaspitaju i civilizuju uzaludan. Oni su divljački, kukavički i malodušan narod koji se nikada neće otvoreno suprotstaviti belom čoveku, već će ga napasti s leđa. Veoma dugo Negritosi su bili jedini vladari Luzona i Tagali i drugi narodi su bili predmet njihovih napada i razbojništva sve do dolaska Španaca kada su Negritosi definitivno potisnuti u planine. Podjednako varvarski i agresivni su i drugi narodi ove rase, poput Igorota ili Gadana (Foreman 1899: 129–130).

U delu *Official handbook of the Philippines* Negritosi ili mali Crnčići opisani su kao aboridžinski domorodački narod malog, skoro patuljastog rasta. Živeći kao potpuni divljaci, pripadnici ovog naroda nemaju stalne naseobine ni prebivalište, a prehranjuju se zahvaljujući lovu, ribolovu, pirinču, divljim plodovima i korenju i lutaju planinama u malim grupama. Oko 1250. god. kineski geograf Džao Žugua zabeležio je kako Crnčići grade svoj dom na vrhu krošnji drveća, a u svakom domu živi po jedna porodica koja broji od tri do pet članova. Iako su Crnčići prost, stidljiv i plašljiv narod, civilizovaniji narodi ipak zaziru od njih jer se Crnčići kreću po najgušćim prašumama i tako nevidljivi zasipaju svojim otrovnim strelama prozlanike, međutim ako im tragovac baci malu porcelansku činiju, zastaju da je uhvate i beže, radosno uzvikujući. Negritosi su ozloglašeni kradljivci stoke i iako poseduju izvesno znanje o zemljoradnji ono je veoma limitirano. Retko provode više od jedne sezone na istom lokalitetu i lutaju od mesta do mesta vođeni svojim potrebama. Kao ukrase koriste češljeve od bambusa, peruške koje stavljaju na glavu, narukvice od mesinga ili bakra i podvezice ili trake za nogu pletene od svinjske dlake. Takođe imaju običaj da prave ožiljke po telu, što smatraju posebnim ukrasom. Sa stanovnicima obližnjih ostrva razmenjuju vosak i šumske plodove za

pirinač, duvan, slatkiše i druge predmete (Louisiana Purchase Exposition 1903: 156–157).

Prema rečima Savijera, u odnosu na Tagale, Visajci⁹¹ su manje druželjubivi i pedantni, više piju i liče na Malajce Bornea i Melake. Kao i drugi ostrvljani, vole da puše i žvaću betel oraščiće. Osim toga, iskusni su lovci i ribolovci, veliki kockari i ljubitelji bobi petlova. Kao i ostali urođenici veoma su sujeverni i veruju u duše pokojnika, dobre i zle duhove i demone koje umesto *anitos* zovu *diwatas* (Sawyer 1900: 300–302). Kako ovaj autor navodi, Tingianci se po svom izgledu prilično razlikuju od ostalih planinskih naroda Luzona jer su viši i imaju svetliji ten, a nos im je tup, kratak i orlovski spljošten. Muškarci nose turbane, košulje i pantalone, a žene uglednih porodica haljine ukrašene vezom (Ibid., 275–276). U odnosu na druge malajske narode Tingianci su druželjubiviji i održavaju kontakte sa drugim narodima sa kojima razmenjuju drvo, a poput Kalinga veoma vode računa o svom fizičkom izgledu. Veliki su ljubitelji muzike (Foreman 1899: 136) i za vreme proslava muškarci se kite peruškama i, osim turbana, nose i kape naravljene od lijane, a žene narukvice i ogrlice sačinjene od perlica i komadića školjki (Díaz-Trechuelo 2001: 30) ili srebra i bakra i dragocenog kamenja koje Tingianci kupuju od Ilokanaca (Sawyer 1900: 276).

Kao oružje ovi narodi su koristili koplja sa metalnim vrhovima i strelicama, štitove (*kalata* ili *kadsag*) i velike noževe (*bolos*) koji izgledaju kao klasični zakrivljeni noževi sa sečivom sa dve oštrice,⁹² zatim sekire trapezoidnog oblika, zakrivljenih ivica i izduženih u obliku šiljka, sa drvenim drškama ukrašenim mesingom i crtežima raznih geometrijskih oblika. Ovakve sekire su se najčešće koristile prilikom dekapitacije i Igoroti su ih zvali *alioag* ili *aliwa* (Ruiz Gutiérrez, Henares Cuellar 2005: 70). Muškarci su uglavnom pravili sopstvene štitove od jednog komada drveta koje nije bilo puno teško i moglo je lako da se probije kopljem, pa je osnovna funkcija štita pre bila da odbije koplje nego da ga zaustavi. Svi štitovi Igorota bili su manje-više sličnog oblika i imali su dva produžetka ispod izbočene površine štita i tri iznad u obliku pravougaonika. Štit se držao pomoću tri prsta, a ručka se nalazila sa njegove unutrašnje strane. Od svih Igorota, Kalinge su imale najbolje štitove. Njihov oblik je blago

⁹¹ Na različitim mestima ovi narodi imaju različita imena: *Igorrotes* na planini Isarog, *Buquidnon* na Panaju, *Babylan*, *Pulijanes* i *Mundos* na Negrosu, a na drugim mestima i *Montescos* i *Remontados* (Louisiana Purchase Exposition 1903: 158).

⁹² Ovakvi noževi su se koristili i kao alati pri obavljanju zemljoradničkih poslova, ali i kao oružje u ratu.

podsećao na oblik ljudskog tela, a dekoracija je bila slična njihovim tetovažama⁹³ jer, kao što je pomeuto, Igoroti su smatrali tetoviranje odrazom ratničkog duha (Ibid., 86).⁹⁴

Kako navodi Xavier, Ifugaosi liče na Japance. Iako se bave zemljoradnjom, vole da pljačkaju i veoma su uporni lovci na glave koji osim uobičajenim oružjem vešto barataju laslom kojim za tren mogu da skinu glavu neprijatelju (Sawyer 1900: 271).⁹⁵ Osim toga, u odnosu na druge planiske narode Luzona Ifugaosi se posebno ističu u uzgajanju pirinča na stepenastim terasama, uz visoko razijen sistem navodnjavanja.⁹⁶ Prema rečima Samore: “(...) *plantaciones de arroz constituyen un símbolo histórico del espíritu de cooperación, el coraje y los heroicos empeños por sobrevivir de los Ifugaos*” (Zamora 1995: 149).⁹⁷

Pored prinča, Ifugaosi su takođe uzgajali krtole, živinu i svinje i bavili se lovom i ribolovom, a kuće u kojima je obično obitavala po jedna porodica gradili su izdižući ih od površine pomoću četiri podupirača napravljena od bambusa ili drveta. Društveni poredak Ifugaosa počivao je na izričitom poštovanju određenih običaja kojima su međuljudski odnosi bili uredni. Ukoliko bi muškarac imao odnose sa nekom ženom ili bi ona ostala u drugom stanju, muškarac je imao obavezu da se oženi njome, inače bi on, ili umesto njega neki njegov rođak, platili životom. Razvod je bio moguć u slučaju da nije bilo potomstva ili bi se potvrdilo neverstvo supruge.⁹⁸ Primogenitura je imala odlučujući značaj i privilegovani položaj glavnog naslednika porodičnog bogatstva pripadao je uvek prvorodenom sinu kao budućoj glavi porodice. Na taj način, među

⁹³ Mnoštvo geometrijskih oblika ukazivalo je na hrabrog ratnika, a u slučaju osвете ili lova na glave štitovi su ukrašavani i motivima guštera i ljudskih figura.

⁹⁴ Štitovi Ifugaosa su imali istaknuti vrh i bili su pravouganog oblika, a da se ne bi lomili spolja su bili ojačani užadima i ekserom. Kada bi neko umro nasilnom smrću običaj je bio da se u znak žalosti njegov štit oboji u belo i ukrasi motivima ljudskih figura i guštera. Ibaloi su takođe imali veoma originalne štitove ukrašene izrezbarenom figurom čoveka koja se završavala trodimenzionalnom glavom okrenutom ka onome ko je nosio štit (Ibid.). Detaljnije o oružju urođenika v. članak Leonsija Cabrera *Las armas de los pueblos indígenas de Filipinas existentes en el Museo Etnológico Nacional* (Cabrero 1970).

⁹⁵ Broj alki koje su nosili na ušima pokazivao je broj žrtava koje su obezglavili.

⁹⁶ Pripadnici Ifugaosa i Bontoka naročito su imalil razvijen sistem navodnjavanja koji su koristili za uzgajanje pirinča na strmim obroncima planina. Uz pomoć kamenih zidina (*kabitis*), koje su sa spoljašnje strane praktično postavljane vertikalno i sa izrazitim nagibom u unutrašnjosti, dobijali su izdužene jame koje su punili plodnom zemljom u koju su stavljali seme pirinča i tako dobijali obradive terase. Ove terase je odlikovao veoma komplikovan sistem navodnjavanja koji se dobijao izgradnjom brana i rovova, a funkcionisao je zahvaljujući složenoj mreži cevi od bambusa i dugih i šupljih drvenih debala, čime je voda dopirala do velikih razdaljina. Ovakav sistem navodnjavanja jedinstven je na celom svetu i očuvao se sve do danas.

⁹⁷ „(...) *plantaže pirinča predstavljaju istorijski simbol duha kooperacije, hrabrosti i herojskih nastojanja Ifugaosa da prežive.*“ (Prev. aut.).

⁹⁸ Rođenjem deteta svaki brak je postajao legitiman, te među Ifugaosima nije bilo vanbračne dece.

brojnim članovima porodica Ifugaosa izbegnuta je stalna podela zemlje i obezbeđeno je jedinstvo klanova.

Svaka od porodica snosila je odgovornost za svoja dela i nisu postojali organi pravde ili lica zadužena za rešavanje sporova. Običajno pravo bilo je utemeljeno na konceptu tabua ili zlodela (*paniyo*), te su se dela poput pljačke, ubistva ili neisplaćivanja duga smatrala prestupima. Onaj ko bi počinio ubistvo bio je odgovoran za kršenje društvenog tabua i automatski je omogućavao roditeljima žrtve pravo da sami uzmu pravdu u svoje ruke. Iako se žrtvama zločina kao odšteta davao novac i zemlja, a bogovima da bi se umilostivili prinosile žrtve, pravda je najčešće jedino mogla da bude zadovoljena ukoliko bi gubitak porodice koja je izgubila nekog člana bio jednak gubitku koji su doživeli roditelji ubice.

Na taj način, osveta je kao najprirodniji način sprovođenja pravde bila duboko ukorenjena u kulturu Ifugaosa. Sama osveta često se sprovodila odsecanjem glave zločincu koga su, organizovani u grupe, jurili članovi klana, dok su bliži članovi porodice ubijenog davali znak da se osveta izvrši. U suprotnom, ceo klan je mogao da bude osramoćen. Upravo stoga, porodice su znale godinama da gaje osećaj mržnje prema počinioocu zločina, prenoseći želju za osvetom iz generacije u generaciju. Osim toga, obezglavljivanje je predstavljalo simbol prestiža kojim je počinilac potvrđivao svoju snagu, ali je ovaj čin jednostavno mogao da bude i puka vežba lovaca, te se dešavalo da mladići bez ikakvog povoda izvrše pokolj nad stanovnicima neke udaljene zajednice kako bi potvrdili svoju muškost.⁹⁹ Kako su Ifugaosi verovali, odsecanjem glave duša pokojnika je mogla da pronade mir na drugom svetu, zbog čega je, u slučaju da mu žena premine na porođaju ili neki od članova porodice doživi nesreću, muž takođe praktikovao dekapitaciju (Zamora 1995: 154 –156).¹⁰⁰

Takođe, u odnosu na druge planinske narode Ifugaosi su se izdvajali i po svom umetničkom stvaralaštvu. Ovaj narod je bio veoma vešt u izradi tkanina *ikat*

⁹⁹ Ratničkim pohodima lovaca na glave prethodili su sveti rituali, a glava žrtve dodeljivala se vodi neke od grupa. Nakon odsecanja glave lobanja bi bila pažljivo očišćena i postavljena na zid pored vatre ili vrata kao ukras. Broj izloženih lobanja ukazivao je na ugled lovca.

¹⁰⁰ Ako duša ne bi našla svoj mir, počinioocu je pretila bolest i smrt, te je da bi izbegao ovakvu sudbinu on imao dužnost da vežba odrubljivanje glave, a da bi bio društveno prihvaćen svaki pripadnik zajednice morao je da odseče bar jednu glavu. Inače, Španci su 1841. god. okupirali teritoriju Ifugaosa, ali ovi narodi su se uspešno opirali španskom prozelitizmu i samo je manji broj prihvatio hrišćanstvo, dok se običaj lova na glave održao sve do XX veka (Zamora 1995: 149).

tehnikom,¹⁰¹ pravljenju metalnih oruđa, keramike i veoma lepo obrađenih drvenih skulptura i rezbarija. Od drveta su pravili figure božanstava, grede za pudupiranje kuća, štitove, kovčege, posude, štapove poglavica, razne muzičke instrumente i kašike. U poslovima tkanja je učestvovala cela porodica, mada su žene imale glavnu ulogu i bile zadužene za obradu tkanina neophodnih za pravljenje odeće i prekrivača koji su noću štitili od hladnoće.¹⁰²

Kao i Ifugaosi, pripadnici naroda Isneg bili su poznati kao veliki lovci na glave. Ovaj narod je takođe negovao običaj dekapitacije bilo iz religijskih razloga, bilo radi osвете i sticanja prestiža. Međutim, za razliku od kuća Ifugaosa, kuće ovog naroda su bile veće i u njima je živelo više porodica. Najčešće su bile pravougaonog oblika, poduprete brojnim drvenim gredama ili štapovima od bambusa na koje se naslanjao pod prekriven uglačanim drvenim daskama. Zidovi kuća pravljani su od kore drveta, a krov uglavnom od plaminog lišća. Obično su postojala i dvorišta, dok su uglednije porodice imale i staje i ambare gde su se često isticale odsečene glave ili rogove žrtvovanih životinja (Ruiz Gutiérrez, Henares Cuellar 2005: 66).

Zambali su takođe bili lovci na glave i smatrali su ovaj običaj presudnim za pozicioniranje u društvu i postizanje prestiža. Očevi su prenosili tradiciju lova na glave na svoje sinove i učili su ih veštini lova, a kada bi došlo vreme puberteta dečaci su morali da usmrte jednog roba tako što bi ga izboli noževima i rasporeili njegovo telo (Díaz-Trechuelo 2001: 31), dok su, kako navodi Foreman, Kalinge bile čak i kanibali (Foreman [1906] 2007: 126).

Među Mangijanacima¹⁰³ sa ostrva Mindanao, koji su najverovatnije mešovina Visajaca i Negritosa, ima više različitih naroda. Urođenici koji žive blizu zapadne obale su svetlije puti, žitelji centralnog dela ostrva su tamnopusi, izraženog čela i manje inteligentni, dok urođenike južnog dela ostrva karakterišu odlike kineske rase, kao što su kose oči i žućkasti ten. Ipak, svim ovim narodima zajednička je izrazita moralnost i poštenje (Sawyer 1900: 206).

¹⁰¹ Ikat tehnika se sastojala u stavljanju prediva na razboj i njegovom bojenju pre tkanja.

¹⁰² Ifugaosi, Kankajanci, Ibaloi i Tingianci su ovim prekrivačima pridavali posebnu važnost prilikom sahrane kada se telo pokojnika umotavalo u onoliko prekrivača koliko je porodica mogla da priušti. Za Tagale su prekrivači imali veliku ritualnu vrednost jer se prilikom rođenja svakog deteta tkao po jedan prekrivač kao metafora života. U tom smislu, *ikat* tehnika tkanja imala je i važno magijsko-religijsko značenje (Ruiz Gutiérrez, Henares Cuellar 2005: 78–80).

¹⁰³ U delu *Etimologia de las nombres de razas de Filipinas* (Manila, 1901) Pedro Tavera (Pedro Tavera) navodi da se u tagalskom, bikolanskom i visajskom dijalektu koristi naziv *Manguianes* ili tačnije *Mangyan*, da bi se označili „divlji, planinski“ ili „paganski crnci“.

Kada je reč o mentalitetu i navikama autohtonog stanovništva, španski hroničari su na različite načine tumačili i doživljavali ponašanje urođenika. Iako su mnogi hvalili dobro vaspitanje urođenika i njihovu inteligenciju, sveopšti doživljaj novootkrivenog sveta i njegovih stanovnika bio je uglavnom nepotpun, zamagljen osvajačkim kulturološkim diskursom i drugačijom vizijom stvarnosti. Sa druge strane, zaslepljena aktuelnim imperijalističkim idejama suštinski suprotstavljenim univerzalnim ljudskim vrednostima, većina autora iz XIX veka bila je još više zatvorena za kulturološke različitosti, zbog čega je filipinsko autohtono stanovništvo opisano kao „smešno“ (Cañamaque Jiménez 1880), „ograničeno“ (Monteverde y Sedano 1989: 60) ili čak „podmuklo i varvarsko“ (Reid 1898).

Tako na primer, u prilogu *Native races and their customs* (1663) Kolin ističe kako su urođenici pronicljivi, hitri i mogu da budu veoma dobri stampari, čak sposobni i da rade kao gradski činovnici Manile (Blair, Bourne, Robertson 2009: XL. 9–10). Nasuprot tome, u svom pismu iz 1720. god. avgustinski misionar Gaspar de San Agustin¹⁰⁴ navodi kako je za njega nemoguće da istinski razume prirodu urođenika jer su temperament i mentalitet cele domorodačke rase „određeni uticajem Meseca i jednoličnom ishranom njihovih predaka“ zbog čega su svi ovi narodi:

(...) *inconstantes, maliciosos, desconfiados, dormilones, perezosos, tardos* (...) *notables en la ingratitud* (...) *y así lo mismo es hacer un beneficio a un indio que prevenirse para recibir el golpe de su ingratitud; si se les presta dinero no lo pagan* (...) *y aunque puedan pagar se les hará muy difícil; de un sólido apenas darán la mitad y lo computarán invención injusta, y si no, se quedarán con el dinero; y lo tendrán por enemigo sin causa, y le volverán oprobios y malas*

¹⁰⁴ Gaspar de San Agustin je proveo četrdeset godina među urođenicima. Njegovo pismo *Carta que escribe el muy reverendo padre fray Gaspar de San Agustín, á un amigo suyo, dándole cuenta del natural y genio de los indios de estas islas Filipinas* bilo je različito interpretirano od strane različitih autora. U kopiji teksta pisma napisanog na nepotpisanom parečetu papira koja se nalazi u posedu muzeja-biblioteke Ultramar (Museo-Biblioteca de Ultramar), a prethodno je bila u vlasništvu Paskvala de Gajangosa (Pascual de Gayangos), navodi se da je na osnovu pasusa koje je Paterno iskoristio u svom delu *La antigua civilizacion de Filipinos* (Madrid, 1887: 241) moguće zaključiti da je autor pisma Gaspar de San Agustin. Istog je mišljenja i Sinibaldo Mas (Sinibaldo Mas) koji je u svom delu *Informe sobre el estado de Filipinas* (1842: 63–132) koristio cele delove rukopisa. Postoji više kopija ovog rukopisa u raznim arhivama, kolekcijama i bibliotekama, a u radu je konsultovan prevod dat u istoriji *The Philippine Islands* (Blair, Bourne, Robertson 2009: XL.), dopunjen komentarima drugih autora i citatima jezuita Murilja Velardea.

palabras; y por la honra y beneñcio, volverán deshonra (Delgado 1892: 275–276).¹⁰⁵

Kako bi drugim misionarima predstavio mentalitet autohtnog stanovništva i olakšao preobraćanje „nevernika“, San Agustín je opisao različita sujeverja i karakterne mane urođenika (arogantnost, apatiju, zlovolju, kukavičluk, bezobzirnost, neznanje, neumerenost, radoznalost, taštinu, osetoljubivost, perfidnost i sl.). Ipak, i pored preovlađujuće autorove nenaklonosti,¹⁰⁶ kao „plemenitije, hrabrije, časnije i one koji su Kastiljanci među samim domorocima“, San Agustín je izdvojio stanovnike provincije Pampanga, a zatim i žene jer su, zbog podređenosti muškarcu, pobožnije, skromnije i moralnije (Blair, Bourne, Robertson 2009: XL. 14).

Jezuita Pedro Muriljo Velarde¹⁰⁷ dopunio je pismo San Agustina citatima i u načelu podržao Agustínovo viđenje urođeničkog stanovništva. Međutim, za razliku od San Agustina, Muriljo je istakao da nisu svi urođenici isti i da se ne mogu svrstati u istu kategoriju jer svaki od njih: „(...) *en el corto círculo de un día muda más colores que un camaleón* (...) *Quien los trata más, los conoce menos: en fin, son un conjunto de contrariedades*” (Delgado 1892: 297–298).¹⁰⁸

U izvesnom smislu sličan, ali podrobniji opis domorodaca dao je franjevac Huan Fransisko de San Antonio (Juan Francisco de San Antonio)¹⁰⁹ u svom delu *Crónicas* (Manila, 1738–1744). Naime, nakon analize različitih etnografskih grupa na

¹⁰⁵ „(...) prevrtljivi, maliciozni, nepoverljivi, spavalice, lenji, usporeni (...) izrazito nezahvalni (...) tako da učiniti uslugu Indijancu znači unapred pripremiti se na nezahvalnost; ako im se pozajmi novac, ne vraćaju ga (...) i čak i da mogu da ga vrate, to će im teško pasti; od glavnice jedva će dati polovinu i pristupiće tom dugu kao nepravednoj izmišljotini, a ako ne bude tako, onda će zadržati novac; i bez razloga će Vas tretirati kao neprijatelja i uzvrat će Vam uvredama i ružnim rečima; a u zamenu za ukazanu čast i dobročinstvo, uzvrat će nepoštovanjem“. (Prev. aut.).

¹⁰⁶ Na osnovu završnog dela Agustínovog pisma može se pretpostaviti da su izrazita kritika i negativni stav prema urođenicima rezultat autorovog nezadovoljstva zbog predloga da se urođenicima dozvoli da se uključe u redove sveštenih *lica* (Blair, Bourne, Robertson 2009: XL. 15).

¹⁰⁷ Pedro Muriljo Velarde (1694/6–1753) je bio misionar, istoričar, kartograf i pravnik. Pristupio je jezuitskom redu 1718. god. i došao na Filipine 1723., gde je predavao teologiju, bio rektor škole Antipolo i obilazio misionare na ostrvu Mindanao. Jedan je od značajnijih autora među jezuitskim piscima. Među njegovim delima ističe se *Historia de la provincia de Philipinas de la Compañía de Jesus* (Manila, 1749) koje sadrži prvu detaljnu mapu Filipinskih ostrva, naručnu od srane tadašnjeg guvernera ostrva Valdesa Tamona (Valdes Tamón).

¹⁰⁸ „(...) u toku samo jednog dana promeni više boja nego li kamelon (...) Ko ih više upozna, manje ih zna: ukratko, oličanje su suprotnosti.“ (Prev. aut.).

¹⁰⁹ Huan Fransisko de San Antonio rodio se u Madridu 1682. god., a 1724. god došao je sa grupom misionara na Filipine gde je kao propovednik proveo ostatak života. Preminuo je 1744. god. kada je i objavljen poslednji tom njegove *Hronike* (Blair, Bourne, Robertson 2009: XL. para. 373).

Filipinima,¹¹⁰ San Antonio je detaljno prikazao običaje i život filipinskih urođenika čije je ponašanje okarakterisao kao krajnje kontradiktorno, a stavove kao ambivalentne.¹¹¹ U svakodnevnim postupcima ovih naraoda: “(...) *vices are united to their opposed virtues* (...) *their inclination [genio] is opposite to their judgment [ingenio]* (...)”,¹¹² te je njihov način razmišljanja autoru neshvatljiv, a karakter nesvodiv na bilo kakvo opšte pravilo.¹¹³ Kako San Antonio primećuje, ovi narodi su gostoljubivi prema strancima, a ipak nemarni prema sopstvenim roditeljima i rodbini. Iako su veoma inteligentni i imaju razvijenu sposobnost podražavanja, skloni su tome da budu površni, nemarni i indiferentni prema krajnjem ishodu. Mogu da budu sjajni službenici i visoki činovnici, ali svaki njihov izveštaj mora da bude pregledan od strane nekog drugog zbog eventualnih propusta. Takođe mogu da budu dobri parničari, štampari ili govornici, ali kako nemaju nikakvu viziju potreban im je neko da ih usmeri i vodi. Osim toga, vešti su u izradi rukotvorina, dobre su zanatlije, prevodioci i muzičari, i da nisu toliko lenji i nemarni prema materijalnim vrednostima verovatno bi bili uspešni u bilo kom poslu i bogatiji (Blair, Bourne, Robertson 2009: XL. para. 412–416).

Kao odgovor na Agustinovo pismo zanimljivo je delo *Historia general* jezuite Hosea Delgada¹¹⁴ u kome autor opovrgava negativne stavove o autohtonom stanovništvu i dodaje da su narav i intelekt filipinskih dečaka i devojčica jednaki kao i kod kastiljanske i viskajske dece,¹¹⁵ jer poroci urođenika nisu toliko odraz njihove loše prirode koliko lošeg vaspitanja i neobrazovanosti, zbog čega se oni lako mogu privoleti

¹¹⁰ San Antonio ističe rasnu hibridnost filipinskih naroda među kojima razlikuje: polucivilizovane stanovnike planinskih predela koji su uglavnom trgovci i naseljavaju veća ostrva arhipelaga, a najverovatnije su potomci napredne rase Indijaca (*Zambals, Tingues, Tagabalodyes, Manòbos, Mangyànes*, i sl.) ili mešanaca urođenika i Kineza (*Sangley mestizos*), urođenika i Japanaca (*Japanese mestizos*) i urođenika i Negritosa (*Criollos Morenos*); necivilizovane Negriljose (*negrillos*) ili Crnčice koji su prvobitni stanovnici ostrva; civilizovane narode malajskog porekla, odnosno one koji naseljavaju priobalne, plodne krajeve poput Tagaloga, Pampanganaca, Visajaca i naroda na ostrvu Mindanao koje autor posebno analizira. Detaljnije o ovome v. (ibid. chap. XXXIV para. 387–411).

¹¹¹ V. poglavlje XL *Of the characteristics [genio] and genius [ingenio] of the Filipino Indians*.

¹¹² „(...) *mane su ujedinjene sa njima suprotnim vrlinama* (...) *njihova sposobnost poimanja [razum] u suprotnosti je sa njihovom sposobnošću rasuđivanja [mudrošću]* (...)“ (Prev. aut.).

¹¹³ Izuzetak su lažljivost i nezahvalnost kao svima svojstvene osobine.

¹¹⁴ Hose Delgado je bio iz Kadiza, ali datum njegovog rođenja i smrti nije poznat. Na Filipinima je proveo skoro 50 godina. Najveći deo života boravio je na Visajima, a njegovo delo *Historia general sacro-profana política y natural de las islas del Poniente llamadas Filipinas* (nastalo 1751–1754) obuhvata pet knjiga u kojima autor daje geografski, istorijski, etnografski, botanički i zoološki opis arhipelaga, opisujući ove prostore i misionarske aktivnosti po ugledu na anale ili hronike. U radu je analizirana verzija teksta Agustinovog pisma iz muzeja-biblioteke Ultramar korišćena u delu Blerove i Robertsona i tekst pisma objavljen u Delgadovom delu.

¹¹⁵ Baskijske.

kako lošem tako i dobrom. Osim toga, Delgado ocenjuje da su opisi mana starosjedelaca koje su dali San Agustin, Muriljo Velarde i San Antonio preterani, neosnovani i površni. Takođe, Delgado podesća da su upravo starosedeoci ti koji omogućavaju da se odvija trgovina galijama iz Akapulka i ističe da su oni ti koji su moreplovci, zemljoradnici i stočari koji ne samo što hrane Špance i omogućavaju im da putuju već im i daju šansu da se obogate preprodajom jeftinih proizvoda koje upravo oni proizvode. Stoga, Delgado posebno zamera Murilju što hvaleći talente urođenika previđa neke od najvažnijih stvari i osporava njegovu tvrdnju da su Indijanci: “(...) *los mayores enemigos que los padres ministros tienen* (...)”,¹¹⁶ jer ustvari: “(...) *los indios son los que nos defienden de nuestros enemigos* (...)”¹¹⁷ i Španci bi trebalo da budu zahvalni Bogu što im je dozvolio da borave na njihovoj zemlji (Delgado 1892: 299–301).

U delu *Historia de las islas de Mindanao, Iolo, y sus adjacentes* (Madrid, 1667),¹¹⁸ Huan Fransisko Kombes (Juan Francisco Combés)¹¹⁹ je opisao stanovnike južnog dela Filipina. Prema Kombesu, na ovim prostorima su bila zastupljena četiri različita naroda: Karage (*Caragas*), stanovnici ostrva Mindanao (*Mindanaos*), narod Lutaja (*Lutaos*) i Subano narod (*Subanos*) (Blair, Bourne, Robertson 2009: XL. chap. IX).

Karage su bile veoma hrabre i nisu prihvatale zaštitu nijednog paganskog vladara, ali su ipak podlegle jevanđelizaciji katoličke crkve. Za razliku od njih, stanovnici ostrva Mindanao bili su podređeni nekolicini vladara, mada su imali zajedničke običaje i jezik. Iako su stekli poštovanje drugih naroda jer su prihvatili političko jedinstvo, bili su skloni izdaji i nepostojani vernici, spremni da postanu sledbenici proroka Muhameda.

Narod ostrva Lutaja (Lutaya) naseljavao je ostrvo Mindanao, Jolo i Basilan. Naziv ovog naroda ukazuje na njegovu najizraženiju veštinu, a potiče od reči *lutaos*, što znači onaj koji pliva i plovi po vodi. Naime, ovi narodi su paraktično živeli na moru, a kopno su mrzeli toliko da im je zemljoradnja bila u potpunosti strana i isključivo su se

¹¹⁶ „(...) *najveći neprijatelji svetih otaca* (...)” (Prev. aut.).

¹¹⁷ „(...) *Indijanci su oni koji nas brane od naših neprijatelja* (...)” (Prev. aut.).

¹¹⁸ Izdanje Pasteljsa i Retane iz 1887. god., u knjizi I, polavlju IX–XVIII sadrži Kombesov opis urođenika južnih Filipina. U tomu XL Blerove i Roberstona objavljen je prevod teksta na engleski.

¹¹⁹ Fransisko Kombes (1620–1665) je kao veoma mlad došao na Filipine gde je i završio studije teologije i zaređio se 1645. godine. Proveo je 12 godina na ostrvu Mindanao, obavljajući funkciju ambasadora muslimanskih vladara, zatim dve godine u Manili i tri godine na ostrvu Lejte. Preminuo je na putu ka Madridu 1665. godine (Pastells, Retana 1887: chap. IX, sec. VI–XIX).

bavili ribolovom. U skladu sa njihovom prirodom, sela su formirali na vodi, a kuće podizali na mestima koje bi oseka ostavila pristupačnim. Na taj način, stanovnici su mogli da usprave debla drveća uz pomoć kojih su gradili kuće, birajući ih u skladu sa teretom koji su morala da izdrže. Kada bi nadošla plima kuće su bile duboko u vodi i daleko od obale, tako da se do njih moglo doploviti čak i velikim jedrenjacima. Zahvaljujući ribolovu, Lutajci su trgovali sa drugim narodima sa kojima su razmenjivali plodove mora za drvo koje im je bilo neophodno za izgradnju kuća i plovila. Zbog takvog načina života, iako su imali naseobine u kojima su se okupljali, ovi narodi zapravo nisu imali stalno mesto prebivališta, već su stalno plovili duž zaliva i obala pogodnih za ribolov, a u zavisnosti od oblasti u kojoj bi se našli, bili su pod vlašću vladara ostrva Mindanao i Jolo i drugih poglavica.¹²⁰ Međutim, zbog svoje veštine pravljenja plovila i jedrenja Lutajci su bili veoma cenjeni ratnici (Ibid., 103–105). Kako su zbog svoje mobilnosti stalno komunićirali sa drugim narodima, vodili trgovački način života i bili veoma inteligentni, iako malobrojni, u odnosu na druge narode Lutajci su u svemu bili superiorniji i uspeali su da od vladara načine robove i uspostave robovlasništvo na ovim prostorima. Po prirodi lenji, nisu išli u akciju zbog reputacije, već isključivo radi materijalne dobiti i time su se rukovodili kako u trgovini tako i u pirateriji. Stoga, kada bi Lutajci ugledali neki brod, ukoliko bi im se učinilo da lako mogu da dođu do plena napadali su ga, koliko god bio mali ili udaljen.¹²¹ U odnosu na druge narode, Lutajci su dobrovoljno učestvovali u bitkama na moru i bili su čuveni osvajači morskih prolaza neophodnih radi komunikacije sa drugim ostrvima, zbog čega je onaj koji je među posadom imao najviše pripadnika ovog naroda smatran najopasnijim.¹²² Stoga, da ne bi bili izloženi ovakvim napadima još od davnina svi drugi ostrvljani plaćali su danak kralju ostrva Mindanao, a narod ostrva Jolo, iako malobrojan, izdvojio se kao jedan od najmoćnijih jer je posedovao više ili bar isto plovila kao i Lutajci (Ibid., 106–109).¹²³

¹²⁰ Ovaj narod bio je raštrkan duž svih obala koje se protežu od Samboangana do reke Mindanao i, osim nekolicine stanovnika koji su se naselili u naseobini Sebu i selu Dapitan, nisu imali stalno mesto boravka.

¹²¹ Specifičnom taktikom iznurali su neprijatelja i kada bi ostao bez baruta zaspali su ga kišom strela, tako da ma koliko da je napadnuti brod bio dobro opremljen, bilo je nemoguće da se odbrani. Međutim, pošto je Lutajcima na prvom mestu bila sigurnost bilo je moguće odvratiti ih od napada zastrašivši ih iz daljine, jer ukoliko im se pobjeda činila nedostižnom ne bi kretali u napad.

¹²² O brodovima i oružju ovih urođenika v. poglavlje XVIII (Blair, Bourne, Robertson 2009: XL. 172).

¹²³ *Brig* je jedrenjak sa dva jarbola ili gusarska lađa.

Za razliku od gore pomenutih naroda, Kombes je opisao narod Subano kao najmanje ugledan, što zbog njihovog „prirodnog divljaštva“, što zbog siromaštva u kome su živeli.¹²⁴ Naime, ovi narodi su toliko zatvoreni i otuđeni od svih drugih da mogu da dočekaju starost u svojim kućama koje grade visoko u krošnjama drveta tako da neprijatelj ne može da ih pogodi strelama.¹²⁵ Uopšte nisu radoznali ni ambiciozni, a da bi preživeli usmereni su na zadovoljavanje najosnovnijih egzistencijalnih potreba i skoro u potpunosti žive kao vazali Lutajaca (Ibid., 110–111).¹²⁶

Međutim, Subanci su bili specifični po tome što su prilagođavali svoj način odevanja u zavisnosti od naroda sa kojim su komunicirali. Shodno tome, kada su trgovali sa Lutajcima ili muslimanima (*moros*) oblačili su se u skladu sa njihovim stilom, a kada su sarađivali sa visajskim narodima (poput Karaga i naroda sa obale Dapitan) sledili su visajske običaje i oponašali njihov izgled. Osim toga, Subanci su prema svima generalno bili neprijateljski nastrojeni i da bi stekli sigurnost koju im je garantovalo agresivno ponašanje bili su spremni da ubiju i najboljeg prijatelja na spavanju jer su tako mogli da stave crveni potong kao znak hrabrosti (Ibid., 159 chap. XVI).

Iako nisu spadali u urođeničko stanovništvo, Kinezi su činili bitan element ostrvske populacije. Bez obzira na to što su i pre Španaca Kinezi trgovali sa urođenicima, nakon dolaska Španaca njihov broj se znatno uvećao i Kinezi su obavljali najrazličitija zanimanja, od zlatara i slikara do kurira i nosača. Ipak, neki od najranijih španskih hroničara poput Ćirina prikazali su Kineze u negativnom svetlu, ističući da je njihova pohlepa tolika da prevazilazi urođenu im plašljivost (Chirino 2000: 169 [fol. 226v]). Citirajući reči Alonsa Sančesa (Alonso Sánchez) upućene kralju Filipu II o Kinezima, Ćirino navodi da su Kinezi: “(...) *gente codiciosa, sinvergüenza, deshonesto, ladrona, sutilísima en comprar y vender, y engañar, sin amistad ni fidelidad, ni compasión a extranjeros, y poca entre sí*” (Ibid. 72 [fol. 64r]).¹²⁷

¹²⁴ Pripadnici ovog naroda naseljavali su ravnice pored reka, gradeći kolibe po svom nahodanju, tj. na velikoj udaljenosti jedni od drugih.

¹²⁵ Da bi se popeli koristili su užad napremljenu od lijana koju su noću povlačili uvis.

¹²⁶ Detaljnije o načinu života i običajima ovih naroda v. poglavlja X–XVII (Ibid.)

¹²⁷ “(...) *narod pohlepan, bestidan, nepošten, lopovski, najlukaviji pri kupovini, prodaji i prevari, bez prijateljstva, ni odanosti, ni samilosti prema strancima, a malo i između samih sebe.*” (Prev. aut.).

3. O jeziku i književnosti

Kada je Magelan doplovio do Samara 1521. god. susreo se sa potpuno novim svetom i stranim jezikom koji su govorili tamošnji žitelji. Stoga je, da bi ostvario uspešnu komunikaciju sa urođenicima, morao da potraži pomoć prevodioca i pribegne upotrebi znakovnog jezika i prijateljskim gestovima.¹²⁸ Iako je Magelanov hroničar Antonio Pigafeta prevideo sposobnost urođenika da pišu, samo nekoliko godina kasnije, po dolasku u Manilu 1571. god. Migel Lopes de Legaspi jasno je istakao sposobnost starosedelaca da čitaju i pišu, što su ubrzo u svojim istorijama zabeležili i drugi autori poput Pedra Ćirina¹²⁹ i Antonija de Morge.¹³⁰

Naime, po dolasku Španaca raznolikost etničkih zajednica Filipina bila je tolika da je na arhipelagu postojalo barem 87 različitih dijalekata ili jezika. Najbitniji od ovih jezika, od kojih većina pripada grupi malajsko-polinežanskih jezika,¹³¹ bili su tagalog, visajski, ilokano, bikol, ifugao, pampanga, ibanag, moro magindav i jezik Zambala (Zaide 1939: 68)¹³²

U delu *Sucesos de las islas Filipinas* (1609) Morga ističe kako su skoro svi urođenici (i žene i muškarci) veoma pismeni, a o njihovim jezicima kaže:

¹²⁸ Kako je sve do XVI na ovim prostorima malajski jezik bio *lingua franca*, da bi mogao da uspostavi komunikaciju sa domorocima Magelan je imao prevodioca Enrikea (Enrique de Malaca) koji je govorio malajski i kastiljanski jezik. Ipak, da bi Enrike uspešno mogao da obavlja posao prevodioca bio mu je potreban neko ko je govorio malajski, ali i lokalne jezike. Na taj način, Enrike je prvo prevodio sa španskog na malajski, a zatim je njegov pomoćnik sa malajskog prevodio na jezik urođenika i obratno. U svojoj hronici Legaspi je opisao kako je primenjivao isti postupak, koristeći kao prevodioca Heronima Paćeka (Gerónimo Pacheco) koji je govorio malajski i sebuano jezik (Sueiro, 2002).

¹²⁹ U delu *Relacion de las Islas Filipinas* (1604) koje suštinski predstavlja opis misionarskih aktivnosti jezuitskog reda, Ćirino takođe pruža opise urođeničkog načina života, običaja i verovanja, a filipinskim jezicima posvećuje celo jedno poglavlje koje kasnije jezuita Delgado uključuje u svoje delo *La Historia General Sacro-Profana, Política y Natural de las Islas de Poniente llamadas Filipinas* (1751).

¹³⁰ Antonio De Morga (1559–1636) je bio advokat poreklom iz Sevilje i zvanični činovnik španske krune (viceguverner i prvi sudija ili *oidor*) koji je tokom osam godina aktivno učestvovao u lokalnoj upravi i radu vrhovnog suda u Manili (Audiencia de Manila), a kasnije je obavljao funkciju predsednika Audijencije Kita (Audiencia de Quito). Njegovo delo *Sucesos de las islas Filipinas* (México, 1609) daje dragocen i prilično pouzdan istoriografski prikaz Filipina u periodu od 1493. do 1603. godine.

¹³¹ Termin austronezijski prikladniji je kao lingvistički naziv za porodicu srodnih jezika nego termin malajsko-polinezijski koji je uži i kao takav pre označava jezičku podgrupu.

¹³² Veoma je teško precizno odrediti tačan broj filipinskih jezika i dijalekata. Proučavajući tagalog i jezike Filipina, Ernesto Konstantino (Constantino 1969) navodi da je 1902. godine Vilijam E. W. Mekinlej (William E. W. Mackinlay) izdvojio osam glavnih jezika i sedamdesetak filipinskih dijalekata, zatim je 1917. god. Otlj Bejer identifikovao 43 jezika i 87 dijalekata, a njegov kolega Marselo Tangko (Marcelo Tangco) je 1951. god. evidentirao da je krajem XVIII na Filipinima postojalo 135 jezika, dok je na osnovu podataka dobijenih tokom šezdestih godina XX veka utvrđeno postojanje više od 300 dijalekata 70 najznačajnijih lingvističkih grupa.

La lengua de Luzón, y de las islas de su comarca, es muy diferente que la de los Bisayas, y en las isla de Luzón, no toda la lengua es una porque los Cagayanes tienen una lengua, y los Ylocos otra; los Zambales, la tienen particular; los Panpangos, diferente que los demás; los de la provincia de Manila, que se llaman Tagalos, tienen su lengua muy abundante y copiosa, con que se dice por muchas vías y maneras, con elegancia todo lo que se quiere, y no dificultosa de aprender, ni de pronuncias (De Morga 1997[1609]: 273).¹³³

Revel (Revel 2001: 255) navodi da su samo na Visajskim ostrvima misionari u priobalnim oblastima u prvi mah izbrojali 17 različitih grupa od kojih je svaka koristila poseban sistem pisanja, a prema Felanu (Phelan 1955:153), krajem XVI veka na Luzonu je postojalo barem šest glavnih jezika, veliki broj manje razvijenih i oko 100 različitih dijalekata. Oko 124.000 stanovnika govorilo je tagalog jezik,¹³⁴ 75.000 ilokano, 77.000 bikol, 24.000 pangasinan, 75.000 pampango, 96.000 ibanag, a najveću lingvističku grupu činili su Visajci koji su naseljavali centralna ostrva arhipelaga.¹³⁵

Sistem pisma koje su Španci zatekli na različitim filipinskim ostrvima¹³⁶ imao je u osnovi slične karakteristike i vodio je poreklo od bramanskih bukvara Indije prenetih na jugoistok Azije. Oponašajući model pisanja sličan sanskritu, narodi Jugoistočne Azije postepeno su razvili oblik sopstvenog pisma *kawi* koje je oko VIII veka pre Hrista počelo da se koristi kako bi se zabeležio stari malajski i javanski jezik.¹³⁷ U Šrividžaji i Madžapahitu se takođe koristilo pismo *kawi*, a sa širenjem hinduističko-budističkog uticaja ovo pismo je stiglo i do luka Filipina (Casparis 1975) i najverovatnije poslužilo

¹³³ „Jezik Luzona, i obližnjih ostrva, veoma je drugačiji od onoga kojim govore Visajci, a na ostrvu Luzon ne postoji samo jedan jezik jer Kagajanci govore jednim jezikom, a Ilokanci drugim; Zambali imaju svoj poseban jezik; Panpange, različit od ostalih; oni iz regiona Manile, koji se zovu Tagali, imaju svoj veoma bogat i razvijen jezik, kojim se izražava putem raznih sredstava i na mnogo načina, prefinjeno sve što se želi, a nije težak za učenje, ni za izgovor.“ (Prev. aut.).

¹³⁴ Prema prvim španskim hronikama, dijalekat tagalog je dijalekat malajskog jezika koji je dobio naziv po tagalskim Indijancima koji su naseljavali rečne oblasti, što ove dve reči, odnosno složenica *Tagalog* ili *Taga ylog*, upravo i označavaju – onaj koji živi pored reke (García-Medall 2012: 97).

¹³⁵ Osim ibanag jezika, ovi jezici danas čine osam najvažnijih jezika Filipina.

¹³⁶ Više naroda različitih regiona imalo je razvijeno sopstveno silabičko pismo sa različitim osobenostima: Ilokanci i Pangasinanci na severu, Kapampangane u centralnom Luzonu, Mangijanci na Mindoru u južnom Luzonu, Tagbanue i Palavanci na ostrvu Palavan na zapadu, Visajci i druge etnolingvističke grupe koje se nisu međusobno mešale. Čak se dešavalo da i urođenici koji su živeli na istom ostrvu imaju drugačija pisma (npr. hanunuo mangijansko i buhid mangijansko pismo).

¹³⁷ Otkriće bakarne ploče 1987. god. poznate kao *Laguna Copperplate Inscription* (LCI), na kojoj je zabeležen tekst koji je 1990. god. preveo Anton Postma (Antoon Postma), dokaz je da je na Filipinima još oko 900. godine u upotrebi bilo veoma razvijeno pismo. Pronađeni zapis ustvari je bio zvanični dokument izdat od strane glavešine oblasti Tundo u blizini Manile u svrhu oproštaja duga u zlatu jednoj porodici jer je u ovo vreme bilo uobičajeno da ukoliko glava porodice upadne u dugove koje ne može da vrati, svi članovi te porodice postaju robovi.

kao osnova za razvoj autohtnog filipinskog sistema pisanja.¹³⁸ Međutim, sa islamizacijom Šrividžaje i Madžapahita novi sistem pisanja razvijen iz arapskog pisma takođe je stigao do Filipina i već krajem XV i početkom XVI veka u južnim sultanatima arhipelaga silabički sistem pisma *kawi* zamenio je arapski *yāwī*.¹³⁹

Kako Fransisko Alsina navodi u delu *Historia de las islas e indios de Bisayas* (1668), Visajci su koristili pismo preuzeto od Tagaloga kod kojih se pomenuti sistem razvio zahvaljući trgovcima koji su iz Bornea dolazili u Manilu. Zbog toga su Visajci, a posebno njihove žene koje su bile pismenije, ovo pismo zvali mavarskim (Scott 1994: 96, 289). U Manili i na drugim ostrvima Luzona starosedeoci su pisali tako što su na stablima drveća, bambusu ili listovima palmi i banana urezivali oštricom bodeža ili komadićem gvožđa (*panulat*) znakove starog tagalog pisma, poznatog kao *baybayin*¹⁴⁰ ili *alibata*.¹⁴¹ Nakon pisanja na stablu bambusa urođenici su urezana slova brisali pepelom, čime bi još više istakli njihov oblik, a kada su pisali na listovima koristili su oštre komadiće bambusa i sokove biljaka koje su ostavljale jaku boju (Morrow 2010).

Prema rečima Parda de Tavera (Pardo de Tavera), *baybayin* je zapravo bio slogovni sistem sačinjen od tri vokala i 12–15 konsonanata koji je, uprkos određenim osobenostima, imao dosta sličnosti sa drugim pismima Jugoistočne Azije, nastalim pod

¹³⁸ Uprkos brojnim radovima posvećenim proučavanju filipinskih jezika, jedva da su sačuvani modeli starih filipinskih pisama. Izuzetak predstavlja Ćirinovo delo *Relación de las islas Filipinas* (1604) u kome se po prvi put predstavljaju simboli tagalog pisma i delo *Arte de la lengua Bisaya de la Provincia de Leyte* (1662) u kome Domingo Esgera (Domingo Ezguerra) predstavlja visajsko pismo (Pardo de Tavera 2005: 6–10).

¹³⁹ Na ostrvu Sulu i provinciji Magindanao (Maguindanao) dokumenta su pisana *yāwī* pismom koje je na arhipelag prodrlo ne samo zahvaljujući procesu islamizacije nego i formiranju sultanata Bruneja. Naime, muslimanski trgovci iz Bruneja dolazili su u lučke oblasti arhipelaga i Manilu gde su propovedali Kuran i tako učili autohtono stanovništvo da čita arapsko pismo. Upotreba arapskog alfabeta umesto bramanskog sistema pisanja donela je velike fonetske promene u starom pismu. Zbog velike fonetske razlike između arapskog (iz porodice semitskih jezika), persijskog (koji pripada porodici indoevropskih jezika) i malajskog jezika (iz porodice austonezijskih jezika) bilo je puno nepodudarnosti između postojećih grafema i fonema, te su neka slova starog pisma nestala, a neka nova su izmišljena (Franco Sánchez, Donoso Jiménez: 2012: 442–444).

¹⁴⁰ Kako navodi Rafael (1993:49), reč *baybayin* ima više značenja i osim što može da se odnosi na učenje slova-znakova, izgovor neke reči i morsku obalu, može da znači i jedriti rekom. Nažalost, tragovi drevnog tagalog pisma jedva da su očuvani jer se pisalo na listovima na kojima su urođenici beležili broj grla stoke koju su posedovali ili neke druge detalje koji su za njih bili od lične važnosti (Mallat [1846] 1983:354). Ipak, tokom poslednjih nekoliko decenija, naučnici su dosta pažnje posvetili proučavanju rukopisa i ranih izdanja tagalog, visajskih i ilokano tekstova koji su doživeli nova izdanja. Takvo je na primer Kilisovo (Quilis) izdanje iz 1997. god. dela *Arte y reglas de la lengua tagala* (1610) koje je napiso Fransisko Blankas de San Hose (Francisco Blancas de San José, zatim izdanje Garsije-Medalja (García-Medall) iz 2004. god. dela *Bocabulario de lengua bisaya, hiligayna y Haraya de la isla de Panay y Sugbu y para las demas islas* (1632) Alonsa de Mentrída (Alonso de Méntrida) ili Svarthesovo (Zwartjes) izdanje iz 2010. god. dela *Arte de la lengua japona* (1732), *Tagalysmo elucidado* (1742) i *Arte chinico* (1742) autora Melćora Ojangurena de Sante Ines (Melchor Oyanguren de Santa Inés).

¹⁴¹ *Alibata* je drugi naziv za *baybayin*, izmišljen tokom XX veka od strane Pola Versoze (Paul Versoza).

indijskim uticajem (Jocano 1975: 195).¹⁴² Kako je reč o silabičkom pismu, svaki simbol se izgovarao kao jedan slog, tj. čitanje konsonanata podrazumevalo je izgovor vokala /a/: [ka], [ga], [nga], [ta], [da], [na], [pa], [ba], [ma], [ya], [la], [wa], [sa] i [ha] (Santos 1996). Iako nije poznato da li se u sistemu *baybayin* pisalo s leva na desno ili s desna na levo, zna se da su se simboli pisma različito izgovarali u zavisnosti od toga da li se dijakritički znak *corlit*¹⁴³ stavljao iznad ili ispod simbola (Mallat [1846] 1983: 355). Sa dijakritičkim znakom iznad vokal /a/ je postajao [e] ili [i], a sa znakom ispod pretvarao se u [o] ili [u].

Za razliku od latinskog alfabeta u kome svaki simbol predstavlja jednu fonemu koja je najmanja jedinica govora, struktura tagalog jezika je takva da su glas (fonema) i njegov grafički zapis povezani na drugačiji način.¹⁴⁴ U sistemu tagalog pisma pisanje zapravo pronalazi svoju svrhu u tome što omogućava „igru glasova, pre nego pojavu samog glasa, a čitanje tako postaje proces nalik nagađanju“. Drugim rečima, pisanje omogućava reprodukciju foneme, ali glasovi nisu podređeni semantičkom značenju ili precizno određenoj mentalnoj predstavi, već se fonema prvenstveno vrednuje zbog svoje mogućnosti da izazove određene senzacije od kojih zapravo zavisi sadržina poruke (Rafael 1993: 54).¹⁴⁵

Ovako komplikovan sistem pisma ukazivao je na činjenicu da je *baybayin* usvojen ne tako davno pre dolaska Španaca (oko XIII ili XIV veka), te verovatno nije bilo dovoljno vremena da se pismo prilagodi potrebama korisnika (Morrow 2010), a

¹⁴² Za razliku od većine drevnih kultura (indonežanske, egipatske i sl.) u kojima je umeće čitanja i pisanja bilo rezervisano za privilegovane slojeve (sveštenike i pisare) i negovano prvenstveno radi služenja kralju, na Filipinima je veština čitanja i pisanja bila dostupna svima i korišćena je u lične svrhe poput pisanja poezije ili prenošenja poruka (Santos 1996).

¹⁴³ *Corlit* je dijakritički znak koji je mogao da bude u obliku tačke, crtice ili strelice.

¹⁴⁴ Kako ističe San Agustin, *baybayin* je bio sistem pisma lak za pisanje, ali veoma nezgdan i težak za čitanje (Pardo de Tavera 2005: 26). Osim toga, ovakvo pismo bilo je i nepodobno za razvoj originalne književnosti jer bilo koji čitalac koji prethodno nije imao veze sa tekstom zapravo nije bio u stanju ni da ga na odgovarajući način dešifruje.

¹⁴⁵ Baveći se fenomenom pismenosti u prehispankim Filipinima, Ektor Santos (Hector Santos) detaljno opisuje drevno tagalog pismo i ističe da, iako su u jeziku postojale reči koje su mogle da se završavaju vokalom, konsonantom i vokalom, vokalom i konsonantom ili kombinacijom konsonanta, vokala i konsonanta, tagalog je poznavao samo dve vrste slogova – one koji su se završavali vokalom i one koji su se završavali konsonantom i vokalom. Stoga, samo su slogovi kao /a/, /bi/ ili /ku/ mogli da budu tačno zapisani, dok slogovi poput [ak], [kam], [pit] ili [ing] nisu mogli da budu predstavljeni jer tagalog pismo nije poznavalo konsonantske nizove, te su u pisanju Filipinci izostavljali poslednji konsonant ([kam] → /ka/ i sl.) koji su kasnije, pri čitanju, na neki misteriozan način ponovo dodavali (Santos 1996).

prema historičaru Orasiju de la Kosti (Horacio de la Costa),¹⁴⁶ pisanju se pribegavalo iz čisto pragmatičnih razloga, tj. radi ostvarivanja komunikacije i prenošenja poruka, a ne da bi o bilo čemu ostao pisani trag (Constanino, Constantino 1975: 31).

U zbirci rukopisa *Boxer Codex* (1590) zabeleženo je da na arhipelagu nije bilo knjiga niti istorija ili bilo kakvih obimnijih književnih dela, već samo slova, kratkih poruka lične prirode i zapisanih ljubavnih bajalica koje su zaljubljeni nosili sa sobom (Scott 1994: 210, 291). Ipak, zahvaljujući ranim rečnicima i opisima hroničara, kao i razvoju studija folklora tokom XIX veka, moguće je sagledati značaj oralne tradicije¹⁴⁷ u prehispanskoj književnosti Filipina. Usmena književnost prehispanjskih Filipina jasno je odražavala stepen religijskog uticaja na celokupan ljudski život. Rani španski hroničari potvrdili su postojanje bogate usmene tradicije koja je obuhvatala sage, pesme, basne, poslovice, zagonetke, epska i lirska ostvarenja koja su se u različitim okolnostima pevala, prepričavala i ponavljala, opstajući tako iz generacije u generaciju. U ovim delima se opisivalo poreklo čoveka, nastanak sveta i razni događaji iz života bogova.¹⁴⁸ Da bi prepričali svoja iskustva i prevazišli razne strahove, narodi Filipina su sa kolena na koleno prenosili pesme, priče, zagonetke i poslovice vezane za svakodnevne aktivnosti i doživljaje. Svaki član zajednice bio je potencijalni pesnik, pevač ili pripovedač, a publika je lako mogla da prepozna i shvati značenje lokalne poruke. Kada su pokršteni Filipinci prestali da koriste stari sistem pisanja mnoge vredne informacije o predkolonijalnoj kulturi nepovratno su izgubljene jer je vremenom bilo sve manje onih koji su bili upoznati sa usmenim predanjima i mogli su da odgonetnu njihovo izvorno značenje.

¹⁴⁶ Orasijo de la Kosta (1916-1977) je bio sveštenik, historičar, profesor. Nakon što je preminuo, Orasiljovi bivši studenti su prikupili i objavili njegove radove u četiri toma. Opus dela Orasija de la Koste obuhvata rane spise vezane za proučavanje kolonijalnih Filipina, kao i radove posvećene religijskoj i nacionalnoj tematici. Tako npr., vol. III nosi naslov *Selected Essays on the Filipino and His Problems Today*.

¹⁴⁷ Narodna književnost posebno se održala u oblastima koje su se opirale španskoj kolonizaciji.

¹⁴⁸ Prema visajskom mitu u početku su postojali samo more i nebo između kojih je leteo soko koji je, ljut što nema mesta na kome bi zastao i odmorio se, okrenuo vodu protiv neba, te su iz uvređene vode iznikla brojna mala ostrva na kojima je jastreb mogao da se odmori. Nakon toga, kada je soko bio na jednom od ostrva struja je donela parče bambusa koje je on počeo da kljuca, a iz delova bambusa izašli su čovek i žena koji su se uz odobrenje boga Lionga (zemljotresa) venčali i vremenom dobili puno dece. Kada su se roditelji naljutili i želeli da isteraju decu iz kuće, neka deca su se sakrila u unutrašnjosti sobe i od njih su potekli pripadnici plemenitog roda, dok su od onih koji su se sjurili niz stepenice potekli plebejci (*timawas*), a od dece koja su se sakrila u kuhinji nastale su sluge (Scott 1992: 129).

Među prehispankim Filipincima lirika je posebno bila razvijena. Svaki narod je imao svoju vrstu pesama različitih po tonu, metru, ritmu, tekstu i idejama. Narodne pesme (uspavanke, ljubavne pesme, pesme pevane tokom rada ili u znak žalosti za preminulim i sl.) su uglavnom nastajale kao rezultat spontanog ispoljavanja emocija ili nadahnuća i opisivale su različite aspekte života i običaje Filipina, dok je narodna poezija bila obojena metaforama i najčešće sačinjena od katrena (strofa od četiri stiha) koji su recitovani da bi se prizvala različita kosmička ili prirodna božanstva ili životinje za koje se verovalo da imaju magične moći.¹⁴⁹ Iako se u frazeološkom i ideološkom smislu predkolonijalna poezija Filipina može okarakterisati kao sirova, ipak treba istaći njen spontani poetski izraz i naglašenu ritmičnost (Kahayon, Zulueta 2000).

Brojne maksime, izreke i poslovice prehispankog perioda zabeležene su na različitim filipinskim jezicima, od kojih najveći deo čine one na tagalogu, sebuano ili ilokano jeziku, sastavljen je od rimovanog para (od pet do osam slogova) u kome svaki ima isti broj slogova. Moguće je da je veliki broj poslovice nastao iz delova dužih pesama, ali su u usmenom predanju preživele samo filozofski obojene rečenice kojima su se na indirektan, satirično-humoristički način mladima prenosile moralne pouke i mudrosti.

U svim jezicima i dijalektima takođe su negovane zagonetke u kojima su bila sumirana sva životna znanja. Najpopularnije zagonetke bile su srodne ranoj poeziji, odnosno sa rimama i jednakim brojem slogova (od četiri do dvanaest) u svakoj rečenici i aluzijama na jednu ili dve slike koje su simbolizovale ono što treba pogoditi. Funkcija koje je pričanje zagonetki imalo bila je višestruka, od obrazovne do društveno-manipulativne.¹⁵⁰

Gotovo svi važni događaji u životu urođenika bili su praćeni ritualima i ceremonijama prilikom kojih su recitovane ili pevane religijske pesme, ali drama kao književna forma nije postojala u vreme prehispankih Filipina. U ovom stadijumu, pozorište Filipina bilo je na najnižem stupnju razvoja, svedeno na plesove koji su podražavali prirodne cikluse i radne aktivnosti ili, u najboljem slučaju, na izvođenje

¹⁴⁹ U narodnoj poeziji Tagaloga (*tanaga*) koroz formu katrena (sa stihom od sedam slogova) iskazivali su se životni uvidi i lekcije, dok su Mangijanci kroz stihove *ambahan* pesama alegorijski izražavali svoje misli putem biljaka, životinja i drugih simbola prirode, urezujući ove stihove u bambusove podupirače kuća ili muzičke instrumente.

¹⁵⁰ Pedro Sanlucar (Pedro Sanlucar) i Huan Hose de Nosedo (Juan José de Nosedo) su pod nazivom *Vocabulario de la lengua tagala* objavili 1613. god. zbirku prehispankih zagonetki i poslovice koje su direktno prikupili od urođenika.

verskih rituala koje je sprovodio sveštenik ili sveštenica i u kojima je učestvovala cela zajednica. Narodne priče (basne, bajke, legende i sl.) iz ovog perioda sadrže brojne mitološke elemente i oslikavaju običaje i verovanja starih Filipina, poput npr. mita o stvaranju sveta (*A popular Bukidnon Folk Tale*). Glavna funkcija ovih priča bila je da objasne neki prirodni fenomen ili događaj i tako ga učine razumljivijim, ili da jednostavno oboje trenutke dokolice šalom i maštom (Kahayon, Zulueta 2000).

Epske pesme i spevovi negovani su u svakom regionu arhipelaga, te Arsenio Manuel (Arsenio Manuel) smatra da Filipini nemaju jednu narodnu epiku, već nekoliko nacionalnih epika. Pesme epsko-narativnog karaktera zasnovane na usmenoj tradiciji bile su oličenje određenih običaja, ideala i uverenja, a najčešće su se pevale ili recitovale prilikom venčanja, žetvi ili sahrana.¹⁵¹ Zahvaljujući stalnom prepričavanju natprirodnih događaja i različitih herojskih dela božanskih bića i velikih junaka, mnogi od filipinskih epova su sačuvani (*Biag ni Lam-ang*,¹⁵² *Indarapatra and Sulayman*, *Handiong*, *Ibalon* itd.) (Manuel 1963).

Tokom prvog veka španske okupacije *baybayin* pismo je nastavilo da se razvija u mnogim delovima Filipina i pre kraja XVI veka Španci su štampali knjige koristeći ga. Upravo zahvaljujući aktivnostima misionara, 1539. godine objavljeno je delo *Doctrina Christiana, en lengua española y tagala* koje predstavlja najstariji sačuvani uzorak drevnog tagalog pisma.¹⁵³ Ova knjiga štampana je korišćenjem drvenih ploča u koje je urezivana strana teksta, a zatim je na ploču sipano mastilo i ovlaš prislanjan tanak list papira na kome je ostajao otisak slova. Korišćenjem ovog metoda nije bilo moguće postići konzistentnost u oblicima *baybayin* slova, ali je sa pojavom štampe sa pokretnim slovima početkom XVII veka na Filipinima omogućen razvoj stilizovanog *baybayin* pisma (Morrow 2010).

Do kraja XVI veka *baybayin* pismo je bilo u upotrebi u oblasti Ilokosa, Pangasinana, Pampange i Visaja, što je navelo Fransiska Lopesa (Francisco López) da

¹⁵¹ Uz kraće epske pesme, svaki narod je imao najmanje jedan duži epski spev, a neki narodi su imali i od pet do šest epskih spevova.

¹⁵² Ilokanski ep *Biag ni Lam-ang* je filipinska najstarija sačuvana epska pesma prenetu u celini.

¹⁵³ Za moderne filipiniste *Doctrina* ima neprocenjivu vrednost u proučavanju *baybayin* pisma i jezika tagalog jer pruža uvide u lingvističku situaciju Filipina pre širenja uticaja španskog jezika. Svaki deo knjige predstavljen je u tri verzije. Prva verzija obuhvata tekstove na španskom, zatim sledi njihov prevod na tagalog zapisan španskim alfabetom, dok treća verzija daje tekstove na tagalogu zapisane *baybayin* pismom. Tekst na tagalogu zasniva se uglavnom na rukopisu Huana de Plasensije, dok su Domingo de Nieva (Domingo de Nieva) i Huan de San Pedro (Juan de San Pedro) bili zaduženi za pripremu teksta i štampanje koje je povereno kineskom zanatliji čije ime nažalost nije sačuvano (Morrow 2010).

1620. god. objavi ilokansku verziju dela *Doctrina Christiana* u kome je pokušao da usavrši *baybayin* koji je prema mišljenju¹⁵⁴ većine Španaca bio *nečitljiv* i neadekvatan za prevod hrišćanske doktrine i pokrštavanje (Rafael 1993: 50), te su znaci tog pisma morali da budu zamenjeni latinskim alfabetom. Ipak, bez obzira na ovakav stav, misionari su koristili *baybayin* ne samo da bi propovedali katolicizam urođenicima nego i da bi drugi sveštenici lakše ovladali lokalnim jezicima, tako da su pisci ranih gramatika zapravo podsticali na učenje *baybayin* pisma.¹⁵⁵ Možda upravo zbog ovako specifične prirode drevnog tagalog pisma ili ličnih ubeđenja autora, razvile su se i teorije o *baybayin* misticizmu. Naime, tvorci ovakvih teorija pošli su od ubeđenja da postoje skrivena značenja u samom obliku slova *baybayin* pisma, što najbolje pokazuje reč *bathala* [bathala] koja je u prehispanском periodu kod Zambala i Tagaloga označavala boga stvaranja. Navodno, ova božanska priroda jasno se ogleda u *baybayin* ortografiji prema kojoj /b/ ili [ba] simbolizuje žensku sposobnost rađanja (jer je to prvo slovo tagalog reči *babae*, što znači žena) i oblik slova poput slike asocira na ženske genitalije; slično tome, /l/ ili [la] ukazuje na koncept muškosti (lalaki – muškarac) i predstavlja muški polni organ; muški i ženski princip ujedinjeni su slovom /h/ ili [ha] koje simbolizuje božanski dah (*hininga*) ili vetar (*hangin*) koji upućuje na koncept stvaranja života, a ako se slovo /t/ ili [ta] doda u pisanju reči Bathala ukazuje se na varnicu ili božansku munju koja nadahnjuje i uliva život (Morrow 2009: 3).

Iako je jedan od aktuelnih promotera ovakvih ideja Bajani Mendoza de Leon (Bayani Mendoza de Leon), u predgovoru svog dela *Baybayin, the Ancient Script of the Philippines: A Concise Manual* (1992) Bajani ističe kako je glavno polazište za svoj rad

¹⁵⁴ Treba imati u vidu da je u ovo vreme i prvi filipinski autor Tomas Pinpin (Tomás Pinpin) već objavio svoje delo *Librong Pagaaralan nang manga Tagalog nang uicang Castilain* (1610), dok je prva knjiga u Sjedinjenim Američkim Državama (*The Whole Booke of Psalmes faithfully Translated into English Metre*) objavljena tek 1640. god., što ipak ukazuje na činjenicu da je pismenost već dostigla visok stepen razvitka u vreme kada su Španci stigli na arhipelag (Santos 1996).

¹⁵⁵ Ipak, u kolonizovanim misionarskim centrima arhipelaga došlo je do spontanog kulturološkog i lingvističkog obrta i postepenog napuštanja starog pisma od strane autohtonog stanovništva koje je težeći institucijalnoj adaptaciji novog režima do XVIII veka skoro u potpunosti napustilo *baybayin*.

našao u uvidima Giljerma Tolentina (Guillermo Tolentino)¹⁵⁶ koji je, pozivajući se na dela Pedra Alehandra Paterna (Pedro Alejandro Paterno)¹⁵⁷ i svog savremenika Lopea Santosa (Lope Santos),¹⁵⁸ objasnio piktografsko značenje slova *baybayin* pisma i izneo stav po kome je tagalog možda najstariji živi jezik na svetu (Ibid., 7–9).

Međutim, pretpostavka da pismo *baybayin* nema čisto fonetsku funkciju, kao i da je *Bathala-baybayin* veza duhovno određenje svojstveno svim Filipincima prehispankog doba, neprihvatljiva je ako se uzme u obzir činjenica da je zasnovana na samo tri tagalog reči i imenu božanstva poštovanog isključivo od strane Zambala i Tagaloga (Scott 1994: 252). Istovremeno, pošto su razni stilovi *baybayin* pisma koje danas poznajemo zapravo potekli od Španaca, nemoguće je sa sigurnošću znati kako je izgledalo drevno tagalog pismo, pa ni sledbenici ovakvih teorija ne mogu sa sigurnošću da govore o autentičnosti simbola koje tumače. Sa druge strane, Španci su posvetili dosta pažnje jezicima i verovanjima svih etničkih grupa koje su bile pod njihovom kontrolom i u cilju što efikasnijeg pokatoličavanja naučili su tagalog jezik i štampali knjige koristeći *baybayin*, te bi, da je zaista postojala, svakako saznali i za povezanost oblika slova ovog pisma i posebnog značenja koja su ona imala.

Konačno, neosporno je da je u ovom periodu osim kineske barem još neka drevna civilizacija izvršila kulturološki uticaj na Filipine. Naime, mnoge reči u filipinskim jezicima koje su označavale božanstva (*bathala* ili *diwata*) prenete su iz Indije zahvaljujući kontaktu urođenika sa malajskim trgovcima i rasprostranjenosti hinduizma, baš kao što je i *baybayin* najverovatnije stigao do Filipina zahvaljujući sistemima pisama Malajskog arhipelaga (Morrow 2009: 21). Pronalazak zapisa *Laguna*

¹⁵⁶ Guillermo Tolentino je bio poznati filipinski vajar i cenjeni ekspert za *baybayin*, ali u delu *Wika at Baybaying Tagalog* (1937) u kome propagira superiornost tagalog jezika i kulture Tolentino nije priložio nikakve čvrste dokaze kojima bi podržao svoje smeće stavove. Prema mišljenju Tolentina, povezivanje reči kao što su *babae*, *hangin* i *lalaki* sa sanskritskom rečju *bathala*, ili čak trvdnja da su na ovim rečima zasnovani sami oblici slova, sasvim je opravdana jer je tagalog kultura postojala pre mnogih svetskih i azijskih civilizacija, a tagalog jezik i pismo nemaju sličnosti sa jezicima i pismima nekih drugih kultura jer je tagalog 2000 god. stariji od sanskrita i upravo iz tagaloga se razvio ne samo sanskrit već i mnogi drugi jezici Jugoistočne Azije (Tolentino 1937: 57).

¹⁵⁷ Pedro Aleksandro Molo Agustin Paterno i de Vera Ignasio, Magino (Pedro Alexandro Molo Agustin Paterno y de Vera Ignacio, Maguinoo) zapravo je prvi plasirao teoriju o postojanju skrivenih značenja slova starog tagalog pisma u delu *La antigua civilización tagalog* (1887). U vreme buđenja filipinskog nacionalizma Paterno je bio istaknuta politička figura i kao konzervativni katolik i simpatizer starog režima, čak je tvrdio da je narod Tagalog još pre španskog osvajanja praktikovao religiju *Tagalismo* ili *Bathalismo* utemeljenu na načelima suštinski istovetnim načelima katoličke doktrine (Morrow 2009: 14).

¹⁵⁸ Lope Santos je autor prve zvanične gramatike filipinskog jezika. Santos je pretpostavljao da je reč *uha* (plač novorođenčeta) zasnovana na obliku slova *i*, kao i Tolentino, razvio je ideje o Batale kodu preuzete od samoproklamovanog etnografa Pedra Paterna (Ibid., 13).

Copperplate Inscription (LCI) istakao je upravo važnost hinduističkog uticaja i činjenicu da je jezik koji se govorio na Luzonu još 900. god. obilovao rečima iz sanskrita. Istovremeno, ovaj pronalazak pomerio je granice filipinske istorije 621 godinu unazad i ukazao na činjenicu da je tri veka pre pojave Tagalog pisma u Manili u upotrebi bilo mnogo razvijenije i savršenije javansko pismo koje je misteriozno ustupilo mesto pismu *baybayin* (Morrow 2009: 21; Santos 1996).¹⁵⁹

4. O društveno-političkom uređenju

U vreme španske kolonizacije na Filipinima brojni domoradački narodi razlikovali su se u pogledu svoje društvene organizacije i nivoa ekonomskog razvoja. U kojoj meri je dolazak Španaca unapredio ili usporio tok razvoja autohtonih društava stvar je ugla gledanja, ali je nepobitna činjenica da je proces hispanizacije¹⁶⁰ suštinski preoblikovao postojeće društvene sisteme i preobrazio tok filipinske kulturne matrice.

Iako su španski hroničari ostavili detaljne opise koji su dobrim delom omogućili da se razviju sadašnja saznanja o kulturnoj autentičnosti i društvenoj vrednosti prehispanjskih Filipina, misionari nisu bili profesionalni socijalni antropolozi, te su procenjivali Filipine iz evropske vizure i često tražili nepostojeće sličnosti između socijalnih institucija španskog sistema i urođenički društvenih formi. Osim toga, španskim autorima nisu bile strane ni generalizacije i ideje o sopstvenoj rasnoj superiornosti, naročito kada su u pitanju interpretacije društvenog i religijskog sistema predkolonijalnih Filipina. Sa druge strane, filipinski autori uglavnom su izvodili zaključke upravo na osnovu španskih izvora ili su u duhu nacionalističkog buđenja slepo idealizovali prošlost i pod američkim uticajem opet sagledavali tok prehispanjskog društvenog razvoja kroz prizmu evropskog kulturnog modela, zanemarujući pritom prirodu njegovog azijskog kulturnog nasleđa.

¹⁵⁹ Ortografska i slovo-po-slovo komparativna istraživanja prehispanjskog tagalog pisma ukazuju na mogućnost da se proto-bajbajin razvio kao mešavina kavi pisma, pisma naroda Bugis sa ostrva Sualvesi i drugih indonežanskih pisama (Scott 1984; Wade 1993; Miller 2011).

¹⁶⁰ Pojam hispanizacije upotrebio je Džon Ledi Felan da bi označio proces koji je prouzrokovao duboke socio-ekonomske promene koje su obeležile način života na Filipinima u vreme španske okupacije. Iako su neki autori osporili upotrebu ovog termina, jer krajnji produkt španske kolonizacije nije deo španske koliko filipiniske kulture, u sociološkom smislu upotreba reči hispanizacija je opravdana jer se njome ipak ukazuje na stanje koje na Filipinima pre dolaska Španaca nije postojalo, kao ni u oblastima koje nisu bile pod španskom vlašću (Scott 2013: 137).

Kako su Španci prve naseobine podigli u centralnim delovima Manile i Sebu, u ranim hronikama dati su uglavnom opširni opisi društvenog uređenja Tagaloga i Visaja. Među etničkim grupama ovih prostora, Tagali i Pampange su dostigli najviši stepen razvijenosti, zbog čega su i za razvoj nacionalnog filipinskog identiteta ove oblasti bile od ključne važnosti i na narednim stranicama rada upravo o njima će preventivno biti reči.¹⁶¹ Najznačajniji izvor informacija i saznanja o društvu Tagaloga u prehispanskom periodu predstavlja delo franjevca Huana de Plasensije¹⁶² koji ne samo što je verovatno bio autor prve štampane tagalog-španske kateheze o katoličkoj veri već je i imao odlučujuću ulogu u naseljavanju autohtonog stanovništva u kompaktnije seoske zajednice i promociji osnovnog obrazovanja. Sa druge strane, kada je reč o razumevanju društva Visajaca, kapitalnim delom može se smatrati rukopis Fransiska Ignasia Alsine *Historia de las islas e Indios de Bisayas*.¹⁶³

Prema opisima Antonija de Morge i Huana de Plasensije, za razliku od Visaja, na Luzonu je bila razvijenija trgovina i ekonomske aktivnosti, bio je osetniji politički uticaj Bornea i osnovna delatnost je bila navodnjavanje pirinčanih polja.¹⁶⁴ Odsustvo običaja prinošenja ljudskih žrtava u Manili avgustinski sveštenik Martin de Rada pripisao je upravo činjenici da su stanovnici u ovoj oblasti više bili trgovci no ratnici, a Legaspi je ukazao na monopolističku ulogu luzonskih i borneanskih brodova u filipinskoj trgovini. Nasuprot tome, visajske naseobine koje su se nalazile duž obala Panaja, Negrosa, Sebu, Bohola, zatim na ostrvu Lejte, Samar i severoistoku ostrva Mindanao, obuhvatale su manje društvene zajednice¹⁶⁵ čija je ekonomija počivala na eksploataciji tla metodom seci, spaljivanja i posadi, ubiranju plodova iz šuma i mora i njihovoj raspodeli putem otmica trgovinskog plena. Zbog takvog načina života Visajci

¹⁶¹ Zahvaljujući trgovini i formiranju vladajuće elite, u odnosu na ostale filipinske zajednice ovog perioda muslimanska zajednica na jugu arhipelaga dostigla je najviši stupanj društvenog razvoja. Ipak, proučavanje muslimanskog uticaja na Filipinima prevazilazi okvire našeg istraživanja, pa ovim oblastima koje nikada u potpunosti nisu ni bile pod španskim uticajem neće posebno biti posvećena pažnja. Detaljnije o ovoj temi v. doktorsku disertaciju *El islam en Filipinas (siglos X-XIX)* Isaka Donosa Himenesa (Isaac Donoso Jiménez).

¹⁶² Plasensija je svoje delo napisao kao odgovor guverneru Santijagu de Veri (Santiago de Vera) 1589. god., ali je ono objavljeno tek 1892. god. Pre toga, u opticaju su bile različite verzije rukopisa, a samo delo je špansko sudstvo prihvatilo kao zbornik običajnog prava Tagaloga.

¹⁶³ Kao značajne izvore o visajskim društvima takođe bi trebalo pomenuti i hroniku Migela de Loarke iz 1592. god. i delo *Antiguas leyendas* (1578) Dijega Lopesa de Povedana (Diego López Povedano).

¹⁶⁴ Pirinač se gajio u oblasti Pampange, a duž obala Lagune de Baja (Laguna de Bay) je bio u toliko dubokoj vodi da se žetva vršila iz čamaca. Tagalog rečnik San Buenaventure (1613) navodi trineast termina za pirinač i šest za rasađivanje.

¹⁶⁵ Najrazvijenije društvene zajednice imale su manje od 1.000 stanovnika.

su usavršili tehniku izrade brzih ratnih brodova koji su noseći odedenu količinu tovara mogli da plove i u oblasti plitkih voda i koralnih grebenova, a u njihovom društvenom uređenju dominirao je model „gospodara i klijenta“ (Scott 1992: 86, 92).

4.1. Pojam Barangaja

Geografska razuđenost arhipelaga doprinela je difuznom razmeštaju stanovništva na ostrvima, zbog čega je plovidba bila jedini način komunikacije između udaljenih ostrvskih naseobina ili tzv. barangaja (*barangay*).¹⁶⁶ Lokalne zajednice barangaja bile su utemeljene na krvnom srodstvu i teritorijalnoj povezanosti. Njihova veličina je zavisila od lokaliteta i zajednice barangaja su obično bile formirane u blizini mora, reka ili jezera kao glavnih komunikacionih kanala i izvora hrane (Jocano 1967: 146), ili u priobalnim oblastima kao centrima trgovine,¹⁶⁷ dok je manji deo stanovništva živeo u planinskim predelima u unutrašnjosti arhipelaga. Barangaji su uglavnom nastajali udruživanjem 30–100 porodica (Zaide 1939: 57–58)¹⁶⁸ i između njih se odvijala intenzivna međuostrvska trgovina, a društveni sistem je počivao na principu talasokratije¹⁶⁹ u okviru koje su barangaji funkcionisali kao samodovoljne društvene zajednice¹⁷⁰ čiji su stanovnici živeli nezavisno i skoro izolovano jedni od drugih.¹⁷¹ Gledano sa sociološkog, ekonomskog i organizacionog aspekta, barangaji su zapravo činili osnovnu jedinicu društvene strukture i najmanju korporativnu privrednu jedinicu, te su više bili bio-socijalne nego političke jedinice. Tokom prve polovine XV veka

¹⁶⁶ Reč *barangay* potiče od malajske reči *balangay* kojom se označavalo prevozno sredstvo, tj. mali čamac kojim su stanovnici doplovili do ostrva (Zaide 1939: 57–58).

¹⁶⁷ Kako su priobalne oblasti Manila, Sebua, Butuana i ostrva Jolo bile pristupačne trgovcima iz Kine, Arabije i Indije, upravo su ove oblasti bile razvijenije i društveno naprednije (Constantino 1975: 30).

¹⁶⁸ Različiti autori navode različite podatke u pogledu prosečne veličine barangaja. Tako je prema Galendeu (Galende 2004: 67) barangaj obično bio sačinjen od 50 do 100 porodica, dok Legaspi u svom izveštaju navodi da je samo naišao na zajednice od 20 do 30 ljudi. Ipak, bilo je i mnogo većih barangaja poput Manila koja je u vreme osvajanja imala oko 2000 stanovnika, mada su tako velike naseobine bile retkost (Constantino 1975: 29).

¹⁶⁹ Uspostavljanju pomorskse moći.

¹⁷⁰ U tom smislu, pojam barangaja nemoguće je analizirati sa aspekta moderne društveno-politički uređene zajednice, jer se on, prema rečima Huana de Plasensije, prvenstveno odnosio na urođeničke naseobine koje su uglavnom bile linearno raspoređene i nekompaktne, tj. nisu formirale veće društveno jezgro (Jocano 1975: 108).

¹⁷¹ U ovako lokalno orijentisanim zajednicama privrženost vlastitoj grupi jasno se ogledala u odbojnom stavu prema strancima kojima je iz straha da žetva ne podbaci pre setve strogo zabranjivan ulazak u selo, kao i u kuće porodica koje su učestvovala u samoj žetvi. Ovakav stav je takođe oslikavalo i ponašanje prema robovima koji su, ako su bili rođeni u domaćinstvu, tretirani kao članovi porodice, dok su oni iz drugih sela korišćeni kao žrtve i sahranjivani sa glavešinom da bi mi služili u zagrobom životu.

političko uređenje svih krajeva filipinskog arhipelaga nije prevazilazilo okvire plemenskih saveza i prava feudalne vladajuće klase,¹⁷² već je isključivo počivalo na priobalnim zajednicama ili barangajima između kojih su često izbijali sukobi. “(...) *These conflicts were understandable because each barangay was, as indicated, an independent, political, social, and economic unit. Each one therefore sought to safeguard the interests of its members*” (Jocano 1975: 173).¹⁷³

Međutim, Kolin navodi kako su radi ekonomskih interesa ili srodničkih veza vremenom barangaji neumitno stupali u savezničke i prijateljske odnose, sklapajući paktove i ujedinjujući se pod jednim vođom za vreme ratova jer se dešavalo da jedan moćniji vođa pokori ostale koji su slabiji i tako uspostavi vladavinu nad nekoliko barangaja (Blair, Robertson 1911: XL. 83).¹⁷⁴

U slučaju smrti nekog od članova porodice stanovnici su često napuštali ili spaljivali svoje kuće, tako da su prehispane naseobine bile više privremenog karaktera i u skladu sa relativno niskim nivoom društvene i političke organizacije. Sama teritorija barangaja jednim delom je pripadala porodicama koje su je naseljavale, dok je ostatak zemljišta bio svojina barangaja kao zajednice. U ravničarskim delovima, raspodelu plodnih parcela među porodicama vršio je poglavica, a u planinskim predelima zemlja je bila zajednička svojina i u njenom obrađivanju su učestvovali svi članovi barangaja. Imanje je moglo da se nasledi, osvoji, kupi ili dobije u zamenu za druga dobra (Corpuz 1997: 17), a raspodela poslova vršila se po principu udruživanja i međusobne saradnje u cilju preživljavanja (Arcilla 1973: 40; Fox 1979: 58–59; Scott 1994: 135–136).¹⁷⁵

Na taj način, sredstva za rad i proizvodnju kontrolisali su sami radnici (Constantino 1975: 36) i u pogledu podele rada moguće je zaključiti da političko-privredna specijalizacija još uvek nije bila strogo izdefinisana jer je jedinstvo grupe

¹⁷² Izuzetak su oblasti na jugu Filipina pod muslimanskom vlašću.

¹⁷³ „(...) Ovi sukobi su bili razumljivi jer je svaki barangaj bio, kako je navedeno, nezavisna politička, društvena i ekonomska jedinica. Stoga, svaki barangaj je nastojao da zaštiti interese svojih članova.“ (Prev. aut.).

¹⁷⁴ U svom izdanju Morginog dela Rizal ističe kako su barangaji različitih ostrva bili povezani zajedničkim sporazumima i pre u prijateljskim odnosima, nego u ratu. Privremeni savezi između barangaja bili su najčešće formirani brakom i ritualima krvnog bratimljenja između porodica vođa poznatih kao *kasikai* ili *sangdugo* (Zaide 1939: 58; Jocano 1967: 146).

¹⁷⁵ Tako su npr. u vreme setve i žetve porodice pomagale jedna drugoj i ovaj sistem saradnje poznat je kao *bayanihan* ili *tagnawa*. Nakon završetka poslova običaj je nalagao da onaj kome su pomagali napravi slavlje i počasti hranom i pićem sve koji su učestvovali u radu, kao i da, kada drugim članovima barangaja zatreba, bude spreman i voljan da uzvрати uslugu.

prvenstveno počivalo na konvencionalnim srodničkim obavezama.¹⁷⁶ Od veličine porodice i razvijenosti srodničkih odnosa zavisili su snaga i sigurnost barangaja. Porodica i ostatak srodničke grupe snosili su kolektivnu odgovornost za postupke svojih članova, pa je uvreda naneta nekom od članova bila isto što i uvreda svima njima, zbog čega su osvete i lov na glave bili veoma česta pojava (Fox 1959: 32–33). Naseobina sačinjena od jednog barangaja zvala se *pook* (mesto), dok su se veće naseobine sa više barangaja zvale *bayan* (grad) (Mateo 2010: 29). Određene zajednice bile su specijalizovane za izradu grnčarije, alata, metalnih ukrasa, drvenih korpi, šešira i morskih proizvoda poput soli i sušene ribe, a njihovi članovi koji su trgovali u udaljenim zajednicama bili su zaštićeni krvnim savezima¹⁷⁷ koji su omogućavali porodična, ali i trgovinska udruživanja (Fox 1959: 35–36).

Iako je na osnovu španskih izvora donekle moguće utvrditi prirodu uzajamnih obaveza među srodnicima, teško je steći dublji uvid i opštu sliku o njihovoj važnosti u okviru barangaja kao jedine stalne političke jedinice. Kako Felan primećuje (Phelan 1967: 20), primarni elementi društvene strukture barangaja počivali su upravo na sistemu srodničkih veza i odnosa i dok je na Luzonu npr. preovladavao patrilokalni tip nastanjivanja i nasleđivanja imovine, na Visajima je postojala jaka tendencija ka matrilokalnom obrazacu.

Opisujući oblike vladavine i unutrašnju upravu, u svom izveštaju *Relation of the Philippine Islands and of the character and conditions of their inhabitants* (1569) Legaspi¹⁷⁸ ističe da uprkos tome što su u nekim delovima ostrva postojali veći gradovi, njihovi stanovnici nisu poštovali nikakav zakon, kralja ili gospodara, već se svaki pojedinac ponašao u skladu sa sopstvenim interesima. Onaj koji je imao najviše robova i važio za najjačeg, mogao je da radi šta mu se prohte. Istovremeno, iako između članova porodica nije postojao etički kodeks obavezujuće prirode, ukoliko bi neko pomogao bratu ili rođaku u nevolji i u svom domu mu na par dana pružio utočište, imao je pravo da ga smatra svojim robom koji je dužan da mu verno služi (Blair, Robertson 1973: III. 54).

¹⁷⁶ Nije bilo klanova, plemena ili sličnog unilateralnog društvenog udruživanja (Fox 1959: 34).

¹⁷⁷ Ritual krvnog bratimljenja podrazumevao je zasecanje kože na ruci ili grudima i mešanje krvi članova koji bi potom uz malo vode popili pomešanu krv iz čaše (Zaide 1939: 58).

¹⁷⁸ Migel Lopes de Legaspi (1502–1572) je bio bogati pripadnik nižeg plemstva Španije. Kao gradonačelnik Meksika i stariji službenik Saveta proveo je dvadeset godina u Novoj Španiji, a na Filipine je doplovio kada je već imao šezdeset godina. Legaspi je bio prvi španski viceguverner (*Governor-General*) Filipina.

Međutim, iz Rizalovog izdanja dela Antonije de Morge jasno se vidi da je, uprkos necentralizovanom društveno-političkom sistemu,¹⁷⁹ u svakoj provinciji Filipina u ovom periodu vladavina bila u rukama vođa ili poglavica (*datus*) odabranih od strane samih stanovnika. Prema Morginim rečima: “...*en todas las islas no había reyes ni señores que las dominasen, al modo de otros reinos y provincias; sino que en cada isla y provincia de ella se conocían muchos principales, a quienes obedecían y respetaban (...)*” (Morga 1997: 191).¹⁸⁰

Kako su gotovo svi članovi barangaja bili zapravo u bližem ili daljem krvnom srodstvu, titula vođe je skoro uvek pripadala najstarijem od njih. Vođe različitih barangaja, tj. porodica naseljenih u datom regionu, ponekad su bile u prijateljskim odnosima sa susednim vođama, a ponekad u ratu. Barangaji su započinjali ratove zbog odbrane, osвете, osvajanja novih zarobljenika ili narušenih saveza, a okršaji između njih su pre bili simbol nadmetanja i potvrđivanja moći nego odraz borbe za teritoriju (Mateo 2010: 29). Liderski status je bio naslednog karaktera (prelazio je sa oca na sina i njegove potomke),¹⁸¹ a uloga poglavara bila je da deluje kao arbitar grupe i stručni savetnik svojih podanika i sledbenika.¹⁸² Zauzvrat, sledbenici su poštovali i podržavali vođu, služeći ga i pomažući mu u ratovima, putovanjima, ribolovu, radu na poljima i izgradnji kuća (Morga 1997: 191).

Oslanjajući se na opise Huana de Plasensije, Huan Fransisko de San Antonio, navodi da je ovakvo društveno-političko uređenje favorizovalo aristokratiju i u izvesnim crtama podsećalo na monarhistički način vladavine jer su urođenici zapravo mudro birali svoju ekonomsku, vojnu i političku elitu. Prema njegovim rečima, politički sistem barangaja nije bio toliko prost da nije bilo osnovnih pravila vladavine. Ta vladavina se ipak ne može oderditi kao monarhistička jer nije bilo apsolutnog vladara, niti kao demokratska jer nije bilo mnogo onih koji su upravljali naseobinama i zajednicama, već

¹⁷⁹ Svaka grupa naroda imala je svoje zakone, norme ponašanja i sistem vladavine uz pomoć kojih je održavan mir i sprovedena pravda. Neki narodi su bili pod vlašću jednog vođe, dok je nekima upravljao Savet staraca.

¹⁸⁰ „(...) *na svim ovim ostrvima nije bilo kraljeva ni gospodara koji bi njima uravljali na isti način kao u drugim kraljevstvima i provincijama; već je na svakom ostrvu i njegovim provincijama bilo više poglavara koje su slušali i poštovali.*“ (Prev. aut.).

¹⁸¹ U slučaju da nije bilo potomaka, u obzir su dolazila braća i rođaci koji su, i kada ne bi nasledili vladavinu, uživali veliki ugled i poštovanje zbog krvnog srodstva sa vođom.

¹⁸² Ponekad uz pomoć starijih, a ponekad uz pomoć vođa drugih barangaja, *datu* je presuđivao u svim vrstama sporova između svojih podanika (Pardo de Tavera 1903: I. 324–325).

pre kao aristokratska jer je bilo mnogo *magnata* ili glavešina koje su podanici zvali *maguinoos* ili *datos* (Blair, Robertson 1911: XL. 347–349).

Ipak, odanost vođi koji je bio *datu* zajednice nikad nije bila slepa pokornost jer su njegovi podanici, ukoliko bi primetili da je drugi vladar sposobniji, postajali lojalni drugom vođi ili su jednostavno prekidali uobičajenu tradiciju biranja vođe iz iste porodice ako niko od njenih potomaka nije posedovao vrline koje su bile neophodne da bi bio prihvaćen kao *datu* (Scott 2013: 137–159).

Iako na ostrvima arhipelaga nije postojalo jedinstveno političko uređenje i različiti narodi su poštovali različite običaje, prema mišljenju većine ranih istoričara urođenički zakoni su bili prilično uniformni i oslanjali su se na tradiciju i običaje predaka koji su se prenosili usmenim putem, a prema nekim autorima mogli su se čak porediti i sa zakonima Grka i Rimljana.¹⁸³ Porodica je bila osnovna jedinica društva, na šta ukazuje i zakon po kome su strariji i roditelji morali da budu u toj meri poštovani da se i samo njihovo ime sa strahopoštovanjem izgovaralo, a sinovi su i nakon ženidbe ocu i majci dugovali slepu pokornost (Malcolm 1916: 35–36). Da se ne bi povredilo nečije samopoštovanje, naročito van kruga porodice, veoma se držalo do ljubaznosti, gostoljubivosti i lepih manira,¹⁸⁴ a mlađa osoba ili pripadnik niže klase uvek se obraćao onima iznad njega upotrebljavajući treće lice (Fox 1959: 33).

Od svih zakona krivični zakon je bio najrazvijeniji. Svi ugovori i partnerstva su se strogo poštovali i za kršenje istih primenjivane su stroge kazne. Prema rečima Huana de Plasensije, postojali su zakoni koji su predviđali smrtnu kaznu za pripadnika niže klase koji bi uvredio ćerku ili ženu poglavice, zakoni o vešticama, ropstvu i odšteti duga. Niko nije mogao da bude osuđen na ropstvo ukoliko nije zaslužio smrtnu kaznu, a kazne za nanete uvrede su mogle da budu isplaćene u zlatu.¹⁸⁵ Sva suđenja su bila javna, a kako ističe Fransisko Kolin, uobičajena procedura je podrazumevala sučeljavanje suprotstavljenih strana i mogućnost da se postigne sporazumni dogovor. U slučaju da to

¹⁸³ Ovi zakoni predstavljaju mešavinu tradicionalističkih društvenih vrednosti i kolonizatorskih borneanskih i muslimanskih uticaja (Fox 1959: 33).

¹⁸⁴ Pri susretu dve osobe istog društvenog statusa, svaka bi u znak poštovanja skinula svoj *putong*, a kada bi se neko obraćao vođi takođe bi skinuo *putong*, prebacio ga preko levog ramena i poklonio se (Zaide 1949: 65).

¹⁸⁵ Okrivljeni je imao status sluge sve dok kazna u zlatu ne bi bila isplaćena oštećenoj strani, mada je na određivanje kazne uvek dosta uticao i društveni status okrivljenog.

nije bilo moguće, počinio su polagali zakletvu i ispitivanje se odvijalo uz pomoć svedoka (Ibid., 38–41).¹⁸⁶

Konačno, moguće je zaključiti da su tokom prehispankog perioda Filipini imali politički poredak i upravljačko telo uslovljeno konceptom barangaja koji je strukturalno i funkcionalno bio ograničen na održavanje poretka u okviru manjih društvenih zajednica ili naseobina. Ipak, ostrvljanima arhipelaga bila je svojstvena osobena kultura življenja i moralni kodeksi ni po čemu inferiorniji u odnosu na one koje su negovali drugi narodi tog vremena. Kulturna matrica i vrednosni sistem Filipina usko su bili vezani za hijerarhijski model upravljanja u kome je *datu* bio vrhovni sudija i poglavica kome su ostali sledbenici dugovali poštovanje i podršku. Stoga, kada je reč o nivou društvene razvijenosti pre dolaska Španaca, zapravo je jedino moguće govoriti o kulturološkoj različitosti Filipina sa aspekta civilizacijske ravni jer se, kao i druge kulture Jugoistočne Azije, filipinska kultura mora analizirati samo u okviru sopstvenih parametara.

4.2. Izbor vođe i socijalna stratifikacija

Na osnovu prikupljenog danka od pokorenih plemena, u Retaninom delu je procenjeno da je u vreme španske kolonizacije broj stanovnika na Filipinima bio 667 612.¹⁸⁷ Iako su prilikom ove procene u obzir uzeti samo stanovnici nizija Luzona i Visaja, računajući i slobodne žitelje iz planinskih oblasti i nepokorene muslimane, ukupan broj stanovnika na predkolonijalnim Filipinima još uvek nije prelazio milion (Constantino 1975: 29)

Barangaji prehispanskih društvenih zajednica bili su u procesu tranzicije i obuhvatali su zajednice različitog nivoa razvijenosti, od primitivnih, manjih i izolovanih društava, pa sve do „azijskog oblika feudalizma“ koji se razvio na jugu Filipina, ali su čak i u okviru manje razvijenijih barangaja postojali određeni znaci socijalnog

¹⁸⁶ Presuda se donosila u korist onoga na čijoj su strani dokazi, a ako bi se okrivljeni opirao, sudija ili poglavica barangaja bi primenio silu i naterao optuženog da se povinuje izvršenju kazne. Veći deo novca koji bi optuženi isplatio pripadao je sudiji, jedan deo novca davao se svedocima pobedničke strane, dok je najmanji deo dobijalo oštećeno lice.

¹⁸⁷ Ova cifra se navodi u *Relación de las Encomiendas Existentes En Filipinas El Dia 31 de Mayo 1591 Años* (Retana 1898: IV. 41–73).

raslojavanja.¹⁸⁸ Kako su svi barangaji bili samoodržive zajednice, skoro svi stanovnici bavili su se poljoprivredom i istovremeno su bili zanatlije koje su same proizvodile sve što im bilo potrebno,¹⁸⁹ te zapravo nije bilo pravih uslova za razvoj eksploatatorske klase. Kada je reč o vođstvu, svaki glavešina barangaja je svakako morao da bude harizmatičan i hrabar, a njegov izbor i moć zavisili su od njegovih organizacionih sposobnosti i mogućnosti da se u kontinuitetu ističe u ratnim podvizima i trgovinskim i sl. aktivnostima koje su bile od presudne važnosti za opstanak i blagostanje barangaja. Tako je npr. Pigafeta zabeležio da su vladari barangaja govorili više jezika u odnosu na druge, a hroničari poput Kolina i Ćirina istakli su da je *datu* bio izrazito sposoban pojedinac čiji se autoritet i položaj nisu povezivali sa starešinstvom, nego izuzetnošću datom od strane božanske sile, zbog čega je nakon smrti *datu* često i sam deifikovan (Jocano 1975: 44, 178, 142).

Iako je vođa barangaja obavljao funkciju poglavara koji je imao rukvodeću ulogu u upravljanju zajednicom, domet njegove vlasti bio je ograničen tradicionalnim zakonima i običajima, a uprkos naslednom statusu, zavisio je od sopstvenih leaderskih sposobnosti vođe bitnih za opšte dobro zajednice.¹⁹⁰ U tom smislu, vođa kao jedinka nije postojao nezavisno od naroda, već je crpeo svoju moć iz zajednice kojom je upravljao i koja mu je dobrovoljno služila. Stoga je, za razliku od klasnih društava u modernom smislu, poglavar barangaja bio vrhovni izvršni, sudski, vojni i obredni vođa, ali je u većini slučajeva nastavljao da radi i sam privređuje za sebe i svoju porodicu. Ipak, Antonio de Morga beleži kako je superiornost vođa nad ostalim članovima barangaja bila tolika da su se vođe ophodile prema drugima kako su želele, tj. mogle su slobodno despotski da se ponašaju i urade šta žele sa imovinom i porodicom svojih podanika (Morga 1971: 296–297).

Tokom svoje vladavine *datu* se često suočavao sa različitim izazovima i pri njihovom prevazilaženju dokazivao je svojim podanicima snagu svoje ličnosti i

¹⁸⁸ U muslimanskoj oblasti društvena stratifikacija je bila izraženija. Na ostrvu Sulu i Magindanao društvene zajednice su se konsolidovale pod centralnom vlašću sultana, a zemlja koja je još uvek bila u vlasništvu zajednice, obrađivala se kao privatni posed. Kako su vođe imale funkciju upravnika imanja, ali i političkih funkcionera koji su bili na čelu zajednice, istovremeno su postali uživaoci viška vrednosti koji je nastajao radom ostalih članova zajednice kojima je poverena zemlja. Na taj način, muslimanske barangaje je karakterisao viši stupanj razvoja za koji je bila tipična postepena dezintegracija komunalne i egalitarne organizacione kulture i proširili (Constantino 1975: 37).

¹⁸⁹ Poglavice i njihove porodice imale su više ukrasa kojima su se kitili i isticali svoje mesto u društvu.

¹⁹⁰ Smena nedovoljno jakih vođa bila je učestala pojava u većim zajednicama gde je bilo više srodničkih grupa od kojih je svaka imala svog predvodnika ili glavešinu.

podobnost da vrši funkciju predvodnika zajednice. Nakon smrti vođe, dešavalo se da oni koji su se nadali da će naslediti njegovo mesto nastave da ga obožavaju kao poštovanog pretka, mada nisu uvek bili njegovi biološki potomci. Zapravo, u ovakvim uslovima bilo je veoma teško uspostaviti dinastički vladarski kontinuitet jer sin nije uvek neminovno posedovao neophodne vladarske vrline niti ispoljavao hrabrost koju je imao njegov otac, pa je moć predaka mogla da bude prenet na bilo koga ko je imao odgovarajuće liderske sposobnosti.

Osim toga, kako je svaka zajednica bila samodovoljna i izolovana od ostalih, svaki *datu* je bio okrenut sopstvenoj nadmoći i stalnom takmičenju sa ostalim vođama, što je od njega zahtevalo izvesne diplomatske veštine i upućenost u aktivnosti svojih rivala. Formiranje naseobina u blizini reka omogućavalo je ne samo izvore hrane nego i glavne transportne puteve kojima su zajednice u podnožju planina bile spajane kroz trgovinske aktivnosti sa zajednicama koje su bile oformljene uzvodno od ušća. Na taj način, formiranje naseobina u podnožju planina imalo je izuzetan strateški značaj jer je omogućavalo kontrolu ulaska robe koja se prevozila uzvodno. Ipak, da bi uspostavio dominaciju svog barangaja i u odnosu na svoje suparnike stekao prevlast nad regionalnom trgovinom, *datu* je morao da razvije specifičnu društvenu organizaciju putem mobilizacije srodničkih veza, što je iziskivalo izuzetnu sposobnost i napor. Naime, intenzivna trgovina koja se odvijala u luci vođinog barangaja višestruko je doprinosila uvećanju njegovog bogatstva i ugleda. Kao najvažniji lokalni trgovac i onaj koji je obezbeđivao sigurnost luke, robu i provizije za trgovce, *datu* je direktno profitirao ubirući znatne prihode od lučkih i pristanišnih taksi i, kao politički vođa, uz podršku oružane sile uzimao je danak od trgovaca.¹⁹¹ Regionalni proizvođači koji su posedovali pirinač, začine, sandalovinu i sl. bili su dužni da dostavljaju robu u vođinu luku koja je tako privlačila strane i imućne trgovce, pretvarajući se u kosmopolitski trgovinski centar. Zahvaljujući tome, porodice nekih vođa stekle su status aristokratije i živele su raskošnim životom, bogato nagrađujući svoje sledbenike.¹⁹²

¹⁹¹ Upotreba oružane sile bila je neophodna kako bi se odbili piratski napadi i strani brodovi sprečili da pređu u luke rivala.

¹⁹² *Datu* je živio posebnim načinom života i izdvajao se od drugih svojim izgledom i načinom odevanja, a kod Visajaca je najmoćniji *datu* uvek bio istetoviran od glave do pete. Za razliku od tkanina od vlakana ili kore drveća koje su nosili obični ljudi, vođa je nosio zlatan nakit, pamk i svilu i bio pokrovitelj gozbi koje su potvrđivale njegov vladarski status, a svita koja ga je pratila i brojne sluge u njegovom domaćinstvu takođe su bili simboli njegove moći (Abinales, Amoroso 2005: 28–29).

Međutim, bilo da su se ovakve naseobine razvile kao veliki lučki gradovi ili kao subregionalna središta, poredak društvenih zajednica kojima je vladao *datu* nije bio institucionalizovan ili zasnovan na teritorijalnom i centralističkom državnom uređenju, već isključivo na mreži odnosa izgrađenih na osnovu prijateljskih i bračnih saveza koje je vođa održavao zahvaljujući svojim liderskim sposobnostima. Ovakvi savezi bili su hijerarhijske strukture u kojoj je na čelu bio vođa kome su ostali stanovnici bili dužni da redovno isplaćuju danak, učestvuju u ratnim pohodima i održavanju infrastrukture.¹⁹³ Upravo stoga, podređeni poglavari su često tražili bolje saveze sa jačim i moćnijim zaštitnicima i budući da u ovakvom okruženju društveni interesi nisu bili u potpunosti definisani, sam ambijent je bio nestabilne i fluidne prirode, zbog čega vođe barangaja nisu imale neophodan institucionalni kontekst i nisu ni mogle da imaju vlast nad većim teritorijama (Abinales, Amoroso 2005: 22–23).

U skladu sa stepenom društvenog raslojavanja, Skot (Scott 1979) je podelio sve društvene zajednice prehispanjskih Filipina u četiri grupe: 1) one u kojima nije bilo klasnih razlika ili *clasless societies*; 2) one u kojima se izdvajala ratnička ili vojna elita, tj. *warrior societies*; 3) one u kojima su se izdvajali imućni i bogati, tj. manja plutokratska društva ili *petty plutocracies*; 4) one u kojima je u pravom smislu reči postojala vladajuća elita, tj. *principalities*.

Ovakva podela zasnovana je na ekonomskim, ekološkim, socijalnim i političkim distinkcijama filipinskih naroda. Tako je npr. Negritosima (Mangijanacima iz planina Mindora, Sulodima sa Panaja, Batacima sa Palavana i drugim tamnopusim narodima Luzona, Negrosa i Mindanaa)¹⁹⁴ bio stran bilo kakav oblik ekonomske ili političke organizacije, a svojstven egalitarijanistički i lovačko-sakupljački ili zemljoradnički način života u kome je potreba za figurom vođe minimalna, a eventualne razlike u pogledu imućnosti nisu dovele do stvaranja aristokratije ili teritorijalno-političke konsolidacije. Sa druge strane, u zajednicama Manoba, Subanonaca, Isnega,

¹⁹³ Društvenu masu ili tzv. obične ljude (*tao*) činili su farmeri, ribari i zanatlije koji su bili u vazalnoj ili tributarnoj zavisnosti spram vođe i pripadnika više klase i često su jedan deo života provodili u dužničkom ropstvu. Podređenost ove socijalne klase zapravo je jedno od najkompleksnijih i najmanje razjašnjenih pitanja ranog filipinskog društva, uglavnom jer su pisani izvori koji sadrže relevantne informacije nastali tek nakon što je filipinsko društvo ušlo u proces tranzicije, odnosno neposredno pre ili posle španske kolonizacije (Ibid., 30).

¹⁹⁴ U ovu grupu takođe spadaju Hanuno (Hanunoo), Ilongoti (Ilongots), Magahati (Magahats), Bukidnonci (Bukidnons), Dumagati (Dumagats) i dr. narodi. V. detaljnije (Scott 1979: 139–143).

Tingijanaca, Bagobo naroda i dr.¹⁹⁵ postojala je jaka potreba za individualnim isticanjem, herojstvom ili učešćem u organizovanim osvetničim ili osvajačkim pohodima. Ovakav način života bio je ojačan metafizičkim verovanjem u kome su pitanja pravde, kazne i osвете bila uzročno-posledično povezana, te je želja za ekstremno agresivnim i krvoločnim ponašanjem bila prirodno ukonjena u biće ovih naroda. Kao posledica, svaki stranac bio je potencijalni neprijatelj i žrtva ovih naroda, a lična i opšta sigurnost njihovih zajednica zahtevala je stalno stanje pripravnosti i vojne organizovanosti. Kako navodi Skot (Scott 1979: 156), iako je nemoguće sa preciznošću utvrditi nivo ekonomskog razvoja ovih naroda, empirijski dokazi navode na zaključak da je u odnosu na prethodna (besklasna) društva, nasleđeno bogatstvo ovih naroda sastojalo se uglavnom od uvozna dobra.¹⁹⁶

Uporedo sa ovakvim oblikom društvene stratifikacije, u nekim lokalnim zajednicama se na osnovu nadmoći stečene rođenjem ili imovinom izdvojila klasa bogatih ljudi koji su imali društveno-politički uticaj i mogućnost da organizuju određene ceremonije od opšteg značaja. Vladavina ove klase bila je isključivo lokalnog karaktera i njen autoritet nije počivao na teritorijalnoj potčinjenosti ili zemljoposledništvu. Izgrađeno gospodstvo plutokratije bilo je zastupljeno samo u centralnim Kordiljerima severnog Luzona gde se su se pripadnici bogataške klase nazivali *kadangyan*¹⁹⁷ ili *baknang*.¹⁹⁸ Pomenuti status mogao je da se dobije zahvaljujući roditeljskom nasleđu, ali i organizovanjem javnih, prestižnih gozbi, ili nizom proslava različitog ranga tokom kojih su žrtvovane životinje ne bi li se zajednici ukazala čast i njeni članovi nahranili. Za sticanje *kadangyan* statusa prikladno nasleđe predstavljala su terasasta pirinčana polja, ali je za *baknang* status poželjnije nasleđstvo predstavljao pristup mineralnim izvorima i nalazištima važnih ruda ili bogat stočni

¹⁹⁵ Takvi narodi su i Mandajasi (Mandayas), Tagakaolosi (Tagakaolos), Kalinge i dr. V. (Ibid., 143–146).

¹⁹⁶ Narodi ostrva Mindanao imali su bogatu tradiciju negovanja metalurških zanata i tkanja, neuporedivu u odnosu na besklasna društva (Ibid. 156).

¹⁹⁷ Ovo je naziv na jeziku Ifugaosa, Bontoka i Kankanajaca. Pripadnici *kadangyan* klase nisu se venčavali sa pripadnicima drugih klasa, imali su pravo na prepoznatljivu garderobu i sahranjivani su u skladu sa osobenim, propisanim običajima. Da bi vršio funkciju poglavara i održao svoj položaj *kadangyan* potvrđuje svoju moć tako što povremeno organizuje prestižne gozbe uz pratnju gongova i prisustvo lulsuznih perli i porcelana, javno ističući na taj način svoje bogatstvo i tetovaže koje svedoče o njegovoj hrabrosti (Ibid., 146–147).

¹⁹⁸ Naziv koji se koristi u jeziku Ibaloja (Ibalays).

fond.¹⁹⁹ Sama vrednost nasleđenog imanja mogla je da se uveća izgradnjom novih terasa, kroz hipoteke, naknade za kršenje ugovora ili direktnu prodaju, a dobijena zemlja nije se smatrala osnovom za sticanje *kadangyan* statusa sve dok ne bi bila preneti iz jedne generaciju u drugu. Naslednici su imali pravo plodouživanja, ali su da bi zaštitili pirinčana polja od eventualnog otuđenja pribegavali periodičnim ritualima žrtvovanja pilića.

U okviru ovih sitnih plutokratskih zajednica ne samo da su svi nosioci *kadangyan* statusa nasleđivali određene privilegije i obaveze izvršavanja rituala nego su i oni koji su učestvovali u izvršenju visoko rangiranih ceremonija sticali manje ili više prestižan položaj, zbog čega je od potomaka moglo da se zahteva da izvrše žrtveni obred na određeni način,²⁰⁰ a nekim poljima ili svetim mestima žrtvu su isključivo mogli da prinesu pripadnici određene loze.²⁰¹ Plutokrate su zauzimale obradive površine na najuzvišenijim delovima ostrva, a od dostupnosti vode ovim površinama zavisio je broj izgrađenih terasastih polja na njima. Polja su uglavnom bila mala, raštrkana i teško pristupačna, pa je njihova obrada zahtevala zajednički rad na poljima svake porodice i udruživanje različitih grupa bilo na osnovu srodničkih veza ili na osnovu mesta prebivališta. Pravilo je nalagalo da se prvo navodnjavaju starija polja, kao i da se nova polja ne grade iznad starijih sa kojima dele isti izvor vode. U Bontoku je cela zajednica brinula o kontroli vode koja se ostvarivala irigacionim sistemima i izgradnjom kanala ili, u slučaju skretanja rečnog toka, podizanjem veštačkih vodopada i brana, dok se u oblasti Ifugao o ovome starao šef kojem bi zemljoradnici dali svoje poverenje. Sve poljoprivredne aktivnosti obavljale su se u skladu sa utvrđenim ritualnim kalendarom, pri čemu su neka polja uživala posebna prava i imala prednost u odnosu na ostale.²⁰²

U slučaju troškova nastalih usled nesrećnih okolnosti (bolesti, smrti, nevremena i neuspešne žetve), pirinčana polja su se stavljala pod hipoteku ili prodavala. U

¹⁹⁹ Iako su se Kalinge takođe bavile navodnjavanjem i obradom pirinčanih terasa i smatrale obradivu zemlju statusnim simbolom, među pripadnicima ovog naroda nije postojala ritualno određena *kadangyan* klasa, a da bi se istakao Kalinga je osim nasleđenog zemljišta morao da uloži i sopstveni napor.

²⁰⁰ Na primer, klanjem većeg broja stoke.

²⁰¹ Postoje poljoprivredni obredi unutar određenih zajednica koji nalažu klanje većeg broja stoke ili da sveštenici i sveštenice budu potomci uspešni predaka, kao i alternativni stilovi izvođenja svadbenih ili pogrebnih rituala koji odražavaju socijalni status.

²⁰² U provinciji Ifugao, pravo da se seje i žanje pre ostalih oličeno je u liku seoskog predstavnika *tumona*, odnosno „onog koji ide prvi“, ili ritualnog poglavice *manungaw* koji određuje ključne datume u proizvodnom ciklusu pirinča. Svaki od ovih glavešina je toliko autoritativan da pre može da se poredi sa političkim funkcionerom nego bilo koji drugi pojedinac koji obavlja neku drugu funkciju u okviru kulturne tradicije Kordiljera (Ibid., 149).

provinciji Ifugao i Benget (Benguet) ovakav profit služio je kao kapital na osnovu koga su se razvijale zelenaški visoke kamatne stope, a odgovornost za dugove ostavioa prenosila se na nasljednika, što je posebno pogodovalo jačanju statusa zavisnih i potčinjenih.²⁰³ Društva oformljena oko terasastih pirinčanih polja obuhvatala su stanovništvo organizovano u zajednicama od 800 do 2.000 ljudi, ali su obrasci naseljavanja bili veoma različiti. Tako npr., u provinciji Ifugao od pet do deset združenih kuća predstavljalo je tipičnu pojavu, ali su se one obično nalazile u vidokrugu nekoliko sličnih klastera, dok su u Bontoku zajednice slične veličine bile veoma kompaktne i većina domaćinstava bila je jedna pored drugih, a njihova organizacija je bila toliko urbana da su politički činila različite okruge sačinjene od deset do petnaest kuća sa ritualnim i pravosudnim okružnim centrima, zvanim *ator*. Nasuprot tome, obrazac naseljavanja u Bengetu oscilirao je između dva prethodno pomenuta modela, sa tendencijom postepene divergencije srazmerno udaljavanju od priobalnog pojasa. Ipak, ono što je zajedničko svim ovim društvima jeste činjenica da nijedna od njihovih naseobina ili klastera domaćinstava nije imala određenog vođu ili poglavara.

Pirinač je bio osnovni prehrambeni proizvod, a indeks ekonomskog i socijalnog položaja zavisio je od komparativnog procenta konzumiranog pirinča, te dok su oni najbogatiji ostavljali žitnice pune pirinča svojim nasljednicima, najsiromašniji su imali priliku da ga jedu samo tokom ritualnih gozbi i svečanosti. U tom smislu, iako su se pripadnici *kadangyan* klase bolje hranili, istovremeno su imali i više posla u polju i na farmama i nisu uživali u dokonosti. Mali zemljoposednici koji nisu stekli *kadangyan* status, smatrani su siromašnim,²⁰⁴ iako su se brojem i kvalitetom organizovanih rituala (*rites de passage*) borili za prestižniji položaj, dok su oni koji nisu posedovali nikakvo zemljište smatrani razbaštinjenim ili „prokletim“ i čak bili lišeni bilo kakve mogućnosti da nepreduju na društvenoj lestvici (Ibid., 146–150).²⁰⁵

Konačno, u pojedinim društvima izdvojila se prepoznatljiva aristokratska (*datu*) loza čiji su pripadnici po rođenju sticali verne sledbenike, što je dovelo do stvaranja lokalnih gospodara sa individulanim političkim pozicijama koji su, zauzvrat, jednom od njih kao vodećoj ličnosti priznavali nasledno pravo na odanost i vernost svih ostalih. Na

²⁰³ Životinje koje su žrtvovane tokom javnih svečanosti otplaćivala je zajednica svojim radom, a vrednost tog rada premašivala je vrednost žrtvovanih životinja (Ibid., 147).

²⁰⁴ Kad Ibaloja *abitog*, Kankanajaca *kodo*, a Bontoka *kokitak*. Kako je ekonomski položaj ovih pojedinaca bio nesiguran, Ifugao narod zvao ih je *namatuk* ili *mabitol*, tj. „oni koji mogu da budu gladni“ (Ibid., 148).

²⁰⁵ Takvi pojedinci su često bili u dužničkom ropstvu.

taj način nastala je klasa vlastodavca ili principala sa manje ili više centralizovanim političkim uređenjem ili čak kraljevskim državama čiji su vladari morali da budu direktni potomci prethodnih vladara i čiji je suverenitet često bio i međunarodno priznat.²⁰⁶

U ovim društvima, razvijenim samo na Sulu arhipelagu, propovedao se islam, zbog čega su Španci njihove članove nazvali moros. Politička uloga vođe ili datua ponekad se protezala van granica same zajednice, zasnivajući se na njegovoj moći utemeljenoj na odnosima tipa „klijent-gazda“ razvijenim sa drugim vođama. Iako je politička pozicija glavešine u načelu trebalo da bude naslednog karaktera i prvobitno darovana od strane nadređenog, odnosno vrhovnog vladara kraljevstva, u praksi je ona često sticana na inicijativu glavešine koji je imao moć da pridobije neophodnu podršku kako bi titula bila validna. Filipinska reč *datu* mogla je da se upotrebi da označi ovu titulu, mada ovakve titule uglavnom nisu imale filipinsko lingvističko poreklo i pre su bile ceremonijalnog karaktera kao, na primer, titula radže ili vladara (*rajah*) preuzeta iz hindu jezika ili titula sultana, preuzeta iz arapskog.²⁰⁷ Međutim, tako nazvani vladari pre su ispoljavali svoj autoritet nad svojim podanicima i manjim gospodarima nego nad narodom kojim su vladali.²⁰⁸

U skladu sa tradicionalnim islamskim verovanjem da je vladar muslimanskog naroda morao biti potomak proroka Muhameda (*sharif*), kraljevskoj ili aristokratskoj lozi u ovim društvima dat je legitimitet božanskog ili natprirodnog.²⁰⁹ Sultan je imao zakonsko pravo da naplaćuje poreze i prikuplja danak, liši nekog zemlje, prenese odgovornost i imenuje sudije, ministre i administrativne pomoćnike. Iako je sultan imao

²⁰⁶ U okviru ove klase vladar se bavio delegiranjem upravljačkih i rukovodilačkih nadležnosti i imenovanjem nadzornika podređenih, a aristokratska ili *datu* klasa koja ga je podržavala zauzimala je elitne pozicije.

²⁰⁷ Postoje dokazi koji jasno ukazuju na malajsko-sanskritske nazive titula brojnih moćnih glavešina u priobalnim oblastima arhipelaga, poput titule Plemenitog Gospodara (*batara*) ili Njegovog Visočanstva (*Salipada*, *Sipad* i *Paduka*, što su varijante sanskritske titule *Sri-Paduka*) (Scott 1994: 128–129).

²⁰⁸ Sam vladar ili *datu* nije imao vlast nad određenom geografskom teritorijom, već grupom ljudi koji su bili njegovi lični sledbenici. U tom smislu, čak i sam sultan, kao vođa nad vođama, nije uticao na celokupnu *datu* klasu nego na svoje *datu* sledbenike koji često nisu ni morali da budu muslimani, niti članovi date zajednice. U ovakvom društvenom uređenju zapravo je postojala klasa onih koji su pružali podršku i onih koji su bivali podržani, te su u ovakvom sastavu društvene hijerarhijske raslojenosti društveni slojevi činili kontinuum, zbog čega je društvena mobilnost bila veoma izražena.

²⁰⁹ Arapske gene donela su na Filipine tokom XV veka dva šarifa (arapska plemića) koji su oženili ćerke lalalnog poglavara, a njihovi potomci nasledili su prava na zemlju. U relativno centralizovanom sultanatu Sulua, ovaj plemićki status uglavnom je bio neosporan, ali na manje centralizovanom ostrvu Maguindanao to nije bio slučaj jer su ista prava zahtevali i drugi potomci šarifa (oni koji potiču od njegovih vršnjaka ili prvih zvaničnika koje je on imenovao itd.) (Ibid., 152–153).

ličnog telohranitelja i uživao zaštitu jednog vojnog korpusa, nije imao monopol nad ratnicima, već je vojna sila bila sastavni deo trgovačkih i piratskih aktivnosti i neizostavni element u rešavanju sporova nastalih zbog povrede lične ili porodične časti.

Slobodni članovi zajednice koji nisu imali status glavešine pripadali su klasi *sakop*. Ovi pojedinci, kao i glavešine, mogli su da obrađuju zemlju, formiraju i raskidaju razne „klijentsko-gospodarske“ odnose, sklapaju bratsva ili ratne sasveze, ali nisu mogli da budu nosioci neke druge funkcije ili titule jer su prvenstveno imali status vazala koji je služio određenom glavešini.²¹⁰ Budući da je ovakva pozicija podrazumevala ekonomsku stabilnost, u slučaju nesreće ili gubitka sredstava vazali su takođe gubili svoj status i često zapadali u dužničko ropstvo (Ibid., 151–154).

4.2.1. Društva Tagaloga

U društvenom uređenju Tagaloga ispod aristokratske i vladajuće klase *maginoo* iz koje se birao *datu* ili najmudriji, najhrabriji i najbogatiji pojedinac kao poglavar barangaja, nalazila se klasa kojoj su pripadali njegovi podanici *timawa* i *maharlika*. Pripadnici *timawa* klase radili su u polju, veslali na brodovima i pravili ribarske mreže ili su umesto radnih usluga ustupali deo svoje letine vođi. U ovu klasu su takođe spadali oslobođeni pripadnici niže klase i potomci koje bi vođa dobio sa drugom ženom i njeni članovi su zapravo činili većinu stanovništva (Jocano 1975: 11). Za razliku od *timawa*, pripadnici *maharlika* klase bili su nosioci aristokratskog porekla po rođenju. Pripadnici ove klase posedovali su dosta zemlje i imali su privilegovan položaj koji im je omogućavao da ne rade u polju i budu oslobođeni danka, mada su u nekim mestima *maharlikas* takođe davali danak u letini. I *timawa* i *maharlika* podanici imali su pravo da izaberu kom barangaju će pripadati (Scott 1992: 92–93).²¹¹

²¹⁰ *Sakop* znači sledbenik ili sluga na maranao i maguindanao jeziku, ali narod Tausug sa Sulua jasno je razlikovao pripadnike *datu* klase kao pripadnike visokog plemstva (*bangsa mataas*) od sakopa kao pojedinaca bez visokog porekla (*tau way bangsa*) (Ibid., 153).

²¹¹ Prema Kolinu, da bi mogli da promene vođu i pređu iz jednog barangaja u drugi, stanovnici su morali da plate izvesnu sumu i naprave gozbu u čast barangaja koji su ostavljali. Ipak, ukoliko su bili u braku ceo postupak je bio složeniji. Ako bi muškarac iz jednog barangaja oženio ženu iz drugog, prilikom prelaska vršila se podela i dece i robova (Blair, Robertson 1911: XL. 349).

Ispod pripadnika klase *timawa* i *maharlika* bili su pripadnici podređene klase *aliping*.²¹² Po rođenju svaki alipin je imao pravo da obrađuje deo zemlje koja pripada zajednici i ta zemlja mu nije mogla biti oduzeta osim u slučaju pomilovanja od smrtno kazne, kada bi zapadao u ropski položaj. Iako je status alipina bio nasledan, tj. sticao se rođenjem²¹³ (što je bilo poznato kao *gintubo*), jedan od najčešćih razloga zbog kojih je neko postajao alipin bili su finansijski problemi, odnosno dugovi koji su se kao i sve pogodbe i kazne prenosili sa roditelja na decu i obuhvatali celu porodicu. Iako alipin nije mogao zakonski da bude zarobljen ili prodat, njegov dug je mogao da bude prebačen na bilo koga i zato je onaj koji bi postao dužnik uvek nastojao da postane alipin u službi kod svojih srodnika (Scott 1992: 93).

U okviru klase potčinjenih postojale su dve podgrupe – *aliping namamahay* i *aliping saguigulid*. Oni koji su pripadali prvoj podgrupi mogli su da poseduju sopstvenu zemlju i stupaju u brak bez prethodnog odobrenja od strane nadređenih. U toku četiri radna dana *aliping namamahay* je morao da provede jedan dan u služanju gospodara (Phelan 1967: 20–22). Prema rečima Fransiska Plasensije, *aliping namamahay* je bio isto što i *pechero* ili *tribute-payer* jer je imao obavezu da gospodaru plaća *buwis* ili polovinu svoje letine.²¹⁴ Osim toga, kao i svi drugi, na poziv gospodara *aliping namamahay* morao je bez ikakve nadoknade da učestvuje u setvi i žetvi, izgradnji kuća, brodova, veslanju i bilo kojoj drugoj vanrednoj situaciji u kojoj je njegova pomoć bila potrebna. *Aliping namamahay* je takođe mogao da poseduje svoju kuću, stvari i zlato i iste je mogao da ostavi naslednicima, ali je njegovo vlasništvo nad zemljom bilo ograničeno i svoje imanje nije mogao da ostavi nikom drugom. Ako bi se gospodar kome je *aliping namamahay* služio iselio iz naseobine, ovaj je nastavljao da mu služi, a u slučaju smrti gospodara, *aliping namamahay* je imao obavezu da služi svim njegovim naslednicima. Nakon što bi *aliping namamahay* preminuo, onaj ko je bio njegov poverilac mogao je da uzme jedno njegovo dete kao kućnog slugu, ali ako bi uzeo više, smatran je tiraninom (Scott 1992: 94–95).

²¹² Kako za ovu filipinsku klasu u XVI veku nije postojala ekvivalentna evropska klasa, Španci su greškom njene pripadnike poistovetili sa robovima (*esclavos*). Alipin je zapravo bio pojedinac koji je imao dug prema nekome i na osnovu tog duga je bio u podređenom položaju. Alipin je mogao da bude potčinjen bilo kome i njegov poverilac je mogao da bude *maginoo*, *maharlika*, *timawa* ili drugi *alipin* (Scott 1992: 93).

²¹³ U slučaju mešovitog braka između timava i alipina, potomci su samo delimično nasleđivali status alipina, kao i u slučaju da tri generacije unazad niko od alipinovih baka i deka nije pripadao ovoj klasi.

²¹⁴ Ukoliko bi *aliping namamahay* zanemario ovu obavezu, običaj je nalagao da plati kaznu u iznosu od deset mera pirinča.

Za razliku od pripadnika *aliping namamahay* grupe, *aliping saguigulid* nije smeo da se venča bez dozvole gospodara, nije posedovao nikakva dobra i ako nije radio kao kućni sluga mogao je da bude prodat (Phelan 1967: 21). Kako se i iz samog naziva vidi,²¹⁵ pripadnici ove grupe bili su zapravo članovi gospodarevog domaćinstva i imali su slobodu da jedu iz njegove činije. Budući da su poput dece u potpunosti zavisili od gospodara, on je imao moralno pravo da ih po potrebi proda, mada se u praksi to retko dešavalo. Nasuprot tome, događalo se da ih gospodar nagradi dopuštajući im da uživaju u plodovima svog rada ili im čak dozvoljavajući da otkupe svoju slobodu.²¹⁶ Društveni status *aliping saguigulid* uglavnom su sticala deca onih koji su služili gospodaru ili deca osuđenika na smrtnu kaznu prodana onome ko je mogao da ih izdržava, ali su se i robovi kupljeni van zajednice i zarobljenici uhvaćeni tokom ratova svrstavali u ovu kategoriju (Scott 1992: 96–97).²¹⁷

U vreme španskog osvajanja Tagali su formirali slabe konfederacije sa stanovnicima islamskog Bornea, te je upravo u ovim velikim priobalnim barangajima (prožetim kineskim i arapskim uticajem) i bio razvijen sistem podređenosti. Razvoj podaničke klase uslovio je u društvenom poretku Tagaloga produbljivanje društvenih i ekonomskih razlika među stanovnicima. Istovremeno, hidrokultura gajenja pirinča (*sawah*) doprinela je jačanju razlika u pogledu imućnosti tzv. slobodnih stanovnika i onih koji su pripadali plemstvu. Srodničke grupe i vođe barangaja pružali su podršku bogatim pojedincima, što je pogodovalo razvoju amorfne društvene strukture u okviru koje je prelazak iz jedne društvene klase u drugu relativno bio lak. Iako je društvena moć u krajnjoj liniji proizlazila iz sile, vođe su održavale položaj deleći svoje bogatstvo sa ostalim članovima zajednice bilo putem ritualnih gozbi organizvanih u čast svojih podanika, bilo putem ceremonija i svečanosti organizovanih u čast bogova (Fox 1959: 33)

²¹⁵ *Gilid* je najprivatniji deo kuće ili njeno samo srce (Scott 1992: 96).

²¹⁶ Ukoliko bi prikupio dovoljno zlata, *saguigulid* je mogao da otkupi svoju slobodu i pređe ne samo u klasu *namamahay* nego se i izjednači sa pripadnikom klase *timawa*.

²¹⁷ Ovakav *gilid* nije neminovno bio član gospodarevog doma i ako je bio predodređen za preprodaju ili žrtvovanje, mogao je da bude privremeno zaposlen, ali nije imao društveni status. U slučaju da je bio doveden u zajednicu da bi služio, imao je pravo na hranu, sklonište i rad sa drugim alipinom. Negova deca se nisu radala kao stranci, već kao deca alipina ili *gintubo*.

4.2.2. Visajska društva

Kao i kod Tagaloga, i kod Visajaca je društvena klasa bila nasledna i određeni društveni status sticao se rođenjem. Takođe, kao i kod Tagaloga, u okviru visajskog društvenog poretka izdvajale su se tri klase: *datu*, *timawa* i *oripun*.

Figura vođe ili poglavara oličavala je za Visajce pripadnika najviše društvene klase, ali i političku funkciju. U sociološkom smislu, *datu* je bio rođenjem odabran pripadnik aristokratije predodređen da očuva čistotu plemićkog porekla, a njegova politička dužnost bila je da rukovodi grupom ratnika-sledbenika, dobrovoljno zakletim na odanost i spremnim da ga uvek odbrane i osвете (Scott 1992: 86–87).

Bliži i dalji članovi vođine porodice, kao i sledbenici koji su verno štitili vođin život, bili su pripadnici *timawa* klase.²¹⁸ U okviru *timawa* klase slobodnih ljudi, oni koji su imali status ličnih vazala vođe (*tumao*) nisu morali da plaćaju danak niti su imali obavezu da rade u polju i bili su neka vrsta vladajuće klase podređene vladaru. Nasuprot njima, ostali pripadnici *timawa* klase plaćali su danak i imali obavezu da služe gospodaru radeći za njega, učestvujući u ratnim pohodima i deleći počasti sa njim. Ukoliko bi se broj pripadnika *timawa* klase povećao toliko da je prevazilazio potrebe koje je vođa mogao da zadovolji trgovinsko-piratskim aktivnostima, njeni članovi su morali da se priklone novom vođi ili su postajali vazali koji su obezbeđivali hranu i učestvovali u trgovini (Ibid., 87).²¹⁹

Ispod vođe i pripadnika *timawa* klase nalazila se *oripun* klasa zavisnih ili potčinjenih pojedinaca koji su izdržavali pripadnike viših klasa i bili dužni da obavljaju zemljoradničke i druge poslove ili plaćaju danak u pirinču.²²⁰ Pripadnici *oripun* klase nisu mogli da se venčavaju sa pripadnicama plemićke ili *datu* loze, a, kako navodi Vilijem Skot, u zavisnosti od socio-ekonomskih razlika, u različitim visajskim društvima postojale su različite pogrupe u okviru *oripun* klase: *tumataban*, *tumaranpuh* i *ayuey* i sl.

²¹⁸ Radi vođine sigurnosti sledbenici su pre njega isprobavali piće i hranu.

²¹⁹ Pripadnici *timawa* klase razlikovali su se od pripadnika niže klase po tome što se nisu bavili uzgajanjem pirinča.

²²⁰ Naspram jedva vidljive razlike između vođa i *timawa* sledbenika, podređenost *oripuna* koji je morao nedvosmisleno da služi zajednici bila je očigledna, tako da Španci u prvi mah nisu uopšte ni razaznali postojanje tri društvene klase. Tako je npr., Legaspi prvo mislio da su postojale samo dve klase: *timawa* sledbenici koji su okruživali vođu i pripadnici *oripun* klase koji su plaćali danak (Scott 1992: 87).

Od svih potlačenih, *tumataban* je bio najpoštovaniji. Pripadnik ove grupe nije bio dužan da održava vođino domaćinstvo, ali je zato svaki put kada je vođa priređivao svečanost morao da mu donese poklon i obezbedi deo pića za proslavu. Takođe, *tumataban* je imao kuću i izdržavao je svoju porodicu, a pet dana u toku meseca radio je za vođu ili mu je plaćao letinom na kraju svake godine, a ukoliko je njegova žena imala decu, prela je za vođu tkaninu. Nakon što bi *tumataban* preminuo, njegovu zemlju i decu nasleđivao je vođa. *Tumaranpuh* ili *tumaranpok* je takođe imao kuću i porodicu, ali je njegova dužnička obaveza bila veća, te je od sedam radnih dana radio za vođu tokom četiri dana ili je pak mogao da mu isplati dug većom količinom letine na kraju godine. Kao i žena pripadnika *tumataban* klase, i žena iz *tumaranpok* klase imala je obavezu da učestvuje u izradi tkanine za gospodara.

Još jednu *oripun* kategoriju činili su *horo-han* pojedinci koji su obavljali vojne dužnosti nižeg ranga poput veslanja ili pešadije i bili deo javnih proslava i ceremonija koje je *datu* organizovao. Pripadnici podgrupe *oripuna* zvani *gintobo*, *mamahay* ili *johai*, takođe su učestvovali u piratskim napadima i primali su mali deo plena, a ukoliko bi se više puta svojom hrabrošću istakli u borbi mogli su da privuku sopstvene sledbenike i sami postanu vođe. Ovi pojedinci su takođe po nalogu vođe morali da učestvuju u komunalom radu i u aktivnostima kao što je izgradnja kuća, ali nisu imali obavezu da učestvuju u radu na polju, već su umesto toga plaćali „priznanje“ ili čast vazalskog statusa pirinčem, tkaninom ili nekim drugim dobrima. Kao ni pripadnici više *timawa* klase ili oni koji su bili ispod njih ni pripadnici ove klase nisu imali prava da svoju imovinu ostave u nasleđstvo nekom drugom, već su je isključivo delili sa vođom.

Na dnu društvene lestvice nalazili su se pripadnici *ayuey* podgrupe koji su u potpunosti bili u vlasništvu gospodara. Naime, *ayuey* je živio u domu gospodara, jeo njegovu hranu i nosio odeću koju bi dobio od vlasnika. *Ayuey* obično nije posedovao nikakva dobra, bio je dužan da radi tri od četiri dana za gospodara i bez njegove dozvole nije mogao da stupi u bračni odnos. Ipak, ukoliko bi se oženio, dobija je sopstvenu kuću i sticao status *tuhey* koji mu je nalagao da od pet radnih dana služi tokom dva. Žene pripadnika ove klase služile su u kući gospodara sve dok ne bi dobile decu, a ukoliko je porodica imala puno potomaka, supružnici su mogli da budu oslobođeni *ayuey* statusa.

Ovakvo društveno uređenje pogodovalo je razvoju dužničkog ropstva, pa je postojao i naziv *lito* za pripadnike *oripun* klase koji su po isplati duga prelazili od

poverioca do poverioca. Tokom prve generacije u podgrupi *ayuey* nalazili su se dužnici, oni koji su kupljeni, zarobljenici²²¹ ili oni koji su bežeći od siromaštva dobrovoljno pristupili ovoj grupi.²²² Oni koji su potčinjeni zbog nemogućnosti da isplate kaznu zvani su *sirot*, a oni koji su uhvaćeni zbog obračunatih dugova *lupig* ili otpadnici. Poverioci su mogli da otplate dužnika i takvi pojedinci su bili *loas* ili iskupljeni, dok su se strani zatočenici *bihag* strogo razlikovali od ostalih pripadnika *ayuey* statusa jer je bilo pogodno da se iskoriste kao ljudske žrtve u ritualima. Potomci prve *ayuey* generacije bili su *pravi* robovi jer su se rađali u kući gospodara i bili su označeni kao *bug-us* ili „totalno dati“, ili *tuman*, tj. „u najvećoj meri“. Ipak, neka od ove dece gajena su i vaspitavana kao gospodareva deca i dozvoljavano im je da žive u sopstvenoj kući. Nakon smrti gospodara ova deca su obično dobijala slobodu, a nazivi koji su se koristili za njih su bili *silin*, *sibin* i *ginogatan* (Scott 1992: 88–91).

Ono što je specifično za različite podgrupe u određenim visajskim klasama jeste to što su njihovi nazivi ponekad ukazivali na stepen potčinjenosti, odnosno vrste kuluka koji su njihovi pripadnici morali da obavljaju, a ponekad su oslikavali različite načine putem kojih su dužničke obaveze mogle da budu ispunjene, ili pak načine i razloge za ulaženje u dužničko ropstvo. Ipak, neki od ovih naziva bili su rezervisani za specifičan društveni status poput onog koji su imale vladareve konkubine ili druge žene (*sandil*), usvojena deca-zarobljenici koja su uživala u privilegijama viših klasa (*silin*) ili prvi ljudi vladara koji su bili neka vrsta njegovog savetnika, glavnog pomoćnika ili do groba vernog kompanjona (*atubang*) (Scott 1992: 100).

Konačno, sa aspekta evropske društvene stratifikacije moguće je zaključiti da u visajskom društvenom poretku nije bilo plemića ili robova, već je među pripadnicima visajske najniže društvene klase postojala veoma složena mreža gradacijskog rangiranja

²²¹ Običaj hvatanja zatočenika, bilo u nasumičnim pohodima na okolna sela, bilo tokom piratskih napada na brodove, bio je aktuelan i u vreme ranog modernog perioda kada su i neki od samih članova španske ekspedicije postali njegove žrtve. U ovakvom sistemu svako je mogao da postane zatočenik, pa čak i sam *datu* koji bi ipak obično brzo bio otkupljen zahvaljujući novcu koji bi sakupila njegova porodica (Abinales, Amoroso 2005:30).

²²² Migel Lopes de Loarka navodi kako su u situacijama kada nisu imali šta da jedu ovakvi pojedinci odlazili kod bogatijih rođaka i, u zamenu za hranu, postajali njihove sluge (Jocano 1975: 92).

odnosa potčinjenosti i društvene zavisnosti.²²³ Istovremeno, uprkos statusu društveno zavisnih i podređenih, u visajskim društvima upravo su pripadnici *oripun* klase bili glavni proizvođači jer su putem ribolova i rada u polju i šumama oni bili ti koji su obezbeđivali svu hranu za lokalno stanovništvo ili za potrebe trgovinske razmene organizovane od strane pripadnika više klase izrađivali predmete i posude od keramike, kao i razna oruđa od školjki, drveta, metala i sl.

4.2.3. Dijalektika dominacije i subordinacije

Primitivnije, samodovoljne društvene zajednice barangaja negovale su običaj kolektivnog rada pod vođstvom poglavara čija moć nije bila otelovljena u formi prinudnog aparata i upotrebe sile, već je počivala na ideji jedinstva i društva kao celine. Ipak, naspram ovih manjih, izrazito komunalnih društava, postojala su naprednija filipinska društva koja su se razvijala u pravcu klasne društvene stratifikacije i, kao rezultat prodiranja muslimanske kulture dalje ka severu arhipelaga i razvijenije ekonomije, već su imala konstituisanu kvazi-elitu i skoro proto-feudalističko društveno uređenje zasnovano na podeli rada u kojoj je klasa potčinjenih nadničila i imala status sličan kmetovskom (Constantino 1975: 37–38).

Zapravo, većina stanovništva društvenih zajednica Tagala i Visajaca pripadala je upravo klasi potčinjenih ili običnih ljudi jer su se skoro sve sudske presude sprovodile plaćanjem kazni, a oni koji nisu bili u stanju da isplate novčane kazne ili osiguraju zajam isplativ krajem žetelačke sezone uz kamatnu stopu od 100% zapadali bi u dužničko ropstvo. Osim toga, brojnost pripadnika klase potčinjenih održavala se ne samo zahvaljujući praksi kažnjavanja već i čestim pohodima na susedne barangaje iz kojih su dovođeni zarobljenici (Phelan 1967: 20).

²²³ Gradacija podređenosti kretala se od statusa potpune potčinjenosti kakav je imao pojedinac iz *bihag* kategorije, pa sve do povlašćenog statusa pripadnika *horohan* podgrupe koji je, kako Bokser (Boxer) smatra, poput *tumataban* ili *tumaranpok* pripadnika imao najpovlašćeniji položaj u okviru *oripun* klase. Naime, kada bi gospodar svog kućnog *ayuey* slugu koji se nalazio na dnu društvene lestvice oženio pripadnicom istog statusa, *ayuey* je prelazio u sopstveni dom i on i njegova žena su nastavljali da služe svojim gospodarima. Po rođenju njihova deca su takođe postajala sluge tim istim gospodarima, ali je glava kuće sticala *tumaranpok* status. Na ovakav način, visajska podređena klasa pela se na društvenoj lestvici, ali je tokom poboljšanja svog vazalskog odnosa ostavljala dovoljno potomaka koji su služili potrebama gospodara. Osim toga, iako je postojala, mogućnost da pripadnik najniže klase bude prodat bila je više rezultat slučajnih okolnosti, a ne suštinske pripadnosti klasi potlačenih (Scott 1992: 92, 100).

Suštinska karakteristika prehispanskog društvenog poretka bila je zapravo utemeljena na gustoj mreži međuzavisnosti u kojoj su pripadnici nižih klasa bili upleteni u odnose višestruke podređenosti. Međutim, u okviru ovih kompleksnih i regionalno različitih društvenih sfera, status potlačenih u načelu nije bio odraz statičkog ili monolitnog stanja, već su pomeranja na društvenoj lestvici bila uobičajena pojava. Upravo takva socijalna mobilnost omogućavala je slugi koji je pratio gospodara tokom napada na drugu zajednicu da se uzdigne do nivoa samog vođe ukoliko bi se pokazao kao izuzetno hrabar, a kako Migel Lopes de Loarka ističe, neke sluge su čak bile toliko bogate i ugledne da su i same imale svoje sluge (Jocano 1975: 97).

Ovako pažljivo određene i iznijansirane razlike u nivoima potčinjenosti i društvenom statusu, kao i sveopšti rizik od zapadanja u dužničko ropstvo, ključni su za razumevanje prirode subordiniranog položaja na premodernim Filipinima i Jugoistočnoj Aziji uopšte. Ovakav društveni položaj nije bio trajno obeležje neke određene etničke grupe, nego način kontrolisanja i mobilisanja radne snage u društvu u kome je postojao manjak ljudstva, a obilje prirodnih resursa. Uprkos tome što su neki španski autori smatrali da je robovlasnički sistem Filipina nedovoljno razvijen i ne tako surov u poređenju sa evropskim, sveprožimajuća kontrola stanovništva bila je neodvojivi atribut filipinske vladajuće klase kojoj je osnovni cilj bio da ima što više podređenih sledbenika na različitim organizacionim nivoima (Abinales, Amoroso 2005: 31).

Baveći se pitanjem klasnog antagonizma na prehispanskim Filipinima, Amado Gerero (Amado Guerrero) ističe da je vladajuća klasa (*datus* i *maharlikas*) živela na račun svetine putem iznuđivanja zakupnine zemljišta i prisiljavanja pripadnika klase *timagua* i *alipin* da obrađuju polja gospodara. Osim toga, vođa ili *datu* nije uvek neminovno bio dobar upravljač barangaja, te je vladajuća klasa u takvim slučajevima morala da posegne za silom i, da bi se održala na vlasti, koristila je istu taktiku kao pri odbrani od stranih osvajača i potvrđivanju svoje nezavisnosti u odnosu na druge barangaje (Guerrero 1979: 4–5). Međutim, kako ne postoje izveštaji koji bi svedočili o pobuni protiv vladajuće klase, mnogi istoričari negiraju ideju otpora pred dominantnom klasom dopuštajući isključivo mogućnost međusobnog sukobljavanja barangaja. Podržavajući ideju o apsolutnom potčinjavanju nižih klasa, Morga navodi kako je

superiornost poglavara bila u tolikoj meri izražena da njihove sluge skoro da nisu imale načina da se odupru volji vladajuće klase.²²⁴

Ipak, dijalektičko shvatanje odnosa podređenosti i nadređenosti podrazumva sveobuhvatnu analizu i dublju, unutrašnju međupovezanost procesa izbora, ali i svrgavanja vođe u filipinskim zajednicama. Naime, sama činjenica da je u bilo kom trenutku figura poglavara koji je bio oličenje celokupne filipinske zajednice mogla biti odbačena od strane njegovih podanika, te samim tim i svedena na nivo pripadnika niže klase (*maharlika* ili *timagua*, ili čak *alipin*), ukazuje upravo na integrisani društveni totalitet strukturiran oko antagonističke struje između vladajuće klase i klase potčinjenih. U tom smislu, ukoliko *datu* nije bio u stanju da nametne svoju volju i utiče na konačnu odluku saveta zajednice, njegova popularnost bi opala, a sledbenici bi ga napustili okrećući se drugom, moćnijem vođi (Jocano 1975: 17).

Iz svega navedenog može se zaključiti da je filipinskom društvenom poretku u ovom periodu bio veoma srodan pojam feudalne eksploatacije, odnosno prisvajanje viška rada ili proizvoda pripadnika niže klase koji su vođama barangaja zapravo bili dužni da isplaćuju feudalnu rentu bilo u vidu kuluka ili prinudnog rada, bilo u vidu danka u naturi od letine ili danka u novcu. Istovremeno, iako u ovakvom hijerarhijskom sistemu nije bilo otvorene klasne borbe, stanovnici su imali razvijenu svest o potrebi da se suprotstave neprikladnim i preteranim pretenzijama gospodara i njihovo biranje boljeg poglavara zapravo je predstavljalo jedan vid otpora i snage da se upravlja sopstvenom sudbinom i insistira na uzajamnoj odgovornosti u odnosu između nadređenih i podređenih.

4.3. Trgovina kao zamajac u stvaranju premodernog filipinskog društva

Budući da istorijski izvori vezani za interpretaciju prehispankog filipinskog društvenog sistema datiraju još s kraja I milenijuma nove ere²²⁵ i produkt su široke

²²⁴ Narod je verovao da je izvor vođine moći bilo poznavanje crne magije koja se prenosila sa pokolenja na pokolenje. Tako je npr. vradžbina *crepok* mogla nekog da učini robom, dok su druge čini kao *panlus* ili *bosong* mogle ozbiljno da ugroze zdravlje ili čak usmrte pojedinca (*hokhok* – dahom ili dodiranjem ruke ili *kaykay* – upiranjem prsta u nekog iz daljine (Scott, 1994: 83, 130).

²²⁵ Ovo je bio važan period za socio-politički razvoj Filipina jer je tada došlo do mnogih promena u društvenom, ekonomskom i političkom životu arhipelaga koje su do II milenijuma dovele do integracije mnogobrojnih i rascepanih ostrvskih zajednica u zasebne, političko-ekonomski razvijene regionalne polise ili poglavištva (Solheim 1981; Bacus 1996b; Bacus 1997; Nishimura 1988; Junker 2000).

lepeze različitih kulturoloških matrica (malajskih tekstova, kineskih istorijskih zapisa i evropskih hronika), postoji više perspektiva iz kojih je moguće analizirati filipinsko autohtono socio-političko uređenje, političku ekonomiju i ideologiju. Imajući u vidu da istorijski kontekst svakog od pomenutih izvora značajno određuje interpretaciju analiziranih kulturoloških sadržaja, razumljivo je što je za kineske autore filipinsko prehispano društveno uređenje prikazano kao centralizovan i jasno struktuiran sistem u kome je politička ekonomija poglavištava skoro u potpunosti zavisila od pomorske trgovine. Sa druge strane, za španske autore dati sistem bio je haotičan i nesređen, a za malajske fluidan, relativistički i uslovljen harizmatičnošću lidera, pa je u lokalnim zapisima, usmenim predanjima i ranim hronikama politička ekonomija Filipina usko vezana za domaću proizvodnju, regionalnu trgovinu i organizovanje ritualnih svečanosti (Junker 1998: 315).

Ipak, zahvaljujući arheološkim istraživanjima i savremenom pristupu etno-istorijskim izvorima, moguće je otkriti mnoge skrivene aspekte vezane za prirodu filipinskih poglavištava²²⁶ i dinamiku njihovog prerastanja u gradove-državice, tj. polise.²²⁷ Sam termin poglavištva obično se koristi da bi se opisala struktura filipinskog socio-političkog sistema u prehispanom periodu (Junker 2.000) i ukazuje na razvijenost društva u socijalnom, političkom i ekonomskom smislu, što se percipira kao karakteristika premodernih društava i njihovog prerastanja u države (Earle 1987, 1994). Termin poglavištva takođe podrazumeva klasnu podelu društva na kojoj počivaju različiti nivoi političke vlasti, kao i društveno uređenje na kojem se zasniva ekonomski sistem proizvodnje, akumulacije i raspodele bogatstva.

Arheološki posmatrano, na Filipinima je nastanak i razvoj ove društvene tekovine uočljiv u postepenom povećanju populacije i veličine naseobina, izraženijoj socijalnoj stratifikaciji, kao i porastu i diverzifikaciji lokalne i inostrane trgovine (Junker 1998; Kirch 1984), do čega dolazi još tokom prvog milenijuma nove ere. U odnosu na istorijske izvore, arheološka istraživanja pomerila su granice filipinskog društvenog razvoja unazad barem jedan milenijum, te se filipinsko metalno doba vezuje

²²⁶ Poglavištva se obično definišu kao „*regionalno organizovani politički entiteti sa centralizovanim upravljačkim i hijerarhijski koordinisanim aktivnostima između nekoliko seoskih zajednica*“ (Earle 1987: 288).

²²⁷ Budući da su se filipinski gradovi-državice razvili u geografski sličnom okruženju kao i antički, bili su podjednako rascepkani i funkcionisali su kao nezavisna jezgra političkog i društvenog života, te smatramo da je sasvim prikladno upotrebiti pojam filipinski polisi. (prim. aut.)

za period od oko 500. god. pre nove ere do 1000. god. nove ere, dok se protoistorijski period odnosi na razdoblje od oko 1000. god. nove ere do 1520. god., kada su u raznim regionima počeli da se razvijaju prvi polisi. Baveći se evolucijom poglavištava kroz analizu razvoja političkih hijerarhija i različitih obrazaca naseljavanja i pojavu velikih centara duž glavnih rečnih tokova, arheološki podaci ukazali su na rastuće socijalno raslojavanje izraženo kroz različitu raspodelu statusnih simbola u domaćinstvima i prilikom pogrebnih obreda, ubrzani razvoj keramičke i metalurške specijalizacije, širenje morskih i rečnih trgovskih mreža, učestalost organizovanja ritualnih gozbi, ali i mnoge druge autohtone demografske, ekološke, društveno-ekonomske i ideološke faktore koji su doprineli razvoju filipinskih društava i njihovom prerastanju u premoderne zajednice, slične državama (Junker 1999: 15–16).

Iako arheološki podaci govore o limitiranom broju filipinskih poglavištava Manile, Tandžaja (Tanjay), Butuana, Sebu i Kalatagana (Calatagan), oni su ključni pokazatelji u hronologiji razvoja pomenutih naseobina, evoluciji spoljne trgovine, poljoprivrede, znatske proizvodnje, vojne organizacije i ceremonija rituala s kraja XIV do sredine XVI veka. Međutim, da bi se dobila šira slika o političkoj evoluciji filipinskog društvenog poretka neophodno je uzeti u obzir ne samo istorijska dokumenta koja jasno ističu etničke, ekološke i evolucione razlike među pojedinim regijama arhipelaga već i kulturno-istorijski kontekst u kome su ti istorijski izvori nastali. Sa druge strane, da bi pomenuti arheološki podaci bili privučeni kao opštevažeći obrasci primenjivi na celokupnu oblast arhipelaga, rezultatima arheoloških istraživanja vezanim za pomenute naseobine moraju se pridružiti i rezultati dobijeni regionalno usmerenom etnoistorijskom analizom (Scott 1994).

Upravo na osnovu kros-kulturalnog proučavanja bogate istorijske baze podataka vezanih za ovaj period i arheoloških istraživanja ukazano je na neosnovanost određivanja razvijenih filipinskih društava kao zajednica koje su se kasno razvile, formirajući se isključivo pod stranim kulturološkim uticajima.²²⁸ Naime, organizacija naseobina, uređenost domaćinstava, zatim specifičnost pogrebnih običaja, načina života i ishrane, kao i drugi arheološki pokazatelji razvijene socio-političke strukture, otkrili su

²²⁸ Gregorio Saide je u svom delu *Philippine Political and Cultural History* (1957) izneo stav po kome su prehispanski Filipini bili pod vlašću Šrividžaje. Kasniji autori odbacili su ovo stanovište, ukazujući na nedovoljan intenzitet hinduističkog i budističkog uticaja. Ipak, ovakav stav se ne može prihvatiti u potpunosti jer je nemoguće ne uzeti u obzir geografsku blizinu Luzona i Kine niti zanemariti presudan uticaj hinduističkog Angkora kao normativnog političkog centra za Filipine.

postojanje plemenskih društvenih organizacija različite razvijenosti koje su činile sastavni deo filipinskog kulturološkog mozaika barem još od prvog milenijuma nove ere, a verovatno i ranije (Junker 1999: 5).²²⁹

Zapravo, još u ovom periodu na Filipinima je postojala specijalizacija zanata i prozvodnje,²³⁰ što je predstavljalo ključni element za razvoj premodernog društvenog uređenja u kome su se lokalne glavešine različitih barangaja nadmetale za prevlast nad proizvodnjom i distribucijom posebnih, odnosno prestižnih, dobara i usluga kao osnove za uvećanje svoje ekonomske, političke i ritualne moći. Ovakav društveni i ekonomski ambijent bio je preduslov za konstituisanje filipinskih polisa, odnosno slika i prilika ranog doba nastajanja državnog uređenja.

Iako je generalno gledajući ekonomija prehispanjskih filipinskih zajednica bila na nivou očuvanja održivog razvoja, tj. usmerena prvenstveno ka zadovoljenju njenih osnovnih životnih potreba, a ne akumulaciji bogatstva,²³¹ preživljavanje određenih društvenih zajednica bilo je usko vezano za trgovinske aktivnosti. Tako su npr. stanovnici regije Bikol pravili čamce i prodavali ih priobalnim zajednicama Luzona koje su bile okrenute uzgajanju pirinča i predstavljale glavnu proizvodnu snagu brojnih barangaja ili poglavištava orijentisanih ka pomorskoj trgovini sa Kinom i dobavljanju luksuzne robe (Hutterer 1977). Sa druge strane, za Suluanu i neke zajednice Visaja piraterija i otimanje robova predstavljali su centralnu delatnost, dok je trgovina bila njen logičan ishod jer su ovi narodi svoj plen i zatočenike prodavali ili drugim regionalnim zajednicama ili narodima susednih ostrva poput Bornea, Jave i Melake (Valdepeñas, Bautista 1977).

Osim toga, postojala je jaka međuzavisnost između lovačko-sakupljačkih zajednica Negritosa naseljenih duboko u šumama u unutrašnjosti arhileplaga i manjih, plemenski organizovanih društava koja su naseljavala priobalne ili planinske predele i

²²⁹ Sudeći po ostacima čamca iz 320. god. naše ere pronađenim na severoistočnom delu ostrva Mindanao, stanovnici Filipina bavili su se pomorskom trgovinom barem još od IV veka (Patanñe 1996).

²³⁰ Prema arheološkim istraživanjima, u periodu 500–1600 god. pre Hrista, u oblasti visajskih Tandžaja (Negros Oriental) uporedo sa proizvodnjom i razmenom keramičkih predmeta na lokalnom nivou, negovalo se i umeće grnčarije i izrade keramike isključivo za vladajuću elitu i inostranu trgovinu (Niziolek 2013).

²³¹ Primer koji to ilustruje jesu zajednice Pampanga i Pangasinana koje su naseljavale planinske predele i imale pristup nalazištima čilibara i zlata ili životinjskim smolastim materijalima poput civeta i mošusa i eksploatisale su ove resurse isključivo radi zadovoljenja svojih osnovnih životnih potreba.

bavila se zemljoradnjom i uzgajanjem pirinča.²³² Prema ranim španskim izvorima, lovcima-sakupljačima iz šuma nedostajala je so²³³ i morski plodovi, dok su glavešinama ravničarskih barangaja bili potrebni šumski proizvodi, meso i razni sirovi materijali poput gvožđa, zlata, gume, smole i dr., nepohodni za izradu luksuznih proizvoda i plasman izvoznih dobara u Kinu (Colín 1660:151; Loarca 1582: 115–21).²³⁴

Istovremeno, *tiangui*,²³⁵ odnosno domorodačka seoska tržnica, postala je sinonim za pijačni dan koji se održavao jednom nedeljno. Na ovakvim pijacama seljaci su se bavili jednom vrstom preduzetništva zasnovanom prvenstveno na razmeni lokalnih proizvoda (šumskih i morskih plodova) i usluga između stanovnika koji su živeli u planinskim predelima (*sa-ilud*) i onih koji su živeli u dolinama (*sa-ilaya*). Vremenom je uspostavljena relativna stabilnost ruralnog društva, a proces hispanizacije doveo je do kontinuirane interakcije između planinskih etničkih grupa i hispanizovanih ravničarskih naroda, što je dopinelo proširenju i opstanku ovakvog vida ekonomije sve do današnjih dana (Quiason 1985: 22–23).

Međutim, kako navodi Laura Li Džanker (Laura Lee Junker), sudeći po brojnim etnografskim i istorijskim izvorima (Hutterer 1974, 1976; Schlegel 1979: 105–109; Scott 1982: 118, 190, 209, 1983: 24; Warren 1977: 233, 240; Artieda 1569: 202; Colín 1660: 115; Loarca 1582: 115; Morga 1609: 275, 284–285), međuetnički trgovinski odnosi naroda iz priobalnih područja i unutrašnjosti arhipelaga nisu bili isključivo

²³² U slučaju da zajednica nije bila u stanju da proizvede dovoljno hrane, pirinča ili drugih namirnica neophodnih za obavljanje ceremonijalnih rituala, dolazilo je do razmene dostupnih dobara sa susedima. Tako su npr. Tingianci koji su naseljavali planine razmenjivali med i vosak koji su mogli da prikupe za proizvode koji su bili dostupni stanovnicima ravnica, dok su Suluanci iz morske vode dobijali so i razmenjivali je za pirinač. Sa druge strane, zajednica Igolota ekspolatisala je rudu zlata i srebra iz planina i razmenjivala je za pirinač, svinjetinu i tkanine Ilokanaca (Valdepeñas, Bautista 1977).

²³³ Prema Solhejmu (Solheim 2002), so je bila jedan od najzastupljenijih i najvažnijih proizvoda koji su stanovnici ravničarskih predela nudili stanovnicima planinskih krajeva i koristila se kao zamena za novac.

²³⁴ Etnoistorijski izvori navode da je stanovništvo iz unutrašnjost arhipelaga izvozilo lako kvarljivu robu poput šumskih plodova, životinjske kože, pčelinjeg voska, smole, lekovitog bilja ili drveta. Nasuprot tome, trgovci iz ravničarskih predela nudili su robu poput keramičkih proizvoda lokalnog porekla, ali i prestižnih dobara kao što je metalno oružje, ukrasna grnčarija i uvezeni kineski porcelan (Junker 1996: 398).

²³⁵ *Tiangui* se može okarakterisati kao važan činilac seoske ekonomije prehispanskih Filipina, a u mnogim ruralnim delovima Filipina ovaj oblik trgovine postoji i danas. Sam termin *tiangui* potiče od astečke reči *tianguiztli* koja označava pijacu ili vašar koji se tokom određenih dana u nedelji organizavao u meksičkim selima i gde su se prodavali i kupovali najzastupljeniji poljoprivredni proizvodi i roba.

podstaknuti pojavom nizozemske poglavarске političke ekonomije i razvojem inostrane trgovine početkom drugog milenijuma nove ere, već je domaća trgovina bila uslovljena i međuregionalnim ekološkim diverzitetom, uključujući istovremeno razmenu osnovnih životnih namirnica i drugih proizvedenih materijalnih dobara.²³⁶ Takođe, običaj ukrašavanja elitne vladajuće klase pokazuje da su u ovom dobu kineski porcelan, svila, ogledala i nakit bili prepoznatljivi statusni simboli i važni indikatori tržišne konkurentnosti i političke moći (Colín 1660: 160–163; Morga 1609: 270–271; Pigafetta 1521: 46, 50–51, 58). Naime, ova luksuzna dobra često su bila prateći elementi pogrebnih obreda i sahranjivanja članova aristokratske loze (Chirino 1604: 302–308; Loarca 1582: 88), a njihovo prisustvo u domaćinstvima nasledne elite bilo je znak bogatstva (Blair, Robertson 1903: III. 102–103). Međutim, iako su se radi očuvanja trgovinskih saveza prestižna dobra iz ravničarskih krajeva (kineski porcelan, ukrasna grnčarija i aristokratske titule) često dodeljivala vođama planinskih barangaja, trgovina ovakavom robom pretežno je cvetala u unutrašnjim poljoprivrednim društvima koja je odlikovalo rastuće društveno raslojavanje i nejednakost, a ne u susednim lovačko-sakupljačkim zajednicama egalitarnijanskog karaktera (Junker 1996: 391).

Razni etno-istorijski izvori (Alcina 1688; Loarca 1582; Morga 1609; Plasencia 1589; Scott 1979, 1980, 1983, 1991) potvrđuju da je u vreme dolaska Španaca veliki broj filipinskih priobalnih zajednica karakterisala razvijena socio-politička struktura i kompleksne regionalne veze s okruženjem, što je pogodovalo jačanju vladajuće klase koja je imala centralnu ulogu u vođenju regionalne ekonomske politike. Vremenom je broj lokalnih glavešina koje su se nadmetale za učešće u inostranoj trgovini znatno porastao i kroz restriktivni zakup zemljišta oni su kontrolisali poljoprivredni život, akumulirajući bogatstvo putem formalnog poreskog sistema, sponzorstva zanatlija-juvelira, proizvodnje plemenitih metala ili piratskih i trgovačkih ekspedicija

²³⁶ Pored sirovina neophodnih za trgovinu prestižnim dobrima, narodi ravničarskih krajeva su redovno dobavljali meso, kožu i krzno divljih životinja, plodove voća, bobice, žitarice, krtole, košare, korpe i druge košarske proizvode koje su pravili njihovi partneri iz unutrašnjosti, dok su se narodi planinskih predela u potpunosti oslanjali na narode ravničarskih krajeva kako bi dobili so, morske plodove, grnčarske predmete, stoku, metalna oruđa, oružje i drugu inostranu luksuznu robu. Džankerova je smatrala da su narodi ravničarskih i planinskih predela činili unutrašnju trgovinsku mrežu i poreski sistem koji je bio pod kontrolom Tandžaja. Da bi objasnila prostornu organizaciju i model razmene u ovoj oblasti, Džankerova se oslonila na model po kome su trgovinski centri zapravo bili priobalne državnice podignute duž rečnih ušća. Sekundarni i tercijarni centri bili su locirani uzvodno, na primarnim i sekundarnim rečnim čvorištima, a još uzvodnije relativno udaljene naseobine bile su proizvođači i dobavljači proizvoda iz udaljenijih krajeva. Na taj način, trgovina se odvijala između svih naseobina, kao i sa Kinom od koje su filipinske zajednice nabavljale svilu, porcelan i dr. (Junker *et al.* 1995).

zahvaljujući kojima su dolazili do prestižnih dobara korišćenih prilikom sklapanja političkih saveza.

Kako se još u prvom milenijumu nove ere preko Južnog kineskog mora odvijala međunarodna trgovina između Kine i drugih naroda Jugoistočne Azije,²³⁷ a filipinski narod poznat Kinezima kao *Ma-i*²³⁸ učestvovao je direktno u ovoj trgovini sve do kasnog X veka, Filipinski arhipelag izdvojio se kao najistočnija tačka široke trgovinske mreže Kine, Jugoistočne Azije, Indije i Arabije. Prema kineskim istorijskim zapisima (Scott 1984; Wang 1959; Wu 1959) i arheološkim izvorima (Liao 1964; Fox 1967; Hutterer 1977),²³⁹ do X veka znatan deo luksuzne robe bio je dostupan filipinskim poglavarima upravo zahvaljujući ovoj prekomorskoj inostranoj trgovini. Kako navodi Elizabet Bakus (Elisabeth Bacus), kineski i drugi inostrani trgovci nabavljali su sa Filipina morske, šumske i poljoprivredne proizvode, zatim tekstil, pamuk, pčelinji vosak, drvo, smolu, kornjačin oklop, bisere i zlato, dok su filipinskim vođama bili potrebni porcelan, svila, staklene perle, lakirani predmeti i gvožđe kao dragoceni statusni simboli korišćeni u pregovorima i isticanju političkog autoriteta (Bacus 2012: 54).

Kao centralno i moralno-uzvišeno kraljevstvo, još od Tang dinastije (618–907) Kina se odnosila prema susednim državama kao prema „varvarskim“ i zahtevala je od njih pokornost i ukazivanje počasti, zbog čega su joj sve tributarne azijske države koje

²³⁷ Začetke trgovinskih odnosa između ostrva Jugoistočne Azije treba tražiti u neolitskom periodu, najmanje pre oko 5000 godina (Reid 1988; Scott 1994; Solheim, Belwood 1988; Solheim 2006). U tekstu kineskog monaha koji datira iz VIII veka opisani su veliki kineski trgovački brodovi (*kunlun bo* ili *kunlun ships*), poznati kao džunke (*jonque*). Ovi brodovi su bili duži od pedeset metara i prevozili su više od 1000 ljudi, ali su njihovi detaljniji opisi nastali tek sa dolaskom Evropljana, tj. u XVI i XVII veku. Bili su napravljeni od više slojeva dasaka spojenih konopcem i građeni poput školjke, tj. od tanke oplata i sa drvenim konstrukcijama bez metala (Manguin 1987; Scott 1981). Na palubama je bilo više jarbola, a džunke su bile i prva plovila koja su imala kormilo. U svom rukopisu iz 1522, Pigafeta je opisao urođeničke čamce sa produženom drvenom konstrukcijom katamarana radi postizanja stabilnosti plovila, dok je 1526. god. Urdaneta opisao veslače postavljene na katamaranskoj platformi koja se prostirala sa obe strane plovila (Scott 1981: 6, 16–17). Ipak, najdetaljniji prikaz projektovanja i tehnike izgradnje ovih brodova dao je Alsina 1668. god. (Scott 1981:11–17).

²³⁸ Prema kineskim izvorima, *Ma-i* trgovci, naseljeni najverovatnije u gradiću izniklom duž severne obale Mindoro, počeli su 982. god. direktno da isporučuju robu u luku u Kantonu.

²³⁹ Donedavno nije bilo dovoljno pouzdanih arheoloških dokaza koji bi omogućili adekvatno razumevanje prehispanjskih društvenih zajednica na Filipinima, kao i ekonomskih, socijalno-političkih i ideoloških promena do kojih je u njima došlo. Detaljnije o ovome v. doktorske disertacije Elizabete Bakus *Political economy and interaction: late prehistoric polities in the central Philippine Islands* (1995), Laure Li Džanker *Long-distance trade and the development of sociopolitical complexity in Philippine chiefdoms of the first millennium to midsecond millennium AD*, (1990) i Masaa Nišimure (Masao Nishimura) *Long-distance trade and the development of complex societies in the prehistory of the central Philippines: the Cebu central settlement case* (1992).

su učestvovala u trgovini slale vredne darove i plaćale neku vrstu danka. Tako je uspostavljena hijerarhija među regionalnim filipinskim vladarima, jer su samo oni koji su bili priznati od strane kineskog cara mogli da šalju trbutarne misije na osnovu kojih je formirana regionalna trgovinska mreža.²⁴⁰ Za vreme Sung dinastije (960–1279) u raznim primorskim gradovima ustanovljena je kancelarija upravnika pomorskom trgovinom od kojih je jedna bila zadužena za trgovinu sa arapskim i indijskim narodima, Javom, Borneom i *Ma-i* ostrvljanima. Navodeći podatke iz Sung istorije (*Sung Shih* 1345), Skot (Scott 1984: 65) ističe kako su ovi trgovci prodavali mirisne biljke, slonovaču i rogove nosoroga, koral, ćilibar, bisere, fini čelik, oklop kornjača, poludragi kamen karneol, ahāt, tkanine, sapan drvo i sl., pri čemu su biseri bili najprepoznatljiviji filipinski proizvod. Takođe, u ovim zapisima spominje se i filipinski Butuan kao rudnik zlata i trgovinski centar sa ostrva Mindanao, koji je prvu tributarnu misiju poslao u Kinu 1001. godine.²⁴¹

Međutim, tokom XII veka kineski trgovački brodovi odlučili su da umesto do velike luke u kojoj se prikupljala roba za izvoz počnu direktno da plove do istočnoazijskih proizvođača, čime je došlo do slabljenja Šrividžaje i jačanja kineskih trgovaca kao dominantnih regionalnih prevoznika i manjih trgovinskih centara poput Butuana. Tokom narednog perioda i vladavine Juan dinastije (1279–1368) kontakti između kineskih trgovaca i filipinskih trgovinskih centara su se intenzivirali, a naročito su se izdvojile visajske naseobine poput Butuana, Tandžaja i Sebuja koje su od malih ribarskih sela postale klevka metalurške proizvodnje i brodogradnje i razvile se kao međunarodni trgovinski centri (Patanje 1996: 134). Vremenom, nikli su novi centri moći koji su kao važni trgovački gradovi počeli da bivaju sve uticajniji. Tokom XI i XII veka Malajci iz Bruneja (severnog dela Bornea) naselili su Tondo (područje Manile) i oženili se meštankama, što se odrazilo na poljoprivredni i industrijski razvoj, kao i na

²⁴⁰ Slanje danka je bio jedini način da se osigura legalna trgovina sa Kinom. Osim toga, slanje tributarnih misija bilo je veoma isplativo za same vladare koji su na taj način pokazivali da su sposobni da budu deo vazalske trgovinske mreže.

²⁴¹ U periodu od X do XIII veka, Butuan je bio poznat po izradi metalnih alata i oružja (mačeva, noževa i projektila), muzičkih instrumenata (zvona, činela i gongova) i zlatnog nakita (minduša, šnala, kopči i prstenja). Iako je najverovatnije bio jedan od prvih većih trgovinskih centara na Filipinima, tributarne misije koje su stizale iz Butuana nisu bile u istom rangu kao i one koje su slane iz moćnog kraljevstva Čampa, zbog čega Sung istoričari pre govore o Butuanskoj regionalnoj mreži, a trgovinske aktivnosti unutar ove oblasti posmatraju kao sastavni deo trgovine velike Čampe (Abinales, Amoroso 2005: 36).

procvat priobalnih centara i pojavu imućne elite koja je bila promoter kosmopolitskih ideja, novih životnih navika i islamske religije (Abinales, Amoroso 2005: 36–37).

Pre procvata konkurentskih kineskih trgovinskih aktivnosti tokom kasnog XIV i početkom XV veka, jedina zabeležena zvanična poseta sa Filipina datira s početka XI veka i vezuje se za seriju poseta grada-državice poznatog kao *P'u-tuan* (Butuan) koji je, sudeći po čestom spominjanju u sudskim spisima, analima i hronikama nastalim u vreme Sung i Juan epohe, zajedno sa gradom poznatim kao *Ma-i*, tokom XIV veka bio jedan od retkih filipinskih polisa koji je sa ekonomskog aspekta imao važnost za Kinu. U tom smislu, izveštaji o filipinskim trgovinskim misijama potkrepljeni su arheološkim nalazima koji potvrđuju da se nadmetanje među filipinskim polisima za visokocenjenom robom iz Kine intenziviralo upravo krajem XIV i početkom XV veka (Junker 2010: 242).²⁴²

Zapravo, moć i ugled filipinskih poglavara usko su zavisili od njihove mogućnosti da osiguraju stalan priliv šumskih proizvoda iz unutrašnjosti arhipelaga, kao i sposobnosti da stranim trgovcima obezbede sigurnu luku. Na taj način, postepeno je došlo do transformacije starih modela trgovanja i uporedo sa rastućom kineskom potražnjom za filipinskim šumskim proizvodima došlo je do centralizacije trgovinskih procesa, odnosno specijalizacije u oblasti zanatstva, kao i povećane razmene prestižnih dobara između udruženih elitnih grupa.²⁴³ Iako su se prestižna dobra dugo proizvodila i razmenjivala samo na lokalnom nivou, masovni priliv luksuzne robe i ogromne količine porcelana iz Kine pospešili su jačanje prekookeanske trgovine i razvoj političke ekonomije. Naime, kako bi došli do novih luksuznih predmeta kojima bi istakli imućnost i učvrstili svoj društveni položaj, u periodu od XV do XVI veka filipinske glavešine počele su intenzivnije da učestvuju u trgovini prestižnom robom koja je stizala ne samo iz Kine već i iz drugih razvijenih država na severu i zapadu. Kako navodi Džankerova, ovo vreme, u kome je zapravo došlo do pravog buma u nadmetanju filipinskih polisa za kontrolu nad trgovinom prestižnim dobrima, podudara se sa

²⁴² U dvorskim zapisima Ming dinastije (1368–1644) 1373. god. zabeležena je tributarna misija iz Manile, Kinezima poznate kao *Mali-Iu*. Ubrzo nakon ove i sličnih misija Luzon je proglašen politički stabilnim trgovinskim saveznikom, što je početkom XV veka podstaklo razvoj spoljnotrgovinske politike i slanje u Kinu novih tributarnih misija i sa drugih filipinskih ostrva poput Panagasinana, Sulua i Mindanaa (Chen 1966: 272–273; Scott 1984: 67, 75–77).

²⁴³ Imajući u vidu da je za Filipine ovog perioda u političkom smislu bilo karakteristično okruženje fluidne moći zasnovane prevashodno na savezničkim odnosima i vezama, ovakav oblik trgovinske razmene među članovima vladajuće klase bio je od izuzetne važnosti upravo radi održavanja pomenutih odnosa.

periodom političkog ekspanzionizma i strukturnog razvoja pojedinih regionalno moćnih, razvijenih poglavištava ili trgovinskih centara, poput onih iz Sulua, Manile, Sebu, Magindanaa i u drugih regija.²⁴⁴ Ova poglavištva razvila su se iz polisa koji su bili najkonkurentniji u inostranoj trgovini prestižnom robom zahvaljujući pogodnim lokacijama duž trgovačkih pomorskih ruta, efikasnoj unutrašnjoj organizaciji, razvoju internih trgovinskih mreža i konkurentskih strategija usmerenih ka planiranju napada na glavne učesnike u ovoj lukrativnoj trgovini.

Prema arheološkim podacima, tokom XV i XVI veka centralno poglavištvo na obalama Tandžaja uvećalo se dva do tri puta u odnosu na prethodnu kulturološku fazu. Osim toga, na strateškim tačkama duž obala reke Tandžaj, u okviru regionalne hijerarhije naselja formirani su različiti nivoi „sekundarnih centara“ u kojima je prostorna organizacija naseobina bila usko povezana sa višim nivoima upravljačke hijerarhije. Ovi centri bili su mnogoljudniji i znatno veći u odnosu na one s početka drugog milenijuma naše ere, a grupisanje tandžajskih kuća jasno je odražavalo rezidencijalnu segregaciju između elite i siromašnih (Junker 2010: 235–240).²⁴⁵ Istovremeno, arheološki dokazi koji svedoče o brodogradnji još u najranijem periodu potvrđuju da filipinske zajednice prevashodno nisu bile ostrvskog tipa, već je putovanje radi trgovanja sa susedima bilo uobičajena pojava koja je direktno uticala na rast naseobna i način njihovog društvenog uređenja.

Naime, do XVI veka kuće su se već razlikovale po tipu i veličini, a počele su da se grade i one sa utvrđenjima i javljaju i ostali znaci rastuće društvene stratifikacije.²⁴⁶ Što je bio veći priliv robe iz inostranstva, vođe koje su kontrolisale trgovinske aktivnosti više su se izdvajale kao klasa imućnih koja je imala dobro izgrađene kuće pune luksuznih predmeta poput vaza od kineskog porcelana, svile, pamuka, zlatnih ukrasa, muzičkih instrumenata i predmeta ukrašenih duborezom. Međutim, ova

²⁴⁴ Brojna etnografska i arheološka istraživanja bavila su se pitanjem razmene prestižnih dobara i statusnih simbola koja se odvijala između poglavištava i razvijenih država i bila svojstvena vladajućoj filipinskoj eliti. V. istraživanja Arla (Earle 1987), Šenana (Shennan 1982) Hala (Hall 1985) i Rejda (Reid 1988).

²⁴⁵ Domaćinstva glavešina brojala su mnogo veći broj stočnih grla i veoma cenjenih životinja poput domaćih svinja i vodenih bufala (carabaos) koji su često korišćeni prilikom priređivanja gozbi, prinošenja žrtava ili razmenjivanja poklona u cilju sklapanja saveza između različitih poglavištava.

²⁴⁶ Iskopine iz Tandžaja ukazuju na evoluciju ove priobalne naseobine u periodu od X do XVI veka. U najranijem razdoblju, možda i pre X veka, ova priobalna zajednica na ušću velike reke prostirala se na površini od sedam do deset hektara, a do XVI veka, kada dolazi do proizvodnje različitih tipova metalnih proizvoda, naseobina približno zauzima površinu od 100 hektara.

novokonstituisana elitna klasa nije samo gomilala bogatstvo nego ga je i stvarala. Tako npr. iskopine iz Tandžaja pokazuju da je datu (verovatno uz pomoć žena) ponekad i sam bio proizvođač različitih predmeta od keramike²⁴⁷ ili je finansirao proizvodnju i tražio tržište za luksuznu robu, obezbeđujući i regionalnu i inostranu trgovinu. Zauzvrat, intenzivna trgovinska aktivnost privlačila je nove doseljenike i stimulisala je ne samo izgradnju novih kuća već i brodogradnju, proizvodnju hrane i gvozdениh predmeta.

Sa druge strane, kada je reč o međuzavisnosti filipinskih polisa, uporedo sa razvojem naseobina glavešine su nastojale da prošire svoj uticaj van neposrednog okruženja i po potrebi su kršile sklopljene saveze napadajući druge vođe koji su bili slabiji. Ipak, ratovi među filipinskim polisima nisu trajali dugo, već su bili sporadičnog karaktera, obično završavajući se pljačkom, porobljavanjem i nametanjem danka praženima.²⁴⁸ Iako je svaki lokalitet generalno ostajao pod vlašću prvobitnog vođe, u slučaju apsolutnog ratnog poraza i nemogućnosti da se odupre stranom uticaju vođa je potpadao pod vlast moćnijeg rivala (Abinales, Amoroso 2005: 32–33). Kako smatraju Džankerova i Skot (Junker 1999: 336–369; Scott 1994: 147–157, 186–188), pomorska piraterija bila je jedna od strategija koje su filipinski poglavari koristili da bi uvećali svoj socio-ekonomski prestiž i političku moć.

Takođe, u filipinskom društvu koje je karakterisala relativno niska populacija u odnosu na površinu poljoprivredno obradive zemlje, nedostatak dugoročne političke stabilnosti odrazio se na naglašenu kontrolu radne snage, te je tokom XV i XVI veka došlo do češćeg konzumiranja gozbene hrane među svim društvenim klasama poglavištava. Na nekim ritualnim svečanostima i ceremonijama koje su organizovali poglavari takođe su prisustvovali predstavnici vladajuće elite iz drugih polisa, što je imalo za cilj da se stvore ili ojačaju kako trgovinski tako i ratni savezi (Loarca 1582; Plasencia 1589: 119–120; Chirino 1604: 129, 134–135; Boxer MS 1590: 190, 207–209).

Proučavajući u oblasti Sebua arheološke iskopine iz XIV do XVI veka, Nišimura (Nishimura 1988) je zaključio da su samo odabrana inostrana dobra imala uticaj na

²⁴⁷ Obični keramički predmeti za svakodnevnu upotrebu prodavali su se pripadnicima nižih slojeva, dok se kvalitetna i dekorativna keramika darivala saveznicima i pripadnicima elite.

²⁴⁸ Ipak, u XII poglavlju svog dela *Raiding, Trading, and Feasting: The Political Economy of Philippine Chiefdoms* Džankerova ukazuje na dokaze o postojanju oružanih sukoba i konflikata velikih razmera između filipinskih polisa i formiranju specijalizovane ratničke klase tokom XV veka. Kako ističe Džankerova, ratovi nisu vođeni radi osvajanja novih teritorija, već da bi se pribavili robovi i ljudske žrtve i uništili rivalski trgovinski centri (Junker 1999), tako što bi se opljačkala svojina vladajuće klase, otele zalihe hrane i metalno oružje (Reid 1988: 12–129).

socio-ekonomsku i socio-političku stratifikaciju filipinskih društava i kao takva mogla su se smatrati prestižnim.²⁴⁹ Kroz sagledavanje etnoistorijskih izvora, kao statusni simboli na Filipinima izdvajaju se zlato, srebro, slonovača, poludrago kamenje, haljine od kineske svile ili pamuka, ukrasne dijademe, veštački zubi, ukrasi od staklenih i kristalnih perli, oružje od gvožđa i bronz, gongovi i bubnjevi od mesinga i bakra, metalni mačevi sa drvenim koricama, ukrasna keramika i komplikovane i geometrijski složene tetetovaže (Patanñe 1996; Junker 1999).²⁵⁰ Većina ovih dobara smatrana je prestižnim jer su se za njihovu izradu prevashodno koristili strani materijali koji su lokalnom stanovništvu bili nedostupni i, kao takvi, ovi predmeti su imali poseban kulturološki značaj jer su sa društvenog aspekta sami po sebi smatrani luksuznim i naročito poželjnim. Veštački zlatni zubi npr. bili su statusni simboli rezervisani za pripadnike više klase koja je pre smrti ovom estetskom komponentom isticala svoj društveni i ekonomski položaj (Barretto-Tesoro 2003: 299, 307).²⁵¹

Na ovakvu situaciju uticala je i međuostrvska trgovina čija se primarna uloga svodila na obezbeđivanje hrane za centralni deo arhipelaga u kome nije bilo dovoljno neophodnih resursa za održivi razvoj zajednice, zbog čega su poglavari i upravljačke strukture pribegavale organizaciji svečanih gozbi putem kojih su mobilisali radnu snagu i motivisali ljude da rade u polju, bave se ribarstvom, izradom zanatskih proizvoda i njihovom distribucijom. Tokom samih gozbi, pojedini objekti poput lakiranih keramičkih predmeta bili su tipična obeležja ekonomskog statusa i političke moći više klase (Nishimura 1992), dok su, na osnovu iskopina iz oblasti Dumageta-Bakonga (Dumaguete-Bacong) u periodu od XIV do XVII veka ukrasni keramički predmeti

²⁴⁹ Prestižna dobra generalno se određuju kao vredni predmeti koji simbolizuju moć i predstavljaju obeležja elitnog statusa.

²⁵⁰ Krajem neolitske faze, ukrasni predmeti stranog porekla počeli su da se pojavljuju u mnogim delovima Filipinskog arhipelaga, a najcenjeniji među njima su bili oni napravljeni od žada. Pogrebna mesta su se takođe ukrašavala i dragim kamenjem poput ahata, jaspisa i kalcedona (Barretto-Tesoro 2003: 305).

²⁵¹ Španci su bili zapanjeni količinom zlata i drugih plemenitih metala koje je autohtono stanovništvo koristilo kao ukrase i novac. Kako muškarci tako i žene nosili su zlatan nakit (minduše, ogrlice, narukvice i sl.). Pigafeta je zabeležio da su narodi Butana i ostrva Mindanao bušili uši i genitalije, noseći na njima zlatne minduše i igle. Prema Legaspiju, vođa je nosio dva para minduša, dve narukvice, zlatni lančić i nije imao potrebu da traži još zlata. Kako navodi Skot, prema rečima Huana Martinesa (Juan Martínez 1567), uprkos univerzalnoj vrednosti zlata, Filipinci su zlato stavljali iza drugih prestižnih dobara i radije su ga zakopavali u zemlju nego čuvali u kutijama, smatrajući da tokom čestih ratova postoji veća mogućnost da ono bude ukradeno (Scott 1994: 308–309).

lokalnog i azijskog porekla, gvožđe i perle bili samo delimično zastupljeni (Bacus 1996). Takođe, u odnosu na ukrase lokalnog porekla, predmeti za svakodnevnu upotrebu napravljeni od lokalnih materijala smatrani su vrednijim, a lokalni metalni ukrasi bili su cenjeniji od lokalno proizvedenih predmeta za svakodnevnu upotrebu jer je sam proces vađenja rude i kovanja metala iziskivao više vremena i napora. Generalno, strani predmeti bili su vredniji u odnosu na predmete lokalne izrade, osim tokom neolitskog perioda kada su dominirala kamena oruđa i predmeti od koštanih sirovina (kosti, rogovi, zubi i školjke) koje su u metalnom i protoistorijskom dobu zamenila oruđa poput gvozdениh mačeta, bodeža, noževa, vrhova strela i kopalja. Iako je u tom periodu gvožđe bilo najcenjenije i bilo je više nalazišta gvozdene rude na teritoriji Filipina, prema etnoistorijskim izvorima stanovnici su naspram lokalnih, preferirali gvozdene šipke, navoje i kotlove iz Kine jer su u procesu topljenja i livenja gvožđa koristili primitivne metode i ceo postupak je bio složen. Takođe, gvozdeni dodaci za različite alate i oruđa, kao i samo oružje, često su se uvozili iz Kine i bili su cenjeniji u poređenju sa drugim predmetima. Po vrednosti odmah posle ovih predmeta nalazili su se porcelanski predmeti i dekorativna (glazirana) keramika. Upravo stoga, velikim delom lokalna grnčarija bila je kopija fine kineske keramike i žitelji ravničarskih predela koristili su ove predmete uglavnom prilikom trgovine sa planinskim stanovništvom i narodima iz unutrašnjosti arhipelaga da bi došli do šumskih proizvoda, traženih na inostranom tržištu. Takođe, inostrani ukrasi, poput staklenih perli i narukvica, bili su traženiji nego lokalno izrađene glinene vaze, ćupovi, posude i predmeti od školjki (Barretto-Tesoro 2003: 309).

Na osnovu istorijskih i arheoloških izvora, jasno je da je u ovom periodu model filipinske ekonomije bio čvrsto vezan za inostranu trgovinu prestižnim dobrima koja je vladajućoj eliti služila kao glavni vid bogaćenja i sredstvo za učvršćivanje političke moći. Ovakav model društveno-političke evolucije imao je transformišući efekat na unutrašnju ekonomiju i uređenje Filipina koje je zahvaljujući ubraznom razvoju pomorsko-trgovinskih polisa postajalo sve složenije. Zapravo, politička struktura filipinskih poglavištava u ovo doba bila je slična političkoj strukturi drugih poglavištava i država Jugoistočne Azije za koje je takođe bila karakteristična rastrkanost naseobina, širenje moći putem srodničkih veza i poligamnih brakova, odsustvo jasno definisane teritorijalnosti i politički pejzaž sačinjen od izdvojenih polisa različite veličine i

razvijenosti, a pod kontrolom vođa veštih u manipulisanju nestabilnim savezničkim odnosima. Naime, u ovakvom okruženju bogatstvo i politička moć pre su se sticali putem savezništava nego na osnovu teritorijalno određenih tributarnih sistema, povećanom poljoprivrednom proizvodnjom ostvarenom zahvaljujući prinudnom radu robova umesto kapitalnim investicijama, sponzorstvom veštih zanatlija u izradi luksuznih predmeta, međuostrvskom trgovinom i otimanjem plena od suseda. Osim pomenutih strategija, borba za ugledom, bogatstvom i vlašću vodila se i pomoću strateškog sklapanja bračnih zajednica, održavanja kontinuiranih odnosa sa vođama saveznicima i organizovanja ritualnih proslava tokom kojih se javno ispoljavala teatralna ceremonijalnost vođa i sposobnost da privuku sledbenike i mobilišu neophodne resurse.

Konačno, rezimirajući društveni razvoj i političku ekonomiju Filipina u prehispanskom periodu, moguće je zaključiti da su Filipini ranog perioda imali relativno slabo naseljene i decentralizovane naseobine koje su poput drugih naseobina Jugoistočne Azije u kulturološkom smislu delile hijerarhijsko, ali ipak fluidno društveno uređenje i politiku uslovljenu trgovinskim aktivnostima i tributarnim odnosom prema Kini. Mali barangaji su često bili povezni međusobnim trgovinskim aktivnostima i srdoničkim mrežama poglavara, zadržavajući pritom svoju političku autonomnost. Ipak, uprkos nedostatku centralizovanog političkog uređenja, u ovom periodu na Filipinima jasno su vidljivi začeci formiranja države kroz praksu negovanja rodbinskih odnosa, religijskih verovanja i poštovanja društveno-ekonomske hijerarhije. Intenziviranje trgovine od XII veka rezultiralo je porastom populacije, socijalnim raslojavanjem i koncentracijom političke moći (Abinales, Amoroso 2005: 38–39), a dramatično povećanje interne konkurencije među polisima tokom XV i XVI veka dovelo je do evolucije filipinske političke ekonomije i njenog usmeravanja ka trgovini prestižnom robom.

U vreme kontakta sa Evropljanima tokom ranog XVI veka, u priobalnim predelima i rečnim dolinama većine istaknutih filipinskih ostrva postojale su kompleksne društvene strukture veoma stratificirane u socio-političkom smislu, koje se u kulturološkom smislu mogu odrediti kao poglavištva (*chiefdoms*) koncentrisana oko nasledne elite ili razijene društvene zajednice polisa u kojima je glavešina bio arbitar grupe i njen stručni savetnik. Sa sociološkog aspekta, veliki broj ovih autonomnih

poglavištava ili polisa borio se za ekonomsku i političku vlast putem kontrole trgovine ne samo na regionalnom već i na inostranom nivou, a karaktersala ih je tzv. segmentna struktura građena na spontanim i privremenim savezničkim koalicijama. Osim toga, na njihov jedinstveni evolutivni razvoj i strukturu uticalo je i specifično ekološko i geografsko okruženje Jugoistočne Azije, kao i različiti obrasci u porastu broja stanovnika u zavisnosti od resursa. Generalno, tokom X i XI veka kada su Kinezi primarno trgovali preko Južnog kineskog mora veliki polisi razvili su se na severozapadnim obalama Luzona i Mindora, a tokom XV i XVI veka, kada se trgovina odvijala preko Javanskog mora, kao moćni ekonomski i politički centri izdvojili su se polisi na Suluu i ostrvu Mindanao. U tom smislu, priroda i razvoj filipinskih poglavištava zavisili su pre od dinamičke interakcije između ulaganja u trgovinu luksuznim dobrima i drugih oblika lokalnih političkih ekonomija koje su bile u povoju, nego od samih inostranih uticaja.

5. O rodnoj ideologiji i braku

Nažalost, postoji mali broj izvora vezanih za rani istorijski period na koji bi istoričari prilikom određivanja društvene uloge muškarca i žene mogli da se oslone. Sa druge strane, iako su obilniji, izvori iz kasnijih perioda kulturološki su ženu već postavili na drugo mesto, otvarajući tako pitanje verodostojnosti tumačenja njene uloge. Međutim, u skladu sa kulturnim kontekstom Jugoistočne Azije, i žena i muškarac jednako su bili važni kao delovi šire društvene zajednice i njihova moć i uloge usko su bili povezani sa načinom na koji se upravljalo duštvom.

U tom smislu, bez obzira na vojnu ili teritorijalnu snagu, u Jugoistočnoj Aziji rodna dinamika bila je u korelaciji sa usponom država i njihovim naporom da se u društvu kao celini odrede odgovarajuće uloge muškarca i žene. Zapravo, autohtono shvatanje vlasti na Filipinima razvilo se iz lokalnog kulturnog konteksta i tumačenja obaveza i odgovornosti koje su proisticale iz porodice kao osnovne ćelije društva. Pošto se sprovođenje bilo koje vlasti metaforički vezivalo za porodične odnose, vladajuće klase duboko su poštovale rodne režime koji ne samo što su bili slika celokupnog društva nego su i imali uticaj na njegov poredak (Andaya 2000: 21).

Podela rada među polovima bila je takva da su se muškarci uglavnom bavili lovom, ribolovom, obradom zemljišta, sakupljanjem plodova, izradom predmeta, izgradnjom i prevozom, a žene svim aktivnostima vezanim za zemljoradnju. Istovremeno, žene su bile i šamanke (*chamanes*), tj. one koje su obavljale sve religijske obrede i rituale i tako komunicirale sa bogovima, raznim duhovima i demonima (Zamora 1995: 147). Iako se junaštvo logično vezivalo za vođstvo muškaraca, u raznim mitovima o poreklu sveta ukazuje se na ulogu žene i njenu podjednaku važnost za život filipinske zajednice. Mada nije isključeno ni postojanje žena poglavara,²⁵² žene su češće bile istaknute šamanke (*baylan* ili *babaylan* kod Visajaca ili *catalonan* kod Tagaloga) koje su imale moć da utiču na duhove prirode. To su obično bile starije žene (ili muški transvestiti) koje su znanje sticale od svojih majki ili rođaka i održavale su kontakte sa prijateljski nastrojenim duhovima koji su ih opsedali tokom transa u koji bi one, pomažući zajednici, porodici ili bilo kome ko je tražio njihove usuge, padale (Aguilar 1998).²⁵³

Pored *babaylan*, društveno važnu funkciju imale su i izabrane dame plemenitog porekla koje su živele zatvorene u posebnoj odaji i velom skrivale svoju lepotu od očiju javnosti. Iako u kolonijalnim delima o njima jedva da ima pomena, nemoguće je zanemariti ulogu koje su ove lepe deve imale u filipinskim predkolonijalnim zajednicama, a o čijem uticaju svedoči usmena filipinska književnost i brojni epovi.²⁵⁴ Kako ne postoje etnografski ni drugi kulturološki dokazi koji potvrđuju praktikovanje ovog običaja u svim etničkim grupama arhipelaga, ne može se sa sigurnošću tvrditi da je život u izolaciji i pokrivanje velom lepih, madih i odabranih žena bilo opšta praksa na Filipinima. Opšti naziv za žene koje su pripadale ovoj kategoriji jeste *binukot*,²⁵⁵ što kao pridev znači zatvoren, skriven, ograničen, a takođe implicira čistotu i žensku seksualnu nevinost ili devičanstvo. Osim ovog termina, u upotrebi je i termin *liyamin* što znači

²⁵² U slučaju da su bile jedini naslednik, žene su mogle da preuzmu funkciju poglavara barangaja i zauzmu vladajuću poziciju (Zaide 1939: 54).

²⁵³ Često su i sami duhovi prirode bili ženskog roda, poput npr. visajskog božanstva Laon kome se narod molio tokom žetve.

²⁵⁴ Njihovo prisustvo zabeležili su Fransisko Alsina i San Huan, ali nijedan hroničar ili istoričar nije ih izdvojio kao posebnu društvenu klasu ili grupu. Nasuprot tome, brojni epovi opisali su direktno ili indirektno posebnu grupu devojaka plemenitog porekla koje su zbog svoje lepote i moći ljubomorno čuvane u domu svoje porodice. Osim toga, na osnovu glosara pojedinih španskih sveštenika (Fransiska de San Antonija i Alonsa de Mentrída) moguće je steći određenu sliku o skrivenim mladim plemkinjama, ali je zahvaljujući Alsini sačuvan jedini crtež koji prikazuje kako su zapravo ove dame izgledale.

²⁵⁵ Ova reč se još uvek upotrebljava u brdsko-planinskim ruralnim oblastima Panaja.

princeza, dok se koren reči odnosi na toranj ili nepristupačnu kulu gde je princeza zatočena. *Binukot* devojka nije mogla da bude bilo koja devojka, već isključivo najlepša ćerka, jedinica ili mezinica samog poglavara, a porodica ju je skrivala od očiju stranaca upravo da bi mogla da se uda za podjednako uglednog i moćnog muškarca. Kao pripadnica elite, *binukot* je zapravo imala isti status kao i sam *datu*, a nakon udaje nastavljala bi da živi povučeno od običnog sveta. Ovaj status bio je privilegija imućnih i donosio je porodici čast i prestiž jer su vođe rado uzimale *binukot* devojke za supruge, a sama devojka je ovakav način života prihvatala kao dužnost prema porodici.

U skladu sa tradicijom, *binukot* devojka nije obavljala ni kućne ni poslove u polju, već je imala svoje sluškinje (*apid*) koje su brinule o njenim potrebama. Od detinjstva do puberteta nijedan muškarac, osim oca i mlađe braće, nije smeo da vidi *binukot*, a da bi ostala skrivena od pogleda muškaraca i zaštićena od Sunca *binukot* se kupala noću u reci ili je za nju pravljen poseban paravan.²⁵⁶ Zapravo, nijedan muškarac nije se usuđivao ni da pogleda *binukot* jer je postojala opasnost od kazne smrću koja se izricala svakome ko bi se usudio da naruši njenu čistotu. Pošto je *binukot* živela u samoći, cena koju je mladoženja za nju morao da plati bila je veća, a njena lepota oduzimala je dah i bila je uporediva sa izlazećim Suncem. Jedino čime se *binukot* bavila bilo je tkanje i vezenje i skoro sva odeća muških članova njene porodice bila je istkana njenom rukom.

Osim po svojoj blistavoj lepoti i belini tena, *binukot* se isticala po svojim duhovnim i fiziološkim sposobnostima da podari i očuva život. Kako je bila žena vođa i velikih ratnika, sposobnost da rađa decu za *binukot* je bila veoma važna. Za razliku od *babaylan* čija se moć proteže od sfere duhovnog do sfere zdravstvenog i političkog i koja deluje kao faktor ujedinjenja ljudi, *binukot* je sama po sebi ujedinjujući faktor društva i njena uloga bi pre mogla da se dovede u vezu sa kosmološkim shvatanjem sveta i konceptom moći, žene i stvaranja (Abrera 2008).

Za običan svet odnosi između muškaraca i žena pre stupanja u bračnu zajednicu bili su relativno slobodni i još od detinjstva su i muškarci i žene nesmeteno izražavali svoju seksualnost. Ovu činjenicu dobro ilustruje opis hroničara Pigafete (Pigaffeta 1999: 110) koji je zabeležio kako su i stariji i mlađi muškarci na Filipinima imali običaj

²⁵⁶ Sve do svoje 16. godine *binukot* je živela u izolaciji, a nakon toga su je u vreme organizovanja procesija u čast božanstva reke roditelji provodili kroz celo selo.

da po nalogu svojih žena buše penis zlatnim ili aluminijumskim štapićem ili debljim guščijim perom.²⁵⁷

Brakovi su se uglavnom ugovarali, a sam proces sklapanja braka podrazumevao je duge i delikatne pregovore, kao i razmenu darova između porodica. Obično je braku prethodio dogovor o naknadi koju je mladoženja plaćao za prošenje, odnosno otkup, mlade.²⁵⁸ Kod Tagaloga se otkup mlade označavao kao *bigaykaya*, kod Visajca kao *bugay*, a kod Ilokanaca kao *sab-ong*, i mogao je da bude isplaćen bilo čime za šta se smatralo da ima vrednost (zemljom, robovima, životinjama i sl.). Osim toga, običaj je nalagao davanje nekoliko specijalnih poklona: *panghimuyat* ili svotu novca jednaku petini ukupne vrednosti poklona datih majci mlade za sve neprospavane noći tokom podizanja ćerke; *bigaysuso* ili novac isplaćen dojilji za korišćenje njenog mleka; *himarao* ili novac isplaćen roditeljima mlade za hranu potrošenu prilikom odgajanja mlade i, kod Zambala *sambon* ili novac za sitne poklone namenjene njenim rođacima (Zaide 1939: 55). Nakon predaje dogovorene sume, što je bilo ekvivalentno veridbi, obavljao se ritual sklapanja braka i posle venčanja mladenci su živeli sa mladim ili mladoženjenim roditeljima, a rođenje deteta formalizovalo je sklapanje braka (Zamora 1995: 41).²⁵⁹ Nakon porođaja imućniji su obično organizovali svečanu proslavu *maganito* prilikom koje je klano prase i babicama plaćano da dete ne bi izraslo u plačljivka (Jocano 1975: 211). Pošto je bračnu zajednicu potvrđivalo tek rođenje deteta, postojala je velika mogućnost razvoda. Međutim, iako je otkazivanje ugovorenog braka podrazumevalo plaćanje kazne, ovaj čin nije uticao na ugled ugovornih strana. Osim kod muslimana na jugu arhipelaga, Visajaca sa ostrva Samar i Lejte i meštana Sebuja, većina filipinskih brakova bila je monogamna. Verovatno pod uticajem muslimanskih trgovaca iz Bornea, poligamiju su praktikovali samo imućniji pojedinci kojima je bilo dozvoljeno da izdržavaju onoliko žena koliko su bili u mogućnosti, ali je prva, zakonita žena (*asawa*) u svemu imala prioritet (Phelan 1967: 18).

²⁵⁷ Visajski običaj umetanja implanata u penis (*sagras*) i nedolično žensko ponašanje bili su predmet i Morgine kritike.

²⁵⁸ Još tokom udvaranja od mladoženje se moglo zahtevati da mladinoj porodici bude na usluzi, tj. radi bez naknade (*maninirbihan*), ili da njegova bliža rodbina da određenu količinu zlata ili druge poklone mladim ocu (*bigay haya*).

²⁵⁹ Deo otkupa mlade koji je podrazumevao mladoženjin dobrovoljni rad u kući mlade pružao je mladom paru bojne prilike za užitak u predbračnim odnosima, ali je brak formalno priznavao tek nakon rođenja deteta, što dodatno naglašava racionalni pristup sklapanju braka i istovremeno ukazuje na sekundarnu važnost bračne ceremonije u odnosu na rođenje deteta (Phelan 1967: 19).

Iako je ženinoj familiji svako morao da plati otkup mlade, sama bračna ceremonija nije bila ista za pripadnike više i niže klase. Prilikom sklapanja braka *datu* je organizovao ozbiljniju proslavu. Mladu je uzimala porodica mladoženje i na putu do mladoženjine kuće potkupljivala ju je poklonima kako bi ceremonija trajala. Tokom gozbe stariji muškarac bi izgovorio imena mladenaca i bračne zavete prema kojima ukoliko bi se muž nedolično ponašao, žena ne samo što je imala pravo da ga napusti već nije morala ni da vrati novac dat za njen otkup i mogla je slobodno da se uda za drugog muškarca, dok je muž, u slučaju da ga žena prevari, mogao da uzme novac dat za njen otkup, napusti je i oženi neku drugu. Nakon ovoga, mladenci bi uzimali posudu sa čistim, nekuvanim pirinčem, a starica (*babaylan*) bi spojila njihove ruke, polažući ih na pirinač. Držeći ruke mladenaca spojene, starica bi bacila pirinač po svim gostima i glasno uzviknula, a gosti bi odgovorili sličnim uzvikom. Na taj način bila bi okončana bračna ceremonija. Manje imućni pripadnici *timawa* klase nisu posmatrali ceremoniju sklapanja ruku jer je ona bila rezervisana za vođe (Jocano 1975: 96–97).

Iz svega navedenog može se zaključiti da su žene imale skoro jednak status kao i muškarci. Imanje koje je muž donosio stupanjem u brak ostajalo je u njegovom vlasništvu, a u slučaju razvoda supružnici su delili samo zajednički stečenu imovinu (Fox 1959: 34–35). Osim bilateralne prirode srodničkih veza, žena je bila ta koja je davala ime detetu, a mogla je i da poseduje i nasledi imanje, bavi se trgovinom i proizvodnjom. Ipak, kada je reč o seksualnosti, muškarci su mogli slobodnije da se ponašaju i u slučaju preljube nisu snosili nikakvu odgovornost pod uslovom da su bili u stanju da isplate oštećenoj strani kaznu u zlatu. Osim toga, seksualni prestupi poput konkubinata, silovanja i incesta nisu strogo kažnjavani osim u slučajevima kada je počinitelj bio nižeg društvenog statusa, a oštećena pripadnica više klase (Zaide 1939: 71).

6. O verovanjima i religijskim ritualima

Osnovne odlike religijskih verovanja autohtonog stanovništva na Filipinima bile su vera u jednog vrhovnog boga koji je putem duhova i predaka ostvarivao vezu i komunicirao sa ljudima,²⁶⁰ ali i sveta povezanost čoveka sa elementima prirode. U tom

²⁶⁰ Filipinci su verovali u postojanje Svevišnjeg tvorca, ali je on za njih bio nepristupačan i zbog prevelikog poštovanja i bogobojažljivosti nisu sebe smatrali dostojnim da bi mu se direktno obraćali.

smislu, religija prehispanjskih Filipina nije bila apsolutno monoteistička, već je predstavljala sintezu monoteističkih, politeističkih i animističkih uticaja prihvaćenih iz višestrukih izvora (hinduističkih, bramanističkih i islamskih). Moguće je da je postojanje jednog vrhovnog boga koji je svemoćni Tvorac ovozemaljskog i nebeskog sveta bilo povezano sa taoizmom, tj. kineskim filozofskim i religijskim učenjem koje postavlja *tao* kao osnovnu, pokretačku energiju koja nastaje ni iz čega (Felix 1966).²⁶¹ Međutim, neki autori, poput npr. Blumentrita, smatraju da se malajski animizam, uprkos određenim dodirnim tačkama, razvio nezavisno od kineske religije (Hislop 1971: 144–145).²⁶²

Vrhovnog Tvorca različito su nazivali različiti narodi arhipelaga, te je kod urođenika zapadnih Visaja njegovo ime bilo *Laon*, a kod onih koji su naseljavali istočne Visaje *Abba*, kod Zambala *Akasi*, a kod Igorota, Ifugaosa i Tingijanaca *Kambunyan*. Osim ovog vrhovnog božanstva koje je ponekad opisivano kao ogromna ptica (*Tigmamanukin*) i kod Tagala bilo poznato kao *Bathala*,²⁶³ postojalo je mnoštvo drugih bogova i duhova prirode oličenih u nekom predmetu ili elementu prirode koji su urođenici obožavali.²⁶⁴ Kod Visajaca nebeska tela i izvori bili su najčešće personifikacije božanstava, a najvažniji su bili Sunce i Mesec, posebno rađanje novog Meseca koje je povezivano sa prosperitom i plodnošću. Sa druge strane, zvezde i zvezdane konstelacije dovođene su u vezu sa agrikulturnim ciklusima i uspešnom žetvom, a molitve za dobro vreme i povoljne vetrove upućivane su samom vetru. Takođe, postojala su rečna božanstva, uopšteno i posebna, koja su živela u pojedinim izvorima, kao i važni bogovi i duhovi mora u koje su se slivale sve vode. Kako su ovi duhovi prirode mogli da ispoljavaju pozitivne i negativne magijske sile, bilo je neophodno umilostiviti ih molitvama, žrtvama i obavljanjem raznih rituala, te su Visajci u ime cele zajednice puštali nizvodno kao dar bogovima brod pun ponuda i ritualnih predmeta, dok su lovci svoj prvi ulov nudili duhovima koji lutaju planinama

²⁶¹ Jedan od primera u kome se najjasnije ogleda taoistički uticaj jeste u nazivu *tao* koji se koristio za oslovljavanje starca koji je rukovodio Savetom Tagala (Roger 1949: 67).

²⁶² U pokušaju da ukažu na hinduistički uticaj, različiti autori povezivali su različite sanskrske reči sa rečju *Bathala*. Neki autori, poput npr. Pabla Pastellsa (Pablo Pastells), dovođili su ovu reč u vezu i sa islamom. Ipak, najverovatnije je da je reč *Bathala* zapravo malajskog porekla (Hislop 1971: 145).

²⁶³ Pun naziv za Svevišnjeg tvorca kod Tagala bio je *Bathala-Maykapal* (Hislop 1971: 151).

²⁶⁴ Tagali su tako poštovali boga ljubavi i zemljoradnje; Visajci boga koji je prevozio duše u podzemni svet i druge podzemne bogove, zatim boga smrti, boginju vatre, žetve i duge; meštani ostrva Pangasinan i narod Bagobo divili su se bogu rata; Zambali bogu moći i snage itd. (Zaide 1939: 62–63).

(*banwanun*) (Scott 1992: 118).²⁶⁵ Magijske sile bile su povezane sa tokom životne energije (*chi*) koja prožima ceo univerzum, pa je od volje bogova zavisila plodnost setve, uspeh u lovu i sl. Pošto su magijske sile bile dah svih stvari, a posebno oruđa koja je napravio čovek, bilo je veoma važno pokrenuti ih putem rituala na pozitivan način. Stoga je magijska praksa bila veoma zastupljena u svakodnevnom životu, a sociološki i religijski aspekt usko povezani. Zbog opasnosti koju su predstavljali, prilikom prelaska reke ili ulaska u čamac Visajci su posebnu pažnju poklanjali krokodilima kojima su nudili simbolične darove, a stabla drveća, stene i litice bile su takođe predmet posebnog poštovanja (Scott 1992: 119).

Komplikovani rituali izvodili su se prilikom različitih svakodnevni aktivnosti i značajnih događaja poput setve, žetve, putovanja, lova na glave, rođenja, sklapanja braka ili povratka duše mrtvih i priprema za njihovu reinkarnaciju. U svakoj zajednici sveštenice (*baylans* ili kod Visajaca *daitan*) su izvodile sve religijske ceremonijale. Ljudi su verovali da su one posedovale natprirodne moći i da su mogle da leče bolesne, komuniciraju sa duhovima, štite od negativnih sila pomoću amajlija i bajalica (Zaide 1939: 62). Kao intuitivne i senzitivne osobe, sveštenice su rešavale mnoge probleme zajednice i njenih članova i takođe su imale ulogu proročica jer su tumačile znamenja, predznake i snove vezane za blagostanje zajednice. Kao što su verovali u pozitivne sile sveštenice, urođenici su verovali i u zle sile čarobnjaka i veštica za koje su smatrali da izazivaju smrt svojih žrtvi i javljaju se u obliku životinja (Zaide 1939: 65).

Posle kulta prirode, ne manje važan bio je kult predaka. Nakon bogova prirode verovalo se u različite duhove (*anitos* ili *diwatas*) na koje su se urođenici oslanjali kao na anđele čuvaru u svakodnevnom životu, tj. prilikom izlaska iz kuće, za vreme ratova, setve, žetve i sl. Visajci su dušu i životnu energiju označavali rečju *kalag*, dok su za duhove predaka koristili pojam *umalagad*, što znači lični pratilac ili dobročinitelj. Tokom sna, bolesti, neuračunljivosti ili zbog bajalica na smrt, *kalag* je mogao da napusti telo ili postane plen želje i zavisti duha *diwata*. U svakom pomorskom pohodu *umalagad* je bio neizostavni pratilac čoveka koji se često javljao u obliku pitona (Scott 1992: 121). Zajedno sa bogovima prirode, duhovi predaka bili su najbliži volji vrhovnog

²⁶⁵ Inače, prinošenje žrtve izvodilo se tako što bi sveštenica na smrt ranila žrtvu i zatim tumačila volju bogova. Ritual se završavao velikom gozбом na kojoj se jelo meso žrtve i u velikim količinama konzumirao alkohol da bi se lakše palo u trans. U slučaju da se žrtva prinosila radi ozdravljenja bolesnika, krv žrtve se koristila kao melem, a iznutrica kao sredstvo za proricanje.

božanstva i imali su ključnu ulogu u životu autohtonog stanovništva. Smatralo se da su dobri duhovi ustvari duhovi preminulih srodnika, a da zli duhovi potiču od duša neprijatelja. Za razliku od bogova koji su težili ostvarenju svojih interesa nezavisno od čoveka, duhovi su direktno uticali na blagostanje zajednice, te su putem darova, žrtvi i molitvi žitelji pokušavali da utiču na njih, a sveštenice su obavljale rituale, nudeći duhovima hranu, pića, voće, zlato i druge dragocenosti.²⁶⁶ Zapravo, urođenici su verovali da je svet pozornica na kojoj se ostvaruje volja duhova, a Mesec, zvezde, sazvežđa, Sunce, duga, reke, pećine, biljke, drveće, ptice i životinje (krokodili, krave, golubovi, ajkule i sl.) mogli su da budu opsednuti dobrim ili zlim duhovima i tako učine dobro ili nanesu zlo. Zauzvrat, svaki događaj je imao svoje skriveno značenje i verovalo se da je cika pacova, zavijanje psa ili pad drveta tokom noći loše predskazanje, tj. znak smrti ili nesreće (Zaide 1939: 66–67).²⁶⁷

Osim što je izvođenje rituala i religijskih ceremonija uključivalo prinošenje ljudskih²⁶⁸ i životinjskih žrtava (svinja, petlova, pasa i sl.) i različitih ponuda u vidu darova i hrane,²⁶⁹ obuhvatalo je i izvođenje svečanih pesama i plesova²⁷⁰ i upotrebu idola od drveta i raznih ritualnih predmeta (kutijica, činija, skulptura, klupa i sl). U tom smislu, sama umetnost u ovom periodu imala je funkcionalni karakter i simboličko značenje. Zbog geografske blizine religijski sistem Igorota i Ifugaosa imao je dosta sličnosti, a verovanja ovih urođenika nalazila su svoj izraz u primitivnoj umetnosti, tako da je i sama ceremonija bila svojevrsni umetnički čin (Eliade 1988). Bujnost šuma

²⁶⁶ Precima se namenjivao svaki ručak i piće jer je njihovo blagostanje na onom svetu zavisilo od žrtava koje su im potomci pre i posle smrti nudili.

²⁶⁷ Visajci su takođe verovali da se prisustvo natprirodnih sila u svetu ispoljava putem raznih predskazanja koja se ne smeju ignorisati. Te predznake otkrivalo je ponašanje ptica i reptila, pa je prelazak zmije ili guštera preko puta bio svakome znak da ne nastavlja put, već da se vrati. Kijanje je takođe bilo dovoljan znak da treba prekinuti neku aktivnost, a lovci su bili u stanju da odustanu od lova ako bi ih neko upitao kuda su krenuli jer bi na taj način lovina saznala za njihove planove i sakrila se. Šumski monitor gušter ispod kuće bio je siguran znak predstojeće nesreće ili smrti, mada ukoliko bi bio ubijen i pokopan kao ljudsko biće, njegov život mogao je da bude prihvaćen kao zamena za domaćinov život. Ipak, od svih znamenja najveća važnost pridavana je pevanju goluba limokon, takođe poznatom kao *koro-koro* (Scott 1992: 123).

²⁶⁸ U slučaju bolesti vođe Visajci su žrtvovali neke od vodinih slugu ili robove koje su oteli iz druge zajednice, nadajući se da će duh predaka umesto vođe prihvatiti njih kao žrtvu. Ovi zarobljenici bili su prvo opijeni, a zatim žrtvovani na razne, brutalne načine (Scott 1992: 130).

²⁶⁹ Pigafeta beleži da je ritual dobrodošlice podrazumevao žrtvovanje crne svinje i tri velike posude hrane od kojih su dve bile sa ružama i kolačima od pirinča i prosa, ispečenim i uvijenim u listove, a jedna sa pečenom ribom i čašama vina koje bi nakon ceremonije sveštenice i žene pojele i popile. Hrana za Filipince i danas ima važan ceremonijalni aspekt i predstavlja neizostavni element u iskazivanju prijateljstva i dočekivanju gostiju (Fernandez 1987: 283–284).

²⁷⁰ Pošto su plesovi uglavnom imali ratnički karakter i predstavljali su simulaciju borbi, muškarci su bili aktivniji, dok su žene samo pratile ritam.

omogućila je da drvo bude jedan od najzastupljenijih materijala u izradi umetničkih predmeta. U nekim regijama Filipina verovalo se da se određeni deo duhovne energije koja se oslobađa u trenutku umiranja može usmeriti ka drvenom idolu napravljenom u tu svrhu. Tokom ceremonija, kroz određene rituale posvećene idolima, smatralo se da se ta oslobođena duhovna energija može prizvati. Prema Pigafeti (Pigaffeta 1999: 108), drveni idoli bili su “(...) *cóncavos o vaciados por detrás, con los brazos y las piernas separadas y los pies vueltos hacia arriba...*”²⁷¹ Visajci su u svojim kućama držali male idole koje su zvali *taotao*, *batabata* ili *larawan*. Ovi idoli bili su zapravo čuvari doma i u trenucima nesreće ukućani su im se obraćali za pomoć. Ipak, pojedinačni idoli predaka nisu predstavljali poseban predmet obožavanja za Visajce, niti su poput svetaca bili ukrašavani zlatom i draguljima kao što je to bio slučaj u jezerskim oblastima Manile (Scott 1992: 127).

Isto tako, likovi predaka i ciklusi setve i žetve predstavljani su putem skulptura i figura izrezbarenih u drvetu (*bulul*) koje su imale funkciju da prizovu uspešnu žetvu, zbog čega su čuvane u kućama i ambarima. *Bulul* figure su se obično radile u paru kao muške i ženske figure u sedećem ili stojećem položaju i predstavljale su božanstva povezana sa plodnošću žetve i ciklusom rađanja. Ove figure bile su visoke od 30 do 60 cm i koristile su se prilikom rituala, tokom određenih svečanosti i da bi se bogovi upitali šta je potrebno da bi žetva napredovala. Povezanost drvenih figura sa zemljom bila je izraz božanskog modela koji počiva na hijerogamiji Boga oploditelja i Majke zemlje.²⁷² Da bi se aktivirala i na skulpture prenela duhovna energija bogova žetve, sam proces izrade skulptura (od biranja drveta do njegovog unošenja u kuću) podrazumevao je izvođenje posebnih ceremonija tokom kojih bi se skulpture polivale krvlju žrtvovanih životinja i unosile u ambar. Zajedno sa pirinčanim poljima, *bulul* figure su se prenosile sa kolena na koleno (Ruiz Gutiérrez, Henares Cuellar 2005: 93–96).²⁷³

Od svih etničkih grupa, Ifugaosi su se najviše isticali po svom umetničkom stvaralaštvu. Pored tkanina, keramičkih i metalnih predmeta, Ifugaosi su za religijske potrebe od drveta pravili ručno ukrašene posude i činije koje su koristili u posebnim

²⁷¹ „(...) konkavni ili prazni sa zadnje strane, sa rukama i razdvojenim nogama i stopalima okrenutim nagore.“ (Prev. aut.).

²⁷² Ovakvo shvatanje rasprostranjeno je u celoj Jugoistočnoj Aziji, Okeaniji i Africi.

²⁷³ Zbog troškova izrade samo su imućnije porodice mogle da poseduju *bulul* figure.

prilikama.²⁷⁴ Takođe, od drveta su pravljene i kutijice i škrinje korišćene ili prilikom ceremonijalnih rituala (*punamhan*)²⁷⁵ ili za čuvanje nakita, zatim drvene klupe (*hagabi*) koje su sa svake strane imale izrezbaren ornament svinjske glave,²⁷⁶ kovčezi ukrašeni motivima životinjskih ili ljudskih glava, poklopci u obliku guštera ili krokodila²⁷⁷ i dr. Ovakav stil ukrašavanja bio je uočljiv i u arhitekturi, zbog čega su kod imućnijih porodica Ifugaosa stubovi na ulazu kuća i ambara (*kinabbigat*) bili stilizovani i prekriveni duborezom u vidu ljudskih skulptura koje su oličavale pretke i vršile funkciju zaštitnika doma.

Osim *bulul* figura, među rezbarskim radovima Ifugaosa posebno mesto zauzimale su i antropomorfne *hipag* figurice korišćene u kultne svrhe. Ove figure predstavljale su idole sa ljudskim likom i bile su povezane sa ratnim funkcijama i magijom, zbog čega su se obično koristile pri izvođenju osvetničkih rituala zbog nečije nasilne smrti. Iako su bile skoro iste kao *bulul* figure koje su polivane krvlju žrtvenih životinja, *hipag* figurice bile su manjih dimenzija i čuvane su u kutijama u blizini žrtvenika (*hechiceras*) ili pored ostataka ritualnih objekata (amajlija i hrane) korišćenih tokom prethodnih obreda.²⁷⁸

Kada je reč o plemenitim metalima, narodi Filipina su smatrali da su rudnici i blaga zemlje vlasništvo bogova podzemlja, zbog čega su mogli da ih eksploatišu samo uz prethodno prinošenje žrtve odgovarajućim božanstvima.²⁷⁹ Verovali su da će im se nakon toga u snu javiti duhovi predaka ili bogovi i reći im da li im je dozvoljeno da na određenom prostoru traže blago.

Još jedan važan aspekt kulturne prakse urođeničkih naroda koji su naseljavali planinske predele Filipina bio je ritualni lov na glave. Prilikom izvođenja lova na glave

²⁷⁴ Ove činije, koje su se obično koristile za posebnu vrstu mesa i povrća, posedovali su pripadnici višeg staleža. Bile su često ukrašene antropomorfnim motivima ili napravljene tako da ih pridržava ljudska figura u sedećem položaju. Ponekad su se koristile prilikom ceremonija plodnosti kada se u čast uspešne žetve iz njih pilo pirinčano vino, ili prilikom pogrebnih rituala kada su najčešće bile ukrašene motivom svinje koja je simbolizovala svet podzemlja i stavljale su se pored *bulul* figurica.

²⁷⁵ U kutijicama ili škrinjama koje su imale ritualnu vrednost uglavnom su se čuvali ostaci onoga što se prinosilo kao žrtva bogovima (životinjska krv, pirinač, betel itd.). U odnosu na obične kutije za nakit, ovakve kutijice su bile ukrašene duborezom, odnosno stilizovanim ljudskim ili zoomorfnim figurama.

²⁷⁶ Ove klupe su takođe bile simbol bogatstva i posedovali su ih samo imućniji pojedinci.

²⁷⁷ Ove životinje povezivale su se sa podzemnim svetom i verovalo se da imaju zaštitničku moć.

²⁷⁸ Ifugaosi su koristili specifične kutijice namenjene za specijalne ceremonije i rituale za teranje neprijatelja. U ovim kutijicama čuvane su amajlije, rečni obluci, figurice u obliku pevca, patke ili divljeg vepra i drvene *hipag* figurice sa ljudskim likovima.

²⁷⁹ U slučaju da naiđe na zlatnu žicu, onaj koji je hteo da eksploatiše blago morao je da odseče sebi prst ili priredi gozbu i tako uveri bogove u opravdanost svojih nastojanja.

koristili su se posebni predmeti koji su imali simboličko značenje. U tu svrhu su se takođe koristile male rezbarije u drvetu koje su bile sastavni deo ratnih i osvetničkih rituala (*minnahu*). Narod Isneg poklanjao je najviše pažnje ceremonijama povezanim sa lovom na glave. Pripadnici ovog naroda verovali su da je gornji deo lobanje najbolji dar bogovima. Ritual je počinjao u martu, periodu svadbi i žetve, jer je običaj nalagao da se roditeljima mlade kao svadbeni dar poklone ljudske glave. Nakon lova organizovana je svečana proslava na kojoj se igralo oko kopalja na kojima su bile nabijene glave.

Iako su se ceremonije najčešće izvodile u ime cele zajednice, neke ceremonije u kojima se tražila zaštita i pomoć predaka izvodile su se isključivo u krugu porodica. Ceremonije su se izvodile tokom cele godine, a veliki broj je bio povezan sa tokom prirodnog ciklusa, te je za svaku etapu ciklusa i njemu svojstvenih klimatskih promena i biljaka postojala prigodna ceremonija. Ipak, bez obzira na to da li su ceremonije bile agrikulturnog karaktera ili ne, prilikom njihovog izvođenja negovao se kult predaka od kojih se tražila milost i podrška.²⁸⁰

Mišljenje da je celokupna stvarnost nastanjena duhovima uticalo je takođe na shvatanje smrti kod urođenika, uključujući i njihovo verovanje u zagrobni život. Za autohtono stanovništvo nije bilo suštinske razlike između živih i mrtvih, osim toga što je svet živih bio vidljiv, a svet mrtvih nevidljiv. Jednistvo duše i tela bilo je prirodno jedinstvo, a smrt koja nije bila rezultat ratnog okršaja ili nesreće bila je posledica vetra ili zlih duhova (Delbeke 1928: 20–24).²⁸¹ U zavisnosti od uzroka smrti, urođenici su verovali da duše umrlih odlaze u neki od nebeskih ili podzemnih svetova gde su postajali duhovi²⁸² koji su vodili isti način života kao i na zemlji (Jocano 1967: 147). Određeni načini umiranja (smrt na porođaju, smrt prouzrokovana napadom aligatora,

²⁸⁰ Religijski sistem Ifugaosa jedan je od najsloženijih u oblasti Jugoistočne Azije. Kako navodi Barton (Barton 1969), razlog za to je klima od koje je zavisio uspeh žetve, zbog čega su tokom cele godine urođenici organizovali veliki broj svetkovina.

²⁸¹ Jedno od osnovnih verovanja urođenika odnosilo se na mogućnost života posle smrti, postojanje demona i nevidljivih sila koje su mahom bile loše i ulivale su strah. Iako je svaki narod imao svoja verovanja, generalno život na onom svetu doživljavan je kao prijatno iskustvo i nije bio uslovljen ovozemaljskim delima. Na Luzonu se verovalo da duše pokojnika počivaju u rekama ili jezerima gde ih prevozi stari čamđizja, zbog čega se za vreme sahrane izvodio pogrebni ritual tokom koga se izdvajala određena svota kojom bi pokojnik plaćao svoj put.

²⁸² Kako ističe Dženks (Jenks 1905: 196), opšti naziv za duh svakog pokojnika bio je *anito*. Verovalo se da duhovi lutaju sve dok se ne obavi odgovarajući ceremonijal sahranjivanja i da za to vreme njihovi rođaci treba da ih nahrane, zbog čega se u nekom delu kuće uvek ostavljala hrana za njih. Duhovi obično nisu obitavali u samoj naseobini, već u njenoj okolini, nastanjujući se najčešće u planinama gde su imitirali svet živih (obrađivali zemlju, venčavali se i sl.). Iako su se duhovi najčešće pretvarali u fluorescentnu svetlost *li-fa*, dešavalo se da neki od duhova promeni svoj oblik i pretvori se u stenu ili zmiju, zbog čega nije trebalo ubijati životinje.

zmijske ili udarom groma) sprečavali su dušu pokojnika da uđe u svet predaka jer se smatralo da su osobe koje su umrle na ovaj način zapravo prešle samo polovinu životnog puta. Zbog nasilne smrti ove duše nisu mogle da nađu mir i odlazile su u podzemni svet, a njihov uticaj na žive bio je negativan (Ruiz Gutiérrez, Henares Cuellar 2005:91). Nasuprot tome, onima koji bi poginuli u ratu odavana je počast tako što je nakon sahrane organizovana velika proslava i kroz pesme opevana njihova hrabrost, dok je poginule nasilnom smrću ili u lovu na glave porodica imala obavezu da osveti.²⁸³ Ipak, uprkos tvrdnjama pojedinih istoričara, zapadnjačka ideja raja i pakla nikada nije činila deo filipinskog religijskog sistema i prvi put je ove pojmove spomenuo sveštenik Fransisko de Santa Ines (Francisco de Santa Ines) 1676. godine, tj. u vreme kada su španski misionari već uveliko širili hrišćanstvo na ostrvima. Stoga, očigledno je da je judeo-hrišćanski koncept raja i pakla zapravo nastao kao produkt hispanizacije (Delbeke 1928: 25–26).

Prema rečima Ćirina, zbog verovanja u zagrobni život ceremonija sahranjivanja bila je veoma složena i podrazumevala je spremanje preminulog koji je trebalo da sačuva isti socijalni status koji je imao za života. Osim mazanja tela aromatičnim uljima, čime se sprečavalo njegovo raspadanje, sa pokojnikom su sahranjivani ne samo brojni predmeti koje je on koristio već i mnogi članovi posluge i oni koji su mu služili.²⁸⁴ Tako je npr. *datu* sahranjivan sa svojim brodom i veslačima, a u usta preminulih stavljalo se zlato i drugi vredni predmeti.²⁸⁵ Veliki značaj pridavao se i oplakivanju pokojnika i, u zavisnosti od njegovog socijalnog statusa, ponekad su se u žaljenju porodici pridruživale profesionalne narikače koje su žalile pokojnika, ističući njegove vrline. Telo je obično polagano u drveni kovčeg i sahranjivano ispod kuće

²⁸³ Ovakva smrt podrazumevala je posebne običaje prilikom sahranjivanja, pa se umesto da telo pokojnika bude položeno, pokojnik sahranjivao u neudobnom položaju. Ukoliko bi članovi porodice osvetili pokojnikovu smrt, njegovo telo se otkopavalo i priređivana je gozba pokojniku u čast koji je, umesto da egzistira kao duh pretka, prelazio u svet bogova i živio kao jedan od njih.

²⁸⁴ Na grobovima neuglednih pojedinaca pronađena je grnčarija lokalne izrade koja je bila kopija prestižnog kineskog porcelana koji se nalazio u kovčezima imućnih.

²⁸⁵ Pokojnici su takođe ulepšavani nakitom pravljenim od životinjskih zuba, kostiju ili školjki za koji se verovalo da tera zle duhove. Ipak, ukoliko ove amajlice nisu bile blagoslovene od strane bogova i duhova, one nisu imale nikakvu moć.

preminulog,²⁸⁶ a ukoliko se sahrana obavljala na polju ili pećini, ožalošćeni su palili svoje kuće, postavljali čuvare ili preduzimali neke druge mere kako bi sprečili da se pokojnik vrati i odvede nekog od živih. U znak žalosti Tagali su nosili crnu odeću, a Visajci belu. Nakon sahrane završavao se period oplakivanja i sledila je gozba tokom koje se obilno jelo i pilo, ali je atmosfera bila svečana. Posle smrti pripadnika plemstva barangaj je proglašavao vreme tihovanja koje je trajalo sve dok je trajao period oplakivanja, a dužina tihovanja zavisila je od pozicije preminulog. Takođe, pod pretnjom smrću u to vreme je i strancima bio zabranjen prolaz kroz naseobinu (Blair, Robertson 1904: XII. 302–303).²⁸⁷

Na osnovu svega navedenog, može se zaključiti da iako važni, pogrebni rituali sami po sebi nisu bili centar interesovanja urođenika, već su oni pre bili način da se osigura put prelaska duše iz jednog u drugi svet jer ono što je zaista bilo važno jesu duhovi i bogovi kao sastavni deo života. Svi magijski rituali imali su za cilj povezivanje materijalnog sveta sa nevidljivim svetom duhova, a sveštenice (*babaylan*) su u ovom procesu obavljale ulogu posrednika. Duhovi su imali moć da dovedu do propasti ili sapsenja zajednice od neke prirodne katastrofe, nepogode ili bolesti poput kuge, posebno za vreme napuštanja fizičkog tela, tj. umiranja. U tom smislu, religijski rituali izvođeni su prvenstveno da bi se umilostivili duhovi, odnosno omogućilo čudesno spasenje preminulog koji počinje novi život i ima moć da zaustavi kugu, sušu ili bilo koju drugu nepogodu i tako omogućiti plodnu setvu.

Kada je reč o obožavanju bogova, ne zna se sigurno da li su postojali hramovi ili ne. Različiti hroničari navode različite informacije, od potpunog negiranja postojanja

²⁸⁶ Telo siromašnih Visajaca umotavano je u listove banane i polagano u tanak kovčeg od bambusa, dok je tradicionani visajski kovčeg (*longon*) bio deblji, izdržljiviji i hermetički zatvoren jer je često neko vreme čuvan u samoj kući. Sve istaknutije ličnosti sahranjivane su u ovom kovčegu koji su pokojnici sami još za života ukrašavali duborezom. Nasuprot tome, preminula deca, mrtva novorođenčad, abortirane bebe i ponovo sahranjeni čuvani su u zemljanim loncima ili velikim kineskim porcelanskim vazama sa poklopcem. Iako su postojala groblja van naseobina, šamani i članovi vođine porodice nikad nisu sahranjivani na javnim grobljima, a izraz posebne časti i poštovanja bio je čin ponovnog sahranjivanja kada su nakon godinu dana čuvanja u kući ili ispod kuće iskopavane pokojnikove kosti koje su odlagane u manji kovčeg koji je ostajao zauvek u vlasništvu porodice (Scott 1992: 131–133).

²⁸⁷ Ukoliko ritual nije bio sproveden na adekvatan način, duh pokojnika je ostajao da luta, pričinjavajući neprijatnosti članovima svoje porodice. Visajski udovci i udovice posmatrali su gozbu organizovanu povodom sahrane, ali za to vreme nisu učestvovali u slavlju, već su tihovali i nisu se kupali niti češljali, a ponekad su čak i u znak žalosti brijali glavu i obrve i sve do kraja perioda punog Meseca nisu jeli kuvanu hranu. Takođe, kada su izlazili članovi porodice preminulog nisu nosili turbane u boji, a kuće su bile odvojene od drugih ogradom i svo posađeno seme se vadilo iz zemlje, a vatra u kući gasila. U slučaju smrti glavešine, njegove dece ili žene, cela zajednica je poštovala zabranu *pumaraw* i niko nije smeo da nosi odeću u boji, penje se na palmino drveće ili peca u određenim potocima, a koplja su nošena okrenuta na dole (Scott 1992: 133–134).

hramova, samih ceremonija ili sveštenih lica, do tvrdnje da je na obalama mora bilo mnogo hramova u kojima su se ljudi okupljali i jeli meso u čast bogova (Pigaffeta 1999: 108). Ipak, imajući u vidu prirodu opisanih verovanja i religijskih shvatanja, najverovatnije je da je stanovnicima Filipina u ovom periodu kao mesto obožavanja duhova moglo da posluži bilo koje mesto, od sopstve kuće²⁸⁸ do vulkana, pećine, ogromnog drveta ili bilo kog drugog mesta u prirodi (Phelan 1967: 24). Roditelji su vaspitavali decu kod kuće, dok su u oblastima gde se raširio islam, poput Panaja, postojale škole *botohoan* koje su vodili profesionalni učitelji koji su decu podučavali čitanju, pisanju, matematici, religiji, mačevanju i umeću pravljenja amajlija (*lubus*) (Zaide 1939: 71). Složene ceremonije i običaji urođenika bili su zapravo ukorenjeni u autohtonom shvatanju univerzuma i uslovljeni okruženjem. Istovremeno, religijska uverenja neraskidivo su bila povezana sa poimanjem srodničkih odnosa, zbog čega je religija ovih društvenih zajednica uvek imala dozu ličnog, a ne nečeg nametnutog od strane više sile. Takođe, iako su Filipini konstantno bili izloženi uplivu stranih religijskih uticaja, u cilju redukovanja konfliktnih situacija u društvu utemeljenom na srodničkim vezama, ostrvljani su razvili toleranciju prema različitim običajima i jedan kohezivni kosmološki sistem. U tom smislu, u vreme dolaska Španaca islamski uticaj na Luzonu i drugim ostrvima na jugu arhipelaga (osim na Mindanau) bio je pre neposredno i površno prihvaćen, odnoseći se prvenstveno na želju urođenika da ostvare trgovinsku saradnju.

7. Umesto zaključka

Imajući u vidu da su Filipini iskusili više od tri veka strane kolonijalne vladavine, kao i da nisu sačuvani praistorijski spomenici niti autentični izvorni spisi koji bi pomogli u rasvetljavanju perioda pre španske kolonizacije, predstave o periodu od X do XI veka bile su plod percepcije stranaca, zbog čega mnoga kolonijalna dela zapravo nisu mogla na pravi način da interpretiraju kulturološku stvarnost Filipina.²⁸⁹ Bilo da su direktno osuđivali ili sa izvesnom simpatijom posmatrali način života i mentalitet autohtonih stanovnika Filipina, većina španskih hroničara nije na pravi način razumela

²⁸⁸ I najsiromašniji dom imao je oltar posvećen obožavanju anitosa (Shonago 1955).

²⁸⁹ Ove pogrešne interpretacije potiču još iz doba prvog susreta urođenika i španskih osvajača pri kome su Visajci predstavljeni kao obojeni (*los pintados*) umesto tetovirani ljudi, pa sve do kasnijih tumačenja zapadnjačkih autora koji su rasistički prikazivali autohtone stanovnike kao divlje i necivilizovane.

нити bila u stanju da dublje pronikne u kulturu sa kojom se susrela jer nije mogla objektivno da sagleda i razume psihološku strukturu i ambivalentnost odnosa osvajača i osvojenih,²⁹⁰ te su im urođenici zapravo bili čudni i neshvatljivi, a njihovo ponašanje kontradiktorno. Osim toga, sami opisi i shvatanja urođničke kulture i mentaliteta bili su oprečni i nedovoljno objektivni, skloni religijskim projekcijama i odsustvu kritičkog preispitivanja.²⁹¹

Istoveremeno, etnografska kolonijalna književnost ovog perioda nastajala je prvenstveno kao produkt sveštenih lica o čemu svedoče brojne istorije misionara iz različitih crkvenih redova naspram jednog jedinog ozbiljnijeg istorijskog dela *Sucesos de las Islas Filipinas* (1609) napisanog od strane Antonija de Morge. Takođe, rana španska istoriografija bila je otelovljena u formi izveštaja (*relación*) kao deskriptivnog i više praktičnog i informativnog žanra nego izraza naučnog i akademskog diskursa koji je, kada se razvio, pristupio kulturološkom diverzitetu sa aspekta predreforme i humanističke teološke i kosmografske misli. Međutim, izveštaji su ponekad bili veoma informativnog karaktera, a pojedini autori poput pomenutog Antonija de Morge, Pedra Ćirina,²⁹² jezuite Ignasija Alsine²⁹³ ili avgustinca Gaspara de San Agustina svakako su imali više sluha i bili su spremniji da prihvate strani kulturološki model kao potpuno legitiman i usklađen sa biodiverzitetom arhipelaga. Kako su decenijama bili u

²⁹⁰ Konstantino navodi da je Izabelo de los Rejes (Isabelo de los Reyes) u svom delu *La Religión Antigua de los Filipinos* iz 1909. god. otkrio nepouzdanost španskih crkvenih hroničara. Naime, Los Rejes je okrivio hroničare da su prepisujući Ćirinov izveštaj o preobraćanju urođenika (*Relación de las Islas Filipinas*, 1604) dodali izmišljene delove, kao i da je sveštenik Kolin pokušao da izmisli urođničku kosmogoniju koja bi bila istovetna sa Knjigom postanka (Genesis). Nakon toga, mnogi drugi autori su prepisivali Kolinove stavove, dodajući sopstvene komentare. O uticaju pogrešnih istorijskih interpretacija u filipinskoj istoriografiji govori i delo Vilijama Skota *Prehispanic Source Materials for the Study of Philippine History* iz 1968. god. u kome autor ukazuje na neistine iznete od strane Hosea Marka (José E. Marco) na koje se nažalost i danas neki istraživač pozivaju (Constantino 1975: 342).

²⁹¹ Tako je npr. Ćirino smatrao da je običaj tetoviranja Igorota simpatičan, dok su Fransisku Alsini urođenici istetovirani od glave do pete ulivali strah.

²⁹² U odnosu na Ćirina čije delo osim opisa različitih kulturnih praksi uključuje i opise natprirodnih pojava, Morgino delo je sistematičnije i uravnoteženije. Ethnografske teme koje je Morga obradio uklopljene su u širu sliku koja obuhvata i analizu privrede, klime i prirodne sredine Filipina. Tek nakon prikaza prirodnog okruženja, Morga je pristupio analizi urođničke civilizacije Tagala i Visajaca, iznoseći zapažanja o njihovom jeziku i pismu, kućama, običajima, političkom uređenju i zakonima, rodnoj ideologiji i verovanjima. Nasuprot tome, i Ćirino i Morga jednoglasno su osudili idolatrijska ubeđenja i obrede naroda o kojima su pisali, dok je u njihovim opisima različitih društava dominirao određeni relativizam prema kome su, u zavisnosti od okruženja i civilizacijske razvijenosti, data društva klasifikovana kao varvarska ili politički ravijena, tj. civilizovana.

²⁹³ Alsina je proveo dugi niz godina na prostorima Visaja što mu je omogućilo da stekne dublji uvid u kulturološke osobenosti urođenika. Smatrao je da je kulturna razvijenost ono što razlikuje civilizovana društva od varvarskih, ali i da je civilizovanost prvenstveno uslovljena političkim kontekstom, a ne antropološim. U tom smislu, Alsina je verovao da Visajcima prvenstveno nedostaje odgovarajuće političko uređenje i da se mogu porediti sa Špancima pre rimskih osvajača (Yepes 1996: 16).

direktnom kontaktu sa autohtonim stanovništvom Luzona i Visaja i dobro poznavali njihove jezike i običaje, ovi autori su ostavili iza sebe značajna etnografska i lingvistička istraživanja zasnovana na empirijski orijentisanom, analitički organizovanom i spekulativno-racionalističkom diskursu. Izvesnu naučnu vrednost ovih dela takođe potvrđuje činjenica da su se pri izgradnji sistema lokalne uprave i pravosuđa i sami zvaničnici krune često oslanjali na njih kao na izvore specijalizovanog znanja.²⁹⁴ Stoga, s pravom se može zaključiti da su pojedini izveštaji i hronike svakako vredni primarni izvori koji pokazuju kako je u susretu sa osvajačima filipinski identitet postepeno transformisan na razne načine.

Inače, debata oko kulturoloških osobenosti prehispanskih Filipina nastavila se i tokom modernog doba i traje sve do današnjih dana. Naime, etnografsku literaturu o Filipinima iz XIX veka dobrim delom obeležila je konfuzija u vezi imena filipinskih naroda, pa je često slučaj da je u određenoj oblasti neka specifična društvena zajednica izdvojena kao zaseban narod, a zapravo je samo podgrupa u okviru date etničke grupe. Ovakva situacija bila je rezultat nedostatka ozbiljnih istraživačkih radova u ono vreme i obilja kraćih putopisa na osnovu kojih nije bilo moguće steći dublji uvid u kulturološki kontekst arhipelaga.²⁹⁵ Osim toga, sprovedena su brojna arheološka istraživanja pojedinih regiona Filipina na osnovu kojih su postavljene različite suprotstavljene teorije vezane za pitanje porekla filipinskih naroda i prirodu njihovih društvenih zajednica. Ipak, uprkos odsustvu holističke empirijsko-analitičke metodologije, početkom XX veka počela su da se pojavljuju etnografska dela u kojima je negovan sistematičniji interpretativni pristup i zahvaljujući kojima je donekle rasvetljeno poreklo filipinskih naroda i izvršena klasifikacija različitih etničkih grupa. Kao opšteprihvaćen naziv za autohtono stanovništvo koje je naseljavalo planinske predele severnog Luzona prihvaćen je termin Igoroti kojim su obuhvaćene različite etničke grupe poput Ibaloja, Kankanajaca, Ifugaosa, Kalinga, Apajao naroda i Bontoka. Između većine ovih naroda nisu postojale značajnije kulturološke razlike osim u slučaju Ifugaosa i Kalinga. Naime, kulturu Kalinga odlikovo je najviši stepen političke razvijenosti, dok je narod Ifugaosa imao najrazvijeniji religijski sistem (Barton 1969: 9).

²⁹⁴ Npr. 1589. god. guverner Santjago de Vera iskoristo je izveštaj franciskanca Huana de Plasensije da bi došao do podataka o političkom uređenju i običajnom pravu Tagala koje je zatim integrisao u španski sistem lokalnog filipinskog pravosuđa.

²⁹⁵ Ipak, određeni autori poput Blumentrita (Blumentritt 1890) jasno su ukazali na pomenute greške.

Iako su za sada raspoloživi arheološki podaci kontradiktorni i nepotpuni, najverovatnije je da su prvi stanovnici Filipina bili Crnčići koji su na arhipelag došli sa poluostrva Melake i zapadnog dela Nove Gvineje. Nakon njih počeli su da dolaze protomalajski narodi iz Indije i Kine i drugih oblasti indonežansko-malajskog regiona, a zatim i kulturno napredniji austronezijski narodi koji su Crnčiče potisnuli u brda. U tom smislu, najizrazitija odlika filipinskih naroda bila je jaka multikulturalnost autohtonog stanovništva oličena u mešanju crnačke austroloidne rase, indonezijsko-protomalajskih naroda i raznih doseljenika.

Malajci su doneli na Filipine kulturu proizvodnje i upotrebe gvožđa, a njihovi potomci Igugaosi kulturu izgradnje terasastih priničanih polja. Tokom prvog veka pre nove ere, sa novim talasom Malajaca došlo je do jačanja uticaja indijske civilizacije na Filipinima, što se odrazilo na upotrebu bronzne, metalnih oruđa, garderobu, razvoj stočarstva itd. U X veku ojačala je dinastija Sung i, zahvaljujući razvoju trgovine i razmeni porcelana i drugih sirovina koje su arapski brodovi prevozili od Kantona do Manile, tokom XI veka na Filipinima je počeo da se širi kineski uticaj. U periodu od XII do XIV veka javansko carstvo Madžapahit izvršilo je veoma snažan uticaj na Filipine, razvijajući trgovačku mrežu do Kambodže, Čampe, Anama, Siama, Indokine i Japana. Šireći se tokom XII veka od Melake, muslimanska religija je proširila svoj uticaj na carstvo Madžapahita i prodrla u sve luke sadašnje Indonezije, a u XIV veku arapski misionar i erudita Mukdum iskrcao se na ostrvo Sulu i doneo islam na Filipine. Tako je osnovan sultanat Jolo odakle se islam proširio na Mindanao, Luzon, Manilu i Tondo. U kulturološkom smislu, muslimanski uticaj odrazio se na tehnološki razvoj Filipina i napredak u oblasti rudarstva i obrade metala, zatim uzgoja pirinča, duvana, kakaa i sl., dok je tokom XV veka, za vreme Ming dinastije, uticaj kineskog carstva najviše uticao na upotrebu i izradu metalnog oruđa, obuću, odeću i izradu nakita (Martínez de Vega 1988: 171).

Ove različite grupe naroda koje su stizale na Filipine u sukcesivnim migracionim talasima različitih amplituda, ostvarivale su relativno stabilnu koegzistenciju i po svom dolasku Španci su zatekli mozaik sačinjen od različitih kultura i naroda: Negritosa, Indonežana, Melanežana, Polinežana, Hindusa, Kineza, Japanaca, Kineza, Arapa itd. Međutim, dok je za prehispanse ostrvljane život zasnovan na lovu, ribolovu i ubiranju plodova predstavljao neku vrstu rajskog bitisanja u saglasju sa

prirodom, za evropske osvajače često je izgledao kao nepristupačan i pakleni svet, prepun smrtnih opasnosti. Na ostrvima nije postojala nijedna država niti bilo kakav oblik centralnog društvenog uređenja, već su svi stanovnici živeli u odvojenim zajednicama barangaja, a bračne i srodničke veze su bile sredstvo pomoću koga su sve društvene skupine međusobno sklapale saveze.

Ipak, iako su narodi Filipina živeli u izolovanosti barangaja kao najmanjih društvenih jedinica i različitih društvenih entiteta, Džerom Manis (Jerome G. Manis) smatra da se Filipini pre dolaska Španaca mogu odrediti kao zaseban kulturni sistem u okviru koga su različite grupe naroda, nasuprot svojim osobenostima, živele sličnim načinom života – govorile sličnim dijalektom, slično se odevale, pevale slične pesme i živele u sličnim kućama (Manis 1960: 105–133). Tako na primer, u zavisnosti od lokalnih običaja, kuće su uglavnom pravljene od bambusa, raznih vrsta drveta i palminih stabala, a da ne bi dodirivale zemlju većinom su bile izdignute iznad tla uz pomoć drvenih podupirača ili smeštene u krošnji stabala (Zaide 1939: 49–50). Takođe, nisu postojala nikakva zdanja javne namene koja bi svedočila o razvijenom društveno-političkom životu filipinskih naseobina niti bilo kakve građevina koje su bile od značaja za verski, istorijski i kulturni razvoj naroda (Zaide 1939: 72).

Agrikulturna praksa Filipinaca bila je usko povezana sa kosmološkim shvatanjem zemaljskih i nebeskih energija i neka antropološka istraživanja ukazala su da je u ovom periodu na Luzonu u toku bila transformacija društvenog sistema. Naime, *sawah* zemljoradnici razvili su sistem akumulacije bogatstva zasnovan na posedovanju terasastih polja koja su se ili nasleđivala, ili sticala brakom. Na taj način, došlo je do promene u percepciji smrti koja više nije doživljavana kao nešto zlokobno, već kao mogućnost da se dobije dar od predaka, odnosno od Boga. Samim tim ojačala je i ideja kulturnog paternalizma, što je svakako doprinelo predstojećoj receptivnosti hrišćanstva.

Različiti etno-istorijski izvori (Guerrero 1979: 5–6; Scott 1994: 54–75) navode da je upravo jedna od najupečatljivijih odlika ekonomskog života filipinskih zajednica bila relativno razvijena poljoprivreda, budući da je i u ravničarskim i u planinskim delovima arhipelaga lokalno stanovništvo obrađivalo prostrana priničana polja,²⁹⁶ imalo

²⁹⁶ Prema mišljenju Skota (Scott 1979: 156), ova društva su ustvari nastala iz nekadašnjih ratničkih društava čije je intenzivno obrađivanje priničanih terasa dovelo do stvaranja zemljoposedičke i nasledene klase koja je postala superiornija u odnosu na vojne veterane i izdvojila se kao jedna od najjasnije definisanih klasa.

razvijen sistem navodnjavanja, bavilo se stočarstvom, ribarstvom, proizvodnjom pića, trgovinom, rudarstvom, izradom metalnog oruđa i oružja, tkanjem, brodogradnjom, grnčarijom i sl. zanatima. Većina filipinskih zajednica imala je male ribarske čamce sa veslima, dok su trgovačke džunke i veće ratne brodove koji su imali po stotinu veslača sa svake strane imale samo velike i razvijene zajednice koje su održavale bliske trgovačke odnose sa narodima Bornea, Kine i Melake (Zaide 1939: 72; Fox 1959: 36).

Kao što je već pomenuto, većina naroda centralnih Kordiljera bavila se manje ili više uzgajanjem pirinča, imala je sličan način ishrane i negovala je oblik zemljoradnje zasnovan na tehnici seci, spali i posadi. Takođe, ovim narodima je bila zajednička i tehnika izrade tkanina od vlakana dobijenih od abake, ananasa i drugih plami, kao i tehnika bojenja tkanine, poznata kao *ikat*.²⁹⁷ Osim toga, urođenici su bili veoma spretni u izradi tepiha, korpi i šešira od pruća i različitih biljnih vlakana, zatim u vađenju i ispiranju zlata iz reka i njegovoj preradi, kao i izradi nakita, bakarnih posuda, alata i oružja (Ruiz Gutiérrez, Henares Cuellar 2005: 67).

Istovremeno, umetnost pravljenja i ukrašavanja pletenih korpi predstavljala je jednu od najizraženijih manifestacija umetničkog senzibiliteta Filipna. Naime, kako bi sačuvali različite predmete, starosedeooci su pravili korpe različitih dimenzija i oblika, a da bi ih zaštitili od kiše i vlage ojačavali su ih smesom napravljenom od smole (Lane 1986). Da bi ukrasili svoje korpe, narodi Sebua i Mindanaa koristili su komadiće stakla, bronzu, školjke i sl., i crtali su po njima zvezde, rombove i druge oblike obojene različitim tonovima. Za razliku od njih, korpe Igorota bile su jednolične, bez puno ukrasa i boja, a dekorativni elementi zavisili su od različite debljine vlakana od kojih su korpe pletene i njihovog ojačanja. Planinski narodi su bili ti koji su pravili korpe za sve ostale narode. Izgled ovih korpi bio je prvenstveno podređen funkcionalnosti, tj. transportu i skladištenju raznih plodova i namirnica, pa su one bile duže, šire i gušće pletene, a često su imale i poklopac i bile ukrašene geometrijskim motivima. Postojale su takođe i ceremonijalne korpe koje su služile za prenošenje glava odrubljenih tokom lova²⁹⁸ ili čuvanje hrane namenjene pokojniku, zatim ukrasne pletene torbe i šeširi koje su muškarci nosili ne samo da bi pokupili kosu već i istakli svoj socijalni status.²⁹⁹ Od

²⁹⁷ Ova tehnika svojstvena je svim narodima Indonezije.

²⁹⁸ Ovakve korpe su isključivo pravili muškarci.

²⁹⁹ Neoženjeni ili slobodni muškarci nosili su jednostavnije šešire koji su se zvali *falaka*, dok su šeširi oženjenih bili ukrašeni školjkama, životinjskim zubima i sl., i zvali su se *suklang*.

srebra, zlata, mesinga, gvožđa i bronz, urođenici su pravili nakit, ritualne predmete, predmete za kućnu upotrebu, oružje, oruđa i alate,³⁰⁰ a bujne šume i dostupnost drveta kao materijala doprineli su razvoju drvodeljstva i rezbarenja, posebno kod Igorota i Ifugaosa (Ibid., 81).

Kako bi ukazao na mogućnost prirodnog razvoja prehispanjskih filipinskih društava u pravcu društava zapadnjačke civilizacije, Amado Gerero je istakao visok stepen razvijenosti zemljoradnje i poljoprivrede, zanatstva i trgovine, ne samo u ravničarskim nego i u planinskim predelima arhipelaga. Prema Gereru, pre dolaska Španaca na Filipinima je takođe bila veoma razvijena drvna industrija i brodogradnja, rudarstvo, izrada metalnog oruđa, oružja, nakita i tkanina, kao i upotreba baruta u ratovanju.³⁰¹ Istovremeno, uporedo sa regionalnom međuostrvskom trgovinom na području od Luzona do ostrva Mindanao odvijala se i intenzivna trgovinska saradnja između lokalnih ostrva i susednih zemalja poput Kine, Indokine, severnog Bornea, Indonezije, Malazije, Japana i Tajlanda, a trgovci iz daleke Indije i Bliskog Istoka nedmetali su se za preimućstvo u ovoj saradnji (Guerrero 1979: 5–6).³⁰²

Ipak, bitno je imati na umu da društveno-politička evolucija Filipina nije bila isključivo izolovani ostrvski fenomen, već pre posledica aktivne saradnje poglavištava sa narodima iz drugačijih kulturoloških i ekonomsko-političkih miljea (od lovaca-sakupljača i plemenskih zajednica orijentisanih ka sistemu zemljoradnje poseci i spali, pa sve do razvijenih poglavištava arhipelaga, velikih država Jugoistočne Azije i moćnog carstva Kine). Takođe, ekološki diverzitet arhipelaga doprineo je specijalizaciji u okviru proizvodnih procesa i razmeni dobara između stanovnika planinskih i nizijskih predela, a kao posledica ove ekološko-ekonomske simbioze formiran je kulturološki mozaik sačinjen od malih sakupljačkih zajednica, sedentarnih plemenskih društava koja su se bavila zemljoradnjom zasnovanom na principu seci-spali i razvijenih nizozemskih društava okrenutih intenzivnoj poljoprivrednoj proizvodnji. Na taj način, iako je svaka od pomenutih društvenih zajednica zadržavala sopstveni kulturni identitet, zajednička saradnja činila je da i planinska i zemljoradnička društva, kao i manje sakupljačke

³⁰⁰ Kutijice za betel najčešće su bile od mesinga ili bambusa i bile su simbol prestiža. Mogle su da budu različitih oblika i veličina (kao polumesec, pravougaonog ili osmougaonog oblika) i nosile su se zadenute za pojas ili u vrećici, ili su čuvane u kući da bi se poslužili gosti.

³⁰¹ Kako Gerero navodi, daleko na severu, čak u Manili, kada su Španci došli već je bila oformljena muslimanska zajednica koja je koristila topove kao oružje.

³⁰² Već u IX veku Sulu je bio važno trgovačko sedište u koje su pristizali brodovi iz Kambodže, Kine i Indonezije.

zajednice, neposredno budu sastavni deo društveno-političkih struktura velikih ravničarskih naseobina (Junker 1999: 16–17). U tom smislu, može se zaključiti da je azijski uticaj stvorio podlogu za „kulturnu mešavinu i hibridnost“ filipinske zajednice, što je pak sprečilo razvitak i postojanje autentične muslimansko-filipinske kulture. Naime, kulturološke osobenosti naroda koji su primili islam dobrim delom su opstale i nakon konverzije, zbog čega se pre može govoriti o postojanju „islamizovanih filipinskih kultura“ u kojima su preislamska obeležja i danas uočljiva, naročito u jeziku, tradicionalnoj nošnji, dekorativnoj umetnosti i bračnim, pogrebnim i agrikulturnim običajima (Gonda 1975: 102).

Nažalost, u analizi prehispanskog društva strani posmatrači su često tragali za dokazima o postojanju države, tj. centralizovane političke vlasti i zakonodavne vlasti. Budući da su sami Španci živeli pod okriljem visoko centralizovanog, autokratskog kraljevstva, često su pogrešno shvatali ulogu koju je imao filipinski *datu* i poistovećivali su ga sa evropskim kraljem ili su, kad bi shvatili da je vlast vođe lokalnog karaktera i da postoji još mnogo glavešina koje se bore za nadmoć, donosili pogrešan zaključak da u filipinskim zajednicama nije ni bilo vladara u pravom smislu te reči. Isto se dešavalo i po pitanju religije jer su autori svih španskih hronika XVI veka bili skloni traženju paralela između paganskih shvatanja urođenika i hrišćanske kosmogonije i u skladu sa evropskim standardima morala i pristojnosti osuđivali su religijska verovanja i magijske rituale Filipinaca kao grešne i demonske. Takođe, ono što su brojni istraživači često gubili iz vida jeste i činjenica da su i najistaknutije kulturoške odlike Filipina i njihovih naroda bile tipične i za druga društva Jugoistočne Azije i da zapravo one predstavljaju deo šireg društveno-političkog miljea iz koga su se razvili moderni Filipini.

II DEO: FILIPINI ŠPANSKOG KOLONIJALNOG KRALJEVSTVA

Da bi se na pravi način razumela priroda kolonizatorskog procesa na Filipinima, neophodno je uzeti u obzir različite istorijske okolnosti pod čijim okriljem se odigralo ne samo osvajanje ostrva nego i evangelizacija filipinske kulture. Drugim rečima, celokupan socio-kulturni kontekst, odnosno neskrivene političke ambicije španske krune i rimokatoličkog klera ka prozelitizmu, direktno su odredile osobenost kolonizatorskog diskursa, učinivši da se, kako Felan smatra (Phelan 1967:8), dolazak Španaca na azijski arhipelag 1565. god. desi zapravo u najpogodnijem trenutku, tj. u vreme kada je španski položaj na američkom kontinentu već bio utvrđen, a uticaj drugih filipinskih i evropskih naroda slab, izuzev portugalskog koji je bio usmeren ka organizovanju brojnih ekspedicija po Aziji. Na taj način, Španija je iskoristila sjajnu poziciju i okrenula se osvajanju Orijenta.

Na prvom mestu, događaj koji je doprineo ambiciji stvaranja španskih Filipina bio je sklapanje dinastičkog braka između Ferdinanda Aragonskog (Fernando II de Aragón) i Izabele Kastiljske (Isabel I de Castilla), čime su udareni temelji jedinstvenoj španskoj državi. Iako u vreme Ferdinanda i Izabele nova državna tvorevina nije bila homogena, budući da je svaka od kraljevina zadržala svoju samostalnost,³⁰³ krajem XV i početkom XVI veka Katolički kraljevi ostavili su svojim naslednicima Španiju koja je ušla u red evropskih sila i otpočeli su izgradnju prekomorske imperije.³⁰⁴ Državna konsolidacija koja je osim teritorijalnog jedinstva donela Španiji proširenje granica, obuhvativši donedavno nepoznate preookeanske oblasti, bila je praćena velikim

³⁰³ Svaki od kraljevskih supružnika bio je suvereni vladar svoje države, dok je u drugoj državi imao funkciju isključivo kraljevskog supružnika. Na taj način, i Aragon i Kastilja zadržale su svoje posebne zakone i običaje, a do potpunog ukidanja razlika u unutrašnjem uređenju i upostavljanja jedinstva došlo je tek u XVIII veku stupanjem na vlast dinastije Burbona.

³⁰⁴ Papa Aleksandar VI (u istoriji poznat i kao Rodrigo Bordžija) dodelio je Izabeli i Fernandu titulu Katoličkih kraljeva ili *Los reyes católicos*. Kraljevski par venčao se 1469. godine u Valjadolidu i tim brakom, ujedinivši kraljevine Kastilje i Aragona, praktično su postavljeni prvi temelji kraljevine Španije koja će konačno biti formirana pod vladavinom njihovog unuka, Karla V. Vladavina Katoličkih kraljeva zapravo predstavlja period prelaza iz srednjeg veka u moderno doba.

napretkom u domenu umetnosti, kartografiji, navigaciji i brodogradnji, što je sveukupno dalo dodatni impuls osvajачkim pohodima.³⁰⁵

Kulturološki posmatrano, dolazak Španaca na Filipine podudara se sa širenjem humanizma i renesanse po Evropi.³⁰⁶ Humanizam je kulturni i filozofsko-naučni pokret koji je težio promovisanju obrazovanja i kulture, zbog čega je dobrim delom došlo do razvoja i proučavanja lokalnih jezika i otvaranja polemike o prevodu i profanizaciji svetih tekstova.³⁰⁷ Istovremeno, u periodu između 1546–1548, a sa ciljem da ojača kontrareformaciju,³⁰⁸ održan je koncil u Trentu na kome je kao jedna od državnih obaveza istaknuta i potreba da se nevreni narodi preobrate u katoličanstvo. Papi je data moć da preuzme posede nevernika i podari ih hrišćanskim plemićima kako bi oni uspostavili na novim teritorijama vladavinu španskog plemstava i klera. Ova politika uticala je na donošenje ukaza *destinare deabitis*, izdatog krajem XV veka u Aleksandrijskim bulama,³⁰⁹ čime je proglašena obaveza vladara da odredi misionare

³⁰⁵ U Ovo vreme spoljna politika Španije bila je kombinacija nasleđenih tradicija obe države. U duhu kastiljske politike koju je zastupala Izabela, Španija je nastavila ekspanziju ka severnoj Africi i borbu sa Mavarima, a kasnije i sa Turcima, šireći u narednim vekovima hrišćanstvo po Sredozemlju. Sa druge strane, Ferdinand je više bio okrenut Evropi i kolonizovanju prekomorskih teritorija. Na taj način, Španci su ratovali sa jednim ili čak više jakih protivnika, istovremeno osvajajući Novi svet, te je ovakva imperijalna politika osiromašenju materijalnih i ljudskih resursa i konačnom slabljenju samog kraljevstva.

³⁰⁶ Humanizam i Renesansa obuhvataju period od XIV veka do početka XVII veka. Renesansa (fr. *renaissance* – preporod) je kulturno-istorijski pojam koji je najpre označavao doba od 1350. do XVI veka kao period u kome je došlo do ponovnog interesovanja za klasičnu antiku i procvata umetnosti, da bi se zatim ovim pojmom označavalo kulturno stanje prelaznog doba od srednjeg veka do novog doba, naročito u Italiji. Pojam renesanse je usko povezan sa pojmom humanizma. Kolevka humanizma je takođe bila Italija, a začetnik Petrarka. Ovaj pokret ubrzo se proširio i na ostatak Evrope, a uzori su preuzimani iz kulture, književnosti i umetnosti starih Grka i Rimljana, dok je u središte pažnje stavljen čovek i njegova ovozemaljska sreća. Humanizam se odnosio na naučno-duhovni sadržaj ovog razdoblja, a renesansa na celokupnu kulturu tog perioda.

³⁰⁷ U doba renesanse katolička crkva udaljila se od prvobitnih hrišćanskih ideala, a otvoreni raskol sa crkvom i proces reformacije započeo je nemački sveštenik i profesor Martin Luter (Martin Luther) koji je osudio prodaje indulgencija (oproštaje grehova) i osporio nepogrešivost samog pape, verujući da je Biblija jedini izvor vere i da stoga treba da bude prevedena na narodne jezike i tako približena širokim narodnim masama. Kako čitanjem Biblije svaki vernik postaje kadar da „spozna reč Božju“, Luter je sveštenstvo smatrao nepotrebnim i odbacio je većinu svetih tajni, zadržavši samo krštenje, pokajanje i pričešće. Pošto je Luter odbio da se odrekne svog učenja, izopšten je iz crkve, te su određeni nemački kneževi i Luterove pristalice protestvovali protiv zabrane njegovog učenja, zbog čega su nazvani protestantima.

³⁰⁸ Kontrareformacija se odnosi na čitav niz mera koje je katolička crkva preduzela ne bi li vratila vernike pod svoje okrilje i sprečila širenje reformacije kao najveće krize od raspada jedinstvene katoličke crkve. Uz određene prekide, u periodu 1545–1563, trajao je sabor u Trentu na kojem je obnovljena crkvena disciplina, unapredjeno obrazovanje sveštenika i sastavljena lista zabranjenih knjiga koje su iznosile stavove suprotne katoličkoj dogmi, ali ništa od protestantskih učenja nije prihvaćeno.

³⁰⁹ Aleksandrijske bule (*Bulas Alejandrinas*) predstavljaju skup papskih dokumenata na osnovu kojih je kraljevima Kastilje i Leona dato pravo da osvoje Ameriku, kao i obaveza da izvrše jevanjelizaciju novih teritorija. Ova dokumenta izdala je Sveta stolica 1493. godine na zahtev Katoličkih kraljeva.

zadužene za preobraćanje urođenika sa novootkrivenih prostora i omogućena konfiskacija i predaja crkvi imovine osvedočenih mnogobožaca i jeretika.

Konačno, neophodno je imati u vidu da je kolonijalna politika Španije prema Filipinima dobrim delom bila određena dugotrajnom borbom protiv Mavara, tj. sukobom hrišćanske i muhamedanske kulture. Naime, dok su na istoku Francuska, Italija i Nemačka lako mogle da okončaju svoje učešće u krstaškim ratovima bez gubitka teritorija i nacionalne časti, Španija je morala samostalno da nastavi borbu protiv „neznanobožaca“ kako bi oslobodila deo svojih teritorija na zapadu. Ova sedmosekovevna borba protiv nehrišćana odredila je karakter Španije kao „konzervativne i netolerantne“ u odnosu prema drugim religijama, potčinivši mentalni sklop španskog naroda crkvenim doktrinama i kulturološkom nasleđu. Kako je godina završetka borbe sa Mavarima bila ujedno i godina otkrića Novog sveta, nakon proterivanja nevernika sa svojih teritorija, Špancima je bila potrebna nova vrsta pohoda i osvajanja. Ova potreba našla je svoje otelovljenje u kolonizaciji i hispanizaciji domorodačkih naroda sa novootkrivenih prostora (Moses 1904:88–90).

U tom cilju, kraljevskim podanicima na Filipinima bilo je striktno naloženo da preduzmu sve mere koje bi doprinele pokrštavanju urođenika i njihovom preobraćanju u katoličanstvo. Iako su prvi španski kolonizatori došli na arhipelag motivisani istovremeno komercijalnim razlozima, kada je 1521. god. prva španska ekspedicija doplovila na Filipine, Magelanova ideja vodilja bila je misionarskog karaktera i odnosila se na jevandelizaciju lokalnog stanovništva. U takvom kontekstu španska kruna nametnula je stroga ograničenja po pitanju migracione politike, zabranivši „novim hrišćanima“³¹⁰ i potomcima osuđenih jeretika dolazak na ostrva. Ipak, uprkos zaštitničkim merama vladara i pacifističkoj kolonijalnoj politici, uticaj krune bio je posredan i urođeničko stanovništvo Filipina bilo je prepušteno volji podanika i često ne tako odgovornih pojedinaca motivisanih prvenstveno ličnim interesima. Zapravo, sve do početka XIX veka Filipini su bili pod upravom vicekraljevstva Meksika, a veza između Filipina i Meksika održavana je zahvaljujući galeonima koji su jednom godišnje isplivljavali i saobraćali na relaciji Akapulko – Manila. Kako ni iz kog drugog dela španske Amerike brodovi nisu mogli da doplove do Filipina, pretnja konkurencije nije

³¹⁰ Preobraćenim Jevrejima i muslimanima.

postojala, što je lokalnim činovnicima i samostalnim trgovcima odgovaralo i olakšavalo im da nekažnjeno zloupotrebljavaju svoj položaj i eksploatišu urođenike.

Verujući da zlostavljanje autohtonog stanovništva doprinosi njihovom udaljavanju od hrišćanstva, prvi episkop na Filipinima, Domingo de Salazar (Domingo de Salazar),³¹¹ pisao je kralju o zloupotrebama i zlostavljanju Filipinaca od strane kolonizatora. Činjenica da su ovakve pritužbe iznošene u javnost i da su pojedinci otvoreno osuđivali ugnjetavačku kolonizatorsku politiku svedoči o Španiji kao civilizacijski retkom fenomenu i kraljevstvu koje se u ono vreme ipak osvrtało i na pokorene, „inferiorne“ narode.³¹² Iako je nemoguće egzaktno utvrditi u kojoj meri je stepen civilizacijske razvijenosti filipinske zajednice porastao posle dolaska Španaca, kroz uporednu analizu u odnosu na prehispanski period jasno je da je hispanizacija proširila mnoge vidike Filipinaca, a njen najdalekosežniji uticaj izrazio se upravo kroz hristijanizaciju stanovništva. Bez obzira što je teško utvrditi koliko je pokrštavanje uticalo na osnovne kulturne vrednosti i osobenost filipinskog mentaliteta i približilo ga zapadnjačkom shvatanju religioznosti, takođe je neosporno da su Filipinci pod uticajem Španaca prihvatili hrišćanstvo kao religiju i mnoga praktična učenja katoličkih sveštenika. Nepobitna je činjenica da su se u viševjekovnom kontaktu sa Špancima Filipinci udaljili od orijentalnog pogleda na svet i približili se evropskom. U XVI veku, pod španskim uticajem došlo je do promene u društvenom uređenju Filipina, a stalno trvenje među plemenima između kojih nije bilo krvnih saveza utihnulo je pred pojavom superiornih političkih figura. Plemenski savezi su nestali, a u gradovima koji su se postepeno razvijali formiralo se jezgro manje-više kultivisane društvene zajednice

³¹¹ Sveštenik Domingo de Salazar došao je na Filipine devet godina nakon što je Legaspi osnovao gradsku naseobinu Manilu. Salazar je veoma brzo postao svestan razornih posledica eksploatorske politike koju su kolonijalne vlasti sprovodile u Manili, povećane potrošnje izazvane priličnim Španaca i Kineza i pada poljoprivredne proizvodnje na Luzonu. Naime, umesto rada na pirinčanim poljima meštani su bili prisiljeni da u nehumanim uslovima rade u rudnicima ili na brodogradilištima, zbog čega su masovno bežali u brda. Osim toga, praksa državnih činovnika i poverenika (*encomenderos*) bila je takva da su poreze naplaćivali ne u vreme žetve kada je pirinač jeftiniji, već kasnije kada su urođenici bili primorani da kupuju pirinač po višoj ceni kako bi isplatili porez. Istovremeno, gradonačelnici su lokalnom stanovništvu zabranjivali da prodaju pirinač da bi ga sami prisilno otkupljivali po najnižoj ceni i prodavali po najvišoj, a često nisu ni isplaćivali nadnice radnicima sa brodogradilišta i oduzimali su urođenicima čak i porodično blago. O ovakvim i sličnim zloupotrebama svedoči pismo Salasara kralju Filipu II, napisano u Manili 10. juna 1582. (Archivo ibero-americano 1916: V. 89-90) kao i izveštaji iz 1583. i 1584. god. (Retana 1895–1905: III. 3–45).

³¹² Prvi misionari, avgustinci, još su 1570. god. osudili praksu porobljavanja urođenika, iznoseći svoje kritike i pred vicekraljem Meksika i pred kraljem Španije, na osnovu čega je Filip II 1574. godine doneo naredbu kojom je španskim državljanima zabranjeno da lokalno stanovništvo podvrgavaju bilo kakvim oblicima ropstva ili običajima sličnim ropstvu. Izuzeti od ove naredbe bili su muslimani (*Moros of Mindanao*) kao potencijalni remetilački faktor u širenju jevanđelja (De la Costa 1950: 320–321).

evropskog karaktera. Vremenom su osnovane škole u kojima su se mladi Filipici obrazovali, razvijajući svest o evropskim vrednostima ili su, u potrazi za boljim obrazovanjem, odlazili direktno u Španiju odakle su se vraćali prosvećeni i željni da podstaknu širenje obrazovanja među svojim sunarodnicima i osnivanje institucija sličnih evropskim (Moses 1904:88–90).³¹³

1. Put ka Filipinima – španski Pacifik

Analizirajući ideološke aspekte osvajanja Filipina, Felan ističe promišljenost i odlučnost španske krune u sprovođenju kolonizatorske politike, ali i istovremeno odsustvo razumnog odricanja od neprofitabilne kolonije čija je hispanizacija iziskivala ne samo upotrebu intelektualne nego i vojne sile (Phelan 1957). Naime, osmansko širenje ka zapadu, zatim osvajanje Carigrada (1453) i odluka kineske Ming dinastije da zatvori svoje granice prouzrokovali su privremenu obustavu trgovine između Zapada i Istoka zahvaljujući kojoj su se Evropljani snabdevali začinima i dugim dobrima.³¹⁴ Upravo ova potreba da se ponovo uspostavi trgovinska razmena sa Istokom navela je evropske vladare da rešenje problema potraže u pronalaženju pomorskog puta i novih ruta ka zoni Indija, a posebno ka Indiji i Kini. Nažalost, tadašnja naučna saznanja bila su nedovoljno razvijena, što je često rezultiralo neuspešnim pokušajima osvajanja strateških tački i propalim ekspedicijama. Prva mogućnost otkrivanja novih ruta podrazumevala je oplovljavanje Afrike u cilju stizanja do Indijskog okeana i zemalja dalekog Orijenta. Međutim, prepreke ovom poduhvatu predstavljala su verovanja da je Indijski okean „zatvoreno more“ čija temperatura raste s približavanjem ekvatoru, gde

³¹³ Ovi pojedinci su uglavnom postajali advokati ili činovnici u državnoj upravi i imali su ključnu ulogu u širenju evropskih zakona na čijim principima je počivao rad javnih službi i državnih organa.

³¹⁴ Od prvog Krstaškog pohoda i uspostavljanja hrišćanskog kraljevstva (1099), pa do osvajanja franačkih država na istoku (1291), narodi zapadne Evrope sve više su se približavali Orijentu. Verska hodočašća koja su pratila pohode iznedrila su novi koncept evropskog sveta u koji su muslimani uveli nove gastronomske ukuse i začine, svilu i druge orijentalne luksuzne predmete. Naime, sa misionarima su putovali i mnogi trgovci, pa su vremenom formirane male evropske enklave u glavnim trgovinskim centrima Kine. Na taj način, Evropljani su spoznali vrednost začina (cimeta, bibera, karanfilića, đumbira, muskatnog oraščića itd.) koji su postali neizostavni u oblasti kulinarstva i spravljanju lekova. Zajedno sa dragocennim začinima, karavani i brodovi donosili su u luke istočnog Mediterana i boje, parfeme, drago kamenje i dr. Međutim, iako su kalifati duž mediteranskih obala tolerisali trgovinu sa Evropljanima, ljubomorno su čuvali tajne trgovačke rute ka Orijentu. Zahvaljujući venecijanskim i denovljanskim trgovcima koji su prenosili ovu robu, u Italiji je došlo do procvata gradova-država i ona se nametnula se kao glavni distributer za celu zapadnu Evropu. Unosna trgovina začinima privlačila je i Špance i Portugalce, ali kako je zbog jake pomorske sile Venecije Mediteran za njih bio zatvoren, španski i portugalski trgovci morali su da se okrenu pronalaženju novih trgovinskih ruta (Constantino 1975: 20).

konačno dostiže tačku ključanja.³¹⁵ Druga mogućnost dolaska do Indija bila je još neizvesnija jer se smatralo da treba krenuti u pravcu zapada i ploveći pravolinijski „sudariti“ se sa obalama Azije.³¹⁶ Ove dve opcije bile su od izuzetnog značaja za Španiju i Portugal koji su do tada bili u stalnom ratu protiv muslimana.³¹⁷ I Španija i Portugal imali su potrebu da budu deo važne trgovačke mreže koja se od XII veka razvila u Evropi. Stoga je Portugal, u kome su posebno bili razvijeni brodogradnja i pomorstvo, nastojao da dođe do Indija oslanjajući se na prvu opciju,³¹⁸ tj. ploveći oko Afrike, dok je Španija izabrala drugu mogućnost, tj. prelazak Atlantika u cilju sudaranja sa Azijom. Budući da je vremenom došlo do napretka u oblasti pomorstva (izuma kompasa, astrolaba, razvoja kartografije, brodogradnje³¹⁹ itd.), moreplovci su s više entuzijazma kretali u nove ekspedicije i istraživačke pohode.³²⁰ Stoga, upravo su XV i XVI vek vreme kada je svet na globalnom nivou počeo da se menja, a zahvaljujući velikim geografskim otkrićima Kristofera Kolumba (Cristóbal Colón) i Vaska de Game (Vasco de Gama) začeta je univerzalna ekspanzija evropske ili tzv. zapadnjačke kulture koja je sa sobom donela velika kulturološka i civilizacijska trvenja.

³¹⁵ Ovakva uverenja imala su koren u različitim predstavama o Zemlji koje su bile aktuelne do XVI veka: od uvreženog verovanja, zasnovanog na Aristotelovoj ideji, da je Zemlja ravna ploča koja pluta na vodi, do naučnika koji su, poput Nikole Kopernika, prihvatili heliocentričnu teoriju prema kojoj je Sunce centar solarnog sistema, a Zemlja još jedna od planeta koje ga okružuju.

³¹⁶ Ovo pogrešno uverenje poticalo je od ustaljenog shvatanja da je Atlanski okean u potpunosti nemoguće prepliviti, potvrđenog iskustvom tadašnjih moreplovaca koji su plovili Mediteranskim morem, uzimajući uvek kao različite referentne tačke obale Mediterana.

³¹⁷ Muslimansko osvajanje Iberijskog poluostrva ostavilo je traga ne samo u istoriji Španije i Portugala nego i u Evropi uopšte. Naime, u roku od samo sedam godina (711–718) i sa relativno malim brojem vojnika, muslimani su uspeli da zauzmu gotovo celo poluostrvo osim planinskih krajeva na severozapadu. Počev od 719. godine Muslimani su krenuli na Pirineje, s namerom da se dalje šire na račun franačkih teritorija, ali je njihovo napredovanje zaustavljeno 732. godine od strane hrišćanskih snaga koje je predvodio franački majordom Karlo Martel.

³¹⁸ Pomorstvo je posebno bilo razvijeno u Portugalu. Početkom XV veka, princ Enrike IV (Enrique IV), poznat kao Henri Moreplovac, davao je podsticaje za istraživačke ekspedicije, uviđajući značaj okeana kao komunikacionih kanala. Enrikeov cilj bio je da stigne do Japana i severnog dela Kine, te je 1415. god. osnovao pomorsku akademiju u kojoj je okupio kosmografe, geografe i moreplovce iz celog sveta. Zahvaljujući njegovom zalaganju, portugalski ribari postali su u vešti mornari, a jednostavne jedrenjake zamenile su izuzetno pokretljive i brze karavele (caravela). Istovremeno, izgrađena je velika flota pomoću koje je početkom XV veka osvojena Seuta u severnoj Africi koja je potom postala ishodište iz koga su Portugalci organizovali pomorska putovanja oko Afrike i tragali za putem ka Indiji.

³¹⁹ Tokom ovog razdoblja, u brodogradilištima počinje da se pribegva modernijoj i praktičnoj tehnologiji izrade brodova. Umesto upotrebe preteških materijala i izgradnje brodova koji su često odmah nakon porinuća tonuli zbog prevelikih skladišta i luksuznih ukrasa, konstrukcija se pojednostavljuje i teži se postizanju stabilnosti i izdržljivosti (odstranjuju se nepotrebni ukrasi, vesla počinju da se koriste na drugačiji način, a izrada broda se sastoji iz više delova, odnosno faza, kako bi se olakšali radovi).

³²⁰ Svojom ekspedicijom na Daleki istok, Marko Polo je podstakao mnoge evropske pomorce da krenu njegovim stopama.

U ekonomskom smislu, od sredine XVI veka portugalsko kraljevstvo potvrđivalo se kao sastavni deo španskog kraljevstva: Portugalcima je bilo potrebno špansko srebro, Sevilja je bila najznačajniji trgovinski centar, portugalski trgovci plovili su na relaciji Španija – severna Evropa, Španija i Portugal imali su iste neprijatelje i Španci su kontrolisali deo portugalske trgovine. Kastiljanska kultura bila je prisutna na Portugalskom dvoru i obe kraljevine delile su imperijalističke ambicije, poput osvajanja Kine. Ujedinjenje kastiljanskog i portugalskog kraljevstva 1580. god. proizvelo je svojevrsnu međunarodnu krizu, čineći Filipa II najmoćnijim vladarem na svetu.³²¹ Budući da je imao pristup portugalskim brodogradilištima i Atlantiku, još od druge polovine 1570. Papa Grgur XIII vršio je pritisak na Filipa II da napadne Englesku. Udružene, trgovačke flote Španije i Portugala predstavljale su najveću pomorsku silu na svetu (250.000–300.000 tona naspram 232.000 tona holandske i 42.000 tona engleske flote). Osim toga, Kastiljanci su na taj način imali na raspolaganju 10 portugalskih borbenih galija kojima su mogli da brane pomorsku trgovinu (Parker 1998: 165–167). Videvši ujedinjenje kastiljanskog i portugalskog kraljevstva kao veliku pretnju, Holandani i Britanci postali su saveznici i otvoreni neprijatelji i rivali Španije i Portugala u prekookeanskoj trgovini. Iako su pomenute strane sile u Španiji i Portugalu videle jednog neprijatelja, da bi izbegle direktan sukob sa moćnom španskom imperijom, sistematski su napadale isključivo portugalska utvrđenja i kolonije. Međutim, relativno brzo formirana je velika kastiljansko-portugalska flota koja je preplovila okean u cilju odbrane strateški važnih tačaka, simbolično ukazujući na iskrenu podršku španske krune.³²²

Ipak, sve ekspedicije organizovane vekovima unazad od strane španske i portugalske kraljevine bile su u stvari načini i sredstva komunikacije u međunarodnim odnosima. Zapravo, raskol između Kastiljanaca i Portugalaca vukao je korene još

³²¹ Nakon što je Filip II Habsburški prisvojio portugalski presto stvorena je Iberijska unija i sve portugalske kolonije prešle su u španske ruke.

³²² U datom istorijskom kontekstu, španski dvor nije imao drugu opciju nego da u ime časi i reputacije kraljevstva zaštititi portugalske interese, ne dozvoljavajući neprijatelju da zauzme portugalski presto i osvojene teritorije. Međutim, iako je ujedinjenje podrazumevalo očuvanje nezavisnosti portugalskih institucija, činjenica je da su Filip II i njegovi naslednici usmerili svoju pažnju ka osvajanju Brazila, napuštajući postepeno portugalske interesne sfere u oblasti Indija iz ekonomskih razloga. Naime, finansijska situacija španskog kraljevstva nije mogla da izdrži troškove koje je iziskivala stalna vojna zaštita velikih utvrđenja i prekookeanskih kolonija Portugala, te je dvor preusmerio sredstva ka očuvanju američkih kolonija. Ipak, bitno je imati na umu da se nije u potpunosti odustalo od portugalskog projekta osvajanja Indija, već je talasokratski sistem samo transformisan u cilju očuvanja najprofitabilnijih trgovačkih puteva istoka, kao što su Goa (Goa), Makao (Macau), Timor (Timor), Hormuz (Ormuz) itd.

iz prošlosti, tj. vremena nakon smrti Enrikea IV 1474. god. kada je izbio građanski rat između pristalica braka Izabele Kastiljske i Ferdinanda Aragonskog, kralja Napulja, i pristalica Ivane Kastiljske (Juana la Beltraneja), supruge portugalskog kralja Alfonsa V (Alfonso V). Nakon pobjede Izabele, potpisani su mirovni sporazumi u Alkasovasu (*Alcaçovas – Toledo*) kojima su 1479. god. okončani sukobi, a kao legitimni kraljevi priznati su Izabela i Fernando. Osim toga, postignut je dogovor o podeli Atlantika prema kome su Kanarska ostrva i afričke obale pripadale Špancima, dok su Portugalci imali pravo na teritorije otkrivene na jugu. Uprkos svemu, sukob između Španije i Portugala oko novootkrivenih prostora eskalirao je Kolumbovim otkrićem i naknadnim donošenjem Aleksandrijskih bula.³²³ Iako je Portugal imao negativan stav po pitanju plovidbe zapadnom rutom, nakon Kolumbovog povratka i vesti prenetih Huanu II (Juan II), Portugalci su odlučili da ponovo posvete pažnju pitanju Atlantika, želeći da se paralela Kanarskih ostrva takođe poštuje pri osvajanju Amerike.³²⁴ Konačno, 1494. god. potpisani su Sporazumi u Tordesiljasu (*Tratados de Tordesillas*)³²⁵ kojima je zapravo potvrđeno učešće Portugala u osvajanju Amerike (Brazila), ali i ostavljen prostor za dalje sukobljavanje Španije i Portugala oko granica Južne Amerike. Istovremeno, Magelanova ekspedicija ponovo je razbukkala tenzije³²⁶ jer je dolazak Španaca na Molučka ostrva predstavljao za Portugalce mešanje u njihove trgovinske aktivnosti, posebno u veoma razvijenu i unosnu trgovinu začinima. Ipak, Španci nisu imali puno mogućnosti za uspeh u trgovini jer je njihova povratna ruta preko Pacifika u potpunosti bila blokirana portuglaskim širenjem na prostoru Indije. Osim toga, pobjeda Osmanskog carstva u Mohačkoj bici 1526. godine i loše finansijsko stanje kraljevstva, doprineli su

³²³ Cilj Katoličkih kraljeva bio je pripajanje novootkrivenih teritorija Kastilji i polaganje ekskluzivnog prava na buduća otkrića. Da bi u potpunosti istisnuli Portugalce, pod uticajem španske krune papa je proglasio postojeće sporazume sa Portugalom nevažećim, a od Aleksandra VI zatraženo je da sačini nova dokumenta. Nove papske bule poput *Inter Caetera*, koja je pripisivala Kastilji sve zemlje južno ili zapadno 100 liga od Zelenortskih ostrva, i *Dudum Siquidem*, koja je Špancima dozvolila plovidbu u pravcu zapada i osvajanje azijskih ostrva Indijskog okeana i time potpuno otvorila put ka kolonizaciji celog sveta, direktno su bile suprotstavljene portuglaskim interesima.

³²⁴ Proizvoljno tumačeći sporazume iz 1479. god. u kojima nije bilo pomena o podeli teritorija na istok i zapad, Juan II je želeo da se osvajanja na zapadu sprovedu horizontalno u visini paralele Kanarskih ostrva, ali je Kastilja insistirala na tome da je ekspanzija Portugala eksplicitno određena od paralele Kanarskih ostrva ka Gvineji, ne uključujući prostranstva na zapadu.

³²⁵ Prema ovim sporazumima, teritorije na severu Afrike podeljene su tako da je sultanat Vatasida (*Reino de Fez*) pripao Portugalu, dok su Tremesen (Tremecén), Melilja i druge manje oblasti pripale Kastilji. Što se tiče Atlantika, utvrđen je meridijan, tj. linija podele udaljena 370 liga (1900 km) zapadno od Zelenortskih otoka (*Cabo Verde*). Prema sporazumu, sva zemlja koja se nalazila istočno od meridijana pripadala je Portugalu, a zemlja koja se nalazila zapadno, Španiji.

³²⁶ Iako se kasnije pokazalo netačnim, Magelan je tvrdio da su Molučka ostrva deo kastiljanskih teritorija.

tome da Karlo V Habzburški (Carlo V)³²⁷ 1529. godine potpiše sa Portugalcima Sporazum iz Saragose (*Tratado de Zaragoza*). Prema ovom sporazumu, u zamenu za pozamašnu svotu novca, španski kralj je privremeno ustupio Portugalcima pravo na eksploataciju Molučkih ostrva. Od tog trenutka, iako su nezvanično Molučka ostrva bila i dalje u fokusu interesovanja, Španci su se zvanično usredsredili na kolonizaciju Filipinskog arhipelaga i pronalaženje povratne rute preko Pacifika.

Magelanovo otkriće moreuza³²⁸ koji razdvaja kopno Južne Amerike na severu od arhipelaga Ognjene zemlje (*Isla Grande de Tierra del Fuego*) na krajnjem jugu i omogućava put iz Atlantskog u Tihi okean, ohrabrilo je Špance da pokrenu nove ekspedicije, menjajući stari moto Karla V *non plus ultra* (lat. do ovde i ni korak dalje) u osvajačko geslo *plus ultra* (lat. još dalje).³²⁹ Nova nacionalna ideologija ovaplotila se kroz period preobražaja u kome je krajem XVI veka dominirala iberijska imperijalistička politika i dostignut maksimum globalističkih težnji Španije i Portugala. Ovo rano moderno doba, obojeno neutoljivom žeđu za potpunom dominacijom i stremljenjem ka ujedinjenju svih naroda pod vlašću jedne Krune i papske vlasi, iziskivalo je monumentalne napore pojedinih ličnosti, često motivisanih megalomanskim ambicijama.³³⁰ Tako se samo nakon nekoliko decenija od osvajanja

³²⁷ Karlo V Habzburški, poznat i kao Karlo I od Španije, bio je jedan od najmoćnijih vladara Evrope. Bio je sin Huane Lude i Filipa Lepog i unuk Maksimilijana I od Austrije i Marije od Burgundije sa očeve strane, od kojih je nasledio Holandiju, Austriju i presto Svetog rimskog carstva. Sa majčine strane bio je unuk Katoličkih kraljeva, od kojih je nasledio Kastilju, Aragon, Napulj, Siciliju, Sardiniju, Maltu, Kanarska ostrva i Zapadne Indije. Karlo V je bio poslednji nemački car koji je gajio srednjovekovni san o univerzalnoj monarhiji. Ovoj njegovoj ambiciji suprotstavili su se francuski vladari Fransoa I i Anri II, prodor Osmanlija u centralnu Evropu, ali i verski potresi koji su 1517. god. pogodili Evropu. Iako je Karlo V bio odgajan u Flandriji, više vremena je provodio u Španiji, a Sveto rimsko carstvo ostavio je svom bratu Fernandu. Kako je vladao ogromnim prostranstvom, iz praktičnih razloga carstvo je podeljeno na habzburšku Španiju i habzburšku Austriju, a pobeda Turaka u Mohačkoj bici označila je kraj moći ugarskog kraljevstva.

³²⁸ Prvobitno nazvan *Estrecho de Todos los Santos*, a kasnije Magelanov prolaz, ovaj moreuz omogućio je Špancima da ploveći na zapad dođu do Pacifika i bogatstva Indije, što su i nalagale Aleksandrijske bule i Sporazum iz Tordesiljasa. Španci su verovali da će im pronalazak zapadne rute ka Molučkim ostrvima pomoći da dokažu da ove teritorije takođe pripadaju njima.

³²⁹ Prema mitološkim izvorima, kao upozorenje moreplovcima da ne idu dalje, na Herkulovim stubovima iznad Gibraltarskog moreuza pisalo je *Nec plus ultra* (nema ničeg dalje - prev. a.) jer se verovalo da iza Gibraltara nema živog sveta.

³³⁰ Kada su se Katolički kraljevi fokusirali na stvaranje modernog carstva 1492. god., organizovali su progon Jevreja i muslimana iz Granade, objavljivanje kastiljanske gramatike i brojne osvajačke ekspedicije. Ipak, kada je reč o osvajanju novih prostranstava, ono što je Kastilji dalo izvesnu prednost u odnosu na Portugal bila je upravo naglašena spremnost njenih podanika i erudita da napuste svoju matičnu zemlju. Praćeni papinim blagoslovom, mnogobrojni morepolovci, misionari, kartografi, pisci i trgovci, smelo su odlazili u Afriku, Meksiko, Peru, Kinu, Filipine i razne druge nepoznate zemlje, rizikujući svoje živote zarad sticanja slave i širenja granica carstva Kastilje.

Perua³³¹ ideja o širenju Habzburške monarhije otelovila kroz san o osvajanju Kine. Uz religijsku pozadinu i pozivanje na potrebu za širenjem Jevanđelja kao opravdanju za svoje imperijalističke težnje, Španci su poslali nekoliko neuspelih ekspedicija četiri decenije nakon što je Magelanova posada oplovila svet ne bi li potvrdila špansku dominaciju nad prostorom od Južnog mora do Azije. Konačno, sa Uradnetinim uspešnim povratkom iz Azije u Ameriku 1565. godine i utvrđivanjem sigurne povratne rute (*tornaviaje*) započeta je prava kolonizacija Pacifika od strane španske krune i unosna razmena dobara između dva kontinenta.

Osnivanje španske baze na Filipinima svakako je doprinelo precepciji španske imperije kao univerzalne sile. Nazvana još od strane prvih španskih kolonizatora „biserom Orijenta“ (*Pearl of the Orient*), Manila je kao centar trgovine sa Azijom postala poznata po unosnim poslovima i učinila je da se ovaj naziv ustali i prenese na sva Filipinska ostrva.³³² Kako primećuje Antonio Garsija-Abasolo (Antonio García-Abásolo), globalna vizija Novog sveta kao zajednice Zapadnih i Istočnih Indija prisutna je u delu Hosea de Akoste,³³³ ali i u celokupnoj kolonijalnoj dokumentaciji. Poznati i u XIX veku kao najbolja azijska luka, Filipini su bili epicentar razmene dragocenih dobara kao što su svila i srebro i smatrani su najvažnijim svetskim trgovinskim centrom (Rodao, 2003). Naime, više od dva veka Manila je bila tačka na kojoj su se ukrštali putevi istoka i zapada. Kako je zahvaljujući ruti Galeona iz Manile prestonica Filipina bila mesto susreta kultura i razmene tada najtraženijih proizvoda (svile, začina i plemenitih metala), na izvestan način sami Filipini predstavljali su „novi put svile“ ili *Silk's new route* (García-Abásolo, 1998:119), postavljajući temelje za ono što će sve do sredine XVIII veka biti poznato kao kao „špansko jezero“ (*el lago español*) (Laorden Jiménez 2013).³³⁴

Uporedo sa razvojem prekookeanske trgovine, povećavao se i broj Španaca na Filipinima, a time i njihova saradnja sa Kinezima i nastojanja misionara da prošire svoj uticaj u Kini. Kako bi razvio dobre odnose sa kineskim carstvom, Filip II je želeo da otvori ambasadu u Kini i 1580. god. poslao je diplomatsku depešu kineskom caru,

³³¹ Fransisko Pizarro (Francisco Pizarro) osvojio je Peru 1533. godine.

³³² Istoričar i jezuita, Huan Delgado je 1751. godine upotrebio ovaj naziv za Manilu, da bi 1892. godine Hose Risal (José Rizal) objavio članak u kome je sva Filipinska ostrva nazvao ovim imenom.

³³³ V. *Historia Natural y Moral de las Indias*.

³³⁴ Takmičeći se sa portugalskom trgovinom od Makaa do Indije, u Aziji je Manila predstavljala logističku bazu za ceo Orijent i mediajtor preko koga se Kina snabdevala srebrom, Japan i Amerika svilom, kolonije namirnicama i drugom robom, a Evropa začинима i luksuznim artiklima sa Istoka.

najavljujući dolazak svog iskusnog podanika, sveštenika Huana Gonsalesa de Mendose (Juan González de Mendoza).³³⁵ Ipak, sama ideja o osvajanju Kine javila se neposredno nakon dolaska Španaca na Filipine, jer su kineski pirati često napadali španske trgovačke brodove. Osim toga, kako je ova aspiracija bila istovremeno plod crkvenog imperijalizma i želje za globalnim širenjem katoličanstva, 1586. god. jezuita Alonso Sanćes (Alonso Sánchez) uputio je kralju predlog o nasilnom osvajanju Kine. Ipak, ploveći preko Atlantika ka dvoru, Sanćesov saputnik Hose de Akosta uspeo je da odgovori Sanćesa koji je, stigavši u Madrid 1588. god., na kraju i sam promenio mišljenje.³³⁶

Proučavajući rađanje globalnog sveta, ekonomski istoričari istakli su značaj azijsko-španske transpaciifičke trgovine u formiranju globalne ekonomije ranog modernog doba. U tom smislu, smatramo de je moguće i prihvatiti upotrebu termina „paciifički Rim“ (Flynn, Giráldez 1995; Headley 1995; Bjork 1998) kao oznaku za azijsko-špansko paciifičko carstvo. Kroz svoje prisustvu na Istoku i učešće u osvajanju Pacifika Španija se potvrdila kao nosilac ideje o univerzalnoj monarhiji, a ne samo evropskog pitanja. Naravno, da bi to postigla, Španija je morala imati status velike pomorske sile,³³⁷ ali i prijemčivost duhovno-intelektualne elite, odnosno ljudstva sposobnog da ostvari viziju o jedinstvenoj, svetskoj imperiji i Španiji kao univerzalnoj monarhiji.

Imajući u vidu prethodno navedeno, jasno je da je Španija u periodu 1565–1590 bila istovremeno i prva pomorska sila na svetu i prva sila u azijsko-paciifičkom regionu. Ova činjenica odredila je društveni i ekonomski razvoj Jugoistočne Azije u periodu od XV do XVII veka. Naime, savremene studije ovog regiona svakako su ukazale na fundamentalne promene u oblasti materijalne kulture do kojih je došlo zbog značajnih promena u načinu života i strukturalne asimilacije u institucionalne evropske okvire (Reid 1988). Međutim, iako mnogi istoričari kolonijalnog perioda dele istoriju Jugoistočne Azije na predkolonijalni i kolonijalni period, ovakva klasifikacija

³³⁵ Uprkos tome što nije stigao do Kine, Mendosa je za sobom ostavio vredno delo o kineskoj naciji, *Historia del Gran Reino de la China* (1585).

³³⁶ O nameri osvajanja Kine prvi put se jasno govori u delu avgustinca Martina de Rade, odnosno još pre osvajanja Manile. Sa uspostavljanje manilske prestonice Španci su od kineskih doseljenika dobili dragocene informacije o ovom dalekom i primamljivom kraljevstvu. Međutim, ubrzo nakon sukoba sa kineskim piratima Španija je pokušala da uspostavi prijateljske odnose sa Kinom ne bi li učvrstila trgovinsku enklavu sličnu onoj u Makau. O nameri osvajanja Kine detaljnije vid. (Ollé 2002).

³³⁷ Iako u samoj Španiji nije bilo naročito talentovanih kartografa, biti podanik španskog dvora bila je stvar prestiža, te su brojni italijanski i portugalski kartografi rado stupali u službu španskog kraljevstva.

prihvatljiva je samo sa stanovišta podele vlasti i to na najvišim nivoima, odnosno u slučajevima kada su sultani Jave i Malezije i kralj Burme bili zamenjeni evropskim vladarima. Ipak, kada je reč o nižim strukturama izvršne vlasti, iako su u teoriji one bile pod upravom evropskih vladara, lokalne vođe su suštinski zadržavale svoju moć, te se može zaključiti da je zapadnjački uticaj na institucije bio pre ograničen i posredan, kao i da nije odmah doveo do radikalnih promena u oblasti ekonomije (Pearson 1969).

1.1. Osvajanje i hispanizacija Filipina

Prve vesti o postojanju brojnih arhipelaga u Pacifiku Španci duguju portugalskom moreplovcu Magelanu koji je, kao podanik španske krune, 1519. godine krenuo na put oko sveta.³³⁸ Sa pet brodova (*Trinidad*, *San Antonio*, *Concepción*, *Victoria*, *Santiago*) i oko 270 ljudi, Magelan je isplovio iz Sevilje 20. septembra i preko Rio de Žaneira (Rio de Janeiro) i Rio de la Plate (Río de la Plata) krenuo zapadnom obalom Afrike ka jugu, tj. Argentini. Tražeći prolaz koji spaja Atlantski i Tihi okean Magelan je odlučio da plovi kroz moreuz između krajnjeg juga matičnog kopna Južne Amerike i arhipelaga Ognjena zemlja, jer je to bio najbrži i najkraći put između dva okeana. Posle 38 dana naporne plovidbe, Magelan je 28. novembra uplovio u Tihi okean (poznat kao Veliki okean),³³⁹ a njegova ekspedicija je bila prva koja je doplovila iz Evrope u Aziju idući na zapad.

Došavši do Guama 7. marta 1521. godine, Magelan je otkrio ostrva koja je, u čast sveca koji se slavio na taj dan, nazvao San Lázaro, a kasnije Marijanskim ostrvima.³⁴⁰ Prvi Evropljani koji su stigli na Filipinska ostrva 16. marta 1521. god. bili su upravo oni koji su učestvovali u Magelanovoj ekspediciji koja se kasnije iskrcala na

³³⁸ To je bilo vreme nadmetanja Španije i Portugala oko prevlasti u trgovini začinima i pronalaženju istih. Magelan je bio ubeđen da će stići do Ostrva začina ploveći na zapad, tj. mimo američkih kontinenata ili kroz njih. Pošto nije uspeo da ubedi portugalskog kralja Manuela I da podrži njegovu ekspediciju obratio se 1518. godine španskom kralju Karlu I (Carlo I) koji je pristao da finansira pomenuto putovanje. Kako je Magelan već bio na teritoriji portugalskih Indija i precizno je poznavao granicu utvrđenu ugovorom iz Tordesaljsa, smatran je najpodobnijim moreplovцем koji je mogao da istraži ovu rutu nad kojom je do tada Portugal imao monopol.

³³⁹ Magelan ga je nazvao Mirno more (lat. *Mare pacificum*) jer je bio znatno mirniji od Atlantskog. Sredinom XVIII veka u upotrebi je bio i naziv Južno more.

³⁴⁰ Marijanska ostrva (Las islas Marianas) ili prvobitno Latinska jedra ili Ostrva lopova (*Velas Latinas* ili *Islas de los Ladrones*), jevandelizovana su u XVII veku od strane jezuita koje je poslala kraljica Marijana Austrijska, zbog čega su po njoj i dobila naziv.

ostrvu Sebu.³⁴¹ Nakon što je Magelan zauzeo Sebu sklopivši tzv. krvni pakt sa radžom Humabonom (Humabon) koji je pristao da bude vazal španskog kralja, filipinsko-hispanski savez stavljen je na probu napadom radže Lapu-Lapua (Lapu-Lapu) sa susednog ostrva Maktan (Mactán) tokom koga je i sam Magelan izgubio život (Molina 82: 2005). Ipak, pod vođstvom Huana Sebastijana de Elkana (Juan Sebastián de Elcano) Magelanova ekspedicija nastavila je plovidbu prema Ostrvima začina, do kojih je stigla 8. novembra iste godine. Elkano je odlučio da plovi ka zapadu do povratka kući i konačno, nakon tri godine u luku Sanlukar (Sanlucar de Barrameda) u Sevilji se, 6. septembra 1522. vratio samo brod Viktorija sa 18 članova posade i Elkanom kao kapetanom. Na taj način završeno je prvo putovanje oko Zemlje kojim je dokazano da je ona okrugla. Povratak Elkana, koji je sa Molučkih ostrva doneo razne egzotične začine, probudio je interesovanje za osvajanje Indije i Kine i naveo špansku krunu da počne sukcesivno da šalje ekspedicije iz prestonice i iz Meksika ka Dalekom istoku.³⁴²

Posle Magelanove ekspedicije i Elkanovog povratka, prvu ekspediciju preko Tihog okeana poveo je ponovo Espinosa (Gonzalo Gómez de Espinosa), a zatim je ka Molučkim ostvima iz Korunje krenuo Loajasa (García Jofré de Loaysa). Budući da na putu do Dalekog istoka još uvek nisu postojale baze na Tihom okeanu, šanse za uspeh ovih ekspedicija bile su skoro minimalne. Osvajanjem aztečkog carstva u Meksiku (1519–1521), carstva Inka u Peruu (1530–1533) i zauzimanjem Čilea, stvorene su baze za plovidbu na zapadnim obalama Amerike, što je ne samo olakšalo opremanje ekspedicija, već i njihov povratak. Posle ekspedicije Savedre (Álvaro de Saavedra) usledila je ekspedicija Viljalobosa (Ruy López de Villalobos) koji je 01. novembra 1542. godine krenuo iz luke Huan Galjego (Juan Gallego) i otkrio ostrvo Tandaja (Tandaya), danas poznato kao Lejte (Leyte) i, u čast Filipa II (Felipe II), nazvao ga Filipini (Felipina). Od tada se ovaj naziv proširio i ustalio za više od sedam hiljada ostrva na jugoistoku azijskog kontinenta.

Posle četiri neuspela pokušaja povratka ekspedicija u Novu Španiju preko Pacifika, na inicijativu vicekralja Luisa de Velaska (Luis de Velasco), organizovana je ekspedicija koja je poverena Legaspiju. Glavni cilj ove ekspedicije nije bilo osnivanje

³⁴¹ Nakon doseljavanja Maležana na Filipinska ostrva, u XIV veku arapski trgovci iz Malezije i Bornea uveli su islam na južna ostrva i tako proširili svoj uticaj ka severu luzonskih ostrva.

³⁴² Iako je Elkano zapravo prvi oplovio svet, zbog izveštaja koji je izdat godinu dana nakon povratka ekspedicije, Magelan koji je u okršaju na Filipinima izgubio život ostao je zapamćen kao prvi moreplovac kome je pripala ta zasluga (De Vorsey, Parker 1985).

trajne naseobine na Filipinima, već prvenstveno pronalaženje povratne rute preko Pacifika zvane *vuelta del Poniente*. Međutim, iako je tokom nekoliko decenija Španija konstantno slala istraživačke ekspedicije na arhipelag, Filipini su postali sastavni deo španskog kraljevstva tek nakon Legaspijeve ekspedicije. Isplovivši iz luke Navidad (Navidad) u Meksiku, 21. novembra 1564. godine, sa 400 ljudi i četiri broda, u pratnji svog strica i avgustinskog sveštenika, a nekada Magelanovog saputnika, oca Andresa de Urdanete (Fray Andrés de Urdaneta), Legaspi je došao do arhipelaga, tj. ostrva Ibabao (isla de Ibabao) i preko Samara i ostrva Lejte stigao do ostrva Sebu gde je, 27. aprila 1565. godine, osnovao prvu špansku naseobinu San Migel (San Miguel) i započeo kolonizatorske aktivnosti (Buzeta, Bravo 1851: I. 67–83).

Zahvaljujući unutrašnjim sukobima i trvenju lokalnih poglavara, Legaspi je uspeo da ostvari kontrolu nad većim delom Filipinskih ostrva i 1569. godine imenovan je za guvernera i glavnog upravnika Filipina. Veoma brzo nad većinom malih nezavisnih ostrvskih zajednica uspostavljen je oblik centralne vladavine španskog kraljevstva koji je do tada bio nepoznat na ovim prostorima. Budući da je uspeo da uvede španski sistem enkomijende (*sistema de encomiendas*) na ostrvima i pospeši trgovinske odnose sa drugim narodima, naročito sa Kinezima, Legaspi se za kratko vreme pokazao kao veoma sposoban upravnik. Nakon šest godina i pobede nad muslimanima, Legaspi je osnovao prestonicu Manilu na lokaciji koja je obezbeđivala izvrsnu luku u Manilskom zalivu, imala brojnu populaciju i nije bila udaljena od luzonskih pirinčanih polja kao glavnih snabdevača hrane. Veoma brzo, Manila je postala centar španske civilne, vojne, religiozne i komercijalne aktivnosti na ostrvima. Do 1571. godine, kada je Legaspi osnovao Manilu na mestu nekadašnjeg mavarskog grada koji je godinu dana ranije osvojio, Španci su u potpunosti osigurali svoju poziciju na Filipinima.³⁴³

Kada je reč o spoljnoj politici Španije prema Filipinima kao jedinoj azijskoj koloniji, osnovni ciljevi Španije odnosili su se na učešće u trgovini začinima, poboljšanje odnosa sa Kinom i Japanom u cilju trgovinske saradnje i misionarskog

³⁴³ Skoro četrdeset pet godina posle Magelanove smrti, Legaspi je skoro pod identičnim uslovima takođe na Sebuu sklopio savez sa radžom Tupasom (Tupas), potomkom Humabona. Ovom savezu prethodio je njegov pakt sa Sikatunom (Sikatuna), radžom sa ostrva Bohol, da bi kasnije, kada je već podigao utvrđenje u Manili, Legaspi sklopio slične saveze i sa vladarima ostrva Matanda (Matandá) i Lakandola (Lakandola) koji su priznali suverenitet kraljevine Španije, postajući tako podanici njenih preokooceanskih teritorija (Molina 2005: 82).

širenja hrišćanstva u tim zemljama, kao i na hristijanizaciju samih Filipina.³⁴⁴ Ipak, zbog velike udaljenosti, surovih klimatskih uslova i nemogućnosti lagodnog života, mali broj doseljenika iz Španije odlučivao se za permanentni ostanak na Filipinima.³⁴⁵ U tom smislu, ono što je bitno imati u vidu jeste činjenica da je kolonizacija Filipina suštinski bila delo misionarskih aktivnosti, što jasno oslikavaju i reči Filipa II (Felipe II) prema kojima je svaki trošak nastao na teritoriji arhipelaga bio opravdan pod uslovom da je imao za cilj preobraćanje lokalnih bezbožnika u hrišćane.³⁴⁶

Da bi izbegao ponavljanje krvoprolića do koga je došlo prilikom osvajanja Amerike, Filip II je izričito naredio da kolonizacija i pokršćavanje Filipina budu sprovedeni pacifistički, tj. uz što manju primenu sile. Na taj način je kolonizacija ostrva sprovedena na relativno miroljubiv način, a delimično i zbog toga što je većina populacije (osim muslimanskog dela stanovništva)³⁴⁷ pružala slab oružani otpor. Proces diplomatskog osvajanja i koegzistencije sa pokorenim autohtonim stanovništvom takođe je olakšalo postojanje barangaja kao jedinih oblika društveno-političke organizacije, što je španska uprava spremno iskoristila jer se pomenuti sistem savršeno uklapao u španski sistem gradske uprave. Naime, kako su plemenska organizaciona jezgra barangaja bila međusobno izolovana i nisu formirala zasebne države, Španci su uz minimalnu primenu sile uspeali da kolonizuju ostrva i nametnu suverenitet nad odvojenim plemenskim grupama. Sa druge strane, geografska razućenost Filipinskog arhipelaga, kao i etnička raznolikost, svakako su predstavljali prepreku širenju španske kulture koja je morala postepeno da prenosi svoj uticaj od barangaja do barangaja, od ostrva do ostrva. Iako su u izvesnom smislu ovi faktori takođe doprineli pacifističkom osvajanju arhipelaga, takođe su otežali proces kolonizacije, učinivši da podela i raspoređivanje starosedelaca

³⁴⁴ Od pomenutih pretenzija španske krune jedino je treći cilj donekle ostvaren jer, iako je izvestan broj starosedelaca prihvatio hrišćanstvo, postojao je znatan otpor prema hristijanizaciji od strane muslimana na jugu i plemena sa severa.

³⁴⁵ Ipak, za razliku od kolonizacije sprovedene u hispanskoj Americi, manji priliv ljudstva i evropskih kolonizatora na Filipinima umanjio je rizik od oboljevanja lokalnog stanovništva od stranih i zaraznih bolesti.

³⁴⁶ Ovakva situacija trajala je praktično dva i po veka tokom kojih je Nova Španija slala novac (*el situado*) da bi pokrila manjak i budžetski deficit na Filipinima na godišnjem nivou.

³⁴⁷ Značajan problem sa kojim su se Španci suočili bila je muslimanska invazija na Mindanao i Sulu arhipelag. Osim toga, kao odgovor na napad Španaca, muslimani su upali u oblasti Luzona i Visajasa koje su bile pod španskom vlašću.

u male naseobine u cilju njihovog pokrštavanja budu veoma spori i ne tako efikasani.³⁴⁸ Međutim, budući da je za Špance pokrštavanje urođenika predstavljalo simboličan odraz potčinjavanja i potvrdu prihvatanja njihove vladavine, crkva i država bile su neraskidivo povezane u sprovođenju imperijalističke politike, te je religija igrala ključnu ulogu u odnosima i stavu prema autohtonom stanovništvu.³⁴⁹ Stoga, državnim službenicima povereni su administrativni poslovi, kao što su finansiranje javnih rashoda i odabir kadrova za crkvene strukture, dok je odgovornost za versko preobraćanje urođenika u katoličanstvo pripala crkvenim redovima dominikanaca, franjevac, avgustinaca i jezuita. Kako na Filipinima, osim islama koji je bio rasprostranjen na jugu, nisu postojale druge zvanične religije, crkva je retko nailazila na organizovan otpor žitelja i lokalno stanovništvo je u globalu pristupilo verskom preobraćanju kao nečemu novom i korisnom. Istovremeno, prihvatanje hrišćanstva olakšalo je proces kolonizacije, a najviše uspeha postigli su misionari u preobraćanju žena i dece. Ipak, misionarske aktivnosti se nisu odnosile isključivo na verski rad, već su takođe doprinosile sociokulturnom i ekonomskom razvoju zajednice, uspostavljajući političku stabilnost kroz obezbeđivanje sredstva za bolesne i beskućnike, obrazovanje starosedelaca u školama, uvođenje novina u agrikulturu i uzgajanje pirinča, kao i novih poljoprivrednih proizvoda iz Amerike, poput kukuruza, kakaa, kafe ili šećerne trske.³⁵⁰

Pozivajući se na Vidalovo delo (José Montero Vidal) *La Historia General de Filipinas*, Kolome (Colomé 2000a: 8) naglašava ulogu Španije u konstituisanju društvenog uređenja i razvoju tadašnjih Filipina. Naime, postavljajući lokalne lidere na niže nivoe kolonijalne uprave, Španci su uspostavili tradicionalnu seosku organizaciju i obezbedili indirektan vid vladavine. Ovakav oblik vlasti potpomogao je da se u ruralnim krajevima Filipina formira viša klasa koja je uživala u društvenom prestižu, bogatstvu i

³⁴⁸ Kako navodi Felan (Phelan 1976), dok je u Novoj Španiji već krajem XVI veka ovaj proces bio skoro sproveden, na Filipinima u XVII veku nije bilo više od dvadesetak naseobina, i to uglavnom u rečnim dolinama.

³⁴⁹ Iako su Španci prvenstveno bili vođeni željom da profitiraju kroz svoje kolonizatorske poduhvate, preuzimali su odgovornost kada je reč o zaštiti prava i imovine tzv. novih hrišćana.

³⁵⁰ Ovakva situacija imala je svoje korene u novom kontrareformističkom duhu koji je uzdrmao temelje katoličke crkve tako da su se sveštenici podjednako posvećivali jevandelizatorskim i svetovnim poslovima.

raznim privilegijama.³⁵¹ Gledano sa urbanističke i pravno-administrativne strane, na Filipinima je kako uređenje opština tako i gradova bilo sprovedeno po ugledu na španske gradove. Meštani su podučavani zapadnjačkim zanatima i tehnikama, kao što su zemljoradničke metode, tkanje, upotreba kamena u građevinarstvu ili štamparski zanat. Osim toga, Španci su doneli Filipincima i druge novine poput pluga, točka, administrativno-pravnog poretka, prvih bolnica, univeziteta i sistema javnog obazovanja. U tom smislu, može se reći da su tehnološka dostignuća zapadne civilizacije koja su Španci doneli unapredila ekonomiju i infrastrukturu ostrva, a španski jezik koji se upotrebljavao kao *lingua franca* omogućio je unifikaciju i administrativnu organizaciju države na teritoriji od preko sedam hiljada ostrva duže od tri veka.³⁵² Plaćanjem enkomijende³⁵³ i prikupljanjem verskih priloga podignuta je katedrala u Manili sa episkopskom palatom, avgustinski, dominikanski i franjevački manastiri, kao i jezuitska kuća. Kralj je održavao bolnicu za Španace, a franjevci bolnicu za autohtono stanovništvo. Ipak, sa druge strane, sistem enkomijende, kao i naplate poreza, prouzrokovali su mnoge poteškoće i nemire kako na području hispanске Amerike, tako i na Filipinima (Hidalgo Nuchera 1995).

Španci nisu našli niti začine niti plemenite metale na Filipinima. Njihovo naseljavanje i propratne tehnološke inovacije koje su sproveli na ostrvima uticali su na promene ekoloških uslova i najviše su bili povezani sa kukuruznim usevima i sistemima za navodnjavanje koji su bili neophodni kako bi se pospešio prinos pirinča za rastuću

³⁵¹ Ovaj društveni sloj bio je poznat kao *principalía* ili *principales* (*engl. principal ones*), tj. plemstvo ili glavešine. Pripadnici ovog staleža bili su oslobođeni poreza, imali su manja zaduženja u parohijskoj crkvi i imenovani su kao šefovi lokalnih kancelarija. U odnosu na predkolonijalno plemstvo, članovi plemstva bili su brojniji i uticajniji i stvorili su i ovekovečili oligarhijski sistem lokalne kontrole. Jedna od najznačajnijih i najtrajnijih promena koje su se desile pod španskom upravom jeste zamena filipinske ideje o komunalnoj upotrebi i vlasništvu zemlje konceptom o privatnom, individualnom vlasništvu i dodela titula plemstvu.

³⁵² Dvadesetak godina nakon osvajanja Luzona, u delu *La Memoria de las Encomiendas en las Islas en 1591*, opisan je izuzetan civilizacijski pomak sproveden od strane Španaca na Filipinima. Naime, Filipini su bili prva azijska zemlja koja je upoznala prednosti kontakta sa zapadnim svetom i uživala u izgradnji urbanističkih gradova, palata, bolnica, škola i univerziteta.

³⁵³ Da bi organizovao novu koloniju Legaspi je primenio sistem enkomijende, preuzet u skladu sa važećim normama u Novoj Španiji i Peru 1572. godine. Reč *encomienda* potiče od španske reči *encomendar* što znači poveriti. Ovaj sistem je podrazumevao da se lokalni stanovnici povere kao nagrada zemljoposjedniku (*encomendero*), tj. povereniku španske krune koji je imao obavezu da ih štiti, obrazuje i pokatoliči. Zauzvrat, *encomendero* je mogao da ubira porez od lokalnog stanovništva i angažuje radnike, ali nije imao političku vlast nad starosedeocima. Sistem enkomijende je već u drugoj polovini XVI veka počeo da se napušta, ali se na Filipinima održao sve do kraja XVIII veka. Iako je ovaj sistem prevashodno trebalo da se omogući administrativnu organizaciju kolonije i širenje katoličanstva, u praksi je on delovao kao opresivni i eksploatatorski mehanizam vlasti.

urbanu populaciju. Nefitabilnost same kolonije, kao i višegodišnji rat sa Holandijom u XVII veku i konstantni sukobi sa Mavarima, skoro da su prouzrokovali bankrot kolonijalnog trezora, ali su deficiti na godišnjem nivou pokriveni subvencijama iz Meksika.³⁵⁴ Kako nije bilo direktne trgovine sa Španijom, kolonijalni prihod je prvenstveno ostvarivan na osnovu pomorske trgovine galeonima iz Manile koji su isplovljavali iz Akapulka i prenosili plemenite metale i kovani novac koji su razmenjivani za kinesku robu, kao što je svila i sl. Zbog svoje unosnosti, pomorska trgovina brzo je privukla veliki broj Kineza u Manilu koji su, osim upravljanja trgovinskim transakcijama, proizvodili i neke od osnovnih namirnica i pružali usluge neophodne glavnom gradu. Ipak, iako su pre dolaska Španaca Kinezi vekovima trgovali sa Filipincima, oni se nisu trajno naseljavali na ostrvima sve do španskog osvajanja.

Iako su se Španci ophodili prema Kinezima sa određenom dozom nepoverenja, jasno su uviđali neophodnost njihovog prisustva. Pošto je u toku prvih decenija španske vladavine u Manili bilo više Kineza nego Španaca, Španci su pokušavali da ih kontrolišu boravišnim restriktivnim merama,³⁵⁵ periodičnim deportovanjem i upotrebom sile, što je u određenim momentima rezultiralo socijalnim nemirima i neredima.³⁵⁶ U svakom slučaju, kineska radna snaga i trgovina sa Kinom bili su od velikog značaja za rani razvoj španske kolonije i do kraja XVI veka Manila je, kao lider u prosperitetnoj trgovini sa Kinom, Indijom i Istočnim Indijama, postala vodeći trgovinski centar cele Istočne Azije.

Uprkos tome što su od strane samih Španaca Filipini doživljavani kao daleko i egzotično mesto, ne baš prijatno i prijemčivo za život, Manila je delovala kao primamljivo i intrigantno mesto jer je zbog dobro razvijene trgovine između Španaca, Meksikanaca i Kineza nudila priliku da se zgrne bogatstvo. Osim toga, prisustvo velikog broja crkvenih lica koja su se neprekidno doseljavala na ostrva pretvorilo je

³⁵⁴ Filipini su bili pod upravom Nove Španije, tj. Meksika, sve do meksičke nezavisnosti, 1821. god. U vicekraljevstvu Nove Španije Filipinci su bili poznati kao Kinezi. Ovo povezivanje Filipina sa Kinom razumljivo je ako se ima u vidu da je nakon dolaska Legaspija na ostrva prošlo puno vremena pre nego što su iz Meksika stigle precizne instrukcije o kolonizaciji. Čak je u jednom periodu među Špancima u Manili vladala velika neizvesnost jer je većina njih verovala da je naseobina na Filipinima u stvari samo usputna baza za budući pohod na Kinu.

³⁵⁵ Kao porez svojstven isključivo Filipinima i jedan od najvažnijih za kraljevski trezor Manile, izdvaja se taksa naplaćivana Kinezima za dobijanje boravišnih dozvola po završetku godine i obavljanju trgovinskih aktivnosti (Díaz-Trechuelo 2001: 109).

³⁵⁶ Kao na primer, u periodu od 1603. do 1762. godine kada je došlo do masakra Kineza koji su zbog uvećanja populacije postajali sve omraženiji (Bernal 1966).

Filipine u „zemlju misionara“, što u Americi nije bio slučaj. Upravo stoga, za same Špance Filipini su predstavljali paradoks i istovremeno su doživljavani i kao granica španskog kraljevstva, ali i kao vrata Azije. Kako Garsija-Abasolo ističe, u periodu od XVI do XVIII veka Filipini su predstavljali „zatvoreni svet otvorenih granica“ ili „granicu koja je više od granice“. Prema njegovom mišljenju, Filipini su mogli da se smatraju granicom u pravom smislu te reči jer su: predstavljali mesto razmene materijalnih dobara; bili linija preseka na kojoj su se sretale različite kulture i prožimala do nedavno najudaljenija kulturološka nasleđa (kinesko, špansko i starosedelačko);³⁵⁷ bili mesto ljudske interakcije i mešanja rasa (hispanско-filipinske u manjoj meri i kinesko-filipinske u većoj) (García-Abásolo 2011: 77).³⁵⁸

Sa druge strane, stepen hispanizacije bio je najviši upravo u samoj Manili i njenoj okolini, ali je u ostalim predelima Filipina bio na minimalnom nivou, a jevanđelski uticaj širili su isključivo monasi. Iako je španska zajednica bila mala, bila je moćna u odnosu na kolonijalnu upravu. Na izvestan način, kolonijalni ambijent Filipina temeljio se na principu ucene, budući da su sveštenici, u sukobu sa biskupima i velikodostojnicima, pretili odricanjem od hrišćanske doktrine, a susedi Manile, iziritirani uvoznim nametima i porezima na trgovinu koja se odvijala rutom galeona iz Manile, odlaskom u Novu Španiju. Istovremeno, sama činjenica da je Manila bila izgrađena kao utvrđenje opasano bedemima doprinosila je specifičnom ambijentu unutar grada u kome je postojala stalna bojazan od nereda i napada kako spolja (od Holandana i Engleza) tako i iznutra (od strane Kineza i Filipina). Budući da Španci nisu imali potpunu kontrolu nad potčinjenim ili kolonizovanim sugrađanima, trgovinskim tokovima i spoljnim pretnjama, život u Manili bio je obeležen stalnom tenzijom, strepnjom od ekscesa i neuobičajenim okolnostima, što je od nje stvorilo „malu, klaustrofobičnu zajednicu“ koju su odlikovali posebni socijalni modeli i obrasci ponašanja. Konačno, može se zaključiti da je Manila bila jedan zaseban svet u kome se,

³⁵⁷ Po rečima Garsije-Abasola, Manila je bila najegzotičniji od svih gradova. Mešanje različitih etnički grupa učinilo je da ona postane raskršće kultura, a koegzistencija Kineza (čiju kulturu odlikuje jedna specifična tradicija i potpuno različit sistem vrednosti) i Španaca, iako nije bila jednostavna, predstavljala je autentično iskustvo i specifično bogatstvo za zapadni svet. O kinesko-španskim odnosima na Filipinima detaljnije v. još Abasalove radove (Cabrero 2004).

³⁵⁸ Filipini su bili teritorija koja je istražena i kolonizovana od strane sveštenika. Iako je bilo slučajeva hispanско-filipinskih mestika, njihov broj je zanemarljiv jer je španska populacija bila mala. Uprkos tome, Manila je oduvek privlačila kinesko stanovništvo koje se progresivno naseljavalo na ostrvima, naročito u Manili i okolini. Sredinom XVIII veka, mestici iz Šangaja su u Manili i okolini činili četvrtinu oporezivanog stanovništva.

u skladu sa sredinom, potrebama i specifičnim mogućnostima, razvio jedan posve originalan način života koji je za većinu žitelja bio vezan za egzotičnu, ali i rutinsku i monotonu svakidašnjicu zajednice u kojoj je dominiralo iščekivanje kineskih brodova i galeona iz Akapulka, kao i opšta neizainteresovanost za zemljoposjedništvo, dok je za sveštena lica ovaj život prvenstveno bio usmeren ka uspostavljanju misionarske države (Ibid., 78–86).

Kada je reč o hispanizaciji Filipina, Rodao (Rodao 1998: 129) je odredio hispanski uticaj kao suštinski indirektan, budući da su kontakti doseljenika i starosedelaca bili ograničeni i uglavnom kratkotrajni, te su ugledne španske porodice koje su živele u Manili duže od tri generacije bile prava retkost. Osim toga, unosna trgovina ostvarivana galeonima iz Akapulka odvrátila je mnoge doseljenike od želje da postanu zemljoposednici i skoro jedini predstavnici vlasti sa kojima su se Filipinci susretali bili su zapravo misionari. Međutim, bez obzira na stepen direktne izloženosti kastiljanskom uticaju, evolucija filipinskog naroda se tokom više od tri veka odvijala pod okriljem španskog kraljevstva, što je neminovno ostavilo duboki trag na autohtonu kulturu ovog područja. Prilagođavajući se novonastalim društvenim prilikama, stanovnici Filipina su neminovno preuzimali od kolonizatora navike i životni stil i usvajali ih postepeno kao sopstvene. U tom smislu, kao organizovani proces sama hispanizacija Filipina zapravo je bila više od običnog procesa akulturacije i pre bi se mogla odrediti kao primer kulturološkog sinkretizma jer se sastojala od prenošenja kolonizatorskih vrednosti, običaja, navika i stilova ponašanja autohtonom stanovništvu, kao i raznih zapadnjačkih znanja i veština putem njihove edukacije. Osim toga, nesumnjivo je da je nemoguće govoriti o homogenosti kako filipinskog autohtonog stanovništva, tako i kulture u celini. Prema rečima Agire Beltrana (Aguirre Beltrán), upravo je termin „Indijac“ (*indio*) koji se koristi za stanovnike Istočnih Indija³⁵⁹ u koje spadaju i filipinski narodi otkriveni tokom prve evropske ekspanzije, a posebno španske, istorijska greška čije su posledice trajne budući da je suštinski uticao na značenje i podrazumevao pretpostavku o uniformnosti, što se pak odrazilo na iskrivljeno viđenje autohtonog filipinskog stanovništva kao kulturološki jedinstvene etničke grupe (Beltrán 1983: 11). Udaljenost od matičnog kraljevstva i oskudica u visoko cenjenim

³⁵⁹ Terminom *Indije* ili *Istočne Indije* nazivaju se zemlje Južne i Jugoistočne Azije, a čiji se stanovnici, za razliku od stanovnika Kariba ili *Zapadnih Indija*, tj. od domorodačkih naroda Amerike poznatih kao *Indijanci* ili *američki Indijci*, nazivaju *istočni Indijci*. Vid. <http://sh.wikipedia.org/wiki/Indije>, 09/08/2011

dobrima, poput plemenitih metala, uticali su na smanjeni broj doseljenika u odnosu na priliv migranata koji su stizali u Novu Španiju, što je dovelo do intenzivnije mestizacije i samim tim brže hispanizacije ove kolonije (Rodao 1998).³⁶⁰ Nasuprot tome, mestici na Filipinima bili su Šangajci, tj. potomci istočnih Indijaca, tj. filipinskih domorodaca, ili Kineza koji su se tokom španskih osvajanja naselili u Manili i živeći u oblasti Parian postali posrednici u trgovini robom koja je stizala galeonima iz Kine, Japana i Indije. Na taj način, tokom kolonijalnog doba španskog kraljevstva Filipini su postali najmodernije i najrazvijenije azijsko društvo u svakom pogledu: socijalnom, administrativnom, političkom i ekonomskom. Naime, pod španskom upravom Filipinci ne samo da su izgradili svoj nacionalni identitet već su se konstituisali kao jedna od najnaprednijih nacija na jugoistoku Azije, što je, kako navodi Rodao (Rodao 2005), izuzevši Japan, trajalo sve do 1970. godine. Španska vladavina na Filipinima bila je na kratko prekinuta 1762. godine kada su britanske trupe izvršile invaziju i okupirale ostrva kao rezultat ulaska Španaca u sedmogodišnji rat, ali je Pariskim sporazumom 1763. godine odlučeno da uprava nad Filipinima bude vraćena Špancima i Britananci su se povukli 1764. godine. Ipak, ova kratkotrajna britanska okupacija oslabila je špansku hegemoniju, podstičući pobune i borbe za nezavisnost (Ortiz Armengol 1990).

1.2. Ideološki aspekti kolonizacije: Filipini, španska provincija?

Osvajanje prekookeanske baze na istoku imalo je za Španiju strateški značaj, te su Filipini kao takvi planski kolonizovani i vojno i finansijski podržavani od strane kraljevstva. Nesumnjivo je da je misao Fransiska de Vitoria (Francisco de Vitoria)³⁶¹ znatno uticala na imperijalističku ideologiju kraljevstva, posebno kada je reč o kolonizaciji Filipina čija je ideološka opravdanost često bila predmet Vitoriovih predavanja. Naime, 1570. god. avgustinci nisu uopšte dovodili u pitanje pravo Španaca da okupiraju ove prostore i kolonizuju arhipelag, ali su kategorički osuđivali upotrebu

³⁶⁰ Rodao ističe da je od hispanskog kontigenta koji se nalazio na arhipelagu veliki deo dolazio sa teritorija hispanske Amerike i tek krajem XIX veka zabeležen je veći priliv Španaca koji su dolazili na Filipine uglavnom na karći vremenski period i sa željom da zgrnu što veći profit i ostvare materijalnu dobit. Za razliku od migranata koji su stizali u Ameriku, migranti koji su stizali na Filipine nisu želeli da se trajno nasele na ostrvima, zbog čega je i špansko kulturno nasleđe na ovim prostorima prožeto dubokim latinoameričkim uticajima kao sastavnim delom filipinskog kulturnog identiteta.

³⁶¹ Fransisko de Vitoria bio je istaknuti dominikanac i profesor teologije na univerzitetu u Salamanci. O njegovim stavovima detaljnije v. (Scott 1934).

sile i tiraniju.³⁶² Vitoriovo stanovište po kome urođenicima nedostaju osnovne odlike civilizovanih naroda najbolje ilustruje pismo Martina de Rade upućeno avgustincu Alonsu de Veri Crusu (Alonso de Vera Cruz). Prema mišljenju Martina de Rade, budući da na centralnom i severnom delu Filipinskog arhipelaga nije bilo nikakvog oblika državno-političke organizacije, već samo primitivnog, zelenaškog sistema prinudne naplate i zakona jačeg, Španci su zapravo imali moralnu obavezu da obrazuju i prosvetle „kulturno inferiorne“ domoroce radi njihove sopstvene zaštite i dobra. Crkveni sabor održan 1582. godine produbio je ove ideje, zastupajući stav o legitimnosti kastiljskog suvereniteta nad Filipinima kao posledicu obaveze propovedanja jevanđelja i pružanja zaštite preobaćenim urođenicima od njihovih paganskih suseda.³⁶³ Ipak, ono što je predstavljalo novinu, bila je tvrdnja o „univerzalnoj vladavini“ kastiljskog nad Indijama, što će oko 1590. god. postati predmet rasprave dominikanskih biskupa Dominga de Salasara i Migela de Benavidesa (Miguel de Benavides).³⁶⁴ Međutim, usvajanje ovakvog stava na pomenutom saboru bilo je u stvari odraz prezira kako kolonizatora tako i misionara prema potčinjenim, „divljim i nerazvijenim“ Filipincima, odnosno čisto pitanje sekularne ili klerikalne prevlasti nad osvojenim teritorijama i narodima i naplate danka.

U periodu od 1581. do 1586. održana su ukupno četiri crkvena sabora, a Alonso Sančes je nastojao da uspostavi skladne odnose između svetovne i crkvene vlasti u okviru koje je takođe postojao unutrašnji raskol, oličan u suprotstavljenim interesima dominikanaca i jezuita.³⁶⁵ Zapravo, Sančes je eksplicitno podržao stavove Martina de Rade i odluke sabora prema kojima zlodela počinjena od strane kraljevih podanika nisu

³⁶² Pozivajući se na instrukcije Filipa II prema kojima je na Filipinima trebalo sprovesti mirnu okupaciju, bez izazivanja krvoprolića.

³⁶³ U skladu sa učenjem Vitoria, na ovom saboru potvrđeno je pravo pape da smeni lokalne vladare koji ometaju sprovođenje misionarskih aktivnosti, kao i poštovanje individualnih, političkih i svojinskih prava urođenika koja nisu bila u koliziji sa širenjem jevanđelja. Ipak, za razliku od Vitoria, crkvena lica prisutna na ovom saboru nisu ni u kom pogledu postavljala pitanje opravdanosti španske vladavine nad kolonizovanim narodima.

³⁶⁴ U tom smislu, odredbe Aleksandrijskih bula koje su kastiljanskim kraljevima pripisale pravo na Novi svet, zapravo su svojevrsan čin božanske vladavine i zaštite urođeničkih prava, jer su kraljevi, kao „univerzalni gospodari Indija“, imali svetu obavezu da „bezbožne“ narode upoznaju sa blagodetima katoličke vere, što je otklonilo i kontroverzu opravdanosti osvajanja Filipina.

³⁶⁵ Kao dominikanski sveštenik u Meksiku, Salasar je bio pobornik dokrine Las Kasasa (Las Casas) i protivnik nemilosrdne eksploatacije urođeničkog stanovništva. Poput Salasara, i drugi filipinski biskup, Benavides, osuđivao je Akostin predlog da se nepokrštenim stanovnicima nametne plaćanje danka, dok je Akosta smatrao da bi bilo besmisleno oporezivati pokršteno stanovništvo jer bi versko podučavanje trebalo da bude besplatno. Nasuprot tome, jezuiti su odbacivali doktrinu Hosea de Akoste i podržavali enkomenderose i guvernera Dasmariñasa (Dasmariñas), smatrajući da bi se Filipinci više opirali preobraćanju ukoliko bi shvatili da su nepokršteni stanovnici u povoljnijem položaju od pokrštenih.

mogla da naruše pravo pape i monarha da šalju crkvena lica da propovedaju jevanđelje i vojnike koji su štitili njihovu misiju. Ipak, ukoliko kralj ne bi bi sankcionisao nasilničko ponašanje svojih podanika, Sanćes je smatrao mogućom pobunu protiv opresivnog kastiljanskog režima, čime je, na neki način, predvideo filipinsku borbu za nezavisnost i zbacivanje španske političke vlasti od strane urođenika, uz opstanak klera pod svetovnom vlašću novog režima.³⁶⁶

Dominikanski biskupi Salasar i Benavides otišli su dalje baveći se pitanjem „univerzalnog kastiljanskog suvereniteta“ nad Indijama. Prema Salasaru, postojale su samo dve vrste suvereniteta nad čovekom: prirodna, potpuna vlasti vladara nad određenom teritorijom koja se ogleda u njegovoj obavezi da sprovodi pravdu i štiti svoje podanike i božanska, apsolutna i natprirodna vlast, oličena u liku klera čija je misija da vodi ljude ka putu večnog spasenja. Dok je u Španiji Filip II bio „prirodni vladar“, na Filipinima je jedino mogao da ima funkciju „natprirodnog vladara“, a „prirodni suverenitet“ nad ovim prostorima Filip II je mogao da stekne samo izborom i slobodnom voljom urođenika ili „opravdanim ratom“. Međutim, na Filipinima ništa od prethodno navedenog nije bio slučaj, te je Salasar izjednačio božansku vlast crkve sa vlašću koju je Hrist imao nad svojim sledbenicima.³⁶⁷ Na taj način, iako Sveta stolica nije imala direktnu vlast nad autohtonim stanovništvom, sveštenstvo je zapravo imalo obavezu da privremeno nametne svoju vlast „bezbožnicima“ radi ostvarenja Božje vladavine (Phelan 1957: 221–226).

Krajem XVI veka, savetnici kralja i teolozi uvideli su ipak da je zasnivanje kastiljanskog suvereniteta na Filipinima isključivo na božanskom prvu nestabilna i, u najmanju ruku, nepoželjna opcija. Benavides, koji je ostao na španskom dvoru nakon Salasarove smrti, ubedio je Filipa II da bi urođenici trebalo da budu navedeni da dobrovoljno priznaju, tj. sami zatraže kastiljanski suverenitet na Filipinima jer bi tako kralj bio priznat i prirodnim i božanskim zakonom i ne bi se moglo dovoditi u pitanje njegovo pravo na ubiranje danka. Stigavši 1598. god. kao biskup novoosnovane eparhije na Kagajanu, Benavides je počeo da sprovodi naredbu po kojoj je guverner morao da

³⁶⁶ Pretpostavke Alonsa Sanćesa potvrdile su se tokom XVII veka kada je došlo do lokalnih pobuna koje su počinjale kao protesti protiv teških nameta i drugih zloupotreba od strane kolonizatora, a svodile se na bojkotovanje katoličanstva, jer je su u španskom kolonijalnom režimu izdaja i jeretizam bili istovetni pojmovi.

³⁶⁷ U tom smislu, kako bi špansko kraljevstvo ostvarilo duhovne ciljeve i otelovljenje apsolutne crkvene i božanske vlasti nad „nevernicima“, kleru je data privremena jurisdikcija nad urođenicima.

podstakne Filipince u svim oblastima pod španskom vlašću da se dobrovoljno potčine i prihvate vlast španske kraljevine. Širom Manile i u susednim provincijama (Ilokosa, Lagune i Pangasinana)³⁶⁸ glavešine barangaja i njihovi sledbenici pozvani su da u prisustvu predstavnika španske crkvene i svetovne vlasti prihvate kastiljanskog kralja kao svog prirodnog gospodara i suverena. Ovaj čin zasnovan je na dogovoru o obezbeđivanju i pružanju određenih usluga između kralja i njegovih podanika, a od strane Španaca interpretiran je kao „oslobodilački“. Naime, ukidajući paganske kultove i namećući sopstvenu vladavinu, Španaci su tvrdili da oslobađaju Filipince od đavolskih sila i tiranije urođeničkih vladara. Kao zamenu za prihvatanje podaništva, kralj je Filipincima garantovao podučavanje katoličanstvu, sprovođenje pravde i zaštitu od stranih neprijateljskih sila (Phelan 1957: 237–238). Ipak, iako su tokom XVII i XVIII veka španski kraljevi nosili titule vladara Indija, Novog sveta ili Amerike, pomenute titule imale su više retoričku vrednost i nisu podrazumevale precizno utvrđeno značenje pravnih normi. Takođe, iako u teoriji Filipini nisu bili kolonija metropole, već su imali ravnopravan status sa drugim kraljevstima Španije, u praksi to ipak nije bio slučaj.

Naime, nakon dobrovoljnog prihvatanja španskog suvereniteta (1598–1600) usledile su godine imperijalističke vladavine monarha iz dinastije španskih Habsburga. Međutim, sa dolaskom dinastije Burbona na vlast 1700. god., Savet Indija koji je bio zadužen za prekookeanske kolonije smišljeno je zamenjen Ministarstvom spoljnih poslova (*Ministerio de Ultramar*), tj. institucijom poput postojećih u Engleskoj, Francuskoj i Holandiji. Na taj način, Filipini su umesto statusa španke provincije dobili status kolonije. Ovaj inferironi položaj bio je u potpunoj suprotnosti sa prvobitnim dogovorom između Filipinaca i Španaca i, iako je izazvao vidno nezadovoljstvo među Filipincima, nije doveo do većih nemira.

Međutim, kako je Španija bila učesnica Napoleonskih ratova koji su usedili, posle neizbežnih političko-vojnih promena zatrebala joj je pomoć i podrška prekookeanskih podanika, te je vlast 15. oktobra 1810. strateški usvojila Uredbu o prekookeanskim kolonijama kao sastavnim delovima kraljevstva i njegovim ravnopravnim članovima. Kasnije je Ustavom iz 1812. god. precizirano područje

³⁶⁸ Dobrovoljno prihvatanje kastiljanskog suvereniteta potvrđuje činjenica da je u provinciji Lagune starešinama odobren rok od godinu dana pre davanja konačnog odgovora, kao i to što je u Pangasinanu španska vlast prihvaćena pod uslovom prethodnog vraćanja naplaćenih poreza koji su smatrani nelegalnim budući da u vreme njihove naplate provincija nije bila deo španskog kraljevstva.

prekookeanskih teritorija i španske vlasti su s punim pravom zahtevale od Amerikanaca i Filipinaca da učestvuju u pomenutim borbama i odbrani svoje otadžbine. Iako se stanovnici kolonija Zapadnih Indija, tj. Amerike, nisu jednoglasno odazvali ovom pozivu, već su ga u nekim delovima prihvatili kao poziv u borbu za sopstvenom nezavisnošću, žitelji Filipina verno su stali u odbranu španskih interesa kao sopstvenih.³⁶⁹ Nažalost, uprkos pokazanoj lojalnosti, španska politika ostala je burbonska. U skladu sa tim, 4. jula 1861. god. Španci su na Filipinima osnovali Administrativni savet (*Consejo de Administración*),³⁷⁰ a Filipini su po drugi put izgubili status redovne španske provincije i postali kolonija kraljevine. Osim toga, ustav Španije iz 1876. god. predvideo je da se na Filipinima, kao i drugim španskim prekookeanskim kolonijama (izuzev Kube i Puerto Rika), primenjuju posebni zakoni, usvojeni nezavisno od pomenutog ustava. Na taj način, prvobitni stav pripajanja Španiji koji su Filipinci usvojili nakon dolaska Španaca potisnula je politička volja kraljevine usmerena ka potčinjavanju kolonije, stvorivši rastući jaz i koren filipinsko-hispanskog razdora (Molina 2005).

2. Uspostavljanje kolonijalnog uređenja i prve španske naseobine

U svom delu *La formación de una colonia: Filipinas*, Fradera (Fradera 2001: 83–84) je izneo stav po kome je društvo Filipina upravo nakon dolaska Španaca, tačnije u periodu od XVI veka do 1898. godine, doživelo transformativni proces koji ga je poveo u pravcu ujedinjenja i konstituisanja kolektivnog identiteta. Nasuprot tradicionalističkom stavu pojedinih španskih autora prema kojima je izgradnja filipinskog društva sprovedena na teritoriji lišenoj skoro elementarnih društvenih jedinica, što je činilo višedecenijsku realnost sve do sredine XIX veka i pojave autohtone „prosvećene“ buržoazije koja je odredila viziju Filipina kao nacionalno nezavisne države, Fradera je prihvatio ideju o sekularnoj borbi podanika španske krune koji su pokušavali da prošire kolonijalni prostor i autohtonog stanovništva koje se opiralo stranoj vojnoj, političkoj i kulturnoj kontroli. Zapravo, prema Fraderinom mišljenju, bežeći od opresivnih mehanizama kolonizatora, uglavnom su urođenička

³⁶⁹ Kao nagrada za pokazanu odanost, 8. maja 1826. god. u Španiji je doneta Uredba o priznanju Manile kao prestonice Filipina i odlučeno je da se kao simbol njenog grba koristi kraljevska kruna na zamku.

³⁷⁰ Poput Francuza u Alžiru.

društva bila nosioci razvojnog procesa i društvene organizacije. Sukobi sa kolonizatorima proizveli su kod ostrvljana određenu dinamiku odnosa i različitih odgovora pred silom koja nije bila u stanju da sprovede efikasnu kolonizaciju sve do XIX veka. Na taj način, kolonijalni sistem nije mogao da funkcioniše kao tačno utvrđeni model u različitim kontekstima, već je pre bio jedna vrsta odnosa koja se ostvarivala kroz primenu sile u različitim društvenim segmentima i rešavanje konflikata na terenu.

Analizirajući ovaj kompleksni odnos između kolonizatora i urođenika, Fradera je identifikovao pet etapa u kolonijalnoj istoriji Filipina – prve tri koje pripadaju tzv. imperijalističkom periodu i druge dve koje slede nakon sloma španskog kraljevstva (1810–1824). Tokom imperijalističkog perioda izdvojile su se tri faze: prva koja obuhvata vreme od dolaska Španaca i prvih kontakata sa urođenicima, pa sve do poslednjih godina XVI veka; druga koja se odnosi na prve decenije XVII veka i vreme do sredine XVIII veka; i konačno, treća faza koja se razvija od centralnog perioda XVIII veka i traje sve do propadanja španske imperije do koga dolazi početkom XIX veka. Poslednje dve etape zapravo pripadaju postkolonijalnoj realnosti³⁷¹ koja se proteže sve do prve decenije XX veka kada su, iako pod severnoameričkom vlašću, još uvek bili osetni uticaji španskog kolonijalnog nasleđa.

Filipini su u pravom smislu postali deo španskog kraljevstva sa dolaskom Legaspijeve ekspedicije. Naime, epoha od 1565. do 1585. god. bila je odlučujuća za uspostavljanje kolonije i miroljubivo osvajanje i preobraćanje autohtonog stanovništva. Tokom ovog perioda Španci su bili orijentisani ka stvaranju naseobina na povoljnom terenu, proučavanju ekonomskih mogućnosti na ostrvima i pronalaženju načina da se uspostavi odnos sa Kinom. Osim toga, u ovo vreme utvrđuju se obrasci tipični za celokupan period španske vladavine, a u političkom smislu pažnja se usmerava ka uspostavljanju baza i sticanju kontrole nad ostrvima (García-Abásolo 1982: 55–57).

Zajedno sa grupom uglednih španskih podanika, među kojima se ističu Martin de Goyti (Martín de Gojti), Huan de la Isla (Juan de la Isla), Gvido de Lavesares (Guido de Lavezares), Huan i Felipe Salsedo (Juan y Felipe Salcedo), Andres de Urdaneta i još četiri avgustinska sveštenika – Martin de Rada, Dijego de Erera (Diego de Herrera), Andres de Agire (Andrés de Aguire) i Pedro de Gamboa, Lopes de Legaspi uspešno je

³⁷¹ Termin postkolonijalni, u opštem smislu, odnosi se na proučavanje međuodnosa i sučeljavanja evropskih naroda i društava koje su ti narodi kolonizovali u relativno moderno doba.

sproveo u delo prve ideje o uspostavljanju katoličanstva i hristijanizaciji Filipina.³⁷² Nakon što je obišao Visajska ostrva u centralnom delu arhipelaga, 8. maja 1565. god. Legaspi je odlučio da osnuje prvu hispansko-azijsku naseobinu na ostrvu Sebu.³⁷³ Radi odbrane naseobine, Legasi je prvo sagradio utvrđenje *San Pedro* u obliku trougla. Kako je tokom izgradnje naseobine na ovom prostoru pronađena figurica Hrista, Legaspi je crkvu koju je podigao posvetio Isusu i nazvao je *Jesús* ili *Santo Niño*, a samu naseobinu, u čast Svetog Arhandela Mihajla koji se slavio na taj dan, nazvao je *villa de San Miguel* (Díaz-Trechuelo 2001: 65).³⁷⁴

Utvrdivši naseobinu na Sebuu, Legaspi je uspostavio kontakt sa meštanima ostrva Panaj gde je vladala umerenija klima i gde je zajedno sa Salsedom i nekoliko drugih vojnika takođe podigao naseobinu.³⁷⁵ Ubrzo nakon toga, uz vojnu pratnju i vođstvo urođenika Maomata (Maomat), Legaspi je naredio Martinu de Gojtiju i Salsedu da krenu ka Luzonu i oslobode naseobine na Mindoru koje su bile pod muslimanskom vlašću. Kada je Gojti 19. maja 1571. god. stigao do Manilskog zaliva, na ušću reke Pasig naišao je na utvrđenje sultana Solimana (*Soliman*), a preko puta, na drugoj obali, na naseobinu drugog muhamedanskog vladara Radže Aće (*Raja Acha*) sa kojim je uspeo da sklopio savez. Međutim, za razliku od miroljubivog Radže Aće, sultan Soliman je bio neprijateljski raspoložen prema pridošlicama i zahtevao je da Španci plaćaju danak, te se Gojti vratio na Panaj da bi o zatekloj situaciji izvestio Legaspija (Cabrero 2009: 128–129).³⁷⁶

³⁷² Legaspi i Urdaneta isticali su se po svojim moralnim kvalitetima i integritetu ličnosti i savršeno dopunjavali u svojim uverenjima i aktivnostima vezanim za uspostavljanje kolonije na Filipinima (Cuevas 1943; Muro 1975; Cabrero 1987). Legaspi je sa svojim vojnicima ostao na Sebuu ukupno pet godina tokom kojih je branio vojnicima da čine zlodela i pljačkaju ostrvljane uprkos velikoj suši i gladi.

³⁷³ U pratnji tri broda kojima je stizala podrška Legaspiju, kapetan Huan de la Isla doplovio je iz Nove Španije 9. marta 1570. god., donoseći depešu u kojoj je vicekralj Martin Enrikes de Almansa (Martín Enríquez de Almansa) potvrdio Legaspijevu titulu zapovednika, tj. guvernera novoosvojenih provincija, i odobrio mu da najistaknutije vojnike nagradi imanjima i enkomijendama (Díaz-Trechuelo 1965: 80). Ovo potvrđuju i zvanična dokumenta upućena iz Meksika (16. april 1570.) kalju Filipu II koja se čuvaju u opštem arhivu Indija (AGI/G, leg. 323).

³⁷⁴ Magelan je pre mnogo godina ovu figuricu Isusa poklonio poglavici Sebu, a bila je sačuvana u jednoj kući kao figurica anitosa, tj. filipinskih predaka. Nakon što je Huan de la isla doneo iz Nove Španije ovlašćenje vicekralja kojim je Legaspiju data titula guvernera i pravo da osniva gradove, Legaspi je prvi put upotrebio ovo ovlašćenje proglašivši naseobinu San Migel gradom koji je u čast pronađene figurice nazvan *Ciudad del Santísimo Nombre de Jesús de Cebú* (Díaz-Trechuelo 2001: 69).

³⁷⁵ Na Panaju je bilo više hrane i, za razliku od Sebuana, ovde su urođenici bili srdačniji i prijateljski raspoloženi. Legaspi je izgradio selo na mestu gde se danas nalazi Ilo-Ilo, tj. prestonica Panaja i dobro osigurana luka (Díaz-Trechuelo 2001: 68).

³⁷⁶ Skoro bez ikakve borbe Gojti je uspeo da pokori i susedna mesta Manile. Izuzetak je predstavljala naseobina poglavice Tonda koja je nakon zarobljavanja vođe takođe uspešno pokorena.

Pošto je tokom prethodnih godina na Sebuu i okolnim visajskim ostrvima (*Bicayas de los Pintados*) sproveo mirno osvajanje i uspostavio kolonijalni sistem, Legaspi je prepustio upravljanje ovim teritorijama nekolicini najuglednijih vojnika.³⁷⁷ Nakon toga je u pratnji preostale vojske Legaspi lično krenuo ka Manili. Da bi odbranili Manilu kao dragoceni trgovinski centar sa Azijom, muslimani ne smogu da su imali dva utvrđenja već su i raspolagali i nekim artiljerijskim oruđima, te nije bilo lako isterati ih iz Manile. Ipak, kako je Huan de la Isla u međuvremenu doveo pomoć iz Meksika, Legaspi je uspeo da natera muslimane da se povuku, nakon čega su potlačeni urođenici spalili grad, prihvativši Špance kao oslobodioce. Pošto je diplomatskim putem pridobio podršku urođenika i sultana Solimana koji mu je 19. maja 1571. god. predao svoje utvrđenje, Legaspi je 24. juna iste godine osnovao grad Manilu, što mu je omogućilo dalji prodor ka unutrašnjosti Luzona (Díaz-Trechuelo 2001: 72).

Prilikom pomenutih osvajачkih pohoda vojnici su uvek išli u pratnji misionara. Tokom prve etape španske vladavine misionarskim radom bavili su se isključivo članovi verskih redova, ali kasnije, sa prihvatanjem odluka usvojenih na Tridentskom saboru (1545–1563), u propovedanje katoličke doktrine i parohijski rad pored redovničkog klera postepeno je počeo da se uključuje i svetovni kler. Ipak, hristijanizacija Filipina predstavljala je za pripadnike redovničkog klera poseban slučaj jer su od trenutka dolaska na arhipelag sveštena lica u svakom pogledu imala veliki uticaj na urođenike. Tokom celog kolonijalnog perioda ovaj uticaj je rastao, te su, u odnosu na ostale Špance, sveštena lica uživala nesumnjiv ugled i ekskluzivne privilegije dodeljene od strane Krune. Ovakvo stanje bilo je posledica specifične situacije na Filipinima i činjenice da su sveštenici činili jedino permanentno stanovništvo i nepokolebljivu podršku uspostavljanju španske kolonijalne vlasti. Osim toga, okupljajući Filipince koji su u vreme dolaska Legaspija živeli u raštrkanim, manjim zajednicama, sveštenici su bili ti koji su najviše doprineli kolonijalnoj organizaciji i urbanizaciji ostrva. Kako su se bavili i administrativnim poslovima i nastupali kao

³⁷⁷ Za razliku od američkog modela kolonizacije, Legaspi se opredelio za kolonijalni model u kome su upotreba sile i nasilje uglavnom ustupali mesto sklapanju paktova i sporazuma sa nativnim stanovnicima. U tom smislu, primitivni mehanizam pomoću koga je Legaspi omogućio snabdevanje španske enklave i pridobio poverenje urođenika temeljio se na kupovini namirnica i drugih dobara ili tzv. *bandala* (*bandala*) na osnovu kojih se vremenom uobličio sistem raspodele novca. Na osnovu ovog sistema, Legaspi je savladao otpor prvih barangaja na Sebuu i pridobio urođenike koji su prihvatili suverenitet Španije, a sa tim i plaćanje poreza u zamenu za zaštitu od neprijateljskih barangaja (Alonso 2000: 190–191).

priznati predstavnici kolonijalne vlasti, od odobrenja sveštenstva zavisilo je i sprovođenje i uspeh bilo kakvog projekta na Filipinima (García-Abásolo 1982: 78–79).

Budući da su urođenici zasnivali svoj društveni poredak na vrednostima sličnim španskom kulturnom sistemu (monogamiji, poštovanju predaka i starijih, ispunjavanju obaveza i monoteističkom religijskom uverenju), Legaspijeva ekspedicija je relativno lako uspostavila kontakt i dogovor sa autohtonim stanovništvom. Ipak, mnogo veći problem vukao je korene iz prehispankog perioda i odnosio se na prisustvo stranih naroda koji su porobljavali starosedeoce i prodavali ih kao robove. Naime, Kinezi i Arapi koji su pristizali sa Bornea i iz Melake naseljavali su priobalne delove ostrva i mešali su se sa autohtonim stanovništvom. Tako je nastala malajsko-muhamedanska hibridna etnička grupa koja je po dolasku Španaca na arhipelagu već uspostavila svoju vladavinu. U tom smislu, Legaspi koji je sa svojom vojskom stao na put porobljavanju urođenika može se smatrati i „oslobodiocem“ (Cabrero 2009: 133, 135, 136).

Zahvaljujući Salsedovim političkim sposobnostima španskom kraljevstvu pripojeno je oko 200 filipinskih naseobina, pri čemu je jedino u okolini Lagune upotrebljena sila. Početkom 1572. god. Salsedo je prodro do indonežanskih sela čije su teritorije većinom naseljavali neprijateljski nastrojeni Igoroti. Opoljenu rekama i strmim planinskim liticama, teritoriju arhipelaga Kagajan bilo je teško osvojiti. Salsedova ekspedicija uspeła je da stigne do rta Bolinao (Bolinao) na Pangasinanu gde je sa kineske džunke oslobodila zarobljene urođenike, zadobijajući time njihovo poštovanje i poverenje. Međutim, kako bi teritorije osvojene na Luzonu ostale pod španskom vlašću, bilo je neophodno uspostaviti trajnu naseobinu na Ilokosu, te je na mestu koje su urođenici zvali Vigan (Bigan) Salsedo podigao grad Fernandina (Villa Fernandina). Na taj način, Legaspijeva ekspedicija uspostavila je tri stalne baze na Filipinima – na Sebuu, Manili i Fernandini.³⁷⁸

Osim Salseda, među Legaspijevim vojnicima posebno se istakao i Gvido de Lavesares koji je zamenio Legaspija nakon odlaska u Manilu i 1572. god. postao guverner Sebu. Lavesares je potvrdio enkomijende koje je Legaspi dodelio i istaknute vojnike i sebe nagradio je novim. Osvajanje provincije Pampanga, Ilokosa i ostrva Negros nastavili su avgustinci, a Lavesares je 1575. god. predao vlast Fransisku de

³⁷⁸ Salsedo je takođe osvojio priobalna sela provincije Laguna, došavši sa svojom vojskom čak do jugoistoka Luzona i poluostrva Kamarines (Díaz-Trechuelo 2001: 79).

Sandeu (Francisco de Sande) koji je, uz prethodno pomenute ličnosti, postavio temelje „hispanse Azije“ (Ibid., 130–131).

Svoju osvajачku ambiciju Sande je usmerio na pokoravanju provincije Kamarines (Camarines) gde je, u znak poštovanja svoje otadžbine, osnovao naseobinu pod nazivom Novi Kaseres (Nueva Cáceres) koja je, prema rečima Morge, početkom XVII veka brojala oko 100 španskih suseda. Takođe, Sande je poveo ekspediciju na Borneo gde nije uspeo da uspostavi špansku vladavinu i poslao je Estebana Rodrigesa de Figueroa (Esteban Rodríguez de Figueroa) da pokori ostva Jolo i Mindanao (Sulu za Engleze) koja ipak nikada nisu prihvatila španski suverenitet.

U periodu 1580–1584 došlo je do razvoja inflacije i skoro svi poljoprivredni proizvodi i druge namirnice veoma su poskupele. U početku su se Španci zadovoljavali lokalnim proizvodima, ali sa razvojem trgovine sa Meksikom i porastom novčane mase u Manili počela je da se uvozi roba ne samo iz Meksika već i iz Španije (masline, maslinovo ulje, bademi, šunka, vino, sirće, kao i suvo grožđe, somot, saten, čarape, kape, *cordobanes* ili kozja koža, kastiljski papir, i sl. Do ove ekonomske krize došlo je ne samo zbog povećanog priliva Španaca koji su iz Meksika stizali na Filipine, nego i Kineza koji su dolazili u sve većem broju (Díaz-Trechuelo 2001: 124–126).³⁷⁹

Da bi uvećali deficitarnu špansku populaciju na ostrvima, španski zvaničnici su potpisali sporazum sa Gonsalom Ronkiljom de Penjalosom (Gonzalo Ronquillo de Peñalosa) koji se obavezao da dovede u Manilu 600 muškaraca (od kojih je bar 200 trebalo da dođe sa porodicama).³⁸⁰ Po dolasku na Filipine, severoistočno od Luzona Ronkiljo je osnovao grad Novu Segoviju (Nueva Segovia) koji je krajem XVI veka brojao preko 200 Španaca. U to vreme, na ostrvu Panaj osnovan je i grad Arevalo (Arévalo) u kome je boravilo 80 Španaca (Ibid., 126–127).

Kao i Sande, Ronkiljo je poslao ekspediciju na Borneo, ali nije uspeo da nametne špansku vlast. Kako je Ronkiljo bio veoma koristoljubive prirode i nije birao sredstva da bi se obogatio, zloupotrebe njegovog položaja i vlasti izazvale su veliko nezadovoljstvo u Manili i pritužbe kod španskog kralja. Ronkiljo je preminuo 28.

³⁷⁹ Zbog transporta, svi artikli koji su stizali iz Španije koštali su mnogo više na Filipinima nego u Meksiku, ali su takođe poskupeli i kineski i lokalni proizvodi.

³⁸⁰ Među ovim doseljenicima je trebalo da bude 12 misionara i različitih zanatlija, a posebno brodograditelja. U zamenu za titulu guvernera i generalnog kapetana, sa godišnjom platom od 4.000 pezosa i drugim fiskalnim olakšicama, Ronkiljo je pristao da o svom trošku preveze doseljenike do Paname odakle su borodvima stigli na Filipine 1. juna 1580. godine.

februara 1583. godine. Dok je njegovo telo ležalo položeno u katedrali, nesrećnim slučajem izbio je požar koji je zahvatio ne samo zgradu već je i velikom brzinom uništio ostatak grada budući da je sve bilo izgrađeno od drveta i lako zapaljivih materijala. U ovakvom stanju zatekao je Manilu Ronkiljov nasljednik, Santjago de Vera (Santiago de Vera), za vreme čije vladavine je došlo i do prve pobune nativnog stanovništva i razvoja svesti o ranjivosti trgovine galeona koja je postala izazovna i za druge evropske narode koji su počeli da napadaju i pljačkaju brodove, nanoseći tako ogromnu štetu manilskoj ekonomiji (Ibid., 128–130).³⁸¹

Kada je reč o kolonijalnim dostignućima ostvarenim tokom ovog prvog perioda od dragocene je važnosti izveštaj *Los agustinos y la evangeliazcion de Filipinas* Isasija Rodrigesa (Isacio Rodríguez). U ovom izveštaju iz 1591. godine autor je opisao uspeh sveštenika koji su došli sa Legaspijem, navodeći kako je u oblasti Luzona i drugim filipinskim ostrvima, tačnije Manili i susednim mestima, provinciji Pampanga, Pangasinanu, Ilokosu, Kagajanu, Laguni, provinciji Kamarines, na ostrvu Masbate, Sebu, Panaj i obali Kalilaje (Calilaya) bilo ukupno 166.903 bračnih parova koji plaćaju porez ili, sa decom, oko 667.612 duša. Takođe, navedeno je da je u pomenutim oblastima raspoređeno 140 sveštenika koji podučavaju urođenike svetim tajnama i da je potrebno, što pre, poslati nove (Retana 1895 : IV. 33–111).

Ipak, Retanino izdanje Morge pruža daleko potpuniji opis kolonizatorskih rezultata. Prema ovim podacima, avgustinci su na Visajskim ostrvima imali puno posećivanih učilišta i izgrađenih manastira, kao i na Luzonu, u provinciji Ilokos, Pampanga, u oblasti Manile i nekim delovima Pangasinana. Dominikanci su proširili svoja učenja u provinciji Kagajan, dok su franjevci izgradili učilišta i manastire u okolini Manile i celoj provinciji Kamarines i Laguna, a jezuiti su imali tri velika učilišta u blizini Manile, kao i mnoga druga na ostrvu Sebu, Lejte, Ibabao, Samar i Bohol (Morga 1609: 205).

Nakon Legaspijeve smrti za njim je ostalo ukupno 98 enkomijendi, od kojih guverner sebi nije dodelio nijednu. Deset godina nakon osnivanja Manile (1581), grad je

³⁸¹ Osim ove pobune koja je brzo ugušena i čiji su učesni najstrože kažnjeni, još jedan nemili događaj pogodio je Špance. Naime, trgovački brod *Santa Ana* napadnut je i opljačkan od strane Engleza Tomasa Kavendiša (Thomas Cavendish), podanika Izabele I (Isabela I). Ovaj piratski poduhvat bio je po pitanju otetog plena jedan od imponantnijih, ali svakako ne i jedini. Naime, Kavendiš i drugi engleski morepolovci napadali su i druge španske brodove na Pacifiku, ali je tek sa ogromnim gubitkom blaga sa broda *Santa Ana* na Filipinima postalo jasno da je mirni period „španskog jezera“ (od Magelanovog otkrića do 1588. god.) završen i da je unosna trgovina galeona meta i drugih stranih sila.

dobio i svog prvog biskupa Dominga de Salasara koji je u delu *Arancel de Filipinas* (1588) jasno odredio pravila ponašanja sveštenih lica u eparhiji. Istovremeno brinući o interesima i pravima autohtonog stanovništva, Salasar je nastojao da pronade najbolja birokratska i ekonomska rešenja koja bi omogućila održanje kolonijalnog sistema u kome je sukob između kolonizovanih i kolonizatora bio neumitna realnost (Cabrero 2009: 138–139).

Posle Santjaga de Vere kao guverner postavljen je Gomes Peres Dasmarinjas. Došavši sa 270 vojnika iz Meksika 1590. god., Dasmarinjas je pokušao da proširi španski uticaj na Luzonu, te je organizivao tri ekspedicije na provinciju Ituj (Ituy) i Kagajan. Ipak, njegova najveća ambicija bio je pohod na Terenate (Terrenate), ali je prilikom isplovljavanja iz luke Kavite 1593. godine stradao od strane pobunjenih Kineza. Nakon smrti Dasmarinjasa, kralj je imenovao za guvernera Fransiska Telja de Gusmana (Francisco Tello de Guzmán), u čije vreme je Salasar proglasio Manilu za sedište biskupije. Takođe, neposredno pre dolaska Telja na vlast ponovo je uspostavljem Vrhovni sud u Manili 1596. god., a kao sudija (*oidor*) postavljen je Antonijo de Morga. Osim vladavine Telja de Gusmana, početak novog turbulentnog stoleća na Filipinima obeležili su i burni događaji poput napada Holandana i veoma jakog zemljotresa. Naime, tokom celog XVII veka Filipine su konstantno potresale ili pobune unutar same prestonice i napadi stranih sila, ili razne prirodne katastrofe poput požara i zemljotresa.³⁸² Ipak, uprkos svim nedaćama, Manila je nastavila da se razvija. Prema rečima Pedra Murilja Velardea, u prestonici su se zidale velike kuće, sa prostranim balkonima i potkrovljima, a na obalama reke nicali su vikendice sa raskošnim vrtovima i baštama, te je Manila bila „najlepši i najistaknutiji grad Orijenta“. Međutim, 1645. godine tokom dva meseca potresi su razarali Manilu, uništavajući tadašnje najveće građevine. Nakon ovog zemljotresa u rekonstrukciji grada ponovo se pribleglo drvetu i lakšim materijalima, što je ublažilo posledice zemljotresa koji je usledio 1658. godine. U tom smislu, prirodne pojave direktno su uticale na arhitektonski stil i izgradnju Manile, sve dok graditelji nisu počeli da konstruišu zdanja

³⁸² Čak trećina Manile uništena je u požaru koji je izbio 1603. god., a pre nego što je grad i počeo da se oporavlja Kinezi su podigli pobunu. Kako je kineska populacija rapidno godinama rasla, u odnosu na nekih 700 Španaca, Kineza je bilo gotovo nekoliko hiljada. Ipak, zahvaljujući podršci nativnog stanovništva Španci su uspeli da uguše pobunu.

okvirena potpornim i nosećim zidovima (Díaz-Trechuelo 2001: 133–134, 135–139, 140).

2.1. Razvoj filipinskog društva

Početni period potčinjavanja autohtonog stanovništva i uspostavljanja prvih naseobina na Filipinima obojen je vladavinom vicekralja Martina Enrikeza u Novoj Španiji i vladavinom guvernera Legaspija (1565–1572), Gvida de Lavesarisa (1572–1575)³⁸³ i Fransiska de Sandea (1575–1579) na arhipelagu.³⁸⁴ Pre nego što je krenuo u osvajanje Manile, Legaspi se sa Panaja vratio na Sebu da bi u gradu naselio španske bračne parove koje je Huan de la Isla doveo iz Nove Španije. Naime, na Filipinima je početkom kolonizacije bilo veoma malo Španjolki i ženska populacije je neznatno počela da raste tek kada se u Meksiku raširio glas o uspehu Legaspijeve ekspedicije.

Sama Manila u početku je bila mala španska enklava sačinjena od kuća napravljenih od trske i bambusa, zaštićena bedemom i rekom Pasig. Po dolasku, Španci su u Manili zatekli 2.000–6.000 malajskih muslimana, koloniju od oko 40 kineskih trgovaca i dvadesetak Japanaca. Iako se o Filipinima prvobitno mislilo kao o podneblju pogodnom za dobijanje začina i eksploataciju ruda, ubrzo se ova aspiracija pokazala nerealnom i pažnja kolonizatora preusmerena je ka razvijanju trgovine sa Kinezima. Još je Legaspi ukazao na mogućnost organizovanja izvoza filipinskih proizvoda (pamučnih prekrivača, voska, netkanog tekstila, pletiva i užadi, kao i manje količine zlata) u Novu Španiju, mada na osnovu dobiti ostvarene ovom trgovinom nisu mogli da se pokriju troškove kolonizacije. Stoga, Španci su počeli da streme povećanju izvoza³⁸⁵ i okrenuli su se unapređivanju proizvodnje. Tako je umesto uzgajanja pirinča bez navodnjavanja počela da se primenjuje irigacija i oranje plugom koji je vukao patuljasti vodeni bufalo. Ova promena u sistemu proizvodnje zahtevala je angažovanje veće radne snage, zbog čega su Španci organizovali naseljavanje stanovništva u selima i intenziviranje rasta useva u dolinama.

³⁸³ Tokom vladavine Lavesarisa, Manila je prvi put ozbiljno napadnuta 1574. god. od strane kineskog pirata Limahonga i njegove vojske. Ipak, Španci su uspeli da se odbrane 30. novembra, a kako je to bio praznik Svetog Andresa (*San Andrés*), ovaj svetac prihvaćen je kao zaštitnik filipinske prestonice.

³⁸⁴ Po dolasku na vlast, Fransisko de Sande zatekao je Manilu razrušenu i spaljenu tokom okršaja sa Kinezima, što ga je podstaklo u nerealnoj želji da pokrene osvajачki pohod na Kinu. Ipak, Savet Indija je odabrao racionalniju opciju, usmerivši politiku ka ekonomskoj saradnji sa Kinom (Díaz-Trechuelo 2001: 123).

³⁸⁵ Kao što je u prvom delu rada pomenuto, pre dolaska Španaca na Filipinima je preovladavala aekonomija održivosti i rudimentuarni oblik trgovine zasnovan prevashodno na razmeni dobara.

Istovremeno, o Filipinima se razmišljalo kao o teritoriji pogodnoj za jevandelizaciju Azije i eventualnu invaziju na Kinu. Međutim, iako su se pomenuti planovi izjalovili, Španci su na Filipinima prepoznali izuzetan strateški značaj u pogledu azijskog kontinenta i ruta ka Indijskom okeanu i nisu želeli da prepuste arhipelag drugim evropskim zemljama. Umesto toga, uprkos relativnoj neprofitabilnosti kolonije, španska kraljevina odlučila je da pretvori Filipine u „granicu sa Azijom“, odnosno bastion američkog kolonijalnog carstva i odbrambeni zid u borbi protiv neprijateljskih sila. Na taj način, započeta je transpaciifička etapa Filipina tokom koje su se oni razvili kao put srebra i most između Amerike i Azije (Elizalde 2009: 50, 52–53).

Naime, kako na Sebuu tako i u Manili, doseljenici su uglavnom dolazili iz Meksika, odakle je pristizala i pomoć za osvajачke ekspedicije. Ipak, uprkos početnom entuzijazmu, zbog nepovoljnih klimatskih uslova na koje beli doseljenici nisu navikli, demografski rast zajednice odvijao se veoma sporo. Prema jednom izveštaju iz 1583. god. u Manili je boravilo ukupno 329 muškaraca različite dobi. Pored toga, 63 je bilo nastanjeno na Sebuu, 69 u Novom Kaseresu, 97 u Novoj Segoviji i 19 u Fernandini, što je činilo ukupno 577 muškaraca, plus još sedmero u Pangasinanu i 64 u provinciji Kavite (Cavite) i okolini Manile (Díaz-Trechuelo 2001: 77–78).

Legaspi je odredio da urođenici plaćaju godišnji porez u vrednosti od osam reala ili jednog pezosa. Ovaj iznos mogao je da bude isplaćen u zlatu, pamuku, pirinču, živini ili drugim dobrima kojima su meštani raspolagali, a kasnije su mogli da biraju da li će plaćati novcem ili začinima. Zbog troškova izgradnje odbrambenog utvrđenja i održavanja manilske katedrale, 1593. god. porez je povišen na dva reala. Takođe, urođenici su bili dužni da pružaju određene usluge (*polos*) kolonizatorima, odnosno učestvuju u javnim radovima tokom nekoliko dana u godini, rade u brodogradilištu na izgradnji brodova ili pomažu kao veslači. Iako je ovo bio prinudni rad, za pružene usluge urođenicima je isplaćivana dnevica. Iako su neki Španci tretirali urođenike poput robova, Kraljevstvo je svakom podaniku garantovalo slobodu, te su jedino pobunjenici, tj. zarobljenici tokom rata (najčešće Crnčići ili Mavari), zapravo imali status sličan zarobljeničkom.³⁸⁶

³⁸⁶ Opširnije o poreskom kolonijalnom sistemu na Filipinima od XVI do XVIII veka vidi članak Luisa Alonsa Alvaresa “¿Qué nos queréis, castillas? El tributo indígena en las islas Filipinas entre los siglos XVI y XVIII” (Álvarez 2003).

Sklapanje brakova između Španaca i urođenika predstavljalo je retkost i tokom XVII veka procenat dece iz ovakvih mešovitih brakova bio je mali. Urođenici su uglavnom živeli u svojim selima na polju i jedini kolonizatori sa kojima su bili u kontaktu bili su sveštenici i gradonačelnici. Španci su činili manjinu koja se nalazila na vrhu društvene piramide i mahom su boravili u Manili. Većinom su bili činovnici i vojna lica, a među njima posebno mesto zauzimali su oni koji su radili na utovaru trgovačkih brodova i bili tesno povezani sa gradskim većnicima Manile. Oni su bili poznati kao *cargadores de la nao*, a njihova prepiska uvek je počinjala natpisom *la Ciudad y Comercio de Manila* (Díaz-Trechuelo 2001: 83). Zajedno sa katoličkim klerom, koji se u nedostatku svetovnih lica bavio i obrazovanjem urođenika i van Manile sprovodio hristijanzaciju Filipinaca, važan deo stanovništva svakako su činili vojnici, mada je ovu društvenu grupu teško precizno definisati jer se sastojala od oficira i vojnih lica različitog ranga i prilično nejasnih karijernih puteva. Zapravo, vojnici koji su dolazili na Filipine najčešće su bili dezerteri i osobe sumnjivih kvaliteta koje su pod prinudom stizale iz Meksika (Mazín Gómez 2000).

Veoma je teško odrediti tačan broj pripadnika urođeničke populacije u ovo vreme jer ne postoje pouzdani podaci. Jedino što može da doprinese stvaranju preciznije predstave o tadašnjoj demografskoj slici jesu poreski obračuni koje su Španci sačuvali.³⁸⁷ Najnaseljenije oblasti oduvek su bile na severu arhipelaga, tj. bliže prestonici i na teritoriji Ilokosa i Kagajana. Na Visajima su po broju stanovnika na prvom mestu bili Panaj i Cebu, zatim Negros, Mindoro i Bohol. Vremenom, u hispanskom društvu Manile ojačala je kineska zajednica. Iako se Kinezi takođe nisu mešali sa Špancima, jesu sa urođenicima, te je broj kineskih mestika (*mestizos de sangley*)³⁸⁸ bio u stalnom porastu. Uprkos tome što su Kinezi predstavljali malobrojnu etničku grupu u poređenju sa urođenicima, u globalu, njihova populacija premašivala je špansku populaciju i imala je odlučujuću ulogu kada je reč o ekonomskom životu arhipelaga. Prema jednom Salasarovom pismu, na Filipinima je 1590. god. bilo oko 6.000–7.000 Kineza. Samo nakon 13 godina rast kineske populacije bio je takav da je

³⁸⁷ Ovi obračuni pokazuju izvesnu stabilnost populacije. Naime, 1606. god. zabeležena je naplata 580.820 poreza po bračnoj zajednici, a 1686. Taj iznos je bio 600.000. Tek je u poslednjoj trećini veka zabeležen blagi porast koji će biti aktuelan sve do XVIII veka (Díaz-Trechuelo 2001: 84).

³⁸⁸ Reč je o pejorativnom nazivu kojim su Španci označavali pripadnike fudžijanske trgovačke zajednice. Sam termin *sanlegy* nastao je iz poreznog izgovora *chang lai* – oni koji dolaze često ili *shang lai* – oni koji dolaze da trguju (Ollé 2002: 244, 263).

izazvao nemir kod Španca i *cabildo*, tj. gradsko veće, apelovalo je na guvernera da ograniči broj Kineza na 3.000.³⁸⁹ Ubrzo nakon proterivanja Kineza koje je rezultiralo izbijanjem nereda, kineska populacija ograničena je na 9.000, a godišnje se uvećavala za oko 1.500 ili 3.000 stanovnika. Već 1632. god. 16.000 Kineza je legalno boravilo na Filipinima, dok je bilo oko 5.000 ilegalaca. Kinezi su držali monopol nad lokalnom trgovinom, iako su kao nevernici isključivo mogli da borave u manilskoj oblasti *Parían*, isto kao što su i pokršteni bračni parovi i samci mogli da žive samo u selima Binondo (Binondo) i Santa Krus (Santa Cruz). Pod ovakvim uslovima odvijao se život kineske zajednice sve dok 1686. god. nije donet dekret o proterivanju nepokrštenih kineskih porodica kojima je, ukoliko su želele da ostanu na Filipinima, dat rok od dva meseca. Kao posledica ove odluke, mnogo Kineza pribeglo je lažnom prihvatanju katoličanstva, a prema popisu iz 1689. god. na arhipelagu je ostalo samo 887 Kineza.³⁹⁰ Konačno, prema popisu iz 1700. god. navodi se da je na Filipinima boravilo 1.322 nepokrštenih Kineza i 687 koji su prihvatili hrišćanstvo, što će biti važeći trend sve do kraja XVII veka (Díaz-Trechuelo 2001: 84–86).

Tokom XVIII veka struktura stanovništva na Filipinima suštinski je ostala nepromenjena, odnosno sačinjena od tri vladajuće grupe: nativne i najbrojnije, kineske, tj. filipinsko-kineske, i najmalobrojnije španske, naseljene u oblasti Manile i luki Kavite.³⁹¹ Razlog za slabu naseljenost Španaca na Filipinima bili su nepovoljni klimatski uslovi, udaljenost i loša komunikacija prestonicom, ali i nedostatak rudnog bogatstva i monopolistička trgovina galeona u kojoj su samo privilegovani mogli da učestvuju i profitiraju. Do kraja XVIII veka broj španskih doseljenika nije značajnije varirao. Na Visajskim ostrvima živio je neznatan broj Španaca, a na celom Luzonu, van same Manile živelo je najviše oko 2.000 doseljenika (Ibid., 170–171).³⁹²

Iako je u odnosu na hispansku, kineska zajednica bila znatno brojnija, od polovine XVIII veka prema kineskim mesticima i doseljenicima ojačala je odbojnost. Naime, tokom XVII veka Španci su videli radne Kineze kao glavne pokretače filipinske

³⁸⁹ Ova bojazan pokazala se opravdanom kada je 1603. god. došlo do pobune Kineza kojih je bilo čak 20.000 u odnosu na nešto manje od 2.000 Španaca.

³⁹⁰ Iako se ne može govoriti o pouzdanosti podatka, pomenuta cifra svakako svedoči o posledicama odluke o proterivanju Kineza.

³⁹¹ Prema gradskom izveštaju, 1702. godine u Manili je živelo 400 španskih domaćinstava, a 1722. njihov broj se povećao na 882., tj. za oko 4.000 stanovnika, dok Delgado navodi da je 1749. u Manili bilo 900 španskih porodica.

³⁹² U drugoj polovini XVIII veka u Manili je boravilo oko 2.000 vojnika i 700 sveštenika

ekonomije, ali su se sa naglim porastom kineske zajednice kolonizatori osetili ugroženim. Drugim rečima, kineski mestici koji su bili dobri trgovci, poljoprivrednici i zanatlije, pretvorili su se u nepoželjne konkurente lokalnom stanovništvu u trgovini i u ostalim ekonomskim aktivnostima. Stoga je, 1729. god. guverner Fernando Valdes Tamon (Fernando Valdés Tamón) neredio da se svi pripadnici kineske zajednice koji nisu pokršteni presele iz različitih provincija u Parian, a oni koji su primili hrišćanstvo u naseobine Binondo i Santa Krus. Međutim, Kinezi su se žalili kako su stanovnici iz okoline Manile bili zemljoradnici, ribari ili zanatlije i da u Parianu ne bi mogli da rade kao pekari, bave se proizvodnjom keramike ili tekstila, te naredba guvernera nije sprovedena. Iako je 1734. god. kraljevskim dekretom opet pokrenuto pitanje o potrebi iseljavanja svih Kineza čiji je broj bio u porastu i Vrhovni sud Manile je podržavao takvu odluku, u stvarnosti ništa se nije promenilo. Novi kraljevski dekret donet 1744. god. nalagao je prvobitno naseljavanje svih Kineza na jednom mestu, a potom i njihovo proterivanje, ali ni ova naredba nije sprovedena (Ibid., 173).

Tek sa dolaskom guvernera Pedra Manuela de Arandije (Pedro Manuel de Arandía), čije je osnovno zaduženje bilo da protera sve Kineze koji nisu pokatoličeni, 1755. god. napravljen je popis kineskog stanovništva i sprovedeno je njihovo proterivanje. Ipak, mnogi Kinezi su uspeali da ostanu na Filipinima, venčavajući se sa onima koji su bili hrišćanske vere. Osim toga, tokom narednih godina kineski trgovci koji su dolazili u Manilu opet su ostajali na ostrvima i 1758. na desnoj obali Pasiga napravljena je novi geto ili *alcaicería* San Fernando za kinesko stanovništvo čiji je broj opet bio u porastu (Felix 1966).

Kako su tokom Sedmogodišnjeg rata³⁹³ i okupacije Manile Kinezi zauzeli izdajnički stav i pomagali engleskim okupatorima, po završetku rata španske vlasti odlučile su bez dvoumljenja da proteraju Kineze, čak i one koji su primili hrišćanstvo, a nisu bili u bračnoj zajednici.³⁹⁴ Međutim, kako je proterivanje Kineza koje je usledilo

³⁹³ Sedmogodišnji ili Treći šleski rat (1756–1763) bio je u stvari oružani sukob velikih sila: Pruske, Velike Britanije, Hanovera (kasnije i Portugala) protiv Austrije, Francuske, Rusije, Saksonije, Poljske i Švedske (kasnije i Španije i Kraljevstva dveju Sicilija). Engleska je 1762. god. zaratila sa Španijom koja je bila saveznica Francuske i Britanci su zauzeli Manilu. Rat je okončan potpisivanjem Pariskog mira 1763. god., a Britanci su se povukli iz Manile 1764. god.

³⁹⁴ Kraljevskim dekretom iz 1766. god. naređeno je da svi Kinezi koji su pomagali Englezima napuste Manilu. Da bi izbegli progon Kinezi su se ženili Filipinkama, a deci malđoj od 12 godina bilo je dozvoljeno da ostanu sa majkama. Takođe, ukinuto je izdavanje boravišnih dozvola Kinezima i svi koji su dolazili da trguju morali su po završetku poslova da napuste arhipelag (Díaz-Trechuelo 2001: 174).

1773. god. imalo negativne posledice, guverner Hose Vasko i Vargas (José Basco y Vargas) doneo je dekret 1778. god. kojim je odredio da na Filipine može da se vrati do 4.000 Kineza koji su primili hrišćanstvo i koji su se bavili poslovima poput zemljoradnje, uzgajanja i tkanja svile i pamuka, kovanja i livenja metala, rudarstva, proizvodnje keramike i porcelana, bojenja i lakiranja itd. Ipak, bilo je gotovo nemoguće u ovom broju pronaći Kineze koji su primili hrišćanstvo i istovremno bili vešti radnici i zanatlije, zbog čega je guverner odlučio da ipak obustavi naseljavanje Kineza, a onima koji su već živeli na Filipinima naloženo je da počnu da se bave zemljoradnjom. Konačno, krajem veka splasnula je izrazita netrpeljivost prema Kinezima i život se vratio u normalu.

Što se tiče nativnog stanovništva, raspoloživi izvori daju raznovrsne prikaze, zbog čega je teško dati precizne cifre o brojnosti ove populacije. Ipak, na osnovu novca napalaćenog od poreza i prema obračunima kraljevskih zvaničnika, manilski trezori beleže blagi porast od prve polovine XVIII veka, što znači da je u ovom periodu došlo do izvesnog porasta broja urođenika, mada je priliv novca u kasama Manile istovremeno bio posledica pokorvanja novih filipinskih provincija (Díaz-Trechuelo 2001: 174–176).³⁹⁵ Sa druge strane, nemoguće sa sigurnošću govoriti o brojnosti urođeničke populacije i zbog činjenice da je veliki broj lokalnog stanovništva u unutrašnjosti Luzona, grupama Visajskih i Kalamijanskih ostrva (Calamian Islands) i ostrvu Mindanao bio nepokoren i živeo van domašaja španskih kolonizatora i mogućnosti sprovođenja popisa stanovnika.

Ipak, izvesno je da je tokom perioda komercijalne ekspanzije i ekonomskog razvoja (od kraja XVI do početka XVII veka) Manila kao urbana prestonica neprestano beležila porast broja stanovnika, pretvarajući se u kolonijalnu metropolu i vojno, ekonomsko i religijsko sedište nove kolonijalne administracije i multikulturalni grad sa oko 40.000 stanovnika (Elizalde 2009: 51). Krajem španskog kolonijalnog perioda, tj. XIX veka, prema Ridu, u Manili je živelo oko 300.000 stanovnika, što je posle Barselone i Madrida činilo trećim najnaseljenijim španskim gradom (Reed 1978).

³⁹⁵ Uprkos oskudnim i nedovoljno pouzdanim demografskim izvorima, u drugoj polovini XVIII veka izvesno je došlo do povećanja nativnog stanovništva. Krajem veka zabeleženo je da je 1.250.000 urođenika plaćalo porez, čemu bi trebalo dodati i oko 100.000 stanovnika koji su živeli raštrkani u planinskim krajevima, van fiskalne kontrole španskih kolonizatora.

2.1.2. Politička istorija i društveno uređenje

Kako navodi Huliya Seldran Ruano (Julia Celdrán Ruano), u razvoju španskog političko-administrativnog sistema moguće je razlikovati tri faze: organizacionu fazu (u okviru koje se izdvaja tzv. herojska etapa organizacije društva, etapa prehispanске државе, etapa osnivanja gradova pod zapovedništvom guvernera Legaspija, etapa osnivanja Vrhovnog suda Manile i etapa teritorijalne organizacije); fazu konsolidacije političke i crkvene vlasti i industrijskog razvoja; fazu burbonskih institucionalnih reformi.

Organizaciona ili herojska etapa (*etapa heroica o de organización*) počela je nakon otkrića Amerike koje je omogućilo dalja osvajanja i kontakt Španaca sa Filipincima. Na osnovu čuvenih Aleksandrijskih bula kao graničnika kontroverznih španskih prava i portugalskih osvajanja na Atlantiku Španci su organizovali pet pomorskih ekspedicija i osnivali prvu špansku naseobinu na Sebuu. Uz uvažavanje određenih karakteristika geografske, lingvističke i socijalne strukture koju su Španci po svom dolasku zatekli na ostrvima,³⁹⁶ nastupila je etapa formiranja prehispanске државе (*estado prehispánico*). Kao što je pomenuto, specifični političko-socijalni uslovi u kojima je jedino autohtono stanovništvo malajskog porekla bilo naseljeno na teritoriji Luzona i Visaja i organizovano u drevne društvene zajednice barangaja³⁹⁷ olakšali su proces kolonizacije i verske konverzije, kao i asimilacionu politiku Katoličkih kraljeva u celini. Ipak, nepostojanje migracione politike usmerene ka naseljavanju daleke kolonije odrazilo se na slabo širenje jezika i rasno ukrštanje. Jedina i prilično nesigurna ruta od Manile do Akapulka nije omogućavala slobodno migraciono kretanje stanovništva, što je doprinelo slabom naseljavanju ostrva³⁹⁸ (uglavnom vojnim i

³⁹⁶ Naime, Španci su se na Filipinima suočili etnički, kulturološki i dijalektološki potpuno drugačijim narodom, raseljenim duž jednog veoma razduženog i širokog geografskog područja na kome nije bilo nikakvih tragova političkog centralizacije.

³⁹⁷ Detaljnije o ovome videti takođe rad Huliye Seldran Ruano „La administración municipal de Filipinas en el último tercio del siglo XIX: reformismo versus autonomismo“ u *Actas del XV Congreso del Instituto Internacional de Historia del Derecho Indiano*, Vol. I, Diputación de Córdoba, Universidad de Córdoba, 2005, pp. 81-110.

³⁹⁸ Citirajući podatke Kosana Mojana (Cosano Moyano) iznete u studiji *Una visión de Filipinas en el reinado de Carlos III*, Seldran Ruano (Celdrán Ruano 2009) navodi da se 1750. godine broj stanovnika na Filipinima procenjivao na 904.116, dostižući 1810. godine broj od 2.395.687, od čega je samo 4.000 stanovnika pripadalo beloј rasi koja se 1876. godine uvećala za 38.248. Ipak, značajnije demografsko uvećanje koje 1877. godine dostiže broj od deset miliona ne menja bitno situaciju jer prisustvo Španaca ne prelazi procenat od 1%.

civilnim činovnicima, meksičkim trgovcima i sveštenicima) i skoro isključivo u oblasti Manile (zbog unosne trgovine koja se odvijala lađama iz Akapulka). Ovakvo stanje otežavalo je ekonomski razvoj Filipina i usporavalo je procvat poljoprivrede i tehnologije ne dozvoljavajući da kao u Americi kreolci i mestici postanu pokretačka razvojna snaga zemlje.

Uspostavljanjem gradske skupšine u Manili (*el Ayuntamiento de Manila*) došlo je do osnivanja gradova pod zapovedništvom guvernera Legaspija kome je Filip II 14. avgusta 1569. godine dao titulu guvernera ili generalnog kapetana Ostrva lopova (*el Adelantado de la isla de los Ladrones*),³⁹⁹ poverivši mu tako političku, sudsku i vojnu odgovornost na provincijskom nivou kao kompenzaciju za ekonomske troškove nastale po osnovi ekspedicije.⁴⁰⁰ Osnivajući gradove i uspostavljajući sistem enkomijendi, Legaspi je uspostavio prvi poreski sistem u zemlji i 1. januara 1571. godine pretvorio je mesto San Migel na Sebuu u filipinsko-hispanski gradić nastanjen sa pedesetak bračnih parova. Već 24. juna iste godine Legaspi je osnovao opštinu Manilu sa upravom sačinjenom od dva gradonačelnika, dvanaest odbornika (*regidores*), jednog notara (*escribano*), jednog policijskog komesara (*alguacil mayor*) i, u skladu sa uredbama punovažnim u Meksiku, 19. novembra 1595. godine Filip II proglasio je Manilu prestonicom Filipinskih ostrva. Ovim činom Manila je zvanično dobila odobrenja i privilegije koje su imali i ostali gradovi kraljevstva. Iako su ubrzo počeli da niču i drugi gradovi kao što je Vila Fernandina, Novi Kaseres, Nova Segovija, Pangasinan, Kavite, Arevalo i sl., Manila se izdvojila kao glavno urbano i komercijalno središte koje je okupljalo kako poslovne tako i duhovne ljude. Istovremeno, sa urbanizacijom koju su sprovodili Španci započet je proces hispanizacije lokalnog stanovništva koje se postepeno uključuje u novonastale društvene organizacije. Po ugledu na američki model, na ostrvima se sprovodi reorganizacija društvenog prehispanskog uređenja i, u skladu sa odredbama španske krune, priznaju se prava filipinske klase *principalía* tako da u novim indijskim gradovima (*reducciones*) Španci zadržavaju staru administrativnu jedinicu *barangay* na čije čelo se postavlja stari vladar *dato*, ali imenovan kao poglavar

³⁹⁹ Kako navodi Seldran Ruano, izdavanje titule guvernera (*El título de Adelantado*) od strane španskog kraljevstva imalo je dugu tradiciju. U Indijama se još od Fernanda III (zvanog Sveti) pojedincima koji su potpisivali sa monarhom sporazum kojim su se obavezivali da će osvojiti i kolonizovati neku teritoriju na svoj račun, ali u ime kraljevstva, zauzvrat dodeljivalo mesto guvernera i određene privilegije koje su išle uz ovaj položaj (oslobađanje od poreza, fisklane olakšice, i sl.) (Celdrán Ruano 2009).

⁴⁰⁰ Da bi finansirao petu ekspediciju na Filipine Legaspi je morao da rasproda svu svoju imovinu (špansko kraljevstvo je samo obezbedilo namirnice za prekookeanski put.

barangaja (*cabeza de barangay*)⁴⁰¹ i ovlašćen da vrši naplatu u svom distriktu (*cabecería*). Istovremeno, poglavari barangaja postaju povlašćeni nizom privilegija, kao što su oslobođanje od plaćanja nameta i služenja vlasniku i njegovoj porodici i dobijanje novčane naknade za obavljanje dužnosti.⁴⁰² Kao telo političkog rukovodstva koje kontroliše rad nekoliko barangaja, formira se do tada nepostojeći upravni organ oličen u liku guvernera Indija (*gobernadorcillo-capitán*)⁴⁰³ koji vremenom postaje najviša civilna vlast sa administrativno-sudskim ovlašćenjima, a kome pomažu različiti saradnici birani od strane članova *principalía* i istaknutih poglavara.⁴⁰⁴ Takođe, u svakom selu se osniva parohijski dom prvobitno vođen isključivo španskim klerom, a kasnije, sa napretkom kolonizacije, i autohtonim sveštenstvom. Osim misionarskih aktivnosti i organizacije kulturnih događaja, parohijanci učestvuju takođe u izboru guvernera, a imaju i kontrolu nad autohtonim predstavnicima vlasti i stanovnicima.⁴⁰⁵

Po ugledu na poreski sistem u Americi, lokalnom stanovništvu, kao vazalima kraljevstva, od početka je nametnuto plaćanje poreza ili kraljevskog danka (*tributo*

⁴⁰¹ Osim za prikupljanje poreza, poglavari su bili odgovorni i za organizaciju prinudnog rada, a do 1789. god. njihova pozicija bila je nasledna. Preostali deo višeg staleža *principalía* činile su tri specijalne sudije (*jueces mayores*) zadužene za rad policije, setvu i uzgoj stoke; nekoliko zvaničnika ili ministara pravde zaduženih za rad pravosudnih organa i lokalne samouprave; jedan viši poručnik (*teniente mayor*) sa najviše osam pomoćnika; i konačno, nekolicine šerifa, vojnika i lokalnih čuvara (Elizalde 2009: 56).

⁴⁰² Pripadnici ovog staleža bili su oslobođeni poreza, imali su manja zaduženja u parohijskoj crkvi i imenovani su kao šefovi lokalnih kancelarija. U odnosu na predkolonijalno plemstvo, članovi koji su pripadali višem sloju bili su brojniji, uticajniji i podobni za formiranje i očuvanje oligarhijskog sistema lokalne kontrole. Jedna od najznačajnijih i najtrajnijih promena koje su se desile pod španskom upravom jeste zamena filipinske ideje o komunalnoj upotrebi i vlasništvu zemlje konceptom o privatnom, individualnom vlasništvu i dodela titula plemstvu.

⁴⁰³ Gradske sudije ili glavne magistratske urođeničke opštine (*gobernadorcillos*) birali su odrasli muškarci barangaja. Ina osnovu užeg izbora predstavljenog od strane nativnih stanovnika, Španci su potom birali najpogodnijeg kandidata, mada su uglavnom potvrđivali već napravljeni izbor. Dužnost koju je obavljao glavni magistrat podrazumevala je upravljanje unutrašnjim poslovima i obavljanje različitih administrativnih zadataka, poput sprovođenja zakona ili predsedavanja sudskim procesima manjeg značaja (Elizalde 2009: 55).

⁴⁰⁴ Postavljajući lokalne lidere na niže nivoe kolonijalne uprave Španci su uspostavili tradicionalnu seosku organizaciju i obezbedili sebi indirektno vid vladavine. Ovakav oblik vlasti potpomogao je da se u ruralnim krajevima Filipina formira viša klasa koja je uživala u društvenom prestižu, bogatstvu i raznim privilegijama. Tehnološka dostignuća zapadne civilizacije koja su Španci sa sobom doneli unapredila su ekonomiju i infrastrukturu ostrva, a španski jezik koji se upotrebljavao kao *lingua franca* omogućio je unifikaciju i administrativnu organizaciju države na teritoriji od preko sedam hiljada ostrva i u periodu od skoro tri veka (Colomé, 2000a:8).

⁴⁰⁵ Iako često u konfliktu, parohijanci i članovi plemstva predstavljale sponu između španskih vlasti i lokalnog stanovništva i imaju ključnu ulogu u konsolidaciji hispanske kolonizacije.

real),⁴⁰⁶ a kasnije i obaveze služenja (*los polos* i *las bandalas*).⁴⁰⁷ Zloupotreba prava enkomenderosa i ovlašćenja gradonačelnika, klera, pa čak i samih lokalnih predstavnika vlasti, bila je propratna pojava procesa kolonizacije u kojoj su izrabljivanje domaćih poljoprivrednika i fiskalni nameti bili osnovna sredstva koja su omogućavala opstanak španskih podanika na tako udaljenim teritorijama i bez velikih troškova za kraljevstvo.

Sa etapom formiranja Vrhovnog suda Manile (*la creación de la Audiencia de Manila*), okončana su konstantna putovanja stanovništva u Meksiko radi rešavanja sudskih sporova. Osnivanje ovog parvosudnog organa nije predstavljalo samo želju monarha da se uspostavi apelacioni sud koji bi bio na dohvat ruke strankama u sporu, već je trebalo da obezbedi poštovanje prava starosedelaca i spereči njihovu zloupotrebu od strane kolonizatora, kao i da na neki način ograniči moguću samovolju guvernera u korišćenju njihovih širokih ovlašćenja. Na taj način, sud je imao i sudsku i konsultativnu ulogu. Sudska funkcija omogućavala je rešavanje građanskih i krivičnih sporova prve instance i žalbe na odluke nižih sudova, dok je konsultativna funkcija omogućavala donošenje zakonodavnih odluka.⁴⁰⁸ Vremenom, zakonodavni sistem u Manili je evoluirao i, iako se sama struktura Vrhunskog suda manje ili više menjala, njegove funkcije u osnovi su ostale iste sve do burbonskih reformi i sredine XIX veka kada konačno gubi važnu političku ulogu koju je u skladu sa Kraljevskim sporazumom imao.

Iako su u administrativnom pogledu Filipini bili organizovani po ugledu na pravno-administrativne jedinice Kastilje, njihova teritorijalna organizacija bila je prilagođena zahtevima i osobenostima arhipelaga. Najvišu instancu vlasti predstavljao je kralj, pod čijom je direktnom upravom bio Kraljevski vrhovni savet Indija (*el*

⁴⁰⁶ *Tributo real* prvobitno je iznosio osam reala čiju je vrednost u začinima, hrani, plemenitim metalima ili drugim dobrima i kroz pružnje usluga morala da plaćala svaka porodica. Kasnije, 1589. godine, vrednost poreza uvećala se za dva reala, a 1590–1593 dozvoljeno je da se porez isplaćuje novcem. Poreskim obveznicima bilo je lakše da prikupe novčana sredstva koja su žitelji mogli da steknu putem prodaje malog dela žetve i zahvaljujući plati koju su dobijali kao nadnicu za rad kod Španaca. Međutim, kako više nisu morali da proizvode više od onog što im je potrebno za preživljavanje, došlo je do neželjenog pada proizvodnje (Elizalde 2009: 59).

⁴⁰⁷ *Los polos* su bile besplatne usluge koje su jednom nedeljno starosedelci pružali sveštenicima i gradonačelnicima. Ove usluge su uglavnom bile vezane za obavljanje svakodnevnih poslova, ali i ostalih javnih radova, a u vreme ratnih sukoba nametale su starosedelcima i obavezu veslanja. Sa druge strane, obaveze koje je obuhvatala *bandala* podrazumevale su trgovinske aktivnosti kupoprodaje (Celdrán Ruano 2009).

⁴⁰⁸ Određenim danima u nedelji Vrhovni sud se umesto sudskim bavio zakonodavnim pitanjima. Rezultat ovog rada bilo je donošenje autentičnih zakonskih normi (*los autos* ili *acuerdos*) čime je Sud postajao zakonodavno i političko telo kojim je upravljao guverner.

Consejo Real y Supremo de Indias).⁴⁰⁹ Izuzetan značaj Saveta, očitovan u obimu jurisdikcije nad raznim državnim pitanjima, počeo je da opada za vreme vladavine Filipa II kada mu se u korist Saveta za finansije (*el Consejo de Hacienda*) oduzelo upravljanje finansijama u inostranstvu i, od 1600. godine, članovima Ratnog saveta i Saveta Indija dodelila ovlašćenja nad bezbednosnom i vojnom prekookeanskom organizacijom. U skladu sa globalnom reorganizacijom kolonijalne uprave, od šezdesetih godina XVI veka, Filipini su pripojeni vicekraljevstvu Nove Španije⁴¹⁰ i od 1583. godine proglašeni Generalnom kapetanijom (*Capitanía General*), čiji je predstavnik *Gobernador Capitán General* imao ovlašćenja jednaka vicekralju i pod čijom upravom su bili ostali guverneri provincija (*Gobernadores de provincia*) i glavni upravitelji (*Alcaldes Mayores*) (Gallo 1972: 563–695).

Nakon organizacione faze, na Filipinima je nastupio period stabilizacije i progresa u kome je došlo do konsolidacije političke i crkvene vlasti i industrijskog razvoja arhipelaga.⁴¹¹ Iako je, prema rečima Seldran Ruano (Celdrán Ruano 2009), ovo faza pravne i političke stabilnosti koja se takođe može označiti i kao etapa vladavine guvernera (*etapa de los gobernadores*), ona je trajala i u XVIII veku i istoveremeno je bila odraz imperijalne krize i ekonomskog i političkog slabljenja Španije započetog još u doba Habzburgovaca.⁴¹²

Faza burbonskih institucionalnih reformi povedena je idejom ekonomskog progresa novih vladara Burbona i evropskim duhom ilustracije. Započevši proces političke i administrativno-upravne unifikacije, Filip V razvio je efikasniji birokratski sistem zasnovan na modernizaciji ministarstava, da bi, konačno, sa Karlosom III

⁴⁰⁹ Ovaj Savet bio je telo najviše pravne, administrativne i zakonodavne instance pod čijom vlašću se nalazila i crkvena uprava Indija.

⁴¹⁰ Vicekraljevstvo Nova Španija (*Virreinato de Nueva España*), iz koga je nastao današnji Meksiko, bilo je španska kolonija u Americi koja je postojala između 1535. i 1820. godine. Ovo vicekraljevstvo obuhvatalo je teritorije današnjih država poput Arizone, Kalifornije, Kolorada, Severne Dakote, Južne Dakote, Montane, Nevade, Novog Meksika, Teksasa, Oklahome, Vajominga i Jute, zatim i teritorije do Gvatemale u Srednjoj Americi pod čijom su jurisdikcijom bile i generalne kapetanije Kube i Gvatemale, kao i teritorije Floride, Luizijane i Nutke sa glavnim gradom Meksikom. Nova Španija nije imala pod svojom upravom samo ove teritorije, već i arhipelag Filipine u Aziji i nekoliko manjih ostrva u Okeaniji, kao što je Guam.

⁴¹¹ Detaljnije o stabilizaciji političkog i crkvenog sistema na Filipinima vid.: Borges Morán, P., "Aspectos característicos de la evangelización en Filipinas (1521-1650)" u (Cabrero 2004: II. 285-318).

⁴¹² Od vladavine Filipa III Španija je oslabljena sila u rukama nesposobnih vladara i neefikasne administracije, što svakako utiče na njen odnos i politiku prema dalekim kolonijama kao što su Filipini, čija će politička sudbina stoga biti izrazito određena ličnim pečatom njenih političara.

započela apsolutna centralizacija i reforma prekookeanskih teritorija.⁴¹³ Pod uticajem burbonskih političkih interesa došlo je do slabljenja sprege između crkve i države i napuštanja ideala jevanđelizacije. Ipak, najvažnije promene u ovom periodu odigrale su se u pravnom sektoru i u oblasti javnih prihoda vezanih za uspostavljanje sistema opština (*intendencias*). U ovom sistemu razvijena je veća povezanost između ostrva i centralne vlasti, bolja kontrola činovnika, kao i efikasnost u naplati poreza koja se odvijala pod direktnom upravom Kraljevskog trezora (*Real Hacienda*) (Celdrán Ruano 2009).

Za razliku od kolonizatorskih modela Portugalaca, Holandana i Engleza u kojima je dominirala slabo razvijena administrativna struktura, a okupacija i kolonizacija sprovodile su se prevashodno posredstvom osnivanja fabrika ili trgovačkih kompanija na strateški važnim mestima, španska monarhija učinila je Filipine delom svojih teritorija pomoću osnivanja manjih naseobina koje su uz podršku vojnika sprovodili nadzornici ili šefovi (*capataces*). Na ovaj način, kolonijalni administrativni aparat sveden na vojnike, činovnike i crkvena lica opstajao je i pored limitiranih novčanih sredstava jer je veći deo njihovih nedležnosti prenet na enkomenderose, misionare i lokalne predstavnike vlasti koji su omogućavali očuvanje glavne rute preko koje se ostvarivao najvažniji cilj trgovanja i eksploatacije prirodnih bogatstava kolonije, a bez upotrebe prekomerne sile. Istovremeno, uprkos ograničenom broju Španaca koji osim osnivanja enkomijendi nisu razvijali druge oblike eksploatacije, značajno prisustvo misionara olakšalo je organizaciju života u koloniji, a dogovorena saradnja sa lokalnim liderima koji su se prilagodili sistemu španske uprave naspram velikih prostranstava gde se ništa nije znalo o novom kolonijalnom poretku omogućila je razvoj ekonomije zasnovane na obradi parcela na enkomijendama, naplati poreza, prinudnom radu Filipinaca i samoodrživom privrednom sistemu na osnovu navodnjavanja pirinčanih polja. Kako bi se rad filipinske uprave održao, po nalogu monarhije iz Nove Španije na Filipine je stizala finsijska pomoć kao dopuna prethodno pomenutim resursima. Putem ovih mehanizama, početkom kolonijalnog perioda na Filipinima pokriveni su administrativni troškovi, kao i troškovi odrane i jevanđelizacije (Elizalde 2009: 54)

⁴¹³ Od 1574. godine prekookeanske teritorije potpale su pod upravu nezavisnog tela, tj. Generalnog sekretarijata Indija (*Secretaría del Despacho Universal de Indias*).

2.1.3. Javna uprava, finansijska kontrola i pravosudni sistem

Po ugledu na američki model, na Filipinima je zajednica Španaca bila odvojena od zajednice nativnog stanovništva. Iako je na ostrvima jedva bilo španskih gradova i rezidencija, Manila kao prestonica je od svog osnivanja imala status grada i gradske skupštine (*cabildo secular* ili *ayuntamiento*). Kasnije je takođe Sebu dobio status grada sa gradskim većem u čijem su radu učestvovali gradonačelnici prvog i drugog glasa (*alcaldes ordinarios*), odnosno gradske sudije sa pravnim i administrativnim funkcijama, zatim šest gradskih načelnika (*regidores*) i 50 španskih porodica. Ipak, sredinom XVIII veka gradsko veće Sebu je raspušteno jer su se zbog unosne trgovine galeona Španci mahom preselili u Manila.

Između ostalih zaduženja, gradska uprava Manile bila je odgovorna za snabdevanje grada, utvrđivanje cena i količine osnovnih životnih namirnica i artikala, ali nije mogla da predupredi periode oskudice i gladi. U okviru gradske skupštine pozicija gradskog načelnika (*regidor* ili *corregidor*) bila je najistaknutija, a zajedno sa vojnim aparatom dužnost načelnika bila je usmerena ka zaštiti građana.⁴¹⁴ U početku su pozicije gradskih funkcionera bile veoma cenjene, ali su 1589. godine počele da se prodaju i gube prestiž, tako da se često dešavalo da prilikom javnog konkursa ova mesta ostanu upražnjena. Stoga je sredinom XVII veka u Manili bilo svega tri gradska načelnika, a pomenute funkcije su opet počele da se dodeljuju određenim pojedincima iz naklonosti, iako se svejedno dešavalo da budu odbijene. U tom smislu, sprovođenje zakona bilo je u rukama dvojice gradskih sudija (*alcaldes ordinarios*) biranih od strane gradskog veća jednom godišnje. Takođe, veoma prestižnu funkciju obavljao je i glavni policijski komesar (*alguacil mayor*) koji je kao rukovodilac izvršnog sudskog odeljenja i sprovodio vlast u ime gradske uprave i bio odgovoran za očuvanje javnog reda i mira.⁴¹⁵ Osim njega, kraljevski zastavnik (*alférez real*) delovao je kao šef protokola. Zapravo, njegova funkcija bila je počasnog karaktera i podrazumevala je sprovođenje

⁴¹⁴ Prve gradske odbornike Legaspi je imenovao iz redova svojih svojih najistaknutijih ljudi. Svi oni takođe su se bavili trgovinom ili utovarom robe na galeone i bili su istovremeno enkomenderosi. Kako su ovo bili prestižni položaji, uglavnom su ljudi koji su se nalazili tim pozicijama bili finansijski dobro situirani i dovoljno imućni da odgovore na potrebe gradskog veća.

⁴¹⁵ U početku su ovu funkciju vršili istaknuti pojedinci, ali kako se za njeno vršenje nije isplaćivala novčana nadoknada, vremenom je popularnost ovog zaduženja opadala.

svečanosti u ime španske monarhije za vreme praznika i zvaničnih ceremonija (Díaz-Trechuelo 2001: 110–114).⁴¹⁶

U skladu sa španskim zakonodavstvom, autohtono stanovništvo imalo je status nacionalne manjine i uživalo je zaštitu Kraljevstva i njegovih podanika. Sa administrativnog aspekta, urođenici na Filipinima tretirani su kao politička zajednica naroda (*la republica de los Indios*) sa sopstvenim zakonodavstvom i sudijama. Odvajanje „Indijaca“ od Španaca i mestika dalo je zapravo indijskoj ili nativnoj zajednici etničko-teritorijalne okvire i mogućnost uživanja u visokom stepenu lokalne samouprave. U tom smislu, iako su Španci donosili političke direktive, na lokalnom nivou urođenici su imali izvršnu vlast. Iako je bio prilagođen regionalnim potrebama, sistem lokalnog samoupravljanja koji su Španci uveli na Filipinima suštinski je bio preuzet iz Meksika.

Barangaj koji je proseku činilo oko tridesetak porodica sačuvan je kao najmanja jedinica lokalne uprave, a funkciju koji je vršio *datu* preuzeo je *cabeza de barangay* koji je bio zadužen da prikuplja porez od članova barangajske zajednice.⁴¹⁷ U odnosu na prehispanski period, postkolonijalni barangaj karakterisala je stabilnost i horizontalna mobilnost. Naime, titula vođe bila je nasledna i prenosila se sa oca na najstarijeg sina, a u slučaju da nije bilo potomaka postojao je sistem po kome se birao novi poglavar. Istovremeno, svaki Filipinac kao podanik kralja morao je da bude član barangaja i mogao je da se preseli iz jednog barangaja u drugi. Ipak, pokršteni urođenici nisu mogli da se sele iz barangaja u okviru iste zajednice niti u barangaje u kojima nije bilo verskog podučavanja.⁴¹⁸

Međutim, tokom vladavine Karlosa III (1759–1788) i uticaja prosvećenog apsolutizma težilo se stvaranju racionalnijeg i efikasnijeg sistema kraljevske administracije. Kako su troškovi odbrane kraljevstva konstantno rasli, jedan od

⁴¹⁶ Takve su bile svečanosti poput gradske proslave *San Andrés* tokom koje je kraljevski zastavnik bio na čelu povorke, noseći špansku zastavu, zatim razne ceremonije održavane povodom rođenja, venčanja i smrti članova kraljevske porodice ili dolaska novog guvernera i drugih činovnika na vlast. U zavisnosti od prilike, ceremonije su trajale ponekad i više dana, uključivale su učešće gradskih i crkvenih vlasti i bile praćene vatrometom i plesom, često iziskujući finansijsku podršku gradskih odbornika.

⁴¹⁷ Još 1573. god. avgustinski crkveni velikodostojnici uputili su molbu Filipu II da zaštiti poglavare kao pripadnike više klase, a 1594. god. kralj je odbrio filipinskim vođama da privilegije u koje su takođe imale indijanske poglavice (*caciques*) u Americi. Ove privilegije oslobađale su poglavare i njihove najstarije sinove godišnjeg danka i obaveze učestvovanja u prinudnom radu. Istovremeno, omogućavale su im učešće u počastima i prestiž korišćenja španske titule *don*, poput kastiljanskih plemića.

⁴¹⁸ U prehispanskom periodu cena za prelazak iz jednog barangaja u drugi bila je previsoka, a osim toga oni koji su se selili morali su da prirede svečanu gozbu u čast barangaja u kome su živeli.

osnovnih političkih ciljeva kraljevskih činovnika bilo je pronalaženje načina da se uveća kraljevski prihod, zbog čega je 1786. god. forma klasičnog barangaja modificirana. Naime, iako su poglavari zadržali svoju osnovnu funkciju naplate poreza, umesto sistema nasljeđivanja titule uspostavljen je sistem biranja novog poglavara u periodu od najmanje tri godine. Poglavara su birali članovi barangaja i uživao je iste privilegije kao i ranije, a u slučaju obavljanja dužnosti tokom više od 10 godina, sticao bi doživotno pravo na privilegije (Phelan 1967: 121–123).

Osim barangaja, druga najvažnija jedinica lokalne uprave bilo je urođeničko selo (*pueblo de Indios*) koje je u modernom smislu preteča opštine. U XVII veku ova urođenička zajednica zapravo je bila glavna naseobina ili grad (*cabecera*) sa župnom crkvom. Seoskoj opštini bilo je pripojeno nekoliko grupa obližnjih sela, tj. seoskih krajeva (*visitas* ili *barrios*) koje je, kao i razna druga mesta gde je boravilo manje od deset porodica, obilazio sveštenik iz glavne naseobine (Ibid., 124).⁴¹⁹

Glavni magistrat urođeničke opštine nazvan je *gobernadorcillo*, što je označavalo da je u odnosu na guvernera funkcioner nižeg ranga. Početkom XVII veka svi odrasli muškarci predlagali su tri kandidata za ovu poziciju, a predstavnik Krune je birao jednog koji bi obavljao dužnost vrhovnog sudije godinu dana. Međutim, ovakav sistem je izazivao mnogo trvenja u zajednici jer su se pojedinci ozbiljno politički angažovali, priređujući čak neku vrstu mitinga, odnosono javne proslave kojoj su obevezno prisustvovali i predstavnici klera. Stoga su sredinom XVII veka Španci ovaj način glasanja zamenili onim u kome je odluku donosio mali broj plemićkih porodica. U tom smislu, pre nego što bi glavni magistrat bio razrešen dužnosti u njegovom prisustvu, prisustvu parohijskog sveštenika i 12 starijih poglavara imenovana su tri kandidata, a na godišnjim izborima (između janara i februara) guverner Manile birao je po jednog kandidata za svaku zajednicu u okolini Manile. Na taj način, iako su Španci imali konačnu reč po pitanju dodeljivanja funkcije, filipinsko plemstvo imalo je značajan udeo u političkom procesu odlučivanja.

Provincijski načelnici (*alcaldes mayores* ili *corregidores*) su imali izvršnu sudsku, administrativnu, vojnu i zakonodavnu vlast nad različitim teritorijalnim

⁴¹⁹ Kao veća teritorijalna jedinica svako selo je bilo sačinjeno od više barangaja. U zavisnosti od broja stanovnika, glavno selo *cabecera* moglo je da ima više od jednog barangaja, ali je u seoskim krajevima *visitas-barrios* uglavnom postojao po jedan barangaj.

jedinicama, tj. pokrajinama različite veličine i značaja (*alcaldías mayores*). Osim u izričitim slučajevima, regionalni ili provincijski upravnici nisu smeli da utiču na izbor kandidata za funkciju vrhovnog sudije. Iako su se određene zloupotrebe položaja dešavale, nepoštovanje zakona nije bilo učestala pojava, a da bi se loša uprava i korupcija sprečile, glavni magistrat ili *gobernadorcillo* je imao obavezu da prođe kroz proces sudske i javne revizije tokom koga je njegov rad temeljno ispitivan.⁴²⁰ Sam arhipelag je bio podeljen na 12 pokrajina (*alcaldías mayores*), od kojih su one veće podeljene na provincije (*corregimientos*).⁴²¹ Pokrajinski ili provincijski upravnici (*alcaldes mayores* ili *corregidores*) direktno su bili odgovorni vlastima u Manili, tj. guverneru i Vrhovnom sudu. Međutim, kako je plata ovih funkcionera bila veoma skromna, često su na štetu urođenika zloupotrebljavali svoj položaj i uprkos obaveznom sistemu interne kontrole (*residencia*), vodili politiku usmerenu ka sticanju ličnog prihoda i dobiti. Budući da su zauzimali središnje mesto u administrativnom lancu, načelnici i njihovi zemenici bili su neka vrsta posrednika između centralne vlasti u Manili i glavnih magistrata u urođeničkim selima, okrenutih sprovođenju političkih direktiva izdatih u Madridu i Manili na lokalnom nivou, a ne formulaciji propisa (Ibid., 125–126).

U velikoj meri filipinsko plemstvo sastojalo se od vladara po naslednoj liniji i niza zvaničnika koji su takođe uživali u zakonskim privilegijama visokog društva. Naime, osim glavnog magistrata postojali su brojni visoki funkcioneri koji su bili deo birokratsko-despotskog tela, poput njegovog zamenika, policajca, inspektora koji je bio zadužen za palme, pirinčana polja, notara, kao i pojedinaca u službi španskog klera, poput đakona (*fiscales*) ili članova crkvenog hora. U praksi su se političke funkcije često preklapale, pa se dešavalo da poglavari istovremeno budu i glavni magistrati, a crkvenjaci su obično bili bivši glavni magistrati. Drugim rečima, vlast se formirala poštujući princip rotacije i nakon pocesa interne kontrole, glavni magistrati su mogli da budu reizabrani (Ibid., 128–129). Organi lokalne samouprave kojima su upravljali pripadnici lokalnog plemstva, nikada nisu imali status skupštinskog doma ili opštinskih

⁴²⁰ U malim filipinskim zajednicama revizorski proces je svakako sproveden lošije nego u velikim administrativnim jedinicama, preplavaljenim profesionalnim španskim birokratama, zbog čega su sitne nepavilnosti u radu i prekršaji lokalnih magistrata uglavnom prolazili nekažnjeno, naročito ukoliko su imali podršku pokrajinskog upravitelja ili načelnika.

⁴²¹ Prvobitno je bilo osam provincija. Vremenom je teritorijalno-administrativno uređenje Filipina postajalo sve složenije, a nekadašnje administrativno-upravne jedinice *alcaldías* i *corregimientos* preuređene su, baš kao što su i *cabeceras* i *visitas* razvile strukturu modernih naselja, odnosno gradova.

veća (*cabildos*, *ayuntamientos* ili *concejos*), već seoskih sudova (*tribunales de los pueblos*) koji su takođe, jednom godišnje učestvovali u izboru glavnog magistrata. Ovakva struktura lokalne samouprave nije se menjala sve do kraja XIX veka, odnosno perioda institucionalnih reformi (Díaz-Trechuelo 2001: 114).

Kada je reč o finasijama, sa Legaspijem na Filipine su poslani računovođa, blagajnik i finansijski nadzornik koji su imali jasno definisana zaduženja da štite interese Krune.⁴²² Nakon što je osnovana Manila, otvorene su lokalne kancelarije ili ogranci (*cajas reales*) Kraljevskog trezora ili blagajne Manile kao centralizovane institucije za finansije.⁴²³ Kraljevski zvaničnici koji su upravljali blagajnama Manile dobili su prva zaduženja od guvernera don Fransiska de Sandea. Ova zaduženja odnosila su se na upravljanje svim pitanjima vezanim za prikupljanje prihoda Kraljevske blagajne, njenim troškovima, kraljevskim skladištima i sl. Nekoliko godina kasnije, tj. 1605. god., kralj je doneo nove uredbe kojima je jasno odredio funkcije blagajnika, računovođe i finansijskog nadzornika, knjige koje je svaki od zvaničnika morao da vodi, kao i način izrade godišnjeg finansijskog izveštaja. Takođe, činovnicima je naloženo da vrše kontrolu trgovine i naplatu carinskog poreza (*almojarifazgo*) na robu koja je ulazila i izlazila iz luke u Manili, kao i dažbina na sve pošiljke, manjeg ili većeg obima (Ibid., 107–108).⁴²⁴

Sa druge strane, da bi jedinice lokalne uprave (*pueblos de Indios*) mogle da funkcionišu, svaka urođenička zajednica imala je obavezu da osnuje sopstveni trezor ili blagajnu (*caja de comunidad*), a Kraljevina joj je u tu svrhu dodeljivala određenu površinu zemlje. U vreme isplate danka, svaki Filipinac je ostavljao u trezoru pola bušela⁴²⁵ pirinča, čime je trebalo da se obezbede zalihe ili poljoprivredni višak u slučaju godina lošeg prinosa i gladi, zatim stvore uslovi za davanje pozajmica u vreme setve, isplate nominalne zarade lokalnih funkcionera i izdvoje sredstva za finansiranje javnog

⁴²² Jer u to vreme nije bila jasno definisana razlika između privatnog vlasništva kralja i kraljevstva.

⁴²³ Činovnici Kraljevske blagajne imali su obavezu da vrše prijem svih prihoda i plaćaju sve troškove, vodeći evidenciju po principu dvojnog knjigovodstva. U opštem arhivu Indija u Sevilji (AGI), u odeljku za računovodstvo, dokumenta 1195 do 1280 B čuvaju se sve manilske fakture 1565–1760, a u odeljku *Gobierno, Audiencia de Filipinas*, dokumenta 858 do 871 do 1831. godine.

⁴²⁴ Za robu kojom se trgovalo plaćala se tzv. petina plemenitih metala (*el quinto*), danak naplaćen od urođenika (*el tributo indígena*), porez na promet (*alcabala*), deseti deo (*el diezmo*) i carina (*el almojarifazgo*). Ipak, na Filipinima samo je carinski porez mogao da se smatra dažbinom na pošiljke većeg obima jer na ostrvima nije bilo srebra, a proizvodnja zlata je bila zanemarljiva.

⁴²⁵ Bušel (eng. *bushel*) je engleska mera za žito, tj. merica = 36,349 l. <http://www.vokabular.org/?search=bu%C5%A1el&lang=sr-lat>

obrazovanja. Kraljevski činovnici za finansije koji su formirali autonomni ogranak kolonijalne birokratije nadgledali su rad trezora, dok je pravna zaštita prikupljenih sredstava spadala u nadležnost Vrhovnog suda (Phelan 1967: 127).

Međutim, ovaj sistem komunalnih blagajni nije se pokazao naročito uspešnim.⁴²⁶ Naime, blagajnici iz Manile nisu bili u stanju da kontrolišu raspodelu komunalnih sredstava i u svim terzorima na kolonizovanim ostrvima nisu prikupljena značajnija sredstva jer su provincijski načelnici neprekidno uzimali novac iz lokalnih blagajni, ne vraćajući ga. Istovremeno, blagajnici su bili izloženi pritisku klera i glavnih magistrata koji su nemilosrdno trošili novac na proslave religijskih praznika, tako da su trezori zapravo služili da bi se isplatile nominalne zarade lokalnih funkcionera i obezbedio mito za native i španske činovnike, a ne za prikupljanje sredstava za krizne situacije i razvoj obrazovanja (Ibid., 128).

Kolonijalni režim doneo je Filipincima razvijen sudski sistem putem koga su oštećeni pojedinci mogli da traže zadovoljenje pravde. U slučajevima koji nisu bili u koliziji sa osnovnim principima špansko-hrišćanskog morala, administrativni aparat oslanjao se na običajno pravo Filipina. U građanskim parnicama među Filipincima običajno pravo primenjivalo se u sporovima vezanim za prehispanki status potčinjenih građana, pitanja nasledstva i miraza,⁴²⁷ dok se u svim krivičnim postupcima i građanskim sporovima izuzetim od običajnog prava primenjivalo klasično rimsko pravo. Sporovi nastali kao posledica osvajanja rešavani su na osnovu svedočenja, a prelazak sa paganskih praksi na španske zakonodavne procedure tekao je relativno glatko. U skladu sa kraljevskim uredbama, naloženo je da se lokalne parnice okončaju u kratkom vremenskom roku i uz minimum troškova, a glavni magistrati lokalne uprave (*gobernadorcillos*) vodili su građanske sporove uz simboličnu naplatu, dok su se žalbama bavili načelnici i njihovi zamenici. U slučaju građanskih postupaka nastalih po osnovu veće novčane sume, kriminalnih prekršaja i sporova u kojima je stranka bio Kraljevski trezor, načelnici su delovali kao sudije prvostepenog suda, dok je razmatranje žalbi bilo u nadležnosti Vrhovnog suda (Ibid., 129).

Iako je Kraljevski vrhovni savet Indija imao funkciju najvišeg žalbenog suda za španske kolonije, parnice Filipinaca retko su bile predmet zasedanja Žalbenog veća jer

⁴²⁶ Preuzet iz Meksika i penet na Filipine pod uticajem Bišopa Salasara.

⁴²⁷ Pod običajnim pravom celog arhipelaga 1599. god. Vrhovni sud je odredio običaje Tagaloga kodifikovane od strane Huana de Plasenijske.

je španska uprava nastojala da obeshrabri Filipince da se upuštaju u dugotrajne sudske procese. Naime, Španci su smatrali da su urođenici bili skloni tome da bespotrebno troše svoja skromna sredstva i vreme, upuštajući se u sudske procese više radi same parnice, te su nastojali da ograniče jurisdikciju Vrhovnog suda koji je kao apelacioni sud imao pravo da prema svom nahođenju odbije razmatranje predmeta (Cunningham 1919: 99–104).

Uprkos tome što su samtrali da je potrebno da ograniče broj i vremensko trajanje parnica, Španci su omogućili Filipincima da traže svoja prva pred Vrhovnim sudom i pravobranilac (*fiscal de la Audiencia*) je vršio dužnost zastupnika prava lokalnih stanovnika, braneći ih bez nadoknade. Ipak, stahujući da će primena rimskog zakonodavstva u svakodnevnom životu osigurati supremaciju civilne vlasti i time oslabiti uticaj sveštenstva nad Filipincima, pripadnici klera dovodili su u pitanje primenu španskih sudskih procedura u lokalnim sprovima. Zapravo, Španci su u načelu sumnjali u istinitost iskaza Filipinaca, osuđujući urođenike kao prevrtljive i sklone laganju. Prema ovom ustaljenom ubedenju, sklonost ka krivokletstvu bila je inherentno svojstvo Filipinaca, zbog čega su pojedini sveštenici oštro osuđivali praksu donošenja presuda od strane Vrhovnog suda bez prethodnog preispitivanja kredibiliteta svedoka. Po mišljenu ovih sveštenika, Filipinci su često zloupotrebljavali španski pravosudni sistem da bi se osvetili svojim neprijateljima protiv kojih su lažno svedočili, tako da je lokalni „paternalistički sistem“ nanosio manje štete u sprovođenju pravde jer je svedočenje učesnika u sporu moglo da bude potvrđeno od strane drugih lokalnih stanovnika (Phelan 1967: 130–131).⁴²⁸

3. Kolonijalna Manila: multikulturalni centar prekookeanske trgovine

Prema rečima Bernala (Bernal 1965: 62), podizanje Manile kao prestonice arhipelaga bilo je zasnovano na Legaspijevom uverenju o nemogućnosti Španaca da se uključe u trgovinu začinima u kojoj su u to vreme Portugalci prednjačili. Istovremeno, ovaj čin bio je izraz Legaspijeve želje da sprovede kolonizaciju novih teritorija u duhu španskog kraljevstva, odnosno kao kulturološki proces koji je podrazumevao

⁴²⁸ Činjenica je da su Filipinci u određenim slučajevima zloupotrebljavali španski pravosudni sistem i koristili ga kao oružje u ličnim sukobima.

mestizaciju i mešanje kultura u cilju nastanka nove kulturne matrice. Usled neprijateljskog okruženja i nedostatka resursa za preživljavanje, Legaspi je sa Panaja došao na Manilu gde je, 24. juna 1571. god., naredio da se izgradi zgrada vlade i manastir katoličkom redu avgustinaca, kao i 150 manjih stambenih objekata za španske porodice. Urbanistički blok novog grada, konstruisan na obliku petougaoe osnove, zauzeo je površinu od oko četiri kilometara. Poput kuća, u početku su i odbrambena utvrđenja pravljena od drveta i bambusa, dok se pri izradi krovova koristilo palmino lišće. Generalno, izgradnja Manile nalikovala je izgradnji drugih španskih gradova u Americi, tj. odvijala se u skladu sa španskim renesansnim stilom tipičnim za Indije i geometrijski prvougaonim uličnim mrežama sličim uređenju logora rimskih legionara (Díaz-Trechuelo 2001: 78, 186). Od prvog momenta Španci su počeli da grade manilsku tvrđavu (*fortificación de Manila*),⁴²⁹ a prvo kameno utvrđenje (*Nuestra Señora de Guía*) sazidano je za vreme vladavine Santjaga de Vere (Santiago de Vera). Ovo utvrđenje imalo je oblik kule i dva krila, a za njegovu odbranu bilo je potrebno 30–40 ljudi. U drugom krilu bile su odaje za vojnike i skladište za municiju, ali zbog neiskusnih urođenika koji su ga gradili nije dobro ispalo, te je Gomes Peres Dasmariñas (Gómez Pérez Dasmariñas) naredio da se sruši. Umesto toga, Dasmariñas je približio bedeme gradu i na liticama između mora i reke podigao je drugo kameno utvrđenje (*Santiago*) koje je imalo funkciju gradske citadele. Na prostoru prvobitnih, srušenih zidina tokom XVI i XVII veka izgrađene su kuće i podignuta su crkvena i gradska zdanja u skladu sa već pomenutim urbanističkim planom šahovske table. Na taj način, grad je imao oblik nepravilnog trapezoida čiji je prednji deo pod pravim uglom izlazio na more, dok je zadnji pratio obale reke Pasig, a druge dve strane bile su oivičene kopnom (Díaz-Trechuelo 2001: 115–116).

Kada je reč o političko-administrativnoj organizaciji Filipina, Legaspi je osnovao gradsku opštinu (*el Cabildo Secular o el Ayuntamiento de Manila*) i preko izabranih odbornika u skupštini gradske opštine odredio je da u vršenju poslova

⁴²⁹ Postojale su četiri glavne ulice koje su povezivale gradske blokove i vodile do glavnog trga. Na ostacima bedema koje su podigli muslimani Legaspi je sagradio drveno utvrđenje. Opširnije o manilskoj citadeli i arhitekturi v. *Arquitectura Española en Filipinas* (1565-1800) (Díaz-Trechuelo 1959).

manilske opštine učestvuju gradonačelnici (*alcaldes ordinarios*),⁴³⁰ 12 odbornika, glavni tužilac i jedan notar. Smatra se da je 1570. god. (kada je vlast preuzeo Gvido de Lavesaris)⁴³¹ stanovništvo Manile činilo oko 50 porodica (Díaz-Trechuelo 1965: 77–80; Montero y Vidal 1887: I. 37–38; Ortiz Armengol 1958: 21–23). Tri godine nakon osnivanja, 1595. god. Manila je proglašena prestonicom Filipina (*cabeza de Filipinas*) i dodeljen joj je kraljevski grb (Díaz-Trechuelo 2001: 78). Međutim, veoma brzo Španci su se suočili sa problemom naseljavanja osvojenih teritorija. Kao rešenje, vicekralj Martin Enrikes predložio je kralju Filipu II da razmotri mogućnost slanja meksičkih indijaca, većitih u određenim zanatima, a indoktriniranih hrišćanstvom i voljnih da se nastane na Filipinima. Ipak, da bi izbegao neprijatnosti, vicekralj je naredio da se vrši pažljiva selekcija doseljenika i zabranio je da se mulati doseljavaju na Filipine, što je odobreno od španskog dvora i primenjivano i tokom narednih godina, tj. do 1575. god.⁴³² Prema rečima Garsije-Abasola, zapravo, većinu doseljenika iz Nove Španije ili Meksika činili su vojnici koji su od meksičke vlasti dobijali novac za opremu, ali ne i platu za službovanje na Filipinima.⁴³³ Naime, umesto vojničke plate, ovim vojnicima pripadala je privilegija dobijanja prvih enkomijendi. Tokom vladavine vicekralja Martina Enrikesa prva pomoć upućena Legaspiju stigla je u martu 1570. godine,⁴³⁴ ali kasnije je vicekralj, a i njegovi naslednici, s mukom uspevao da privuče nove doseljenike jer su na osnovu izveštaja koji su stizali iz kolonije stanovnici Meksika i Španije shvatili da Filipini nisu obećana zemlja, odnosno zemlja brzog bogaćenja i bezbrižnog življenja (García-Abásolo: 58–62).

⁴³⁰ *Alcaldes ordinarios* su bili članovi Veća u Savetu Indija. Prva dva gradonačelnika određivana su na osnovu prvog izbora, a druga dva, drugim glasačkim krugom. Inače, sve do XIX veka, građanski život Manile počivao je upravo na uredbama (*Las Ordenanzas del Cabildo Secular de Manila*) koje je Legaspi kao guverner doneo. Ove uredbe garantovale su slobodnu trgovinu svim trgovcima (hrišćanima, muslimanima i urođenicima), a opština Manila je jedino određivala fiksnu cenu namirnica kako bi se izbegla oskudica u hrani i osnovnim sredstvima za život. Na taj način, trgovina svim drugim proizvodima i robom zavisila je isključivo od zakona ponude i potražnje. Opširnije o ovome v. (Díaz-Trechuelo 2001: 78, 2001: 74–77).

⁴³¹ Ubrzo nakon dolaska Lavesarisa na vlast veliko nevreme pogodilo je Manilu, rušeći sa lakoćom kuće napravljene od pomenutih materijala (Martínez de Zúñiga, Maver 1966).

⁴³² V. Opšti arhiv Indija u Sevilji, odeljak Gobierno, Audiencia de México (AGI/G), Meksiko 30. maj 1572. i Meksiko 18. mart 1575, zak.19.

⁴³³ U pismu koje je vicekralj Martin Enrikes poslao 31. oktobra 1576. Filipu II navodi se da su za naoružanje i put do Filipina vojnici obično dobijali 120 pezosa, ali da po dolasku na ostrva nisu imali nikakvu novčanu naknadu, te su za hranu i odeću morali sami da se snalaze. V. Ibid.

⁴³⁴ Ovom flotom, koju je predvodio Huan de la Isla, na Filipine je stiglo 2.000 vojnika, mornara i nekoliko porodica, kao i namirnice i roba neophodna za svakodnevni život. Pre toga, galeonom *San Jerónimo* 1566. god na Filipine je iz Akapulka poslato 50 vojnika i 100 mornara, a naredne godine stiglo je još dva broda i 300 osoba.

I Španci i Meksikanci koji su želeli da se nasele na Filipinima imali su u vidu neizvesnost dugačkog prekookeanskog putovanja od Akapulka do Manile. Osnovni interes Meksikanaca koji su želeli da se nasele na Filipinima bila je trgovina sa Kinezima koja je u poslednjoj četvrtini XVI veka skoro u potpunosti bila zasnovana na transportu srebra. Prema rečima vicekralja Martina Enrikesa, profit koji su Meksikanci ostvarivali kroz trgovinu srebrom bio je veći nego profit koji se ostvarivao u trgovini zlatom i to u odnosu 300% prema 100%. Transport američkog srebra u Akapulko od 1670. godine postao je nezaustavljiv proces, a predstavnici vicekraljevstva i krune morali su da zanemare prevare i švercerske aktivnosti, jer čim bi kontrole vlasti postale striktnije Španci i meksički kreolci su pretili napuštanjem Manile. U tom smislu, razvoj opštine Manile i život u gradu bili su obeleženi uplivom meksičkog uticaja i upravom kolonije Nove Španije koja je na teritoriju Manile slala naoružanu silu, tj. vojnike kojima je prioritet bila unosna manilska trgovina, a ne razvoj gradskog života, što je u određenim situacijama rezultiralo oružanim sukobima.⁴³⁵

Iako se često dešavalo da mnogi od putnika iz Španije na putu do Filipina ostanu u Meksiku jer im je vicekraljevstvo Nove Španije delovalo prijemčivije za život od dalekih, egzotičnih Filipinskih ostrva,⁴³⁶ treba uzeti u obzir činjenicu da su putnici koji su se ukrcavali u Sevilji morali da prođu komplikovanu proceduru koja je zahtevala dosta papirologije i prijavu u Trogovačkoj komori (*Casa de Contratación*),⁴³⁷ kao i dosta utrošenog vremena, novca i pokrenutih veza. Osim u velikim ekspedicijama organizovanim u XVI veku, većina putnika koja se prijavljivala za iseljenje na Filipine činila je to u svojstvu članova pratnje vladinih funkcionera ili sveštenika i samim tim je

⁴³⁵ O ovome svedoči pismo koje je Filip II poslao 1574. god. u kome je naloženo da uprava na Filipinima bude pod vlašću vicekralja Nove Španije, a pravosuđe pod okriljem meksičkog suda (*audiencia de México*). Međutim, 1584. god. osnovan je sud u Manili (*audiencia de Manila*), ali je sa dolaskom guvernera Dasmarinjasa 1590. god. manilski sud ukinut, a zastupanje građana Manile povereno je savetniku, odnosno zemeniku, koji je njihove sporove i pravna pitanja predstavljao ponovo pred sudom Meksika. Konačno, 1593. god. ova dužnost predata je Antoniju de Morgi koji je zvanično počeo da je obavlja 1595. god., sa ponovnim uspostavljanjem suda u Manili koji je, u skladu sa novim zakonima (*Ordenanzas de 1596*) počeo sa radom 1598. godine. U tom smislu, prema rečima Dijaz Trechuelo, o političko-administrativnoj zavisnosti Filipina od Meksika moguće je govoriti ipak samo teoretski, jer se u praksi komunikacija između guvernera Filipina i kralja odvijala preko Vrhovnog saveta Indija (Díaz-Trechuelo 2001: 105–106).

⁴³⁶ Još od prvih emigracionih talasa Meksiko je delovao kao privlačnije odredište putnicima, zbog čega su neke ekspedicije prolazile kroz Panamu, a vlada je vršila strogu kontrolu nad emigrantima progoneći begunce i vraćajući ih na originalnu maršrutu i, iako su neki i uspevali da zametnu svoj trag i ostanu u Novoj Španiji, većina onih koji su se prijavili u Trgovačku komoru stizala je na Filipine. Vid.: “El Poblamiento español de Filipinas” (García-Abásolo 1997: 143–155).

⁴³⁷ *Casa de Contratación* je regulisala trgovinu sa Indijama i davala dozvole za iseljavanje u Novi svet.

bila pod strogim državnim nadzorom. Krajem XVI veka zabeležen je povećan broj sveštenih lica koja su iz Španije emigrirala na Filipine. Međutim, zbog antropološke raznovrsnosti stanovništva Manile formirane mešanjem različitih lokalnih i stranih etničkih grupa tokom prvog migracionog talasa (1570–1600) teško je precizno utvrditi i izolovano posmatrati španski kulturološki uticaj na Filipinima. Ipak, nesumnjivo je da su sa prostora Kastilje najbrojniji stanovnici u Manili bili upravo oni poreklom iz Andaluzije i Ekstramadure (García-Abásolo 2007: 149–150).⁴³⁸

Odmah nakon što je Legaspi uspostavio špansku vladavinu na arhipelagu, izvestio je Filipa II o prisustvu kineskih džunki koje su donosile svilu, vun, porcelan, parfeme, tkanine, gvožđe i kalaj, i u lukama Luzona razmenjivale ove proizvode za zlato i vosak (Reed 1978: 31). Od tada, svake godine se sa dolaskom kineskih brodova i broj Kineza koji su ostajali na ostrvu povećavao. Razlog tome nije bila isključivo njihova potraga za boljim životnim uslovima nego u Kini, već i nemogućnost da se zbog čestih monsuna tokom leta vrate u svoju zemlju jer, ukoliko bi krenuli na put ranije, ne bi imali dovoljno vremena za trgovinske transakcije te su ostajali tokom cele godine (Díaz-Trechuelo 1966: 176). Geografski opseg ekonomskih aktivnosti manilske luke bio je takav da je od svih orijentalnih gradova Manila bila najpodobnija da se razvije kao centar trgovine sa Istokom. Naime, u Manilu je stizala svila sa severa i začini sa juga koji su se potom slali u Akapulko (Schurz 1959: 27). Alberto Santamarija (Alberto Santamaria) jasno navodi da se broj kineskih i japanskih doseljenika rapidno povećavao, kao i da je azijska populacija vrlo brzo brojno nadmašila hispansku (Santamaria 1966: 76–81). Ipak, ovako mešovito stanovništvo Manile karakterisali su jaki odnosi međuzavisnosti. Špancima su bili potrebni ne samo kineski i japanski proizvodi i dobra, već i od usluge koje su Kinezi i Japanci pružali, kao i novac dobijen na osnovu trgovačkih taksi i poreza koje su morali da plaćaju. Osim toga, velika potražnja Kine za srebrom svakako je bila jedan od osnovnih razloga za špansko širenje ka Jugoistočnoj Aziji. U nekim trenucima, Kinezi ili Japanaci su, bilo finasijski ili vojno, pomagali Španacima da očuvaju suverenitet, da bi zauzvrat od španske vlade dobili protekciju i

⁴³⁸ Za razliku od Amerike gde su pokušaji misionara da izvrše mirnu evanđelizaciju nad urođenicima propali, na Filipinima su predstavnici crkve pacifistički širili katoličanstvo i kontrolisali proces kolonizacije. Prema rečima Abasola, od ukupnog broja putnika koji su išli na Filipine čak 78% su činili sveštenici i druga crkvena lica. Takođe, veliki procenat su činile i sluge (17.4%), odnosno lica koja su se često tako prijavljivala da bi dobila dozvolu i putovala u pratnji familije i rođaka. Preostalih 0.5% putnika bili su zanatlije, stolari i drvodelje koji su bili veoma traženi na brodogradilištima (Ibid.).

utočište, kao i mogućnost da njihovi trgovci koji su dolazili pod zaštitom države slobodno obavljaju trgovačke aktivnosti i učestvuju u trgovini srebrom i svilom, a zanatlije nesmetano pružaju širok spektar usluga.

Međutim, ne samo što između Kineza i Japanaca koji su živeli u Manili skoro da nije bilo sličnosti, već se i stav samih Španaca prema ovim narodima razlikovao. Većina istočnih Azijata koji su stizali na Filipine, mogli su se, bilo u politikološkom, bilo u ekonomskom pogledu, odrediti kao izbeglice koje su od strane vlasti bile diskriminisane i prihvatane sa podozrenjem. Zbog svega toga, uprkos svom multikulturalnom karakteru, miroljubiva koegzistencija manilske urbane populacije često je bila obojena tenzijama i nemirima, bilo između kineskih doseljenika i Španaca ili japanskih trgovaca i španskih vojnika.⁴³⁹

Kako navodi Bridžit Tremml (Birgit Tremml), početkom osamdesetih godina XVI veka, aktuelni guverner Gonzalo Ronkiljo de Penjalosa (Gonzalo Ronquillo de Peñalosa) dodelio je Kinezima u Manili njihovu zasebnu četvrt zvanu *Parían* ili *alcaicería de Manila*.⁴⁴⁰ U početku se kinesko naselje nalazilo unutar grada, ali je nakon požara u Manili 1583. godine premešteno van gradskih zidina. Ipak, veliki broj kineskih zanatskih radnji i prodavnica i dalje je ostao u centru grada. Kineski proizvodi su često smatrani lepšim i jeftinijim u odnosu na španske. Zarađujući kao pekari, berberini, obučari ili trgovci, kineski mestici (*sangleyes*) držali su monopol nad gradskim uslugama i čak su, putem trgovine sa južnom Kinom, obezbeđivali hranu za veliki broj žitelja Manile. U skladu sa potrebama stanovnika Manile, kineski mestici bavili su se i ugostiteljstvom i proizvodili su gaderobu skrojenu po poslednjoj španskoj modi, zadovoljavajući žed nove elite za luksuzom (Hang-Sheng 1975: 249). Osim što su kupovali pristupačne kineske proizvode i robu, Španci su se i hranili u kineskim restoranima i, budući da su Kinezi zadržali svoj jezik i tradiciju, Španci su bili izloženi direktnim uticajima kineske kulture.

⁴³⁹ Iako je japanskih doseljenika bilo znatno manje no kineskih, njihovo prisustvo prouzrokovalo je dosta problema Špancima, posebno u periodu između 1605–1609. U odnosu na Kineze, Japanci su bili buntovniji, a među njima bile su tri grupe: pomorski trgovci, hrišćanske izbeglice i plaćenici ili politički izgnanici (uglavnom protivnici Tokugava klana) (McCabe, Harlaftis, Minoglou 2005: 73–93).

⁴⁴⁰ Prema rečima Bridžit Tremml, podaci o osnivanju prvog Parijana variraju između 1579. i 1581. godine. Tokom XVI veka ne samo da se broj kineskih doseljenika uvećao, već i je u samoj Manili i njenoj okolini porastao i broj kineskih naseobina (Tremml 2012).

Sa druge strane, početkom XVI veka, grupa japanskih pomoraca naselila se u severnom Luzonu, osnivajući na reci Kagajan (Cagayan) grad Apari (Aparri).⁴⁴¹ Veoma brzo počele su da se organizuju redovne trgovačke ture iz Nagasakija do Manile. Japanski trgovci prevozili su brašno, usoljenu ribu, oružje, svilu i razne rukotvorine, koje su, tokom prvih godina, razmenjivali za zlato, med i ogledala (Okada 1984: 227). U početku su japanski doseljenici živeli u gradu zajedno sa španskim stanovništvom, ali kako je japanska zajednica jačala i postajala sve teža za kontrolu (jer su Japanci bili argogantni i skolni konfliktom ponašanju), španski zvaničnici su 1585. godine odlučili da dodele Japancima posebnu oblast *Dilao*. Ova japanska četvrt ili *nihonmachi* prvobitno je bila pod upravom franciskanskih sveštenika i tokom više od petnaest godina uspeła je da sačuva duh japanske kulture u Manili.⁴⁴²

Kao i njihovi kineski sunarodnici, mnogi Japanci usepeli su da steknu bogatstvo i društveni status u Manili, tako što su imali sopstvene radnje, bavili se trgovinom ili radili kao kapetani, mornari, vojnici ili plaćenici španske krune (Okada 1983: 157). Ipak, iako su neki od japanskih doseljenika uživali ugled moćnih građana, činjenica je da je tokom ovog perioda u Manilu dovedeno nekoliko hiljada Japanaca kao robova. Ambivalentan stav Španaca prema japanskim trgovcima i sugrađanima, došao je još više do izražaja nakon 1592. godine, kada je Tojotomi Hidejoši (Toyotomi Hideyoshi) zapretio Špancima da će, ukoliko ne plate Japanu, krenuti u osvajanje Filipina (Sato 1994: 230). Ipak, nakon dolaska Tokugave (Tokugawa Ieayasu) na vlast, španski odnosi sa Japanom su se, uprkos čestim piratskim napadima Japanaca na filipinske luke, stabilizovali, i početkom XVI veka japanski sugrađani su, kao i kineski, slobodno živeli u Manili.

Imajući u vidu celokupnu situaciju i uvid u multikulturalni karakter života u Manili, može se zaključiti da se, u skladu sa promenljivim situacijama u istočnoj Aziji, menjao i stav španskih vlasti prema azijskom stanovništvu na Filipinima. Ponekad je hispanko-azijska saradnja bila okrenuta ka produbljivanju odnosa, a ponekad su japanski i kineski trgovci bili progonjeni i prisiljavani da napuste Manilu. Međutim, bez

⁴⁴¹ Neki autori smatraju da je japanska imigracija počela još u XII veku, a neki veruju da je luka Apari podignata posle XIV veka. Detaljnije o japanskoj dijaspori na Filipinima vid. William D. Wray, "The 17th-Century Japanese Diaspora. Questions of Boundary and Policy" (McCabe, Harlaftis, Minoglou 2005: 73–93).

⁴⁴² Stanovnici Dilaa služili su se japanskim jezikom, nosili su kimono i drugu tradicionalnu odeću i negovali su nacionalnu kuhinju i vidove zabave.

obrira na prirodu odnosa španskih vlasti prema azijskim doseljenicima i njihov uglavnom izbeglički status, činjenica je da su stanovnici Kine i Japana predstavljali nešto više od običnih podanika španske krune, budući da su u odnosu na svoje vladare bili ne samo ekonomski, već i brojno nadmoćniji.

3.1. Manilsko utvrđenje *Intramuros* i okolina

Centralni bedemi prvobitnog utvrđenja *Intramuros* na kojima su Španci podigli 1571. god. Manilu, predstavljali su sedište širenja španskog uticaja na Filipinima. Prostirući se na površini od 0,62 km², *Intramuros* je poslužio kao osnova za formiranje moderne Manile koja je od praznog utvrđenja opasanog kamenim bedemima vremenom prerasla granice svojih zidina. Sledeći principe španskog kolonijalnog urbanizma usmerene ka izgradnji oblasti koja će osvajaćima i španskom stanovništvu obezbediti sigurnost, Manila se razvijala kao utvrđeni grad koji će tokom više od trista godina funkcionisati kao vojni, politički, trgovinski i obrazovni centar španske kolonije.⁴⁴³ Istovremeno, u oblasti van gradskih zidina, koja se može nazvati *Extramuros* i koja je iz bezbednosnih razloga takođe bila pod nadzorom kolonijalnih vlasti, razvijao se multietnički grad doseljenika i građana Manile.

Nakon što je posle više od pet godina provedenih na ostrvu Sebu Legaspi uspostavio špansku vlast i nad okolnim teritorijama, uputio se ka severu, tj. Luzonu kao strateški pogodnoj oblasti u blizini reke Pasig. Neposredno pre toga, španska ekspedicija izvestila je Legaspija o političkom i ekonomskom potencijalu teritorije na levoj obali reke Pasig i Manilskom zalivu. Reka Pasig usecala se dijagonalno u more, stvarajući sa leve strane ravnicu koja je ličila na ostrvo jer se nalazila sa donje strane zaliva. Desno je bila reka, a ostale strane bile su okružene močvarnim predelima. Na taj način, ravnica je formirala savršeni trougao. Iako su po svom dolasku, na obalama reke Španci zatekli dva mala muslimanska utvrđenja – Manilu (Maynila) na levoj ili južnoj strani i Tondo na desnoj ili severnoj strani, Muslimani su skopili pakt sa Špancima i Legaspi je 19. maja 1571. zauzeo teritoriju u blizini rečnog ušća. Manilski zaliv bio je

⁴⁴³ Primenujući urbanistički model upotrebljen u Americi, Španci su projektovali Manilu po ugledu na druge kolonijalne gradove kao što je Lima, Bogota i Buenos Ajres. Izgled šahovske table, ili mreže paralelnih ulica koje se ukrštaju pod pravim uglom, stvarao je utisak uređenosti i pravougaonih blokova, uprkos gradskoj periferiji nepravilnog oblika (Gomà 2012: 5).

smešten na položaju sa koga je grad mogao da se zaštititi i odbrani od neprijatelja s mora, a istovremeno je predstavljao i dobru bazu za razvoj trgovine sa susednom Kinom, Japanom, Sijamom i sl.

Još od prvobitne faze razvoja Manila je počela da se širi i granice utvrđenja postepeno su prevazilazile prvobitni centar Intramurosa u kome su počele da niču najznačajnije institucije kolonijalne prestonice i stambeni objekti. Urbanistički razvoj Manile omogućio je i razvoj urbanističkog života, do tada nepoznatog na Filipinima. Prvobitne građevine pravljene su mahom od drveta, a kasnije od drveta i opeke. Iako je tokom španske vladavine grad više puta pretrpeo razaranja izazvana požarima i zemljotresima, osnovni plan grada ostao je nepromenjen. Iako je arhitektura grada morala je da se prilagodi topografiji ostrva, zbog čega je periferni, spoljni obod imao oblik nepravilnog trapeza sa jednom pravolinijskom ivicom okrenutom ka moru i drugom koja je sledila tok reke Pasig, dok su druge dve kopnene ivice zatvarale grad močvarnim predelima, u unutrašnjosti su izgrađivani blokovi i zgrade pravougaonog ili kvadratnog oblika sa centralnim trgom oko koga su bila smeštena neka od najvažnijih javnih zdanja.⁴⁴⁴

Od samog početka Manila se konsolidovala kao glavno špansko uporište i većina hispanskog stanovništva naselila se upravo u Manili i njenoj okolini. Ipak, španski doseljenici su činili manjinu u jednom od najmultikulturalnijih gradova španskog kraljevstva i stalno su bili izloženi pretnjama uzrokovanim prirodnim ili ljudskim faktorima, što je zahtevalo stalnu fokusiranost Španije na kontinuirano naseljavanje ostrva hispanskim stanovništvom i bezbednosna pitanja. Stoga, iako je španska monarhija istovremeno finansirala vojni sektor, misionarske aktivnosti i rad upravljačko-administrativnog aparata, najviše sredstava usmeravano je ka pokrivanju troškova nastalih u cilju održavanja bezbednosti i očuvanja stalne misije na Filipinima. Naime, osim potencijalnih pobuna urođeničkog stanovništva, stalnu pretnju španskoj koloniji na Filipinima predstavljali su i napadi pirata, zbog čega su i troškovi odbrane i zaštite teritorije od stranih i unutrašnjih neprijatelja bili na prvom mestu. Upravo ovakve okolnosti uticale su da od samog početka Manila bude izgrađena kao zatvoreni urbani prostor unutar odbrambenih kontura naselja. Na taj način, Manila se razvila kao grad

⁴⁴⁴ Ipak, zbog specifične topografije, manilski trg nije mogao da bude podignut u središnjem delu grada (Gomà 2012: 6).

zaštićen utvrđenjima, rovovima i odbrambenim zidovima čije su stare periferne strukture bile integrisane sa postojećim. Od originalnog jezgra Intramurosa, tj. skoro prazne naseobine omeđene bedemima, do XVI veka nastao je utvrđeni grad koji se širio i funkcionisao kao kolonijalna metropola (Gomà 2012: 6–7).

Nakon velikih požara koji su zahvatili grad (1577, 1579 i 1583) i intenzivnih napada pirata udruženih sa neprijateljskim ponašanjem lokalnog stanovništva, započeto je ojačavanje odbrambenih bedema Manile, posebno u doba Santjaga de Vere.⁴⁴⁵ Ovaj posao nastavljen je i u vreme guvernera Dasmarinjasa (1590–1593) koji je primetio da nedostaju važna ojačanja i odmah naredio da se izgradi zaštitni bedem oko grada, završavajući fortifikaciju celog grada oko 1592. god. Tako je formirana uvrđena oblast Intramuros ili „kolonijalno srce Manile“ koje se isticalo po impresivnim bedemima, osmatračnicama, nasipima i drugim odbrambenim sistemima, poput visećih mostova iznad jarkova kojima je utvrđena naseobina bila još više odvojena od okoline. Pod vlašću Dasmarinjasa sazidana je i tvrđava Santjago, a ceo grad je opkoljen kamenim zidinama. Takođe, u ovo vreme je sazidana i prva crkva San Agustin, a samo manilsko utvrđenje bilo je pionirsko delo u odnosu na arhitekturu drugih kolonija. Tokom narednih decenija zaštitni bedemi i utvrđenje Manile ojačavani su i usavršavani u skladu sa vladajućim vojnim teorijama, ali je do kraja kolonijane vladavine osnovni oblik Intramurosa ostao nepromenjen.⁴⁴⁶

Od kraja XVI veka, grad se proširio van granica Intramurosa. Veličina prvobitnog utvrđenja nije bila dovoljna za broj stanovnika koji su se naselili u Manili i grad se ubrzo proširilo na obe obale reke Pasig. Tako je, oko 1620. god. Manila postala multietnički grad sa 40.000 stanovnika i jedna od glavnih azijskih luka u transpaciifičkoj trgovini. Oblast izvan gradskih zidina, poznata kao *Extramuros*, širila se u polukružnom luku oko osnovnog utvrđenja Intramurosa. Izgradnja koja je započeta ubrzo nakon osnivanja osnovnog utvrđenja bila je uglavnom delo crkvenih lica i zahvatala je obe obale reke. Zapravo,⁴⁴⁷ da bi sproveli hristijanizaciju lokalnog stanovništva, pripadnici

⁴⁴⁵ Uz pomoć guvernera Santjaga de Vere (1584–1589) i podršku biskupa Dominga Salasara, Sedanjo je konstruisao prvo kameno utvrđenje koje je u čast Bogorodice nazvano *Nuestra Señora de Guía* i naredio podizanje drugih kamenih zdanja.

⁴⁴⁶ Posle podizanja tvrđave Santjago konstruisne su i druge tvrđave i bastioni, bedemi su još podignuti, a rovovi prošireni.

⁴⁴⁷ Crkve i manastiri koji su nicali u ovoj oblasti izazivale su negodovanje vlasti jer je ovakav sistem umanjivao bezbednost Intramurosa, posebno početkom XVII veka kada su Holandani pokušavali da osvoje Manilu (Gomà 2012: 8).

različitih crkvenih redova podizali su u blizini sela i polja nadomak grada crkve, manastire i kapele. Na taj način, istovremeno sa širenjem Intramurosa, desetak kilometara od zidina, širio se i prigradski pojas sa druge strane reke Pasig (Reed 1978: 59–60). U XVII veka oblast Ekstramurosa je proširena, a izgradnja predgrađa se odvijala duž granice bedema i jaraka. Najbrojnijim zajednicama, na prvom mestu kineskoj, a zatim i japanskoj, u prvom navratu odobren je boravak u okviru Intramurosa, mada na samoj periferiji grada.⁴⁴⁸ Ipak, kako su od strane vlasti pomenute zajednice vremenom okarakterisane kao potencijalno opasne, došlo je do izdvajanja njihovih krajeva i izgrađene su kineske i japanske četvrti van granica Intramurosa. Nasuprot tome, druge prigradske četvrti (*arrabales*) u kojima je živelo autohtono stanovništvo, drugi strani doseljenici ili španski misionari razvile su se spontano, bez uplitanja španskih vlasti. Kao i sam grad i predgrađa su se razvijala u skladu sa američkim urbanističkim modelom, te se u njihovom centru obično nalazio trg, crkva, manastir i pijaca.

Uplašeni velikim prilivom japanskih i kineskih doseljenika i mogućnošću pobune, Španci su bili primorani da sprovode različite restriktivne mere kojima su ograničavali prisustvo stranaca u Intramuros. Osim onih čije je prisustvo bilo neophodno, poput posluge, zanatlija, činovnika i sl., svi Azijati bili su prisiljeni da napuste Intramuros, a oni koji su u gradu bili zaposleni morali su u sumrak da napuste utvrđenje jer se gradska kapija uveče zatvarala. Takođe, sve ekonomske aktivnosti Azijata bile su pod strogom kontrolom i njihovim zajednicama dodeljeni su posebni delovi grada, dok je centar bio rezervisan za kolonijalnu elitu (Gomà 2012: 11). Iako u početku japanska zajednica nije bila velika, od 1580., tačnije 1585. godine kada je započet progon hrišćana u Japanu, broj japanskih doseljenika na Filipine bio je u konstantnom porastu. Međutim, napadi japanskih pirata koji su u ovo vreme opsedali Manilu probudio je podozrenje Španaca i po naredbi guvernera Dasmariñasa japanska zajednica stavljena je pod kontrolu i 1592. smeštena van granica Intramurosa, tj. u posebnu četvrt Dilao, gde su bili nadzorom franjevac. U ovom prigradskom kraju polovinom XVI veka bilo je oko 1000 Japanaca, a sa zatvaranjem japanskih granica

⁴⁴⁸ Uporedo sa razvojem Manile kao glavnog trgovinskog centra rastao je i broj doseljenika koji su se privremeno ili trajno naseljavali u ovim oblastima. Početkom XVII u Manili je boravilo 20.000 kineskih doseljenika, dok je Japanaca bilo svega nekoliko hiljada (Reed 1978: 52).

sredinom XVII veka broj japanskih doseljenika je prestao da se povećava (Borao 2005: 28–31).

Nasuprot tome, još od osnivanja Manile kineski trgovci konstantno su pristizali u Manilu i zbog brojnosti doseljenika kineska zajednica je posebno brinula španske kolonijalne vlasti. Iako su Kinezi bili jeftina radna snaga i izvrsne zanatlije, te samim tim i neizosavni deo manilskog građanstva, odnosi između njih i Španca bili su obojeni nepoverenjem. Stoga je 1580–1581 Gonsalo Ronkiljo naredio da i kineska zajednica dobije svoj geto (*Parían*) i bude pod stalnim nadzorom vlasti. Prva kineska četvrt nalazila se u unutrašnjosti grada, a naredne dve bile su van gradskog centra.⁴⁴⁹ Nakon požara u kome je ovaj deo grada stradao, 1595. god. kao pogodno područje za naseljavanje kineske zajednice određeno je predgrađe, tj. deo Extramurosa u blizini bastiona San Garijel (*San Gabriel*). Na taj način, Španci su se osigurali da će u slučaju pobune lako ugušiti nemire. Osim što je bio u dometu artiljerije, Parian se nalazio u blizini dominikanske crkve Santo Domingo, čime je olakšano i pokatoličavanje Kineza (Díaz-Trechuelo 1959: 14–15, 24).

Osim u Parianu, Španci su dozvolili Kinezima da sa druge strane reke Pasig osnuju naseobine Binondo, Bay-Bay i Tondo. U ovim četvrtima živeli su uglavnom kineski mestici i pokršteni Kinezi koji su, za razliku od Kineza iz Pariana koji većinom nisu prihvatili hrišćanstvo, uživali određene privilegije. Međutim, Španci su generalno zadržali podozrivost prema kineskom stanovništvu i u XVII veku donet je dekret po kome Kinezi nisu mogli da poseduju ili borave u kućama van Binonda i Pariana niti da grade bilo šta u blizini ovih naselja.⁴⁵⁰ Takođe, nijedan Kinez nije smeo da se udalji više od 10 km od Intramurosa, a ako bi se zatekao unutar grada nakon zatvaranja kapije,

⁴⁴⁹ Kako se prva kineska četvrt nalazila u okviru Intramurosa, Kinezi su sa lakoćom preuzeli kontrolu nad gradskom trgovinom, nametnuvši se u očima vlasti kao neizostavni činioci gradskog života. Zabrane kretanja koje su usledile učinile su da Parian postane ekonomski centar i obavezno mesto posete za svakog trgovca (Gomà 2012: 12).

⁴⁵⁰ Nakon kineskih pobuna 1603. i 1609. god. ugušenih masakrom Kineza ekonomski razlozi doveli su do nove migracije kineskog stanovništva i 1629. god. napravljen je most koji je spajao Parian i mesta na kojima su živeli Kinezi hrišćanske vere. Na ulazu na most izgrađena je tvrđava sa pogledom na Parian i okolinu, čime je, u slučaju pobune, mogla da bude prekinuta komunikacija između naseobina sa jedne i druge strane reke (Gomà 2012: 13).

pretila muu je kazna smrću. Od sredine XVII veka kineska populacija u Manili je počela da opada i njen uticaj je postepeno slabio (Reed 1978: 58–59).

3.1.1. Život u Manili – na granici

Kako bi se na pravi način razumela specifičnost života u Manili tokom španskog kolonijalnog perioda, veoma je važno imati u vidu izuzetnu etničku raznolikost njenog stanovništva. Naime, već je sama urođenička populacija po svom sastavu bila multietnička, prožeta kasnije kineskim, i u manjoj meri, japanskim kulturološkim uticajem, kao i uticajima suseda. Privučeni trgovinom koja se odvijala u Manilskom zalivu, oduvek je na Filipinima bilo stranih trgovaca koji su dolazili iz evropskih kolonija sa indijskih obala, Jave, Sumatre, zatim Jermena, Portugalaca i drugih dobrih morepolvaca iz susednih kraljevstava koji su delovali u ime Holandana, Engleza i Francuza da bi prenebregnuli mere o zabrani trgovine sa Filipinima.

Istovremeno, sama španska zajednica na Filipinima bila je mešovitog sastava, tj. sačinjena od Španaca sa Iberijskog poluostrva i meksičkih kreolaca, američkih domorodaca i afričkih robova pridošlih iz Nove Španije ili susednih kraljevstava. Ovi različiti narodi pretvorili su Manilu u najegzotičniju špansku koloniju u kojoj je kineski uticaj bio najosetniji, jer su svake godine kineski trgovci iz južnih provincija, posebno Fudžijana i Guandong (Guandong), dolazili u Manilski zaliv i vremenom su se sve više naseljavali na Filipinima, naročito u okolini Manile. Od prve parianske četvrti u Manili, naseobine Tondo, Binondo i Santa Krus (Santa Cruz), kineska populacija naseljavala se i u drugim provincijama, preuzimajući apsolutnu kontrolu nad urođeničkom trgovinom. Osim toga, sa porastom kineske populacije došlo je do rasnog mešanja, tj. mestizacije, sa filipinskim stanovništvom, a posebno u okolini Manile i obližnjim provincijama gde su sredinom XVIII veka četvrtinu populacije činili kineski mestici (*mestizos de sangley*) (García-Abásolo 2008: 257).⁴⁵¹ Na osnovu svega navedenog, može se zaključiti da je konstantni priliv kineskih migranata tokom španskog kolonijalnog perioda u stvari bio jasan pokazatelj povoljnog životnog ambijenta i visoko lukrativne saradnje sa Špancima i nativnim stanovništvom (Chen 1968: 90).

⁴⁵¹ Detaljnije o odnosu Španaca i Kineza XVI–XVIII na Filipinima v. (García-Abásolo 2012).

Ipak, uprkos sklapanju mešovityh brakova i relativno visokom stepenu kulturološke asimilacije sa lokalnim stanovništvom, odnosi između Kineza i Filipinaca bili su kontroverzne prirode jer su kineski mestici u potpunosti upravljali domaćom proizvodnjom i često su lakše i od samih Španaca kojima je bilo omogućeno da plove između lokalnih ostrva i nastanjuju ih imali apsolutni monopol nad trgovinom, plasirajući gotovo sve proizvode na manilskoj pijaci. Ipak, osnovni uzrok razmimoilaženja između Kineza i Španaca bio je kulturološko-religijske prirode, što je rezultiralo povremenim okršajima u kojima su, uprkos njihovoj brojnoj nadmoći, mahom stradali kineski pobunjenici. Iako su posle ovakvih okršaja donošeni dekreti o proterivanju Kineza, život se neminovno vremenom vraćao u normalu i Španci su nastavljali da tolerišu pripadnike kineske zajednice kao neophodne članove društva, a Kinezi su postepeno tonuli u rezignaciju. Zapravo, međuzavisnot Kineza i Španaca u Manili bila je takva da se svaki sukob okončavao nekom vrstom primirja i prećutnog kompromisa koji im je omogućavao dalji zajednički život (García-Abásolo 2008: 259–260). Istovremeno, karakteristični uslovi života u Manili koji se odvijao unutar gradskih bedema i u iščekivanju galeona, odredili su u potpunosti način života španske zajednice. Naime, homogeno i suštinski malobrojno špansko stanovništvo poštovalo je osobena pravila ponašanja i života u kome su višak slobodnog vremena i ograničenost kretanja činili da svako zna sve o svakome, brišući granicu između privatnog i javnog života. Upravo u oblasti gradskog utvrđenja razvio se specifični društveni ambijent kolonijalne Manile koja je bila pod upravom Nove Španije i bila je granica do koje se prostirala španska prekookeanska imperija na Istoku. Sama činjenica da je tokom XVI, XVII i XVIII veka put od Filipina do Nove Španije iziskivao od pet do šest meseci, kao i da je povratak galeona iz Akapulka do Manile trajao još dva ili tri meseca davala je posebnu dimenziju životu na ovom području. Ovakva udaljenost zapravo je činila vezu između vicekraljevstva i Filipina veoma krhkom kako u administrativnom tako i u bezbednosnom smislu, te je svakodnevica u prestonici bila prožeta stalnim osećajem tenzije i iščekivanja, a sama Manila bila je ranjiva i prepuštena sopstvenim snagama u sukobu sa neprijateljem. Ovakvo saznanje upravo je navelo Špance da podignu kameni grad i naprave neku vrstu „granične oblasti na samoj granici“. Tokom XVI i XVII veka, učestali napadi Holandana i Engleza zainteresovanih za Indiju i Jugoistočnu Aziju, odredili su Filipine, a naročito Manilu, kao trgovačku enklavu na granici španskog

kraljevstva. Strah od napada holandske armade u XVII i engleske ratne flote u XVIII veku suštinski je menjao društveni život u Manili, zaustavljajući trgovinu galeona iz Akapulka i plasman srebra u Evropu i Aziju. Naime, manilska zajednica ophrvana monotonijom i sklona tračarenju i lokalnim razmiricama postajala je u kriznim trenucima složna i kadra za solidarnu odbranu od neprijatelja.⁴⁵²

Stalna pretnja od napada stranih neprijateljskih sila i unutrašnjih nemira prožimala je život u Manili osećajem nesigurnosti i stalne pripravnosti.⁴⁵³ Ovakvoj atmosferi doprinosila je i surova klima i česte vremenske nepogode na koje kolonizatori nisu navikli, zbog čega im život u Manili nije baš delovao primamljivo. Sa druge strane, mnogi prestupnici iz Španije i Meksika koji su bežali od zakona naseljavali su se upravo na dalekim Filipinima, što je zajedno sa prethodno pomenutim okolnostima činilo život u Manili još specifičnijim. Zapravo, manilska zajednica sačinjena od limitiranog broja Španaca i brojnih neprijateljskih činioca (od klime do spoljnih pretnji drugih evropskih sila) bila je osuđena na stresan život, ispunjen nesigurnošću, strahom i sklonošću ka porocima poput kocke i alkohola kao izduvnih ventila i bega od realnosti. U ovakvim okolnostima, stanovnici Manile neretko su bili razdražljivi i skloni izlivima besa, tj. na granici između razumnog i impulsivnog ekscesivnog ponašanja (García-Abásolo 2008: 261–262).

4. Razvoj globalne ekonomske mreže: Filipini, most između Istoka i Zapada

Želja da preuzmu kontrolu nad trgovinom začinima koja je tokom XVI veka bila u rukama Porugalaca, bila je jedan od razloga španskog osvajanja Filipina. Naime, budući da su Filipini bili blizu Molučkih ostrva, Španci su verovali da će na Filipinskim ostrvima takođe pronaći začine i tako ostvariti svoje ambicije. Međutim, Španci na

⁴⁵² U periodu 1745–1750 vesti o engleskoj armadi u blizini Manilskog zaliva prouzrokovalie su obustavljanje trgovine galeona, što je imalo za posledicu drastičan pad ekonomske aktivnosti i stvaranje atmosfere vanrednog stanja. Ipak, svi žitelji grada udružili su snage kako bi dočekali neprijatelja i susedi Manile donirali su kuhinjsko posuđe, a misionari crkvena zvona, da bi se izlili gradski topovi (García-Abásolo 1997: 353–368).

⁴⁵³ U junu 1686. god. žitelji Manile optužili su kineske mestike koji su snabdevali grad pekarskim proizvodima da su, u nameri da ubiju Špance, ubacili mleveno staklo u brašno. Događaj se desio neposredno nakon kineske pobune, odnosno kada su još uvek na ulazu u Parian visili obešeni leševi kineskih pobunjenika, zbog čega je brzo došlo do panike i optuživanja Kineza. Međutim, nakon istrage utvrđeno je da je u pitanju bila lažna uzbuna jer su se ostaci stakla pojavili kao posledica trošenja točka prilikom mlevenja brašna (Ibid.).

Filipinima nisu pronašli karanfilić, biber ni muskatni oraščić, već samo cimet na ostrvu Mindanao. U nadi da će ovaj začín plasirati na tržište, prvu pošiljku cimeta sa Filipina do Nove Španije organizovao je Huan de la Isla 1567. godine. Uporedo sa razvojem trgovine, 1573. godine sa Filipina je u Novu Španiju poslata znatno veća količina cimeta, ali je zbog lošeg kvaliteta robe vicekralj Nove Španije Martin Enríques de Almansa 1574. godine celu pošiljku usmerio ka Španiji. Iako su Španci gajili nadu da će adekvatnim procesom prerade poboljšati kvalitet filipinskog cimeta, potražnja za ovim načinom nije porasala, te je ideja o izvozu cimeta napuštena sve do sredine XVIII veka.

Kako na ostrvima nije bilo ni bogatih nalazišta plemenitih metala, pojedini španski osvajači bili su veoma razočarani i razmišljali su čak i o napuštanju ostrva. Ipak, zahvaljujući trgovcima iz Kine koji su i pre Španaca dolazili na Mindoro i u Manilu, počela je da se razvija filiinsko-kineska saradnja. Naime, Kinezi su pre Španaca uglavnom trgovali sa Mavarima kojima su prodavali oružje i barut, a po dolasku Španaca počeli su da donose i drugu robu kao što je svila, porcelan, šećer, slatkiši, biber, brašno i sl. Već 1573. godine brodovima iz Manile preneti su u Novu Španiju veća količina kineske svile i porcelana, a do 1576. godine bila je ustaljena pomorska ruta ove trgovine koja će tokom skoro tri veka činiti okosnicu ekonomskog života Filipina (Díaz-Trechuelo 2001: 153–156).⁴⁵⁴

U tom smislu, može se zaključiti da je početak trgovine galeonima bio usko povezan sa razvojem merkantilizma (Congleton, Lee 2008) jer je svetska ekonomska politika od XVI do XVIII veka počivala upravo na ideji o merkantilističkom društvu u kome je vladala groznica za plemenitim metalima i akumulacija bogatstva putem protekcionističke trgovine.⁴⁵⁵ Međutim, uprkos merkantilističkom shvatanju ekonomije, tokom ovog perioda razvoj međunarodne trgovine istovremeno je bio ograničen suprotstavljenim velikim svetskim silama i sukobljavanjem interesa različitih evropskih naroda. Osim toga, predstave o količini zlata i srebra koje je nakon Kolumbovog otkrića preneto preko mora verovatno su doprinele stvaranju ekonomske krize tog vremena.⁴⁵⁶

⁴⁵⁴ Detaljnije o ovome vid. (Schurz 1959: 15).

⁴⁵⁵ Odnosno ohrabrivanja izvoza i obeshrabrivanja uvoza, posebno uz pomoć carinskih dažbina i poreza.

⁴⁵⁶ Pri proceni američkog blaga, istoričari Kolumbovog doba mahom su se oslanjali na sopstvenu maštu. Upečatljiva slika pomorskih isporuka zlata, srebra, bisera i dragog kamenja proizvela je iskrivljenu predstavu o prihodima koje je špansko kraljevstvo ostvarivalo od novih kolonija i za mnoge je bila temelj na kome je počivala politička moć i veličina Španije. Zapravo, priliv plemenitih metala iz Amerike doprineo je opadanju privredne moći i razvoju inflacije u Španiji krajem XVI veka jer je veliki uvoz srebra na kraju Španiju učinio previše zavisnom od uvoza sirovina i proizvoda iz drugih zemalja.

Naime, još u prvom talasu otkrića novih teritorija, u želji da što pre dođu do blaga, Katolički kraljevi su nastojali da osnuju kovnice novca. Ipak, tek je 1535. godine otvorena prva kraljevska kovnica u Americi. Naredbom iz maja te iste godine predviđeno je otvaranje kovnica novca (*casas de moneda*) u Meksiku i San Domingu. Pre otvaranja kovnica, u Americi nije postojao jasno utvrđen sistem i nominalne vrednosti plemenitih metala kao sredstava razmene. Kada su Španci svoje aktivnosti sa iscrpljenih Antila preselili na američki kontinet, zlato je ostalo u drugom planu. Iako je još uvek pristizalo u velikim količinama u gigantskom plenu dobijenom iz Meksika i Perua, središte interesovanja eksploatatora postalo je srebro jer ga je bilo u izobilju. Kada je vađenje srebra sa čuvenog brda Potosi počelo da jenjava pojačano je srebrom iz Zakatekasa i drugih gradova sa severa Nove Španije. Kovnice novca u Španiji, a kasnije takođe i one u Indijama,⁴⁵⁷ preplavile su svet pesosima sa likovima španskih monarha koji su bili tako visokog kvaliteta da su često bili krivotvoreni.⁴⁵⁸ Na taj način, iako se u Evropi tradicionalno cenio zlatni novac, španske vlasti su postigle da bude cenjeniji srebrni, koji su plaćenici primali kao plate, a korumpirani ministri stranih sila kao poklon.⁴⁵⁹

U tom smislu, Sevilja je kao međunarodni trgovinski i finansijski centar imala ključnu ulogu ne samo kada je reč o španskoj već i svetskoj ekonomiji i evropskoj politici španskog kralja Ferdinanda i njegovog unuka Čarlsa V. Sav kraljevski novac, bez obzira na poreklo, slivao se u Trogovačku komoru u Sevilji i svaki srebrnjak ili zlatnik iz američkih luka morao je da bude pažljivo registrovan.⁴⁶⁰ Izbor Sevilje kao privilegovane tačke u trgovini sa Indijama nije bio slučajan, već je u pogledu kako prirodnih tako i ljudskih faktora u potpunosti odgovarao idejama epohe.⁴⁶¹ Na obalama Uelve (Huelva) i Kadiza (Cádiz), koji je funkcionisao kao predlika Sevilje, bili su brojni pomorci, ribari i ljudi naviknuti na rizik radi profita koji se mogao ostvariti u atlantskom trouglu formiranom između Španije, Maroka i Kanarskih ostrva. Kako je Trgovačka komora bila institucionalni organ nadležan za sve što se odnosilo na trgovinu

⁴⁵⁷ Španija je bila jedina zemlja koja je dozvolila kolnijama kovanje novca (Dominges Ortis 2003: 141).

⁴⁵⁸ Od poluge srebra od koje se u Španiji kovalo 1.000 pesosa u Đenovi ili Firenci kovalo se 1.200 pesosa. (Ibid.).

⁴⁵⁹ Zna se da od *real*a ili francuskog *piastra* potiču nemački taler i dolar (Ibid.).

⁴⁶⁰ U ovom finansijskom centru i njegovoj kovnici kovalo se više zlata nego u bilo gde u Evropi.

⁴⁶¹ Luka u Sevilji je bila jedini terminal gde su pristizali brodovi sa blagom što je Kraljevstvu omogućavalo lakšu kontrolu nad isporukama.

sa Indijama,⁴⁶² i roba i ljudi koji su odlazili u Indije morali su da se prijave u Sevilji gde se vršilo upisivanje u trgovinske knjige i naplata carine. Nesigurnost koja je vladala na Atlantiku zbog čestih bura i napada pirata primorala je trgovce da organizuju trgovačke konvoje koji su bili štićeni drugim većim brodovima, tj. galijama sa više artiljerije.⁴⁶³ Svaki brod koji je isplavljavao iz Španije bio je u obavezi da u zemlju vrati istu vrednost u srebru i zlatu, a pronevera se kažnjavala smrću. Međutim, iako su propisane mere bile rigorozne, one nisu bile uspešne u zaustavljanju odliva zlata i srebra iz zemlje jer je novac odlazio zahvaljujući krijumčarenju, razvijenoj korupciji dvorskih službenika i čestim pljačkama pirata koji su otimali blago španskih flota.

Većina kastiljanskih kovnica bila je u privatnom vlasništvu, ali pod upravom krune (Ulloa 1986: 430),⁴⁶⁴ te je kraljevstvo u celosti nadgledalo celokupnu proizvodnju novca i bilo zaduženo ne samo za izdavanje dozvola za otvaranje kovnica i njenih kancelarija već i svih neophodnih naloga za sprovođenje različitih fiskalnih mera (Hamilton 1934: 48).⁴⁶⁵ Osim toga, od samog početka kraljevi su posmatrali prekomorske teritorije kao stimulans za kastiljansku ekonomiju i sredstvo za ojačanje finansija koje su bile u stalnom deficitu.⁴⁶⁶ Pošto su zbog osvajачkih poduhvata Karlosu V bila neophodna bogatstva Indija, kralj je pribegavao arbitražanim metodama koje su nanele mnogo štete trgovini, jer je u više navrata, nezadovoljan prihodima koji su stizali u njegov trezor, naređivao oduzimanje imetka od pojedinaca i nudio im odštetu kroz

⁴⁶² To je bila naučna institucija za obučavanje kormilara, izgradnju instrumenata i izradu mapa, kao i pravni organ sa sudom i sopstvenim zatvorom. Srađivala je istovremeno i sa Savetom za Indije i sa Trgovačkim konzulatom stvorenim 1543. godine (Ibid. 142).

⁴⁶³ Ipak, ovaj sistem se pokazao skupim jer su svi učesnici morali da „plate pravo na štetu“ koje im je garantovalo efikasnu odbranu. Međutim, ništa se nije moglo protiv uragana, vrlo čestih u Karipskom moru, a najveći broj katastrofa se događao na povratku između Verakrza i Havane i zbog peščanih sprudova i nedovoljne dubine reke na ulasku u Gvadalkivir. Gotovo sva trgovina zasnivala se na kreditu i plaćanju visokog osiguranja jer je nedostatak gotovine u Sevilji bio skoro hroničan. Kako se približavao datum povratka flota sa blagom nemir je rastao i čim bi Trgovačka komora predala trgovcima njihovo srebro oni su žurili da ga iskuju kako bi otplatili dugove.

⁴⁶⁴ Stoga se često dešavalo da kraljevstvo odluči da proda ili ustupi kovnicu nekom drugom vlasniku.

⁴⁶⁵ Pravo na kovanje novca, ili tzv. regalno pravo, imali su isključivo vladari. Vlasnici zlata i srebra dobijali su premije da bi donosili blago u kovnice, a novac je dobijao na vrednosti ukoliko je kovan u uglednoj kovnici koja je izdavala potvrdu o njegovom sastavu. Na taj način i država je ostvarivala prihode od senjoraže ili operativne koristi. Prema naredbi kraljevine svi plemeniti metali pronađeni na njenim teritorijama morali su da se odnesu u ovlašćene kovnice u Americi ili Kastilji, a kako navodi Akira Motomura, u periodu 1600–1639 špansko kraljevstvo je kovalo u proseku oko 114.000 kg srebra i 2.800 kg zlata godišnje (Motomura 1997: 334).

⁴⁶⁶ Iako je kralj Fernando bio osetljiv na argumente sveštenika koji su branili urođeničke sa Antila, nikako nije hteo da prekine dotok zlata koji je stizao iz Indija.

jurose, odnosno menice duga⁴⁶⁷ koje iako su bile cenjene nisu mogle da spreče bankrot trgovaca koji su tako ostajali bez preko potrebne gotovine. Iako su znali za štetne efekte ovakvog konfiskovanja srebra i zlata, u trenutcima krize ovim merama su se služili i Filip II i Filip V.⁴⁶⁸ Ovakva intervencionistička ekonomska politika zasnovana prvenstveno na prometnoj vrednosti srebra i zlata, kao i sve češći napadi pirata koji su otimali blago, proizveli su vremenom negativni platni bilans u odlivu zlata i srebra i pojavi inflacije, odnosno tzv. revoluciju cena u XVI veku.⁴⁶⁹

Početak XVII veka proizvodnja zlata i srebra u španskom kraljevstvu bila je znatno veća ne samo u odnosu na proizvodnju s kraja XVI veka nego i u odnosu na proizvodnju drugih zapadnoevropskih zemalja.⁴⁷⁰ Ipak, odliv plemenitih metala i španski udeo na svetskom finansijskom tržištu nakon 1624. godine počeo je da opada prvenstveno zbog izvoza blaga u Englesku radi finansiranja rata protiv Holandske republike, ali i zbog čestih napada gusara.⁴⁷¹ Zahvaljujući emisioj dobiti (*seigniorage*) i drugim prihodima koje je ostvarivala na osnovu bogatstava kojima je raspolagala i mogućnosti kovanja novca, španska kruna je mogla da finansira ratove.⁴⁷² Kraljevstvo je povremeno puštalo u promet velike količine sitnog kovanog bakarnog novca što je sredinom XVII veka znatno doprinelo povećanju emisije dobiti,⁴⁷³ ali i

⁴⁶⁷ Na osnovu ovih menica oštećenim licima je isplaćivana suma u iznosu od 3% do 6% od zaplenjenog kapitala, a zaplenjeno blago se zavodilo kao deo prihoda Trgovačke komore.

⁴⁶⁸ Jedna od značajnijih zaplena tog tipa desila se 1556–1557 kada je sa dve flote koje su se vraćale iz Verakruza konfiskovano blago u vrednosti od 1.600.390 dukata, što je po količini zaplenjenog zlata i srebra sa prve flote bilo jednako iznosu od 78,5% kraljevskog blaga, a sa druge 60%. Sveukupno tako dobijena suma tokom vladavine Čarlsa V iznosila je oko 5.000.000 dukata (Harring 1915: 471).

⁴⁶⁹ Detaljnije o ovome vid. (Hamilton 1934).

⁴⁷⁰ U Španiji je proizvedeno više zlata nego što je zvanično u Americi pronađeno, bilo u rudnicima, bilo u opljačkanom blagu.

⁴⁷¹ Do 1620. godine severnoafrički muslimani su ovladali tehnikom upotrebe novih brodova i započeli „zlatno doba“ gusarstva. Kao najznačajnija severnoafrička luka, Alžir je sa preko stotinu naoružanih brodova postao jedan od najmoćnijih gradova na Mediteranu. Napadi alžirskih gusara bili su uglavnom vezani za zapadni deo mediteranskog basena, tj. za obale južne Italije, Francuske, katalonsku i andaluzijsku obalu u Španiji, premda su, u više navrata, prelazili Gibraltarski moreuz i pustošili Galisiju, Asturijas i stizali sve do Kanarskih ostrva. Njihovi pljačkaški pohodi sejali su užas po čitavom Mediteranu, pretvarajući ga u „more straha“. Suočena sa ovakvom situacijom, Španija je 1619. godine sklopila savez sa Francuskom i Engleskom o zajedničkoj akciji protiv pirata, ali do značajnijih rezultata nije došlo.

⁴⁷² Ambicije španske krune u vreme habzburške dinastije tokom XVI i XVII veka iziskivale su dosta novca. Održavanje velikog kraljevstva i održavanje monopola u spoljoj trgovini stvarali su troškove koji su nadmašivali prihode ostvarene iz američkih kolonija. Rat sa Nizozemskom (1566–1648), evropski Tridesetogodišnji rat (1618–1648), kao i pobuna Katalonije (1640–1658), znatno su doprineli siromašenju kraljevstva.

⁴⁷³ Ili ostvarene valutne marže, tj. prihodu nastalom iz razlike između kamate ostvarene na novčana rezervna sredstva i izdatka održavanja kovanica i novca u opticaju, odnosno troškova puštanja novca u opticaj.

odlivu srebra i zlata iz Kastilje, zbog čega su posle 1624. godine promene u nominalnoj vrednosti sitnog novca uticale na tržišnu vrednost valute više od realne količine novčanih rezervi.⁴⁷⁴ Na taj način, tokom prve četiri decenije XVII veka proizvodnja kovanog američkog bilona⁴⁷⁵ u Španiji je opala jer su sve veće količine ostajale u Americi ili su direktno transportovane u Aziju (Richards 1983: 425–445).⁴⁷⁶ Drugim rečima, kako je španska kraljevina proizvodila zlatni, srebrni i bakarni novac, količina zlata i srebra koje je bilo cenjeno na međunarodnom tržištu postepeno se smanjivala u Kastilji, dok je proizvodnja sitnog kovanog novca, kao osnovnog platežnog sredstva na domaćem tržištu sve do 1624. godine rasla (Hamilton 1934: 89–91; Flynn 1978: 396–397), a velika količina i zastupljenost na svetskom tržištu učinili su da španski srebrni real postane dominantna međunarodna moneta (Valdés 2003).⁴⁷⁷ Prema Atmanovoj proceni (Attman), izvoz srebra iz Evrope u Aziju početkom XVII veka obuhvatao je oko 44% španskog uvoza ove rude iz Amerike, odnosno 50% proizvodnje kovanog novca u Španiji (Attman 1986: 33). Većina srebra koja je stizala u to doba u kovnice Engleske, kao i drugih evropskih zemalja, pristizala je u obliku španskog srebrnjaka, a zbog svoje potražnje, kao i veoma visokog kvaliteta, španski srebrnjaci bili su veoma rasprostranjeni i često su bili krivotvoreni (Challis 1978: 192–193, 266–267).⁴⁷⁸

Konačno, prema zvaničnim podacima, u periodu 1500–1800 samo je Latinska Amerika proizvela oko 150.000 tona srebra (Barret 1990: 237) koje se aktivno koristilo u međunarodnoj trgovini. Ova dominacija srebra u ranoj modernoj svetskoj ekonomiji bila je uslovljena ne samo bogatim nalazištima i ponudom američkog tržišta već i velikom potražnjom za srebrom od strane Kine čiji je monetarni sistem krajem XIV veku zapao u krizu. Ipak, pomenuta velika potražnja za srebrom u Kini nije bila isključivo uslovljena krizom monetarnog sistema nego i promenama u oblasti fiskalnog i privatnog sektora, zajednički su doprinele povećanoj potražnji za srebrom. Naime, za razliku od evropskih i zapadnoazijskih zemalja, monetarni sistem kineskog carstva

⁴⁷⁴ Ovakva ekspanzivna monetarna politika se naziva politika tzv. jeftinog novca.

⁴⁷⁵ U periodu između 1566–1591 godine španska monarhija je kovala novac koji je su u svom sastavu imao 1,39% srebra i 98,61% bakra i koji je poznat kao bilon (eng. *bullion* ili šp. *vellón*).

⁴⁷⁶ Čak i u XVI veku španske kovnice dobijale su samo oko ⅓ srebra sa američkog kontinenta.

⁴⁷⁷ Španski srebrni novac (posebno kovanice od osam ili *reales de a ocho*) koristili su trgovci različitih nacionalnih pripadnosti na prostoru Baltika, Istoka i istočne Azije.

⁴⁷⁸ Iako engleska imitacija španskog srebrenjaka nije bila naročito prihvaćena, posebno ne u Aziji, 1626. godine Filip IV je uveo smrtnu kaznu i konfiskaciju robe za sve one koji su u kraljevstvo krijumčarili bilon ili velon, prilazili blizu brodova koji su ih dovozili ili na bilo koji način učestvovali u švercu, a 1628. godine smrtna kazna za ovaj prestup zamenjena je spaljivanjem na licu mesta.

prvobitno se temeljio na upotrebi bronzanih kovanica, a pošto bronzanog novca nije bilo dovoljno, vlasti su u XI veku pustile u opticaj i papirni novac. Tako je monetarni sistem ranog Ming perioda počivao na upotrebi bronzanih kovanica i papirnih novčanica istovremeno, ali je sredinom XV veka došlo do gubitka vrednosti papirnog novca i potražnje za srebrom koje je počelo da se koristi u naplati državnih dažbina i poreza.⁴⁷⁹

Tokom XV i XVI veka srebro u Kini se uglavnom koristilo u sirovom obliku i u opticaju su bili komadi i srebrno grumenje različitog kvaliteta i finoće. Zbog svoje nestandardizovane nominalne vrednosti srebro nije bilo pogodno za lokalnu trgovinu i svakodnevne transakcije, već se uglavnom koristilo za pekooceansku trgovinu na veliko i plaćanje državnih poreza, dok se bronzani novac koristio za isplatu dnevnica i manje transakcije u okviru domaćeg tržišta (Von Glahn 1996: 430), ali je početkom XVI veka došlo do tzv. revolucije kineske trgovine i naglog porasta potražnje za novcem, odnosno srebrom (Yang 1952: 67).⁴⁸⁰ Na osnovu favorizacije srebra kao platežnog sredstva od strane privatnog sektora, izmirenje državnih taksi i poreza počelo je sve više da se finansira na ovaj način i ovaj trend se postepeno proširio i na vladin sektor, što je kulminiralo u drugoj polovini XVI veka kada je Ming dinastija (1368–1644) u poreski sistem uvela plaćanje poreza srebrnim novcem (Giraldez, Flynn 1995: 429).

Iako je prvobitni izvor srebra koje je pristizalo u Kinu bio Japan, u najvećim količinama srebro je ipak pristizalo iz Perua i Meksika. Samu nabavku ovog plemenitog metala kontrolisali su španski kralj i šogun, a glavnu ulogu u kinesko-japanskoj trgovini srebrom imali su evropski i azijski posrednici koji su takođe obavljali trgovinu između španske Amerike i Kine.⁴⁸¹ Srebro iz Novog sveta prenosilo se preko Atlantika kroz Evropu i nakon mnogobrojnih trgovačkih ruta preko Baltika, Levanta i Rta Dobre nade konačno stizalo do kineskog tržišta. Pacifik je bio alternativna ruta, odnosno direktan put kojim je moglo da se stigne od Amerike do Kine. Galeon iz Manile natovaren

⁴⁷⁹ Prelazak Kine u „srebrnu zonu“ inicirali su zapravo trgovci u jugoistočnoj Kini koja je bila centar spoljne trgovine (Yang 1952: 67).

⁴⁸⁰ Ovome su doprinele i druge društvene pojave kao što je monetizacija javnih finansija i privatne razmene dobara, ukidanje ropstva i pojava slobodnog tržišta rada, regionalna specijalizacija u poljoprivrednoj proizvodnji i sveukupan razvoj spoljne trgovine.

⁴⁸¹ U XVI i XVII veku je i Japan, zahvaljavući velikoj proizvodnji i izvozu srebra, imao veoma važnu ulogu u svetskoj ekonomiji. Portugalski i holandski moreplovci bili su posrednici u trgovini između Japana, sa jedne, i Kine i Jugoistočne Azije sa druge strane, jer je Kina svojim trgovcima zabranila direktnu trgovinu sa Japanom zbog japanskih gusara. Evropski trgovci srebrom poreklom iz Amerike kupovali su kinesku sirovu svilu, a zatim je prodavali u Japanu po većoj ceni i na taj način ostvarili ogromne profite (Giraldez, Flynn 1995: 429).

srebrom isplivljavao je iz Akapulka ka Filipinima gde je zatim tovar prebacivan do Kine. Količina srebra koja je pristizala u Kinu uglavnom je bila daleko veća nego što je bilo zvanično poznato i ponekad je bila jednaka količini srebra koje je stizalo preko Evrope. Ovako velika potražnja za srebrom u Kini odrazila se na celokupno ekonomsko tržište tog perioda i uticala na tzv. revoluciju cena i pojavu inflacije.⁴⁸² Krajem tridesetih i početkom četrdesetih godina XVI veka vrednost srebra naglo je porasla u odnosu na bakar, te je uvoz srebra u Kini je opao. Uporedo sa smanjivanjem uvoza srebra došlo je i do propadanja Ming dinastije i privremenog kolapsa kinesko-španske trgovine, što je dovelo do masakra od preko 20.000 Kineza na Filipinima (Atwell 1990).⁴⁸³ Osim toga, politička i ekonomska dešavanja u Japanu takođe su uticala na ekonomsku situaciju u Kini. Nakon zabrane trgovine Japanacima u inostranstvu 1635. godine, Tokugava vladar⁴⁸⁴ je naredio izbacivanje portugalskih trgovaca iz Nagasakija 1639. godine, što se odrazilo na uvoz srebra koje je iz Japana stizalo u Makao i Kanton (Canton).⁴⁸⁵ Uprkos ovim poteškoćama, trgovina u Manili bila je suviše značajna za kinesku ekonomiju i nakon masakra na Filipinima ubrzo su počeli da stižu na ostrva novi kineski trgovci i saradnja je obnovljena.

U kasno doba Ming dinastije populacija Kine činila je više od četvrtine svetske populacije i bila je centar najvećeg poreskog i trgovinskog sistema u svetu, što je takođe doprinelo konstantnom porastu kineske potražnje za srebrom. Osim toga, u trgovinskoj mreži istočne Azije srebro je bilo roba samo po sebi, a ne samo novac. U tom smislu, trgovina srebrom nije bila isključivo odlika finansijske ekonomije Kine, što potvrđuje i činjenica da je nacionalna valuta bio bronzani, a ne srebrni novčić. Kao i bilo koje druge robe, vrednost srebra nije određivao vladar zakonima, već tržišni zakon ponude i potražnje. Kineski trgovci nisu samo želeli da uvezu srebrni bilon kao monetu, već su na

⁴⁸² Ekonomska kriza bila je najizraženija u periodu 1630-1640 u zemljama zapadne Evrope, jugoistočne Azije i Kini.

⁴⁸³ Kinesko-španska trgovina nije redukovana zbog manjka kineske robe, već nemogućnosti Španaca da plate Kinezima zbog nedovoljne količine srebra koje je stizalo iz američkih kolonija.

⁴⁸⁴ Još od 1616. godine spoljna trgovina u Japanu bila je ograničena na luku Nagasaki i Hirado. Godine 1633. i 1635. izdati su dekreti kojima je japanskim podanicima i svim brodovima bilo zabranjeno da napuste Japan bez prethodne dozvole šoguna. Svaki kontakt Japanaca i stranaca bio je zabranjen i Japanci koji su živeli u inostranstvu duže od pet godina nisu smeli da se vrate u zemlju. Osim manjih razmena i trgovine na malo između nekih udaljenih daimjoa i Koreje i Rjukju (Ryukyu) ostrva, na jugo-zapadu japanskih ostrva sve do 1641. godine spoljna trgovina bila je ograničena na luku Nagasaki. V. Tashiro, Kazui, "Exports of Japan's Silver to China via Korea and Changes in the Tokugawa Monetary System during the Seventeenth and Eighteenth Centuries" (Giraldez, Flynn 1997).

⁴⁸⁵ Iako su holandski i kineski trgovci nastavili da izvoze srebro iz Japana posle 1639. godine (izuzev 1659-1661), količine zvanično izvezenog srebra početkom XVII veka bile su ispod proseka (Ibid).

prvom mestu tragali za srebrom kao za plemenitim metalom. Kako je tako veliki procenat svetske ekonomije bio okrenut kupovini rude srebra, logično je bilo da posledice ovakve trgovine dobiju globalne razmere. Upravo je promena koja se desila u samoj ekonomskoj strukturi prouzrokovala da vrednost srebra poraste u Kini više nego bilo gde drugo u svetu (Giraldez, Flynn 1995: 432).⁴⁸⁶

Isti arbitražni mehanizam koji je privukao srebro sa zapada privukao je i srebro iz drugih azijskih zemalja. 1590. godine odnos zlata prema srebru bio je oko 10:1 u Japanu i 9:1 u mogulskoj Indiji, i kako ističe Bokser (Boxer), to je bio osnovni razlog zbog koga je Kina tako dugo bila „usisna pumpa“ koja je privlačila velike količine srebra (Boxer 1970: 461). Osim toga, srebro je nastavilo da se sliva u Kinu i u drugoj polovini XVII veka ne samo zato što je tu imalo vrednost veću nego u bilo kojoj drugoj zemlji, već i zato što je Kina bila veliko tržište sa relativno stabilnom svetskom cenom srebra (Giraldez, Flynn 1995: 433).

Pre XVI veka, trgovina u istočnoj Aziji počivala je na razmeni kineskih bronzanih novčića za japansko zlato. Ubrzan razvoj rudstva i vađenja srebrne rude u Japanu 1530. godine radikalno je uticao na vektore međunarodnih tokova i kretanje plemenitih metala u istočnoj Aziji, budući da je srebro počelo da se sliva u Kinu, a zlato u inostranstvo. Uporedo sa opadanjem vrednosti srebra, u Japanu je došlo do povećane potražnje za zlatom,⁴⁸⁷ i prema svedočenju japanskih izaslanika u Makao, 1590. godine je iz Kine u Japan i druga svetska tržišta izvezeno preko 750 kg zlata. Iako je početkom XVII veka u Kini zlato takođe bilo cenjeno, kineski trgovci nisu pokazivali interesovanje za zlato i tokom celog „srebrnog veka“ zlato se izvozilo iz Kine. Kinesku potražnju za srebrom najbolje ilustruje misionar Sebastiao Manrike (Sebastiao Manrique) koji je, prepričavajući doživljaje Španaca iz Manile, zabeležio kako je za Kineze „srebro bilo isto što i krv“ (Boxer 1970: 463).

Kada je reč o količini srebra koje je pristizalo iz Manile, iako je trgovina Atlanskim okeanom bila predmet intenzivnog proučavanja, postoje kontroverzni podaci o količini blaga koje je tokom ranog modernog perioda stizalo u Evropu ili prolazilo kroz nju. Sa druge strane, trgovina Pacifikom je uglavnom bila zanemarivana od strane istoričara, te je gotovo nemoguće govoriti o pouzdanoj proceni količine srebra koje je

⁴⁸⁶ Vrednost srebra bila je dva puta veća u Kini nego u Španiji.

⁴⁸⁷ Čemu još doprinosi intenziviranje borbe za ujedinjenje i vojnu nadmoć Japana, kao i invazija na Koreju 1592. godine (Von Glahn 1996: 435).

tokom XVI i XVII veka stizalo na Filipine ili prolazilo ovim putem. Iako skoro svi istraživači ističu da je trgovačka aktivnost u Manili bila veoma razvijena, posebno krajem XVI i početkom XVII veka, stopa krijumčarenja je bila veoma visoka, te je teško dati precizne podatke o količini blaga kojim se trgovalo.

Prema istraživanju Tepaska (John J. TePaske), ukupnu količinu srebra koja je bila u opticaju moguće je podeliti u dve kategorije. Prvu čini tzv. *situado* ili srebro koje pripada subvencijama koje su meksičke vlasti slale upravi Manile i čiji iznos je prelazio 200.000 pezosa godišnje, a drugu privatne pošiljke na Filipinima čija je vrednost na godišnjem nivou u periodu 1591–1660 iznosila oko 316.693 pezosa, odnosno 8.095 kg srebra (Richards 1983: 434). Koristeći Tepaskove i Humboltove podatke, Baret (Barret) navodi da je vrednost privatnih pošiljki u Manili u periodu 1581–1700 bila veća i da je na godišnjem nivou iznosila 463.281 pezosa, odnosno 11.86 tona srebra (Barrett 1990: 249). U osnovi, Tepask procenjuje da je ukupna vrednost blaga (i vladinih subvencija i privatnog novca) iznosila 517.000 pesosa godišnje, dok Baret podiže ukupnu sumu na 660.000 pesosa godišnje. Kako je proizvodnja srebra na tlu Nove Španije premašivala vrednost izvezene robe preko Atlantika za 40.000 tona, odnosno 5,5 miliona pezosa (135 tona) godišnje, Baret pretpostavlja da je ova količina srebra ostajala ili na prostoru kolonija (što je malo verovatno) ili je transportovana u Kinu. Prema podacima iz Meksika, godišnje je 5.000.000 pezosa (127.8 tona) stizalo u Manilu, a samo 1597. godine brodovima je preneto zapanjujućih 12.000.000 pesosa, tj. 306.7 tona srebra (Giraldez, Flynn 1995: 435).

Period 1570–1630 godine je definitivno razdoblje u kojem je u jugoistočnoj Aziji zabeležen najveći priliv bogatstva iz Evrope. Zahvaljujući drastičnom povećanju zaliha srebra, prve tri decenije XVII veka donele su pravi procvat i ekspanziju u oblasti ekonomije i trgovine istočne Azije. Godine 1567. kineski car Mu-cung (Mu-tsung) uslišio je molbe trgovaca iz Fudžiana (Fujian), ukinuvši po prvi put Mingovu zabranu koja je sprečavala privatnu trgovinu Kineza na jugu. Prvobitno je bilo dozvoljeno slanje pet džunki⁴⁸⁸ godišnje, da bi se do 1589. godine njihov broj uvećao na 88, a do 1597. na 117. Generalno, devedesetih godina XVII veka jedna polovina ovih kineskih brodova imala je licencu (keichō), odnosno dozvolu za trgovinu „istočnim morima“ (Filipini, severni Borneo i Maluku), a druga polovina za trgovinu „zapadnim morima“ (ostatak

⁴⁸⁸ Stari kineski brod (engl. *junk*).

jugoistočne Azije), iako je, kao i uvek, određeni broj brodova trgovao ilegalno. Ovo je bilo vreme prosperiteta, urbanog i demografskog razvoja u Kini, koji je svoje poreklo dugovao međunarodnoj trgovini i uvozu japanskog i američkog srebra (Reid 1988).

Kako je kineska zabrana protiv japanskih pirata i dalje bila na snazi, luke jugoistočne Azije postale su neohodna mesta za skladištenje robe i razmenu robe kojom se trgovalo. U ovim lukama, od kojih su najvažnije bile Manila i Hoi-an (Faifo) obavljala se razmena japanskog srebra za kinesku svilu, indijske tkanine i razne začine jugoistočne Azije. Period 1570–1630 predstavljao je za Japan doba transformacije i radikalnih promena ka modernizaciji. To je bilo vreme ujedinjenja, urbanizacije, širenja trgovinskih mreža i stvaranja distributerskih ruta (Giraldez, Flynn 1995: 437).⁴⁸⁹ Od 1580. godine japanski brodovi su često istovarali srebro u južnim lukama. Tokom tri decenije (1604–35) u Tokugava šogunatu (*bakufu*) se pažljivo beležilo izdavanje svake dozvole (*shu-in*) trgovačkim brodovima da bi iznenada 1635. godine, kada je šogun lemitsu pod pretnjom smrću zabranio Japancima odlazak u inostranstvo, ovakva trgovina bila obustavljena. Ipak, kako ističu Flin i Hiraldez, uprkos restrikcijama i zabrani vlade, u periodu 1604–1645 izvoz japanskog srebra je i dalje bio relativno visok.

U celini gledano, može se reći da je u Kinu za vreme poslednjeg veka Ming dinastije približno uvezeno oko 7.325 tona srebra. Za razliku od krize kinesko-španske trgovine krajem tridesetih godina XVI veka, koja je bila uslovljena prvenstveno fluktuacijama u samoj proizvodnji američkog srebra, u drugoj polovini veka uvoz srebra bio je prvenstveno pogođen odlukama političke prirode i zabranama pomorske trgovine Južnim Kineskim morem od strane novog vladara Ćing dinastije. U prvoj polovini XVII veka količina srebra koje je uvezeno u Kinu svake godine je u proseku iznosila oko 116 tona, što je za oko 250% više nego u drugoj polovini XVI veka. Iako većina autora smatra da je od druge polovine XVII veka znatno opala količina srebra koja se prenosila prekooceanskom trgovinom, priliv srebra preko Atlatika, kao i preko Pacifika, zapravo je tokom celog XVII veka je rastao. Prema istraživanjima koja je sproveo Han-šeng

⁴⁸⁹ Nakon dolaska Tokugave na vlast posle 1600. godine obim japanske trgovine sa Kinom znatno se povećao. Šogun Tokugava lejasu je u cilju obezbeđivanja vojnih zaliha gvožđa i olova i druge robe nastojao da pospeši razvoj spoljne trgovine i usavršio je sistem izdavanja pomorskih dozvola (*vermillion-seal*), nasleđen od njegovog prethodnika. Ovaj sistem je omogućavao trgovcima bilo koje nacionalnosti da u određenim lukama grada Kjušu (Kyushu) kupuju i prodaju robu. Ipak, krajem tridesetih godina XVI veka Tokugava je počeo da uvodi ograničenja spoljne trgovine na luku u Nagasakiju.

(Ch'üan Han-shen), tokom celog XVII veka trgovinom u Manili godišnji rast od preko 2 miliona srebrnih pezosa se nastavio. Poredeći istraživanja drugih autora i količine srebra koje su u Aziju donosili Portugalci i Holanđani, Flin i Hiraldez zaključuju da je tokom XVII veka godišnje u Aziju iz Filipina i Japana stizalo više od 51.12 tona srebra (Giraldez, Flynn 1995: 437).

4.1. Ruta galeona iz Manile i začeci globalizacije

Prema mišljenju Antonija de Morge, iako su od 1565. godine Filipini zvanično postali deo španskog kraljevstva, Španija nije bila jedina koja je imala vlast na ovim prostorima. Dve veoma moćne sile, kao što su Japan i Kina, takođe su imale značajnu ulogu u razvoju Filipina. Ovaj uticaj stranih sila nije se odrazio samo na unutrašnju i spoljnu politiku Filipina, već je na duge staze uslovio i budućnost i razvoj arhipelaga, jer je Španija u osnovi zavisila od kineskih proizvodnih, komercijalnih i organizacionih kapaciteta, kao i od japanskih doprinosa (Morga, 1609:129-131; 224). U tom smislu, proučavajući Filipinska ostrva, nemoguće je ne uzeti u obzir različite i suprotstavljene društveno-ekonomske interese ova tri velika svetska giganta. Takođe, neophodno je imati u vidu činjenicu da su, pre nego što je zaživela trgovina španskih galeona na Dalekom istoku, monopol nad Orijentom imali Portugalci. Kako bi ukinuo trgovinske pogodnosti u kojima su uživale rivalske države, Filip II je 1594. godine naredio da se lisabonska luka zatvori. Ipak, ovakav potez imao je negativne posledice za Španiju jer su se evropske zemlje kojima je ranije trgovina bila olakšana zbog blizine luke odlučile da samostalno krenu u ekspeditivne pohode, postajući tako direktna konkurencija i pretnja španskoj pomorskoj trgovini (Diez de Rivera 1998: 12).⁴⁹⁰

Nakon povratka Uradanetine ekspedicije, 1566. godine, pošto je utvrđena povratna ruta preko Pacifika, započeta je redovna i veoma intenzivna trgovina galeonima koji su plovili natovareni robom i dobrima iz Kine, Indije i drugih

⁴⁹⁰ Tako je 1602. godine formirana Holandska kompanija zapadnih Indija (*Compañía Holandesa de las Indias Occidentales*) koja je predstavljala jaku konkurenciju Španiji u trgovini kineskim porcelanom i drugim orijentalnim proizvodima. Sa zatvaranjem lisabonske luke osim pojave piraterije došlo je i do procvata šverca.

orijentalnih zemalja ili iz Amerike i Evrope.⁴⁹¹ Prekookeanske plovidbe organizovane u ime španske monarhije tokom više od tri veka (1565–1815) učinile su da ruta Sevilja⁴⁹²–Verakruz–Akapulko–Filipini postane okosnica svih trgovinskih aktivnosti. (Sanz Ayán 1993: 62).⁴⁹³ Manila, koja je bila centar kastiljske kolonije, nalazila se u središtu regije globalne trgovinske mreže koja se formirala krajem XVI i početkom XVII veka i takođe je bila poznata kao „kineski i japanski kolonijalni grad“ (Wills 1993: 99).

Na putu iz Meksika španski galeoni uglavnom su prevozili srebro i evropske proizvode koji su ili prodavani, ili menjani za orijentalne. Zahvaljujući ogromnim količinama američkog srebra, Španija je bila glavni distributer plemenitih metala, a Kina najveći konzument srebra, te je tokom skoro celog kolonijalnog doba iberijski Pacifik⁴⁹⁴ bio prostor veoma razvijene trgovinske aktivnosti između Meksika, Perua i Filipina⁴⁹⁵ i zamajac razvoja rane svetske trgovine. Iz vicekraljevstva Nove Španije i Perua, od Zakatekasa (Zacatecas) do Potosija (Potosí), izvozilo se 90% celokupnog srebra na tadašnjem svetskom tržištu. Jedan deo proizvedenog srebra odlazio je u Evropu gde ga je kraljevina koristila da bi pokrila vojne troškove ili očuvala monetarnu stabilnost, a drugi deo odlazio je u Aziju gde se koristio kao glavno sredstvo trgovine. U povratku, galeoni su donosili svilu, porcelan, drago kamenje, slonovaču, lak, začine, čaj i druge proizvode cenjene na evropskom tržištu. Obično je tokom jedne godine

⁴⁹¹ Na putu od Filipina do Meksika ova ruta nazvana je po manilskim galeonima (*los galeones de Manila*) ili kineskim trgovačkim brodovima (*las naos de China*), dok je put od Meksika do Filipina nazvan po brodovima iz Akapulka (*las naos de Acapulco*).

⁴⁹² U Sevilji se nalazila glavna *Arhiva Indija* (*Archivo de Indias*) u kojoj su sačuvani ne samo podaci o Trgovinskoj komori (*Casa de contratación*) osnovanoj 1503. godine, nego i originalne računovodstvene knjige i dnevnički kraljevskog blaga prikupljenog od raznih kolonija još od prvog dana osvajanja. Inače, 12. maja 1717. godine Kuća trgovine preseljena je iz Sevilje u Kadiz (Cádiz) koji je od postao podjednako važan ekonomski centar.

⁴⁹³ Ova ruta uspostavljena je kao alternativa kopnenim putevima i ruti oko *Rta dobre nade* da bi se spojilo orijentalno i evropsko tržište. Uopšteno uzev, trgovina galeona iz Akapulka bila je komercijalni prokekat španske imperije osnove usmeren ka iskorišćavanju kraljevskih teritorija radi pribavljanja azijske robe koja je u Evropi bila veoma cenjena (Flynn, Giraldez 1996).

⁴⁹⁴ Pacifička regija prostire se od Kalifornijskog zaliva na severu pa sve do oblasti Čilea na jugu i može se smatrati geografskom celinom koja obuhvata prostranstvo od 4.000 nautičkih milja, a njen geografski centar je oblast oko luke u Panami. Zemlje ovog regiona bile su deo političke jedinice koja je bila pod španskom vlašću i, iako su kasnije razdvojene, imale su slične obrazce kasnijeg socio-ekonomskog razvoja.

⁴⁹⁵ Trgovina između Filipina i Perua bila je ilegalna i organizovana od strane peruanskih vladara bez kraljevske dozvole jer je ruta Manila-Akapulko bila jedino priznata od strane španske krune. Kako je krijumčarenje bila učestala pojava, zvanični obim ostvarene trgovine između Nove Španije i Jugoistočne Azije drastično je varirao.

organizovana jedna ili dve plovidbe u oba pravca, a brodovi su, zbog opasnosti od piratskih napada, najčešće plovili u grupi ili uz pratnju vojne flote.⁴⁹⁶

Plovidba od Nove Španije do Filipina trajala je oko tri meseca, ali je povratak bio mnogo komplikovaniji i trajao je od četiri do šest meseci. Brodovi su morali da isplave sa Filipina u pravcu severozapada i po nekoliko nedelja borili su se sa jakim vetrovima dok ne bi dostigli 35–40 stepeni geografske širine, manje ili više u visini Japana i u zoni tajfuna gde bi uhvatili trgovačke vetrove⁴⁹⁷ dovoljno jake da omoguće plovidbu preko Pacifika do Kalifornije i okretanje na jugu u pravcu Nove Španije. Drugim rečima, odlazak je bio mnogo lakši od povratka jer je, osim rizika od uragana i oluja, postojao rizik i od piratskih napada koji se u zavisnost od vrednosti robe koja se prevozila (srebro prikupljeno u novcu od naplate poreza, kraljevsko blago, isporuke trgovca, i sl.) povećavao.⁴⁹⁸

Sve do druge polovine XVII veka srebro je činilo 85–95% američkog tovara koji je stizao u Španiju. Ruta se završavala na ušću reke Gvadalkivir gde je roba isporučivana. Da pirati ne bi saznali za ove isporuke u metropoli se nikada nije znao tačan datum povratka flote⁴⁹⁹ niti su se slali manji brodovi koji bi najavili njihov dolazak. Prva vest o dolasku flote bilo je samo pojavljivanje brodova koji su se iz Havane upućivali ka Bahamskom kanalu, a zatim ka Evropi. Po dolasku na Azorska ostrva povećavao se rizik od napada pirata i pljačkaša zbog čega su se ponekad slali ratni brodovi kao pojačanje. Od Azorskih ostrva brodovi su se upućivali ka Portugalu. Zbog često krijumčarene robe i šverca neretko su se brodovi zaustavljali kako bi istovarili robu u luci Algrave. Na kraju, flota je stizala na jugozapad Španije i u San Lukar (San Lúcar) odakle su galije plovile Gvadalkivirom do luke u Sevilji.

Španski galeon iz Manile bio je sastavni deo flote koja je išla u Novu Španiju. Osvajanje i kolonizacija Filipina, kao i otkrivanje novog pomorskog puta koji je

⁴⁹⁶ Rizici i piratski napadi kojima su prevashodno bili izloženi trgovci koji su plovili Atlanskim okeanom uticali su na organizaciono unapređenje prekooceanske trgovine i formiranje sistema flota koje su isplovljavale u tačno utvrđenim danima i u vojnoj pratnji, tj. kao konvoji različitih brodova. Ovi konvoji plovili su tačno utvrđenim rutama na kojima su koristili usputne luke da bi dopunili zalihe i mogli da nastave putovanje, a zahvaljujući sistemu izvidnice brzih plovila koja su donosila upozorenja i najavljivala dolazak galeona, lakše su mogle da izbegnu napade gusara (Sales 2000b).

⁴⁹⁷ Trgovački vetrovi duvaju u prizemnom sloju atmosfere i karakteriše ih velika postojanost po pitanju pravca. Na severnoj hemisferi ovi vetrovi duvaju sa severoistoka, a na južnoj sa jugoistoka.

⁴⁹⁸ Unosna plovidba Pacifikom privlačila je i druge zemlje i doprinela je razvoju zlatnog doba engleske, francuske i holandske piraterije.

⁴⁹⁹ U proseku dve flote (od 30 do 90 brodova) isplovljavale su iz Sevilje ka američkim kolonijama svake godine.

povezivao pomenuti arhipelag sa Amerikom,⁵⁰⁰ omogućili su ostvarenje starog Kolumbovog sna o povezivanju sa Azijom radi razmene dobara. Ova trgovina, zasnovana prvenstveno na razmeni kineske svile i porcelana i američkog srebra pokazala se kao veoma uspešna i unosna. Nakon Magelanove ekspedicije Španija je poslala još pet ekspedicija na Filipine, a 21. novembra 1564. godine španska flota isplovila je iz meksičke luke Puerto Navidad, da bi konačno 1571. godine španski osvajači osnovali Manilu i zauzeli druga ostrva. Od tog trenutka Filipini su postali španska kolonija, a u potrazi za pomorskim putem ka Meksiku u junu 1565. godine sa Filipina je isplovio galeon *San Pablo* koji je nakon 129 dana plovidbe stigao u Akapulko, otvorivši tako pomorsku rutu na severu Pacifika između Filipina i Meksika. U oktobru 1566. godine galeon *San Jerónimo* doplovio je iz Meksika do Filipina, a u julu 1567. godine galeon *San Juanillo* stigao je sa Filipina u Meksiko. Naredne godine dva galeona isplovila su iz Akapulka i došla do Filipina, označivši tako početak mnogobrojnih budućih tura pomorskih karavana, poznatih kao galeona iz Manile koji će iz Kine u Latinsku Ameriku donositi kinesku svilu, porcelan i začine, a odnositi američko srebro. Ova saradnja i razmena bila je profitabilna iz dva razloga: kao prvo, u Kini je vladala nestašica srebra zbog čega je ovaj plemeniti metal vredeo mnogo više nego u Americi, dok je, sa druge strane, u Kini svile bilo u izobilju zbog čega je ona bila veoma jeftina i njena prodaja na teritoriji kolonija mogla je da donese dobru zaradu trgovcima. Na taj način, Španci su konačno zadovoljili svoju želju i pronašli pomorsku rutu koja im je omogućila trgovinu sa Azijom, stvarujući tako novi put svile na Pacifiku.

Galeon iz Manile bio je posebno konstruisan španski ratni brod koji je mogao da se koristi i za trgovinu i za istraživačke ekspedicije, a težio je od 500 do 1500 tona.⁵⁰¹ Utovar robe vršio se uglavnom na Filipinima (Bagatao) ili u Meksiku (Autlán, Jalisco) pod zapovedništvom komandanta ili generala i uz vojnu paratnju. Put je bio dugačak i komplikovan i trajao je oko 50–60 dana. Od Akapulka galeon je plovio prvo ka jugu, a zatim ka zapadu, do Marijanskih ostrva (Islas Marianas) i luke Kavite (Cavite), a odatle

⁵⁰⁰ Koji je Urdaneta otkrio sledeći okeansku struju Kuro-šio.

⁵⁰¹ Da bi trgovali sa Indijama Španci su konstruisali poseban brod koje je bio podjednake nosivosti kao i trgovački brod *nao* i iste brzine i pokretljivosti kao i karavele. Ne zna se tačno od kada je naziv galeon počeo da se koristi, jer u vreme kada je ušao u upotrebu nije postojala tačna nomenklatura za preciznu klasifikaciju brodova, a početkom XVI veka postojala je tendencija španske kraljevine da galeonom smatra svaku veliku i naoružanu galiju. Ipak, sam termin bio je prisutan dosta ranije u dokumentaciji i verovatno su se u vreme velikih otkrića galeon i galija koristili kao oznake za isti brod, da bi kasnije galeon počeo da označava veliki, trgovački brod sa jedrima.

ka Manili. Zbog vremenskih prilika bilo je preporučljivo da se krene iz Manile u julu, ali je putovanje moglo da se odloži i do avgusta. Posle toga, zbog vremenskih prilika bilo je nemoguće realizovati put i ako bi i ovaj period bio propušten, moralo je da se sačeka još godinu dana. Povratak je trajao 4–6 meseci i u Akapulko se stizalo u decembru ili januaru.

Galeoni iz Manile ostvarivali su najveći profit zahvaljujući srebru iz Meksika koje je bilo veoma cenjeno u Aziji. Srebrom iz Amerike mogli su da se kupe svi azijski proizvodi i to po veoma jeftinoj ceni i kasnije preporodaju u Americi ili Evropi čak tri puta skuplje. Nakon što je Urdaneta otkrio povratnu rutu do Filipina 1565. godine luka u Akapulku postala je strateški voma značajna. Dolazak galeona iz Manile bio je veoma važan događaj kako za društveni život Akapulka tako i za društveni život Filipina. Naime, celokupni ekonomski život Filipina zavisio je upravo od trgovine koja se odvijala galeonima, te je život u Manili bio neminovno obeležen dolaskom kineskih trgovaca koji su pristizali u Manilski zaliv, donoseći robu koja je trebalo da se transportuje u Meksiko (indijsku slonovaču i drago kamenje, kinesku svilu i porcelan, timorsku sandalovinu, cejlonski cimet, malabarski đumbir i druge začine, damask, pamuk, japanske lepeze i ukrasne škrinje, parfeme, kineske vaze, persijske tepihe i sl).⁵⁰² Za vreme dolaska galeona ceo grad bi oživeo, a *cargadores de la nao* (pojedinci zaduženi za utovar i istovar) obavljali su kupovinu, dok su se pristigli brodovi i posada spremali u luci Kavite.⁵⁰³ Sa odlaskom galeona život u Manili se opet vraćao kolotečini svakodnevice, sve dok ne bi pristigle nove vesti o dolasku broda iz Akapulka koji je donosio *situado*, tj. srebro za Kraljevsku kuću (*real hacienda*). Dešavalo se da su ovim brodom dolazila i crkvena lica ili činovnici, kao i malobrojni doseljenici, a

⁵⁰² Vrsta robe na galeonima zavisila je od tržišnih uslova, odnosno aktuelnih potreba i zakona ponude i potražnje (Yusta 1987). Za detaljniji opis robe kojom su galeoni trgovali v. (Sales 2000a).

⁵⁰³ Jugoistočno od Manile nalazi se luka Cavite. Na ovom prostoru Španci su podigli brodogradilište za izgradnju galeona i tokom XVI i XVII veka ova oblast imala je veliku stratešku važnost jer je bila jedina kroz koju neprijatelj nije mogao da dođe do Manile. Stoga je tokom XVII veka Kavite važio za ključnu tačku i postojala je namera da se na njegovim teritorijama izgradi utvrđenje. Ipak, početkom XVIII veka velika plima poplavila je izgrađene kule, a trg su, zajedno sa prestonicom Filipina, 1762. god. zauzeli Englezi. Nakon potpisivanja Pariskog sporazuma 1763. i povratka izgubljenih teritorija ponovo je uzeta u razmatranje ideja o podizanju odbrambenog utvrđenja, ali je tadašnji guverner Rafael Marija de Agilar (Rafael María de Aguilar) smatrao da je Kavite kao trg štetan, a kao luka bezvredan, te u svakom smislu i nepodoban da obezbedi sigurnost prestonice (Díaz-Trechuelo 2001: 120).

ukoliko bi pristizao novi guverner, podizali su se i spomenici, tende i cvetni ukrasi (Díaz-Trechuelo 2001: 104–105).⁵⁰⁴

Danas, kada se govori o trgovini na Filipinima obično se govori o galeonu ili brodu iz Manile jer je u XVIII veku u Akapulko dolazio samo jedan brod. Ipak, u XVI i XVII veku brodovi su bili manji i da bi mogli da prevezu više robe flota se obično sastojala od dva galeona. Iako se pravila gotovo nikada nisu poštovala, kada je 1593. godine pravno regulisana trgovina sa Filipinima uredbom je trgovcima iz Manile bilo dozvoljeno da svake godine u Akapulko pošalju dva galeona od 300 tona sa robom (čija vrednost nije prelazila 250.000 pezosa), a pri povratku u Manilu da donesu ne više od 500.000 srebrnih pezosa. Naime, nezadovoljni jer su kineski trgovci prevozili u Indiju svilu i druge orijentalne proizvode koje su prodavali jeftinije nego trgovci iz Sevilje, Španci su 1593. god. zabranili američkim trgovcima da trguju sa Filipinima, uspostavivši apsolutni monopol Manile nad trgovinom sa Istokom. Da bi očuvali ovu privilegiju, dva kraljevska broda isplovljavala su svake godine sa Filipina, donoseći u Novu Španiju robu kojom su trgovali susedi Manile koji su lično nadzirali otpremninu svojih dobara do Akapulka ili su je prepuštali nekome od filipinskih meštana. *La real hacienda* bila je zadužena za pokrivanje troškova nastalih pri konstruisanju i opremanju brodova neophodnih radi održavanja redovnih kontakata Manile i Akapulka, dok je troškove plovidbe pokrivao kralj novcem iz trezora Nove Španije (Díaz-Trechuelo 2001: 157–159).⁵⁰⁵ Guverner Filipina imao je obavezu da izabere dva „časna i plemenita“ lokalna predstavnika koja su se ukrcavala na brodove i vršila popis poslatih dobara i obračun prodate robe na sajmu koji se organizovao po dolasku u Meksiko. Takođe, u skladu sa ekonomskom moći manilskih trgovaca, guverner je bio zadužen za raspodelu utovarene robe. Pomenuta raspodela organizovana je na osnovu predaje vrednosnih papira *boletas* kojima se sticalo pravo da određena količina robe bude utovarena na brod, a raspodela pošiljki vršila se u prisustvu javnog tužioca (*fiscal de la hacienda*). Kopija tovarnog lista slala se vicekralju Nove Španije čiji je poverenik zajedno sa kraljevskim zvaničnicima iz Akapulka nadgledao istovar popisane robe i

⁵⁰⁴ Pešadini bi obezbeđivali puteve, a artiljerci bi pucali u vazduh dok je guverner na konju dolazio do katedrale gde su ga čekali predstavnici opštinske i crkvene vlasti, a u hramu se u znak počasti pevala *Te Deum*. Nakon toga je organizovan vatromet, svečanost uz muziku i ples, koridu i pozorišne predstave.

⁵⁰⁵ Roba nije mogla da bude predana na poverenje enkomijendi ni zvaničnicima ili članovima posade brodova. Dva broda bi bila na putu, a treći brod je kao rezerva bio usidren u Meksiku.

pregledao sadržinu svake pošiljke, a robu koja nije bila registrovana konfiskovao i slao u Meksiko (Díaz-Trechuelo 2001: 160).⁵⁰⁶

Iako je monopolistička politika španske kraljevine trebalo da stimuliše hispanizaciju i naseljavanje Filipinskog arhipelaga,⁵⁰⁷ prema rečima Morge, imala je poguban efekat kada je reč o ekonomskom životu ostrva jer ju je bilo lako kontrolisati, a kako je pružala mogućnost brzog bogaćenja u potpunosti je zaokupljala pažnju kolonizatora (Morga 1609: 221). Sa druge strane, zabrana trgovine uspostavljena Uredbom iz 1593. god. počela je da se primenjuje tek 1605. god. i iako je tokom celog XVII veka bila na snazi, tokom ovog ranog perioda modernog uređenja Manile (1570–1640) trgovina je nastavila da se odvija ilegalnim putevima. Istovremeno, španski odnosi sa Kinom i Japanom počeli su radikalno da se menjaju zahvaljujući dubokim političkim promenama koje su se odigrale u Istočnoj Aziji, kao i smanjenju priliva srebra koje je iz Amerike stizalo na Filipine. Na taj način, sve tri sile doživele su prekretnice u svom razvoju, a njihov zajednički doprinos pretvorio je Manilu u urbani multikulturalni fenomen neuporediv sa nekim drugim gradom u ovom ranom modernom periodu globalnih integracija. U tom smislu, sa aspekta ekonomske istorije i kontakta Kine, Japana i Španije, brojni autori odredili su upravo vreme utvrđivanja Manile kao prestonice kao period začetka globalizacije. Međunarodna trgovina srebrom i njen neposredni uticaj na tokove svetske ekonomije učinili su Manilu ključnom lukom preko koje je prvi put ostvarena direktna i kontinuirana trgovina između Amerike i Azije (Flynn, Giráldez 1995: 201).

Prema rečima Smita (Smith 1952), srebro sa Novog kontinenta bilo je jedan od vodećih proizvoda kojim se trgovalo između dva kraja sveta i spona između Istoka i Zapada. Počev od 1570. godine proizvodnja srebra uticala je na kontinuirani razvoj trgovine na svetskom nivou. U kolonijalnom periodu proizvodnja srebra na teritoriji američkih kolonija činila je preko 80% celokupne svetske proizvodnje (Cross 1983:

⁵⁰⁶ Međutim, razvoj trgovine zasnovan na razmeni dobara koje je prevezio galeon iz Manile predstavljao je pretnju za vladajuće trgovačke odnose na Pacifiku. Pošto je među najuglednijim članovima visokog peruanskog društva postojala velika potražnja za kineskom svilom, parfemima i porcelanom, trgovci iz Lime želeli su da srebrom iz Potosija započnu samostalnu trgovinu sa Azijom i od 1581. godine počeli su da šalju brodove direktno ka Filipinima. Zabrinuti ovom situacijom i uplašeni zbog odliva peruanskog srebra, trgovci iz Sevilje su se pobunili, tražeći zabraniti direktne trgovine američkih kolonija sa Azijom.

⁵⁰⁷ Osim pomenute privilegije, da bi odvarila španske doseljenike da dođu na Filipine samo radi zgrtanja bogatstva u manilskoj trgovini i potonjeg odlaska u Novu Španiju, Uredba iz 1593. god. garantovala je onima koji bi pristali da žive na ostrvima najmanje osam godina i mogućnost da trguju sa robom u novčanoj vrednosti njihove celokupne imovine (Ibid.).

397). Krajem XVI veka između Meksika i Perua na godišnjem nivou vršila se razmena u vrednosti od skoro 3.000.000 pezosa, a početkom narednog veka, prema proračunu meksičke prestonice, od Akapulka do Filipina transportovano je peruansko srebro u vrednosti od oko 5.000.000 pezosa (Centro de Estudios Superiores Navales). Suočeni sa ovakvom situacijom i u želji da sačuvaju monopol na tržištu, trgovci iz Sevilje izdejstvovali su uvođenje ograničenja u trgovini sa Filipinima, redukujući uvoz iz Kine na sumu od 250.000 pezosa i ukupan godišnji bilans trgovine u Manili na manje od pola miliona pezosa (Ponce 2002). Da bi zaštitila ekonomske interese i uspostavila monopol nad trgovinom sa Azijom, tokom prve polovine XVII veka, španska kraljevina usvojila je više restriktivnih mera ne samo protiv filipinsko-peruanske trgovine već i trgovine između Nove Španije i Filipina, da bi 1634. god. stupila na snagu apsolutna zabrana pomorske trgovine između meksičke luke Akapulko i peruanske luke Kallao (Callao). Ipak, pomenute mere bile su kontraproduktivne i zapravo su doprinele razvoju šverca, ne samo na relaciji Akapulko – Kaljao nego i između drugih centralnoameričkih luka (Sales 1996).⁵⁰⁸

Međutim, treba imati na umu da je mešanje španske krune u kolonijalnu trgovinu bilo prevashodno regulatornog karaktera. Iako je sve do Sporazuma o slobodnoj trgovini 1778. god. isključivo zastupala protekcionističku politiku i monopol Sevilje nad trgovinom sa Indijama, od 1765. god. Španija je počela da razvija antimonopolističku kolonijalnu trgovinu. U tom duhu, razne luke u Americi (na Velikm Antilima, ostrvima Margarita i Trinidad) otvorile su vrata trgovini sa Kadisom, Seviljom, Alikanteom, Kartahenom, Malagom, Barselonom, Santanderom, Korunjom i Hihonom (La Coruña y Gijón) i umanjile poreze, svodeći ih na 6–7% od ukupne vrednosti robe (Díaz-Trechuelo 2003).

U vreme nezavisnosti Nove Španije, luka Akapulka prestala je da bude dodirna tačka sa Istokom. Za kratko vreme trgovina se preselila u luku San Blas, ali je 1815. godine pomorski saobraćaj na ovoj ruti obustavljen, čime je završena cela jedna epoha u ekonomskoj istoriji Meksika i Filipina.⁵⁰⁹ Konačno, može se zaključiti da se trgovina na Filipinima razvila ne samo kao posledica novootkrivene pomorske rute, već i spajanja

⁵⁰⁸ Zbog ove zabrane u tom periodu trgovci su morali da pribegavaju drugim rutama i koristili su središnje luke u Pacifiku, kao što je Akahutla (Acajutla) i Realeh (Realej) u Centralnoj Americi.

⁵⁰⁹ U periodu od oko 250 godina, ukupno je organizovano 108 pomorskih putovanja na relaciji Akapulko – Manila (Martin-Ramos 2007).

Atlantika i Pacifika, čime je špansko kraljevstvo na osnovu trgovine između Nove Španije i Filipina stvorilo novi ekonomski prostor (Aguilera Rojas 1998: 82–85).

Iako neki autori, kao na primer Atwel (Atwell 1982),⁵¹⁰ ističu Sevilju kao centar tadašnje svetske ekonomije, nemoguće je prevideti ulogu i značaj Kine kao najvećeg konzumenta srebra u ovom periodu. Zahvaljujući prihodima ostvarenim od izvoza srebra u Kinu Španija je bila u stanju da finansira borbe protiv kapitalističkih sila na severozapadu Evrope, a Japan da sprovede tržišne reforme i uspostavljanje kapitalističkog sistema u Aziji. Na osnovu malih troškova proizvodnje srebra u Japanu i Americi, kao i decenijske akumulacije srebra u Kini, u drugoj polovini XVII veka došlo je do pada njegove vrednosti na svetskom nivou. Tokom tzv. srebrne ere dešavanja unutar Azije više su uticala na zapadnu ekonomiju nego što su zapadna na Aziju. U tom smislu, nepohodno je iz globalne perspektive analizirati razvoj srebrnog tržišta u kome je Kina diktirala zakon potražnje, a Amerika i Japan zakon ponude. Sa razvojem trgovine srebrom u XVI veku započet je razvoj globalne svetske ekonomije. Ova trgovina imala je odlučujuću ulogu u pojavi svestke inflacije i rasta cena, usponu i padu Španije, pojavi Japana kao nezavisne političke moći, začetku pacifičke ekonomije i mnogim drugim socijalno-ekonomskim dešavanjima.

Iako su tokom XVI veka učesnici u trgovini manilskim galeonima ili galeonima iz Akapulka imali različite ambicije, a špansko prisustvo na Orijentu nije bilo ustoličeno čvrstom političkom pozicijom, zahvaljujući prirodi Južnog kineskog mora kao regionu podobnom za razvoj prekooceanske trgovine (Grove, Selden, Hamashita 2008) i različitim kulturološkim i političko-ekonomskim obrascima Kine i Japana, udaljeno špansko kraljevstvo ipak je zadržalo pod svojim okriljem Manilu. Utvrđivanjem Manile kao trgovinskog centra preko koga se vršila razmena američkog srebra i kineske svile, došlo je do razvoja rano moderne ekonomske zone i tzv. manilskog sistema izgrađenog na višestrukim vezama i tržištu uspostavljenom na pregovorima, monopolističkoj i slobodnoj trgovini, triangularnoj razmeni i bilateralnoj ili multilateralnoj komunikaciji Kine u periodu Ming dinastije, Japana Azuči-Momojama i Tokugava razdoblja i kolonijalne kraljevine Španije. Međutim, kako kontakti pomenutih ekonomskih aktera nisu bili isključivo ograničeni na oblast Manile, već su ostvarivani i preko kineskih i

⁵¹⁰ *Seville-centred world economy.*

japanskih luka (Quanzhou ili Nagasaki) i okolnog okeanskog prostiranja sve do Meksika, istočna i jugoistočna Azija postepeno su postale sastavni deo globalne ekonomske mreže koja se rađala u kroskulturalnoj trgovini razvijenoj krajem XVI i početkom XVII veka. U tom smislu, ekonomski i urbanistički razvoj Manile definitivno je bio određen direktnim i indirektnim kulturnim i ekonomskim uticajem Kine, Japana i Španije (Tremml 2012).

Razvoj trgovine galeona iz Manile odredio je ekonomski život i evoluciju finansijskog sistema. Ovo ilustruje i organizovanje sajмова koji su u početku trajali samo za vreme dok su brodovi bili usiderni u lukama, ali su zahvaljujući intenzivnoj trgovini vremenom sve luke prerasle u velike trgovinske centre (Manila, Sevilja, Akapulko). Na sajmovima organizovanim u gradovima u koje su dolazili galeoni nije se samo prodavala i kupovala roba nego se i plaćao porez, vršila naplata, porudžbina novih pošiljki, slanje korespondencije i, ponekad, likvidacija računa (Yuste, 1987).⁵¹¹ Osim toga, izrada samih galeona predstavljala je jednu vrstu međunarodnog projekta, budući da je spajala pripadnike različitih nacija. Naime, većina galeona izrađivana je na Filipinima, ali su ih prema uputstvima evropskih brodograditelja pravili kineski tesari od lokalnog drveta. Jedra brodova takođe su pravljena na Filipinima, ali su metalni delovi (sidra, lanci, prstenovi i ekseri) liveni u Japanu, Kini i Indiji.

5. Širenje hrišćanstva i duhovno pokoravanje Filipina

Nekoliko decenija pre dolaska na Filipine, katolička Španija okončala je skoro osmosekurnu borbu protiv muslimanske vladavine na prostorima većeg dela Iberijskog poluostrva (711–1492) i sa svojih teritorija prognala je španske i severnoafričke muslimane i Jevreje. Gotovo sve španske poduhvate karakterisao je verski žar i duh rekonkiste, mada su imperijalistička ambicija i želja za sticanjem bogatstva bili podjednako važan pokretački faktor. U tom pogledu, Filipini nisu bili nikakav izuzetak. Ipak, ono što je specifično za Filipine jeste činjenica da su španski misionari u pohodu na Filipine videli sebe kao Hristove vojnike na putu „spiritualnog osvajanja“, odnosno oslobađanja urođenika od đavolje tiranije paganizma, što je eventualno služilo kao

⁵¹¹ Takođe, prilikom organizovanja sajмова prodavale su se i hartije koje su odobravale trgovcima da ukracaju svoju robu na brod ili *boletas*. U ekonomskom smislu, boleta je zapravo ekvivalent akcijama

opravdanje u slučajevima primene sile. Srećom, ovakvi slučajevi bili su retkost jer su pre dolaska misionara enkomenderosi već postavili temelje za usvajanje hrišćanstva. Mada je glavni cilj enkomenderosa više bio usmeren ka pokoravanju stanovništva radi lakšeg ubiranja danka (zbog čega sami nisu prezali od upotrebe sile), enkomenderosi su imali obavezu da grade kapele i bave se pokrštavanjem poverenih urođenika. Uprkos strahu misionara da bi prinudno pokrštavanje moglo da ima suprotan efekat, izvestan stepen prinude u verskom preobraćanju bio je neophodan i upravo zahvaljujući metodama enkomenderosa inicijalni otpor stanovništva bio je savladan.⁵¹²

Nova religija nije predstavljana urođenicima kao bolja od prethodne, već kao sasvim novi sistem verovanja u kome je i najmanje povezivanje sa nekadašnjim paganskim shvatanjima tumačeno kao đavolji pokušaj obmane hrišćanskih vernika. Ovakvo grubo odricanje od nekadašnjih religijskih verovanja nalagalo je potpuno uništenje nekadašnje tradicije, religijskih simbola i idola. Ipak, u susretu sa nemim odbijanjem i nevericom starijih članova urođeničke zajednice Španci su se mudro povlačili, zahtevajući od Filipinaca jedino da im povere starateljstvo nad mlađim članovima porodice. Iako su se neko vreme klonili manastira, poglavice bi naposljetku poslale neku od svoje dece da ih podučavaju monasi.⁵¹³ Na taj način, jevandelizacija je sledila ustaljeni šablon – prvo su indoktrinirana deca poglavara, a zatim su usmeravani naponi ka preobaćanju vođa, posle čega su prirodno i njihovi sledbenici podučavani osnovnim konceptima hrišćanstva. Iako su se uglavnom oslanjali na iskustva iz Meksika, za razliku od meksičke prakse pokrštavanja bez prethodnog podučavanja, na Filipinima su misionari pre pristupanja svetoj tajni krštenja insistirali na prethodnoj pripremi i uvođenju učenika u suštinu hrišćanskog života, dok se krštenje bez prethodne pripreme izvodilo isključivo u slučaju teške bolesti probaćenika. Ono što je znatno

⁵¹² Kao glavni predstavnici Krune, misionari i enkomenderosi su za kratko vreme postali rivali jer su sveštenici prijavljivali zloupotre enkomenderosa pri naplati poreza. Pošto raseljeni barangaji nisu bili profitabilni, danak je plaćan pirinčem, solju, kokoškama, svinjetinom, lokalnim pićem i sl., a enkomenderosi su proizvoljno pripisivali ovim namirnicama nižu tržišnu vrednost i prodavali ih skuplje u Manili. Takođe, pogrešno su podešavali vage i varali su pri otkupu robe, a vojnici su brutalno vršili naplatu i kada bi žetva bila loša. U slučaju da nisu mogli da naplate porez, enkomenderosi su iskorišćavali radnu snagu urođenika, odnosno pribegavali su jednoj vrsti dužničkog ropstva. Do početka XVIII veka sistem enkomijende je dobrim delom zamenjen administrativnim provincijama.

⁵¹³ Pošto su uvideli da je indoktrinacija starijih članova zajednice bila više formalnog karaktera, tj. usvajanje novih ideja i vrednosti bilo je polovično i bez istinskog razumevanja, misionari su posebnu pažnju usmeravali ka deci. Zbog svog entuzijazma i znatiželje deca su se zapravo ponašala kao pomoćnici misionara, prijavljujući sprovođenje zabranjenih paganskih rituala i pripremajući katehezu za odrasle i starije osobe.

olakšavalo misionarima proces pokrštavanja bilo je uvreženo verovanje među urođenicima da je, osim što je pomagalo čišćenju duše od grehova, krštenje doprinosilo i izlječenju bolesti.⁵¹⁴ Nakon čina krštenja od preobraćenika se očekivalo da sa prezrenjem odbace paganska verovanja i prakse i potvrde novu veru poštovanjem sakramenata tj. svetih tajni.⁵¹⁵

U početnoj fazi misionarskog rada (1565–1578) pomaci su bili neznatni i tokom prvih pet godina nije bilo više od 100 pokrštenih urođenika. U počeku je bilo svega 13 avgustinskih sveštenika koji su pokrstili uglavnom decu. Tek sa dolaskom franjevac 1578. godine i velikim brojem avgustinaca i franjevac nakon kojih su došli i jezuiti i dominikanaci, u periodu 1578–1586 god. došlo je do blagog pomaka u misionarskom radu i porasta broja preobraćenih. Ipak, misionari nisu obavljali krštenje ukoliko preobraćenici nisu bili spremni, odnosno voljni da se pokaju. Većina misionara smatrala je da je urođenike eventualno bilo moguće naterati da slušaju propoved, ali ne i da veruju. Tek kada je većina stanovništva prihvatila hrišćanstvo, oni koji su oklevali popustili su, pridruživši se masovnom talasu pokrštavanja koji se odigrao u periodu od 1580. do 1590. godine.

Uspeh verskog podučavanja i pripreme za kštenje zavisili su od predstojećeg uvoda u katehezu, tj. upoznavanja onih koji žele da pređu u hrišćanstvo sa osnovama katoličke dogme. Prva knjiga odštampana na Filipinima (*Doctrina* 1593. god.) sadržala je molitve Oče naš (*Pater Noster*), Apostolsko verovanje (*Credo*), Zdravo Marijo (*Ave Maria*), Zdravo Kraljice (*Salve Regina*), 14 članaka o veri, sedam svetih tajni, sedam smrtnih grehova, 14 milosrdnih dela, 10 zapovesti, pet crkvenih zapovesti i čin opšte ispovesti. Međutim, u XVII veku većinu filipinskih doktrina činile su adaptacije ili prevodi popularnog dela *Dottrina Cristiana* (1597) jezuitskog teologa Roberta Kardinala Beljarmina (Robert Cardinal Bellarmine). Zbog troškova štampanja katolička kateheza objavljena na različitim filipinskim jezicima nije bila namenjena širokoj upotrebi, već se indoktrinacija vršila usmenim putem, a štampane primereke koristili su sveštenici kojima je bio neophodan adekvatan prevod na urođeničke jezike. Ipak, u cilju

⁵¹⁴ Hronike misionara prepune su primera o bolesnicima koji su nakon krštenja „čudesno“ ozdravili.

⁵¹⁵ Odrasli preobraćenici je trebalo da znaju napamet osnovne katoličke molitve Oče naš (*Pater Noster*), Apostolsko verovanje (*Credo*), Zdravo Marijo (*Ave Maria*), deset zapovesti, značenja drugih svetih tajni i poštuju osnovne verske obaveze poput odlaska na nedeljnu misu i praznične liturgije, kao i obavezu jednogodišnje ispovesti.

apsolutnog raskida sa paganskom tradicijom, ključni koncepti hrišćanstva nikada nisu prevedeni, nego su ostavljani u originalu, tj. na španskom ili latinskom jeziku (Phelan 1967: 53–58).

Parohijski sveštenici ili župnici vršili su stalnu versku obuku u urođeničkim župama (*cabeceras*) i njima pripojenim seoskim naseljima (*visitas*), spremajući i neke od parohijana za održavanje kateheze. Ovako podučeni đakoni (*fiscales*)⁵¹⁶ imali su veoma važnu ulogu ne samo kao novi učitelji doktrine nego i kao pomoćnici sveštenika koji su u njegovom odsustvu čitali molitve, brinuli o crkvi, organizovali proslavu seoske fešte i javljali kada bi neko bio na samrtni ili kada bi nekog bolesnika trebalo krstiti. Međutim, asimilacija hrišćanskih načela nije se odvijala bez početnih prepreka i otpora niti su nekadašnja verovanja tako lako ustupala mesto novim.⁵¹⁷ Kako je od samog početka u Manili boravio najveći broj sveštenika, hristijanizacija Tagala je mnogo brže i uspešnije sprovedena nego hrisitijanizacija Visajaca koji su živeli u raštrkanim naseobinama i bili pod nadležnošću limitiranog broja jezuita (Díaz-Trechuelo 2001: 89–90).⁵¹⁸ Prema izveštajima hroničara, iako su u početku bili sumnjičavi kada je u pitanju ispovest, pošto su krajem XVI veka razvili bolje razumevanje ovog sakramenta, urođenici su često imali potrebu da se ispovede i, iako su ih manilski sveštenici primali tokom celog dana, broj pokajnika je bio toliki da je na ispovest ponekad moralo da se čeka i od 10 do 12 dana, a u slučaju da nije bilo sveštenika koji je govorio njihov jezik,

⁵¹⁶ Đakoni su imali istu funkciju kao i na Meksiku *mandones*. Tokom XVII veka *fiscales* su u potpunosti organizovali i nadgledali održavanje kateheze, a njihova uloga je prevazilazila ulogu standardnih pomoćnika jer su zapravo delovali kao posrednici između parohijana i Španca, nagovarajući ostale parohijane da redovno dolaze na nedeljnu misu i časove veronauke (Phelan 1967: 59).

⁵¹⁷ U pružanju otpora španskim sveštenicima Filipinci su umeli da budu izuzetno solidarni i da čak privremeno zanemare i međusobne razmirice. Kada su želeli da prikriju neko za Špance nedolično ponašanje ili praktikovanje određenih paganskih ritala, poštovali su neformalni zavet ćutanja, a onaj koji bi otkrio tajnu svešteniku bio bi proglašen špijunom ili cinkarošem (*mabibig*) i odbačen od strane ostalih. Sami đakoni su ponekad bili deo zavere, a da bi saznali šta se dešava sveštenici su ohrabivali urođenike da šalju anonimna pisma, ali su oni često to zloupotrebljavali da bi nekog lažno optužili. Kako su Filipinci vremenom sve više postajali privrženi hrišćanstvu, zavet ćutanja je postajao neodrživ, a opstajao je jedino u slučajevima lečenja jer, za razliku od tradicionalnih paganskih ritala, osim molitve hrišćanstvo nije imalo drugu utehu za bolesne (Phelan 1967: 81).

⁵¹⁸ Stepenn indoktrinacije bio je srazmeran gustini naseljenosti parohija. Kako su u primorskim oblastima Luzona postojale veće naseobine i sa većom koncentracijom sveštenih lica, u provinciji Tagalog, oblasti Pampanga i Kamarinskim ostrvima i stepenn indoktrinacije bio je veći nego u oblasti Ilokosa, Pangasinana i Kagajana (Phelan 1967: 60).

odlazili su čak u druga sela i bili spremni da čekaju i do 15 dana (Chirino 1890; Ribadeneira 1947).⁵¹⁹

Nakon krštenja Filipinici su postajali članovi Crkve Hristove, tj. hrišćani, a putem župne kateheze sticali su osnovna znanja o novoj religiji. Ipak, pre nego što bi počeli da praktikuju katoličanstvo Filipinci su morali da prime još tri Svete tajne: Svetu tajnu braka, Svetu tajnu ispovedi (pokajanja) i tajnu pričešća (euharistije). Glavne prepreke primanju Svete tajne braka bile su poligamija⁵²⁰ i nestabilnost urođeničkih brakova, tj. sklonost Filipinaca ka razvodu. Ovi oblici ponašanja bili su prevashodno svojstveni poglavarima, tj. vođama barangaja, i bili su u koliziji sa ciljevima i načelima španskog klera. Naime, Katolička crkva je oduvek propovedala neraskidivost braka, što je Filipincima naviknutim na promene bračnih partnera bilo potpuno strano i neshvatljivo. Da bi naveli Filipince da iz poligamnih i paganskih brakova pređu u monogamne hrišćanske bračne zajednice, misionari su priznavali postojeće brakove urođenika, smatrajući legitimnom prvu suprugu sa kojom je brak sklopljen. Ipak, u slučaju nedoumice, muževima je dato pravo da izaberu bilo koju od svojih žena i venčaju se sa njom pred crkvenim licem, što se najčešće odnosilo na ženu sa kojom je u tom trenutku preobraćenik živio i imao decu. Međutim, dešavalo se i da mlađa žena bude ostavljena zbog prve žene, čime bi njena deca ostajala nezbrinuta i bez oca. Kasnije, tokom XVII veka kada je većina Filipinaca prihvatila hrišćanstvo, pravo izbora primenjivano je samo u slučaju nestanka prve žene ili njenog odbijanja da prihvati hrišćanstvo.⁵²¹ Iako sama bračna ceremonija nije morala obavezno da se održi unutar crkve, već je sveštenik mogao da venča mladence u parohijskom domu ili domu neveste, svadbena svečana misa praćena blagoslovom isključivo je mogla da se održi u crkvi i za vreme uskršnjeg posta. Međutim, kako su sveštenici naplaćivali posebno održavanje mise i davanje svadbenog blagoslova, većina pokrštenih Filipinaca nije se

⁵¹⁹ Ipak, različiti autori različito su tumačili sposobnost Filipinaca da zaista proniknu u dubinu ovog sakramenta i shvate na pravi način tajnu ispovedi. Tako npr. dok Ribadeneira sa entuzijazmom opisuje spremnost Filipinaca da se iskereno pokaju, Velarde (Velarde 1749: 5–6) navodi kako su izjave Filipinaca prilikom ispovedi potpuno kontradiktorne i konfuzne zbog čega i najiskusniji ispovednici mogu da se zbune.

⁵²⁰ Kako poligamija kulturološki nije bila svojstvena filipinskom društvu, već je usvojena pod muslimanskim uticajem, sa dolaskom hrišćanstva ovaj oblik ponašanja lakše je sankcionisan.

⁵²¹ Početkom XVII veka nadbiskop u Manili bio je zatrpan gomilom zahteva za raskid braka po osnovu predbračnih veza sa članovima iz ženine familije. Naime, kako su sa stanovišta običajnog prava pomenuti odnosi bili zabranjeni, urođenici su najčešće ovaj argument koristili kako bi našli modus da se ponovo ožene.

venčavala u crkvi, a blagoslov su dobijali uglavnom samo imućniji (Phelan 1967: 62–65).⁵²²

U načelu, Španci su bili tolerantni prema društvenim konvencijama Filipinaca koje nisu bile radikalno suprotstavljene osnovnim principima hrišćanskog morala. Tako su npr. običaji kojima se kod Tagala uređivalo davanje miraza i nasleđivanje poštovani u sudskoj praksi Španaca kao običajno pravo koje se primenjivalo u svim sporovima nativnog stanovništva. U tom smislu, iako im je bio stran, Španci nisu sankcionisali prehispanksi običaj davanja miraza od strane mladoženje, mada nisu odobravali običaj otkupa mlade po kome je mladoženja bio dužan da svojim radom ili novcem isplati određenu svotu mladinoj porodici jer im je to ličilo na prodaju devojke najboljem kupcu. Iako su mnogi socijalno-ekonomski aspekti bračne zajednice prehispanskog društva preživeli čak i u XVIII veku, širenje hrišćanskog koncepta o svetosti braka dovelo je do promena u seksulanom ponašanju urođenika⁵²³ i razvoja svesti u pogledu bračne etike.

Usvajanje tajne pokajanja doprinelo je takođe jačanju morala i etike jer su Filipinci imali obavezu da barem jednom godišnje ispovede svoje grehe. Da bi mogli da prime na ispovest vernike, misionari su morali da savladaju različite filipinske jezike. Kao i u Meksiku, u slučaju da sveštenik nije govorio jezik urođenika, Filipinci bi se ispovedali putem prevodioca. Takođe, postojali su dvojezični tekstovi (*confessionario*) sa unapred formulisanim pitanjima koje su sveštenici koristili da bi naveli vernike da prilikom ispovesti budu iskreni.⁵²⁴ Pošto je Filipincima koncept ispovesti bio potpuno nov, prilikom ispovedanja često su se osećali nelagodno i plašili su se da će sveštenik koji ih ispoveda da se naljuti na njih. Stoga, Španci su morali da ulože poseban napor da ih razuvere i ohrabre da ispovede svoje grehe. Takođe, da bi izbegli neprijatne situacije u kojima bi se urođenici ispovedali svešteniku od koga se plaše ili sa kojim su u svađi,

⁵²² Uprkos tome što je 1596. god. Filip II naredio da se na Filipinima ne naplaćuje primanje svetih tajni, moć episkopije nad redovnicima bila je samo posredna i oni su uživali neku vrstu imuniteta.

⁵²³ Npr. napuštanja običaja bušenja genitalija od strane muškaraca opisano u Pigafetinom izveštaju. V. (Pigafeta 2014: 99).

⁵²⁴ Da bi pobedili stid i strah urođenika, španski misionari su u upitnicima koristili tehniku jednostavnih pitanja i odgovora. Postavljajući na različite načine kratka i direktna pitanja povezana sa poštovanjem deset zapovesti, misionari su navodili urođenike da iskreno priznaju i ispovede svoje grehe. Najčešći gresi bili su povezani sa poštovanjem šeste zapovesti, odnosno ticali su se seksulanih prestupa (nedoličnih veza i incestuoznih odnosa u okviru porodice) koje su Filipinci pokušavali da sakriju od ispovednika. Ipak, vremenom su žene počele više da poštuju princip predbračne uzdržanosti, mada se dešavalo i da sami sveštenici pokleknu i prekrše celibat (Phelan 1967: 67).

sveštenici u parohijama menjali su se svake treće godine, dok vernici koji su zgrešili nisu preošto osuđivani (Phelan 1967: 65–66).⁵²⁵

Kada je reč o ostalim svetim tajnama, tokom XVI veka samo je ograničeni broj urođenika mogao da primi sakrament euharistije ili sv. pričesti. Pre tog čina preobraćenik je morao da položi test iz katehizisa i provede nedelju dana u duhovnoj pripremi radi sakramentalnog sjedinjenja sa Hristom. Međutim, sa napretkom hristijanizacije tokom XVII veka porastao je i broj onih koji su poznavali obred pričesti.⁵²⁶ Takođe, na Filipinima je bilo veoma teško primiti svetu tajnu konfirmacije ili potvrdu krštenja, zbog toga što su često tokom dužeg vremena episkopska mesta ostajala upražnjena, a pastoralne posete su bile skoro neizvodljive.⁵²⁷ Tako je, prema rečima Fransiska Kolina, u provinciji u blizini Manile ili u sebuanskoj episkopiji moglo da prođe i po nekoliko decenija bez sprovođenja obreda konfirmacije. Istovremeno, zbog nedostatka misionara i raštrkanosti populacije veoma mali broj vernika mogao je da primi sakrament bolesničkog pomazanja, što je sa teološkog aspekta mnogo teži propust jer su po katoličkoj doktrini bolesnici praktično umirali bez božjeg oprost, tj. napuštali su ovozemaljski svet kao grešnici osuđeni na večno prokletstvo, odnosno bez mogućnosti da prime utehu, božju milost i spasenje (Díaz-Trechuelo 2001: 91–92; Phelan 1967: 68–70, 83).⁵²⁸

Takođe, sakramentalno posvećenje urođenika u sveštenečki čin bilo je veoma retko i sve do sredine XVIII veka postojao je mali broj filipinskih sveštenika. Ipak, uprkos limitiranoj sekularizaciji i nedovoljnom broju misionara, širenje jevanđelja i crkvenih poruka prihvaćeno je dobro od strane autohtonog stanovništva. Iako su u početku crkve bile skromne građevine od drveta, trske i palminog lišća i stabala,

⁵²⁵ Obično je za oprost greha bilo dovoljno da se odsluša nekoliko misa, izrecituje nekoliko molitvi ili obiđe bolesna osoba.

⁵²⁶ Primanje svete tajne pričešća bilo je obojeno kontroverznim stavom misionara iz Meksika koji su dovodili u pitanje dopuštanje urođenicima da prime ovaj sakrament zbog njihove „nesposobnosti“ da shvate duhovnu dimenziju čina. Sveštenici su posebno brinuli da preobaćenici prepoznaju simboliku hostije (hleba koji se koristi u euharistijskom prinosu) i samo su posebno odabranim i dugogodišnjim vernicima dozvoljavali da prime svetu tajnu pričešća (Phelan 1967: 68).

⁵²⁷ Osim realnih prepreka, ovaj čin je otežavalo i uporno opiranje parohijskih sveštenika episkopskim posetama.

⁵²⁸ Dok je konfirmacija sveti čin potvrde ili dopune krštenja, bolesničko pomazanje je sakrament namenjen bolesniku u korist iskupljenja i spasenja duše. Jedna od obaveza jezuitskih sveštenika bila je da posećuju teško bolesne urođenike i tako spreče uticaj paganskih sveštenika, ali je usled manjka sveštenstva i raštrkanosti populacije došlo do razvoja jedne neobične pojave. Naime, umesto španskih sveštenika obučeni urođenici (posebno tokom XVII i XVIII veka) posećivali su bolesne, pružali im duhovnu utehu i molili se za njih. Ovi Filipinci zvali su se *magpapahesus* ili oni koji obavljaju drugi poziv Isusu (Phelan 1967: 82–83).

Filipinci su bili privučeni sjajem i raskošću liturgije i procesija, a posebno muzikom koja je bila sastavni deo crkvenih ceremonija.⁵²⁹ Istovremeno, svaki crkveni red promovisao je u svojoj parohiji osnivanje bogomoljačkih bratstava i društava za pomaganje ugroženima, siromašnima i bolesnima. Članovi ovih milosrdnih društava posećivali su one koji su bili na samrti radi primanja poslednjeg pomazanja ili su pomagali prilikom sahrana i služili kao primer trezvenoumlja nasuprot uvreženom filipinskom običaju opijanja tokom pogreba (Díaz-Trechuelo 2001: 93–94).

Celokupni proces hrisijanizacije može se podeliti na tri etape. Prva etapa (1565–1578) bila je usmerena prvenstveno ka upoznavanju sa lokalnim stanovništvom i pripremama za njegovo pokrštavanje. Druga etapa može da se okarakterše kao „zlatno doba“ (1578–1609) tokom koga su misionari već stekli izvesna kulturološka i lingvistička znanja o Filipincima i entuzijastički projekat pokrštavanja nativne elite počeo je da daje rezultate. Nasuprot tome, treću etapu (1610–1635) karakteriše pad entuzijazma misionara koji osećaju da je usled napada Holandana oslabljeno inicijalno stremljenje Kraljevine ka kulturološkom preobražaju Filipina i suočavaju se sa limitirajućim okolnostima i težinom svog zadatka (Phelan 1967: 70–71).

Mada je tokom XVII veka ispunjen minimum misionarskih ambicija⁵³⁰ Filipinci su i dalje pokrštavani uprkos manjku redovnika, raštrkanosti i lingvističkom diverzitetu stanovništva. Nakon izvesnog vremena svi kraljevski zvaničnici postali su svesni da je opstanak španske hegemonije na Filipinima usko zavisio od uticaja i ugleda koji su među urođenicima uživali upravo pripadnici španskog klera (Phelan 1967: 33). Ugledne porodice koje su činile filipinsku političku elitu stalno su nastojale da zadobiju naklonost i obezbede protekciju paroha tako što su pružale usluge i donirale materijalna sredstva neohodna za rad i opstanak lokalnih crkava. Zauzvrat, sveštenici su tokom verskih ceremonija i obreda davali filipinskom plemstvu posebno mesto i štitili su ga od raznih zloupotreba koje su činili predstavnici gradske vlasti u Manili. Na taj način, predstavnici klera delovali su kao oličenje kolonijalne sile i prestiža kome su pripadnici filipinske elite težili. Drugim rečima, sa razvojem kolonijalnog državnog aparata došlo je

⁵²⁹ Urođenici su bili veoma muzikalni i sa lakoćom su učili da sviraju različite instrumente i pevaju gregorijanske pesme. Pokajničke procesije tokom kojih su upečatljive slike Hristovog stradanja nošene kroz grad, kao i svečane procesije organizovane na praznike određenih svetaca, posebno su uticale na maštu Filipinaca i budile u njima osećaj religioznosti.

⁵³⁰ Sakramenti euharistije i pokajanja prihvaćeni su samo nominalno od strane nativnog stanovništva, a konfirmacija, poslednja pomast i posvećenje urođenika skoro da nisu ni bili deo duhovnog života Filipinaca.

do preobražaja prehispanse više klase koja je spiritualno postala podređena katoličkom sveštenstvu. Kako je filipinsko plemstvo na osnovu naslednog prava indirektno zadržalo status političke elite, nekadašnji poglavari barangaja morali su da se bore da zadrže status lokalnih vođa. Jedan od načina da vođe očuvaju legitimitet koji im je Crkva oduzela lišavajući ih u očima sledbenika posebne, božanske moći odabranih, bio je da iskažu svoju snagu putem sponzorisanja seoske proslave kojom se slavio svetac zaštitnik. Ipak, nepotčinjeni delovi nativnog stanovništva koji su odbijali da prihvate hrišćanstvo, prkosili su kolonizatorima, a njihova neustrašivost davala im je status „posebnih i odabranih“, ulivajući strah od njihovih „magičnih moći“ preobraćenoj filipinskoj eliti čak i tokom XIX veka (Aguilar 1998: 57–59).

5.1. Španski kler i osnivanje misionarskih naseobina

Kako na Filipinima nije postojao nikakav oblik crkvene organizacije koja bi se borila za svoja prava, religijska ubeđenja Tagala i Visajaca nisu predstavljala preveliku prepreku širenju hrišćanstva. Ipak, nije bilo tako jednostavno iskoreniti magijsku praksu i ukorenjena verovanja u paganskim ritualima poput ceremonijalnog opijanja ili pogrebnog žrtvovanja robova na putu upokojenja njihovog gospodara. Iako su misionari apsolutno bili glavni protagonosti u procesu preoblikovanja filipinskog društva, fizičko-geografske karakteristike arhipelaga bitno su uticale na aktivnosti španskog klera i u celosti su odredile ishod akulturacije. Naime, velika prekookeanska udaljenost Filipinskih ostrva od Španije presudno je uticala na broj i ponašanje sveštenika koji su dolazili na Filipine, dok su, sa druge strane, geografska razućenost i nepristupačnost planinskih predela prekrivenih gustim šumama ogranićavale rad onih koji su već boravili na Filipinima. Najveći problem sa kojim su se suoćavali misionari bio je vezan za konstantni nedostatak osoblja. Nedostatak sveštenika mogao je da bude nadomešten klerom iz Meksika, ali pošto je većina ovih redovnika bila kreolskog porekla ostali misionari su bili prema njima podozrivi, tako da je većina sveštenika dolazila iz Španije. Međutim, transport sveštenih lica iz Španije na Filipine nije bio nimalo jednostavan. Naime, uprkos sve osetnijem slabljenju španske imperije tokom XVII veka i bankrotstvu, svi putni troškovi, kao i troškovi odevanja misionara pokriveni su novcem iz kraljevskog trezora. Istovremeno, iako je za putovanje preko Atlantika i Pacifika u

proseku trebalo oko osam meseci, put je retko kada trajao kraće od dve godine zahvaljujući dugim zadržavanjima u Sevilji i Akapulku. Težina prekookeanskog putovanja praćenog lošim životnim uslovima često je pogodovala razvoju epidemija, pa su se posle prelaska Atlantika putnici oporavljali najmanje šest meseci u Akapulku. Zbog straha od bolesti, pa i smrti, mnogi sveštenici koji su bili upućeni na Filipine nikada nisu ni stigli do odredišta, već su, uprkos zabranama, ostajali u Meksiku (Phelan 1967: 41–43).

Istovremeno, kada bi misionari i stigli na Filipine bilo je pitanje kako ih zadržati jer mnogima nije prijala klima sa visokom vlažnošću vazduha i relativno visokim temperaturama. Takođe, mnogima su Filipini delovali kao pusta i neprivlačna teritorija u odnosu na primamljivost Kine i Japana, pa su neki misionari zapravo samo koristili Filipine kao usputnu stanicu do pomenutih zemalja. Sa druge strane, teokratski elementi španskog imperijalizma izrodili su složene odnose između redovnika, biskupije i civilne vlasti, a pravo patronata države nad Crkvom obojilo je misionarski rad, podržavajući uvek izgradnju katedrala, bolnica, manastira i svih drugih humanitarnih centara u cilju širenja jevanđelja.⁵³¹

Osam godina nakon osnivanja grada, tj. 1579. godine, ustanovljena je biskupija u Manili, a 1581. godine stigao je prvi prelat – dominikanski sveštenik Domingo de Salazar, zbog svog zalaganja za prava urođenika poznat kao *Las Casas de Filipinas*. Deset godina kasnije Manila je podignuta na nivo nadbiskupije pod čijim patronatom su bile tri dieceze: cebuanska, ilokanska i kamarinska. Budući da su sveštenici bili zavetovani na poslušnost, večni celibat (čistotu) i isposnički život u skladu sa pravilima redovničke zajednice (*regula*) i upravom izabranih starešina, zbog stroge discipline i asketizma bili su bolje pripremljeni za misionarski posao nego časna braća ili braća laici koja su ustvari bila svetovna lica u službi redovnika. Kako je Urdaneta pripadao redu avgustinaca, sa njim su na Filipine stigli i prvi pripadnici ovog reda (1565).⁵³² Nakon 13 godina (1578) na Filipine su došli franjevački sveštenici čije su misionarske ambicije takođe bile usmerene ka Americi i Kini, zatim jezuiti (1581), dominikanci (1587) i, naposljetku, avgustinski rekoleti (1606). Svi redovi bili su bazirani u Manili gde su prvo novopridošli sveštenici dolazili radi adaptacije na filipinsku klimu, upućujući se zatim u

⁵³¹ Upravljanje novim crkvama na Indijama ponitifikat je poverio španskom kraljevstvu koje je zauzvrat ovlástilo sveštenstvo da vrši hristijanizaciju urođenika.

⁵³² Sa Urdanetom je stiglo još pet avgustinskih sveštenika (Phelan 1967: 36).

odgovarajuće upravne jedinice (provincije). Zapravo, jedino je u Manili postojao dobro organizovan manastirski život, dok je većina redovnika bila raštrkana u župama duž arhipelaga.

Prema odluci koju je 1594. god. doneo Filip II, svaki misionarski red upravljao je određenom tagalskom teritorijom, mada je najveći deo pripao avgustincima i franjevcima. Provincije Pampange i Ilokosa na Luzonu dodeljene su avgustincima, zajedno sa delom Visajskih ostrva kojima su upravljali i jezuiti, dok su franjevci bili nadležni za Lagunu de Baj i Kamarinska ostrva na Luzonu, a dominikanci za provinciju Kagajan i pokrštavanje Kineza koji su pristizali u Manilski zaliv. Pošto su u trenutku dolaska rekoleta sve dobre provincije već bile dodeljene drugim misionarskim redovima, pripadnicima ovog reda povereno je samo 11 parohija u udaljenim i graničnim oblastima (pet na ostrvu Mindanao, tri na različitim ostrvima Visaja, jedna na ostrvu Mariveles na ulazu u Manilski zaliv i samo dve na Luzonu – Bolinao u Pangasinanu i Mansilok (Mansiloc) u provinciji Zambala). Konačno, sredinom XVII veka pod upravom jezuita bilo je 59 parohija, pod avgustinicima 56, pod franjevcima 53, pod dominikancima 18 i pod rekoletima 11 (Díaz-Trechuelo 2001: 87–88, 94–95).

Papska bula Adrijana VI iz 1522. omogućila je propovednicima da predaju sakramente urođenicima i obavljaju dužnost parohijskih sveštenika nezavisno od lokalnih biskupa. Ipak, ovakva odluka bila je u suprotnosti sa reformama sprovedenim na Tridentskom koncilu po kojima nijedan sveštenik nije mogao da vrši duhovnu službu, a da ne bude podređen episkopskoj vlasti. Na zahtev Filipa II, 1567. god. pontifikat je dao Kruni diskreciono pravo primene Tridentskog sporazuma u Peruu i Meksiku pod čijom upravom su bili Filipini. U skladu sa tim, kraljevskom uredbom iz 1583. god. časnoj braći data je prednost u zauzimanju crkvenih položaja, dok su redovnici kao parohijski sveštenici ili župnici stavljeni pod episkopsku nadležnost (Phelan 1967: 31–33).

Iako su u većini dobro organizovanih kolonijalnih parohija nakon povlačenja starijih sveštenika na njihova mesta dolazila svetovna lica u službi redovnika, na Filipinima su se sveštena lica sve do 1898. uspešno opirala ovom trendu, a uprkos višestrukim naporima pojedinih manilskih nadbiskupa, episkopska kontrola crkvenog klera nije sprovedena. Razlog zbog koga je crkveno sveštenstvo na Filipinima uspeo da sačuva svoj privilegovani položaj bio je vezan za izrazitu brojčanu nadmoć crkvenog

klera naspram časne braće,⁵³³ kao i njihovo vladanje nativnim jezicima i mogućnost da se za razliku od svetovnih lica sporazumeju sa urođenicima i preobrate ih. Osim toga, na pretnju nametanja episkopske kontrole, sveštenici su odgovarali pretnjom napuštanja svojih župa i povlačenjem u manastire u Manili, zbog čega su i civilne vlasti popuštale pred crkvenim klerom kao neophodnim elementom filipinske jevandelizacije.⁵³⁴ Kako su kagajanska, kamarinska i cebuanska dieceza bile bukvalno u rukama misionara kojih je bilo u nedovoljnom broju i nekolicine svetovnih lica u službi redovnika, sama biskupija i svetovni kler morali su da priznaju važnost prisutva crkvenog klera kao neophodnog elementa na ovim prostorima.⁵³⁵ Iako su konflikti nadbiskupa i crkvenih redova oko jurisdikcije imali sveukupan demoralizirajući efekat, umanjili su tenzije i razlike između crkvenih redova, ujedinivši ih na izvestan način protiv zajedničkog neprijatelja. Ipak, potreba za episkopskom kontrolom crkvenih redova bila je opravdana jer su među pojedinim misionarskim redovima vladali nedovoljna disciplina i moral (Phelan 1967: 34–35).⁵³⁶

Najveća kriza zahvatila je avgustinski red čiji su pripadnici još 1593. god. optuženi za učešće u unosnim trgovinskim poslovima, a na štetu vernika. Osim toga, devet sveštenika optuženo je za kršenje celibata, nakon čega je došlo i do podela reda na dve struje, odnosno sveštenike koji su se zavetovali u Španiji i one koji su se zaredili na Indijama. Tenzija između ova dva krila kulminirala je brojnim skandalima tokom XVII veka, što je verovatno bilo i posledica preopterećenosti reda koji je imao najviše župa.⁵³⁷ Ovakvo stanje među crkvenim redovima bilo je logična posledica

⁵³³ Tokom 1655. god. na celom arhipelagu nije bilo više od 60 svetovnih lica naspram 254 sveštenika (Phelan 1967: 33).

⁵³⁴ Prema rečima samih sveštenika, Filipini su bili aktivna misija (*en viva conquista espiritual*) jer je samo stanovništvo koje je živelo u priobalnom pojasu bilo pokršteno, dok su urođenici iz planinskih predela i dalje bili van uticaja hristijanizacije, a i oni koji su živeli u dolinama samo su delimično bili preobraćeni (Colín, Pastells 1900[1663]).

⁵³⁵ Pokušaji nametanja episkopske kontrole uglavnom su bili usmereni ka nadbiskupiji Manile u kojoj je boravila većina sveštenika i na čijoj teritoriji su se nalazile najbolje indoktrinirane parohije. Zapravo, ono što su želeli pripadnici svetovnog klera bilo je da se dokopaju unosnih prihoda koje je omogućavalo biskupsko mesto, tvrdeći da su prihodi od profitabilnih parohija nadbiskupije potrebni da bi se podržale udaljene i manje profitabilne parohije i da bi ostatak arhipelaga mogao da pripadne crkvenom kleru. Detaljnije o odnosima biskupa i sveštenika v. (Díaz-Trechuelo 2001: 99–102).

⁵³⁶ Tako je istraga nadbiskupa Kamaća (Camacho) sprovedena 1697–1698 otkrila mnoge propuste u radu misionara, poput kašnjenja u krštenju novoređenih, odbijanja davanja poslednje pomasti u domu umirućeg, napaćivanja previsokih tarifa, iznuđivanja milostinje od parohijana, i sl.

⁵³⁷ Pošto su avgustinci bili prvi misionari na Filipinima, njima je pripalo upravljanje najnaseljenijim i najprofitabilnijim parohijama u oblasti Tagaloga i Pampange. Ipak, da bi imali dovoljno osoblja za pomenute parohije, avgustinci su morali da prihvate pomoć kreolaca iz Meksika među kojima je često bilo osoba sumnjive prošlosti i lica koja nisu bila dovoljno obučena ni spremna za duhovni rad.

decentralizovanog karaktera njihove uprave. Starešine provincije ili provincijali (*principal superiors*) i članovi upravnog veća (*definitors*) koji su birani na svake tri godine često nisu bili voljni da preduzmu bilo kakve mere protiv malverzacija u kojima su ponekad i sami učestvovali. Istovremeno, sistem inspekcijskog nadzora u kome su odabranim licima iz Španije ili Meksika bila poverena široka ovlašćenja u cilju vršenja istrage i sprovođenja reformi, nije se pokazao naročito efikasnim, jer je i moć visokih crkvenih lica u Rimu bila limitirana. Sa druge strane, jezuiti su bili pošteđeni žalbi o lošem ponašanju jer su pažljivije birali propovednike i imali mnogo strožiju obuku nego ostali redovnici. Osim toga, uprava ovog misionarskog reda bila je visoko centralizovana jer je Rim birao provincijale, dok su u prosjačkim redovima (avgustinskom, franjevačkom i dominikanskom) sami redovnici birali svoje starešine (Phelan 1967: 36–37).⁵³⁸ Ipak, prema svedočenju Alsine, i u redovima jezuita je bilo problema i slučajeva kršenja celibata. Da bi pokrili deficit misija u Visajima, jezuiti su se suočavali sa ekonomskim problemima i morali su da se bave trgovinom. Od svojih parohijanaca otkupljivali su pčelinji vosak i potom ga prodavali u Manili. Okupiranost raspodelom sredstava i organizacijom trgovine često je duhovnu službu stavljala u drugi plan, što je pogubno uticalo na moral i entuzijazam propovednika (Alcina, Yepes 1996).

Međutim, iako je evidentno postojala potreba za kontrolom misionara zbog zloupotrebe položaja i kršenja crkvenih kanona, većina njih savesno je obavljala svoju dužnost, a prestupi pojedinih kolega pretili su da uspore usađivanje hrišćanskih vrednosti nativnom stanovništvu ili su eventualno delovali demotivaciono na one koji su bili predani pozivu. Iako je u načelu špansko sveštenstvo iskreno bilo vođeno željom da hristijanizuje i „duhovno spasi“ Filipince, u susretu sa nativnim okruženjem sam španski kler bio je izložen neminovnoj „dehristijanizaciji“. Naime, živeći u nekoj vrsti kulturološke izolacije, odnosno odvojenosti od pripadnika srodnih vrednosti, i usled

⁵³⁸ Zahvaljujući autoritarnom ustrojstvu jezuitskog reda, u slučaju potrebe za intervencijom Rim je mogao da reaguje na vreme i zaustavi bilo kakvu vrstu malverzacija ili nedoličnog ponašanja, dok je skandalozno i nedolično ponašanje drugih prosjačkih redova moglo da bude sankcionisano tek nakon iznošenja u javnost.

izloženosti brojnim iskušenjima, samo su izuzetno snažne ličnosti uspevale da sačuvaju integritet i svetost svog poziva (Phelan 1967: 38–39).⁵³⁹

Dok je sa aspekta vojnog osvajanja raštrkanost Filipinskih ostrva bila olakšavajuća okolnost, u širenju hrišćanske reči delovala je kao nepremostiva prepreka, posebno ako se ima u vidu malobrojnost sveštenika. Da bi svega par stotina sveštenika preobratiло pola miliona Filipinaca naseljenih u malim klasterima u blizini pirinčanih polja, bilo je neophodno grupisati ili reorganizovati stanovništvo u kompaktna sela veličine od 2.400 do 5.000 ljudi.⁵⁴⁰ Iako su tokom 1580–1590 postavljeni temelji za sprovođenje plana okupljanja filipinskih porodica u cilju formiranja kompaktnih sela po ugledu na ona oformljena u Meksiku i Peru, ovaj proces je na Filipinima tekao sporo jer su se urođenici teško odvajali od svojih domova i polja.⁵⁴¹ Izuzev sela u okolici Manile, do kraja XVII veka na celom arhipelagu nije bilo ni 20 sela koja su imala više od 2.000 stanovnika. Istovremeno, na Visajskim ostrvima Mavari su uništavali i pljačkali nova sela, obeshrabrujući Visajce da se presele, dok su enkomenderosi takođe nevoljno pristajali na raseljavanje stanovništva zbog straha da neke enkomijende ne izgube danak koji je ubiran na ovim teritorijama. U ekstremnim slučajevima, iako veoma retko, Španci su pribegavali i upotrebi vojne sile kako bi izvršili seobu stanovništva.⁵⁴² Od svih Filipinaca, najveći otpor seobi pružali su žitelji Visajskih ostrva, zatim Zambali i Kagajanci. Do kraja XVIII veka jedino su frenjevačke parohije na Kamarinskim ostrvima i u oblasti Lagune de Baj bile primeri relativno uspešnog raseljavanja

⁵³⁹ Sam čin kršenja celibata nije predstavljao nikakvu vrstu kulturološkog šoka za Filipince koji su često u želji da osiguraju budućnost svoje dece i sami slali svoje ćerke kod sveštenika, ali je upuštanje u ovu vrstu veza od strane sveštenika udaljavalo Filipince od hrišćanskog ideala predbračne nevinosti i čistote i srozavalo moral redovnika. Isto tako, želja pojedinih sveštenika da se beskrupulozno obogate na račun svojih parohijana za same Filipince bila je prilično razumljiva i očekivana, dok je na redovnike koji su ozbiljno shvatali svoj poziv delovala poražavajuće.

⁵⁴⁰ Jedan od osnovnih ciljeva kojima je španski režim stremio na Indijama bio je vezan za raseljavanje stanovništva i njegovu organizaciju života u selima, što se videlo kao neophodan uslov ne samo da bi se sprovelo pokršćavanje već i odgovarajuća društvena reorganizacija koja bi omogućila efikasnu eksploataciju materijalnih resursa kolonije.

⁵⁴¹ Kako su Filipinci bili usmereni ka održivom razvoju, a ne stvaranju profita, tradicionalna ekonomija zasnovana na uzgajanju pirinča nije obezbeđivala materijalni podsticaj za preseljenje u nove nasebine koje je sveštenstvo želelo da oformi oko parohijskih crkava. U tom smislu, za Filipince koji su bili usmereni ka lovu i ribolovu kao važnim izvorima hrane i obradi svojih pirinčanih polja, seoba je predstavljala pretnju za celokupan ekološki sistem koji im je obezbeđivao održiv ekonomski i ukupan društveni razvoj.

⁵⁴² Ovakav slučaj predstavljali su Zambali koji su napadali stanovnike u plodnoj provinciji Pampange koji su bili prošpanski orijentisani. Oko 3.000 španskih vojnika prisilno je isteralo Zambale iz njihovih pećina i planinskih koliba i nateralo ih da se nasele u selima u dolini koja su bila pod nadležnošću dominikanaca.

stanovništva, dok su tagaloške provincije u centralnom Luzonu bile najgušće naseljene teritorije u kojima je hispanski uticaj bio najizraženiji.⁵⁴³

Centar parohije ili *cabecera* osmišljen je kao mesto za izgradnju sela u kome bi većina kuća bila u neposrednoj blizini. Pošto su Filipinci odbijali da se u većem broju nasele u ovim nasobinama, svaka parohija imala je čitav niz kapela (*visitas*) koje su povremeno posećivali sveštenici stacionirani u centru parohije. Na taj način, sistem *cabecera-visita* koji je primenjivan i u Meksiku postepeno je postao dominantan obrazac formiranja seoskih naseobina na Filipinima i tokom XVII veka različite grupe potčinjenog stanovništva pripojene su glavnim selima. Kapele se više nisu gradile tako učestalo i nisu okupljale više od 10 domaćinstava, već su stanovnici sela radi zadovoljenja verskih potreba posećivali najbližu kapelu. Iako je naseljavanje po principu *cabecera-visita* bilo samo delimično zadovoljavajuće rešenje, imajući u vidu nedovoljan broj sveštenih lica i raštrkanost native populacije, bilo je jedino primenjivo. Ovaj obrazac naseljavanja odrazio se na dalji urbanistički razvoj Filipina, pa je centar parohije ili *cabecera* prerastao u moderan grad (*población*), dok se oblast u kojoj je bila stacionirana kapela razvila kao savremeni seoski kraj (*barrio*). Parohijski centri obično se nalazili u nizijama u blizini reka i obalskog pojasa, dok su kapele građene na brežuljcima, a njihova okolina činila je tampon zonu koja je odvajala hispanizovane stanovnike primorskih nizija od paganskih Negritosa iz planinskih predela.⁵⁴⁴

Parohije su formirane u skladu sa grčko-rimskim arhitektonskim modelom koji je podrazumevalo postojanje centralnog trga i mrežu ulica koje formiraju blokove. Ipak, kako su na Filipinima požari bili učestala pojava, ovo stilsko rešenje nije bilo najpovoljnije jer se vatra s lakoćom širila između zbijenih kuća napravljenih od lako zapaljivih materijala. Stoga, u XVIII veku započeta je decentralizacija i izgradnja objekata koji nisu bili tako blizu jedan drugog (Phelan 1967: 44–49). Iako se može reći da je prvobitna faza hispanске urbanizacije Filipina bila samo delimično uspešna, napori španskog sveštenstva ka okupljanju stanovništva i formiranju sela i gradova postepeno

⁵⁴³ Kako većina Filipinaca nije mogla silom da bude naterana na preseljenje u nova sela, Španci su shvatili da im u ovoj nameri mogu pomoći crkveni rituali koji su Filipincima delovali zanimljivo i primamljivo. Ipak, iako su Filipinci hrlili u crkve za vreme prazničnih ceremonija ili čak gradili kuće u blizini crkve, nakon religijskih proslava napuštali su ova mesta i vraćali su se svojim kućama.

⁵⁴⁴ Krajem XVII veka sveštenici su nastojali da stabilizuju ovaj granični prostor osnivajući tzv. žive misije (*misiones vivas*) u kojima su manji vojni garnizoni štitali pokršteno stanovništvo iz nizija od napada urođenika koji su živeli duboko u planinama.

su doveli do promena u obrazcu naseljavanja i definitivno su omogućili prožimanje hispanske i filipinske kulturne matrice.

5.2. Filipinsko hrišćanstvo – verski sinkretizam ili nova religija?

Prilikom prihvatanja nove religije, presudan značaj imala je subjektivna komponenta emocija koje su se kod urođenika budile tokom vršenja religijskih ceremonija. U sopstvenom tumačenju i verskom doživljaju Filipinci su dali svoj pečat i poseban izraz katoličanstvu. Ovakav proces „filipinizacije“ hrišćanstva neminovno je podrazumevao modifikovanje određenih elemenata katoličke doktrine. Polovično razumevanje i nominalno prihvatanje hrišćanstva doveli su do potiskivanja paganskih rituala, ali i razvoja raznih običaja i sujeverja svojstvenih prehispanском periodu. Na taj način, praznoverje i verovanje u čuda brisali su jasnu granicu između poštovanja svetaca i idola, a atmosfera natprirodnog obojila je narodno shvatanje hrišćanstva.

Skoro svi filipinski običaji jasno su odražavali sinkretističku prirodu filipinskog hrišćanstva i bili su vezani za verovanje u duhove. Tako su i nakon pokršćavanja Filipinci smatrali da moraju da umire duhove (*nonos*), pa su pre nego bi ubrali voćku, isekli drvo i sl., tražili dozvolu od duhova, pravdajući se da samo rade ono što im je sveštenik naredio. U želji da spoje pagansko sujeverje sa hrišćanskom verom, Filipinci su vršili prehispanске rituale u kojima su se stapali elementi filipinskog kulturnog nasleđa i španskog katoličanstva. Verujući da se nakon smrti duša pokojnika vraća posle tri dana da bi posetila članove svoje porodice ili prisustvovala ceremoniji *tibao*, Filipinci su krišom odlazili kući, govoreći svešteniku da se okupljaju da bi se molili za dušu pokojnika, a u slučaju da im sveštenik kaže da se mole u crkvi, odbijali bi. Kako bi videli da li je duša došla posipali su pepeo u kome su tražili otiske stopala, a pored vrata su ostavljali sud sa vodom da bi pokojnik mogao da opere noge pre ulaska u kuću. Takođe, kada su želeli da uhvate lopova postavljali su tzv. *bilao*, odnosno cediljku ili makaze koje su pričvršćivali u obliku krsta preko koga su stavljali brojanicu, a zatim su izgovarali imena prisutnih koji su eventualno mogli da budu krivci i ako bi se na pomen nekog imena *bilao* zatresao, osoba pod pomenutim imenom smatrana je lopovom (Phelan 1967: 79–81).

Pošto je u prehispanском periodu sveto i svetovno bilo isprepletano, španski sveštenici su nastojali da kod urođenika što više razviju kolektivnu svest o duhovnoj dimenziji kao sastavnom delu svakodnevnog života. U tom cilju, uveden je niz pobožnih običaja koje su Filipinci tokom dana vršili (okupljanje žena i dece oko velikog drvenog krsta na glavnom seoskom trgu radi izgovaranja molitve pomoću brojanice, predvečernja šetnja dece ulicama radi molitve ili šetnja dečaka koji je u sumrak prolazio ulicama i noseći zvonice podsećao vernike da izgovore Oče naš i Sveta Marijo i sl.) ali je njihova efikasnost bila ograničena na parohije kao stalne naseobine, a većina vernika bila je manje ili više udaljena od crkve.

Nasuprot tome, organizovanje seoskih fešti povodom religijskih praznika ili milosrdnih društava uključivalo je celokupnu populaciju parohije, pa su i najudaljeniji stanovnici povremeno bili privučeni i uključeni u verski život zajednice. Od seoskih praznika za Filipince su bile najznačajnije procesije organizovane povodom uskršnje nedelje, Tela Isusovog (*Corpus Christi*) i u čast sveca zaštitnika. Zbog spoja svetog i profanog ove proslave bile su kulturološki srodne urođenicima, a istovremeno su za njih predstavljale i priliku da se odmore od posla i prepuste svojoj veseloj prirodi, uživajući u muzici, plesu, gradskoj šetnji i pozorišnim predstavama. Ipak, nisu svi aspekti religijskog ponašanja tokom verskih proslava bili podjednako privlačni Filipincima. Dok je filipinski narod bio veoma prijemčiv za senzualne i vizuelne elemente katolicizma,⁵⁴⁵ pojedini elementi asketizma poput ritualnog samokažnjavanja bičevanjem bili su potpuno strani filipinskoj tradiciji i kao takvi neprihvatljivi. Podjednako neuspešno bilo je nastojanje franjevac da Filipince nateraju da se ne kupaju ne bi li tako izrazili pokajanje. Pošto su od malena voleli vodu, Filipinci su lako prihvatili ideju o upotrebi svete vodice, ali zato nikako nisu bili u stanju da se odreknu večernjeg kupanja (Phelan 1967: 72–75).

Samo usvajanje novih verskih rituala bilo je povezano i sa potiskivanjem prehispanске prakse ritualnog opijanja. Želeći da iskorene obavezno konzumiranje alkohola prilikom slavlja ili sahrane, Španci su osudili pijanstvo kao javnu pretnju i primenjivali su meru privremenog izopštavanja iz verske zajednice onoga ko bi prekršio ovo pravilo. Kako bi zaruke ili večanje prošli bez opijanja, ritual je sproveden od strane đakona, te su se i mladina i mladoženjina porodica suzdržavale. Konačno, uz suzbijanje

⁵⁴⁵ Misris tamjana, svetlost sveća, šarenilo boja na slikama stradanja Isusovog, monaška odora i sl.

paganskih rituala koji su kod Filipinaca obično bili praćeni konzumiranjem alkohola došlo je i do gubljenja navike opijanja koje je ustupilo mesto drugim običajima vezanim za vršenje složenih hrišćanskih cermonija (Ibid., 76).⁵⁴⁶

Budući da je prehispanско društvo bilo orijentisano ka poštovanju rodniх veza, katolički običaj ritualnog srodstva, tj. kumstva kao duhovnog roditeljstva, pružao je Filipincima priliku da rodbinske odnose spoje sa religijom. Naime, prema katoličkim običajima, prilikom krštenja svaka osoba je trebalo da ima dva duhovna roditelja – kuma (*compadre* ili *padrino*) i kumu (*madrina*), dok je prilikom venčanja prisustvo kumova neobavezno. Za Filipince je biranje kumova bilo prilika da se simbolički proširi porodica, pa je prisustvo kumova bilo potrebno u raznim prilikama (tokom bolesti, prvog brijanja, kupovine nove kuće i sl.), a ne samo prilikom krštenja i venčanja. Za razliku od Španaca, Filipinci su imali tendenciju ka uključivanju što više članova rodbine u ovu vrstu odnosa i običaj kumstva (*compadrazgo*) je brzo ukorenjen na Filipinima. Takođe, zbog odgovornosti i obaveze kumova da u slučaju potrebe pomognu, kumovi su često birani iz višeg staleža, a zbog bliskosti po godinama, više se negovao odnos između kumova i roditelja, nego odnos između kumova i kumića, što je takođe otkrivalo funkcionalnu prirodu odnosa (Ibid., 78).⁵⁴⁷

Ipak, uprkos izrazitom verskom sinkretizmu, filipinsko hrišćanstvo ne može se okarakterisati kao koegzistencija dve potpuno različite religije, već pre kao neka vrsta svetovne interpretacije hrišćanstva koja je posebno bila izražena tokom prvog perioda hispanizacije. Vremenom su elementi prehispanskog kulturnog nasleđa počeli da blede, postepeno gubeći svoj paganski karakter i stapajući se sve više sa narodnim poimanjem hrišćanstva. U tom smislu, verski sinkretizam bio je mnogo uočljiviji tokom XVII, nego tokom XIX veka. U svakom slučaju, treba imati u vidu da nedovoljna indoktriniranost, sklonost ka idolatriji, praznoverju i magijskim elementima nisu bile jedine odlike

⁵⁴⁶ Iako se u u manje hispanizovanim oblastima poput Visaja i Kagajana praksa ritualnog opijanja nešto duže održala, krajem XVII veka i u ovim oblastima sve se ređe sretala.

⁵⁴⁷ Filipinski poglavari i članovi njihove rodbine često su birali za kumove konkistadore i prve enkomenderose. Tako je npr. Humabon sklopio kumstvo sa Magelanom, a Legaspi je bio kršten kum Tupasa. Ovakvi odnosi bili su znak pomirenja između osvajača i osvojenih i želje za društvenom stabilnošću.

filipinskog hrišćanstva. Zbog manjka sveštenih lica i raštrkanosti filipinskog stanovništva, širenje hrišćanstva bilo je usmereno ka živopisnim ritualima i svečanim liturgijama posvećenim živima, dok su umirući i njihovi srodnici bili lišeni verske utehe i najčešće sahranjivani bez crkvenog blagoslova i uz visoke pogrebne troškove (od 50 do 500 pezosa u zavisnosti od statusa preminulog).

Ovakve okolnosti doprinele su selektivnoj asimilaciji hrišćanske doktrine i njenom prilagođavanju filipinskim ceremonijalnim sadržajima, što je razvojem filipinskog sveštenstva moglo da bude predupređeno. Naime, 600–800 dobro pripremljenih i obučanih filipinskih sveštenika moglo je da obezbedi dragocenu pomoć španskom kleru i pospeši konsolidaciju hrišćanstva u čistijem obliku. Iako je Crkva u teoriji priznavala i od sredine XVII veka insistirala na potrebi za razvojem nativnog sveštenstva koje bi vremenom preuzelo ulogu propovedanja i širenja hrišćanske reči među svojim sunarodnicima, špansko sveštenstvo na Filipinima čvrsto se opiralo tome. Vođeni željom da sačuvaju privilegovani položaj koji su imali, španski sveštenici su ljubomorno štitili svoje interese, koristeći kao izgovor nemogućnost njihove adekvatne zamene jer su Filipinci bili „po svojoj prirodi nepodobni“ da preuzmu odgovornost sveštenečkog poziva.⁵⁴⁸ Ipak, tokom XVIII veka pritisak Crkve je porastao, kao i filipinska populacija, pa su redovnici bili primorani da koriste usluge filipinskih sveštenika. Međutim, ovo uključivanje Filipinaca u rad sveštenstva bilo je samo uslovno i urođenima je jedino bilo dozvoljeno da prisustvuju seminarima za obuku svetovnog klera. Filipinsko sveštenstvo koje je krajem XVIII veka brojalo oko 150 urođenika bilo je samo delimično obučeno i to isključivo za poslove na podređenim položajima i u svojstvu svetovnih lica koja su asistirala crkvenim licima.⁵⁴⁹ U želji da organizuje episkopsku kontrolu, nadbiskup Basilio Sancho de Santa Justa y Rufina (Basilio Sancho de Santa Justa y Rufina), koji je došao u Manilu 1767. god., proterao je mnoge sveštenečke redove iz njihovih parohija, postavivši umesto njih filipinske sveštenike.

⁵⁴⁸ Po mišljenju Gaspara de San Antonija i mnogih drugih sveštenika, Filipinici nisu bili duhovno dorasli tako visokom položaju, pa bi uspinjanje od onih koji plaćaju danak do onih koji primaju platu učinilo da njihova prirodna arogancija, škrtost i lenjost isplivaju na površinu. Za razliku od Filipinaca, španskim sveštenicima to nije moglo da se desi jer su oni birajući put sveštenstva sebe lišavali mogućnosti da postanu slavne vojskovođe i osvajači ili uspešne ličnosti u svojoj zemlji. Ovakvom stavu suprotstavio se španski jezuita Huan Delgado koji je smatrao da karakter ljudi zavisi od njihovog okruženja i da ma kakve mane Filipinci imali one nisu urođene, te bi uz dobro obrazovanje i obuku bilo moguće stvoriti kvalitetno nativno sveštenstvo (Delgado 1892: 273).

⁵⁴⁹ Filipinski monasi obavljali su najteže poslove u parohiji i bilo im je uskraćeno pravo da uživaju u prestižu sveštenečkog poziva i primaju bilo kakvu novčanu nadoknadu za svoj rad.

Nažalost, uprkos trenutnom jačanju nativnog sveštenstva, pokazalo se da su filipinski sveštenici nedovoljno obučeni i obrazovani da bi valjano obavljali svoje zadatke, što je izazvalo podsmeš kod žitelja Manile koji su zbijali šalu govoreći da više nema veslača jer ih je biskup sve zareadio. U takvoj situaciji Crkva je odlučila da na stara mesta ponovo postavi pripadnike španskog klera, osuđujući Filipince kao privremeno nespremne da preuzmu punu odgovornost sveštenečkog poziva. Osim toga, osvit XIX veka nagoveštavao je i druge društvene promene povezane sa rađanjem filipinskog nacionalizma i stremljenjem ka nezavisnosti, što je bio dodatni razlog da se zaustavi razvoj filipinskog sveštenstva. Tek pod amerčkim režimom, tj. nakon 1898. god., došlo je do razdvajanja crkvenog i državnog sektora, čime je utrt put ka formiranju kompetentnog filipinskog sveštenstva (Phelan 1967: 86–87).

5.3. Uloga misionara u razvoju školstva i širenju španskog jezika

Kada je reč o razvoju obrazovnog sistema na Filipinima, misionarski uticaj je nepobitan jer su prve obrazovne institucije nastale upravo kao plod rada i zalaganja španskih sveštenika. Tako su npr. dominikanci preuzeli brigu o školi u okolini Manile osnovanoj za španske siročice koja je 1640. god. potpala pod kraljevski patronat i 1706. god. dobila naziv *Colegio de San Juan de Letrán*. Sa druge strane, nadbiskup Migel de Benavides (Miguel de Benavides) je 16010. osnovao *Colegio de Santo Tomás*, školu kojoj je zaveštao svu svoju imovinu i koja je vremenom prerasla u čuveni univerzitet. Kao zaštitnici obrazovanja u visokom društvu posebno su se isticali jezuiti. Krajem XVI veka jezuitski sveštenik Pedro Ćirino osnovao je školu za decu Španaca, među čijim učenicima su bili i Legaspijev bratanac i jedan od Morginih sinova. Ova škola je takođe vremenom dostigla univerzitetski nivo. Takođe, u Manili su postojale i dve škole za žene. Prva škola *Santa Potenciana* osnovana je krajem XVI veka i bila je namenjena obrazovanju ćerki istaknutih španskih vojskovođa, dok je 1632. godine bratstvo *Misericordia* osnovalo školu *Santa Isabel* za napuštene španske devojčice (Díaz-Trechuelo 2001: 102–104).

Pošto su smatrali da će tako laše iskoreniti paganstvo i urođeničke privoleti hrišćanstvu, u početku su španski sveštenici učili urođeničke jezike, ali je tokom XVII veka Kruna želela da razvije dvojezičnost i u XVIII veka uloženi su veliki naponi ka

širenju španskog jezika na Filipinima. Jedan od razloga zbog koga je došlo do ovakve promene bio je vezan za predrasudu Španaca koji su verovali da nativni jezici nisu dovoljno razvijeni i samim tim podobni da na pravi način omoguće razumevanje katoličke doktrine. Takođe, civilne vlasti su smatrale da će sujeverje i određeni paganski običaji Filipinaca živeti sve dok žive i nativni jezici.

Da bi se urođincima nametnuo španski jezik naređeno je da se u svakoj parohiji osnuje škola u kojoj bi se nastava održavala na španskom jeziku. Međutim, mesečna plata od jednog pezosa bila je nedovoljan motiv za Filipince da se posvete ovom pozivu, pa su nastavnici španskog bili prava retkost. Istovremeno, nije bilo ni đaka jer su roditelji radije zadržavali decu kod kuće da bi im pomagala u radu na polju ili kućnim poslovima nego što su ih slali u školu, a zbog udaljenosti naseobina mnogim učenicima škole su bile predaleko. Iako je tokom XVIII uvedena i zabrana po kojoj nijedan Filipinac koji nije znao da čita, piše i govori španski jezik nije mogao da bude javni službenik, samo je mali broj ovih civilnih škola koje je trebalo da zamene monaške zaista funcionisao, a da bi ublažilo postojeću situaciju Kraljevstvo je vladanje španskim jezikom navelo kao poželjnu veštinu pri izboru za mesta u gradskoj upravi (Phelan 1967: 131–132).

Tokom vladavine Karla III (1759–1788) na račun španskog sveštenstva često su upućivane optužbe po kojima su sveštenici namerno držali Filipince u lingvističkoj izolaciji da bi tako lakše mogli da manipulišu njima. Ipak, činjenica je da, osim sa lokalnim sveštenstvom, većina Filipinaca nije uopšte imala nikakav kontakt sa Špancima, kao i da nije postojao dovoljno jak podsticaj koji bi Filipince naveo da prihvate španski jezik. Istovremeno, Filipinci koji su živeli u Manili i donekle govorili španski uvek su smatrali tagalog matenjim jezikom, a grupa mestika koji su znali španski bila je veoma malobrojna.

III DEO: KOLONIJALNO NASLEĐE – OD OSVAJANJA DO NEZAVISNOSTI

Učestali napadi engleskih gusara koji su plovili oko Rta dobre nade, pljačkajući brodove u blizini zapadnih obala Amerike i otimajući robu kineskih trgovaca u blizini Kalifornije, učinili su da tokom XVIII veka Pacifik izgubi status „španskog jezera“. Kako je nakon smrti Karla II 1700. godine Španija ostala bez prestolonaslednika, započet je period borbe za vladavinu španskim kraljevstvom koje je tada uz Španiju obuhvatalo skoro celu Italiju i Nizozemsku, kao i brojne prekookeanske teritorije, od Meksika do Filipina. Kada je nakon potpisivanja Utrehtskog sporazuma 1713. god. okončan rat za špansko nasleđe između Engleske i Nizozemske republike s jedne strane i Francuske i Španije s druge strane i podeljeni španski posedi u Evropi,⁵⁵⁰ merkantilistički duh je već počeo da slabi i ustupa mesto prosvetiteljskim idejama XVIII veka. Intelektualna revolucija otvorila je put progresističkom internacionalizmu i uverenju o napuštanju protekcionističke ekonomije u korist razvoja slobodne trgovine i otvaranja granica.

Još od prve polovine XVIII veka u Kraljevini su postojale tendencije ka napuštanju monopolističke politike, posebno one koja se ticala filipinsko-meksičke trgovine, ali je program burbonskih reformi sproveden tek u drugoj polovini XVIII veka. Ove reformatorske ideje koje su proistekle iz liberalnih načela i podrazumevale modernizaciju fiskalne politike, privrede, uprave i vojske, ipak su počivale na jasno određenim interesima Španije. Zapravo, glavni razlog za preispitivanje ekonomske

⁵⁵⁰ Nakon smrti Karlosa II, poslednjeg španskog Habzburga koji nije ostavio potomstvo, u Evropi, Severnoj i Južnoj Americi između 1702. i 1714. izbio je rat za špansko nasleđe. Karlos II je verovao da su Burboni bili jedina sila koja je imala snage da u potpunosti očuva celovitost njegove imperije, zbog čega je u testamentu za naslednika imenovao Filipa, vojvodu anžujskog, drugog najstarijeg unuka francuskog kralja Luja XIV. Luj XIV je unuka proglasio za španskog kralja Filipa V i odmah zatim izvršio invaziju na špansku Nizozemsku i počeo da teži uspostavljanju dominacije nad trgovinom sa španskom Amerikom na račun engleskih i holandskih trgovaca, a odbijao je da ukloni Filipa iz linije nasleđivanja francuskog trona, ostavljajući tako mogućnost budućeg ujedinjenja Francuske i Španije u jednu velesilnu monarhiju, što je bilo neprihvatljivo za sva evropska kraljevstva. Iako je Francuska tvrdila da Filip neće biti kralj Francuske, Engleska i Nizozemska zahtevale su da se Luj odrekne Filipa, što je obnovilo francuski otpor. U Engleskoj je 1710. pala vigovska vlada i Malboro i došlo je do promene stava. Naredne godine Engleska i Nizozemska suočile su se sa Karlovim zahtevom za španskim prestolom, tj. mogućnošću obnavljanja habsburške države iz vremena Karla V, što je smanjilo otpor prema Filipovoj kandidaturi. Ubrazo je Engleska počela da pregovara sa Francuskom i prekinula je ratne operacije. Sporazumom u Utrehtu potpisanim 1713. i Sporazum u Ramštatu iz 1714. god izvršena je podela španske imperije: Austrijanci su dobili većinu njihovih evropskih poseda, ali je vojvoda anžujski Filip zadržao iberijske i američke teritorije i priznat je kao kralj Filip V od Španije (Živojinović 1989: 234–239).

politike prema Filipinima odnosi se na oskudni profit koji je Španija ostvarivala na osnovu jedine legalne pomorske rute (Manila – Akapulko) uspostavljene u trgovinskoj razmeni sa Azijom bar do 1765. god. i obrazloženje da neuključivanje u ovu suštinski lukrativnu trgovinu znači neiskorišćavanje njenog potencijala (Yuste 2007: 3)

Na osnovu ovakvih uverenja 1785. god. osnovana je Kraljevska kompanija Filipina (*Compañía Real de las Filipinas*) koja je imala za cilj da centralizuje filipinsku trgovinu, stavljajući je pod okrilje metropole. Ovoj velikoj trgovačkoj kompaniji poverena je privilegovana pozicija u trgovini sa azijskim lukama i prodaji orijentalnih proizvoda na treitoriji Amerike. Osim toga, njena uloga bila je da uspostavi direktnu rutu između Manile i Sevilje, zaobilazeći Rt Horn i meksičko učešće u trgovini (Ibid.). U tom smilu, proces liberalizacije podrazumevao je ne samo ukidanje meksičkog monopola u trgovini sa Filipinima, već i prividno ukidanje španskog monopola nad trgovinom sa Indijama i to mnogo pre 1810. god. (Sergio Villalobos 1962). Istovremeno, još pre nego što je u Španiji zavladao ovakav stav, geopolitička scena doprinela je jačanju konkurencije i nastojanjima drugih svetskih aktera da postanu deo unosne trgovine galeonima iz Manile.⁵⁵¹ Imajući na umu da je u 1815. god. na svetskoj sceni prednjačila ne ona sila koja je na raspolaganju imala više prekookeanskih poseda, već ona koja je imala napredniju tehnologiju, a Engleska se isticala po tehnološkim inovacijama posebno u oblasti pomorske trgovine, Velika Britanija je bila ta koja se 1820. nametnula kao izvoznik širokog asortimana novih proizvoda i preprodavac kolonijalne robe u Evropi i Americi. Ako u obzir uzmemo i činjenicu da su se među proizvodima koje Britanija izvozila posebno izdvajali tekstil, porcelan, začini i svila, odnosno najzastupljeniji proizvodi koje su prevozili brodovi iz Kine, jasno je da su učesnici u trgovini galeona iz Manile morali da ustuknu pred konkurencijom.⁵⁵²

Stoga, iako većina autora smatra da je kraj trgovine galeonima iz Manile uslovljen prevashodno razbuktavanjem sukoba i borbi za nezavisnost u američkim

⁵⁵¹ To je bilo uočljivo još nakon rata za špansko nasleđe nakon koga je španska monarhija dozvolila Britaniji da svake godine trgovuje sa španskim kolonijama u Južnoj Americi, šaljući jedam brod od 500 tona ili (*navío de permiso*). Iako 1750. god. pomenuta dozvola više nije bila na snazi, Engleska je nastavila da učestvuje u ovoj trgovini ilegalnim putevima, ostvarujući početkom XIX veka priličnu zaradu krijumčarenjem (Goebel 1938).

⁵⁵² Nakon skoro tri veka, trgovina galeona okončana je poslednjem plovidbom sa Filipina 1811. godine.

kolonijama⁵⁵³ i invazijom Francuske na Španiju, zapravo je niska stopa prinosa na investiciju bila ključni okidač za nestanak političke volje da se očuva trgovina galeona na relaciji Manila – Akapulko. Osim toga, početkom XIX veka u Evropi je došlo i do pada vrednosti sreba, a krajem veka najveći gubitak vrednosti srebra osetio se u Aziji, zbog čega je osetno opala potražnja za ovim plemenitim metalom i njegova cena na svetskom tržištu. Na taj način, gubitak vrednosti srebra kao ključnog faktora u trgovini galeona neminovno je uticao i na pogoršanje uslova pod kojima su se odvijale trgovinske aktivnosti Španije.

Sa druge strane, odnosi između oslabljenog Otomanskog carstva i ojačale hrišćanske Evrope na pragu industrijalizma u XIX veku znatno su se poboljšali, te je plovidba rizičnom pacifičkom rutom postala izlišna. Upravo stoga, 1834. godine, tj. nekoliko godina nakon što su galeoni prestali da plove ustaljenom rutom, obustavljena je i trgovina koja se posredstvom Kraljevske kompanije Filipina odvijala direktno između Filipina i Španije. Istovremeno, uspostavljanje Amerike kao centra iz koga je bilo moguće snabdevati se neophodnim sirovinama umanjilo je potrebu za kontaktom sa Istokom koji je doživljavao političku i ekonomsku dekadenciju, a kontinuiran pad vrednosti srebra na svetskoj berzi sve do XX veka i izgradnja Sueckog kanala 1859. god. definitivno su doveli do napuštanja trgovine preko Meksika. U tom smislu, iako je borba za nezavisnost Amerike svakako predstavljala otežavajuću okolnost za transpacifičku trgovinu između Evrope i Istoka, glavni razlozi za njeno obustavljanje bili su prvenstveno ekonomske prirode.

Uredbom o obrazovanju 1863. god. na Filipinima je uspostavljen sistem javnog školovanja. Tokom 1873. godine znatno se uvećao broj filipinskih luka koje su učestvovala u svetskoj trgovini, a 1882. godine objavljene su i prve novine na španskom i tagala jeziku *Diariang Tagalog*. Hose Risal (José Rizal) je 1887. god. objavio roman *Noli Me Tangere* koji su Španci osudili kao antipatriotski i subverzivni, a 1892. godine u Manili je osnovao Filipinski ligu (*La Liga Filipina*) zbog čega je proteran u severni Mindanao, dok je Andres Bonifasio (Andres Bonifacio) oformio tajno društvo *Katipunan*. U periodu od 1896. do 1897. god. pogubljeni su i Risal i Bonifasio, ali su revolucionarne borbe za nezavisnost Filipina nastavljene.

⁵⁵³ Pošto su nakon meksičkog dobijanja nezavisnosti Filipini izgubili carinske prihode i u ekonomskom smislu razlog postojanja, da bi preživeli bilo je neophodno sprovođenje korenitih administrativno-političkih reformi.

Rukovodeći se političko-ekonomskim i strateškim interesima, 1898. god. Sjedinjene Američke Države objavile su rat Španiji. Predsednik Vilijam Mekinli (William McKinley) koji je od početka želeo da oformi pomorsku bazu u Manili odlučio je da izvrši aneksiju Filipina i tako osigura američke interese na Pacifiku, Kini i Istočnoj Aziji. U tom cilju Mekinli je izdao „Proglas o dobrovoljnoj asimilaciji“. Zbog svog strateškog i ekonomskog značaja, špansko-američki sukob privukao je svetsku pažnju i Filipini su postali centar međunarodnog interesovanja. Mirovnim sporazumom u Parizu potpisanim 10. decembra 1898. Španija je konačno odlučila da ustupi Filipine Amerikancima u zamenu za 255 miliona dolara.

1. Vreme prosvetiteljstva i reformi

Tokom XVIII veka došlo je do jačanja buržoazije koja je umesto pripadnika plemstva zauzela mesta u državnoj upravi. Za razliku od merkantilističkih ideja prošlosti, nametnut je novi ekonomski model po kome bogatstvo nacije nije ležalo u plemenitim metalima, već u razvijenoj poljoprivredi, industriji i trgovini.⁵⁵⁴ U tom smislu, dešavanja na globalnom nivou poremetila su rutinu izolovane španske kolonije, prisiljavajući Španiju da sprovede korenite administrativno-političke i vojne reforme na Filipinima. Uspon Engleske i privremeno zauzimanje Manile ukazali su na potrebu za pojačanim bezbednosnim merama i uspostavljanjem jače kontrole. Međutim, evropski trgovci iskoristili su zatišje posle napada Engleza na Filipine i silom su nametnuti pomorski mir da bi uspostavili direktne trgovinske veze sa Kinom. Na taj način Filipini su postali otvoreni za tokve svetske trgovine, a Španija više nikada nije bila u mogućnosti da zaustavi ovaj trend ili stane na put ilegalnom uvozu robe u koloniju. Razvoj industrijalizacije i svetske potražnje za različitim sirovinama doveli su do definitivnog slabljenja španske imperije, a umesto trgovine galeona nametnuo se novi ekonomski model zasnovan na eksploataciji poljoprivrednih i mineralnih reursa Filipina. Pod ovakvim okolnostima, neeksploatisana zemlja postala je važan resurs, a Manila i drugi lučki gradovi težili su tome da postanu profesionalni komercijalni centri

⁵⁵⁴ Zahvaljujući razvoju agrarne revolucije i tehnološkim inovacijama (izumu parne mašine, parobroda, parne lokomotive) postavljeni su temelji za razvoj industrijske revolucije koja je dovela do rasta gradskog stanovništva i korenitih društvenih reformi.

koji bi ujedinili urođeničke, španske i kineske trgovce i stvarili jedinstvenu kolonijalnu ekonomiju modernih Filipina.

Za razliku od Habzburških vladara, od trenutka dolaska na španski presto Burboni su nastojali da nemetnu novi model centralističke države, a započete reforme dostigle su vrhunac po završetku Sedmogodišnjeg rata, tj. 1763. godine. U tom smislu, tokom vladavine Filipa V i Fernanda VI naparavljeni su tek prvi, mali pomaci ka ambiociosnim reformama koje će biti sprovedene pod vlašću Karlosa III (Díaz-Trechuelo 2001: 168–169). Početkom XVIII veka Španci su gajili optimistične nade u vezi prirodnih bogatstava Filipina i ulagali su u uzgajanje začina i biljaka koje su imale primenu u tekstilnoj industriji. Ipak, cimet, biber i muskatni oraščić sa Filipina nisu uspjeli da se probiju na tržište, a od biljaka za bojenje tkanina jedino je biljka indiga doživela značajniju eksploataciju. U tekstilnoj industriji našao je primenu filipinski pamuk koji se izvozio u velikim količinama u Kinu i bio cenjeniji nego pamuk iz Indije.⁵⁵⁵ Od jestivih biljaka na prvom mestu je bio pirinač ili, po rečima nekih hroničara, „hleb ostrva“, a od sredine XVII veka sejana je i pšenica, ali u znatno manjoj količini jer su je konzumirali isključivo Španci. Kraljevska kompanija Filipina ostvarila je značajne prihode od uzgajanja šećerne trske, a duvan koga je bilo u izobilju i koji su gajili svi urođenici počeo je da se izvozi tek krajem veka. Takođe, bogatstvo filipinskih šuma omogućilo je neophodne materijale za izradu galeona, a razne vrste palmi koristile su se za jelo, proizvodnju pića, odeće i materijala za izgradnju (Ibid., 179–181).⁵⁵⁶

Španci su doneli na Filipine i stočna grla (krave, konje, mazge i mule).⁵⁵⁷ Konji su bili rasprostranjeni na Cebuu, Panaju i provincijama Luzona koje su naseljavali Španci i uglavnom su se koristili za vuču zaprežnih vozila u Manili, dok se konjsko mesko izvozilo u Kinu. Za razliku od Španca, urođenici su za poslove i vuču koristili vodenog bufala (*el carabao*), a od mesa najviše su konzumirali svinjetinu. Još pre dolaska Španca na Filipinima je bilo ovaca i koza koje su prenete iz Kine, a kasnije je njihov broj uvećan prilivom grla iz Nove Španije i Indije. Kada je reč o plemenitim metalima, tokom XVI i XVII veka zbog nedostatka srebra Filipini su smatrani siromašnim područjem, bez obzira na izvesnu količinu zlata dobijanu iz lokalnih

⁵⁵⁵ Uzgajanje pamuka imalo je dugu tradiciju u Ilokosu i Kagajanu, a zahvaljujući naporima Kraljevske kompanije Filipina krajem XVIII veka započeto je i u drugim provincijama.

⁵⁵⁶ Od palmi su se najviše koristile *palma de coco* i *nipa* od koje se dobijalo vino i čije lišće se koristilo za pokrivanje krovova.

⁵⁵⁷ Iz Nove Španije stigle su krave, dok su sitnija stočna grla dolazila iz Kine.

rudnika. Sredinom XVIII veka najviše pažnje usmereno je ka eksploataciji gvožđa, ali je vađenje ove rude sve do kraja veka bilo limitirano, baš kao i industrija Filipina (Ibid., 182–184).⁵⁵⁸

Dolazak Karlosa III 1759. godine na španski presto posebno je obeležio istoriju Filipina. Za vreme njegove vladavine prosvetiteljska koncepcija liberalne ekonomske politike u potpunosti je ustupila mesto ideji o monopolističkom tržištu iz 1593. godine. U tom smeru učinjen je pokušaj da se preko Rta dobre nade i Indijskog okeana uspostavi direktna trgovina između Španije i Filipina i 1765. godine iz luke u Kadizu isplovio je brod kojim su španski trgovci poslali svoju robu na Filipine. Do 1783. godine organizovano je 14 ovakvih plovidbi, zahvaljujući kojima su mnogi filipinski proizvodi postali popularni u Španiji. Iako je 1769. god. u Manili osnovan prvi konzulat, nova institucija je naginjala tradicionalnom modelu trgovine, sistematski otežavajući napore usmerene ka ekonomskom razvoju Filipina. Umesto konzulata, najveći značaja za razvoj ekonomije imalo je osnivanje Kraljevske kompanije Filipina 1785. godine. Ambiciozno zamišljena kao projekat koji bi ujedinio američku i azijsku trgovinu, Kraljevska kompanija prevazilazila je okvire Filipina i imala je obavezu da od ostvarene dobiti 4% ulaže u Filipine. Iako se zahvaljujući aktivnostima Kraljevske kompanije Filipina u periodu od 1788. do 1795. godine trgovina na Filipinima aktivno odvijala, učesnici u trgovini galeonima i konzulat imali su negativan stav prema njenom radu. Uporedo sa osnivanjem Kraljevske kompanije Filipina 1789. došlo je do potpunog otvaranja luke u Manili koja je prilikom kupaca iz različitih zemalja postala centar azijske trgovine (Ibid., 226–232).⁵⁵⁹ Kako je svojim radom omogućavala da velika količina novca bude u opticaju, Kraljevska kompanija Filipina stimulisala je rad poljoprivrednika i raznih drugih proizvođača, a jača kupovna moć stanovništva uticala je na razvoj lokalne trgovine. Ipak, početkom XIX veka došlo je do slabljenja Kraljevske kompanije Filipina jer su njene povlastice bile u suprotnosti sa ekonomskim liberalizmom i 1834. god. prestala je sa radom.

Doba u kome su se odigrale najveće promene vezano je vladavinu Josea Baska i Vargasa na Filipinima (1778–1787). Svestan neisplativosti održavanja trgovine

⁵⁵⁸ Od palmi su se najviše koristile *palma de coco* i *nipa* od koje se dobijalo vino i čije lišće se koristilo za pokrivanje krovova.

⁵⁵⁹ Zahvaljujući otvaranju luke u Manili sa lakoćom su se prodavali poljoprivredni i tekstilni proizvodi sa Filipina (šećer, pamuk, indigo i sl.), a na arhipelag su stizale velike količine proizvoda iz Kine, Sijama, Kambodže, Bornea, ostrva Jolo, Molučkih ostrva i drugih susednih oblasti.

galeonima i potencijala koji je nudilo uzgajanje useva isključivo radi profita i izvoza, Basko je ohrabrivao Špance da investiraju u uzgajanje začinskih biljaka, svile, pamuka, indiga, konoplje, voća, šećerne trske, kakaa, kokosa i sl. Da bi zaustavio odliv srebra, Basko je pokušao da podstakne razvoj lokalne proizvodnje, ukinuo je zabranu o trgovini sa Kinezima i otvorio luku u Manili. Sa ukidanjem zabrane kineskim trgovcima 1788. god. doneto je pravilo o prihvatanju limitiranog broj Kineza koji su mogli da dođu na Filipine. Prema ovom pravilu, broj kineskih doseljenika ograničen je na 4.000, a *Parían* je ponovo uspostavljen i uveden je porez po glavi stanovnika.⁵⁶⁰

Da da bi finansirao nove projekte Basko je osnovao Kraljevsku kompaniju Filipina koja je trebalo da upravlja novom trgovinskom saradnjom sa Evropom, Amerikom i Azijom. Tokom svog mandata Basko je objavio plan ekonomskog razvoja (*Plan General Económico*) koji je trebalo da pospeši razvoj filipinske poljoprivrede i industrije, a 1781. god. osnovao je ekonomsko društvo (*Sociedad Económica de Amigos del País*) koje je imalo za cilj da poboljša ekonomski život Filipina. Među važnim poreskim reformama i novim projektima posebno je bilo značajno uspostavljanje državnog monopola nad duvanom koji je 1782. god. počeo da se primenjuje samo u nekim provincijama, a kasnije se proširio i na mnoga druga ostrva Luzona. Ekonomske posledice ove promene bile su veoma pozitivne, jer su po prvi put Filipinska ostrva poslala u Španiju 150.000 srebrnih pezosa, a kasnije i veće iznose.⁵⁶¹ Druga značajna reforma bila je vezana za uspostavljanje poreza na promet koji ranije na Filipinima nije postojao. Prvog maja 1779. god. počela je da radi carina u Manili koja je osim poreza na promet počela na naplaćuje i druge poreze koje je pre *Real Hacienda* naplaćivala preko svojih službenika.⁵⁶² Međutim, Baskova reformatorska politika i naponi ka modernizaciji

⁵⁶⁰ Da bi se stimulisao razvoj privatne trgovine, u narednim godinama provincijskim upravnicima i vojnim guvernerima ukinute su trgovinske povlastice. Iako su na ovaj način Španci dobili šansu da učestvuju u trgovini filipinskim poljoprivrednim proizvodima, kineski imigranti nametnuće se kao glavni uzgajivači useva namenjenih izvozu. O ovome v. dalje u radu.

⁵⁶¹ Državni monopol nad duvanom obezbeđivao je najsigurniju vrstu državnih prihoda. Pošto je kolonija na godišnjem nivou dobijala unapred novac, bila je u mogućnosti da isplati porez Kraljevini. Osim toga, uzgajanje duvana dovelo je do proizvodnje cigareta koje su u XIX veku bile jedina izvozna roba, a krčenje šuma radi uzgoja duvana poslužilo je kao primer i za zasejavanje useva šećerne trske i manilske konoplje u centralnim i planinskim regionima (Alonso 2003: 88).

⁵⁶² Tako je uvedeno oporezivanje alkoholnih pića, mesa od zaklane stoke, komunalni porez, kao i porez na organizovane borbe petlova. Tokom XVIII i XIX veka prikupljanje poreza preko zakupaca poreza, tj. pojedinaca koji su „zakupili“ od države pravo da ubiraju porez, bilo je uobičajen način ubiranja poreza. Iako je ovakav sistem omogućavao razne zloupotrebe jer su zakupci porez uterivali svakakvim metodama, ponekad i više puta, a državnoj kasi su prosleđivali samo minimum, eliminisao je troškove razvoja državnih kapaciteta u naplati poreza.

ekonomije naišli su na tihi bojkot i protivljenje sveštenstva i onih koji su učestvovali u trgovini galeonima. U tom smislu, iako je osnivanjem Kraljevske kompanije Filipina Basko uspeo da pokrene nove pilot projekte, teološki obojen vaspitno-obrazovni kurikulum sprečavao je usvajanje novih naučnih saznanja i veština (Corpuz 1997: 91; Legarda 1999: 82–83).

Takođe, neposredno po svom dolasku na Filipine Basko je pokrenuo i pitanje vezano za uspostavljanje sistema intendantata, što je predstavljalo veliku reformu u upravi prekookeanskim teritorijama. Administrativna služba intendantata (*intendencia*) je trebalo da doprinese poboljšanju javne uprave putem uspostavljanja jednog novog tela sačinjenog od kompetentnih funkcionera koji bi delovali nezavisno od vicekraljeva i sudova i imali široka ovlašćenja, a sa ciljem da se stane na put neefikasnosti i zloupotrebama koje su vršili provincijski upravnici i gradski načelnici i poboljša sistem naplate poreza i prihoda koje je ostvarivala javna uprava.⁵⁶³ Sistem administrativnih službenika javne uprave uspostavljen je tek po završetku rata, tj. 1784. god. kada je imenovan prvi upravitelj ili intendant, tj. Baskov saradnik Siriako Gonsales Karvahal (Ciriaco González Carbajal). Gonsales Karvahal je napravio plan podele arhipelaga na četiri ili pet upravnih provincija: Luzon koji bi obuhvatio provincije Ilokosa, Kamarinska ostrva, Manila, zatim Cebu i Panaj između kojih bi bila podeljena ostrva Visaja i Mindanao, a Manila je mogla da bude pripojena i provincija Kamarines. Uprkos oštroj kritici Basca, ovaj plan je odobren od strane Kraljevine, ali je sistem upravnih provincija ukinut 1787. god. i tek tokom XIX veka je ponovo uspostavljen (Díaz-Trechuelo 2001: 234–237).

⁵⁶³ Intendanti su uvedeni da bi se sprečila zloupotreba i prodaja kraljevskih službi, tj. da bi se u određenim provincijama vršio nadzor finansija, policije i pravosuđa i tako ostvario efikasniji rad kraljevske administracije, unapređenje ekonomije, prometa i fiskalne politike. Intendanti su bili zaduženi za upravnu jedinicu *intendencia* koja je mogla da ima jednu ili više provincija. Intendente je imenovao kralj, a oni su bili odgovorni kraljevskoj riznici, za naplatu poreza, unapređenje poljoprivrede i privredni rast u celini. Posao intendanta bio je uvek privremen da bi se sprečila njihova pristranost prema provinciji u koju su bili poslani da nadgledaju izvršenje kraljevih naloga.

Kada je reč o sveštenstvu, kao i u XVI veku postojala je samo jedna crkvena provincija sa nadbiskupijom u Manili. U odnosu na sekularno sveštenstvo, crkveni kler je i dalje činio većinu, omajući pod svojom nadležnošću 291 župu i 564.616 vernika naspram 55 župa i 156.998 vernika koji su bili pod okriljem svete braće. Iako su u više navrata biskupi pokušali da sprovedu kontrolu dijeceza, sveštenici su se tome žestoko protivili, sukobljavajući se sa prelatima koji su insistirali na biskupskoj poseti. Prema kraljevskim izveštajima iz Manile, 1741. godine u avgustinskom manastiru *San Pablo* bilo je 25 prezvitera, u franjevačkom manastiru je bilo 18 sveštenika i četiri nezaređena redovnika, u manastiru Santo Domingo 40 sveštenika, u manastiru u Manili 18–20 rekoleta i u školi *Máximo de San Ignacio* 40 jezuita. Iz ovih centara misionari su širili svoje aktivnosti, delujući kao župnici u raznim provincijama i šireći jevanđelje u nehristijanizovanim oblastima (Ibid., 219–221).

Pripadnici svih misionarskih redova, a naročito avgustinci, imali su u svom vlasništvu posede i stoku koju su čuvali. Pošto sveštenici nisu želeli da prikažu kolikim su sredstvima raspolagali, teško je utvrditi tačnu vrednost ovih imanja koja su im uglavnom donirali ili u nasleđe ostavljali vernici, mada su neka bila i kupljena novcem prikupljenim milostinjom. Obradivu zemlju koja je bila u njihovom posedu sveštenici su iznajmljivali urođenicima koje su eksploatisali na razne načine. Iako je tokom XVI i početkom XVII veka hristijanizacija relativno brzo napredovala, pod uticajem protestantske reforme i moderne filozofije tokom XVIII veka u Evropi je došlo do dehristijanizacije i vladavine prosvetiteljskih ideja oslonjenih na razum i kritičko razmišljanje. Međutim, uprkos globalnoj sekularizaciji, misionari su nastavili svoj rad na Filipinima, radeći istovremeno i kao lekari, učitelji, graditelji, inženjeri i sl.

Odlukom Karlosa III 1767. god. jezuiti su proterani sa svih teritorija španskog kraljevstva, ali proterivanje pripadnika ovog reda nije donelo ništa dobro Filipinima. Nasuprot tome, sa odlaskom jezuita arhipelag je izgubio sveštenike posvećene ne samo preobraćanju Filipinaca nego i duhovnosti Španca, kao i vredne borce za kulturni i poljoprivredni razvoj ostrva (Ibid., 222–224).⁵⁶⁴ Tokom 1771. godine generalni guverner Filipina Simon de Anda (Simon de Anda) suprotstavio se otporu crkvenog klera, pribegavši sili u nameri da sprovede sekularizaciju koju je 1774. godine Karlos III

⁵⁶⁴ Jezuiti su na Filipine doneli nova znanja, posebno iz oblasti botanike i astronomije i otvorili su prvu opservatoriju u Manili.

potvrdio dekretom o sekularizaciji župa. Da bi se ograničio crkveni uticaj, 1789. godine pod nadležnost procincijskog upravnika potpala je i funkcija poglavara barangaja, a 1796 god. prvi američki brod *Astrea* izvezao je indigo, konoplju, začine i šećer sa Filipina.

1.1. Britanska okupacija i Manila XVIII veka

Za špansko kraljevstvo od centralne važnosti bile su američke kolonije, a Filipini su bili cenjeni prvenstveno zbog strateškog položaja Manile kao baze za širenje uticaja na istoku i kao tranzitne luke u trgovini galeona. Međutim, španska mornarica nije imala dovoljno snage da drži pod kontrolom tako udaljenu prekooceansku teritoriju, zbog čega su, kao što je već pomenuto, Filipini stalno bili izloženi napadima rivalskih evropskih sila i pirata.⁵⁶⁵ Vojna slabost španske kraljevine bila je povezana i sa slabljenjem njene ekonomske moći što se ogledalo u odlivu srebra usled nedostatka luksuznih dobara i proizvoda koji bi mogli da se razmenjuju za kineske proizvode. Iako je da bi zaštitila sopstvene interese Španija zabranila učešće drugih evropskih zemalja u trgovini galeona, takva merkantilistička politika morala je da ustukne pred konceptom slobodne trgovine svojstvenim britanskim trgovcima. Kao i Španci, i Britanci su imali pretenzije ka Istoku, posebno Kineskom moru. Da bi ostvarili svoje interese, Britanci su se uključili u postojeće trgovinske tokove tako što su Zulu snabdevali oružjem da bi došli do morskih i šumskih plodova za kojima je postojala potražnja u Kini i, uz pomoć azijskih posrednika, mešali su se u trgovinu galeona i kupovali meksičko srebro indijskim tekstilom.⁵⁶⁶ Konačno, početkom Sedmogodišnjeg rata 1762. god. engleska Istočno-indijska kompanija i britanska vojska dobile su priliku da izvrše okupaciju Manile.⁵⁶⁷ Iako Britanci nisu raspolagali velikom vojnom silom, Španci se nisu opirali i okupacija je trajala sve do 1764. god. kada je postignut dogovor o povlačenju engleskih snaga (Abinales, Amoroso 2005: 71).

⁵⁶⁵ Tako su Holandani preuzeli Maluku.

⁵⁶⁶ Korumpiranost filipinskih zvaničnika dozvoljavala je Englezima da ilegalno ukrcavaju svoju robu na galeone i šalju je u Akapulko.

⁵⁶⁷ Zbog udaljenosti i nerazvijene komunikacije, na Filipinima se nije znalo da je Španija ušla u rat sa Engleskom još 2. januara 1762. god i građani Manile su bili iznenađeni videvši 22. septembra englesku flotu u Manilskom zalivu (Díaz-Trechuelo 2001: 217).

Iako je britanska okupacija bila ograničena na Manilu, ovaj događaj je ukazao na opšte stanje i društveni ambijent Filipina tog vremena. Naime, bezbednosne mere prestonice bile su na najnižem nivou, a nestabilnost svetovno-sekularnog državnog ustrojstva bila je više nego očigledna. Utvrđenje filipinske prestonice nije bilo u stanju da izdrži napad jer od sredine XVII veka njene zidine nisu ni jednom obnovljene niti ojačane. Manilski garnizon je bio sačinjen od malog pešadijskog puka koji je brojao 556 vojnika koji su bili demoralisani, loše obučeni i sa nedovoljano artiljerije. Nasuprot tome, prilikom iskrcavanja Englezi su imali 1.500 evropskih vojnika, 800 najamnika i dve artiljerijske jedinice. Englesku flotu je predvodio admiral Korniš (Cornish), a ofanzivne trupe brigadir Vilijam Drejper (William Draper) (Díaz-Trechuelo 2001: 217). Osim toga, u vreme kada su Englezi izvršili invaziju na Manilu, Filipini nisu imali generalnog guvernera jer je pomenuti tokom službe iznenada preminuo, a naredne tri godine nije imenovan njegov naslednik, zbog čega je nadbiskup Manile obavljao funkciju guvernera. Svestan svog vojničkog neiskustva, nadbiskup je prepustio odbranu grada markizu de Viljamediani (marqués de Villamediana) koji je bio *maestre de campo* i nije imao nikakvo vojno iskustvo niti je bio odgovarajuća osoba za ovakvu dužnost. Iako je nadbiskup primio vesti o predstojećem napadu, nije preduzeo nikakve mere niti je pristao na predaju ili vojnu akciju, zbog čega su u gradu zavladao nasilje i pljačka. Manila i Kavite su kapitulirali, a nadbiskup i sudije su zarobljeni.⁵⁶⁸ Situacija je bila veoma složena jer su istovremeno u drugim delovima kolonije (provincijama Pangasinana, na severu Ilokosa, i Kagajanu) besneli nemiri i pobune urođenika protiv upravnika provincija i župnika. Osim toga, Kinezi su skovali zaveru protiv Španaca, nameravajući da ih pobiju uoči božićne noći, ali je plan na vreme otkriven i sprečen⁵⁶⁹ (Ibid., 218–219).

Ipak, ono što je veoma iznenadilo Britance jeste činjenica da Indijci nisu napustili grad, već se jedinica od 1.900 Pampanganaca suprotstavila osvajačima. Tek nakon što su snage Pampanganaca poražene i drugi urođenici napustili su grad. Prema

⁵⁶⁸ Srećom, sudija Simon de Anda (Simón de Anda) uspeo je da izađe iz grada i iznese novac iz blagajni. Takođe, preuzevši funkciju generalnog guvernera, Simon de Anda je organizovao odbranu nepokorenog dela ostrva.

⁵⁶⁹ Radi prevencije španska vlada stacionirana u oblasti Pampange naredila je da se izvrši masakr Kineza u Manili od kojih je većina bila pokatoličena. Kao odgovor, Kinezi su poslali 5.000 vojnika protiv Španaca, što je rezultiralo ponovnim proterivanjem Kineza 1766. godine.

rečina Vilijama Drejpera, da su Pampange bile podjednako obučene i naoružane kao što su bile neustrašive i hrabre, ishod bi bio neizvestan (Tracy 1995: 47).

Činjenica da su Manila i Kavite tako lako osvojeni od strane neprijatelja, nagnala je gradske vlasti da pokrenu novi projekat izgradnje manilskog utvrđenja koji je završen 1785. godine. Takođe, u ovo vreme u Manili se gradio bogoslovski institut (*Seminario Conciliar*) za obuku sekularnog sveštenstva, a postojala je i kraljevska bolnica za Špance, zatim bolnica franjevačkog reda za Filipince i bolnica *San Juan de Dios*. Manila je bila živopisan grad čijim ulicama su užurbano prolazili vojnici, španski funkcioneri, trgovci i sveštenici, a posebno tokom aprila i maja kada su u Manilski zaliv stizale kineske džunke natovarene orijentalnim proizvodima. Utovarivači galeona žurno su obavljali kupovinu, pripremajući robu za utovar. Svako od njih imao je na svoje ime menice ili *boletas* na osnovu kojih je mogao da izvrši utovar određene robe koja bi se potom pažljivo pakovala i skladištila u velikim podrumima galeona.

Kada bi galeon iz Akapulka uplovio u luku San Bernandino zvona su oglašavala njegov dolazak koji je ceo grad dočekivao sa oduševljenjem. Naime, galeon nije iz Nove Španije donosio samo prihode ostvarene trgovinom i funkcionerske plate nego je donosio i zvaničnu prepisku koja se odvijala između Filipina i Španije (kraljevske naredbe, rešenja različitih sporova i sl.), kao i privatnu poštu rodbine i voljenih koji su ostali u Kraljevini ili Meksiku i vesti o svetskim dešavanjima.⁵⁷⁰ Nakon isplovljavanja galeona život u Manili bi se vraćao kolotečini svakodnevice koju su remetile česte verske proslave vezane za praznike kao što je Božić, Uskrs, Telovo,⁵⁷¹ bezgrešno začeće Blažene Device Marije i zaštitnike Manile (*Santa Potenciana*, *San Andrés*,⁵⁷² *San Policarpo* itd). Osim pomenutih verskih proslava, često su organizovane i gradske povodom ustoličenja novog kralja, kraljevskog venčanja, rođenja prestolonaslednika, vojnih pobeda Španije i sl. Posebna pažnja poklanjala se i pogrebnim počastima organizovanim povodom smrti kraljeva i članova kraljevske porodice kada bi svi

⁵⁷⁰ Zbog udaljenosti od Španije ove vesti su uglavnom na Filipine stizale godinu dana kasnije, a u slučaju privremene obustave plovdbe galeona, ponekad su bile i starije.

⁵⁷¹ Proslava Telova organizovana je uz procesije tokom kojih su na različitim mestima postavljani oltari.

⁵⁷² Za vreme proslave San Andresa, 30. novembra u sumrak *alférez mayor* je od opštine do katedrale nosio kraljevsku zastavu koju je ostavljao tamo da prenoći. Sledećeg dana, nakon završetka verske službe organizovana je procesija povratka zastave na mesto koja se kretala ukrašenim i tendama prekrivenim ulicama radi zaštite od sunca. Uveče su gorela noćna svetla, a Kinezi su doprinosili svečanosti proslave vatrometima i izvođenjem pozorišnih predstava.

članovi zajednice oblačili crninu i podizali luksuznu grobnicu u katedrali pored koje se održavala pogrebna svečanost (Díaz-Trechuelo 2001: 188–191, 211).⁵⁷³

Pri kraju veka prosvetiteljstva poslednji guverner Filipina bio je Rafael Marija de Agilar i Ponce de Leon (Rafael María de Aguilar i Ponce de León). Za vreme svoje vladavine guverner Agilar je posvećivao puno pažnje urbanističkim problemim grada i bezbednosti građana, terajući iz Manile skitnice sa ulica i šaljući ih u određene provincije. Takođe, Agilar je asfaltirao mnoge ulice i, koristeći granitne ploče donete iz Kantona, napravio je prve trotoare u gradu. Kao i ulice, asfaltirao je i glavni trg na kome je zasadio cveće i drveće, postavivši u centar bronzanu statuu Karlosa IV. Osim toga, postavio je uličnu rasvetu u Manili⁵⁷⁴ i izneo inicijativu da se osnuje astronomska opservatorija, pilotska akademija i škola crtanja. Iako je pokrenuo projekat osnivanja medicinske i farmaceutske škole, nije uspeo da isti privede kraju, budući da je bio okupiran bezbednosnim pitanjima. Ipak, upravo njegovo zalaganje u oblasti bezbednosti doprinelo je tome da Englezi odustanu od napada na Manilu, smatrajući je neosvojivom tvrđavom.

U periodu od 1784. do 1785. godine izgrađeno je šetalište koje je okruživalo zidine Manile. Šetalište je počinjalo od leve obale reke Pasig i završavalo se u blizini mora, a tokom poslednje decenije veka bilo je omiljeno mesto građana, jer se pretvorilo u korzo i pluća grada koja su mamila sugrađane da predveče izađu (na konjima, u kolima ili pešaka) i potraže odmor od dnevne žege sve dok crkvena zvona ne bi najavila da je vreme za odlazak na počinak. Istovremeno, šetnja po gradskom korzu bila je prilika da se dame pohvale rakošnim haljinama i nakitom, dok su muškarci uživali u svojim uniformama i činovima. Pismo koje je Agilar 1793. god. uputio svom prijatelju slikovito prikazuje svakodnevnicu i raskoš manilskog života u ovom periodu. U pomenutom pismu Aguilar ističe kako manilski građani uživaju u luksuzu, mestici i indijci nose odeću ukrašenu bogatim ukrasima, a njihove žene imaju skupe haljine ukrašene zlatnim i srebrnim porubima. Bogati trgovci, kao i njihove žene takođe uživaju u nakitu sa brilijantima i garderobi od najboljih materijala, a čak i oni neugledni imaju novca za sopstvenu posluhu (20–25), konje (16–20), bogatu trpezu, lepu garderobu i veš, nakit od bisera, zlata i dragog kamenja (Díaz-Trechuelo 2001: 244–245, 247–249).

⁵⁷³ Na sličan način odavala se počast u slučaju smrti guvernera ili nadbiskupa.

⁵⁷⁴ Fenjere na ulje.

Dat opis jasno svedoči o ekonomskom usponu Manile krajem XVIII veka do koga je došlo zahvaljujući aktivnostima i projektima koje su na Filipinima pokrenuli guverneri prosvetiteljskog despotizma, usmereni ka sekularizaciji kulture i preobražaju društva. Međutim, uprkos obećavajućoj perspektivi, događaji koji su se desili u Americi početkom XIX veka i trajna politička nestabilnost Španije srušili su optimistička očekivanja u pogledu dolaska novog vremena.

2. Društveno-ekonomski razvoj Filipina u XIX veku

U Španiji je početak XIX veka obeležen invazijom Napoleona na Iberijsko poluostrvo i razbuktavanjem borbi za slobodjenje kolonija američkog kontinenta, započetim još u prethodnom veku. Iako je francuska okupacija ujedinila građane Španije koji su uspeli da pobede tzv, nepobedivu Napoleonovu vojsku, vojna pobjeda nije sprečila ideološki poraz koji je doveo do trijumfa revolucionarne doktrine i definitivnog sloma starog apsolutističkog režima. Naime, na političkom planu Napoleonova invazija ubrzala je proces emancipacije kolonija u Americi koje su nakon Rata za nezavisnost⁵⁷⁵ stekle autonomiju, dok su restauracija Burbonske dinastije i jačanje Katoličke crkve otvorili period građanskih ratova između apsolutista i liberala koji će trajati sve do druge polovine XIX veka.

U periodu od 1830. do 1870. godine Evropom je zavladao buržoaski liberalizam u kome je srednja klasa polazila od načela privatne svojine i lične slobode i kapitalističkog sistema demokratske vladavine. U kulturološkom smislu XIX vek predstavlja doba romantizma koji je kao kulturni i politički pokret potencirao osećaj nacionalnog oslobađanja i individualnu slobodu, zbog čega su u drugoj polovini veka ojačale socijalističke ideje i radnički pokreti koji su počeli da se suprotstavljaju buržoaskoj hegemoniji (Díaz-Trechuelo 2001: 254).⁵⁷⁶ Nakon što je kontinentalna

⁵⁷⁵ Španski rat za nezavisnost (*Guerra de la Independencia Española*) ili na engleskom Poluostrvski rat (*Peninsular War*) odigrao se na Iberijskom poluostrvu između 1808. i 1814. godine. Zajedno sa Portugalijom i Ujedinjenim Kraljevstvom Španija se suprotstavila Napoleonovoj ekspanzionističkoj politici, tj. Napoleonovim ratovima. U Kataloniji ovaj rat je poznat kao Rat Francuza, a u Portugaliji, kao Francuske invazije.

⁵⁷⁶ Buđenju revolucionarističkog duha doprineo je brzi ekonomski razvoj koji je usledio nakon pronalaska parne mašine čija je upotreba dovela do velikih promena kako u tekstilnoj industriji tako i u oblasti pomorskog i kopnenog saobraćaja. Prelazak iz zanatskih radionica u velike fabrike doveo je do migracija stanovništva iz sela u gradove i eksploatacije radničke klase. Istovremeno, zahvaljujući parobrodu preko Rta dobre nade skraćen je put od Kadiza do Manile.

Amerika stekla nezavisnost, Španiji je do 1898. god. ostala samo mala ostrvska oblast na Antilima, Filipinska i Marijanska ostrva, kao i još neka ostrva Mikronezije, a sva politička dešavanja na Iberijskom poluostvu imala su važne posledice na stabilnost udaljene filipinske kolonije (Ibid., 255).⁵⁷⁷

Kada je filipinski guverner Basko dozvolio Kinezima da se vrate na Filipine, ograničivši njihov broj na 4.000, od 1830. god. politički prioritet postao je ekonomski razvoj što je ohrabrilo imigraciju.⁵⁷⁸ Umesto u okviru urbanističkog španskog centra, novi imigranti naselili su se na mestima gde se proizvode usevi za izvoz. U prvi mah doseljenici iz španske Amerike postali su konkurencija Špancima rođenim na Filipinima, a kineski doseljenici su se suočili sa konkurencijom kineskih mestika u čijim rukama je tokom prethodnog veka bila celokupna veleprodaja i snabdevanje grada. Ipak, novopridošlice su uspele da se izbore za svoje mesto, otvorivši put lokalnim proizvođačima ka svetskom tržištu uz pomoć kombinacije dobro postavljenih agenata i kredita zapadnjačkih poslovnih preduzeća među kojima su glavne bile britanske i američke trgovačke kompanije koje su uvozile unapred robu uz obavezu plaćanja kredita, što je dozvoljavalo kineskim biznismenima da posluju sa malo sopstvenog kapitala (Abinales, Amoroso 2005: 77).

Usled nedostatka vladine podrške, kompanije su takođe same ispitivale potrebe inostranog tržišta, donoseći u skladu sa njima odluke o zasejvanju useva, što je posebno bio slučaj plantaža šećerne trske. Tokom prve decenije XIX veka lokalni proizvodi činili su manje od 10% ukupnog izvoza sa Filipina, a većina njih bili su šumski ili morski plodovi, poput filipinskih sedef školjki, oklopa kornjača, morskih krastavčića, drvene građe i sl. Ipak, do 1840. god. skoro 90% ukupnog prihoda od izvoza poticalo je od šest vrsta useva gajenih za izvoz: šećerne trske, duvana, konoplje, indiga, kafe, pamuka. Osim toga, postepeno je isplata novcem umesto robne razmene postala uobičajeni način trgovine u koloniji, a do 1830. godine samo su još tri provincije plaćale danak u pirinču (Corpuz 1997: 108–111, 132).

⁵⁷⁷ Nisu sve posledice izazvane političkom nestabilnošću Španije bile negativne za razvoj Filipina. Nasuprot tome, drastično smanjenje kolonija nateralo je Španiju da obrati više pažnje na Filipine. Ipak, interesovanje za Filipine poteklo je ne od vladara Fernanda VII i Izabele II, nego od pripadnika krupne buržoazije, stasale krajem XIX veka.

⁵⁷⁸ Da bi se stimulisao razvoj privatne trgovine, provincijskim upravnicima i vojnim guvernerima ukinute su trgovinske povlastice. Iako su na ovaj način Španci dobili šansu da učestvuju u trgovini filipinskim poljoprivrednim proizvodima, kineski imigranti nametnuli se kao glavni uzgajivači useva namenjenih izvozu.

Prelaz na ekonomiju zasnovanu na izvozu izrazito je uticao na zemljoposjedništvo i društvenu stratifikaciju u seoskim krajevima Filipina. Pre XIX veka većina porodica u ruralnim mestima bavila se uzgajanjem useva, odnosno pirinča i povrća za sopstvene potrebe. Ove porodice nisu bile orijentisane ka stvaranju proizvodnog kapitala, a njihova zarada zavisila je od posrednika i tržišnih uslova. Ipak, iako su u početku njihovi jedini troškovi bili vezani za davanje doprinosa crkvi, isplatu danka i poreza za uživanje u borbama petlova, postepeno im je novac postao neophodno sredstvo za život. Naime, sa modernizacijom ekonomije obeležavanje i organizacija važnih životnih događaja poput rođenja, venčanja ili sahrana postalo je nemoguće bez novčanih sredstava, što je navelo mnoge male poljoprivrednike da se okrenu proizvodnji useva za izvoz i postanu zavisni od otkuplivača. Istovremeno, rast populacije⁵⁷⁹ doveo je do podele porodičnih gazdinstava na parcele zbog čega je došlo do krupnih promena u agrarnom sektoru jer su s jedne strane mnoge porodice gubile svoje posede, a s druge strane pojedinci su postajali veliki zemljoposednici. Zapravo, u trenucima novčane oskudice seljaci su zajmili novac od bogatih mestika ili pripadnika više klase sa kojima su često bili u srodstvu. Na osnovu tzv. ugovora o ponovnom otkupu (*pacto de retroventa*) zemlja je prodavana zemljoposedniku koji je pristajao da je nakon određenog vremena ponovo proda prvobitnom vlasniku po istoj ceni. Dužnik je i dalje imao pravo da uživa u svim plodovima zemlje, ali sam dug je bilo veoma teško otplatiti, zbog čega se često dešavalo da se dug obnavlja i povećava sve dok pozajmljena suma ne bi znatno nadmašila vrednost prodatog poseda. Kao posledica toga, porodicama je trajno oduzimana zemlja, ali su njeni članovi uglavnom ostajali da rade na parcelama kao napoličari. Na taj način, formirala se kolonijalna elita koja je koristila kapital koji je stekla maloprodajom da bi dobila u posed najbolje parcele za izvoz letine i radnu snagu s kojom je bila povezana rodbinskim ili prijateljskim vezama (Corpuz, 1997: 112). Ovakvo stanje bilo je povezano sa pitanjem vlasništva zemljišta, odnosno nerešenim pitanjem o javnoj svojini jer sve do kraja španske vladavine u pravnom smislu zemlja na Filipinima nije pripadala proizvođačima, već je bila vlasništvo Krune ili Španije. To je značilo da nijedna transakcija zemljišta, nekretnina ili dobit ostvarena obrađivanjem zemlje nije mogla da bude predmet oporezivanja, što je imalo štetne posledice po

⁵⁷⁹ Korpus (Corpuz 2005) procenjuje da je za vreme španske vladavine broj stanovnika porastao sa oko dva miliona stanovnika 1820. godine na četiri miliona u 1846. godini i šest i po miliona u 1898. godini.

državu, ekonomiju i društvo u celini jer je, neusklađivši zakone sa aktuelnim procesom otuđenja zemljišta, država sebe lišila rastućeg izvora prihoda. Zapravo jedini novi izvori državnog prihoda poticali su od monopola nad duvanom i carinskih taksi plaćenih uglavnom na osnovu *izvoza* poljoprivrednih proizvoda, a nerešeno pitanje vlasništva zemljišta gušilo je bilo kakvu inicijativu za investiranje u modernizaciju parcela (Ibid., 195).

Stoga, iako je komercijalno uzgajanje useva prilično brzo postalo ustaljena praksa, proizvodna tehnologija se nije razvijala istom brzinom, što je usporavalo agrarni razvoj. Drugim rečima, način prikupljanja i distribucije letine se rapidno razvio i zemljoposednici su akumulirali bogatstvo, ali pošto nije bilo ulaganja u tehnološki razvoj, setva, žetva i metode prerade ostale su primitivne. Iako je najviše prihoda ubirano upravo od zemljoradnje, inostrana potražnja za sirovim poljoprivrednim proizvodima nije pospešivala napredak u oblasti proizvodnje i industrije, zbog čega je u odnosu na druge sektore razvoj zemljoradnje zaostao (Ibid., 197–198). Istovremeno, zemljoradnici su postali siromašni i svedeni na rub životne egzistencije. Kako je broj stanovnika rastao brže nego što se povećavala površina obradivog zemljišta, zbog nemogućnosti da isplate dug, veliki broj porodica bio je primoran da napusti imanja koja su obrađivali generacijama. Članovi ovih porodica lišenih zemlje najčešće su bili angažovani kao sezonski radnici u proizvodnji useva za izvoz, napuštali su sela i odlazili u gradove ili su postajali društveni otpadnici, pridružujući se planinskim razbojničkim grupama.

Pozivajući se na reči španskog sveštenika i hroničara Hoakina Martinesa de Sunjige, Abinales i Amoroso (Abinales, Amoroso 2005: 81) navode da je do akumulacije zemljišta dolazilo i usled otimanja poseda od strane moćnih crkvenih redova koji su jednostavno naplaćivali rentu za iznajmljivanje veliki parcela parcela ili su jednostavno davali lažne podatke o zemljištu za katastarsko klasiranje. Ipak, u ovom slučaju zemljoradnici su ostajali na parcelama, ali nisu imali direktni kontakt sa sveštenicima ili njihovim pomoćnicima, jer su sveštena lica zapravo iznajmljivala velike parcele pripadnicima plemstva (*inquilinos*) koji su ponovo iznajmljivali manje posede zemljoradnicima i nadgledali njihov rad. Iako su u ovom sistemu sačinjenom od tri hijerarhijska nivoa predstavnici nativne elite zgrtali ogromno bogatstvo čak i preko leđa

sveštenika, sveštenici su bili ti koji su imali moć jer je od njih zavisio ekonomsko-politički i duhovni život seoskih zajednica.

Međutim, zahvaljujući osećaju bliskosti i stalnom međusobnom kontaktu, rastući društveni jaz između zemljoposедnika i seoskog stanovništva nije prerastao u otvoreno neprijateljstvo. Da bi ostvarili maksimalan profit pripadnici nativne elite često su živeli u kućama na imanjima i nadgledali su rad seljaka. Na taj način, između zemljoposедnika i seljaka koji su radili na njihovim imanjima razvijali su se odnosi lične prirode jer su često ugrožene seoske porodice koje su imale nesreću da izgube svoja imanja tražile podršku i zaštitu od zemljoposедnika.⁵⁸⁰ Sa druge strane, većina istaknutih zemljoposедnika prihvatala je svoje radnike kao svoje štićenike i starala se o njima. U društvenom sistemu sve izraženijih klasnih razlika upravo je ovaj prisni odnos između društveno nejednakih kategorija i paternalistički pristup moćnijih ka slabijima i potlačenima održavao balans. Ipak, na mnogim parcelama nije postojala mogućnost razvoja ovakvog odnosa jer mnogi zemljoposедnici, a posebno sveštenici, nisu imali nikakav kontakt sa radnicima, što je isticalo klasnu nejednakost i vodilo razvoju antagonističkih odnosa (Sturtevant 1976: 40).

Istovremeno, vlada nije nastojala da reguliše pitanje vlasništva nad zemljom sve do 1880. god. i sistematski je omogućavala razvoj pomenutog zemljoposедničkog modela, a predlog o sprovođenju reformi na osnovu kojih bi se odredili kriterijumi za dodelu zemljišta naišao je na žestoko protivljenje sveštenstva, što se desilo i 1894. godine (Abinales, Amoroso 2005: 82).

2.1. Administrativne i vojne reforme

U želji da unaprede administrativni aparat, vlasti su se u XIX veku zalagale za jačanje centralističke državne vlasti na Filipinima. Ipak, reforme sistema javne uprave bile su uslovljenje političkim dešavanjima u Španiji i specifičnim društvenim ustrojem podeljenom između političke i klerikalne vlasti. Budući da je u redovima lokalne vlasti postojao deficit kvalifikovanog osoblja, kao i da su mnoge udaljene zajednice i provincije bile nedovoljno poljoprivredno i industrijski razvijene, bilo je neophodno izvršiti reformu vlade i sprečiti samovolju i zloupotrebe lokalnih

⁵⁸⁰ Radnici na ovakvim imanjima često su se odnosili prema gazdi kao prema ocu ili starijem bratu.

funkcionera, što je za rezultat imalo neefikasnost javnih službi (policije i crkvenog školstva), povećan stepen razbojništva i potrebu za boljom kontrolom u oblasti graničnih područja (Robles 1969: 290).

Kako bi stali na put nedoslednom i despotskom ponašanju sveštenstva, kao i korupcionim delima provincijskih upravnika i njihovih pomoćnika, nosioci državne vlasti morali su da razviju finansijsku pouzdanost kroz uspostavljanje nadzornih organa i odvajanje izvršne od sudske i svetovne od crkvene vlasti. Međutim, nijedan pokušaj sprovođenja ovako korenitih reformi nije se desio pre nego što je na vlast došao Rafael Marija de Agilar (1801–1806), koji je aktuelizovao *Ordinances of Good Government* iz 1786. godine, počevši da primenjuje neke od pomenutih odredbi. Najveći problemi sa kojima se suočila Agilarova reformatorska vlada bili su vezani za rastuće socijalne nemire zbog poreskih malverzacija, zloupotreba u oblasti pravosuđa i prisilnog rada, zatim učestalih muslimanskih napada koji su destabilizovali društveni i trgovinski život Filipina, kao i vladin dug od 5.6 miliona pezosa.

Da bi rešio pomenute poroke, Agilar je pokušao da uspostavi računovodstvena pravila i postupke koji bi sprečili manipulacije u svetovnoj i crkvenoj administraciji, unapredi odbrambene sisteme i povezivanje sa susednim teritorijama radi unapređenja ekonomije. Međutim, u svojim reformatorskim naporima Agilar je naišao na žestok otpor crkvenih redova koji su se posebno protivili uspostavljanju kontrole nad crkvenim poslovima, a kako su župnici bili jedini Španci u većini filipinskih gradova, sprovođenje reformi je slabo napredovalo, posebno ako se ima u vidu da je tek 1810. god. zajedno sa sveštenim licima bilo je svega 4.000 Španaca na Filipinima u odnosu na celokupnu hrišćansku populaciju od skoro 2.4 miliona stanovnika (Ibid., 31–33).

Poput administrativnih reformi, u ovom periodu vojne reforme su takođe bile samo delimično uspešno sprovedene. Budući da je prilikom britanske okupacije i muslimanskih napada vojska pokazala evidentnu slabost, tokom veka je modernizovana, a manilsko utvrđenje je ojačano. Ipak, u prvoj polovini XIX veka širenje španske vladavine u oblasti Kordiljera i dalje je zavisilo prvenstveno od crkvenih redova koji su pomoću misionara pokušavali da preobrate urođenike koji su živeli u planinama u hrišćane i navedu ih da počnu da žive na selu seoski kao poljoprivrednici. Međutim, iako su u odnosu na prethodne vekove misionari imali više uspeha, prema rečima Džona

Bouringa (John Bowring), samo na Luzonu je bilo oko 200.000 urođenika koji su poput muslimana odbijali da se pokore Špancima.

Do druge polovine veka reforme sprovedene u cilju stvaranja centralističko-birokratskog sistema i razvoj tehnologije omogućili su delovanje prinudnih službi države. Vojno prisustvo u Upravnom savetu generala-guvernera uvećalo je njegov uticaj, kao i rešenost države da svoju moć izjednači sa državnim granicama. Jedan od načina da se ovaj cilj ostvari podrazumevao je saradnju birokratskog i vojnog aparata radi stvaranja novih provincija. Tako je država počela vojno da okružuje planinski lanac *Gran Cordillera* specijalnim vojnim provincijama, konstantno šaljući kaznene ekspedicije u pobunjenička područja.⁵⁸¹ Vojska je iskoristila unutrašnje sukobe planinskih zajednica da bi ih još više oslabila, a u tome su im puno pomagali misionari koji su okretali preobraćene urođeničke zajednice protiv onih koje nisu primile hrišćanstvo. Iako su neke nove provincije zapravo bile teritorije koje pre toga nisu bile pod španskom upravom, porast populacije podstakao je dalju administrativnu potpodelu radi mogućnosti bolje kontrole. Tako je npr. od 1810. god. broj provincija sa 27 porastao na 50 u 1859. godini, od kojih je 31 provincija bila vojnog tipa, a da bi bio postignut što veći stepen centralizacije, tokom 1860. god. dva velika administrativna distrikta stavljena su pod vojnu upravu od kojih je jedan bio na Visajima, a drugi na ostrvu Mindanao (Ibid., 49, 187–88).⁵⁸²

Kao podrška vojnim snagama, 1868. osnovane su paravojne policijske jedinice koje su zamenile brojne pokrajinske i lokalne vojne jedinice. Zajedno sa španskim oficirima i lokalno regrutovanim vojnicima, pripadnici žandarmerije imali su pravo da deluju na prostoru arhipelga, boreći se protiv bandita, pobunjenika, kriminalaca i sankcionišući sitnije građanske prestupe.⁵⁸³ Iako je konačno san Španaca o ujedinjenim i relativno pacifistički pokorenim Filipinskim ostrvima postao stvarnost, prema mišljenju

⁵⁸¹ Uspostavljanje državnog monopola nad duvanom i alkoholnim pićima (*licores de nipa* i *coco*) nije bilo održivo bez afirmacije španske vlasi i u unutrašnjosti arhipelaga. Stoga, da bi se i u ovim oblastima uspostavila španska vladavina u pravom smislu te reči, započeta je kolonizacija centralnih Kordiljera tokom koje izvršena invazija na Kagajan i organizovane su osvajačke ekspedicije protiv Igorota. Takođe, uprkos jačanju britanske i holandske piraterije, intenzivirana su kolonijalna osvajanja na jugu arhipelaga i proširen je španski uticaj na ostrvu Bohol i Visajskim ostrvima (Elizalde 2009: 64).

⁵⁸² Do kraja veka Španci su uništili skoro sve muslimanske brodove na Sulu arhipelagu, konačno postigavši da Sulu odustane od pitanja suvereniteta 1878. godine. Ipak, veoma mali broj stanovnika preobraćen je u hrišćane, tako da je lokalni muslimanski uticaj opstao u unutrašnjosti ostrva gde Španci nisu mogli da prodru, a naročito na ostrvu Mindanao.

⁵⁸³ Moguće je da je brutalnost žandarmerije upravo stvorila korene za razvoj civilne pobune i revolta protiv vojnog zlostavljanja od strane španske vlade.

Roblesa (Ibid., 289) neizvesno je da li je Španija imala svest o činjenici da bi centralizacija vlasti mogla da dovede do filipinskog jedinstva i tako ugrozi njen suverenitet.

2.2. Manila u XIX veku

Pripadnici španske elite nastojali su da život u Manili bude što sličniji životu koji su živeli u Španiji, zbog čega se život unutar gradskih bedema odvijao uglavnom od jedne verske proslave do druge i bio je obeležen malobrojinom društvenim aktivnostima. Stoga, mnogi strani posetioци koji su početkom XIX veka dolazili u Manilu smatrali su da je život unutar Intramurosa dosadan i da je Binondo, koji se nalazio sa druge strane reke Pasig, mnogo življe i zanimljivije mesto. Zapravo, Binondo je bio trgovinski centar u kome su živeli bogati kineski mestici i urođenici. Sa mnogobrojnim kineskim radnjama, velikim trgom, šetalištem i luksuznim kućama u centralnim ulicama, Binondo je bio jedan od najprometnijih delova prestonice kojim su svakodnevno prolazile kočije manilske aristokratije.

Sa tehnološkim razvojem i modernizacijom grada, Manila se još više razvila kao kosmopolitski i multikulturni centar kroz čija predgrađa su prolazile tramvajske linije i zaprežna kola. Prve novine u Manili objavljene su 1822. godine,⁵⁸⁴ a zahvaljujući sredstvima jednog španskog dobrotvora, vlada je 1884. godine izgradila i urbani vodovodni sistem. Tramvaj na parni pogon zamenio je 1888. god. tramvaj vučen konjima, a uljane ulične svetiljke zamenila je 1893. godine električna rasveta. Od sredine XIX veka počeo je sve više da se razvija i kulturni život Manile. Do 1880. godine u Manili je postojalo četiri pozorišta, korida, španska trupa putujućih komedijaša, a povremeno su dolazili i drugi strani umetnici i izvođači poput cirkuske ili italijanske opere trupe. Karajem XIX veka otvoren je i prvi hotel u Binondu koji je bio jedno od najluksuznijih hotela na Istoku (Caoili 1999: 40–41).

Sa ekonomske tačke gledišta, u periodu od 1850. do 1860. godine Iloilo i Cebu otvorili su svoje luke, čime je stimulirana spoljnotrgovinska razmena i poljoprivredni razvoj Visaja. Ubrzo su na Negrosu raskršćene velike šumske površine radi uzgajanja šećerne trske i proizvodnje šećera za izvoz. Uporedo sa povećanjem izvoza, procvetao je i ekonomski život Manile koja je funkcionisala kao prava metropola. Gradska tvrđava

i predgrađa koja su se u okviru nje razvijala izrasla su u pravi trgovinski centar otvoren za strane trgovce raznih zemalja, od Indije pa sve do Amerike. Sa povećanjem domaćeg platnog prometa u gradu se razvila potreba za radnicima različitih profila i broj stanovnika Manile uvećao se sa 100.000 u 1822. godini na oko 150.000 sredinom veka. Ovaj rast populacije uglavnom je nastao kao posledica migracije radne snage iz sela u grad (Abinales, Amoroso 2005: 78).⁵⁸⁵

Oslanjajući se na demografsko istraživanje Danijela F. Dojpersa (Daniel F. Doeppers), Abinales i Amoroso navode da su početkom 1890. god. doseljenici u Manilu uglavnom stizali iz dve oblasti formirane intenzivnom aktivnošću koja se odvijala u oblasti Manilskog zaliva i reke Pasig i preko Južnog kineskog mora iz centra u blizini rečne oblasti na jugu Fudžijana. Istovremeno, u Manilu su konstantno pristizali migranti iz obližnje Tagalog provincije koja je godinama unazad snabdevala grad osnovnim namirnicama i sredstvima za život. Stanovništvo se selilo u grad ili zbog boljih prilika za zaposlenje i obrazovanje ili usled gubitka sredstava za život prouzrokovanog uvozom jeftinog britanskog tekstila. I strani i domaći migranti bili su izloženi delovanju potisnih (eng. *push*) i privlačnih (eng. *pull*) faktora, ali dok su kineski, kao i španski migranti bili mahom muškarci, među migrantima iz unutrašnjosti Filipina bilo je mnogo više žena. Svakako, polovinom XIX veka već su postojale prilike za zaposlenje filipinskih žena u gradu zahvaljujući duvanskoj industriji i trgovini na malo. U tom smislu, Filipinke i više od 25.000 Kineskinja i Španjolki koje su dolazile na arhipelag kao sezonske radnice činile su sastavni deo migracionog talasa. Međutim, dok su Filipinci koji su dolazili u grad uglavnom bili sinovi pripadnika native elite u potrazi za boljim obrazovanjem, filipinke koje su napuštale sela bile su mahom nepismene i siromašne.

Takođe, mnogi Španci su imigrirali na Filipine, naročito posle otvaranja Sueckog kanala 1869. godine kada je dramatično smanjeno vreme putovanja od Evrope. Ipak, Španci nisu toliko učestvovali u izvozu, koliko u naplati carinskih poreza. Kako su se Britanci i Kinezi nametnuli kao glavni uvoznici i izvoznici na tržištu, bilo je malo prilika za Špance koji nisu raspolagali kapitalom niti su imali tako razvijen preduzetnički duh. Ovakvo marginalno učešće Španaca u ekonomskom životu Filipina potvrđuje i neformalni naziv Filipina koji su u ovom periodu bili poznati kao anglo-

⁵⁸⁵ Sve do 1903. god. nije bilo pouzdanog popisa stanovništva, već su se sve procene zasnivale na spiskovima o oporezivanim stanovnicima i parohijskim knjigama rođenih i umrlih.

kineska kolonija i zapapažanja belgijskog konzula koji je 1849. god. potvrdio da je špansko bogatstvo, kao i moć, bilo utemeljeno prvenstveno u misionarskim redovima. Naime, verski redovi kontrolisali su posede koji su činili 40% teritorija četiri tagaloške provincije u okolini Manile koje su snabdevale grad prehrambenim proizvodima. Ipak, mnogo značajnije prihode ostvarivala su mala imanja pod kontrolom nove urođeničke elite na kojima se se gajili usevi za izvoz (Abinales, Amoroso 2005: 79–80).

3. Buđenje nacionalne svesti i evolucija filipinskog društva

Kako država nije naplaćivala porez na ostvareni prihod ili imovinu, već je poreska stopa bila regresivna, poreski teret teže su podnosili siromašniji slojevi stanovništva, tj. zemljoradnici, jer su plaćali porez po istoj stopi kao i zemljoposjednici koji su ostvarivali visoke dohotke. Na taj način, državni aparat na Filipinima doprineo je razvoju socijalne nejednakosti i izraženijem društvenom raslojavanju i podeli između većine urođenika i mestičke elite. Posledice ovako neuravnotežene ekonomske politike imale su poguban efekat na ruralnu populaciju i na severu Luzona gde je država nametnula monopol na duvan i filipinska pića, strogo zabranivši uzgajanje drugih useva, zbog čega su izbile narodne pobune i protesti. Istovremeno, kako su centralne ravnice Luzona pretvorene u oblasti u kojima su se uzgajala pirinčana polja, prvobitni stanovnici koji su obrađivali ovo zemljište bili su primorani da ga ustupe nekolicini bogatih zemljoposjednika, a nakon što su britanske firme uvezle jeftin pamuk, na zapadu Visaja došlo je do kolapsa tkalačke industrije i zapadanja ženske radničke klase u siromaštvo i težak egzistencijalni položaj (Abinales, Amoroso 2005: 83).⁵⁸⁶

Iako je tokom XIX veka formiran novi ekonomski model u kome je došlo do koncentracije vlasništva nad zemljom koja je postala osnovni resurs neophodan za proizvodnju i prodaju poljoprivrednih proizvoda na svetskom tržištu, prema mišljenju Alfreda Mekoja (Alfred McCoy), nije postignuta integracija regionalnih ekonomija u jedinstven ekonomski sistem. Nasuprot tome, na arhipelagu su se razvile zajednice sa različitim proizvodnim sistemima koje su se u različito vreme i pod različitim uslovima uključivale u svetske ekonomske tokove. Budući da Španija nije ulagala u razvoj

⁵⁸⁶ Iako je razvoj industrije šećera na Negrosu omogućio nova radna mesta Filipinkama, plate su bile male i radni uslovi su bili jako loši jer je cilj proizvodnje bio usmeren prvenstveno ka širenju industrije bez ulaganja u tehnološki razvoj.

privredne proizvodnje i izvoz, niti je uspostavila pravni okvir koji bi omogućio upravljanje ključnim ekonomskim resursima, fragmentarni karakter filipinske ekonomije razvio se pod uticajem pojedinih stranih firmi koje su dovele do razvoja komercijalne poljoprivrede. Zapravo, preko lokalnih ogranaka anglo-američkih trgovačkih kompanija različiti regioni arhipelaga razvili su nezavisne veze sa globalnim kapitalističkim tržištem,⁵⁸⁷ a u razjedinjenim lokalnim zajednicama razvijao se i društveni jaz između rastuće siromašne radničke klase i novonastale ruralne elite, kao i netrpeljivost prema španskom eksploatatorskom kolonijalnom sistemu (Ibid., 184).

Na taj način, pomenute promene u ekonomskim tokovima Filipina doprinele su jačanju revolucionarnog duha i stvaranju revolta protiv španskog sistema u poslednjim decenijama veka. Iako je nova ekonomska politika dovela do povećanja prihoda u samoj koloniji, ta ekonomija nije imala puno dodirnih tačaka sa Španijom, te u pravom smislu nije ni mogla da se smatra kolonijalnom ekonomijom. Naime, od sredine XIX veka Filipini su kao primarne poljoprivredne proizvode izvozili šećer i manilsku konoplju abaku (*abacá*) uglavnom Sjedinjenim Američkim Državama i Britaniji, dok je Španija bila jedino značajna kao uvoznik listova duvana (Legarda 1999: 127–35).

Za razliku od dešavanja na ekonomskom planu koja su bila uslovljena širim kontekstom svetskih dešavanja, politički život Filipina bio je usko povezan sa dešavanjima u Španiji. U tom smislu, period formiranja moderne države na Filipinima bio je obeležen političkom nestabilnošću metropole i čestim promenama u upravnoj vlasti Filipina. Početkom XIX veka, tačnije 1808. godine, Napoleon je napao Španiju i, svrgnuvši Fernanda VII, imenovao je svog brata za kralja Španije. Kao i u drugim evropskim oblastima koje su bile pod francuskom okupacijom predstojeći Rat za nezavisnost podstakao je liberalni pokret protiv apsolutne monarhije, merkantilizma i nadmoći crkve nad državom. Prosvetiteljski ideali utemeljeni na afirmaciji razuma i slobode iznedrili su devetnaestovekovni liberalizam usmeren ka zaštiti ličnih sloboda, slobodnog tržišta i trgovine, slobodnog mišljenja i antiklerikalizmu. Dok je ekonomski

⁵⁸⁷ Pre XIX veka za filipinsku ekonomiju bio je tipičan trgovinski monopol (bilo trgovinom galeona ili duvanom i pićima), zbog čega su, barem formalno, Filipini bili zatvoreni za slobodnu trgovinu i saradnju sa inostranim tržištima. Ipak, u praksi, u mnogim lukama koje nisu bile pod direktnom španskom kontrolom u kontinuitetu se trgovalo sa drugim zemljama i britanski i američki brodovi su pod okriljem lažnih azijskih zastava razmenjivali robu sa filipinskim trgovcima. Iako je 1789. god. manilska luka prvi put delimično otvorena, tek je 1834. luka u Manili u potpunosti i zvanično otvorena za inostrano tržište, da bi se 1850. god. otvorila luka Iloiloa, Zamboange i Suala, a 1860. god. i luka Sebu (Elizalde 2009: 67).

liberalizam našao svoje oličenje u britanskoj ideologiji o slobodnoj trgovini, sa Francuskom revolucijom i Napoleonskim ratovima politički liberalizam izmenio je svet na globalnom nivou. Ubrzo su se u okviru liberalističkog pokreta razvile umerene socijalističke i radikalnije demokratske ideje koje su nailazile na neodobravajne od strane monarhije, crkve i aristokratije (Hobsbawm 2012).

U Španiji su revolucionari 1810. godine osnovali prvi španski Kortes (*Cortes*)⁵⁸⁸ i 1812. god. donet je Ustav (*La Constitución de Cádiz*) koji je predviđao parlamentarnu monarhiju. Ipak, nakon pada bonapartističkog režima, 1814. god. Fernando VII je ukinuo Kortes, uspostavivši ponovo apsolutističku vladavinu sve do 1820. godine i zatim ponovo u periodu 1823–1833 godine. U kratkom vremenskom periodu opstala je Prva španska republika (1868–1873) čije su postojanje obeležili Treći karlistički rat, Kantonalna revolucija i Desetogodišnji rat. Zapravo, ovi događaji bili su izraz sukoba između konzervativaca i liberala koji će obeležiti ceo XIX i početak XX veka.

Smenjivanje čak 24 filipinskih guvernera u periodu od 1800. do 1860. godine upravo je bilo odraz raznih frakcija vlasti u Madridu. Kada su na vlasti bili reformatori promene u filipinskoj koloniji sprovedene su ishitreno, često bez prethodnog razmatranja situacije i razvijenosti i sposobnosti postojećeg administrativnog sistema da ih sprovede. Ogroman jaz između donetih zakona i mogućnosti njihove implementacije često je kod Filipinaca budio nezadovoljstvo i revolt prema merama koje su osećali kao represivne (Robles 1969: 292).

Drugim rečima, reorganizacija kolonijalne vlasti izazvala je pravu društvenu, političku i ekonomsku revoluciju na Filipinima. Upravo stoga, nekadašnje institucije i pripadnici vlasti bunili su se protiv promena, te je između guvernera, intendantata, vrhovnih sudija i provincijskih upravnika dolazilo do sukoba oko podele vlasti, nadležnosti i privilegija. Takođe, pomenute promene izazvale su i otpor kod Filipinaca koji nisu mogli da se prilagode pojačanoj državnoj kontroli i novim poreskim nametima. Kao posledica toga, došlo je do nemira, a talas pobuna koje su izbijale do 1820. godine (kada je došlo do ustanka u Manili) i sporadično i tokom 1840–1850 god. obuhvatio je seljačke bune u Ilokosu i Pangasinanu, pobune raznih vojnih pukova, kao narodne ustanke podstaknute verskim redovima. Ipak, uprkos postojećim pokretima otpora,

⁵⁸⁸ Kao revolucionarno telo sa zadatkom da rukovodi borbom protiv bonapartističkog režima, španski parlament je proglasio Izabelu II koja je imala 13 godine punoletnom.

početkom XIX veka još uvek nisu bile formirane elite ili društvene grupe koje su bile dovoljno ekonomski i politički jake da bi se organizovano suprotstavile postojećem kolonijalnom sistemu (Elizalde 2009: 65).

Tokom prvih decenija XIX veka na međunarodnom tržištu je došlo do pojačane potražnje za šećerom, pamukom, indigom, a potom i duvanom, kafom i manilskom abakom. Ovakvo uvećanje proizvodnje i izvoza donelo je ekonomski prosperitet Filipinima čije su javne finansije do sredine veka jasno ukazale na mogućnost održavanja stabilnosti kolonijalnog sistema bez ičije pomoći. Kako se pokazalo da Filipini imaju širok spektar mogućnosti za ekonomski rast (uzgoj tropskih biljaka, prerada i izvoz ovih proizvoda, uvoz industrijskih proizvoda i na arhipelagu nepostojećih sirovina, investiranje u razvoj poslovnog okruženja i infrastrukturu zemlje, uzimanje kredita, i sl.), različite zemlje zainteresovale su se za Filipine, postepeno vršeći pritisak da se sprovede liberalizacija filipinskog tržišta, omogućće ulaganja i međunarodna eksploatacija arhipelaga. Osim toga, 1873. god. odobrena je prva carinska tarifa u zoni slobodne trgovine koja je ratifikovana i dopunjena drugim merama usvojenim između 1869–1871. Na osnovu ovih mera proglašena je slobodna proizvodnja šećera, abake i drugih tropskih biljaka, izuzev duvana nad kojim je država imala monopol i tokom narednih decenija. Prihvaćeno je da španski proizvodi (koji pristižu pod nacionalnom zastavom) budu oslobođeni poreza, a postepeno je počela da se sprovodi naredba ukidanja razlike pomorskih zastava na osnovu koje su brodovima drugih zemalja naplaćivane kazne. Da bi se stimulisala proizvodnja i razvoj lokalne industrije i trgovine, smanjene su carinske stope, a strancima je 1869. god. odobreno da kupuju imanja i slobodno pokreću svoje poslove na Filipinima. U skladu sa takvom politikom, tokom narednih decenija strani uticaj na Filipinima je ojačao i došlo je do konsolidacije tržišta i stranih ulaganja.

Zapravo, novoprobudeni međunarodni interes za Aziju i Pacifik pokrenuo je novi imperijalistički talas koji je počivao na jačanju novih centara moći i prodoru stranog uticaja u Kinu, što je obuhvatalo i Filipine. Osim toga, otvaranja Sueckog kanala i pojava parobroda približili su Evropu i Aziju i olakšali komunikaciju sa nekada izolovanom filipinskom kolonijom, a u oblastima gde španski uticaj nije bio dovoljno jak izvan kolonijalnog sistema razvila se filipinska buržoaska klasa orijentisana ka uzgajanju i plasmanu proizvoda traženih na inostranom tržištu. Predstavnici filipinske

buržoazije razvili su direktne trgovinske odnose sa stranim zemljama i upravo zahvaljujući isključivanju kolonijalnih vlasti kao trgovinskih posrednika razvila se autentična i izvozno orijentisana filipinska ekonomija koja je arhipelagu garantovala dugoročno održiv privredni rast (Ibid., 67–68).

Ipak, otežavajuću okolnost predstavljao je sve veći broj Španaca koji su dolazili na Filipine. Dezorijentisana društveno-političkim dešavanjima u Španiji, samo je nekolicina španskih došljaka imala neophodno iskustvo u radu u administraciji, mada su zahvaljujući poreklu postavljani upravo na visoke činovničke funkcije. Istovremeno, kako su mesta u lokalnoj upravi bila rezervisana za pripadnike više filipinske klase, došlo je do širenja državnog aparata.⁵⁸⁹ Na taj način, u političkom miljeu Filipina došlo je do razvoja tenezije i sukoba između španskih i kreolskih funkcionera (*criollos*).⁵⁹⁰ Španski kreolci su na Filipinima bili poznati kao Filipinci i gajili su odbojnost prema španskim pridošlicama, smatrajući sebe superiornijim u odnosu na njih. Osim toga, kreolci su nedvosmisleno podržavali liberalnu struju u Španiji i pružali su otpor monarhističkim vladama, kao npr. 1823. i 1828. godine kada su odbili da učestvuju u pobunama vođenim od strane španskih oficira meksičkog i filipinskog porekla (Abinales, Amoroso 2005: 85–87).

Početkom XIX veka kriterijumi za izbor provincijskog upravnika (koji je imao sudsku, izvršnu i vojnu vlast) bili su veoma niski, zbog čega su često na tako visoku funkciju dolazili pohlepni pojedinci koji su koristili svoj položaj da bi postali glavni kupci i izvoznici svega što se proizvodilo na teritoriji provincije pod njihovom nadležnošću i glavni monopolisti na filipinskom tržištu. Ipak, od sredine XIX veka pooštreni su uslovi za imenovanje provincijskog upravnika⁵⁹¹ od 1850. dolazak na ovu funkciju podrazumevao je i položen ispit iz tagalog jezika. Istovremeno, sa liberalizacijom ekonomije provincijski upravnici izgubili su 1844. god. mogućnost da koriste svoja ovlašćenja u komercijalne svrhe, a odvajanjem izvršnih i sudskih funkcija 1860. god. izvršena je podela između sudske i gradske vlasti. Nažalost, sprovođenje reformi javnog sektora bilo je spor proces i u periodu 1880–1890 mnogi provincijski upravnici još uvek su obavljali i izvršne i sudske funkcije, što je često ometalo vršenje

⁵⁸⁹ Prema podacima iz 1876. god. u Manili je boravilo 13.264 Španaca, a do kraja veka njihov broj je nastavio da se povećava.

⁵⁹⁰ Španci rođeni na Filipinima ili američkim kolonijama.

⁵⁹¹ Prvobitni uslov bilo je posedovanje dvogodišnjeg iskustva u pravničkoj praksi, a zatim i u sudskoj i vojnoj.

pravde. Osim toga, druga važna prepreka u sprovođenju reformi javnog sektora na Filipinima bila je povezana sa radom sveštenstva. Naime, gradske vlasti u Manili pokušale su da limitiraju moć crkvenog klera i uspostave kontrolu nad pravosuđem uključujući crkvu u rad sudstva čije su funkcije podeljene na crkvene i civilne. Iako je država na ovakav način pokušala da predupredi izbijanje socijalnih nemira, crkvene vlasti odbile su da se povinuju ovakvoj podeli sudske vlasti i reforme nisu zaživele.

Reformatorski napori na Filipinima dostigli su vrhunac u periodu 1860–1880. U ovo vreme uspostavljen je pravni savet kao regulatorno telo koje je kontrolisalo rad viceguvernera (*governor-general*) i zastupalo javne interese, nadzirući finansije, sud, vojsku, crkvu, trgovce i organe izvršne vlasti. Između ostalog, izvršena je reorganizacija rada trezora i finansijskog sektora i razdvojene su revizorske i računovodstvene funkcije. Generalni inspektor javnih radova imenovan je radi nadzora nad izvršenjem prinudnih poslova i pružanja usluga (*polos* i *servicios*), dok su civilnom upravnom odboru data široka ovlašćenja i apsolutna vlast na lokalnom nivou, uključujući obrazovni sektor, postavljanje lokalnih zvaničnika, izdavanje dozvola i odobravanje patenata, podelu i imenovanje gradova, odobravanje troškova nastalih po osnovu lokalne samouprave, statističkih poslova, zatvorskog sistema, javnu rasvetu i službu za hitne slučajeve. Konačno, uspostavljeni su novi parametri javne vlasti i društvenog i ekonomskog života u okviru kojih se, u načelu, od upravnika provincija očekivalo da iniciraju razvoj javnih radova i lokalne ekonomije, omoguće izdavanje dozvola za krčenje šuma i vađenje ruda, urede sektor javnog obrazovanja i organizuju izbor javnih funkcionera.

Iako su u teoriji osnovna merila uspeha provincijskih upravnika bila vezana za poljoprivredni razvoj Filipina i razvoj javne politike, nestabilna španska politika diktirala je kao osnovno merilo uspeha sposobnost da se prikupi što veća suma od ubiranja poreza unutar kolonije, zbog čega je imperativ reformi zapravo bio uspostavljanje strožije računovodstvene politike. Porez je ostao osnovni izvor državnog prihoda, a prinudni poslovi (*polos*) najčešći vid javnih radova. Na taj način, filipinska politička ellita, tj. *cabezas de barangay* i *gobernadorcillos*, pod čijom su nadležnošću bile pomenute aktivnosti, bila je zapravo pokazatelj interakcije između društva i države. Međutim, od sredine XIX veka, lokalni zvaničnici zaduženi za ubiranje poreza i okupljanje ljudstva radi sprovođenja javnih radova više nisu imali istu društvenu

odgovornost kao ranije. Naime, kada je funkcija koju je obavljao *cabeza de barangay* 1780. god. postala izborna, kao i funkcija koju je vršio *gobrenadorcillo* 1847. god., glasačko telo činili su isključivo pripadnici visokog filipinskog plemstva (*principalía*) koji su uz nadzor provincijskog upravnika i župnika glasali tako što su zapravo pravili selekcionu listu i predlagali tri kandidata, dok je konačni izbor zavisio od provincijskog upravnika. Kako *gobrenadorcillos* i *cabezas* nisu plaćali porez niti učestvovali u prinudnim radovima, bili su u mogućnosti da se obogate primajući mito i naplaćujući veći porez. Sa druge strane, u očima države ovi funkcioneri bili su lično odgovorni za isplatu punog iznosa zvanično određene poreske sume i u slučaju neispunjavanje pomenute obaveze pretila im je zatvorska kazna (Ibid., 88–89).

Istovremeno, rastuća netrpeljivost Filipinaca zbog represivne poreske politike otežavala je posao lokalnim funkcionerima koji su zbog ovakvih okolnosti često zapadali u tešku situaciju. Stanje se drastično pogoršalo reformama sprovedenim 1851. godine kada je starosna granica za plaćanje poreza smanjena, a sam porez povećan, dok je zbog veće mobilnosti stanovništva i broja mešovitih brakova otežano sprovođenje popisa populacije. Međutim, navedene teškoće pogađale su prevashodno niže funkcionere poput poglavara barangaja (*cabezas*) i pomoćnika guvernera ili glavnih magistrata (*gobrenadorcillos*), jer pokrajinski upravnici nisu priznavali razloge zbog kojih je nemoguće naplatiti porez. U tom smislu, poglavari su bili primorani da ispune poresku kvotu jer bi u suprotnom kao dužnici Kraljevskom trezoru ne samo mogli da odu u zatvor već bi im bila konfiskovana sva njihova imovina i uništen ugled. U slučaju glavnih magistrata situacija je bila još gora jer je porez mogao da bude isplaćen ne samo novcem već i u naturi. Kako država nije pokrivala troškove skladištenja, pakovanja i prevoza robe, *gobrenadorcillo* je sam morao da snosi troškove nastale pri ovakvoj naplati poreza i da organizuje transport robe do grada. Takođe, veliko opterećenje za poglavare i glavne magistrate predstavljalo je i održavanje zatvorenika i samog suda. Naime, iako zakonom nije bilo predviđeno da ove troškove snose isključivo niži činovnici, sredstva koja je država izdvajala bila su nedovoljna, a proces pribavljanja dokumentacije koju je trebalo priložiti veoma komplikovan, čak i za španske zvaničnike. Stoga, mnogi predstavnici nativne političke elite morali su svojim novcem da izmiruju troškove održavanja gradske zgrade suda ili dugove nastale po osnovu

potraživanja Kraljevskog trezora, što je dodatno doprinosilo razvoju korupcije i malverzacijama na lokalnom nivou (Robles 1969: 84–86).

Sa ovakvim sistemom javne uprave španska kolonija je funkcionisala prilično loše jer je nastojanje Kraljevine da maksimalno poveća ubiranje poreza poremetilo odnose između građana i države. Prvobitna šema oporezivanja zasnovana na etno-verskoj osnovi podrazumevala je maksimalne namete za kineske trgovce koji nisu prihvatili hrišćanstvo i podnošljiv porez za filipinske seljake koji su negovali ekonomiju održivog razvoja. Međutim, društveno-ekonomske promene poput urbanizacije, uspona bogate filipinske elite, rasta mestičko-hrišćanske populacije i priliva novih kineskih imigranata, uticale su na promenu ovog šablona i 1828. god. država je počela da oporezuje kineske građane ne po verskoj, već profesionalnoj osnovi. Mestici, kojih je do sredine XIX veka bilo oko pola miliona, oporezivani su manje u odnosu na Kineze, ali dva puta više nego bogati Filipinci koji su živeli u gradovima, plaćajući jedino porez i to kao da nikada nisu ni napustili sela. Istovremeno, liste na osnovu kojih je sprovedeno oporezivanje građana bile su krajnje nepouzidane jer je prvi pokušaj popisa stanovništva koje je beležilo konstantni porast sproveden tek 1887. godine. Međutim, da bi izbeglo popis, u provincijama se stanovništvo povuklo u planine, a liste za oporezivanje i dalje su sastavljali pogalvari barangaja u skladu sa listama župnika.⁵⁹² Jedan deo stanovnika uspeo je da izbegne popis selidbom iz rodnog mesta, a neki su čak dva puta upisivani zbog brojnih nadimaka koje su pored krštenih imena imali. Da bi se izbegle dalje zabune do kojih je dolazilo zbog nedostatka individualnih prezimena, vlada je sredinom veka izdala katalog prezimena iz koga su Filipincima dodeljivana prezimena u skladu sa slovom alfabeta i mestom prebivališta. Zbog slabih kapaciteta lokalne samouprave, viceguverner je ovaj projekat poverio župnicima zahvaljujući čijem uticaju je u naseljenim delovima arhipelaga proces protekao brzo i glatko. Međutim, dodeljivanje prezimena stanovništvu nije dovelo do razionalizacije poreskog sistema Filipina. Taj proces započet je tek 1884. god. sa uspostavljanjem nove poreske takse koja je bila jednaka za sve građane i vezana za izdavanje lične karte (*cédula personal*) svakom odraslom pojedincu i dokument kojim

⁵⁹² Kada bi građani napunili dovoljno godina da bi mogli da plaćaju porez njihova imena dodavana su na listu oporezivanih, a precrtavana su nakon pogreba. Poglavar nije mogao da precrta imena onih koji su preminuli ili su se odselili bez prethodnog odobrenja sveštenika koji često nije hteo da da saglasnost jer je crkva dobijala procenat u zavisnosti od zvaničnog broja oporezivanih lica.

je utvrđivan porez na lični dohodak građana (*contribución industrial*), čime je vlada donekle počela da prati ekonomski razvoj kolonije (Abinales, Amoroso 2005: 91).

Ipak, sve do kraja XIX veka sveštenstvo je bilo tampon zona između države i građana, a obim nadležnosti klera koji je učestvovao u svim javnim poslovima samo je bio znak slabe lokalne samouprave čiji su zvaničnici bili u rascepu između zahtevnih zadataka i neadekvatne infrastrukture za njihovo izvršavanje, što je pospešivalo malverzacije i dalji razvoj korupcije. Stoga, upravo je neuspeh sprovođenja reformi na lokalnom nivou omogućavao kontinuiranu dominaciju sveštenstva koje je čak bilo neohodno i radi tumačenja komplikovanih reformatorskih zakona i propisa, dok je filipinska politička elita počela da traži nove puteve društvenog napretka.⁵⁹³ Takođe, skoro do kraja kolonijalnog perioda obrazovanje je bilo u rukama crkve. Osnovne škole nadgledali su sveštenici koji su promovisali jedino verske teme i nisu previše truda ulagali u podučavanje Filipinaca španskom jeziku, verovatno ne želeći da nativno stanovništvo ima pristup istim saznanjima i informacijama kao i oni. Sa druge strane, sekularno obrazovanje bilo je u potpunosti zanemareno i samo je u Manili 1830. god. postojala jedna državna osnovna škola. Iako je 1836. god. javna politika nalagala da u svim gradovima postoje osnovne škole u kojima se uči španski jezik, zahvaljujući nedostatku kvalifikovanih predavača i protivljenju klera, i tokom 1840. godine preovladavao je stav po kome bi nativno stanovništvo trebalo držati u neznanju. U skladu sa ovakvim stavom, osnovne škole su pre bile „mesta gde su se čitale molitve“, a samo su u gradovima u kojima su postojale dieceze postojale stručne srednje škole u kojima se predavao španski jezik koji su učili sinovi pripadnika filipinske elite koji su se spremali za upis na visokoškolske obrazovne institucije u Manili (Ibid., 92–93).

⁵⁹³ Prema svedočenju Huana Viljegasa (Juan Villegas), sveštenik je bio inspektor u osnovnim školama; predsednik odbora za zdravstvo i odbora dobrotvornih organizacija; inspektor pri oporezivanju; počasni predsednik odbora javnih radova; izdavao je sertifikat o validnosti lične karte i njenom podudaranju sa crkvenim knjigama koje su bile su neophodne da bi se utvrdio porez na doprinose građana jer nije bilo agencije za civilnu registraciju, a gradske vlasti mogle su da ih dobiju tek nakon što bi ih sveštenik overio pečatom; davao je sertifikat o karakteru (koji je potvrđivao da li je neko bio u zatvoru, kakvi su mu preci i sl.) takođe je morao da bude overen od strane sveštenika; izdavao je potvrdu o civilnom statusu građana i stanju pojedinaca regrutovanih u vojsku; prisutao je izboru opštinskih zvaničnika; bio je cenzor opštinskog budžeta; predsednik odbora zatvora i inspektor koji je nadgledao raspodelu hrane zatvorenicima; predsednik pokrajinskih odbora i osoba zadužena za sva pitanja vezana za javne radove; povremeno i revizor i savetnik gradskog veća; supervizor izbora kandidata za rad u policiji, ispitivač učenika prvog i drugog razreda u državnim školama; cenzor dramskih komada u cilju očuvanja javnog reda i morala.

Liberalizacija filipinske ekonomije iziskivala je konkurentnost na globalnom tržištu, što je nitalagalo sprovođenje korenitih reformi u sferi obrzovanja koje je moralo da bude kadro da na tržište rada izbaci kvalifikovanu radnu snagu i eksperte iz različitih oblasti. Stoga, školski sistem je morao da bude proširen osnivanjem institucija visokog obrazovanja i kurikularno modernizovan. Sa tim ciljem, država je 1863. god. naredila da se uvede besplatno javno obrazovanje prvog ciklusa, tj. da se u selima otvore državne osnovne škole koje bi imale svetovni karakter, kao i da se osnuje redvna muška škola, odnosno učiteljska akademija koja bi obrazovala učitelje španskog jezika. Nakon dve godiine, pismenost je postala obavezna za sve funkcionere i do 1886. god. bilo je 2.143 osnovnih škola, a do 1890. god. osnovane su i državne srednje škole i van Manile, uključujući 10 škola za žene. Međutim, po mišljenju Amerikanaca, krajem veka obrazovanje u osnovnim seoskim školama bilo je i dalje na veoma niskom nivou i neformalno usmereno ka formiranju poslušnika crkvenog i kolonijalnog režima, a ne „učenih umova“ (Corpuz 1967: 203–204, 208–209).

Poput reformi u upravnom sektoru, i promene u sferi obrazovnog sistema nailazile su na jak otpor sveštenstva koje je nastojalo da očuva svoju monopolističku poziciju. Ipak, zahvaljujući reformatorskim naporima, kurikulum univerziteta *Santo Tomas* usmeren na proučavanje teologije, sholastike i crkvenog prva proširen je 1870. god. predmetima poput medicine, farmacije i hirurgije, iako ključni predmeti novog ekonomskog doba poput nauka, tehnologije, inženjeringa i poslovne i civilne administracije još uvek nisu podučavani. Međutim, od 1860. godine državne škole su svakako prestale da budu jedina i najvažnija mesta na kojima se moglo steći obrazovanje. Podstaknute reformatorskim duhom i osetnim društvenim nezadovoljstvom počele su da niču brojne private obrazovne institucije (trgovačke škole, večernje škole, umetničke škole i sl.), tako da su u periodu do 1870. god. Filipinci zapravo obrazovali sami sebe (Abinales, Amoroso 2005: 94).⁵⁹⁴

Međutim, ekonomski razvoj Filipina pokrenuo je lančanu reakciju u kojoj su se sukobile različite interesne grupe. Sa jedne strane, Španija je ponovo počela da pokazuje izuzetno interesovanje za Filipine, dok je, sa druge strane, došlo do konsolidacije

⁵⁹⁴ Početkom XX veka američki zvaničnici izneli su podatak po kome je na arhipelagu bilo 1.914 učitelja, od kojih su čak polovinu činile žene. S obzirom na ukupnu populaciju od 6.709.810 stanovnika, na 3.500 stanovnika dolazio je jedan učitelj. Iako evidentno nije postojao dovoljan broj učitelja, Filipinci su ipak bili pismena nacija jer je, u odnosu na većinu drugih zemalja, sposobnost čitanja i pisanja bila relativno česta pojava.

filipinskih društvenih grupa koje će biti od presudne važnosti za konstituisanje nacije. Istovremeno, sve osetniji prodor međunarodnog uticaja remetio je postojeću ravnotežu. Od 1870. god., a posebno u periodu od 1880. do 1890. god., znatno se uvećavao broj španskih kompanija i investitora na Filipinima.⁵⁹⁵ U ovo vreme Španija je zagovarala protekcionističku politiku i shodno tome okrenula se Filipinima kao zaštićenom tržištu. U tom cilju, 1891. godine usvojena je nova carinska tarifa kojom je, u odnosu na druge zemlje, uvoz španske robe bio posebno olakšan i zaštićen, što je doprinelo prodoru španskih proizvoda na Filipine (naročito tekstilu i katalonskom pamuku, vinima, papiru, konzervama i ulju). Na taj način, prvi put u XIX veku Filipini su najviše robe uvozili iz Španije. U skladu sa ovakvim ekonomskim ambijentom, krajem španske ere kolonijalna uprava Filipina održavala se zahvaljujući novcu prikupljanom od carinskih dažbina,⁵⁹⁶ novih nameta (poreza ustanovljenog na osnovu izdate lične karte koji su plaćali mestici i Kinezi), direktnog oporezivanja ličnog dohotka građana, tj. svih ekonomskih aktivnosti (urbanih, industrijskih i komercijalnih) i teritorijalnog poreza koji je kasnije uveden.

Španska vlada je na različite načine potvrđivala obnovljeno interesovanje za koloniju, a jedan od njih bilo je i organizovanje izložbe *Exposición de Filipinas* 1887. godine u Madridu, koja je imala za cilj bio da ukaže na bogatstva arhipelaga i mogućnosti ulaganja u koloniju. U istim semeru sprovedene su i reforme Manuela Besere (Manuel Becerra) koji je 1889. god. doneo zakone o poboljšanju kolonijalne administracije i učešću Filipinaca u lokalnoj vlasti, sekularizaciji i unapređenju obrazovanja, oživljavanju ekonomije na osnovu stimulisanja španskih emigranata, kao i reforme Antonija Maure (Antonio Maura) koji je u nameri da spreči korupciju i unapredi sistem javne uprave 1893. god. izvršio restrukturaciju opštinske i pokrajinske vlasti, zatim reorganizaciju pravosuđa i državnih finansija. Ipak, uprkos svim ovim naporima, metropola nije uspela da se nametne kao glavni tržišni akter na Filipinima, što je dodatno uzdrmalo špansko-filipinske odnose i doprinelo tome da pripadnici filipinske trgovačke buržoazije usmere svoju pažnju ka razvoju trgovinskih odnosa sa Velikom

⁵⁹⁵ Svakako, jedna od najvažnijih bila je *Compañía General de Tabacos* čija delatnost nije bila isključivo vezana za proizvodnju duvana, mada je bilo još mnogo drugih kompanija iz različitih industrijskih oblasti. Takva je bila npr., *Compañía Transatlántica*, *Pinillos Izquierdo y Cía* koja se bavila pomorskim saobraćajem, zatim *Azucarera La Carlota* specijalizovana za proizvodnju i izvoz šećera ili *Luis Garriga* za obradu i izvoz abake, itd.

⁵⁹⁶ Koje su krajem XIX veka činile 35% od ukupnih prihoda.

Britanijom, Kinom, Sjedinjenim Američkim Državama i čak Australijom, pre nego sa Španijom (Elizalde 2009: 69–70).⁵⁹⁷

Jedan od osnovnih razloga zbog koga je došlo do ovakve situacije bio je vezan za primenjivanje izrazito restriktivnih mera prilikom modernizacije filipinske javne uprave i ekonomije, a iz straha kolonijalnih vlasti od jačanja nacionalističkih pokreta za nezavisnost. Naime, Španija je nastojala da ojača mehanizme kolonijalne uprave i potvrdi svoj status metropole, zbog čega je držala podalje Filipince od političke i ekonomske vlasti, dopuštajući im jedino da vrše određene funkcije na nivou lokalne samouprave. Zapravo, Španija nije imala dovoljno sluha da prepozna političku situaciju u kojoj na Filipinima još uvek nisu ojačale separatističke struje, već su se samo razvile nove društvene grupe koje su zahtevale prilagođavanje kolonijalne politike njihovim političkim potrebama vezanim za učešće u španskom Kortesu i veće izjednačavanje prava filipinskih i španskih građana. Drugim rečima, španska vlada nije bila svesna činjenice da je tokom XIX veka u filipinskom društvu došlo do suštinskih promena i da su se razvile nove društvene strukture, odnosno klasa intelektualne filipinske elite obrazovane na filipinskim, evropskim ili američkim univerzitetima, kao i krupne buržoazije koja je kontrolisala ekonomski razvoj različitih ostrva i regiona arhipelaga. Te elitne grupe bile su podržane širokom narodnom masom kojoj su pripadali kako nezadovoljni seljaci tako i nova urbana klasa i sekularni filipinski kler i bile su dovoljno snažne da se zauzmu za budućnost Filipina i pokrenu događaje od presudnog značaja za oblikovanje nacionalnog identiteta. U takvom kontekstu, ponašanje Španije koja je u procesu formiranja liberalne države priznavala građanska prava Španaca, dok je ista uskraćivala Filipincima, bilo je u potpunosti kontraproduktivno. Naime, u španskom parlamentu bili su promovisani novi koncepti jednakosti i parlamentarnog uređenja koji su se takođe odnosili na kolonije, te je tokom kratkog perioda Španske buržoaske revolucije (*Trienio Liberal* 1820–1823) uslišen zahtev za uključivanje filipinskih poslanika u rad španskog parlamenta, ali je već tridesetih godina Filipincima uskraćeno

⁵⁹⁷ Od ukupnog izvoza Filipina Velikoj Britaniji je 1893. god. pripadalo 44,9%, Singapuru 2,3%, Kini zajedno sa Hong Kongom 21,9%, Sjedinjenim Američkim Državama 13,5%, dok je Španija kao peta na listi destinacija filipinskog izvoza blago napredovala, dosepevši na četvrto mesto sa 8,6% učešća.

pravo da imaju zastupnike u parlamentu i umesto toga svedeni su na posebne zakone kojima su zapravo njihova prava i slobode limitirani.

Da bi opravdale udaljavanje filipinskih poslanika iz parlamenta, španske vlasti su kao opravdanje navele udaljenost kolonije od metropole, jezičku barijeru i eventualnu neisplativost uključivanja predstavnika kolonije čiji je mali broj stanovnika evropskog porekla, što bi moglo da izazove ogorečenost ostatka stanovništva. Na ovaj način, Filipini su isključeni iz liberalne politike koja je promovisana u Španiji i oduzete su im političke slobode i građanska prava, čime je bačena jabuka razdora koja će u budućnosti dovesti do raskida špansko-filipinskog odnosa. Usled konstantnog odbijanja Španaca da udovolje osnovnim zahtevima Filipinaca, tenzija među filipinskim stanovništvom je postepeno rasla, kulminirajući konačno revolucionarnom borbom za nezavisnost i sklapanjem saveza sa severnoameričkim zvaničnicima koji su Filipinima obećavali bolju budućnost (Elizalde 2009: 71–73).

3.1. Sumrak španske vladavine – od restauracije do revolucije

Tokom XIX veka filipinska nacija prevazišla je razvojnu fazu „kulturološki nerazvijenih i necivilizovanih naroda“ i, prošavši kroz etapu formiranja novih društvenih grupa, u ovom periodu imala je već jasno izdvojenu elitnu klasu iz koje su izašle različite društvene klase koje su bile zamajac u formiranju filipinskog nacionalnog identiteta. Vremenom, ta elitna klasa sačinjena mahom od zemljoposjednika i trgovaca ojačala je ne samo u ekonomskom nego i u političkom smislu, okrenuvši se prevashodno izvozno orijentisanoj poljoprivredi u kojoj glavni učesnici nisu bili Španci, već američki, nemački, britanski i kineski preduzetnici. Pripadnici te elite imali su različite interese, uslovljene ili teritorijom, ili delatnošću kojom su se bavili (poput vlasnika šećernih plantaža sa Negrosa ili Pampange, pirinčanih polja Luzona ili onih koji su uzgajali druge useve u drugim oblastima od kojih je svaki imao različite potrebe i ciljeve), te u celini nisu činili homogenu društvenu kategoriju. Međutim, iako je svaka od pomenutih elitnih grupa bila različito interesno orijentisana, istovremeno je bila i promotor društvenih promena i kamen temeljac u konstituisanju nove političko-

ekonomske snage neophodne u procesu razvoja nacionalne svesti (Elizalde 1998: 314–315).⁵⁹⁸

Na taj način, uprkos žestokom protivljenju crkvenih redova, tokom XIX veka u filipinskoj ekonomiji i državnoj upravi došlo je do korenitih promena. Zahvaljujući preduzetnim kineskim mesticima koji su do 1876. god. već činili oko 23% od ukupnog broja malajskih Filipinaca (*indios*) i mestika, umesto vere i etniciteta kao osnove društvenog identiteta nametnuo se profesionalni status. Sklapanje brakova između kineskih mestika i malajskih Filipinaca oslabilo je lokalnu samoupravu jer su pripadnici nove društvene klase zazirali od političkog angažmana i društveno nadjačali moć lokalnog klera. Istovremeno, kineski imigranti koji su pristizali imali su status nacionalistički nastrojenih došljaka povezanih sa stranim kapitalom, te su kod lokalnog stanovništva izazivali su nepoverenje i sporije se asimilovali. Razvijajući se kao zatvorena zajednica, mestici su pokušavali da izdvoje svoju decu od ostatka društva, osnivajući sopstvene novine, škole, groblja i bolnice, a kako su u ekonomskom pogledu Kinezi bili važan društveni faktor, ovakvo separatističko ponašanje predstavljalo je problem za filipinsku zajednicu.⁵⁹⁹

U novonastalom društvenom poretku Španci se više nisu isključivo naseljavali u Manili ili nekolicini gradskih garnizona, već su se pomešali sa lokalnim stanovništvom i Kinezima, stvorivši tako novu mestičku populaciju.⁶⁰⁰ Ipak, u želji da zadrže prestižan status na društvenoj lestvici i istaknu „čistotu porekla“, španski mestici su sebe često nazivali kreolcima (*criollos*), mada više nisu uživali ugled nekadašnjih predstavnika stare španske kraljevine. Ustvari, kao i *principalía* i kineski mestici, i kreolci su se borili za vlast i društvenu poziciju i nastupali su kao rivali vladajućoj španskoj klasi. U tom smislu, nekadašnja društveno-ekonomska formacija u čijem su vrhu bili Španci, a temelju urođenici (*indios*), sa Kinezima kao ekonomskom sponom, postepeno je ustupila mesto dinamičnijem društvenom obrazcu (Abinales, Amoroso 2005: 98).

⁵⁹⁸ Date političke grupe bile su okrenute ka formiranju ekonomskih institucija kao što je Špansko-filipinska banka Izabele II (*Banco Español Filipino de Isabel II*) nastala 1851. god. u saradnji sa španskim kolonijalnim vlastima i istaknutim Filipincima poput Fernanda Agirea (Fenando Aguirre) i Hosea Marije Tuasona (José María Tuason).⁵⁹⁸ Sa razvojem liberalne političke misli, 1869. god. banka je promenila ime u *Banco Español Filipino* i postavši administrativno autonomnija uključivala je veći broj imućnih Filipinaca koji su davali zajmove za lokalni razvoj.

⁵⁹⁹ Osim što su se tradicionalno bavili trgovinom, Kinezi su bili proizvođači abake, duvana, pirinča, šećera i drvne građe, zatim gradske zanatlije i seoski radnici.

⁶⁰⁰ Prvobitni španski mestici bili su vanbračni potomci sveštenika i živeli su u filipinskoj zajednici kao urođenici.

Pomenute društvene grupe, često međusobno povezane, formirale su drugačiju društvenu hijerarhiju koja je iznedrila novu građansku klasu prosvetiteljskih uverenja. Novo ekonomsko bogatstvo, stečeno uglavnom zemljoposjedništvom, omogućilo je i kulturološki uspon urođeničko-mestičke elite koja je po završetku osnovnog obrazovanja nastavljala svoje školovanje u Manili na filipinskim univerzitetima i profesionalno se usavršavala na evropskim ili američkim institucijama. Za razliku od prvobitnog vida hispanizacije koju su u seoskim krajevima sprovodili misionari i koja je rezultirala širenjem „narodnog katolicizma“, gradsko tumačenje „filipinizovane hispanse kulture“ ponudilo je jednu sasvim novu i sofisticiraniju verziju španske kulture na Filipinima dostupnu prvenstveno zahvaljujući bogatstvu, a ne etnicitetu ili rasnoj pripadnosti kao sve učestalijem vidu izražavanja etničke raznolikosti. Naime, bogati i visokoobrazovani pojedinci težili su da utvrde svoju društvenu poziciju i obezbede sebi mesto uglednih građana, zbog čega su u gradovima kupovali najlepše kuće, sponzorirali crkvene aktivnosti, borili se za mesta u vlasti i ponosno prenosili evropske manire i vrednosti koje su usvojili u inostranstvu. Do kraja XIX veka koncept društvenog identiteta izgrađen na etničkoj raznolikosti Kineza, španskih mestika i urođeničke elite zamenjen je identitetom izgrađenim na osnovu klasne pripadnosti, kulturološke razvijenosti i profesije. U tom smislu, pomenute etničke grupe prihvatile su zajednički identitet uobličen u nastajućem osećanju pripadništva „filipinskom“ kao terminu preuzetom od španskih kreolaca kojim su nove društvene snage i lideri želeli da označe narodnu transformaciju svesti. Iako malobrojna u odnosu na klasu filipinskih seljaka, nova filipinska elita imala je već uobličenu strukturu sačinjenu od poglavara (*caciques*) ili zemljoposjednika nastanjenih u Manili, srednjeg sloja zakupaca i trgovaca koji su činili ujedno urbani deo profesionalno izgrađene populacije (doktori, advokati, novinari, sveštenici i radnici – računovođe, činovnici, radnici u fabrikama, na dokovima itd.). Iz ovog urbanog sloja izdvojili su se intelektualci koji su artikulirali zahteve filipinskog naroda za društvenim priznanjem i uvažavanjem. Na taj način, intelektualci su zapravo odigrali ključnu ulogu u formiranju nacionalne svesti. Zahvaljujući njihovom aktivizmu i propagiranju nacionalističkih ideja putem književne kritike postojećeg sistema uobličeni su osnovni postulati filipinskog nacionalizma koji je sve više stremio osamostaljivanju i oslobađanju od kolonijalne vlasti Španaca. Zapravo, reforme koje su sprovedene u koloniji bile su relativno uspešne jer iako su dovele do

boljitka u obrazovnom i ekonomskom sektoru, jasno su ukazale na neadekvatnost očuvanja kolonijalnog sistema i nesposobnost španske uprave da zadrži poziciju vlast na Filipinima. Sa razvojem nove filipinske elite svetovne i crkvene vlasti jasno su prepoznale pretnju i nakon reformatorskog perioda još više su zatvorile sistem umesto da u njega uključe nove društvene aktere (Elizalde 1998: 315; Abinales, Amoroso 2005: 99).

Kao što je već pomenuto, iako ekonomski ne tako osnažena, uporedo sa filipinskom elitom ojačala je i seljačka filipinska klasa kod koje se takođe probudila svest o potrebi za poštovanjem njenih prava od strane predstavnika kolonijalne vlasti i španskog klera. Istovremeno, shvatajući neophodnost masovne podrške u borbi protiv kolonizatora, nacionalistički lideri želeli su da pridobiju podršku seljačke klase, kao i urbane radničke klase koja je sve više jačala. Sa druge strane, kao veoma važan faktor u oblikovanju filipinskog identiteta i borbama za nezavisnost izdvojio se i urođenički kler i nezavisni verski pokreti formirani na ostrvima. Kako su od samog početka nastojale da ograniče razvoj filipinskog klera i njegov uticaj na lokalno stanovništvo, kolonijalne vlasti bile su neprijateljski nastrojene prema filipinskom sveštenstvu.⁶⁰¹ Iako je liberalna politika pojedinih guvernera bila uperena protiv zloupotrebe položaja od strane crkvenog klera, tokom XIX veka u nekoliko navrata sama politika Španije blokirala je sekularizaciju filipinskih parohija. Uprkos tome, kako je sveštenečki poziv obezbeđivao i političku moć i društveni prestiž, članovi uglednih filipinskih porodica već su počeli da traže svoje mesto u crkvenim redovima i parohijama pre nego u lokalnoj vlasti. Tenzija između ove dve struje pojačala se biskupskim ponovnim insistiranjem na poseti, odnosno sprovođenju kontrole i ispitivanju obrazovanja i morala u crkvenim redovima, što su za razliku od sekularnih sveštenika parohijski sveštenici uvek odbijali. Da bi iskoristili situaciju, biskupi su postavljali na podređena mesta svetovne sveštenike kako bi kontrolisali i špijunirali parohijske sveštenike na Filipinima koji su zauzvrat iskaljivali svoj bes na svetovnom sveštenstvu, odnoseći se prema urođeničkim redovnicima kao intelektualno i duhovno inferiornijim. Ipak, za razliku od španskih

⁶⁰¹ Kraljevskim dekretom iz 1770. godine naređeno je da se sprovede sekularizacija filipinskih parohija, tj. da sveštenici prepuste parohijska mesta svetovnom sveštenstvu biskupija čjoj jse vlasti crkveni redovi na Filipinima nisu povinovali. Kako nakon osvajanja Filipina svetovno sveštenstvo skoro nije ni postojalo, misionarima je logično pripala vlast nad parohijama, ali su krajem XVIII veka jezuiti su napustili Filipine, što su biskupi iskoristili da na njihova mesta postave svetovni kler koji je bio otvoreniji za prijem urođenika i mestika u sveštenečke redove (Robles 1969: 13).

sveštenika koji su krajem XIX veka uglavnom bili loše obrazovani provincijalci, filipinski sveštenici bili su među najobrazovanijim ljudima u koloniji, a zahvaljujući svom statusu podređenih, imali su priliku da uvide sve mane i poroke španskog sveštenstva koje je na taj način demistifikovano i u društvu svedeno na nivo „običnih ljudi“.

U očima španskog klera liberalna vlada podrivala je špansku vlast na Filipinima jer je sa jačanjem urođeničkog sveštenstva opao broj Filipinaca koji su dolazili na misu, počele su da kruže subverzivna književna dela, a bratimljenje sa strancima ojačalo je „jerećićka razmišljanja“. Sa druge strane, liberalna vlada je sekularnom sveštenstvu samo dala argumente da iznese optužbe protiv španskog klera. Ogorčeni zbog okupiranosti misionarskih redova profitom pre nego duhovnim pitanjima, filipinski sveštenici otvoreno su izražavali svoje negodovanje pred članovima porodice i sunarodnicima, otvarajući tako pitanje moralne opravdanosti celokupnog režima. Zbog takvog stava filipinsko sveštenstvo okarakterisano je kao anti-špansko, a sa povratkom jezuita 1859. god. crkveni kler je uspeo da povрати kontrolu nad mnogim parohijama (Corpuz 2005).

Izrazi nezadovoljstva protiv španskih vlasti i misionarskih redova postali su konstantna pojava od početka XIX veka. Zbog sukoba interesa između pripadnika elite i misionara došlo je do pooštavanja odnosa. Zapravo, od ovog trenutka sve novonastale društvene grupe (radnici, poljoprivrednici, seljaci i nadničari, ekonomska elita ili preduzetnici, lokalno sveštenstvo i crkveni redovi), nezadovoljne pravnim statusom i odsustvom jednakosti i osnovnih građanskih prava, ujedinili su se u borbi za svoje različite interese, ali protiv istog neprijatelja – Španije. U tom smislu, započela je njihova zajednička borba za nezavisnost koja je trebalo da omogući konstituisanje slobodne nacije u okviru koje je svaka od pomenutih grupa trebalo da ima mogućnost da ostvari sopstvene interese. Drugim rečima, uprkos zajedničkom cilju, nacionalistička borba koju je vodio narod Filipina nije bila produkt jedinstvenog narodnog pokreta, a sama borba za nezavisnost bila je motivisana različitim ciljevima. Na prvom mestu bili su se zahtevi za jednakošću Filipinaca i Španaca, politička prava i slobode koje je promovisala filipinska intelektualna elita koja se pozivala na nezadovoljstvo naroda zbog zloupotreba koje su činili predstavnici španske kolonijalne vlasti, zatim nezadovoljstvo zbog visokih položaja na kojima su bili

pripadnici španskog klera koji su odlučivali o skoro svim životnim pitanjima Filipinaca, kao i nejednakog tretmana i guranja filipinskog sveštenstva u zapećak. Osim toga, otpor prema misionarima bio je istovremeno produkt izraženog verskog diverziteta koji je vladao među Filipincima koji su negovali duboko usađene kultove i animistička verovanja, zatim različite sinkretističke forme nastale pod uticajem islama, hrišćanstva i milenarističkih pokreta. Sa druge strane, nezadovoljstvo zbog razvoja zemljoposjedništva koje je bilo mahom dirigovano od strane misionarskih redova, što je u ekonomskom smislu otežavalo razdvajanje agrarnog od industrijskog sektora od nove ekonomske filipinske elite koja je sve više menjala ekonomski profil Filipina.

Konačno, 1823. godine izbila je prva pobuna protiv diskriminacije Filipinaca kojima nije bilo dozvoljeno da profesionalno napreduju niti obavljaju važne državne funkcije koje su vršili Španci. Iste godine, verski pokret predvođen od strane Apolinarija de la Krusa (Apolinario de la Cruz) strogo je sankcionisan, a 1843. godine došlo je do vojne pobune u kojoj su jasno deklarirani ciljevi borbe za sticanje nezavisnost i oslobođanje od kolonijalnih sila, ali je pobuna ugušena od strane filipinskih vojnika koji su bili na strani španske vlade. Tokom šezdesetih godina počeli su da kruže pamfleti čiji autori su bili filipinski sveštenici poput Pedra Pelaesa (Pedro Peláez) ili Hosea Apolonia Burgosa (José Apolonio Burgos) koji su protestovali protiv diskriminacije Filipinaca i nastojanja Španaca da umanje uticaj filipinskog klera na lokalno stanovništvo. Nakon toga usledila je poslednja pobuna protiv španske vlade, tj. ustanak kod luke Kavite (*Motín de Cavite*) 1872 godine. Sa jačanjem intelektualne filipinske elite koja je se borila za aktuelne političke ideale i bila svetski obrazovana, sukob je kulminirao kada su vlasti okrivile tri filipinska sveštenika Marijana Gomesa (Mariano Gómez), Hosea Apolonia Burgosa i Hasinta Samoru (Jacinto Zamora), koji su uživali veliku popularnost i ugled među narodom, i odlučile da ih pogube. Istovremeno, konzervativno orijentisani predstavnici španske vlasti započeli su progon uglednih filipinskih porodica koje su podržavale revoluciju u Španiji 1860. godine. Nekoliko stotina ljudi privedeno je i deportovano na Visaje, Mindanao, Marijanska ostrva i u Španiju. Međutim, uprkos uterivanju straha, pogubljenja sveštenika probudila su prkos narodnih masa koje su stradale učinile mučenicima, dok su nepravda i nezdrava

situacija unutar crke među elitnim krugovima i filipinskim sveštenstvom još više podstakle širenje nacionalizma i pobunu protiv Španije 1896. godine. Iako nisu bili naročito politički organizovani, verski milenaristički pokreti, tj. branioci Hrisovog stradanja (*payson*), bili su jaka opozicija kolonijalnim vlastima, a pogotovu španskom sveštenstvu (Abinales, Amoroso 2005: 104; Elizalde 1998: 316–317).⁶⁰²

Pasyon je ustvari predstavljao jednu vrstu verske prakse u kojoj su bili pmešani elementi „folk katolicizma“ i paganskih verovanja duboko ukorenjenih u svest filipinskog čoveka. Suštinski, ideje i religijska praksa ovih verskih grupa nisu se podudarale sa katoličkom doktrinom Španaca. Masovno iskustvo doživljeno prilikom proslave Svete nedelje bitno je uticalo na svest seoske klase i potonje ustanke protiv Španaca. Iako je većina Filipinskog stanovništva u nizijama prihvatila hrišćanstvo, napustivši rituale posvećene sveštenicama (*babaylanes*) kao medijumima viših sila, kao i u drugim krajevima Jugoistočne Azije koji su primili hinduističke, budističke i islamske uticaje, nametnuto katoličanstvo na Filipinima dobilo je autentičan filipinski pečat, razvijajući se u skladu sa narodnom kulturološkom matricom iz koje se najvećim delom formirao antikolonijalni izraz krajem XIX veka. Zapravo, različiti uskršnji rituali, posebno čitanje dela o Hristu i dramatizacija njegovog stradanja, imali su kontradiktoran uticaj na filipinsko društvo. U osnovi, Španci su ovaj metod koristili da bi usadili urođencima lojalnost prema kruni i crkvi, istovremeno provocirajući kod pokorenog stanovništva osećaj mirenja sa novom verom i kulturom koju je trebalo bespogovorno da prihvate, kao i brigu o moralnosti i zagrobnom životu pre nego zaokupljenost ovozemaljskim problemima. Međutim, iako im to nije inicijalno bila namera, misioanari su Filipincima dali mogućnost da artikulišu sopstvene ideale, vrednosti i čak nade o oslobođenju. Naime, nakon izumiranja epske tradicije do koje je došlo tokom XVI i XVII veka, uz negovanje sopstvenog verskog izraza (*payson*), filipinski narod je uspeo da očuva koherentnu sliku o drugima i svom mestu u svetu. Nasuprot tome što je ovaj verski izraz bio drugačije sadržine, njegov karakter je oličavo vitalnost filipinskog načina razmišljanja koje je koncepte iskupljenja i uskršnuća koristilo prevashodno kao pokretače akcije. U tom smislu, pokret je suštinski bio

⁶⁰² Španci su brzo ugušili pobunu, iskoristivši je kao izgovor da javno pogube dva mestička i jednog kreolskog sveštenika i tako zaustave širenje revolucionarnog duha na Filipinima. Iako je Burgos pisao kritičke tekstove na račun vlade, nijedan od optuženih sveštenika nije učestvovao u podizanju bune, ali su delovali kao predstavnici revolucionarnih društvenih grupa, i to u okvirima najvažnije institucije, tj. crkve.

subverzivnog karaktera jer je objedinjavao narod putem slika i kolektivnih verskih osećanja koje su revolucionarni lideri uspešno koristili u borbi protiv kolonijalizma (Ileto 1979: 11–12).

3.1.1. Formiranje filipinske intelektualne elite i borbe za nezavisnost

Zbog uvećane vrednosti zemljišta prekrivenog usevima, crkveni redovi podigli su cenu zakupa zemljišta i troškove iznajmljivanja, direktno umanjujući prihod od zakupaca i onih koji su iznajmljivali imanja. Kako su već bili nezadovoljni zbog korupcije, poreza i crkvenih nameta, ovakav potez samo je pogoršao nezadovoljstvo intelektualne elite koja se budila, osećajući kolonijalni sistem kao eksploatatorski, a kulminirala je omalovažavanjem i ismevanjem filipinskih intelektualaca od strane crkvenih lica. Zaprvo, glavno poprište konfrontacija bilo je visoko obrazovanje gde su se misionari striktno držali konzervativnog pristupa i zastarelih nastavnih planova, odbijajući da u kurikulum uključe učenje španskog jezika kao obaveznog predmeta. Upravo zahvaljujući ovom sukobu, došlo je do masovnog odlaska filipinske omladine na evropske studije i kasnije formiranja grupe tzv. prosvećenih (*ilustrados*) pojedinaca. Odlazeći na studije u Evropu, osim kvalitetnog obrazovanja, ovi mladi Filipinci stekli su uvid u širu sliku i oslobodili su se osećaja inferiornosti u odnosu na Špance koje su nakon poređenja sa drugim Evropljanima bili u stanju da vide drugim očima. Na taj način, novonastajuća elita imala je više samopouzdanja i, u skladu sa političkim idealima svog vremena, zahtevala je modernizaciju društva, jednakost prava i istu šansu za sve stanovnike Filipina. Iako još uvek ne odbacujući otvoreno suverenitet Španije, intelektualna elita je osuđivala nepravedno i neodgovorno ponašanje kolonijalnih vlasti, ali nije bila revolucionaristička niti je pozivala na pobunu. U tom smeru, od 1870. godine, intelektualci su se organizovali, oformivši u Manili pokret Propaganda (*Movimiento de Propaganda*) kako bi izdejstvovali ekonomsku modernizaciju i sprovođenje institucionalnih reformi koje bi omogućile vladavinu prava. Međutim, shvativši da ih Španija ne prihvata kao jednake niti ima nameru da uvaži njihove zahteve, pokret prosvećenih dobija novu dimenziju i od 1890. god. započinje borbu za osamostaljenjem Filipina (Abinales, Amoroso 2005: 104 –105; Elizalde 1998: 318).

Nesuglasice sa španskim vlastima i katoličkom crkvom uticale su na to da se mnogi intelektualci pridruže masonima, tj. međunarodnom bratstvu Slobodnih zidara koje je nastalo u Evropi i čiji su se članovi prvi put pojavili na Filipinima 1880. god.⁶⁰³ Jedan od najistaknutijih predstavnika separatističkog pokreta bio je Hose Risal.⁶⁰⁴ Rodom iz ugledne porodice, Rizal je studirao medicinu na univerzitetu *Santo Tomás*, a potom je svoje studije nastavio u Španiji gde je pod njegovim rukovodstvom grupa Filipinaca objavljivala časopis (*La Solidaridad*). Sam pokret širio je u Evropi tekstove nacionalističke sadržine i lobirao je za sprovođenje reformi unutar filipinske kolonije. Program propagandista bio je sveobuhvatan i podrazumevao je promene u oblasti javne uprave, zaustavljanje korupcije u vlasti, povratak dostojanstva Filipincima i njihovo zvanično prihvatanje kao lojalnih građana Španije, zatim usvajanje i primenu španskih pravnih odredbi i zakona i na teritoriji Filipina kao provinciji Španije, ograničavanje moći španskog klera koji je upravljao skoro svim sektorima javnog života, direktno oporezivanje građana u skladu sa njihovim imovnim stanjem umesto plaćanja danka i prisilnog rada, kao i formiranje filipinske vlade sa predstavnicima u španskom parlamentu (Schumacher 1997: 26, 28–29).

Glavni vođa propagandističkog pokreta bio je Marselo del Pilar (Marcelo del Pilar),⁶⁰⁵ rodom iz Malolosa (Malolos), važnog trgovinskog centra povezanoga sa

⁶⁰³ Među masonima nije bilo rasne diskriminacije, a tajnovitost koja ih je pratila posebno je pogodovala Filipincima koji nisu želeli da za njihove ideje saznaju španski sveštenici. Istovremeno, red je omogućio filipinskim intelektualcima da se zbliže, slobodno razmenjuju svoje utiske, ideje i vizije (Schumacher 1997).

⁶⁰⁴ Hose Risal rodio se 1861. godine u uglednoj, mešovitoj porodici (kineskih, japanskih, španskih i tagaloških potomaka). Bio je pesnik, romanopisac, istoričar, doktor, esejista, politički kritičar i polemičar koji se svojim književnim radom i idejama izdvojio kao „prvi Filipinac ili centralna ličnost revolucionarne generacije”. Kao veliki erudita učen od strane dominikanaca i jezuita znao je latinski i hebrejski jezik, a u devetnaestoj godini pobedio je na književnom konkursu, pišući na nematernjem – španskom jeziku. Pod optužbom da je podsticao ustanak 1896. god., streljan je po naredbi Španaca od strane filipinske vojske (Abinales, Amoroso 2005: 108).

⁶⁰⁵ Del Pilar je bio student prava na univerzitetu Santo Tomas sve do 1870. godine kada je prekinuo studije nakon sukoba sa sveštenikom oko tarife za krštenje kome je prisustvovao u svojstvu kuma. Kasnije je završio studije i po sticanju diplome 1880. god. kao urednik tagaloške sekcije, pridružio se novinarima koji su u Malolosu pisali za *Diariong Tagalog*, tj. prvi dvojezični list na Filipinima. Nakon što je časopis ugašen del Pilar se posvetio pravu i propagiranju nacionalizma i antiklerikalizma kako u Manili tako i u svom kraju. Početkom 1880., aktivisti Malolosa naveli su sveštenike da postave njihove kandidate na funkciju gubernadorcilja. Nasuprot tome što su sveštenici nastojali da pridobiju podršku vlade, 1885. filipinska elita Malolosa je uz podršku liberalnih španskih vlasti nastavila svoju antiklerikalnu kampanju. Međutim, u periodu 1887–1888, klima se promenila u korist konzervativaca koji su podržavali crkvu i pokrenuli su akciju protiv antiklerikalne filipinske elite. Kao jedan od najistaknutijih predstavnika, del Pilar je od strane vlasti označen kao „subverzivan i antišpanski orijentisan“, a pod pretnjom hapšenja napustio je Filipine, otišavši u Španiju.

Manilom. Iako smešten u centru kineske četvrti, pred kraj XIX veka Malolos je bio razvijen, izvezno orijentisan industrijski grad koji je sa tri šećerane i fabrikama za proizvodnju i obradu kokosovog ulja, ribe, pirinča, indiga i brojnom populacijom bio jedinstveni urbanistički primer i sedište filipinske političke elite i antiklerikalne aktivnosti. Ipak, u nastupajućim represivnijim uslovima, pokret je nastavio svoje reformističke aktivnosti, ali koristeći druge metode. Naime, prilikom posete generalnog guvernera Malolosu, grupa meštanki rodom iz četiri velika mestičko-kineska klana, zatražila je javno dozvolu da se osnuje večernja škola za učenje španskog jezika. Njihov aktivizam privukao je pažnju propagandista koji su pišući o njima proneli glas o njihovim aktivnostima i u Evropi. Na taj način, „žene iz Malolosa” godinama su bile centralna aktivistička snaga, omogućujući tajno sastajanje reformista i javno iskazujući prezir prema španskom sveštenstvu (Abinales, Amoroso 2005: 106 –107).

Osim školovanja u Španiji, Hose Risal je svoje obrazovanje upotpunio u inostranstvu (Nemačkoj, Francuskoj, Japanu, Americi itd.), a ostao je zapamćen po svojim delima o apsurdnosti života u koloniji od kojih se posebno ističu *A la juventud filipina* (1879), *El consejo de los dioses* (1880), *Noli me tangere* (1887) y *El filibusterismo* (1891) (Elizalde 1998: 318– 320).⁶⁰⁶ Još kao student Risal se suočio sa nepravdom filipinskog sistema, što je učinilo da događaji iz njegovog ličnog života doprinesu radikalizaciji njegovih političkih stavova. Naime, njegova mestička porodica direktno se sukobila sa državnim i crkvenim vlastima kada je Risalov brat Pasiano (Paciano) uhapšen u protestima nakon pobune u luci Kavite. Osim toga, 1890. god., dok je Risal još bio u Evropi, pod optužbom da nije plaćala neophodnu rentu dominikacima u čijem posedu je bilo imanje, država je konfiskovala zemljište koje je njegova porodica obrađivala. Na taj način, Risalova familija ušla je u spor sa crkvom i državom, nakon

⁶⁰⁶ U svojim delima Risal je isticao neophodnost sprovođenja reformi javnog sektora i stvaranja jednog slobodnog i pravednog društva u kome bi svi narodi nesputano razvijali svoje kapacitete i zajednički unapređivali zemlju. Takođe, Risal se zalagao za postojanje filipinskih predstavnika u Kortesu i puno poštovanje ljudskih prava i svih demokratskih principa, smatrajući da njegovi sunarodnici imaju parava da budu u vrhu filipinske vlasti, kao i da španski kler ne bi trebalo da bude politički aktivan. U tom smislu, iako su Risalove ideje bile izrazito reformističkog karaktera, ipak u osnovi nisu bile antišpanske. Risalova dela, posebno romani *Noli Me Tangere* i *El Filibusterismo* istakli su se dubokom analizom svakodnevice u kolonijalnom društvu koje iako još uvek nesvesno svog nacionalnog identiteta, obiluje karakterima (dominikancima, prevrtljivim advokatima, zanatlijama, seljacima, kockarima, korumpiranim novinarima i policajcima, lokalnim upravnicima - *caciques*, očajnim intelektualcima itd.) koji jasno definišu i određuju filipinsku naciju. Kao oštra kritika kolonijalnog društva, roman *Noli Me Tangere* napisan je na španskom jeziku, objavljen je u Nemačkoj i krišom preveden i distribuiran na Filipinima. U tom smislu, to je prvi antikolonijalni azijski roman koji je predvideo stvaranje novog društvenog entiteta (Abinales, Amoroso 2005: 108).

čega su Pasiano i još dva člana familije deportovani, a majka osuđena na dve godine zatvora. Nakon što je Vrhovni sud odbio Risalovu žalbu na presudu, Risal je shvatio da Filipinci nikada neće imati ista prava kao i Španci i odlučio da se vrati u otadžbinu i podstiče filipinski narod da se mirnim putem bori za reforme i nezavisnost. Vođen tom idejom, Risal se vratio u Manilu 1892. god. i osnovao je Filipinsku ligu (*Liga Filipina*). Međutim, strahujući od Risalovog uticaja, generalni guverner je odlučio da ga uhapsi i proterao ga je u Dapitan (Dapitán). Iako su se Risalovi sledbenici uvek borili za svoje ideale pacifičkim putem, ubrzo se pod vođstvom Andresa Bonifasia (Andrés Bonifacio), visajskog industrijalca, oformio radikalni reformatorski blok *Katipunan*. Bonifasio je opravdavao upotrebu sile u cilju ostvarenja željenih promena, a podžavala ga je sitnu buržoazija urbane i seoske populacije. Pokret je promovisan putem propagandnih novina *Kalaayan*, koje su pozivale Filipince na oružani ustanak protiv španskih okupatora. Postepeno su, uz podršku naroda organizovane i gerilske borbe, a 26. avgusta 1896. godine Bonifasio je na sastanku (*el Grito de Balintawak*) u znak protesta protiv kolonijalnih vlasti simbolično pocepao ličnu kartu i aminovao odluku o ustanku i borbi protiv španske vlade. Pobuna je izbila u Manili i u roku od četiri dana proširila se i na obližnja ostrva arhipelaga. Guverner Ramon Blanco (Ramón Blanco) poslao je telegram Španiji, tražeći pojačanje, a 30. avgusta proglasio je vanredno stanje u osam provincija. Takođe, da bi sprečio pobunu, obećao je pobunjenicima da protiv njih neće biti preduzete nikakve represivne mere ako se u roku od 48 sati predaju. Ipak, njegov pokušaj nije uspeo i pobuna se proširila i na druga ostrva. Tokom ovog sukoba uhapšeni su mnogi filipinski intelektualci koji su se zalagali za razvoj zemlje i nezavisnost Filipina. Među uhapšenima našao se i Hose Risal koji je streljan 30. decembra 1896. godine.⁶⁰⁷

Tokom narednih meseci, dok su trajale borbe otvorilo se pitanje liderstva, jer su unutar pokreta za nezavisnost različite vođe upravljale različitim društvenim grupama, a Bonifasio nije bio ni vojno lice niti dovoljno dobar strateg da bi očuvao svoju poziciju pred oficirom Emilijom Aginaldom (Emilio Aguinaldo) koji je se pokazao kao sposoban vojskovođa prilikom zauzimanja luke Kavite. U oktobru 1896. god. Aginaldo

⁶⁰⁷ Kada je izbila pobuna Risal je već bio na putu ka Kubi gde je trebalo da radi kao lekar, ali je uhapšen u Barseloni i deportovan u Manilu. U tom smislu, iako zapravo nije podržavao rat sa Španijom niti je direktno učestvovao u pobunjeničkim događajima, Risal je ipak morao da plati životom jer predstavljao simboličku figuru filipinske borbe za nezavisnost, a nepravedan osuda ga je samo ovekovečila kao revolucionarnog junaka.

je izdao zasebne manifeste filipinskom narodu, putem kojih je pokušao da organizuje revolucionarne aktivnosti protiv španskih vlasti. U jeku borbi i neslaganja sa pobunjeničkim pokretom, 1897. god. formirana je revolucionarna vlada čiji je predsednik bio Aginaldo, dok je Bonifasiu pripala funkcija ministra unutrašnjih poslova. Međutim, unutrašnja trvenja između sledbenika pomenutih lidera, koji su imali različite političke programe, stvorila su pogodno tlo za kovanje zavera i splotkarenje, što je dovelo do pokretanja sudskog postupka protiv Bonifasia koji je optužen za izdaju i osuđen na smrt. Iako je Aginaldo poništio presudu, pod još uvek nerasvetljenim okolnostima, 10. maja 1897. god. izvršen je atentat na Bonifasia, a Aginaldo je ostao neprikosnoveni vođa filipinskog separatističkog pokreta.

Od 1897. godine novi generalni guverner Filipina Kamilo Polavieha (Camilo Polavieja) intenzivirao je antirevolucionarne borbe i ubrzo su Manila i Kavite ponovo bili pod kontrolom Španaca. Istovremeno, Aginaldo je bio primoran da se skloni u Biac-Na-Bató gde je regrupisao vojne snage i u novembru 1897. god. doneo prvi Ustav Filipina koji je branio osnovna ljudska prava, zastupao odvajanje od Španije i deklarirao Filipine kao nezavisnu republiku. Budući da se rešenje sukoba nije naziralo, Španci su imenovali novog generalnog guvernera Fernanda Prima de Rivera (Fernando Primo de Rivera) koji je novim metodama pokušao da uguši nemire i u tom cilju pozvao Aguinalda da bi pregovarali i sklopili primirje. Pregovori su trajali dugo i nakon dva preliminarne sporazuma konačno je 14. decembra 1897. god. potpisan mirovni sporazum *Biac-Na-Bató* prema kome je, da bi predali oružje i priznali suverenitet Španije, kraljevina trebalo da isplati pobunjenicima 800.000 pezosa. Takođe, nakon uspostavljanja mira predviđeno je sprovođenje reformi, ali ne jasno formulisanih, i deportovanje Aguinalda i drugih 27 revolucionarnih vođa u Hong Kong. Iako većina klauzula potpisanog sporazuma nije bila sprovedena ni sa jedne strane (novac nije isplaćen pobunjenicima, nisu sprovedene očekivane reforme niti su pobunjenici predali svo oružje i obustavili u potpunosti ratne aktivnosti), španska vlada na Filipinima je nominalno mogla da tvrdi da je 1898. godinu započela u mirnodopskim uslovima i sa probuđenim interesovanjem za budućnost kolonije koja se ogledala u novim političkim programima i izraženom nastojanju da se podstakne razvoj filipinske ekonomije.

Međutim, nisu svi pobunjenici prihvatili uslove pomenutog mirovnog sporazuma, te su sporadično, u pojedinim krajevima izbijali nemiri i borba za

nezavisnost Filipina je nastavljena. Tokom špansko-američkog rata ova revolucionarna žarišta su buknuła jer, kada su uvideli da nisu dobili željenu autonomiju, Filipinci su u februaru 1899. god. započeli borbu protiv Amerikanaca. Iako su se samo godinu dana kasnije, tj. 1901. god., Aguinaldove trupe predale, još uvek su postojale aktivne revolucionarne snage, a poslednji među pobunjenicima, Migel Malvar (Miguel Malvar) se predao 1907. godine, čime su borbe za nezavisnost revolucionarnih filipinskih snaga u potpunosti okončane (Abinales, Amoroso 2005: 107, 109; Elizalde 1998: 318–322).

4. Zaključna razmatranja

Nastojeći da multidisciplinarnim pristupom pružimo kvalitetnu kulturološku analizu španskog kolonijalnog prisustva na prostoru Filipina, u ovom radu analiziran je globalni kulturno-istorijski kontekst i kritički razmatran razvojni put filipinskog društva u doba španskog kolonijalnog perioda (1521–1989). Holističkim pristupom u analizi društvenih i duhovnih tendencija koje su obeležile ovaj period potvrđena je polazna hipoteza rada prema kojoj je ovaj period ne samo važan za razumevanje kulturnih i multikulturalnih modela koji su oderedili nacionalni identitet i kulturološku matricu Filipina nego predstavljaju i inspirativno polazište za tumačenje do danas značajnih multikulturalnih tokova. Istovremeno, istorijsko-preglednim metodom, kao i komparativno-kritičkom interpretacijom različitih vidova percepcije ovog kulturnog razdoblja kako u zapadnom tako i u azijskom kulturnom kompleksu, iz kulturno-istorijske perspektive analitičko-interpretativnim metodom zaključili smo da su pojedina dešavanja i fenomeni ovog razdoblja nedovoljno istraženi, a značajni za celovito sagledavanje i ispravno razumevanje čitavog niza kulturoloških obrazaca koji obeležavaju savremene društvene tokove i danas određuju kulturni identitet Filipina.

U prezentovanju globalnog konteksta u kome se razvijala filipinska nacija pošli smo od prehispaniskoh perioda, odnosno razvoja Filipina još u vreme pomorske azijske trgovine i perioda poznatoga kao *age of commerce*, zatim zlatnog doba španskog kraljevstva i formiranja Filipina kao zemlje misionara i galeona, pa sve do buđenja revolucionarnog duha i filipinskih borbi za nezavisnost i početka tzv. američke demokratske ere. Naime, ovakav pristup pokazao se esencijalnim prvenstveno zbog regionalne specifičnosti arhipelaga i osobenosti različitih filipinskih etničkih grupa.

Ovakve okolnosti, kao i činjenica da su u XVI Filipini prvi put kolonizovani od strane Španaca, a zatim ponovo i od Amerikanaca na prelazu iz XX u XXI vek, bitne su za stvaranje adekvatne slike o formiranju filipinskog kulturnog identiteta. Filipinci su prva azijska nacija koja se zahvaljujući revolucionarnim snagama oslobodila kolonijalnog sistema i stvorila republiku 1898. god. Istovremeno, Filipini su postali azijska zemlja sa najvećim procentom katoličkog stanovništva (čak 83%), ali i zemlja u kojoj crkva ne prihvata radikalno shvatanje klatoličanstva, a određeni paganski običaji i tradicionalne vrednosti i dalje boje svakodnevicu autohtonog stanovništva. Sa druge strane, iako su Filipini kao društvo prihvatili liberalne demokratske principe, ideološka svest Filipinaca počiva na društvenoj stratifikaciji izgrađenoj na mreži međuzavisnosti, familijarnih odnosa ili „elitnom konstitucionalizmu i bratstvu” (Abinales, Amoroso 2005).

Kao što je u prvom delu rada navedeno, u autohtonoj filipinskoj zajednici *datus* ili poglavari pripadali su naslednoj aristokratskoj klasi (*maginoo* kod Tagala) čiji su se pripadnici međusobno venčavali. Pozicija poglavara podrazumevala je politički, vojni, sudski, religijski i preduzetnički angažman, a uspeh i moć vođe zavisili su od njegovih individualnih sposobnosti, harizme, hrabrosti i umešnosti. Zbog ovakvih osobina, ovi pojedinci lako su sticali bogatstvo, a samim tim i sledbenike. Kada se Magelan iskrcao u centralnoj oblasti Filipina 1521. god., on i Visajci su odmah počeli da razmenjuju poklone i da trguju.⁶⁰⁸ Jedan od prvih vođa sa kojima se Magelanova ekspedicija susrela bio je kralj Butuana koji je se pobratimio sa Magelanom koji mu je, zauzvrat, pokazao vatrenu moć svoje vojske. Posle nekoliko nedelja provedenih u prijateljskoj atmosferi i zajedničkom obedovanju i ispijanju pića, Španci su održali uskršnju misu i, iako su im se pridružila dva filipinska poglavara koja su poljubila krst, nijedan nije prineo žrtvu niti se pričestio. Ipak, pre odlaska Magelanovi ljudi su za „blagostanje” urođenika podigli krst na najvišem brdu i rekli im da ukoliko svakog jutra budu iskazivali pijetet prema krstu, ništa neće moći da im naškodi. Na taj način, još prilikom prvog susreta sa Filipincima Španci su povezali širenje vere sa demonstracijom vojne moći, čime su ostavili jak utisak na lokalno stanovništvo. Ta praksa je nastavljena i kada je ekspedicija

⁶⁰⁸ Španci su nudili šešire, noževe, ogledala, češljeve i predmete od slonovače, dok su Visajci imali ribu, vino od plame, banane, kokos, đumbir i zlato.

1521. god. stigla na Sebu, ostrvo koje je važiło za najveću naseobinu sa najrazvijenijom trgovinom.⁶⁰⁹

Kada je Magelan stigao na Sebu, radža Humabon je pokušao da mu naplati porez, kao što je činio i sa prethodnim trgovcima, ali je Magelan to odbio, pozivajući se na superiornost španskog kralja i demonstrirajući vatrenu moć svoje vojske. Nakon toga je radža ponudio da plati danak Magelanovom kralju,⁶¹⁰ ali je Magelan odgovorio da je njegov jedini cilj trgovina i širenje katoličke vere. Zapravo, Magelan je odmah jasno stavio do znanja da će njegovi jedini neprijatelji biti oni koji su protiv njegove vere, dok će oni koji svojevóljno prihvate hrišćanstvo imati bolji tretman u odnosu na ostale.⁶¹¹ Stoga, u relativno kratkom vremenskom periodu sam radža i oko 800 urođenika sa Sebu i okolnih ostrva pokršteno je. Sa kulturološke strane, usvajanje nove vere bilo je relativno prihvatljivo za Filipince koji su lako podučeni da usvoje simbol krsta, dok im je uništavanje statua i figurica predaka i božanstava veoma teško palo (Abinales, Amoroso 2005: 48).

4.1. Osobenosti i izazovi hispanizacije

Kada je Magelan uspeo da izleči jednog bolesnog urođenika, proces pokrštavanja je znatno olakšan, a započet je preobraćanjem Humabonove supruge kojoj je Magelan poklonio figuricu Isusa da bi nadomestio nedostatak nekadašnjih idola. Ova figurica poznata je kao *Santo Niño de Cebú* kasnije je masovno prihvaćena kao simbol obožavanja od strane Sebuana, što je Seus Salazar (Zeus Salazar) video kao identifikaciju sa božanstvom (*likha*) povezanim sa suncem, morem i kultom obrade zemlje. Takođe, Magelan je pokušao da prilagodi društveno uređenje Sebu španskom kulturnom obrazcu, zahtevajući od vođa lojalnost, pokornost i priznavanje suvereniteta kralja Španije, što su stanovnici obližnjeg ostrava Maktan (Mactan) odbili, a u okršaju sa njihovim vođom Lapulapuom Magelan je izgubio život. Kako nije doživeo obećanu božansku zaštitu, Humabon je pokušao da povрати svoju poziciju, predajući zarobljenje Špance, a Visajci su sakrili figuricu Hrista (*Santo Niño*). Tokom narednih 50 godina Španci su poslali još četiri ekspedicije, a osvajanje Filipina konačno je ostvareno

⁶⁰⁹ Sebu je bio trgovinski centar gde se proizvodilo oružje, gvozdeno i bakarno oruđe, zlatni nakit, garderoba i čamci koji su se razmenjivani za prehrambene namirnice.

⁶¹⁰ Do ovog preokreta je došlo jer je rađdi saopštena pogrešna vest da su Španci ustvari osvajači Melake.

⁶¹¹ Zapravo, Magelan je obećao urođenicima zaštitu i podršku u borbi protiv neprijatelja.

ekspedicijom Migela Lopesa de Legaspija, koji se vratio na Sebu 1565. godine i nakon tri godine uspeo da preobrazi visajske vođe u hrišćane. U ovome mu je posebno pomogao pronalazak Hristove figurice *Santo Niño* koja je Magelanovim stradanjem stekla posebnu simboličku vrednost, ali i zainteresovanost lokalnih trgovaca za saradnju sa Špancima koji su imali srebro. Naime, odmah po dolasku u Manilu Legaspi je izvestio vicekraljevstvo Meksika o sjajnim mogućnostima ovog mesta i idealnim uslovima za stvaranje baze na ovom mestu zbog razvijene direktne trgovine sa Kinezima, što nije bio slučaj na Sebuu. Od 1571. god. počeo je razvoj Manile kao filipinske prestonice i Legaspijevi vojni pohodi ka severu arhipelaga. Širenje španske kolonije u nizijama Luzona i oblasti Visaja podazumevalo je udruženu vojnu i misionarsku akciju koja je trajala više decenija. Kako Španci nisu imali na raspolaganju dovoljan broj ljudstva, oslanjali su se na udruživanje sa lokalnim vođama i eventualnu upotrebu oružane sile. U želji da kolonizacija bude sprovedena što mirnijim putem, Španci su poglavarima davali poklone, obezbeđivali kuće i medicinsku brigu, zaštitu od neprijatelja i da bi ih odobrovoljili tolerisali su vršenje katoličkih obreda u skoro ritualnom i paganskom maniru. Tek ako ne bi na miroljubiv način uspeali da nametnu svoju vladavinu, Španci su rušili naseobine, a pokoreno stanovništvo su stavljali pod kontrolu vojske. Ipak, protagonisti kolonizacije bili su u pravom smislu reči španski sveštenici (avgustinci, franjevci, jezuiti, dominikanci i rekoleti), zbog čega je osvajanje Filipina označeno kao „duhovno pokoravanje” (*conquista espiritual*), odobreno od samog pape u cilju hristijanizacije novootkrivenih, „divljih naroda prema kojima je crkva imala moralnu obavezu da ih prosvetli i omogući im večno spasenje” (Ibid., 49–51).

Pokrštavajući lokalno stanovništvo, misionari su zapravo delovali kao zvanični predstavnici kolonijalne vlasti, a njihove misije raspoređene su po različitim delovima arhipelaga. Versko preobaćanje urođenika bilo je nerazdvojivi deo pacifikacije, te su misionari zauzeli mesta parohijskih sveštenika, učili lokalne jezike i živeći među preobraćenicima prenosili i usađivali hrišćanstvo u lokalnu kulturu. Pod upravom španskog klera, meštani su se odrekli obožavanja duhova i lokalnih božanstava, a njihova svakodnevnica stavljena je pod kontrolu strogo propisanih crkvenih pravila i

učenja.⁶¹² Uporedo sa akulturacijom nove vere, u narodu su opstajali i održavali se duboko određeni kulturološki obrazci koji su vremenom modifikovni. U tom smislu, urođenici su na kreativan način pristupili usvajanju novih vrednosti i vere, spajajući ih sa elementima prehispanse religijske prakse i stvarajući jedinstveni izraz filipinskog hrišćanstva u literatura poznat kao *folk Catholicism*. (Rafael 1988).⁶¹³ Prema mišljenju Filomena Agilara (Filomeno Aguilar), lokalna animistička verovanja i španski katolicizam u osnovi su bili slični jer su autohtoni stanovnici (*indios*) i Španci suštinski imali istu predstavu o svetu zasnovanu na čvrstom uverenju o nematerijalnom, a opet nekako opipljivom svetu naseljenom duhovnim bićima sposobnim da utiču i čak odrede ishod ovozemaljskih događaja. Ljudi su stupali u kontakt sa duhovnim bićima preko šamana ili sveštenica (*baylans*) koji su kao posrednici imali posebna znanja koja su im ovo omogućavala (Aguilar 1998).

Kako smatra Pedro Ćrino, ova sličnost u shvatanju duhovnog i svetovnog neizmerno je olakšala mirnodopsko osvajanje Filipina jer isto kao što je vođa barangaja (*datu*) morao da ima izraženu certu božanske moći i produhovljenosti, tako je i kolonijalna uprava da bi se održala morala da se utemelji na duhovnom pokoravanju Filipinaca (Jocano 1975: 127). Osim toga, veoma važan faktor pri širenju hrišćanstva na Filipinima bila je i borba protiv islama. Za razliku od filipinskog lokalnog stanovništva, muslimani nisu prihvatili pokrštavanje i da bi napravili razliku, Španci su nove hrišćane Luzona i Visaja, koji su zapravo i činili većinu filipinske populacije, nazvali nativnim stanovnicima (*naturales* ili *indios*), dok su muslimane kao i u Španiji nazivali *moros*. Kada je Manila postala sigurno utvrđenje Španci su poslali ekspedicije i presekli su

⁶¹² Sveštenici su mobilisali ljudstvo za administrativne i fizičke poslove (radi održavanja kapela i pomoći prilikom održavanja mise, izgradnje crkava, kuća itd.). Naime, sveštenici su koristili veru kao „sredstvo pokoravanja i duhovnog oslobđenja”. Verujući u sopstvenu moralnu i duhovnu superiornost, redovnici su preobrćanje nevernika videli kao njihov povratak na put spasenja, dok im je istovremeno pretnja večnog prokletstva i odricanja od milosti Božje bila dragoceni način da kod novoosvojenih naroda osiguraju lojalnost ka katoličkoj crkvi i državnim vlastima. Filipinskim sveštenicima (*baylans*) takođe je zabranjeno da obavljaju posao babica, bave se lečenjem bolesnih ili pripremama i izvođenjem rituala za sahranu pokojnika. Ipak, neke od sveštenica tajno su nastavile da pružaju svoje usluge, koristeći pritom katoličke molitve. Međutim, crkva je oštro osuđivala ovaj vid verskog sinkretizma, videvši ga kao podiranje crkvenog autoriteta. Ipak, grupa filiinskih sveštenica uspela je da ubedi lokalne stanovnike da čak tokom dve godine dolaze kod njih radi lečenja, ali je neko prijavio ovaj prestup sveštenicima, nakon čega su sveštenice bile prisiljene da private hrišćanstvo, a cela zajednica je morala da javno uništi svoje *anitose* (figurice predaka i zaštitnika) (Jocano 1975).

⁶¹³ Tipični primeri „filipinizacije hrišćanstva” ili tzv. folk katolicizma (Phelan 1967) jesu identifikovanje katoličkih ikona određenim duhovima ili božanstvima (*anitos* ili *diwatas*) kojima su pre pripisivane čudesne moći, kao i odavanje poštovanja i obožavanje cenjenih predaka uporedo sa novim katoličkim svecima koje su za urođenike zapravo shvatali kao uvažene španske pretke.

ekonomske i političke veze između islamskog Bruneja i Filipina. Međutim, iako je moć Bruneja bila uništena, muslimani su naselili Sulu, nastavivši širenje islama ka jugu. Na ovaj način, teritorija Filipina podeljena je na delove koji su ostali pod muslimanskom i one koji su potpali pod špansku vlast.⁶¹⁴ U takvim uslovima, novonastale hrišćanske zajednice strahovale su od napada muslimanskih pirata koji su porobljavali stanovništvo, ali i od domorodačkih zajednica koje su nepokorene živele duboko u planinama (*remontados*), van domašaja hristijanizacije i kolonizatorskog uticaja.⁶¹⁵

Dolazak Španaca promenio je i društveno uređenje arhipelaga. Naime, Španci su ukinuli ropstvo i pljačkaške napade drugih naroda, te vođe više nisu imale potrebu da nagrađuju svoje sledbenike (*timawas* i *maharlikas*) za ratne usluge. Osim toga, svima je naređeno da se bave poljoprivredom, što je dovelo do poboljšanja životnog standarda, ali i ostavilo malo prostora ratničkoj klasi da se istakne (Scott 1994: 132.) Raseljavanje od oko sto hiljada ljudi predstavljalo je ogroman društveno-ekonomski iskorak i raskid sa prošlošću, i to za veoma kratko vreme. Prema rečima španskog istoričara Luisa Alonsa (Luis Alonso), do 1590. god. stari način trgovine i ekonomski odnosi između barangaja u potpunosti su promenjeni, što je dovelo do pada populacije, napuštanja polja i useva i prekida međuostrvke trgovine. Uprkos svemu tome, kolonijalne vlasti insistirale su da u ime kralja Španije (po osnovi osvajanja, pokršćavanja i usposavljavanja nove vlasti) izvrše naplatu poreza. Zapravo, priliv ljudstva na ostrva (vojnika, misionara, činovnika i trgovaca) poremetio je postojeću ravnotežu, stvorivši veću potrebu za hranom, zbog čega je raseljavanje barangaja podrazumevalo novi način raspodele i obrade zemlje. Naime, svakoj porodici je dodeljivan posed za kuću u gradu i parcela obradivog zemljišta na periferiji. U odnosu na prethodni sistem, bilo je nekoliko izmena. Na prvom mestu, iako toga nisu odmah bili svesni, oni kojima je bila

⁶¹⁴ Na ovaj način, nekadašnje lingvističke razlike i razlike u lokalnoj vlasti postale su više versko-političke prirode, pri čemu su suparničke kulture bile orijentisane ka različitim pravnim sistemima i morlanim kodeksima, što se posebno odrazilo na jezik i onomastiku, jer su u doba masovnog pokršćavanja individualna imena postala obeležja katoličanstva ili islamizacije. U tom smislu, oni koji su primili hrišćanstvo prihvatili su hispanska imena i prezimena, dok su oni koji prihvatili islam usvojili arapska ili muslimanska imena.

⁶¹⁵ Tokom prvih 200 godina Španija je formalno ceo arhipelag smatrala svojim, ali nije imala ni administrativnu ni vojnu kontrolu nad celom teritorijom, već je usmerila svoju vojnu snagu ka odbrani Manile, priobalnim područjima i zaštiti trgovine galeonima. Istovremeneno, povlačenje jednog dela urođenika u planine kako bi izbegli plaćanje poreza i potčinjavanje španskoj vlasti, kao i razvoj muslimanske države na jugu, doprineli su tome da Španci osnuju naseobine i podignu gradove u blizini reka i pomorskim oblastima koje su mogli da drže pod kontrolom.

dodeljena zemlja i koji su je obrađivali nisu kao ranije imali zakonsko pravo da je prenesu na njihovu decu jer je sada sve pripadalo španskom kralju. Osim toga, socijalna integracija i kontrola koju su sprovodili misionari, kao i povećana poljoprivredna proizvodnja, nametali su urođenicima sedelački način života, te je autohtonom stanovništvu bilo zabranjeno da napuštaju grad bez dozvole sveštenika. Na takav način, u filipinsko društvo su uvedeni elementi evropskog feudalizma koji nije postojao u prehispankim zajednicama. Sa druge strane, Filipinci koji su počeli da se bave poljoprivredom i zemljoradnjom nisu tako lako mogli da se odreknu navike da trguju sa susednim zajednicama, a nisu ni tako lako mogli da izbegnu plaćnje visokih dažbina. Između ostalog, da bi se povećala proizvodnja prinosa i hrane, osim što su morali da rade u poljima, urođenici su morali da uzgajaju i kokoške, svinje, sade na svojim imanjima voće i formiraju prava gazdinstva kakva i danas postoje. Zahvaljujući razvoju tehnologije, produktivnost pri obradi polja bila je veća jer je filipinski karabao pomagao Kinezima pri vuči plugova, dok su misionari podučavali radnike novim poljoprivrednim tehnikama. Iako je prilagođavanje na novi način života potrajalo više decenija, postepeno je povećana poljoprivredna produktivnost, te su umesto dobara za trgovinu, dobijana i ona kojima su Filipinci plaćali različite poreze nametnute od strane kolonijalnih vlasti (Abinales, Amoroso: 61).

Nasuprot tome, poglavari ili vođe (*datus*) zadržali su povlašćeni status i na neki način delovali su kao posrednici između lokalnog stanovništva i španskih kolonizatora. Prilikom raseljavanja barangaja i formiranja gradskih naseobina (*cabeceras*), vođe koji su uspele da ubede svoje sledbenike da se dobrovoljno presele bile su nagrađivane tako što su dobijale mesta pomoćnika u gradskoj upravi (*gobernadorcillo*) ili nižih činovnika, tzv. poglavara barangaja (*cabeza de barangay*). Na ovaj način izdvojila se nova klasa ili nativna politička elita (*principalia*), sačinjena od bivših vođa i njihovih potomaka koji su živeli u blizini glavnog trga ili na centralnim lokacijama. Pripadnici elitne klase preuzeli su odgovornost za prikupljanje i predaju poreza španskim vlastima, kao i za sakupljanje doprinosa namenjenih enkomenderosima i misionarskim redovima, a zauzvrat, oni i njihovi najstariji sinovi su bili izuzeti od plaćanja poreza i učešća u prinudnom radu. Iako im nije bilo dozvoljeno da prisvoje deo prikupljenog poreza, pozicija na kojoj su se nalazili pružala im je mogućnost da se bave različitim malverzacijama i obogate naplaćujući sumu veću od propisane, čime su stanovnici

postajali njihovi dužnici. Filipinska elita je takođe iskoristila činjenicu da Španci nisu jasno definisali pitanje svojine nad zemljištem, te su u tom vakumu proširili svoje posede. Prvi guverneri Filipina su u ime kralja davali manje parcele pojedinim Špancima koji su na njima uzgajali stoku iz Kine da bi zadovoljili potrebe kolonizatora za mesom. Nakon što su se proširila, na ovim imanjima (*haciendas*) se kasnije razvila i poljoprivredna proizvodnja. U tom smislu, za razliku od prehispanskih Filipina na kojima su jedino poljoprivredni proizvodi imali vrednost, dok je zemlja sama po sebi bila bezvredna, pri susretu sa Špancima filipinska elita promenila je pomenuti stav. Pod izgovorom da im je posede dodelila španska kraljevina, *principalía* je usvojila novi koncept zakupa zemljišta, zahtevajući da ono što je nekada zajedničko zemljište barangaja, dobije status privatnog vlasništva (Corpuz 1997: 27).

Uprkos politici Španaca da urođeničke ne lišavaju imovine, gradske vlasti su često okretale galvu na drugu stranu kada bi njihovi lokalni saveznici prodali imovinu barangaja nekom vlasniku hasijende. Istovremeno, čak su i crkveni redovi kojima je bilo zabranjeno da se bave trgovinom ili preprodajom zemlje, vrlo brzo počeli da otkupljuju što više imanja kako bi ostvarili što bolju poljoprivrednu proizvodnju. Zapravo, pripadnici filipinske elite učvrstili su odnose sa crkvenim redovima prodajući ili donirajući im zemljište i upravo je savezništvo sa Špancima omogućilo vođama da se još više obogate zahvaljujući pozicijama na koje su postavljani u novom kolonijalnom aparatu. Naime, krajem XVI veka članovi uglednih filipinskih porodica postavljani na rukovodeća mesta u lokalnoj upravi, što je samo doprinelo još većem stvaranju nejednakosti među Filipincima i ubrzalo proces društvenog raslojavanja započetom još u prehispanskom periodu (Constantino, Contantino 1975: 62). Međutim, iako se vladajuća klasa održala pod Špancima, status koji je nekada imao *datu* suštinski je promenjen jer je nekadašnja prehispanaska elita u kolonijalnoj državi institucionalizovana po osnovi naslednog prava, ali je bila lišena magijskog prestiža ili podrške od strane viših sila (Aguilar 1998: 57–59).

Konačno, u periodu 1620–1820, Filipini su postali žarište čestih sukoba. Neke od pobuna razvile su se kao posledica loše ekonomske politike, dok je do drugih došlo usled lošeg rada i neefikasnosti kolonijalne administracije. U svakom slučaju, nezavisno od uzroka, mnogi pobunjenički pokreti imali su karakter „svetih ratova”, a njihove vođe su se pozivale na podršku viših sila i natprirodnih moći. Predstavljajući se kao

proroci sposobni da komuniciraju sa onostranim svetom, ovakve vođe uglavnom su pridobile sledbenike apokaliptičnim izjavama, ali su pre ili kasnije bivale suočene sa realnošću i porazom.⁶¹⁶ Nažalost, brojno nadmoćni Španci mahom su suviše oštro reagovali na ispade ovih malobrojnih i raštrkanih pobunjeničkih grupa, sprovodeći represivne mere i osvetu nad celim stanovništvom Luzona i Visaja. Istovremeno, Španci su veoma površno pristupili ovoj pojavi i ne uviđajući dublji kulturološki značaj sve učestalijih nemira i stvarne razmere društvenih tenzija smatrali su ovakve sukobe ekscentričnim ispadima provincijskih fanatika, a sledbenike lokalnih mesija sujevnim i naivnim pojedincima (Sturtevant 1976: 81–82).

Ipak, krajem XVIII veka Španija je bila primorana da preispita način upravljanja Filipinima jer su aktuelna dešavanja u svetu narušila rutinu i svakodnevicu izolovane španske kolonije. Naime, uspon Britanije i privremeni gubitak Manile jasno su ukazali na slabost kraljevine u odbrani daleke filipinske kolonije. Osim toga, dešavanja na svetskoj sceni pokazala su da kolonijalna ekonomija ni ne postoji jer su evropski trgovci i šverceri izbacili Španiju i ostvarili direktnu trgovinu sa Kinom čime je trgovina galeona – nekadašnja okosnica ekonomskog života Filipina, praktično okončana.

5. Odgovori na istraživačka pitanja

Smatrajući da je za adekvatno razumevanje hispansko-filipinskog perioda neophodna dublja kulturološka analiza, u istraživanju smo pokušali da damo odgovore na neoliko pitanja, ne bi li utvrdili u kojoj meri i na koji način je proces hispanizacije modifikovao kulturološku matricu Filipina.

Naime, još od samog otkrića različiti autori pisali opisivali su geografiju Filipina, njihove stanovnike i izgradnju kolonijalnog španskog aparata. Uglavnom su ovakva dela nastajala kao plod rada učenih ljudi tog vremena, od kojih je većina pripadala nekom crkvenom redu i imala obavezu da opisuje lokalne događaje. Ono što je tipično za dela skoro svih španskih hroničara jeste izvesno odsustvo originalnosti, ali i jedinstvenost u pogledu detaljnog predstavljanja novosti i svih relevantnih podataka na osnovu kojih je moguće steći detaljan uvid u stanje u administraciji, finansijama, vojsci i sl. Pisana sa

⁶¹⁶ U stanju zanesenosti i vođe i sledbenici sknavili su hrišćanske simbole i otvoreno odbacivali vlast španske katoličke crkve.

ciljem da izveštavaju, dela rane španske istoriografske književnosti imaju specifičnu namenu i često su obojena interesima autora, ali u njima se na jedinstven način mešaju vredne istorijske, geografske i etnografske informacije. Zapravo, sam opis jevanđelizacije i misionarskog rada uvek je mnogo više od toga i ovakva dela gotovo sva počinju na identičan način. Nakon iscrpnog opisa fizičko-geografskih karakteristika arhipelaga i prirodnog okruženja, detaljno se opisuju navike urođenika, analizira se njihov način života i mentalitet, pri čemu se neminovno objašnjavaju i njihovi prehispanjski koreni i tradicija. U tom smislu, vrednost ovih dela je daleko veća od topografskog prikazivanja ostrva i, ma koliko u XVI veku ova dela po nalogu Saveta Indija imala prostu formu upitnika kroz čije odgovore su španske vlasti pre mogle da dobiju neku vrstu „geografskog izveštaja”, do XVI veka dela španskih hroničara su evoluirala i u književnom i istoriografskom smislu postala vredni izvori koji istraživačima nude celovite opise različitih filipinskih provincija, njihovih regionalnih i etnografskih osobenosti, ali i svobuhvatne izveštaje o stanju u koloniji, ekonomskim problemima, odnosima između crkve i svetovne vlasti, stanju u pravosuđu i ostalim organima kolonijalnog aparata. U tom smislu, uprkos izvesnoj ideološkoj obojenosti, mnoga dela označena kao *Historias Generales* nude neprocenjive informacije o odnosima sa susednim zemljama, kao i zbirke primarnih originalnih dokumenata izvorne vrednosti.

Kada je reč o kulturološkim faktorima u procesu osvajanja Filipina, nepobitna je činjenica da su Filipini oduvek bili, i još uvek su, arhipelag kulturne šarolikosti i tesnih etničkih i kulturnih prožimanja. Još u prehispanjskom dobu, ostrva su bila izložena jakom uticaju moćnih okolnih sila poput Kine, Japana i različitih malajskih naroda. Druga velika sila u tom periodu bila je Indija, čiji uticaj zbog udaljenosti ipak nije toliko prodro na arhipelag (Elizalde 2009: 45)

Mali lučki gradovi-državice koji su se razvili zahvaljujući intenzivnim trgovinskim aktivnostima za vreme Ming dinastije imali su i više od 100.000 stanovnika i bili su napredni kosmopolitski i trgovački centri koji su okupljali različite narode Jugoistočne Azije (Kineze, Indijce, Arabe, Turke, pa čak i trgovce iz Armenije). Nakon pada interesovanja kineskih careva za trgovinu na jugu, ove lučke državice zadržale su status političkih, kulturnih i trgovačkih centara. Sa dolaskom Španaca u ovom periodu Filipini su se našli na istorijskoj raskrsnici u pogledu verskog i političkog uređenja. Budući da predstavljaju deo Jugoistočne Azije, mnogi su osudili hispanistički uticaj i

pokrštavanje većine filipinskog stanovništva tokom XVI i XVII veka kao udaljavanje od sopstvenog kulturnog identiteta. Ipak, posmatrano iz šire istraživačke perspektive, u kulturološkom smislu rani moderni period Jugoistočne Azije potvrdio je da se ovako krupne promene, poput verske konverzije, dešavaju tokom velikih promena i potresa prethodnog poretka, što zapravo ukazuje na neadekvatnost i potrebu za promenama u starom sistemu vrednosti i verovanja. Period 1550–1650 je za celu Jugoistočnu Aziju bio upravo period ovakvih potresa i potreba za promenama. U tom smislu, za Filipine koji su postali meta osvajanja, poželjna trgovačka luka i baza za širenje hrišćanstva ka Orijentu, prodor islama, a potom i hrišćanstva, bili su posledica regionalnih potresa i potreba za promenama. Istovremeno, pomenuti religijski sistemi nisu bili u suprotnosti sa verskim uverenjima zemalja Jugoistočne Azije, već su poput njih insistirali na duhovnoj povezanosti svetovnog i državnog (Reid 1993).

Osim toga, samodovoljne društvene zajednice prehispanjskih barangaja negovale su običaj kolektivnog rada pod vođstvom poglavara čija moć nije bila otelovljena u formi prinudnog aparata i upotrebe sile, već je počivala na ideji jedinstva i društva kao celine. Sa dolaskom Španaca i uvođenjem hrišćanstva, crkva je preuzela dvostruku ulogu i spasitelja i tlačitelja. Suštinski pobožni i radoznali Filipinci su prihvatili promene koje je donela hispanizacija. U stanju kulturološke dezorijentisanosti, preopterećeni dažbinama koje su plaćali španskoj kraljevini i crkvi, Filipinci su zapravo svojim radom plaćali kolonizaciju i religijsku konverziju, kao i ratove koje je vodila Španija sa drugim zemljama i trgovinu galeona (Abinales, Amoroso 2005: 62, 64). Kao što je u predkolonijalnom periodu vladajuća klasa (*datus* i *maharlikas*) živela na račun plebsa putem iznuđivanja zakupnine zemljišta i prisiljavanja pripadnika klase *timagua* i *alipin* da obrađuju njihova polja, tako je i kolonijalni aparat ustvari onemogućio poljoprivredni razvoj Filipina. Međutim, isto kao što je i pre dolaska Španaca filipinski narod znao da prepozna lošeg vođu i pobuni se protiv vladajuće klase, tako je i na kolonijalnim Filipinima počelo da tinja nezadovoljstvo i počeli su da izbijaju ustanci koji su, iako u početku kratokoročni i lako ugušeni, vremenom dobili karakter revolucionarnih borbi usmerenih ka sticanju filipinske autonomije.

Što se tiče uticaja kolonizacije na razvojni put filipinskog kulturnog sistema, iako je još u prehispanjskom periodu filipinsko društvo bilo jasno raslojeno, sa dolaskom Španaca proces stratifikacije je intenziviran jer su članovi vladajuće klase još jasnije

utvrdili svoj elitni položaj u društvu. Ipak, nekadašnji kult moćnog vođe barangaja, potpomognutog i podržanog od strane božanskih sila pretrpeo je suštinsku promenu u kojoj je *datu* postao ranjivija i ljudskija figura, odnosno više pojedinac odabran da obavlja tehničke poslove španskih vlasti. Kako je njegova osnovna funkcija preusmerena ka prikupljanju i naplati poreza u ime španskog kralja, njegova funkcija nekadašnjeg zaštitnika naroda degradirana je, a jedini način na koji je mogao da sačuva društveni ugled bio je udruživanje i potčinjavanje novim duhovnim vođama filipinskog naroda, tj. španskim sveštenicima.

Sa druge strane, hispanizacija je imala i direktne konsekvence u pogledu položaja žene u religiji, ali i svakodnevnom životu. Naime, filipinske sveštenice (*baylans*) istisnute su iz društva kao vidarke, duhovne savetnice, babice i žene koje su bile zadužene za pripreme i obavljanje progrebnih rituala. Istovremeno, proces hristijanizacije uveo je nova moralna načela i vrednosti, što se odrazilo na shatanje seksualnosti, bračni život i muško-ženske odnose uopšte. U tom smislu, kolonizacija Filipina radikalno je uticala na pitanje rodne ideologije i vrednosni sistem društva.

Neosporno je da je autohtona kultura suštinski odredila prirodu i razvoj domorodačke političke elite. Naime, kod Filipinaca je kulturni obrazac i preovlađujući vrednosni sistem neraskidivo povezan sa političkim životom zajednice. Odnosi u filipinskom društvu hijerarhijske su prirode, što podrazumeva vladavinu superiornijeg pojedinca kao „gazde“ u odnosu na koga svi ostali imaju položaj „klijenata“. Ovakav odnos ilustruje i odnos zemljoposjednika i radnika najmnika. Podjednako kao zemljoposjednici i političari imaju dužnost da pomažu svojim slugama – sledbenicima, koji se zauzvrat ponašaju kao zadovoljni „klijenti“ koji osećaju dužno poštovanje i zahvalnost prema svojim pokroviteljima, što kulturološki izražava filipinsko *utang na loob*. Od onoga ko je u podređenom položaju, tj. „klijenta“, očekuje se da osećaj zadovoljstva jer je pod zaštitom jačeg, tj. gazde kojme će se odužiti lojalnošću ili političkom podrškom.⁶¹⁷

Kao i u ostalim zemljama Jugoistočne Azije, i u filipinskoj kulturi razvoj elitne klase mora se posmatrati prevashodno u okvirima autohtone kulturne tradicije i njoj svojstvenog vrednosnog sistema. Ovakav vrednosni sistem podrazumeva da su svi učesnici zbrinuti. Vođe, tj. gazde, nisu jedini koji diktiraju uslove odnosa, već je on

⁶¹⁷ Ovakav stav svojstven je istočnjačkim kulturama, a stran zapadnjačkim.

uvek dvosmeran, tako da ni podređeni ili oni koji imaju status klijenta nikada nisu prosto žrtve onog ko je na vlasti. U tom smislu, u filipinskoj kulturi ne postoji shvatanje apsolutne kontrole ili slepe podređenosti, već samo prilagođavanje datim uslovima. Političke vođe same po sebi nemaju značaj, jer zavise od reakcije naroda, tj. zajednice koja ga podržava. Čak i ukoliko je veoma moćan, vođa crpi svoju snagu iz naroda, tako da njegova moć cirkuliše, odnosno nije statična, nego usmerena ka potrebama njegovih sledbenika (Mateo 2011: 15).

Međutim, iako su priroda i razvoj domorodačke političke elite prvenstveno uslovljeni širim kontekstom filipinske kulturne matrice hrišćanstvo koje je prodrlo na arhipelag sa dolaskom Španaca poslužilo je kao kohezivni društveni element koji je ujedinio filipinski narod. To je bilo moguće jer su Filipinci kroz veru uspostavljali odnos ne samo sa Tvorcem ili Bogom nego i sa svojim bližnjima. Na taj način, ni u oblastima koje su Španci kolonizovali viša klasa nije uništena, već su njeni pripadnici pretvoreni u urođeničko plemstvo iz kojeg su regrutovani predstavnici vlasti, tj. prekršajne sudije. U tom smislu, jedna od najupečatljivijih odlika hispanizacije svakako jeste zapanjujuće visok stepen, lakoća i brzina sa kojom su Filipinci usvojili španski politički sistem (Phelan 1967:121).

U slučaju filipinske nacije, sačinjene od mnoštva različitih etničkih grupa konačno ujedinjenih u nacionalnom osvešćenju i borbi za osamosatljem i izgradnjom sopstvenog političkog, kulturnog i duhovnog entiteta, značaj španskog kulturnog nasleđa iako nepobitan, relativnog je karaktera. Naime, sama činjenica da je još u prehispanskom periodu u bilo kom trenutku figura poglavara mogla biti odbačena od strane njegovih podanika, te samim tim i svedena na nivo pripadnika niže klase, ukazuje upravo na integrisani društveni totalitet strukturiran oko antagonističke struje između vladajuće klase i klase potčinjenih. U tom smislu, ukoliko narodno vođa nije bio u stanju da nametne svoju volju i utiče na konačnu odluku zajednice, njegova popularnost bi opala, a sledbenici bi ga napustili okrećući se drugom, moćnijem vođi (Jocano 1975: 17). Iz svega navedenog može se zaključiti da je filipinskom društvenom poretku bio srodan pojam feudalne eksploatacije, odnosno prisvajanje viška rada ili proizvoda pripadnika niže klase koji su vođama barangaja bili dužni da isplaćuju feudalnu rentu bilo u vidu kuluka ili u vidu danka u naturi od letine, ili danka u novcu. Istovremeno, iako u ovakvom hijerarhijskom sistemu nije bilo otvorene klasne borbe, stanovnici su

imali razvijenu svest o potrebi da se suprotstave neprikladnim i preteranim pretenzijama gospodara i njihovo biranje boljeg poglavara zapravo je predstavljalo jedan vid otpora i snage da se upravlja sopstvenom sudbinom i insistira na uzajamnoj odgovornosti u odnosu između nadređenih i podređenih.

Ipak, i pored razvijene samosvesti i izražene samosvojnosti, vladavina Španaca ostavila je vidljiv trag, posebno obeleživši ponašanje i način govora obrazovanih Filipinaca. Držeći do forme i ceremonijala prilikom opštenja sa drugima, Španci su preneli svoje manire urođenicima koji su bili veoma skloni podražavanju. Usvajajući pravila ponašanja, vrovremenom su Filipinci usvojili i deo španskog mentaliteta i način razmišljanja i življenja. Činjenica da su Filipinci preuzeli od Španaca ne samo formu civilizovanog ponašanja nego i duh civilizovanog i naprednog društva vidljiva je u proučavanju uloge filipinskih žena koje su bile veoma emancipovane i imale su veću slobodu nego žene bilo kog orijentalnog društva. U odnosu na druge žene Istoka, pod uticajem crkve i evropskog načina života koji su doneli Španci, Filipinke su se razvile kao ravnopravne i racionalne individue, sposobne da rade, školuju se i ravnopravno stoje rame uz rame sa svojim muškarcem.⁶¹⁸ Međutim, uticaj evropeizacije bio je limitiran na malobrojne Filipince koji su imale privilegiju da nauče španski jezik i time usvoje evropske ideje i vrednosti.⁶¹⁹

Ono što je zaista dovelo do prelaska sa tradicionalnog, verskog i kulturno-evropsko orijentisanog vrednosnog sistema na sekularni, anglosaksonski moderni kulturološki model, nije bilo suštinsko razmimoilaženje hispanskog i filipinskog kulturnog identiteta, već nestanak sa političke scene hispanko-filipinske generacije intelektualaca koji su priznavali kulturološku asimilaciju i osnovali pokret za izjednačavanje filipinskih prava sa španskim. Naposljetku, tome su konačno doprineli revolucija i osnivanje Republike. Naime, tri generacije filipinskih istoričara formiranih pod uticaje američkog kolonijalnog režima, plasirao je koncept etničke čistote i odbacivanja španske i mestičke kulture. Na taj način, istorijski uticaj hispanizacije je omalovažen i odbačen, a geografsko-rasni faktor azijskog, stavljen u prvi plan kao nosilac filipinskog identiteta. Uprkos svemu, u analizi izgradnje filipinskog nacionalnog

⁶¹⁸ Za razliku od kineske kulture koja je ženu svodila na ukrasnu figuru ili malajse žene muslimanske veroispovesti koje su u odnosu na muškarca uvek uživale podređen položaj.

⁶¹⁹ Ovaj uticaj je bio toliko limitiran da je nakon više od tri veka španske vladavine manje od 10% stanovništva znalo španski jezik.

identiteta nemoguće je prenebregnuti kolektivni identitet filipinskog naroda razvijan tokom hispanskog istorijskog perioda, isto kao što je nemoguće zanemariti autohtonu tradiciju samih Filipinaca ili spoljne civilizacijske faktore koji utiču na izgradnju bilo koje nacije.

5.1. Smernice za buduća istraživanja

Kako je kulturni identitet bilo kog društva prvenstveno određen društveno istorijskim nasleđem, a istorija ima brojna lica i naličja, smatramo da je u budućim istraživanjima potrebno da se već analizirani sadržaji sagledaju holistički i na taj način daju i odgovori na neka nerazjašnjena pitanja poput intepretacije značaja hispanizacije za razvoj rodne ideologije, kao i adekvatnog tumačenja uloge roda u urođeničkim filipinskim društvima pre dolaska Španaca.

Naime, svedočanstva o prehispanским Filipinima nastala su uglavnom kao dela predstavnika kolonijalnog aparata (učesnika konkiste, administrativnih činovnika, trgovaca ili misionara) jer su pojedinci koji su bili u svojstvu nezavisnih posmatrača bili prava retkost. Osim toga, među autorima ovih dela bilo je dosta prostora za različite interpretacije kolonijalne stvarnosti jer je za to postojala institucionalna podrška i bilo je mnogo nesuglasica između kraljevskih podanika i pripadnika klera, ali i između samih pripadnika monaških redova. Ipak, debata je uvek vođena pod okriljem ideološke orijentacije katoličke monarhije.

Osim toga, dela nastala krajem španske kolonijalne ere, većinom su nedvosmisleno propagandističkog karaktera i slede obrazac po kome se nakon kratkog istorijata španske vladavine ističe ideja despotističke vladavine i daje iskrivljena slika o filipinskom narodu i njegovom kulturološkom razvitku. Nasuprot tome, istraživanja o prehispanском periodu su malobrojna i štura. Iako su napisana značajna monografska dela poput dela Horasija de la Koste, Vilijama Šurtca, Visentea Rafaela, Nikolasa Kušnera i sl., kao i sjajne dokumentarne kolekcije španskih hroničara, znanje o prva dva veka španske vladavine na Filipinima je limitirano i mnoga pitanja su ostavljena bez odgovora. U tom smislu, smatramo da bi bilo za filipinistiku bilo dragoceno dublje istraživanje odnosa između španskih kolonijalnih vlasti i native političke elite, zatim istraživanje efekta koji je novi kolonijalni poredak imao na političku ekonomiju, pojavu

novih društvenih struktura i, konačno, preispitivanje filipinskog nacionalnog identiteta sa aspekta dvostuke kolonizacije (španske i američke).

Smatramo da je pomenute društvene pojave neophodno pratiti na trostrukoj ravni. Jedna od njih polazi od nastojanja kulturne antropologije da putem konkretnih obrazaca (interpretativnim i simboličkim metodom) objasni njihovo međudejstvo u različitim društvenim i istorijskim situacijama. Naime, ovi obrasci nedvosmisleno ukazuju da postoji kako unutarnja veza između domena političkog i religijskog tako i neraskidiva povezanost između religije i političke kulture i da ona nije beznačajna za prirodu političkog bića određenog društva. Jednako, nije za zanemarivanje ni odnos između religije, etniciteta i političke identifikacije.

LITERATURA⁶²⁰

- ABINALES, P. N., & AMOROSO, D. J. (2005). *State and society in the Philipines*. Lanham [etc.], Rowman & Littlefield Publishers.
- ABRERA, M. B. L. (2008). Seclusion and Veiling of Women: A Historical and Cultural Approach. *Philippine SocialSciences Review Sciences Review* 60(1):37-38. <http://journals.upd.edu.ph/index.php/pssr/article/viewFile/1274/1630>
- ALCINA, F. I., & YEPES, V. (1996). *Historia natural de las Islas Bisayas del padre Alzina*. Madrid, Consejo Superior de Investigaciones Científicas. <http://books.google.com/books?id=cBxxAAAAMAAJ>.
- ALONSO, L. (2000). Repartimientos forzosos y economía en las islas Filipinas bajo dominio español, 1565-1815. En M. Menegus, comp., *El repartimiento forzoso de mercancías en México, Perú y Filipinas*. México, D.F., Instituto de Investigaciones Dr José María Luis Mora, pp.170-215
- ANDAYA, B. W. (2000). *Other pasts: women, gender and history in early modern Southeast Asia*. Honolulu, Center for Southeast Asian Studies, University of Hawai'i at Mānoa.
- AGI/G Archivo General de Indias, Sevilla. Sección Gobierno, Audiencia de México.
- AGONCILLO, T. A. (1965). *The fateful years; Japan's adventure in the Philippines, 1941-45*. Quezon City, R.P. Garcia Pub. Co.
- _____. (1971). *History of the Filipino People*. Agoncillo & Alfonso. Quezon City, Malaya Books, front cover overleaf.
- AGONCILLO, T. A., & GUERRERO, M. C. (1977). *History of the Filipino people*. Quezo City, R. P. Garcia..
- AGUILAR, F. V. (1998). *Clash of spirits: the history of power and sugar planter hegemony on a Visayan island*. Honolulu, University of Hawai'i Press. <http://public.ebib.com/choice/publicfullrecord.aspx?p=3413064>.
- AGUILERA ROJAS, J. (1998). *Manila, 1571-1898: Occidente en Oriente*. [Madrid], Ministerio de Fomento, Secretaría General Técnica, Centro de Publicaciones.

⁶²⁰ Ovaj rad nastao je kao rezultat istraživanja obimne istoriografske građe i konsultovanja mnoštva dela koja zbog svoje brojnosti i preopširnosti nije bilo u celosti moguće uključiti u spisak korišćene literature, te su u bibliografiji prvenstveno navedena reprezentativnija dela poznatih autora.

- BABA, H. (2004) *Smeštanje kulture*, Beograd, Beogradski krug,
- ALCINA, F. I., KOBAC, C. J., & GUTIÉRREZ, L. (2002). *History of the Bisayan people in the Philippine Islands: evangelization and culture at the contact period*. Manila, Philippines, UST Pub. House.
- ALONSO, L. (2003). Financing the Empire: The Nature of the Tax System in the Philippines, 1565-1804. *Philippine Studies*. 51, 63.
- ÁLVAREZ, L. A. (2003). ¿Qué nos queréis, castillas? El tributo indígena en las islas Filipinas entre los siglos XVI y XVIII. *Jahrbuch Für Geschichte Lateinamerikas*. 40, 13.
- ARCILLA, J. S. (1973). *An introduction to Philippine history*. Manila, Ateneo de Manila University Press.
- ATTMAN, A. (1986). *The bullion flow between Europe and the East 1000-1750*. Göteborg, Kungl. Vetenskaps- och Vitterhets-Samhället.
- ATWELL, W. S. (1990). A Seventeenth-Century 'General Crisis' in East Asia? *Modern Asian Studies*. 24, 661-682.
- ANDAYA, B. W. (2000). *Other pasts: women, gender and history in early modern Southeast Asia*. Honolulu, Center for Southeast Asian Studies, University of Hawai'i at Mānoa.
- ANDAYA, L. (1992). Interactions with the outside world and adaptation in Southeast Asian Society, 1500-1800. In Tarling, N. (ed.), *The Cambridge History of Southeast Asia, Vol. 1. From Early Times to c. 1800*, Cambridge University Press, Cambridge, pp. 345-401.
- AQUINO, B., & ALEGADO, D. T. (1993). *The Age of Discovery: impact on Philippine culture and society*. Honolulu, University of Hawaii at Manoa
- ARCHIVO IBERO-AMERICANO. (1978). *Estudios sobre España en Extremo Oriente: Filipinas-Japón-China*. Madrid, Padres Franciscanos Españoles.
- BACUS, E. A. (1995). *Political economy and interaction: late prehistoric polities in the central Philippine Islands*. Thesis (Ph. D.)--University of Michigan, 1995.
- _____. (1996). Political economy and interaction among late prehistoric polities in the central Philippines: current research in the Dumaguete-Bacong area of southeastern Negros. *Bulletin of the Indo-Pacific Prehistory Association*. 14, 226.

- _____. (2012). Later prehistory of the Philippines: colonial images and archaeology. *Archaeology International*. 2, 54.
- BARANERA, F. X., 1827-1896. (1880). *Compendio de geografía de las islas Filipinas, Marianas y Joló*. Manila,: Establecimiento tipográfico de Ramirez y Giraudier. <http://name.umd.umich.edu/AHZ9184.0001.001>.
- BARRETT, W. (1990). World bullion flows, 1450–1800. In: James D. Tracy (ed.) *The Rise of Merchant Empires*. pp. 224-254. [Online]. Studies in Comparative Early Modern History. Cambridge: Cambridge University Press. Available from: Cambridge Books Online <<http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511563089.010>> [Accessed 25 December 2015].
- BARRETTO-TESORO, G. (2003). Burial goods in the Philippines: an attempt to quantify prestige values. *Tonan Ajia Kenkyu*. 41, 299-315.
- BARROWS, D. P. (1907). *A history of the Philippines*. Indianapolis, Bobbs Merrill.
- BARTON, R. F. (1969). *The religion of the Ifugaos*. New York, Kraus Reprint.
- BELLWOOD, P. S (1985). *Prehistory of the Indo-Malaysian archipelago*. New York, Academic Press.
- BERNAL, R. (1965). *México en Filipinas estudio de una transculturación*. México, Universidad Nacional Autónoma de México
- BERNAD, M. A. (1974). Book Review: THE PROPAGANDA MOVEMENT: 1880—1895. *Philippine Studies*. 22, 210-211.
- BEYER, H. O. (1918). *Philippine ethnography a collection of original sources relating to the Islands as a whole, or to regions comprehending more than one ethnographic group*. S.l, s.n.
- BEYER, H. OTLEY. (1921). The Philippines before Magellan. I. The Hindus in Malaysia. *Asia*. 21 (10), 861-892.
- _____. (1932) A tabular history of the Philippine population; types of archaeological remains in the Philippines; table of Philippine racial ancestry. *Praehistorica Asiae Orientalis* [Hanoi] 1, 129-135.
- BEYER, H. O., & ZAMORA, M. D. (1967). *Studies in Philippine anthropology (in honor of H. Otley Beyer)*. Quezon City, Philippines, Alemar Phoenix.
- BLAIR, E. H., ROBERTSON, J. A., & BOURNE, E. G. (1903). *The Philippine Islands, 1493-1898: explorations by early navigators, descriptions of the islands and*

their peoples, their history and records of the catholic missions, as related in contemporaneous books and manuscripts, showing the political, economic, commercial and religious conditions of those islands from their earliest relations with European nations to the beginning of the nineteenth century Vol. V. The Philippine Islands, 1493-1898. Cleveland, Ohio, the Arthur H. Clark company.

BLAIR, E. H., & ROBERTSON, J. A. (1909). *The Philippine Islands 1493-1898*. Cleveland, Ohio, A. H. Clark.

BLAIR, E. H., ROBERTSON, J. A., BOURNE, E. G., & ABELLA, D. (1973). *The Philippine Islands, 1493-1898 explorations by early navigators, descriptions of the islands and their peoples, their history and records of the catholic missions, as related in contemporaneous books and manuscripts, showing the political, economic, commercial and religious conditions of those islands from their earliest relations with European nations to the beginning of the nineteenth century.* Mandaluyong, Rizal, Cachos Hermanos.
<http://catalog.hathitrust.org/api/volumes/oclc/65574482.html>.

BLAIR, E. H., -1911, BOURNE, E. G., 1860-1908, & ROBERTSON, J. A., 1873-1939. (2009). *The Philippine Islands, 1493-1898 - Volume 40 of 55 1690-1691 Explorations by Early Navigators, Descriptions of the Islands and Their Peoples, Their History and Records of the Catholic Missions, as Related in Contemporaneous Books and Manuscripts, Showing the Political, Economic, Commercial and Religious Conditions of Those Islands from Their Earliest Relations with European Nations to the Close of the Nineteenth Century*. Project Gutenberg. Preuzeto 29. februaru 2013, sa
<http://www.gutenberg.org/etext/30253>.

BLUMENTRITT, F. (1890). *Las razas del archipiélago filipino*. Madrid, Estab. tip. de Fortanet. <https://dds.crl.edu/crldelivery/18162>.

BORAO, J. E. (2005). La colonia de japoneses en Manila en el marco de las relaciones de Filipinas y Japón en los siglos XVI y XVII. *Cuadernos CANELA*, nº 17, p. 25-53.

BOXER MS (1590). Description of the land of the Province of Cagayan, and the manner of dress of the natives and their customs, and its rivers and creeks, is as

- follows. In JOCANO F. L. (ed.) *The Philippines at Spanish Contact* (1975), Manila, MSC Enterprises, Inc., pp. 188-235
- BOXER, C. R. (1970). Plata es Sangre: sidelights on the drain of Spanish-American silver in the Far East, 1550-1700. *Philippine Studies* 18 (1970). 457-478.
- BRINTON, D. G. (1898). The peoples of the Philippines. *American Anthropologist*. A11, 293-307
- BUZETA, M., & BRAVO, F. (1851). *Diccionario geográfico, estadístico, histórico, de las Islas Filipinas T. 1 T. 1*. Madrid, de la Peña.
- Cabrero, L. (2000). *Historia general de Filipinas*. Madrid, Ediciones de Cultura Hispánica.
- CABRERO, LEONCIO. (2009). *La espiritualidad de la hueste de Legazpi: la conquista pacífica de las islas filipinas*. Servicio de Publicaciones de la Universidad de Navarra. <http://hdl.handle.net/10171/4768>.
- _____. (2004). *España y el Pacífico: Legazpi* 2. 2. Madrid, Sociedad Estatal de Conmemoraciones Culturales.
- CAÑAMAQUE JIMÉNEZ, FRANCISCO (1851-1891). (1880). *Las islas Filipinas : (de todo un poco)*. Librería de Fernando Fe. http://bvpb.mcu.es/i18n/catalogo_imagenes/imagen_id.cmd?idImagen=101235909.
- CASPARIS, J. G. D. (1975). *Indonesian paleography: a history of writing in Indonesia from the beginnings to c. A.D. 1500*. Leiden [etc.], Brill.
- CASTILLO Y TUAZON, T. D., & MEDINA, B. S. (1966). *Philippine literature from ancient times to the present*. Quezon City, Philippines, Del Castillo.
- Catálogo.1998. *Manila 1571–1898. Occidente en Oriente*. Madrid: Ministerio de Fomento.
- CAOILI, M. A. (1999). *The origins of Metropolitan Manila: a social and political analysis*. Diliman, Quezon City, University of the Philippines Press.
- CELDRÁN RUANO, J. (2009). La configuración del sistema jurídico hispano en las Islas Filipinas: orígenes y evolución (siglos XVI-XVIII). *Anales De Derecho*, 27, 28-65. Preuzeto sa <http://revistas.um.es/analesderecho/article/view/117981>, 14/05/2011

- CENTRO DE ESTUDIOS SUPERIORES NAVALES, México. Dpto. Historia y vínculos Institucionales – Versión digital de: El sistema de flotas, comercio y el Galeón de Manila.
http://www.cesnav.edu.mx/foro_new/Historia/conquista_colonia/pdf/flotas_comercio_galeon_manila.pdf (Preuzeto: 20. 11. 2011).
- CHALLIS, C. E. (1978). *The Tudor coinage*. Manchester [England], Manchester University Press.
- CHEN, L. T. (1966). An approach to the study of early Sino-Philippine relations. Manila, Solidaridad Press. In A. Felix, ed., *The Chinese in the Philippines*, 252-285.
- CHEN, A. (1987). *History of communications between China and foreing countries*. Hong Kong
- CHIRINO, P., 1557-1635. (1890). *Relacion de las Islas Filipinas y de lo que en ellas han trabajado los padres de la Compania de Jesus: del P. Pedro Chirino*. Manila: Imprenta de D. Esteban Balbas.
<http://name.umd.umich.edu/AQN8202.0001.001>.
- _____. (2000). *Història de la província de Filipines de la Companyia de Jesús, 1581-1606*. Barcelona, Portic.
- COLÍN, F., & PASTELLS, P. (1900). *Labor evangelica ministerios apostolicos de los obreros de la compañía de Iesus*. Barcelona, Henrich.
- _____. (ed.) (1904), *Labor Evangélica de la Compañía de Jesús en las Islas Filipinas por el P. Francisco Colín de la misma Compañía*. Barcelona, Compañía General de Tabacos.
- COLIN, O. S. (2000). Las cargazones del galeon de la Carrera de Poniente: primera mitad del siglo XVII. *REVISTA DE HISTORIA ECONÓMICA -MADRID-*. 18, 629-664.
- CONSTANTINO, E. (1969). *Tagalog and other major languages of the Philippines*. Philippines?, s.n.
- CONSTANTINO, R., & CONSTANTINO, L. R. (1975). *The Philippines: a past revisited*. Quezon City, Tala Pub. Services.
- CORPUZ, O. D. (1967). *Education and socia-economic change in the Philippines, 1870-1960's*. By O. D. Corpuz.

- _____. (1997). *An economic history of the Philippines*. Quezon City, University of the Philippines Press.
- _____. (2005). *The roots of the Filipino nation*. Diliman, Quezon City, University of the Philippines Press.
- CORTES, R. M., BONCAN, C. P., & JOSE, R. T. (2000). *The Filipino saga: history as social change*. Quezon City, Philippines, New Day Publishers.
- CRAIG, A. (1914). *A thousand years of Philippine history before the coming of the Spaniards*.
- CROSS, H. E. (1983). South American bullion production and export 1550–1750. In: *Precious Metals in the Later Medieval and Early Modern Worlds* (Richards JF, ed). Durham, NC, Carolina Academic Press.
- CRUZ, R. V. Sources of local history. *Asian Studies* 22-24 (1984-1986) published by Asian Center University of the Philippines
<http://www.asj.upd.edu.ph/mediabox/archive/ASJ-22-24-1984-1986/cruz.pdf>
- CUNNINGHAM, C. H. (1919). *The audiencia in the Spanish colonies as illustrated by the audiencia of Malina (1583-1800)*. Berkeley [Calif.], University of California Press.
- CURAMING, R. A. (2011). Filipinos as Malay: historicizing an identity. *Melayu: the Politics, Poetics and Paradoxes of Malayness*. 241-273.
- CUSHNER, N. P. (1965). Legazpi 1564 – 1572. *Philippine Studies*. 13, 2, 163–206
- DE LA COSTA, H. (1950). Church and State in the Philippines during the Administration of Bishop Salazar, 1581-1594. *The Hispanic American Historical Review*. 30, 314-335.
- DELBEKE, M. E. (1928). *Religion and morals of the early Filipinos at the coming of the Spaniards*. Manila, P.I., St. Thomas University Press
- DELGADO, J. J. (1892). *Biblioteca histórica filipina. Historia general sacro-profana, política y natural de las islas del poniente llamadas Filipinas*. Manila, Imp. de El Eco de Filipinas de D. Juan Atayde.
- DÍAZ-TRECHUELO SPÍNOLA, M. L. (1959). *Arquitectura española en Filipinas, 1565-1800*.
- _____. (1965). *Navegantes y conquistadores vascos*. Madrid, Publicaciones Españolas.

- _____. 1985. Fortificaciones en las islas Filipinas (1565–1800). En *Puertos y Fortificaciones en América y Filipinas. Actas del Seminario de 1984*. 261–280. Madrid: Biblioteca CEHOPU.
- _____. (2001). *Filipinas, la gran desconocida (1565-1898)*. Pamplona, EUNSA.
- DILLON, R. H. (1951). The Last Plan to Seize the Manila Galleon. *Pacific Historical Review*. 20, 123-125.
- EARLE, T. K. (1987). Chiefdoms in Archaeological and Ethnohistorical Perspective. *Annual Review of Anthropology*. 16, 279-308.
- _____. (1994). *Chiefdoms: Power, economy & ideology*. Cambridge University Press.
- ELIADE, M. (1998). *Lo sagrado y lo profano*. Barcelona, Paidós.
- ELIZALDE, M. D. (1998). Filipinas, fin de siglo: imágenes y realidad. *Revista De Indias (Madrid)*. 58, 307-339.
- ELIZALDE PÉREZ-GRUESO, M. D., FRADERA, J. M., & ALONSO ÁLVAREZ, L. (2001). *Imperios y naciones en el Pacífico*. Madrid, Consejo Superior de Investigaciones Científicas.
- ELIZALDE PÉREZ-GRUESO, M. D. (2002). *Economía e historia en las Filipinas Españolas memorias y bibliografía: siglos XVI-XX*. [Madrid], Fundación Mapfre Tavera. <http://books.google.com/books?id=mHLgAAAAMAAJ>.
- _____. (2009). *Repensar Filipinas: política, identidad y religión en la construcción de la nación filipina*. Barcelona, Edicions Bellaterra.
- ELLIOTT, J. H. (1966). *Imperial Spain, 1469-1716*. [New York], New American Library.
- ESPAÑA. MINISTERIO DE DEFENSA. SECRETARÍA GENERAL TÉCNICA, & CENTRO SUPERIOR DE ESTUDIOS DE LA DEFENSA NACIONAL (ESPAÑA). (1987). *Boletín de información: Número 205 - noviembre 1987*. Departamento de Información del CESEDEN. http://bibliotecavirtualdefensa.es/BVMDefensa/i18n/catalogo_imagenes/imagen_id.cmd?idImagen=375936
- ESTIOKO-GRIFFIN, A, & GRIFIN, P. B. (1981). The beginning of cultivation among Agta hunter-gatherers in northeast Luzon. *Adaptive strategies and change in*

- Philippine swidden-based societies*, ed. by Harold Olofson, 55–72. Philippines Laguna, Forest Research Institute.
- FELIX, A. (1966). *The Chinese in the Philippines*. Manila, Solidaridad Pub. House.
- FERNANDEZ, D. (1987). Historias, Crónicas, Vocabularios: Some Spanish Sources for Research in Philippine Food. *Philippine Studies: Historical And Ethnographic Viewpoints*, 35(3), 279-295. Retrieved from <http://www.philippinestudies.net/ojs/index.php/ps/article/view/1182>
- FLYNN, D. O., & GIRÁLDEZ, A. (1995). Born with a "Silver Spoon": The Origin of World Trade in 1571. *Journal of World History*. 6, 201-221.
- _____. (1996). China and the Spanish Empire. *REVISTA DE HISTORIA ECONOMICA -MADRID-*. 14, 309-338.
- FLYNN, D. O. (1978). A new perspective on the spanish price revolution: The monetary approach to the balance of payments. *Explorations in Economic History*. 15, 388-406.
- FOREMAN, J. (1899). *The Philippine Islands: a political, geographical, ethnographical, social and commercial history of the Philippine Archipelago, embracing the whole period of Spanish rule, with an account of the succeeding American insular government*. New York, Charles Scribner's sons.
- FOREMAN, J., F.R.G.S. (2007). *The Philippine Islands A Political, Geographical, Ethnographical, Social and Commercial History of the Philippine Archipelago, Embracing the Whole Period of Spanish Rule*. Project Gutenberg. <http://www.gutenberg.org/etext/22815>.
- FOX, R. B. (1953). *The pinatubo negritos: their useful plants and material culture*. Manila, Bureau of Printing.
- _____. (1967). *Pre-History of the Philippines*. Manila: National Museum of the Philippines
- FRANCISCANS. (1914). *Archivo ibero-americano*. Madrid, J. Costa. <http://books.google.com/books?id=j5cOAQAAIAAJ>.
- FURBER, H. (1976). *Rival empires of trade in the Orient, 1600-1800*. Minneapolis, University of Minnesota Press.
- GARCÍA-ABÁSULO, A. (1982). *La expansion mexicana hacia el Pacifico: la primera colonizacion de Filipinas (1570-1580)*. Mexico D.F., El Colegio de Mexico.

- _____. (1997). *España y el Pacífico*. [Madrid], Dirección General de Relaciones Culturales, Ministerio de Asuntos Exteriores.
- _____. (1997). “Una comunidad amenazada. Manila a mediados del siglo XVIII”, en *Entre Puebla de los Ángeles y Sevilla. Homenaje al Dr. J. A. Calderón Quijano*. Sevilla: Escuela de Estudios Hispanoamericanos : Universidad de Sevilla, 1997
- _____. La primera exploración del Pacífico y el asentamiento español en Filipinas. In ELIZALDE PÉREZ-GRUESO, María Dolores (eds.). *Las relaciones entre España y Filipinas, siglos XVI-XIX*. Madrid y Barcelona: CSIC y Casa Asia, 2002, p. 21-35.
- _____. (2007). Population movement in the Spanish Pacific during the 17th Century. *Revista Española del Pacífico*. nº 19-20, 133-151.
- _____. (2008). La Audiencia de Manila y los chinos de Filipinas. Casos de integración en el delito. *Homenaje a Alberto de la Hera*. México: Universidad Autónoma de México
- _____. (2011). Filipinas. Una frontera más allá de la frontera. *Fronteras del mundo hispánico: Filipinas en el contexto de las regiones liminares novohispanistas*. Ed. lite. Manchado López, Marta M^a; Miguel Luque Talaván, Córdoba , Servicio de Publicaciones de la Universidad de Córdoba.
- _____. (2012). *Murallas de piedra y cañones de seda: chinos en el Imperio español (siglos XVI-XVIII)*.
- GARCÍA-MEDALL, J., DIR. (2012). *Lexicografía de la lengua ilocana. Estudio de una obra manuscrita del siglo XVIII: el Calepino ilocano*. <http://uvadoc.uva.es/handle/10324/1788>.
- GIRALDEZ, A., & FLYNN, D. (1995). Arbitrage, China, and World Trade in the Early Modern Period. *Journal of the Economic and Social History of the Orient*. 38, 429-448.
- GOMÀ, D. Control, espacio urbano e identidad en la Filipinas colonial española: El caso de Intramuros, Manila. *Scripta Nova. Revista Electrónica de Geografía y Ciencias Sociales*. [En línea]. Barcelona: Universidad de Barcelona, 1 de noviembre de 2012, vol. XVI, nº 418 (19). <<http://www.ub.es/geocrit/sn/sn-418/sn-418-19.htm>>. [ISSN: 1138-9788].

- GONDA, J. (1975). *Handbuch der Orientalistik. Handbook of Oriental studies. Abt. 3, South-East Asia. Bd. 2. Abschnitt 1. Abt. 3, Bd. 2, Abschnitt 1 Abt. 3, Bd. 2, Abschnitt 1*. Leiden, E.J. Brill.
- GOVANTES, F. M. D. (1878). *Lecciones de geografía descriptiva de Filipinas*. Manila, Impr. del Colegio de Santo Tomás.
<http://catalog.hathitrust.org/api/volumes/oclc/13173354.html>.
- GUERRERO, A. (1979). *Philippine society and revolution*. Oakland, Calif, International Association of Filipino Patriots.
- GUTIÉRREZ, L. (1992). *Historia de la Iglesia en Filipinas, 1565-1900*. Madrid, Editorial MAPFRE.
- HOBBSAWM, E. J. (2012). *The age of revolution: Europe, 1789-1848*.
- HALL, K. R. (1985). *Maritime trade and state development in early Southeast Asia*. Honolulu, University of Hawaii Press
- HAMILTON, E. J. (1934). *American Treasure and the Price Revolution in Spain, 1501-1650*. [s.l.], Harvard University Press.
- HARRING, C. H. (1915). *American Gold and silver production in the first half of the sixteenth century*. The Quarterly Journal of Economics; Vol. 29, May 1915. Cambridge, Mass, Journal.
- HEADLAND, THOMAS N., & REID, LAWRENCE A. (1989). *Hunter-gatherers and their neighbors from prehistory to the present*.
- HEADLEY, J. M. (1995). Spain's Asian Presence, 1565-1590: Structures and Aspirations. *The Hispanic American Historical Review*. 75, 623-646.
- HEANEY, L. R., PIPER, P. J., & MIJARES, A. S. B. (2011). The first fossil record of endemic murid rodents from the Philippines: A late Pleistocene cave fauna from northern Luzon. *Proceedings of the Biological Society of Washington*. 124, 234-247.
- HIDALGO NUCHERA, P. (1995). *Los primeros de Filipinas: crónicas de la conquista del Archipiélago de San Lázaro*. Madrid, Miraguano
- Hidalgo Nuchera, P., & Muradás García, F. (2000). *Guía bibliográfica para la historia de las Islas Filipinas, 1565-1898*. Sevilla, Escuela de Estudios Hispano-Americanos.

- HIDALGO NUCHERA, P. (2004). *Fuentes bibliográficas para la historia de América y Filipinas*. Madrid, Ollero y Ramos.
- HISLOP, S. K. (19971). Anitism: A Survey of Religious Beliefs Native to the Philippines. *Asian Studies*. 9 (2), 126-156.
- HUTTERER, K. L. (1974). The Evolution of Philippine Lowland Societies. *Mankind*. 9, 287-299.
- _____. (1977). *Economic exchange and social interaction in Southeast Asia: perspectives from prehistory, history, and ethnography*. Ann Arbor, Center for South and Southeast Asian Studies, University of Michigan.
- JOCANO, F. L. (1975). *Philippine prehistory: an anthropological overview of the beginnings of Filipino society and culture*. Diliman, Quezon City, Philippine Center for Advanced Studies, University of the Philippines System.
- _____. (1975). *Questions and challenges in Philippine prehistory*. Quezon City, University of the Philippines Press.
- _____. (1975). *The Philippines at the Spanish contact: some major accounts of early Filipino society and culture*. Manila, MCS Enterprises.
- JORDANA Y MORERA, R. (1885). *Bosquejo geográfico e histórico-natural del archipiélago Filipino*. Madrid.
<http://name.umd.umich.edu/ACU8868.0001.002>.
- JUNKER, L. L. (1996). Hunter-Gatherer Landscapes and Lowland Trade in the Prehispanic Philippines. *World Archaeology*. 27, 389-410.
- _____. (1998). Integrating History and Archaeology in the Study of Contact Period Philippine Chiefdoms. *International Journal of Historical Archaeology*. 2, 291-320.
- _____. (1999). *Raiding, trading, and feasting the political economy of Philippine chiefdoms*. Honolulu, University of Hawaii Press.
<http://site.ebrary.com/id/5002407>.
- _____. (2010). *Trade Competition, Conflict, and Political Transformations in Sixth- to Sixteenth-Century Philippine Chiefdoms*. University of Hawai'i Press (Honolulu). <http://hdl.handle.net/10125/17048>.
- ILETO, R. C. (1979). *Payson and revolution: popular movements in the Philippines, 1840-1910*. Quezon City, Atheno de Manila university press.

- _____. (1982). Critical Issues in "Understanding Philippine Revolutionary Mentality". *Philippine Studies*. 30, 92-119.
- YUSTE LÓPEZ, C. (1987). *Francisco Ignacio de Yraeta y el comercio transpacífico*. México, Universidad Nacional Autónoma de México.
- _____. (2007). *Emporios transpacíficos: comerciantes mexicanos en Manila, 1710-1815*. México, Universidad Nacional Autónoma de México.
- KAHAYON, A. H., & ZULUETA, C. A. (2000). *Philippine literature: through the years*. Mandaluyong City, Published and exclusively distributed by National Book Store.
- KRIEGER, H. W. (1945). Races and Peoples in the Philippines. *The Far Eastern Quarterly*. 4, 94-101.
- LANE, R. F. (1986). *Philippine basketry an appreciation*. Makati, Metro Manila, Philippines, Bookmark. <http://books.google.com/books?id=a5WAAAAMAAJ>
- LARKIN, J. A. (1967). The Place of Local History in Philippine Historiography. *Journal of Southeast Asian History*. 8, 306-317.
- LAORDEN JIMÉNEZ, L. (2013). *Navegantes españoles en el Océano Pacífico: la historia de España en el gran océano que fue llamado lago español*.
- LAUFER, B. (1908). *The relations of the Chinese to the Philippine Islands*. Washington, Smithsonian Institution.
- LE MAY, R. (1956). *The culture of South-East Asia, the heritage of India*. London, Allen & Unwin.
- LEGARDA, B. J. (1999). *After the galleons: foreign trade, economic change & entrepreneurship in the nineteenth century Philippines*. Quezon City, Ateneo de Manila University Press.
- LIAO, S. S. C. (1964). *Chinese participation in Philippine culture and economy*.
- LIM, B. (1999). "The Political Economy of the Philippines-China Relations," *PASCN Discussion Paper No. 99-16*, Philippine APEC Study Center Network, <http://pascn.pids.gov.ph/DiscList/d99/s99-16.pdf>
- LOUISIANA PURCHASE EXPOSITION, & LOUISIANA PURCHASE EXPOSITION. (1903). *Official handbook of the Philippines and catalogue of the Philippine exhibit : in two volumes Pt. 1 Pt. 1*. Manila, Bureau of Public Printing. <http://resolver.staatsbibliothek-berlin.de/SBB0000786400010000>.

- MALCOLM, G. A. (1916). *The government of the Philippine Islands its development and fundamentals*. Rochester, N.Y., Lawyers Co-operative Publishing Co.
- MANGUIN, P.-Y. (1987). *The trading ships of the South China Sea: the shipbuilding techniques and their role in the history of the development of Asian trade networks*. [Nedlands, W.A.], University Extension, University of Western Australia.
- MANUEL, E. A. (1963). *A Survey of Philippine folk epics*.
 _____ . (1963). A Survey of Philippine Folk Epics. *Asian Folklore Studies*. 22, 1-76.
- MALLAT, J. (1983). *The Philippines: history, geography, customs, agriculture, industry, and commerce of the Spanish colonies in Oceania*. Manila, Philippines, National Historical Institute.
- MANIS, J. G. (1960). Philippine Culture in Transition. *Silliman Journal* 2, no. 2 (April-June 105-133).
- MARTÍNEZ DE V. M. (1988). Las Filipinas en la edad moderna: Acercamiento histórico. *Cuadernos De Historia Moderna*, 9, 169. doi:- 1988. Dostupno na: <<http://revistas.ucm.es/index.php/CHMO/article/view/CHMO8888110169A>>.
 Fecha de acceso: 10 feb. 2014.
- MARAMBA, A. D. (1971). *Early Philippine literature from ancient times to 1940*. Manila, Distributed by National Book Store.
- MARTÍNEZ DE ZÚÑIGA, J., & RETANA, W. E. (1893). *Estadismo de las Islas Filipinas ó mis viajes por este país T. 1 T. 1*. Madrid, Viuda de M. Minuesa de los Ríos. <http://resolver.staatsbibliothek-berlin.de/SBB00007EE300010000>.
- MARTÍNEZ DE ZÚÑIGA, J., & RETANA, W. E. (1893). *Estadismo de las Islas Filipinas ó mis viajes por este país T. 2 T. 2*. Madrid, Viuda de M. Minuesa de los Ríos. <http://resolver.staatsbibliothek-berlin.de/SBB00007EE300030000>.
- MARTÍNEZ DE ZÚÑIGA, J., & MAVER, J. (1966). *An historical view of the Philippine Islands*. Manila, Filipiniana Book Guild.
- MATEO, G. E. C. (2001). *The Philippines: story of a nation*. Honolulu, Hawai'i, Center for Southeast Asian Studies, School of Hawaiian, Asian and Pacific Studies, University of Hawai'i at Manoa.

- MAZÍN GÓMEZ, O. (2000). *México en el mundo hispánico*. Zamora, Mich. [Mexico], El Colegio de Michoacán.
- MCCABE, I. B., HARLAFTIS, G., & MINOGLU, I. P. (2005). *Diaspora Entrepreneurial Networks: Four Centuries of History*. Oxford, Berg Publishers Ltd.
- MEDINA, J. T. (1896). *La imprenta en Manila desde sus orígenes hasta 1810*. Santiago de Chile, Impreso y grabado en casa del autor.
- MIJARES, A. S. B., DÉTROIT, F., PIPER, P., GRÜN, R., BELLWOOD, P., AUBERT, M., CHAMPION, G., CUEVAS, N., LEON, A. D., & DIZON, E. (2010). New evidence for a 67,000-year-old human presence at Callao Cave, Luzon, Philippines. *Journal of Human Evolution*. 59, 123-132.
- MOLINA [MEMIJE], A. M. (1984). *Historia de Filipinas* Madrid, Ediciones Cultura Hispánica del Instituto de Cooperación Iberoamericana, 2 tomos.
- _____. (1989) Bibliografía sobre la presencia española en Filipinas impresas fuera de España». En SOLANO [Y PÉREZ LILA], Francisco [de Paula] de; Florentino RODAO [GARCÍA]; Luis E.[ugenio] TOGORES [SÁNCHEZ]: *El Extremo Oriente Ibérico. Investigaciones Históricas: Metodología y Estado de la Cuestión*. Madrid, Agencia Española de Cooperación Internacional: Centro de Estudios Históricos, Departamento de Historia de América, Consejo Superior de Investigaciones Científicas, pp. 383-390.
- MOLINA, A. (2005). Provincia, sí; Colonia, no. *Revista De Comunicación De La SEECI*, 0(1), 81-92. doi:10.15198/seeci.1998.1.81-92
- MONTERO Y VIDAL, J. (1887). *Historia general de Filipinas desde el descubrimiento de dichas islas hasta nuestros días*. Madrid, M. Tello.
- MONTEVERDE Y SEDANO, F. D. (1898). *Campaña de Filipinas: la división Lachambre, 1897*. Madrid, Librería de Hernando y compañía. <http://resolver.staatsbibliothek-berlin.de/SBB000013CE00000000>.
- MONTOYA, M. A. M. (2002). "As the bamboo breaks" toward retrieving a Filipino theological anthropology using the story of Malakas and Maganda. Thesis (D. Min.)--Catholic Theological Union at Chicago, 2002.
- MORGA, ANTONIO DE, & RETANA, W. E. (1909). *Sucesos de las Islas Filipinas [Texto impreso]*. Madrid Librería General de Victoriano Suárez.

http://bibliotecadigitalhispanica.bne.es:80/webclient/DeliveryManager?pid=1930903&custom_att_2=simple_viewer.

- MORGA, A. D., & PERUJO, F. (2007). *Sucesos de las Islas Filipinas*. México, D.F., Fondo de Cultura Económica.
- MORROW, P. (2009). Da Bathala Code. *The Pilipino Express*. Vol. 5 No. 12
- MORROW, P. Baybayin - *The Ancient Script of the Philippines*. 25 June 2010. <<http://www.mts.net/~pmorrow/bayeng1.htm>> An online source for Pre-hispanic
- MOSES, B. (1904). Colonial Policy with Reference to the Philippines. *Proceedings of the American Political Science Association*. 1, 88-116.
- MURILLO VELARDE, P., BAGAY, N. D. L. C., & COLIN, F. (1749). *Historia de la provincia de Philipinas de la Compañia de Jesus: segunda parte, que comprehende los progresos de esta provincia desde el año de 1616 hasta el de 1716*. Manila, En la Imprenta de la Compañia de Jesus, por D. Nicolas de la Cruz Bagay.
- MUSEO NACIONAL DE ANTROPOLOGÍA (SPAIN), ROMERO DE TEJADA Y PICATOSTE, P., & OTERO, M. A. (2009). *Filipinas: Museo Nacional de Antropología*. Madrid, Ministerio de Cultura, Secretaría General Técnica, Subdirección General de Publicaciones, Información y Documentación.
- NISHIMURA, M. (1988). LONG DISTANCE TRADE AND THE DEVELOPMENT OF COMPLEX SOCIETIES IN THE PREHISTORY OF THE CENTRAL PHILIPPINES — THE CEBU ARCHAEOLOGICAL PROJECT: BASIC CONCEPT AND FIRST RESULTS. *Philippine Quarterly of Culture and Society*. 16, 107-157.
- NIZIOLEK, L. C. (2013). Examining changes in the organisation of earthenware production in a prehispanic Philippine polity using laser ablation-inductively coupled plasma-mass spectrometry. *Open Journal of Archaeometry*. 1, 8.
- OCAMPO SUÁREZ-VALDÉS, J., & PERIBÁÑEZ CAVEDA, D. (2007). *Historia económica mundial y de España*. Oviedo, Universidad de Oviedo.
- OLLÉ, M. (2002). *La empresa de China: de la Armada Invencible al Galeón de Manila*. Barcelona, Acantilado.

- ONGSOTTO, R. R., ONGSOTTO, R. R., & ONGSOTTO, R. M. (2005). *The study of Philippine history*. Manila, Philippines, Rex Book Store.
- ORTIZ ARMENGOL, P. (1958). *Intramuros de Manila: de 1571 hasta su destrucción en 1945*. Madrid, Ediciones de Cultura Hispánica.
- PAGDEN, A. (1988). *La caída del hombre: el indio americano y los orígenes de la etnología comparativa*. Madrid, Alianza.
- PARDO DE TAVERA, T. H. (1903). *Biblioteca filipina: ó sea, Catálogo razonado de todos los impresos, tanto insulares como extranjeros, relativos á la historia, la etnografía, la lingüística, la botánica, la fauna, la flora, la geología, la hidrografía, la geografía, la legislación, etc., de las islas Filipinas, de Joló y Marianas*. Washington, Govt. Print. Off.
- _____. (2005). *Contribucion Para El Estudio de los Antiguos Alfabetos Filipinos*. Project Gutenberg. <http://www.gutenberg.org/etext/15421>.
- PADRÓN, R. (2009). A Sea of Denial: The Early Modern Spanish Invention of the Pacific Rim. *Hispanic Review*. 77, 1-27
- PARKER, G. (1998). *The grand strategy of Philip II*. New Haven [Conn.], Yale University Press.
- PATANÑE, E. P. (1996). *The Philippines in the 6th to 16th centuries*. Quezon City, LSA Press.
- PATERNIO, P. A. (1887). *La antigua civilización tagálog (apuntes)*. Madrid, Tipog. de M.G. Hernández.
- PEARSON, M. (1969). The Spanish 'Impact' On the Philippines, 1565-1770. *Journal of the Economic and Social History of the Orient*. 12, 165-186.
- PHILAN, J. L. (1955). "Philippine linguistics and Spanish missionaries, 1565-1700." In *Mid America XXXVII*, 153-170.
- _____. (1957). Some Ideological Aspects of the Conquest of the Philippines. *The Americas*. 13, 221-239.
- _____. *The Hispanization of the Philippines: Spanish aims and Filipino responses, 1565-1700*. Madison, University of Wisconsin Press.
- PIGAFETTA, A. (1999). *Primer viaje en torno del Globo*. Madrid, Espasa-Calpe.
- _____. (2014). *Magelanovo putovanje*. Beograd, Magelan Press.

- RAFAEL, V. L. (1993). *Contracting colonialism: translation and Christian conversion in Tagalog society under early Spanish rule*. Durham, Duke Univ. Press.
- RAUSA-GOMEZ, L. (1967). Sri Vijaya and Madjapahit. *Philippine Studies: Historical And Ethnographic Viewpoints*, 15(1), 108-129. Retrieved from <http://www.philippinestudies.net/ojs/index.php/ps/article/view/2291>
- REED, R. (1978). *Colonial Manila: the Context of Hispanic Urbanism and the Process of Morphogenesis*, University of California Press, Berkeley.
- REID, A. (1988). *Southeast Asia in the age of commerce, 1450-1680*. New Haven, Yale University Press.
- _____. (1993). *Southeast Asia in the early modern era: trade, power, and belief*. Ithaca, N.Y., Cornell University Press.
- REYES Y FLORENTINO, I. D. L. (1889). *Prehistoria de Filipinas*. Manila, Balbás.
- REGODÓN VIZCAÍNO, J., & GRACIA GUILLEN, D. (1990). *Contribución al estudio de la medicina en las Islas Filipinas en la segunda mitad del siglo XIX*. Madrid, Universidad Complutense de Madrid, Servicio de Publicaciones. <http://site.ebrary.com/id/10081146>.
- RETANA, W. E. (1862-1910). ÉDITEUR SCIENTIFIQUE. (1895). *Archivo del bibliófilo filipino: recopilación de documentos históricos, científicos, literarios y políticos y estudios bibliográficos / por W. E. Retana*. M. Minuesa de los Ríos (Madrid). <http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k75118z>.
- RETANA, W. E. 1862-1924. (1895-1905). *Archivo del bibliófilo filipino: recopilación de documentos históricos, científicos, literarios y políticos, y estudios bibliográficos*. Madrid: [Impr. de la viuda de M. Minuesa de los Ríos].
- _____. 1862-1924. (1894). *Supersticiones de los indios filipinos: un libro de aniterías / publicalo W. E. Retana*. Madrid :: [Viuda de M. Minuesa de los Ríos]. <http://hdl.handle.net/2027/miun.aqq0192.0001.001>
- _____. (1895). *Archivo del Bibliófilo Filipino. Recopilación de documentos históricos, científicos, literarios y políticos, y estudios bibliográficos. tom. 1-5*.
- _____. (1899). *La imprenta en Filipinas*. Madrid, [Impr. de la viuda de M. Minuesa de los Ríos]. <http://catalog.hathitrust.org/api/volumes/oclc/68912269.html>

- RIBADENEIRA, M.D. (1601): *Historia del Archipiélago Filipino, 4 Reinos de la Gran China, Tartaria, Cochinchina, Malaca, Siam, Cambodge y Japón*. Barcelona. Edición moderna: DE LEGÍSIMA, J. R., O.F.M. (ed.), (1947): *Marcelo de Ribadeneyra, O.F.M., Historia del Archipiélago Filipino y reinos de la Gran China, Tartaria, Cochinchina, Malaca, Siam, Cambodja y Japón*, Madrid, Ed. Católica.
- RICHARDS, J. F. (1983). *Precious metals in the later medieval and early modern worlds*. Durham, N.C., Carolina Academic Press.
<http://hdl.handle.net/2027/heb.03238>
- ROBLES, E. G. (1969). *The Philippines in the nineteenth century*. Quezon City, Philippines, Malaya Books Inc.
- RODRÍGUEZ BÉRRIZ, M. (1887). *Diccionario de la administración de Filipinas*. Manila, Estabo tipo-lito. de M. Perez (hijo).
- ROGER, J. (1949). *Estudio etnológico comparativo de las formas religiosas primitivas de las tribus salvajes de Filipinas*. Madrid, Instituto Bernardino de Sahagún.
- ROMERO DE TEJADA, P. (1970). El problema de los "Anitos" de Filipinas.. *Revista Española De Antropología Americana*, 5, 385. doi:-
- ROSENBERG, E. S., & FONER, E. (1982). *Spreading the American dream: American economic and cultural expansion, 1890-1945*. New York, Hill and Wang.
- RUIZ GUTIÉRREZ, A., & HENARES CUÉLLAR, I. (2005). *El tráfico artístico entre España y Filipinas, 1565-1815*. Granada, Ed. Universidad de Granada.
- SÁNCHEZ GÓMEZ, L. A. (1995). *Recent Philippine historical studies in Spain*. Tokyo, Centre for East Asian Cultural Studies for Unesco, Tokyo Bunko.
- QUIASON, S. (1985). The Tiangui: A Preliminary View of an Indigenous Rural Marketing System in the Spanish Philippines. *Philippine Studies: Historical and Ethnographic Viewpoints*, 33(1), 22-38. Retrieved from <http://www.philippinestudies.net/ojs/index.php/ps/article/view/1267>
- SALAZAR, Z. A. (1998). *The Malayan connection: ang Pilipinas sa dunia Melayu*. Lunsod Quezon, Palimbagan ng Lahi.
- SALES COLÍN, O. (2000b). *El movimiento portuario de Acapulco: el protagonismo de Nueva España en la relación con Filipinas, 1587-1648*. Mexico, D.F., Plaza y Valdés Editores.

- SANTOS, H. (1996). The Date of the Laguna Copperplate Inscription. *Philippine Studies*.44, 514.
- SANTOS, H. (1996). "Literacy in PreHispanic Philippines," in *A Philippine Leaf* at <http://www.bibinka.com/dahon/literacy.htm>. US, October 26, 1996
- SAWYER, F. H. (1900). *The inhabitants of the Philippines*. London, S. Low, Marston & Co. <http://resolver.staatsbibliothek-berlin.de/SBB000016A000000000>.
- SCHUMACHER, J. N. (1997). *The propaganda movement: 1880-1895 : the creation of a filipino consciousness, the making of the revolution*. Quezon City, Ateneo de Manila University Press.
- SCOTT, J. B. (1934). *Francisco de Vitoria and his law of nation*. Oxford, Clarendon Press.
- SCOTT, W. H. (1978). *Filipino class structure in the 16th century*. Diliman, Quezon City, Third World Studies, College of Arts & Sciences, University of the Philippines System. <http://books.google.com/books?id=KHNxAAAAMAAJ>.
- _____ (1979). Class Structure in the Unhispanized Philippines. *Philippine Studies: Historical and Ethnographic Viewpoints*, 27(2), 137–159. Retrieved from <<http://www.philippinestudies.net/ojs/index.php/ps/article/view/4051>>
- _____ (1983). "Filipinos in China before 1500" *Asian Studies*. April, August, December, pp.1-19.
- _____ & SCOTT, W. H. (1984). *Prehispanic source materials for the study of Philippine history*. Quezon City, New Day Publishers.
- _____ (1987). *The Discovery of the Igorots: Spanish contacts with the pagans of Northern Luzon*. Quezon City, New Day.
- _____ (1992). *Looking for the prehispanic Filipino and other essays in Philippine history*. Quezon City, New Day Publishers. <http://catalog.hathitrust.org/api/volumes/oclc/29252326.html>.
- _____ (1994). *Barangay sixteenth-century Philippine culture and society*. Quezon City, Manila, Philippines, Ateneo de Manila University Press. <http://catalog.hathitrust.org/api/volumes/oclc/32930303.html>.
- SERGIO VILLALOBOS R. (1962). El Comercio Extranjero a Fines de la Dominacion Espanola. *Journal of Inter-American Studies*. 4, 517-544.

- SHENNAN, S. (1982). Exchange and ranking: The role of amber in the earlier Bronze Age of Europe. In *Ranking, Resource and Exchange* (ed. C. Renfrew and S. Shennan). Cambridge University Press, Cambridge, pp. 33-45.
- SHONAGO, M. (1955). *The Philippine Islands as viewed from a religious and social standpoint, especially before the introduction of Christianity*.
- SMITH, A. (1952). *An inquiry into the nature and causes of the wealth of nations*. Chicago, Encyclopædia Britannica.
- SMITHSONIAN INSTITUTION. (1908). *Smithsonian Miscellaneous Collections. Volume 50*. Washington, D.C., Smithsonian institution.
- S.J. JEFFREY KLAIBER. (2000). *José de Acosta, S.J. (1540-1600): His Life and Thought* (review). The Catholic University of America Press. http://muse.jhu.edu/content/oai/journals/catholic_historical_review/v086/86.3klaiber.html.
- SOLHEIM, W. G. (1981). On Maritime Hunting and Gathering. *Current Anthropology*. 22, 84.
- SOLHEIM, W. G., & BELLWOOD, P. (1988). *Asian perspectives: IPPA proceedings issue*. [Honolulu, Hawaii, U.S.A.], [University of Hawaii Press].
- SOLHEIM, W. G. (2006). *Archaeology and culture in Southeast Asia: unraveling the Nusantara*. Diliman, Quezon city
- SORROCHE CUERVA, M. Á., VILLALOBOS PÉREZ, A. (2004). *Historia del Arte en Iberoamérica y Filipinas. Materiales Didácticos I: Culturas prehispánicas*. Granada, Universidad.
- SPATE, O. H. K. (1979). *The Spanish lake*. Minneapolis, University of Minnesota Press
- STANKOVIĆ, Č. (2011) „Tektonske ploče“. U *Astronomski magazin*. Preuzeto sa: <http://www.astronomija.co.rs/nauka/geologija/4204-tektonske-ploe.html> 01. septembra 2012.
- STEWART, K. (1954). *Pygmies and dream giants*. New York, Harper and Row.
- STURTEVANT, D. R. (1976). *Popular uprisings in the Philippines, 1840-1940*. Ithaca, N.Y., Cornell University Press.
- SUEIRO JUSTEL, J. (2002). *La enseñanza de idiomas en Filipinas (siglos XVI-XIX)*. No. 6 A Coruña [España], Editorial Toxosoutos.

- TONOGBANUA, F. G. (1956). *A survey of Filipino literature*. Manila, [publisher not identified]. <http://catalog.hathitrust.org/api/volumes/oclc/12846531.html>.
- TRACY, N. (1995). *Manila ransomed: the British assault on Manila in the Seven Years War*. Exeter, Devon, UK, University of Exeter Press.
- TREMML, B. M. (2012). The Global and the Local: Problematic Dynamics of the Triangular Trade in Early Modern Manila. *Journal of World History*. 23, 555-586.
- _____. (2012). When political economies meet: Spain, China and Japan in Manila 1571-1644. Dissertation, University of Vienna. Historisch-Kulturwissenschaftliche Fakultät BetreuerIn, Vries, Peer
- UNITED STATES. (1903). *Official handbook. Description of the Philippines. Part I*. Manila, Bureau of Public Printing. <http://catalog.hathitrust.org/api/volumes/oclc/320200638.html>
- UNIVERSIDAD DE ALICANTE. DEPARTAMENTO DE FILOLOGÍAS INTEGRADAS, FRANCO SÁNCHEZ, FRANCISCO, & DONOSO JIMÉNEZ, ISAAC. (2012). *El islam en Filipinas (siglos X-XIX)*. Universidad de Alicante. <http://hdl.handle.net/10045/20488>.
- UNIVERSITY OF CALIFORNIA LIBRARIES (ARCHIVE.ORG), & ACOSTA, JOSÉ DE, 1540-1600. (n.d.). *Historia natural y moral de las Indias, escrita por el p. Joseph de Acosta, de la Compañía de Jesús; publicada en Sevilla en 1590. y ahora fielmente reimpressa de la primera edición*. Madrid [R. Anglés, impr.] 1894. <http://www.biodiversitylibrary.org/item/57281>.
- UNIVERSITY OF CALIFORNIA, LOS ANGELES, & CASAL, G. (1981). *The people and art of the Philippines*. Los Angeles, Museum of Cultural History, University of California, Los Angeles.
- UNIVERSITY OF MICHIGAN (ARCHIVE.ORG), & JORDANA Y MORERA, RAMÓN. (1885). *Bosquejo geográfico é histórico-natural del archipiélago Filipino*. Madrid: Imprenta de Moreno y Rojas, 1885. <http://www.biodiversitylibrary.org/bibliography/58482>.
- ULLOA, M. (1986). *La hacienda real de Castilla en el reinado de Felipe II*. Madrid, Fundación Universitaria Española.

- VALDEPEÑAS, E.-A. (1996). *Miguel López de Legazpi writings and the colonization of the Philippines*. Thesis (Ph. D.)--University of Michigan. <http://books.google.com/books?id=DcweAQAAMAAJ>.
- VALDEPEÑAS, V. B., & BAUTISTA, G. M. (1977). *The emergence of the Philippine economy*. Manila, Papyrus Press. <http://catalog.hathitrust.org/api/volumes/oclc/3366818.html>.
- VON GLAHN, R. (1996). Myth and Reality of China's Seventeenth-Century Monetary Crisis. *The Journal of Economic History*. 56, 429-454.
- WANG, G., & REID, A. (1981). *Community and nation: essays on Southeast Asia and the Chinese*. Singapore, Published for the Asian Studies Association of Australia by Heinemann Educational Books (Asia).
- WALLS Y MERINO, M. (1892). *La música popular de Filipinas*. Madrid, F. Fe.
- WARREN, C. P. (1984). Agricultural development of the Batak of Palawan, Philippines: A case study. *Crossroads: An Interdisciplinary Journal of Southeast Asian Studies*. 2, 1-11.
- ZAIDE, G. F. (1933). *Vignettes of ancient Philippines*. Unitas, 12; pp. 56-61;
- ZAIDE, G. F. (1939). *Philippine history and civilization*. Manila, Philippine Education Co.
- ZAIDE, G. F. (1949). *The Philippines since pre-Spanish times*. Manila, R.P. Garcia.
- ZAIDE, G. F. (1957). *Philippine political and cultural history*. Manila, Philippine Education Co.
- ZAMORA, M. D. (1992). *Los Indígenas de las Islas Filipinas*. Madrid, Editorial MAPFRE. <http://www.upf.edu/asia/projectes/che/che16.htm>
- _____. (1995). *Los indígenas de las Islas Filipinas*. Quito, Ecuador, Ediciones ABYA-YALA.
- ŽIVOJINOVIĆ, D. R. (1989). *Uspon Evrope: 1450-1789*. Novi Sad, Matica Srpska.

Biografija autora

Sanja Stošić rođena je 14.09.1979. u Beogradu. Srednju školu završila je u Beogradu u Filološkoj gimnaziji. Osnovne studije Španskog jezika i književnosti završila je 2005. na Filološkom fakultetu u Beogradu i time stekla zvanje diplomiranog profesora španskog jezika i hispanskih književnosti. Nastavnički rad započela je 2007. godine na Akademiji za diplomatiju i bezbednost gde je angažovana u svojstvu predavača španskog jezika. Iste godine, dodeljena joj je stipendija od univerziteta u Haenu i Univerziteta u Leonu za upis na posleddiplomske magistarske studije „Profesionalno usavršavanje profesora španskog, kao drugog stranog jezika” na online studijama iberoameričke fundacije FUNIBER (Fundación Universitaria Iberoamericana), gde je na završnoj godini studija. Na Fakultetu za diplomatiju i bezbednost, Sanja Stošić reizabrana je u zvanje predavača španskog jezika 14. 02. 2014.

Na Filološkom fakultetu Univerziteta u Beogradu, 2010. godine, Sanja Stošić završila je diplomske akademske studije – master i odbranila rad pod nazivom „Značaj i uloga savremenih informacionih tehnologija u nastavi španskog jezika”. Na istom fakultetu, 2009/2010. godine upisala je doktorske studije, modul Kultura, smer Kulturologija i komunikologija. Tokom doktorskih studija, aktivno se bavila naučno-istraživačkim radom u oblasti primenjene lingvistike, teorije prevođenja, kulturoloških studija, komunikologije i politikologije. Sa referatima je nastupala na mnogim nacionalnim i međunarodnim naučnim skupovima kao što su „Filološka istraživanja danas“, „Digitalizacija kulturne i naučne baštine, univerzitetski repozitorijumi i učenje na daljinu”, „Applied Linguistics Today ALT 4 – Challenges of Modern Times” u organizaciji Filološkog fakulteta u Beogradu, potom konferencijama i simpozijumima u Podgorici „Translation and Interpreting as Intercultural Mediation” i Vršcu „Negotiating and constructing European identities across languages and cultures” itd.

Osim što je učesnik brojnih domaćih i međunarodnih konferencija, autor je više naučnih i stručnih radova od kojih su neki objavljeni, a neki su još uvek u fazi pripreme za štampu. U saradnji sa Institutom za političke studije objavljeni su: "Brazil kao novi regionalni lider", "Humor kao element savremene političke komunikacije: izborne kampanje Srbije i Španije", "Sadržaj medijskog prostora u Srbiji tokom 2015. godine", a iz oblasti Filipinistike u Zborniku radova sa Prvog međunarodnog interdisciplinarnog

skupa mladih naučnika društvenih i humanističkih nauka, *Konteksti I*, objavljen je referat „Filipini u špansko kolonijalno doba: više od granice ka Aziji“, Novi Sad: Filozofski fakultet, str. 979–993. ISBN: 978-86-6065-292-0, UDK 3(082); 009(082). Dostupno na: <http://digitalna.ff.uns.ac.rs/sadrzaj/2014/978-86-6065-292-0>.

Trenutno je u procesu štampe rad „Early Spanish Reign Over the Philippines: Social and Spirtual Remodeling“, prihvaćen za objavljivanje od strane časopisa *Intrnational Journal of Languages' Education and Teaching*.

Прилог 1.

Изјава о ауторству

Потписани-а Сања Стошић

број индекса 08235Д

Изјављујем

да је докторска дисертација под насловом

Културолошке особености Филипина у шпанском колонијалном периоду

6. резултат сопственог истраживачког рада,
7. да предложена дисертација у целини ни у деловима није била предложена за добијање било које дипломе према студијским програмима других високошколских установа,
8. да су резултати коректно наведени и
9. да нисам кршио/ла ауторска права и користио интелектуалну својину других лица.

Потпис докторанда

у Београду, 2016. године

Изјава о истоветности штампане и електронске верзије докторског рада

Име и презиме аутора Сања Стошић

Број индекса 08235Д

Студијски програм Докторске академске студије, Културологија

Наслов рада Културолошке особености Филипина у шпанском колонијалном периоду

Ментор Ред. проф. др Љиљана Марковић

Потписани/а Сања Стошић

Изјављујем да је штампана верзија мог докторског рада истоветна електронској верзији коју сам предао/ла за објављивање на порталу **Дигиталног репозиторијума Универзитета у Београду**.

Дозвољавам да се објаве моји лични подаци везани за добијање академског звања доктора наука, као што су име и презиме, година и место рођења и датум одбране рада.

Ови лични подаци могу се објавити на мрежним страницама дигиталне библиотеке, у електронском каталогу и у публикацијама Универзитета у Београду.

Потпис докторанда

У Београду, 2016. године

Изјава о коришћењу

Овлашћујем Универзитетску библиотеку „Светозар Марковић“ да у Дигитални репозиторијум Универзитета у Београду унесе моју докторску дисертацију под насловом:

Културолошке особености Филипина у шпанском колонијалном периоду

која је моје ауторско дело.

Дисертацију са свим прилозима предао/ла сам у електронском формату погодном за трајно архивирање.

Моју докторску дисертацију похрањену у Дигитални репозиторијум Универзитета у Београду могу да користе сви који поштују одредбе садржане у одабраном типу лиценце Креативне заједнице (Creative Commons) за коју сам се одлучио/ла.

1. Ауторство
2. Ауторство - некомерцијално
- 3. Ауторство – некомерцијално – без прераде**
4. Ауторство – некомерцијално – делити под истим условима
5. Ауторство – без прераде
6. Ауторство – делити под истим условима

(Молимо да заокружите само једну од шест понуђених лиценци, кратак опис лиценци дат је на полеђини листа).

Потпис докторанда

У Београду, 2016. године

